بسم الله الرحمن الرحيم

دسرورِ کائنات ﷺ ژوند

تالیف

الحاج ملا عنایت الله علمي ابن مولانا محمد انور رحمة الله علیه

المکتبة الغفاریة
کانسی روڈ کوئٹہ

Maktaba Tul Ishaat

تمام فنون کے کتب ہمارے ویب سائٹ اور پلے سٹور سے فری ڈاون لوڈ کریں۔ ہم روزانہ کی بنیاد پر اس میں مزید نئے کتب شامل کر رہے ہیں نئے شامل شدہ کتب لیے روزانہ ہمارے پلے سٹور اور ویب سائٹ کو باقاعدگی سے چیک کیا کریں۔

اپنی کتاب کو ہمارے ویب سائٹ پر شائع کرنے کے لیے رابطہ کریں

تفاسیر	خطبات	منطق
احادیث	سیرت	معانی
فقہ	تاریخ	تصوف
سوانح حیات	صرف	تقابل ادیان
درس نظامی	نحو	تجوید
لغت	فلسفہ	نعت
فتاوی	حکمت	تراجم
اصلاحی	بلاغت	تبلیغ ودعوت
آڈیو دروس	مناظرے	تمام فنون

Contact Us: maktaba.tul.ishaatofficial.com

بسم الله الرحمن الرحیم

لا إله إلا الله محمد رسول الله

د سرور کائنات صلی الله علیه وسلم ژوند

دوهم ټوک

اصلاح سوې نسخه

تألیف:

الحاج ملا عنایت الله "علمي" ابن مولانا محمد انور رحمة الله علیه

المکتبة الغفاریة ارګ بازار کندهار افغانستان

ټول حقوق د لیکوال سره خوندي دي

د کتاب پیژندنه:

د کتاب نوم	::	د سرور کائنات ﷺ ژوند
تألیف	::	الحاج ملا عنایت الله "علمي"
		ابن مولانا محمّد انور رحمة الله علیه
خپروونکی	::	پخپله مؤلف.
کمپوزر	::	پخپله مؤلف.
اتم چاپ		۱۳۹۵

دغه کتاب او د لیکونکي نور کتابونه په پاکستان کې په لاندې ځایو کې تر لاسه کیږي:

- مکتبهٔ رشیدیه: سرکي روډ کویټه.
- مکتبهٔ محمّدیه: شاپ نمبر ۱۴ گرومندر بنوري ټاون کراچي.
- مکتبة القرآن والسّنة: محله جنگي پشاور.

المکتبةُ الغفّاریةُ ارګ بازار کندهار افغانستان

بسم الله الرحمن الرحيم

الله أكبر

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

د بدر لويه او عظيمه غزاء

د بدر غزاء د اسلام په تاريخ کې هغه لويه او مشهوره غزاء ده، دا هغه غزاء ده چې د دغې غزاء په واسطه سره د حق او باطل فرق او تميز وسو.

لومړئ به د غزاء د پيښېدلو سبب درته بيان کړم: موږ مخ کې د عُشيره د غزاء بيان درته وکړی چې د قريشو يوه قافله د مکې مکرمې څخه شام ته تله او رسول الله ﷺ دغې قافلې ته د حملې کولو دپاره ور و وتی خو هغه قافله سالمه څني ولاړل، اوس چې له شامه څخه د هغې قافلې د بيرته را تلو وخت را نژدې سو رسول الله ﷺ طلحه بن عبيدالله ﷺ او سعيد بن زيد ﷺ د مدينې منورې د شمال طرف ته ولېږل چې د دغې قافلې د بيرته را تګ معلومات وکړي، دغه دوه نفره (حوراء) ته چې د شام و طرف ته د يوه ځای نوم دی ورسېدل او هلته په انتظار کښېنستل تر څو چې ابوسفيان د قافلې سره له شامه و دغه ځای ته را ورسېدی، دغه دوه نفره په تلوار مدينې منورې ته راغله او رسول الله ﷺ يې په حال خبر کړی، په دغه قافله کې د قريشو ډېر مالونه وه، په دې قافله کې زر اوښه په مالو بار دي چې د مالو قيمت يې د سرو زرو پنځو لکو دينارو ته رسېدی او د دې قافلې سره فقط د څلويښتو نفرو په شا وخوا کې ساتونکي ور سره دي، د دغې قافلې مشر ابوسفيان دی او دغې قافلې د قريشو د هغه نورو قافلو څخه يو بل خاص فرق هم درلودی هغه دا چې: هغه نوري قافلې به د قريشو څخه د څو نفرو تجارانو وې، خو په دغه قافله کې د ټولو قريشو مالونه سته، دا قافله د ټولو قريشو شريکه ده او ټول قريش د دې قافلې د سالم رسېدلو کوښښ کوي، اوس نو دغه قافله د مسلمانانو دپاره يو طلايي چانس دی، د دغې قافلې مصادره کول او اخيستل پر مشرکانو يوه عسکري، سياسي او اقتصادي لويه ضربه ده، نو ځکه رسول الله ﷺ په مسلمانانو کې دا اعلان وکړی چې د قريشو يوه قافله را رهي ده او په هغه کې د ټولو قريشو مالونه موجود دي، نو دغې قافلې ته څوک را سره وزي؟ ښايي چې الله جل جلاله

یې ستاسي په نصیب کړي، رسول الله ﷺ په دغه وتلو سره هیڅوک نه دی امر کړی بلکه معامله اختیاري وه ویل: هر څوک چي را سره وزي را سره و دي وزي، څرنګه چي په دغه وتلو کي چا دا فکر نه کاوه چي د قافلې په عوض او بدل کي دي د مکې مکرمې د لوی لښکره سره په بدر کي جنګ وسي نو ډیر اصحاب کرام په مدینه منوره کي پاته سوه، ځکه دوی داسي فکر کاوه چي د دغي قافلې دپاره به د رسول الله ﷺ وتل د هغه نورو غزاوو او سریو په مثل سره ښله جنګه او ښله مقابلې فقط یو وتل وي، نو ځکه هر هغه څوک چي د دغه غزاء څخه پاته سوی دی پر هغه هیڅ مسئولیت او ملامتیا نه سته او نه وه، حضرت عثمان رضی الله عنه هم ځان آماده کړی او د وتلو إراده یې وکړه مګر د ده زوجه رُقَیّه رضی الله عنها چي د رسول الله ﷺ لور وه ډیره سخته ناروغه وه، رسول الله ﷺ عثمان رضی الله عنه ته و فرمایل: ته د رُقیّه سره پاته سه.

نو د بدر د غزاء څخه د عثمان رضی الله عنه د پاته کېدلو سبب دغه د رسول الله ﷺ امر او د رقیه رضی الله عنها ناروغي وه، که نه عثمان رضی الله عنه د وتلو دپاره تیاري نیولې وه.

دلته په مدینه منوره کي رسول الله ﷺ خپل لښکر د قافلې دپاره آماده کوي خو هلته په مکه مکرمه کي یوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه چي اول به هغه واقعه درته بیان سي او بیا به د اسلامي لښکر و آماده کولو ته راسو.

عاتکه د عبدالمطلب لور او د رسول الله ﷺ عمه چي په مکه مکرمه کي وه یو خوب یې ولیدی چي ډیره یې وېېرول او وارخطاء یې کړه، هغې داسي خوب ولیدی چي یو سړئ په مکه مکرمه کي په ابطح کي و دربدی (ابطح د یوه ځای نوم دی) او ناري یې کړه: اې غادرانو! اې خائنانو! په درو ورځو کي خپلو مړو ته ولاړ سی، بیا د ابطح څخه ترکعبې شریفي پوري راغلی دلته بیا و درېدی او ناري یې کړه: اې غادرانو! په درو ورځو کي خپل مرګ ته ولاړسی او بیا دغه نفر د (أبي قُبَیس) غره ته وختی او بیا یې هغه ناره وکړه، وروسته دغه نفر یوه ډبره واخیستل او د مکې مکرمې طرف ته یې وغورځول، دغه ډبره په هوا کي وچاودل او د مکې مکرمې په هر کور کي یې یوه یوه ټوټه ولوېدل، عاتکې دغه خوب ولیدی چي د تاریخ په کتابو کي د عاتکې د خوب په نامه سره مشهوره دی.

عاتکه چې له دغه خوبه ډېره بېرېدلې وه دا خوب یې خپل ورور عبّاس رضی الله عنه ته و وایه، عبّاس رضی الله عنه تردغه وخته پر هغه پخواني دین! یعني: شرک ؤ او هلته په مکه مکرمه کې اوسېدی، عبّاس هم له دغه خوبه څخه وبېرېدی او خپلې خور ته یې و ویل: دغه خوب چا ته مه وایه، مګر په خپله عبّاس یو ملګری او نژدې آشنای درلودی چې ولید بن عُتبه ؤ هغه ته یې دغه خوب و وایه او دا سپارښت یې پر وکړی چې چا ته یې و نه وایې او د ځان سره یې پټ وساتي، ولید بن عتبه بیا دغه خوب خپل پلار ته و وایه او ورته ویې ویل: دا حال چا ته مه وایه چې څوک په خبر نه سي.

مګر تاسې ته معلومه ده: سِر یا پټ راز که تر دوو تېرسو بیا نو پټ راز یا سِر نه دی (څوک وایي چې د دوو څخه دوه نفره مقصد دي) یعني: که تر دوه نفره زیات په خبر سوه بیا نو پټ نه پاته کیږي، مګر څوک وایي: چې د دوو څخه مقصد دوه شنډان دي، یعني: که دي سِر یا راز تر خوله ووتی بیا یې د پټ ساتلو امید مه کوه.

نو د عاتکې خوب هم و پاشل سو او ټوله مکه مکرمه په خبره سوه خو د عبّاس بن عبدالمطلب دا خیال دی چې د خوب په حال څوک نه دی خبر او راغلی پر کعبه شریفه طواف کوي، هلته بیا ابوجهل او د قریشو څو نور مشران سره ناست دي او د عاتکې د خوب په باره کې خبري سره کوي، کله چې عبّاس رضی الله عنه د دوی پر برابري یا محاذاة ورغلی ابوجهل ور غږ کړه ویل: یا ابا الفضل! کله چې له طوافه فارغه سوې بیا راسه زموږ سره کښېنه، عبّاس چې له طوافه فارغه سو نو هلته ورغلی او د دوی سره کښېنستی.

ابوجهل ورته و ویل: یا ابن عبدالمطلب! زه وینم چې په تاسې کې نبیان ډېر سوه، عبّاس ویل: مقصد دې څه دی؟ ابوجهل و ویل: کله چې نارینه درپکښې نبي سو موږ چپ ؤ مګر اوس ښځې هم درپکښې نبیانې کیږي؟

عبّاس رضی الله عنه و ویل: ته څه وایې؟ مقصد دې څه دی؟

ابوجهل ویل: د عاتکې خوب دریادوم.

عبّاس ویل: کوم خوب؟ ځان یې بې خبره ښکاره کړی.

ابوجهل ویل: هغه خوب چې داسې او داسې یې لیدلی وه، ابوجهل پوره خبر ؤ او هغه خوب یې ورته و وایه، عبّاس رضی الله عنه و ویل: دا نه ده صحي څوک وایي؟

عبّاس رضی الله عنه بالکل منکره او ناکاره سوځکه دئ پوهېدی که دا خوب رشتیا نه سي بیا نو دوی ته پېغور جوړېږي خو ابوجهل یوه سخته جمله و ویل، هغه دا چي ویل: په والله که په دغو درو ورځو کي شئ نه سو پېښ موږ به د عبدالمطلب پر اولاده یو لیک ولیکو چي په ټولو عربو کي دوی هغه درواغجنه کورنی. ده او عبّاس رضی الله عنه بیا هم د خور د خوب د لیدلو څخه انکار کوي، خیر عبّاس کور ته ولاړی او دا بیان یې هلته په کور کي وکړی، د عبدالمطلب د کورنی ښځي پر را ټولي سوې او ویل: ابوجهل د عبد المطلب پر کورنی او اولاده دغسي خبري کولې او ته ورته چپ وې؟ هغه څنګه دا جرئت پیدا کړی؟ او بیا ته ولي چپه خوله وې؟ دلته نو عبّاس رضی الله عنه هم قصد وکړی: که چیري دغه درې ورځي تیري سوې او کوم شئ هم نه سو پېښ نو خود ابوجهل یو څه راته وایي او دا وار که هغه یوه لږ او کوچنی خبره هم وکړي زه به جنګ ور سره کوم او وهل به ور کوم، عبّاس رضی الله عنه دا وار عزم او إراده کړې ده چي ابوجهل ته وهل ور کړي.

دا قصه دلته په مکه مکرمه کي پرېږده، موږ به بیرته مدیني منورې او د قافلې د حملې دپاره د رسول الله ﷺ د لښکر جوړولو ته ولاړ سو.

رسول الله ﷺ د وتلو دپاره تیاري ونیول او (۳۱۳ یا ۳۱۴ یا ۳۱۷) نفره ور سره ملګري دي چي (۸۲ یا ۸۳ یا ۸٦) نفره یې د مهاجرینو څخه دي او (٦۱) نفر یې د أوس د قبیلې څخه دي او (۱۷۰) نفره یې د خزرج د قبیلې څخه دي، مسلمانانو د دغه را وتلو دپاره کوم خاص ترتیبات نه وه نیولي او نه یې د جنګ دپاره پوره ضروریات ور سره اخیستي وه، په ټول لښکر کي فقط دوه آسان ور سره وه چي یو یې د زبیر بن العوام رضی الله عنه ؤ او بل یې د مقداد رضی الله عنه ؤ او د دغه ټول لښکره سره (۷۰) اوښه ور سره وه چي په یوه اوښ به دوه یا درې نفره شریکان وه او د هغو د ضرورت سامان به پر بار ؤ، ځیني مسلمانان په نوبت سره سپرېږي او ځیني پر پښو ځي.

حتّی داسي کسان هم وه چي هیڅ اوښ یې نه درلودی هغه بیا ټوله لار پر پښو رهي وه، رسول الله ﷺ، علي بن أبي طالب، او مرثد بن أبي مرثد رضی الله عنهما په یوه اوښ شریکان وه، د دغه لښکر عمومي بیرغ مُصعب بن عُمیر رضی الله عنه ته ورکول سو او دغه لښکر و دوو ټولیو ته و وېشل سو چي یوه ټولی یې د مهاجرینو وه او د ټولی بیرغ د علي بن

أبي طالبؓ شخه دی او بله ټولۍ د انصارو ده چې بیرغ یې د سعد بن معاذؓ شخه دی، د لښکر د راسته طرف قوماندان زبیر بن العوامؓ دی او د لښکر د چپه طرف قوماندان مقداد بن عَمروؓ دی او فقط دغه دوه نفره وه چې په ټول لښکر کې یې آسان درلودل، د لښکر د شا د طرف قوماندان قیس بن أبي صعصعؓ دی او د لښکر عمومي قوماندان یا قائد اعلیٰ په خپله رسول الله ﷺ دی.

اسلامي لښکر د بدر و طرف ته حرکت کوي

رسول الله ﷺ د دغه غریب او غیر مسلح لښکره سره د مدینې منورې شخه را و وتی او د مکې مکرمې پر عمومي لار رهي سو تر څو چې و بئرالروحاء ته ورسېدی او هلته یې واړول، له هغه ځایه چې لښکر بارسو نو یې د مکې مکرمې عمومي لار چپه طرف ته پرېښوول او دوی راسته طرف ته د بدر پر طرف رهي سوه تر څو چې (صفراء) ته نژدې سوه او د هغه ځایه شخه یې د خپلو اصحابو شخه دوه نفره چې یو یې بُسبُس بن عَمرو ؤ او بل یې عدي بن الزغباء ؤ بدر ته ولېږل چې د قریشو د قافلې معلومات وکړي، بُسبُس او عدي ولیدل چې یو سړئ د بدر د اوبو پر غاړه ناست دی او دوې نجوني هم د بدر د اوبو و طرف ته رهي دي غواړي چې اوبه یوسي، دغه دوې نجوني پرلاري خبري سره کوي، بُسبُس او عدي یې اوري، یوه نجلۍ هغه بلي ته وایي: هغه زما حق راکړه، هغه بله وایي: ښه دی صبر وکړه چې دغه قافله را ورسېدل ځنې را به یې نیسم او دربه یې کړم، د دغو خبرو شخه دغه دوه نفره مسلمانان پوه سوه چې قافله په دغه منطقه کې نژدې ده، نو یې رسول الله ﷺ ته د قافلې د نژدې والي خبر وروړی.

اوس نو قافله پسي را واخله، ابوسفیان چې د قافلې مشر او مسئوله دی کله چې مدینې منورې ته نژدې سو ډېر پام او احتیاط کوي، دئ پوهېدی چې د مکې مکرمې لار په خطرو ډکه ده نو ځکه مخ ته به یې د معلوماتو دپاره نفر لېږل او هر څوک چې به پرلاري په مخه ورغلی د هغه شخه به یې د لاري پوښتنه کول، لږ وخت وروسته د ده استخباراتو دا معلومات ورته را وړل چې محمّد ﷺ د خپلو ملګرو سره را وتلی دی غواړي چې پر قافله حمله وکړي، ابوسفیان یو نفر چې ضَمضم بن عَمرو نومېدی

امر کړی چې مکې مکرمې ته ولاړ سي او د قریشو مشران خبر کړي چې قافله په خطر کي ده محمّد ﷺ او ملګرو یې کمین راته نیولی دی، ضمضم چې ډېر چالاکه او د خبر په نشرولو کي ډېر ماهر ؤ په تلوار سره مکې مکرمې ته رهي سو، کله چې مکې مکرمې ته نژدې سو کالي یې وکښل چپه یې واغوستل او بیا یې پر ځان پسي ځیري هم کړه، خپله پزه یې ویني کړه او خپل اوښ یې زخمي کړی، په وینو یې اوښ، خپل مخ، خپل بدن او خپل کالي ولړل.

په یوه ډېر بېرووتکي شکل او قیافه لکه د جنګ له منځه چې را وتلی وي، دئ په وینو لړلی، کالي او اوښ یې په وینو لړلي په دغه بد حالت د مکې مکرمې بطحاء ته ورسېدی او هلته نارې وهي: کومک! کومک! خلکو چې د ده نارې واورېدې پر راټول سوه وایي: څه پېښه ده؟ دئ جواب نه ورکوي او دغه نارې وهي کومک! کومک! خلک نور هم ډېر سوه او پوښتني ځني کوي دئ چا ته حال نه وایي، خلک چې ښه ډېر سوه دئ د دې ځای څخه رهي سو، خلک په پسې دي پوښتني ځني کوي چې څه پېښه ده؟ خو دئ جواب نه وایي فقط د مرستي او کومک نارې وهي څو کعبې شریفي ته ورسېدی، دلته یې بیا نارې کړې کومک! کومک! ټول اهل مکه پر را ټول سوه پوښتني ځني کوي دئ حال نه وایي، بیا د أبي قُبیس د غره ؛ طرف ته رهي سو غره ته وختی او بیا نارې وهي کومک! کومک! په ټوله مکه مکرمه کي داسي څوک نه سو پاته چې را حاضر دي نه سي ټول پر را ټول دي، دلته نو ده د قافلې د حال په ویلو شروع وکړه چې محمّد ﷺ پر قافله حمله کوي او زه ابوسفیان را ولېږلم.

دئ نو دلې پر یېږده عبّاس رضي الله عنه او د عاتکې خوب پسي را واخله.

عبّاس بن عبدالمطلب رضي الله عنه وایي: د خوب په درېیمه ورځ له کوره را و وتم او د خوب د رشتیا کېدلو دپاره تر اوسه هیڅ نه دي پېښ سوي، ما دا إراده کړې ده که چیري ابوجهل د هغه خوب په باره کي څه را ته و ویل ښه جنګ به ور سره کوم، راغلم پر کعبه شریفه طواف کوم، کله چې له طوافه فارغه سوم د لیري مي ابوجهل ولیدی او د هغه پر طرف ور رهي سوم غوارم چې دئ یو څه راته و وایي او زه پر را واچوم ښه جنګ ور سره وکړم خو ابوجهل په ځغستا زما پرطرف را رهي دی، دلته مي بیا دا

خیال سو چې دئ هم زما سره د جنګ کولو إراده لري، خو دئ چې تر ما را ورسېدی په هغه ځغستا تر ما تېر سو، دلته مې بیا دا خیال سو چې زما ښخه بیرېږي را ښخه ولاړی، خو بیا په وروسته کې پوه سوم چې ده هغه د ضمضم چغې اوناړې اورېدلې وې هغه ته ور رهي ؤ او ما نه وې اورېدلې.

اوس نو دلته په مکه مکرمه کې دغه د قافلې او د مسلمانانو د راوتلو د خبر تر اورېدلو وروسته مشرکان د وتلو دپاره آمادګې نیسي ځانونه د مسلمانانو د جنګ او د قافلې د خلاصولو دپاره تیاروي.

د مکې مکرمې مشرکان د جنګ دپاره تیارېږي

ډېر ژر د مکې مکرمې خلک د وتلو دپاره تیار سوه او ویل یې: آیا محمّد ﷺ او د ده ملګري پر دغه قافله هم داسي خیال کوي لکه هغه د ابن حضرمي قافله؟ هیڅکله به داسي نه وي، والله سور به یې ده ته وروښیو.

د مکې مکرمې د مشرانو په امر پر ټولو کفارو دغه جنګ ته وتل حتمي وه، یا به دئ په خپله وتی یا به یې د ځان په عوض او بدل کې بل څوک لېږی، خو قریش ټول په خپله و وتل خاصتاً د اشرافو او مشرانو ښخه یې هیڅوک نه سو پاته بېله ابولهبه چې د رسول الله ﷺ اکا ؤ هغه نه غوښتل چې دې جنګ ته ووزي، نو یې د ځان په عوض او بدل کې بل نفر ولېږی ځکه د ابولهب پر دغه سړي دغسي یو پور پاته ؤ، ویل: زما هغه طلب یې په دغه کې مجراء، خو ته به قریشو ته وایې: زه د ابولهب پرځای را وتلی یم، هغه هم قبوله کړه او ابولهب پاته سو، قریشو د خپل شا وخوا د عربو قبیلې هم د ځان ملګري کړې او د قریشو د ښاخو ښخه هیڅوک نه سو پاته چې دې جنګ ته و نه وزي بېله بني عدي ښخه، دبني عدي ښخه یو نفر هم و نه وتی، د مکې مکرمې د مشرکانو لښکر د وتلو په وخت کې د (۱۳۰۰) نفرو په شا وخوا کې ؤ.

د مشرکانو د لښکره سره (۱۰۰) آسان او د ځانو د ساتني دپاره (۶۰۰) زغري ور سره وې او اوښان ډېر زیات ور سره وه چې واقعي شمېر یې نه دی معلوم، د دغه لښکر عمومي قومندان ابوجهل بن هشام ؤ، د دغه لښکر د خوراکي اکمالاتو یا غذایي موادو

د پوره کولو او آماده کولو مسئوله د قریشو د مشرانو څخه (۹) نفره وه.

د لښکر د خوړلو دپاره یې یوه ورځ (۹) اوښان حلالول او بله ورځ یې (۱۰) اوښان حلالول اوس چې لښکر د وتلو دپاره تیار سو او غواړي چې ووزي دلته د قریشو یوه بله موضوع ورپه یاد سوه چې دې موضوع دوی په شک او تردد کې واچول چې ووزو که یا؟ دغه تردد یې د هغې واقعې په سبب ؤ چې څه موده مخ کې د قریشو اوکنانه د قبیلې په منځ کې پېښه سوې وه، چې هغه واقعه داسې وه:

دکنانه د قبیلې یوه نفر د قریشو یو نفر و وژی، د دغه وژل سوي سړي ورور چې د قریشو څخه ؤ د قاتل یا دکنانه د قبیلې سره پر دِیت صلحه او فیصله وکړه، د خپل وژل سوي ورور په بدل کې یې دیت واخیستی خبره خلاصه سوه، څه موده وروسته هغه قاتل مکې مکرمې ته ورغلی او طواف کوي خو د هغه وژل سوي سړي ورور چې دیت یې هم اخیستی ؤ دغه قاتل و وژی او د کعبې شریفې سره یې وځړاوه، دا قتل او وژنه د قریشي حق نه وه ځکه دیت یې اخیستی ؤ او صلحه یې کړې وه.

دکنانه قبیلې د قریشو څخه دغه قاتل وغوښتی مګر قریشو قاتل نه ور تسلیماوه، نو دکنانه د قبیلې د مړي بدل پر قریشو پاته سو او دغه موضوع د دغو دوو قبیلو د دښمنۍ سبب وګرځېدل، دکنانه قبیله په موقع پسې ګرځي چې یا پرمکه مکرمه حمله وکړي یا د قریشو څخه یو نفر د هغه وژل سوي سړي په بدله کې و وژني، اوس چې قریشو د وتلو إراده وکړه دغه دکنانه واقعه یې ورپه یاد سوه او وبېرېدل که دوی قافلې ته ور ووزي مکه مکرمه به د سړو څخه خالي وي او ښایي د کنانه قبیله پر مکه مکرمه حمله وکړي یا به زموږ پر لښکر د شا له طرفه حمله وکړي او موږ به د دوو طرفو په منځ کې تر حملې لاندې راسو، په دغه سبب په قریشو کې شک او تردد پیدا سو چې اوس د مسلمانانو جنګ ته ور ووزي که یا؟ په دغه وخت کې سُراقه بن مالک بن جُشعم المدلجي چې دکنانه د قبیلې لوی سردار ؤ ورته راغلی او ویل تاسي ولې په تشویش کې یاست؟ زه تا سي ته اطمینان درکوم چې د کنانه قبیله به ستاسي تر شا یا ستاسي په غیاب کې هیڅ داسې کار نه کوي چې هغه دې ستاسي نا خوښه وي، رسول الله ﷺ فرمایي: چې اصلاً دغه نفر شیطان علیه لعنه ؤ چې ځان یې د سُراقه بن مالک په شکل کړی ؤ او سُراقه

بن مالک هغه څوک دی چې د هجرت په ورځ په رسول الله ﷺ پسې وتلی ؤ.

نو شیطان د دغه سُراقه په شکل قریشو ته ورغلی او ویل: زه د کنانه د قبیلې له طرفه جِوار درکوم او وعده در سره کوم چې کنانه به ستاسي په غیاب کي هیڅکله داسي کار نه کوي چې ستاسي دي نا خوښه وي، اصلاً شیطان غوښتل او اوس هم غواړي چې دغه دین او د هغه متابعین ورک او نابود سي، اوس چې قریشو ته د کنانه د قبیلې یوه سردار د زړه ډاډ او اطمینان ورکړی چې ښغمه ولاړسی او کنانه حمله نه در باندي کوي تر داسي اندازې چې ویل: زه مو هم په دغه سفر او وتلو کي ملګری یم، الله جل جلاله دغه موضوع په قرآن مجید کي ذکر کړې ده او فرمايي:

﴿ وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ ٱلْيَوْمَ مِنَ ٱلنَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ ﴾. [الأنفال:۴۸]

یعني: کله چې شیطان دغو کفارو ته د دوی عملونه ښه ښکاره کړل او ویل نن ورځ پر تاسي هیڅ غالبه نسته! پر تاسي څوک حمله نه کوي او زه ستاسي ساتونکی یم، زه جوار درکوم.

الله جل جلاله فرمایي: چې دا شیطان ؤ، نو یو هم شیطان ؤ چې کفار یې دغه د بدر جنګ ته ور کش کړه، د شیطان په اطمینان او ملګرتیا مشرکان د مکې مکرمې څخه ورو وتل غواړي چې په خپل قوت او طاقت د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ دښمني وکړي، پر رسول الله ﷺ او د هغه پر اصحابو په قهر او غضب دي چې څنګه د دوی پر قافلو حملې کوي، کفار په ډېر سرعت او چابکي د بدر پر طرف رهي سوه، تر وادي عسفان تېر سوه بیا تر قُدید او جُحفې تېر سوه، دلته قریشو ته د ابوسفیان له طرفه بل نوی خبر راغلی چې ویل: تاسي خو ستاسي د قافلې، مالو اوخلکو د خلاصون دپاره را وتلي واست اوس مو الله جل جلاله قافله او مالونه د مسلمانانو د حملې څخه خلاص کړه نو بیرته وګرځئ.

هلته ابوسفیان قافله څنګه خلاصه کړه؟ ابوسفیان د مکې مکرمې پر عمومي لار رهي ؤ مګر همېشه ویښ او په احتیاط کي ؤ او خلک یې د معلوماتو دپاره مخ ته لېږل او ده هم د هر چا څخه د حالاتو پوښتنه کول، اوس چې بدر ته نژدې سو دئ تر قافلې د مخه سو ترڅو چې هغه د بدر اوبو ته ورغلی او د هغه نفره څخه یې د لاري د حالاتو او

د مدينې منورې د مسلمانانو د لښکر پوښتنه وکړه کوم چې د بدر د اوبو پر غاړه ناست وُ، هغه سړي ورته وويل: ما داسي څوک او شئ نه دی ليدلی چې ستا دپاره دي يې بد وبولم، مګر دوه نفره سپاره مي وليدل چې د دغي غونډۍ سره يې اوښان چوک کړه او د اوبو څخه يې اوبه واخيستې بيا ولاړل، ابوسفيان ژر د هغو د اوښانو د چوکېدلو ځای ته ورغلی هلته د اوښانو پوچي پرتې وې، پوچي يې ماتي کړې په پوچوکي يې د خرما مندکي وليدلې، ويل: والله دا د مدينې د خلکو وابنه دي چې اوښانو ته يې ورکوي، ابوسفيان پوه سو چې دغه خلک د مدينې منورې وه ځکه په عربو کي هيچا و اوښانو ته خرما نه ورکول بېله د مدينې منورې د خلکو څخه، په مدينه منوره کي خرما دومره ډېره وه چې اوښانو ته به يې ورکول (البته هغه پوچه او بېکاره خرما) ابوسفيان ډېر ژر قافلې ته ځان ورساوه قافله يې د عمومي لاري څخه هغه چې په بدرکي تېرېده واړول او د درياب د غاړي غربي طرف ته يې رهي کړه، د ابوسفيان په دغه کار او حرکت سره قافله د دې څخه خلاصه سوه چې د مسلمانانو د لښکر په لاس دي ورسي نو يې هغه حال د کفارو لښکر ته ولېږی کوم چې ويل: قافله خلاصه سوه او ستاسي و را تګ ته ضرورت نسته.

اوس چې د کفارو و لښکر ته د قافلې د خلاصېدلو خبر ورسېدی لښکر د بيرته تلو إراده وکړه، مګر د قريشو سرکښه مشر ابوجهل په غرور او کبرياء سره و ويل: والله موږ به تر هغو بيرته نه سو ولاړ چې بدر ته ور نه سو او درې ورځي هلته تيري نه کړو، اوښان حلال نه کړو، کبابونه او شرابونه و نه خورو، مينځياني غزلي راته و نه وايي، عرب دغه زموږ را وتل او هلته اوسېدل وانه وري، بيا به نو عرب همېشه زموږ څخه بيرېږي او موږ به قوي بولي، د ابوجهل پر دغو خبرو سربېره أخنس بن شُريق وکفارو ته د بيرته تلو مشوره ورکړه خو چا د ده خبره و نه منل، نو په خپله أخنس بن شُريق او بنو زُهره چې د ده قوم وُ او په دغه را وتلو کي دئ د هغو رئيس وُ د مکې مکرمې پر طرف رهي سوه، چې په دې ډول د بني زُهره د قبيلې څخه چې د درو سوو نفرو په شا وخوا کي وه يو نفر يې نه بدر ته حاضر سوی دی او نه يې د بدر په جنګ کي ګډون کړی دی او د بدر د جنګ تر نتيجې وروسته د بني زُهره قبيلې به همېشه د أخنس بن شُريق دغه نظر او موقف ستايه او

د همېش دپاره دئ په دوی کي مشر او عظیم ؤ او د ده خبره منل کېده.

بنو هاشم چي درسول الله ﷺ نژدې قوم، اکاګان او د اکا زامن دي هغو هم غوښتل چي مکې مکرمې ته ولاړسي خو ابوجهل ورته ټينګ سو او ويل: ترڅو چي موږ ټوله مکې مکرمې ته نه یو تللي په دغه قومي اتحاد کي به زموږ څخه نه جلا کېږی، خو بیا هم د بني هاشم کفار چي د رسول الله ﷺ نژدې قوم ؤ او دوی د مالو د خلاصولو دپاره را غلي وه او اوس د مالو مسئله پای ته ورسېدل که اوس پاته سي او جنګ وکړي نو جنګ به یې د رسول الله ﷺ سره وي چي هغه هم د بني هاشم څخه دی او دوی دغه جنګ نه غوښتی، نو د بني هاشم څخه هم ډېر نفر مکې مکرمې ته رهي سوه فقط څو نفره یې د ابوجهل په زور پاته سوه، د پاته نفرو د جملې څخه یو هم عبّاس د رسول الله ﷺ اکا ؤ، هغه هم د جنګ په شوق نه ؤ بلکه په دې سبب پاته سو چي نور قریش پېغور ورنه کړي، اوس نو د بنو زُهره تر رجوع وروسته د کفارو لښکر د زرو نفرو په شا وخوا کي ؤ چي د بدر پر طرف رهي سو تر څو چي بدر ته نژدې د یوې غونډۍ تر شا یې په هغه منطقه کي واړول چي عُدوةُ القُصوٰی ورته ویل کیږي.

(موږ تر اوسه د قافلې او د کفارو د لښکر بیان کاوه اوس د مسلمانانو لښکر ته راسی)

د مسلمانانو لښکر د بدر و طرف ته په لار کي په وادي ذَفران کي ؤ چي د لښکر استخباراتو و رسول الله ﷺ ته د قافلې د تېرېدلو او د قریشو د لښکر د را وتلو خبر را وړی، یا خو رسول الله ﷺ ته دغه خبر د وحیو په واسطه راغلی چي قافله تېره سوه او د قریشو لوی لښکر را رهي دی، رسول الله ﷺ ته پسله فکر کولو دا معلومه سوه چي د یوې خونړۍ جګړې د کولو څخه بله چاره نسته، اوس باید خامخا داسي یو اقدام وسي چي په هغه کي د مسلمانانو قوت او شجاعت، جُرئت او جسارت ښکاره سي.

په دې کي هيڅ شک نسته که دغه د کفارو لښکر پرېښوول سوی وای چي په دغه منطقه کي هغه د دوی د غوښتني پر قسم شپې تیري کړي، دا به د قریشو د عسکري موقف د لوړ والي سره مرسته وای، د دوی سیاسي قدرت به یې ور زیاتاوه او د مسلمانانو د هدف او مقصد ضعف او توهین ؤ، چي په نتیجه کي ښایي اسلامي حرکت یو بې روحه جسد پاته سوی وای او هر هغه څوک چي په دغه منطقه کي یې پر اسلام

او مسلمانانو حقد او حسد درلودی هغو پر مسلمانانو جرئت او دلاوري پيدا کول.

پر دې ټولو سربېره آيا يو چا د دې ضمانت کولای سوای چي د کفارو لښکر دي د دې څخه منعه کړي چي په مسلمانانو پسي دي مدينې منورې ته ور نه سي؟

او دغه جنګ دي د مدينې قلاوو ته ور نقل نه کړي؟

او مسلمانان دي د خپلو کورو په منځ کي و نه وژني؟

يا! هيڅکله دا کارونه ليري او ناممکنه نه وه.

که چيري د مسلمانانو د لښکر څخه يو څه پر شا تګ او سستي، جُبن او بې همتي سوي وای، د مسلمانانو پر هيبت او دبدبه به يې ډېر بد اثر کړی وای.

د رسول الله ﷺ مشورتي مجلس

څرنګه چي حالات يو دم او ناڅاپه د هغه خپل عادي حالته د جنګ او مقابلې حال ته واوښتل نو د حالاتو د دغه ناڅاپه اوښتلو او خطرناکه کېدلو په سبب رسول الله ﷺ يو فوق العاده عسکري مشورتي مجلس جوړ کړی چي په هغه کي يې و دغه اوسنۍ او خطرناکه وضعي ته اشاره وکړه او د لښکر له قومندانانو او افرادو څخه يې په دغه باره کي د رأيي او نظريې غوښتنه وکړه، د لښکر د قومندانانو او مشرانو څخه ابوبکر الصدّيق ﷺ ولاړ سو او ويل: يا رسولَ الله! درڅه دغه خپل را وتل پوره کړه او موږ ستا ملګري يو، نوري يې هم د همت او د رسول الله ﷺ د متابعت خبري وکړې او کښېنستی، رسول الله ﷺ د ده د خبرو په مقابل کي د خير دعاء ورته وکړه او بيا يې وفرمايل: اې خلکو! مشوره راکړی.

دا وار حضرت عمر فاروق ﷺ ولاړ سو او د ابوبکر الصدّيق ﷺ په مثل خبري يې وکړې، ده ته هم رسول الله ﷺ د خير دعاء وکړه، حضرت عمر ﷺ هم کښېنستی، بيا رسول الله ﷺ وفرمايل: اې خلکو! مشوره راکړی، دا وار مقداد بن عَمرو ﷺ ولاړ سو، هغه صحابي چي د دغې قصې روايت کوي وايي: د بدر په ورځ مي د مقداد څخه داسي خبري واورېدې چي هغه خبري د جنت په حورو او نعمتو نه ورکوم، مقداد ﷺ ولاړ سو او ويل: يا رسولَ الله! پر هغه لار او هغه کار درڅه چي ستا رب په

هغه امرکړی یې او موږ ستا سره یو، په والله موږ به تا ته داسي و نه وایو لکه بني اسرائیلو چي موسیٰ علیه السلام ته و ویل، چي ویل: ته او ستا رب ولاړ سی جنګ وکړی او موږ دلته ناست یو بلکه موږ مسلمانان وایو: ته او ستا رب جنګ وکړی او موږ هم ستاسي په ملګرتیا جنګ کوو، په والله یا رسولَ الله! که ته موږ د (بِرکِ الغِماد) پر طرف رهي کړې موږ به تر هغه ځایه په ټینګه درسره ملګري یو ترڅو چي ته ور رسېږې.

اوس نو (بِرکِ الغِماد) څه شي دی؟ د دې دپاره چي د مقداد رضی الله عنه د دغي خبري په عظمت او لوی والي پوه سو (بِرکِ الغِماد) په یمن کي د یوه ځای نوم دی چي له مدینې منورې څخه تر هغه ځایه پوري ځوارلس لویي او قوي قبیلې پرتې دي او دغه ټولي قبیلې د اسلام او مسلمانانو ډېري سرسخته دښمناني دي.

نو مقداد رضی الله عنه و ویل: دا نه چي ته موږ یوه جنګ ته بیایې او موږ درسره ځو بلکه که مو ځوارلس لوی او خطرناکه جنګو ته رهي کړې بیا هم موږ ستا سره یو نه درڅخه جلا کېږو ترڅو چي بِرکِ الغماد ته رسېږې، رسول الله ﷺ د ده په خبرو خوشاله سو او ده ته یې هم د خیر دعاء وکړه، مقداد رضی الله عنه کښېنستی.

رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: اې خلکو! مشوره را کړی.

رسول الله ﷺ ولې هر وار وایې مشوره راکړی؟ ځکه دغه درې مشران چي خبري یې وکړې د مهاجرینو څخه وه، ابوبکر، عمر، مقداد رضی الله عنهم اجمعین ټول مهاجرین دي او د مهاجرینو شمېر په لښکر کي لږ ؤ، د رسول الله ﷺ دا خوښه وه چي د انصارو نظر معلوم کړي، ځکه د لښکر ډېر افراد دوی وه او د جنګ درونډ والی به هم ددوی پر اوږو وي او هغه د عقبې بیعت چي د انصارو سره سوی ؤ هغه هم پر دوی دا نه لازمول چي تر مدینې منورې دباندي دي د رسول الله ﷺ دپاره وجنګیږي، ځکه هغه بیعت داسي ؤ: چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورسي دوی به یې ساتنه او حفاظت پر غاړه اخلي، او بل دا اول جنګ دی چي انصار په هغه کي ګډون او اشتراک کوي.

نو ځکه رسول الله ﷺ په تکرار سره ویل:

اې خلکو! مشوره راکړی او په دغه خبره سره یې انصار مقصد وه.

د رسول الله ﷺ په دغه مقصد د انصارو قومندان او د هغو د بیرغ اخیستونکی

سعد بن معاذ ﷺ پوه سو او ويې ويل: يا رسولَ الله! داسي معلوميږي لکه ستا چي په دغه پوښتنه سره موږ انصار مقصد يو؟ رسول الله ﷺ و ويل: هو يا سعد!

سعد ﷺ و ويل: موږ پر تا ايمان راوړی دی او ستا تصديق مو کړی دی او دا شاهدي آداء کوو: هر هغه شئ چي تا را وړی دی هغه حق دی او موږ ستا پر اطاعت کولو عهدونه او وعدې در سره کړي دي، يا رسولَ الله! دکوم شي إراده چي دي کړې ده هغه عملي کړه، قسم په هغه ذات چي ته يې په حقه را لېږلی يې که ته موږ دغه درياب ته په داخلېدلو سره امر کړې موږ به ستاسره داخل سو او زموږ څخه به يو نفر هم نه سي پاته، موږ هيڅکله په دې نه ناراضه کيږو چي ته موږ زموږ د دښمن سره مخامخ کړې، موږ په جنګ کي صابره يو، د دښمن سره په مخامخ کېدلو کي صادقه يو او ښايي الله جل جلاله زموږ څخه داسي کارونه دربښکاره کړي چي په هغه سره ستا سترګي يخېږي، (يعني ته په خوشاله کېږې) موږ د الله جل جلاله په برکت رهي کړه.

سعد بن معاذ ﷺ ډيري خبري وکړې چي مقصد او نتيجه يې داوه: موږ انصار ستا د اوامرو اطاعت داسي کوو لکه مهاجرين چي يې کوي، رسول الله ﷺ د سعد ﷺ په خبرو ډېر خوشاله سو او وې فرمايل: زيری درکوم چي الله جل جلاله په يوه د دغو دوو شيانو وعده راسره کړې ده، يا قافله، يا لښکر، يعني: مدينې منورې ته ناکامه نه ځو يا به قافله واخلو يا به پر لښکر کاميابه سو او په والله لکه زه چي دغه اوس د کفارو د مرګ ځايو ته ګورم. په دغه زيري سره مسلمانان هم خوشاله سوه.

دا خو په مشورتي مجلس کي د لښکر د قومندانانو خبري وې، مګر په افرادو کي د ځينو خلکو زړونه په تشويش کي سوه او د دغي خونړۍ جګړې څخه وېرېدل ځکه دوی د قافلې دپاره را وتلي وه نه د جنګ دپاره، دغه کسان چي له جګړې څخه وبيريدل دا هغه کسان وه چي الله جل جلاله د دوی په باره کي فرمايي:

﴿كَمَآ أَخۡرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيۡتِكَ بِٱلۡحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقٗا مِّنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ ۝٥﴾ [الأنفال:۵]

يعني: بېشکه چي ته ستا رب په حقه سره له خپله کوره را ايستلی وې او بېشکه يوه ډله د مومنانو له دغه جنګه څخه ناخوښه وه.

د دغه آيات شريف د ترجمې څخه دوه شيه را وزي، يو دا چي الله جل جلاله خپل

رسول ﷺ ته فرمايي: ستا رب ته و دغي قافلې او جنګ ته له خپله کوره را و ایستې، ځيني خلک به دا فکرکوي چي رسول الله ﷺ په خپله إراده دغي قافلې او جنګ ته را و وتی، مګر یا! الله جل جلاله ور وایستی، ځکه په آيات شريف کي داسي و نه ویل سوه چي (خَرَجتَ مِن بَيتِک) ته د خپله کوره ور و وتې، بلکه فرمايي:

﴿أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ﴾

يعني: ته ستا رب ستا له کوره ور وايستې.

دوهم دا چي د مسلمانانو د زړو حال رب عزوجل ښکاره کړی او فرمايي:

بېشکه یوه ډله د مومنانو له دغه جنګه ځخه ناخوښه وه، د هغو صرف قافله خوښه وه نه جنګ او بیا هم رب عزوجل د سورةُ الأنفال په (۷) نمبرآيات کي فرمايي:

﴿وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ﴾. [الأنفال: ۷]

او ستاسي خوښه وه چي بېشکه هغه بې وسلې، بې زحمته، بې أغزیو ډله دي ستاسي وي، يعني: قافله مو غوښتل نه جنګ.

ورونو! دغه د ځينو مسلمانانو د زړو پټ حال نه په سيرت کي سته او نه يې ځوک په قصه کي بيانولای سي، ځکه دا پټ حال دی چا ته نه دی معلوم، مګر دغه د زړو حال د زړو مالک په قرآن مجيد کي ښکاره کوي.

د سيرت په کتابو کي هيڅ نه دي راغلي چي د ځينو خلکو جنګ نه وُ خوښ او د جنګ إراده يې نه درلودل، مګر انسان بشر او عاجزه دی هر ځوک له جنګه بېرېږي او جنګ يې نه دی خوښ، خو بيا هم په انسانانو او مسلمانانو کي فرق موجود دی هغه فرق دا دی: هغه کسان يا هغه مسلمانان چي يوازي قافله يې مقصد وه نه جنګ، مګر کله چي جنګ مخ ته راغلی د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ اطاعت يې په صدق سره وکړی، دوی د مالو د ګټي په اميد را وتلي وه او اوس د مالو د ګټلو پر ځای د سر بايللو په ميدان کي ودرېدل، دوی ته معلومه سوه چي د قريشو لښکر د زرو نفرو په شا وخوا کي دی او ټول هم پوره مسلح دي دوه سوه د آس سپاره پکښې دي، اوښان يې د لښکر تر شمېر زيات دي مالي قدرت يې هم ډېر زيات دی، بالمقابل مسلمانان درې

سوه او څو نفره دي په ټول لښکر کي فقط دوه آسه لري او نور ټول تقريباً پياده او پر پښو دي او له بله طرفه دوی د قافلې په اميد را وتلي وه نه د جنګ په فکر.

خو کله چي جنګ مخ ته راغلی د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ اطاعت يې وکړی په جنګ کي قائم او ثابت ودرېدل شا ته نه ولاړل، د خپل خواهش او غوښتنو متابعت يې و نه کړی، هغه څوک چي د قافلې په طمعه را وتلي ؤ کله چي جنګ شروع سو بېله تردد او تشويشه په همت او مړانه په جنګ کي ودرېدی، نو ځکه الله جل جلاله نصر او بری ورکړی، هغه خلک يعني: اصحاب کرام ملائکې يا بل ډول انسانان نه وه، هغو هم د دنيا طمعه درلودل او دنيا يې خوښه وه مګر د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ له امره يې سرکښي نه کول، نو ځکه د نصر او بري مستحق وه، الله جل جلاله فرمايي:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ﴿٧﴾ ﴾ [محمد:۷]

ژباړه: اې هغو کسانو چي ايمان مو راوړی دی که تاسي د الله جل جلاله د دين نصرت وکړی الله جل جلاله به ستاسي نصرت وکړي او ستاسي قدمونه به ثابت کړي.

رسول الله ﷺ د اسلامي لښکره سره له ذَفرانه د بدر و طرف ته رهي سو او هلته يې و بدر ته نژدې په عُدوة الدنيا کي واړول، څرنګه چي کفار د مسلمانانو په ځای نه دي خبر او مسلمانان د کفارو په ځای نه دي خبر چي چيري يې اړولي دي، که څه هم دوی ټول سره نژدې او د بدر په يوه منطقه کي دي خو يو په بل حال نه لري.

بيا نو رسول الله ﷺ د کشف او معلوماتو دپاره د هغه چا په ملګرتيا رهي سو چي په غار او هجرت کي يې د لاري ملګری ؤ يعني: د حضرت ابوبکر الصّدّيق رضي الله عنه سره رهي سو، دوی دواړه را و وتل غواړي چي د کفارو د لښکر معلومات وکړي، دوی په دغه منطقه کي د کفارو لښکر ته نژدې ګرځېدل چي پر يوه سپين ږيري عرب پېښ سوه، رسول الله ﷺ د دغه سپين ږيري څخه د قريشو او د محمّد ﷺ او د هغه د اصحابو پوښتنه وکړه او په عين حال کي يې د دغو دوو لښکرو پوښتنه هم ځني وکړه چي چيري به وي، سپين ږيري و ويل: زه تر هغو حال نه درته وايم تر څو تاسي راته و نه واياست چي تاسي څوک او د کوم ځای ياست، رسول الله ﷺ ورته و ويل: که تا موږ خبر کړو موږ به هم تا خبر کړو، سپين ږيري و ويل: يعني: دغه په دغه دي؟

يعني: خَبَر په خبر دی؟ رسول الله ﷺ ويل هو، سپين ږيري و ويل: راته و ويل سوه چي محمّد ﷺ او ملګري يې په فلانۍ ورځ را وتلي دي، که هغه چا رشتيا را ته ويلي وي چي دغه خبر يې را ته ويلی دی نو به دوی نن ورځ پر فلاني ځای وي (*هغه ځای يې وریاد کړی چي مسلمانانو هلته اړولي وه*) او را ته و ويل سوه چي قريش په فلانۍ ورځ را وتلي دي، که هغه سړي رشتيا را ته ويلي وي نو قريش نن په فلاني ځای کي دي (*بيا يې هم هغه ځای یاد کړی چي واقعاً قريشو هلته اړولي وه*) سپين ږيري چي خپل خبر و وايه نو يې و ويل: اوس نو تاسي د چا څخه ياست؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: موږ د اوبو څخه يو او ځني رهي سو، سپين ږيری د ځان سره وايي: د کومو او بو څخه به وي؟ آيا د فلانۍ اوبو څخه که د فلانۍ اوبو څخه؟ د ځانه سره د دغې منطقې د اوبو نومونه يادوي (لکه زموږ د کارېزو نومونه) مګر د رسول الله ﷺ مقصد دا ؤ چي موږ د اوبو څخه پيدا سوي يو، دې ته په عربي کي (تَوريه) ويل کيږي چي ستا مقصد يو شئ وي او مخاطب يا مقابل نفر ته بل شئ په خيال کي ورکړې او دغه تَوريه په جنګو کي جائزه او روا ده، رسول الله ﷺ خلاف و نه ويل، بلکه د ده ﷺ مقصد يو شئ ؤ او د سړي په فکر او خيال بل شئ ورغلی.

اوس نو رسول الله ﷺ پوه سو چي کفار ډېر نژدې دي، خو د دغې ورځي په ماښام کي رسول الله ﷺ يوه استخباراتي ډله ولېږل چي د دښمن معلومات وکړي، چي دغه ډله د مهاجرينو قومندانان: علي بن أبي طالب، زبير بن العوام او سعد بن أبي وقاص ﷺ د خپلو ملګرو سره وه، دغه ډله د بدر اوبو ته ورغله، هلته يې دوه نفره ونيول چي د قريشو لښکر ته يې اوبه ور وړلې، دغه دوه نفره يې و رسول الله ﷺ ته راوستل، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د لمانځه په آداء کولو مشغوله ؤ او اصحاب کرامو د دوی څخه تحقيقات شروع کړه ويل: تاسي څوک ياست؟

دوی ويل: فلانئ او فلانئ.

څه وظيفه لری؟

ويل موږ د قريشو د اوبو رسولو مسئوله نفر يو، موږ يې را ولېږلو چي دوی ته اوبه ور وړو.

څوک در سره دي؟

ویل: د مکې لښکر.

مسلمانانو پر را واچول وهې یې او ورته وایې: یا! تاسې د ابوسفیان د قافلې څخه یاست، دوی وایې: والله موږ د قریشو د لښکر څخه یو خو مسلمانان ورته ټینګ دي وایې: یا! تاسې د ابوسفیان د قافلې څخه یاست او وهې یې، تر څو چه هغه دوه نفره و دې ته مجبوره سوه او ویل: هو موږ د ابوسفیان د قافلې څخه یو او دوی پرېښوول.

رسول الله ﷺ چې د لمانځه څخه فارغه سو نو یې مسلمانانو ته د ملامتیا پر قسم و ویل: سبحان الله! چې رشتیا یې درته ویل وهل مو ورکول او کله چې دروغ یې درته و ویل پرې مو ښوول، بیا نو رسول الله ﷺ د مریانو څخه پوښتنه وکړه چې د قریشو حال را ته و وایاست چې چیري دي؟

دوی ویل: قریش د دغې غونډۍ تر شا په عُدوَةُ القُصویٰ کې دي.

رسول الله ﷺ و ویل: دوی څو نفره دي؟

مریانو ویل: ډېر دي.

ویل: عدد یا شمېر یې څو دی؟

ویل: حساب یې نه دی را معلوم.

رسول الله ﷺ و ویل: د ورځې څو اوښان حلالوي؟

ویل: یوه ورځ (۹) او بله ورځ (۱۰) اوښان.

رسول الله ﷺ و ویل: قریش د نهو سوو او زرو نفرو په منځ کې دي.

رسول الله ﷺ پوښتنه څني وکړه چې د قریشو د اشرافو څخه څوک ورسره دي؟

ویل: عُتبه او شیبه چې ورونه او د ربیعه زامن وه، ابوالبختري بن هشام، حکیم بن حزام، نوفل بن خویلد، حارث بن عامر، طُعَیمه بن عدي، نضر بن الحارث، زُمعه بن الأسود، ابوجهل بن هشام، اُمیه بن خلف او نور یې هم د قریشو مشران یاد کړه.

رسول الله ﷺ خپلو اصحابو ته مخ ور وا ړاوه او ویل: مکې د خپلې اینې ټوټې درته را غورځولې دي.

په دغه شپه چې مسلمانان په عُدوةُ الدنیا کې دي د الله جل جلاله په امر ځیني کارونه وسوه چې مسلمانانو ته یې څه آسانتیاوي جوړي کړې، چې یو د هغو کارو څخه په دغه

شپه پر مسلمانانو خوب غالبه سو په دغه شپه ټول مسلمانان په عميق خوب داسي بيده سوه چي ځينو ته يې احتلام هم پېښ سو، دغه خوب يې د دې دپاره ؤ چي د مسلمانانو بدنونه او اعصاب هوسا سي، يو د اصحاب کرامو څخه وايي: زه په دغه شپه پيره دار وم خو خوب دومره را باندي غالبه سو چي بيده به سوم او توره به مي له لاسه ولوېدل او دغه کيفيت چي توره به مي له لاسه ولوېده اووه واره را ته پېښ سو، نو ټول مسلمانان بيده سوه حتّٰى پيره داريې هم بيده سو.

همدارنګه الله جل جلاله باران پر وَ أوراوه، مسلمانانو خو اوبه نه درلودې او اوبو ته يې ضرورت هم درلودی نو الله عزّوجل دومره باران پر واوراوه چي د دوی د اوبو ضرورت يې ور پوره کړی، نور تکليف او ضرر يې نه ورورساوه ځکه د مسلمانانو په منطقه کي لږ باران و اورېدی چي هغه رېګنه مځکه په سخته او کلکه سوه او تګ کول پر آسانه سوه، خو دغه باران د مشرکانو په منطقه کي ډېر شديد باران ؤ چي مشرکان يې د پر مخ تګ څخه منعه کړل کفار د جنګ تر ميدان پوري په ختو کي ولاړل، حال دا چي په ختو کي تګ کول سخت او مشکل دي او سړئ ستړی کوي، نو کفار د جنګ منطقې ته ستړي او هلاک ورغله خو د مسلمانانو په منطقه کي دومره نرم او د څاڅکو باران وسو چي د دوی د اوبو ضرورت يې ورپوره کړی او مځکه يې ورته کلکه کړه چي د دوی تګ پر آسانه سو.

الله جل جلاله د مسلمانانو د دغې شپې کيفيت په سورة الأنفال کي بيانوي او فرمايي:

﴿إِذْ يُغَشِّيكُمُ ٱلنُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِۦ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ ٱلشَّيْطَٰنِ وَلِيَرْبِطَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ ٱلْأَقْدَامَ ﴿١١﴾﴾.

[الأنفال:۱۱]

ژباړه: هغه وخت در په ياد کړی چي الله جل جلاله پر تاسي د خوب حالت را وستی (نُعَاس)چي مور په پښتو کي (پرېشاني يا د خوب هښمه) ورته وايو، دا د الله جل جلاله له طرفه ستاسي د أمن او تسکين دپاره وه او الله جل جلاله د آسمانه اوبه درباندي نازلي کړې چي په دغه اوبو مو پاک کړي او ستاسي څخه د شيطان خيري ليري کړي او ستاسي په زړو کي قوت در واچوي او په هغو اوبو سره ستاسي قدمونه ټينګ کړي.

لکه څرنګه چي د مخه مو درته و ويل: چي مځکه شګلنه او رېګنه وه، پر دغسي

ځکه تګ کول سخت او مشکل وه خو په دغه باران ټينګه او مظبوطه سوه.

د مسلمانانو ټول کارونه په الهي مرسته سره برابرېدل چي په دغه جنګ او معرکه کي کامیابه سي ځکه دا د کفر او اسلام، حق او باطل په منځ کي اول جنګ او اوله معرکه وه.

په دغه شپه کي رسول الله ﷺ د مسلمانانو لښکر رهي کړی چي تر مشرکانو د مخه د بدر اوبو ته ورسیږي او کفار دې ته پرې نږدي چي دغه اوبه په خپل تصرف کي را ولي نو يې په تېر ماخستن کي د بدر د هغه نژدې اوبو سره واړول.

حباب بن منذر رضي الله عنه عسکري مشاور غوندي ودرېدی او ويل: يا رسولَ الله! دا چي تا دلته واړول الله جل جلاله امر کړی يې چي دلته واړوه؟ موږ دا حق نه لرو چي مخ يا شا ته ولاړ سو؟ او که دا جنګ دی دلته چم، حيله او فکر په کار دي؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: دا جنګ دی دلته حيله او فکر په کار دي.

حباب رضي الله عنه و ويل: نو دا ځای د اړولو دپاره مناسب نه دی موږ بايد د هغه څاه سره واړوو چي هغه و قريشو ته نژدې دی او د شا و خوا نور څاهان بايد ټول پټ کړو چي په دې منطقه کي بل څاه نه سي پاته نو د جنګ په وخت کي به موږ به اوبه لرو او کفار به اوبه نه لري.

رسول الله ﷺ و فرمايل: دا ښه فکر دی او فوراً يا سمدستي مسلمانان د رسول الله ﷺ په امر له دغه ځايه څخه بار سوه څو هغو اوبو ته ورسېدل چي دښمن ته نژدې وې، نيمه شپه وه چي دلته يې واړول، کوم څاهان چي شا وخوا په دغه منطقه کي موجود وه هغه يې ټول پټ کړه بېله دغه څاه چي دوی ورسره اړولي وه.

بيا نو رسول الله ﷺ و فرمايل: د دغه څاه سره يو حوض جوړ کړی او په اوبو يې ډک کړی ځکه د جنګ په وخت کي د اوبو را کښل سخت او مشکل کار دی او وخت غواړي، نو مسلمانانو دغه څاه ته نژدې يو حوض جوړ کړی او د څاه څخه اوبه را کاږي حوض په ډکوي ترڅو چي حوض د اوبو څخه ډک سو.

پسله هغه چي مسلمانانو د اوبو سره واړول سعد بن معاذ رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته يو پېشنهاد وړاندي کړی: هغه دا چي مسلمانان به د رسول الله ﷺ د قيادت او

قوماندانۍ دپاره يو داسي ځای جوړ کړي چي په هغه کي د مسلمانانو د ماتي او شکست فکر سوی وي نو ويل: يا رسولَ الله! حالات خو دغسي دي چي ته يې وينې يعني: دغه دی اوس د جنګ سره مخامخ يو او په مدينه منوره کي زموږ پاته مسلمانان ورونه په دې سبب نه دي پاته سوي چي ستا له امره يې مخالفت کړی وي، هغو دا فکر کاوه چي ته قافلې ته ورووزې دا يې هيڅ په فکر کي نه ور ګرځېدل چي جنګ دي پېښ سي، قسم په الله که دوی په دې پوهېدلي وای چي ته د جنګ سره مخامخ کېږې دوی به نه وای پاته سوي، نو اوس که ستا خوښه وي آيا ستا دپاره يوه (منا) چي په عربي کي (عريش) ورته وايي جوړه نه کړو؟ چي ته په هغه کي يې او د سپرېدلو دپاره به هم يو اوښ درته و دروو او بيا به موږ د دښمن سره مخامخ سو، که په جنګ کي کاميابي زموږ وه دا هغه شئ دی چي موږ په خوشاله کيږو او که حالات د دغه څخه مخالف وه (يعني: د شکست حالت ؤ) پر اوښ به سپور سې د هغو کسانو سره به يو ځای سې چي زموږ تر شا پاته سوي دي، هلته داسي قوم پاته دی چي ستا سره زموږ محبت! د هغو تر محبت نه دی زيات، (يعني: موږ او هغه پاته خلک ستا په محبت او اطاعت کي سره يو شئ يو) او که هغه پوهېدلای چي ته جنګ ته وزې هيڅکله به نه وای پاته سوي، نو الله ﷻ به تا په هغو سره وساتي او ستا په ملګرتيا به جهاد در سره کوي.

د مسلمانانو سره ځکه دا فکر ور سره ؤ چي دوی اصلاً د جنګ دپاره نه وه را وتلي او اوس د داسي جنګ سره مخامخ سوه چي د دوی او د دوی د دښمن په منځ کي د شمير او اسلحې په لحاظ ډېر فرق موجود دی، رسول الله ﷺ و سعد بن معاذ ﷺ ته د خير دعاء وکړه او بيا نو مسلمانانو پر يوه لوړه غونډۍ چي د جنګ د ميدان په شمال شرق کي واقع وه او د جنګ ميدان تر لاندي ؤ د رسول الله ﷺ دپاره (عريش) جوړ کړی او د انصارو د ځوانانو څخه يوه ډله د سعد بن معاذ ﷺ په قوماندانۍ د رسول الله ﷺ د قيادت د مرکز پر شا وخوا د ده ﷺ د ساتني دپاره و درېدل.

رسول الله ﷺ خپل لښکر د جنګ دپاره جوړ او آماده کړی، بيرغونه يې تقسيم کړه او هغه ميدان ته ورغلی چي هلته به سبا جنګ کيږي او هلته يې په خپل لاس سره وځيني ځايو ته اشاره کول او ويل به يې: إن شاء الله سبا د فلاني د وژلو ځای دغه دی

او د فلاني د وژلو ځای دغه دی (چي واقعاً هم په سبا کي هغه کسان پر هغو ځایو و وژل سوه چي رسول الله ﷺ ښوولي وه) او بیا رسول الله ﷺ د یوې وُني د تنې سره شپه په لمانځه تېره کړه او مسلمانانو هم آرامه شپه چي زړونه یې په الٰهي اطمینان ډک وه تېره کړل، ځانونه یې څه ناڅه هوسا کړه او دا یې امید ؤ چي په سهار کي به د خپل رب له طرفه د خوشالۍ زیري په خپلو سترګو وویني، دغه شپه د جمعې شپه او د هجرت د دوهم کال د روژې د میاشتي اووه لسمه شپه وه.

مګر قریشو دغه شپه په عُدوة القصوٰی په هغه خپل ځای کي تېره کړه، اوس چي سهار سو د قریشو جنګي ډلي یا ټولۍ یوه په بله پسې بدر ته راغلې، وې لیدل چي اوبه نسته نو څو نفره یې د اوبو څښلو دپاره هغه حوض ته ورغله چي د رسول الله ﷺ په امر جوړ سوی ؤ، رسول الله ﷺ و فرمایل: پرې یې ږدی چي اوبه وڅښي.

سبحان الله! د کفارو څخه چي هر چا په دغه ورځ له دغه حوضه څخه اوبه څښلي وې هغه ټول په دغه ورځ په جنګ کي و وژل سوه، بېله حکیم بن حزام څخه چي هغه و نه وژل سو او په وروسته کي یې بیا ایمان را وړی او ښه صادقه مسلمان سو.

کله چي به دغه حکیم بن حزام غوښته چي شدید قسم یاد کړي نو به یې ویل: قسم مي دي په هغه ذات وي چي د بدر په ورځ یې زه له مرګه خلاص کړم.

کله چي قریش سره ځای پر ځای سوه نو یې عُمیر بن وهب ولېږی چي ولاړ سه د مدینې د لښکر معلومات وکړه چي څو نفره به وي، عُمیر هم پر آس سپور سو شا وخوا په منطقه کي وګرځېدی او بیرته لښکر ته راغلی ویل: د مدینې لښکر زیات او کم پکښې درې سوه نفره دی مګر تاسي ما پرېږدی چي زه نور هم وګورم چي ځینو خو به یې کمین نه وي نیولی یا خو به یې د مرستي دپاره څو نفره نه وي پټ کړي، عُمیر بیا پر آس سپور سو او د بدر په وادي یا شېله کي تر ډېره لیري ولاړی خو شئ یې نه ولیدی بیرته قریشو ته راغلی او ورته ویې ویل: شئ مي نه ولیدی مګر یا معشرَ القریش! دوی داسي قوم دی چي بېله د دوی د تورو نه نوره اسلحه ور سره سته او نه د خلاصېدلو دپاره ځای لري، نو والله زه ګمان نه کوم چي د دوی څخه دي یو نفر و وژل سي ترڅو چي ستاسي څخه هم یو نفر و نه وژني، نوکه په تاسي کي د دوی په شمېر خلک

و وژل سي بيا نو په ژوند کي څه خوند پاته کيږي؟ *ښه فکر وکړی.*

د عمير بن وهب د خبرو مقصد دا دی: چي د مسلمانانو سره ښېله تورو نوره اسلحه نسته او جنګ هم پر دښت او ميدان دی د تيښتي ځای هم نه لري نو معلومه خبره ده چي لاس په لاس به جنګ درسره کوي او په داسي جنګ کي چي لاس په لاس وي تاسي تر هغو د دوی څخه يو نفر نه سی وژلای چي په تاسي کي هم يو نفر و نه وژني، نو که په تاسي کي دومره نفر و وژل سي لکه د دوی شمېر بيا نو ستاسي دپاره په ژوند کي نه خوند سته او نه خوشالي پاته کيږي.

د عمير د خبرو نتيجه دا ده: چي په جنګ کي موږګټه نسته جنګ پرېږدی او درځی.

په دغه وخت کي د ابوجهل پر ضد يوه بله معارضه هم را پورته سوه چي غوښتل يې د مکې مکرمې لښکر ښېله جنګه بيرته مکې مکرمې ته ولاړسي، هغه دا چي حکيم بن حزام و عُتبه بن ربيعه ته ورغلی او ويل: يا ابا الوليد! ته د قريشو مشر او سردار يې، په دوی کي ستا امر چليږي آيا د داسي خير إراده لرې؟ چي په هغه سره به همېشه په ښه نامه يادېږې؟ عتبه و ويل: هغه خير څه شي دی؟ يا حکيم!

حکيم و ويل: خلک پر څه او د څه دپاره وژنو؟ موږ د خپلې قافلې د خلاصولو دپاره راغلي ؤ او هغه خلاصه سوه نو اوس خلک په رجوع سره امر کړه چي بيرته مکې ته ولاړ سي او د عَمرو بن الحضرمي ديت پر خپله غاړه واخله.

عَمرو بن الحضرمي هغه څوک دی چي د نخله په سريه کي د مسلمانانو له طرفه ووژل سو.

نو ويل: د هغه ديت ته ورکړه او خلک له جنګه خلاص کړه، عُتبه و ويل: دا کار مي وکړی، زه د هغه د ديت او هغو مالو ضامن يم چي څني اخيستل سوي دي او بيا يې و حکيم ته و ويل: ته و ابن حنظليه ته ورسه (حنظليه) د ابوجهل مور وه، يعني: ته و ابوجهل ته ورسه څکه زه پوهېږم چي بل څوک خلک و جنګ ته نه مجبوره کوي ښېله ده څخه.

حکيم د ابوجهل پر طرف وررهي سو او عُتبه بن ربيعه په خلکو کي ودرېدی ويل: يا معشرَ القريش! که تاسي د محمّد ﷺ او د هغه د ملګرو سره په جنګ کي مخامخ سی څوک وژنی؟ ورور يا پلار، يا د اکا زامن او خپل قوم وژنی او چي دوی مړه کړو

بيا نو څه پيښيږي؟ هغه دا پېښيږي: کله چي مکې مکرمې ته ولاړ سو بيا به هر يو د خپل ورور قاتل، د پلار قاتل، يا د اکا د زوی قاتل ته ګوري (يعني که زه د مسلمانانو څخه هر څوک و وژنم، هغه ستا يا د بل چا ورور، يا پلار، يا اکا، يا د اکا زوی، يا ماما دی او سبا به په مکه کي ما ته د خپل پلار يا ورور، يا اکا د قاتل په سترګه ګوري او يو د بل څخه به مو بد راځي) نو مکې ته درځی محمّد ﷺ او نور عرب سره پرېږدی که هغو و وژی دا هغه شئ دی چي تاسي يې غواړی.

دا خو قوم او قريشو ته د عتبه خبري سوې.

حکيم بن حزام چي ابوجهل ته ورغلی هغه خپله زغره تيارول، حکيم ورته و ويل: يا ابا الحکم! زه تا ته عُتبه د دې دپاره را ليږی يم چي جنګ پرېږدو او بيرته مکې ته ولاړ سو، مګر ابوجهل ملعون بيرته رجوع نه غواړي نو ويل: په والله بيرته به نه سو ولاړ ترڅو چي الله زموږ او د محمّد ﷺ په منځ کي فيصله نه وي کړې او ويل: عتبه په دې سبب تګ غواړي چي د ده زوی حُذيفه په مسلمانانو کي دی.

(مقصد يې حُذيفه بن عتبه ؤ، چي هغه مخ کي مسلمان سوی ؤ او هجرت يې کړی ؤ او اوس د مسلمانانو په لښکر کي د مسلمانانو ملګری دی)

ورونو! د مکې مکرمې د سردارانو د هر يوه کوښښ دا دی چي دئ د ټوله مکې مکرمې عمومي مشر سي ځکه مکې مکرمې يو عمومي مشر نه درلودی، هو د قريشو مشران هر يو د هغه خپل قوم مشر دی خو يو عمومي مشر نسته، نو اوس د مشرتوب دپاره موقع برابره ده او هر يو کوښښ کوي چي ځان تر نورو مشر او لوی ښکاره کړي.

ابوجهل هم د مشرتوب دپاره موقع پيدا کړه ځکه خلک د جنګ کولو يا تګ دپاره قطعي نظر نه لري په شک او تردد کي دي او ابوجهل وبېرېدی چي د تګ يا بيرته رجوع کولو طرف غالبه نه سي نو يې ډېر ژر عامر بن الحضرمي را وغوښتی، عامر بن الحضرمي هغه څوک دی چي ورور يې عَمرو بن الحضرمي د مسلمانانو له طرفه په رجب کي و وژل سو، يعني: عامر د هغه عَمرو بن الحضرمي ورور ؤ چي د عبدالله بن جحش د سريې له طرفه تر دغه غزاء د مخه د رجب په مياشت کي وژل سوی ؤ او هغه اول سړئ ؤ چي د مسلمانانو له طرفه وژل سوی ؤ، قصه يې مخ کي بيان سوې ده،

نو ابوجهل د هغه وژل سوي ورور را وغوښتی او ورته وې ویل: یا عامر! عُتبه چي ستا حلیف هم دی غواړي چي خلک بیرته مکې ته بوزي او ستا د ورور انتقام او بدله پرېږدي حال دا چي ته اوس په خپلو سترګو وینې چي موږ ستا د ورور بدله اخیستلای سو نو ولاړ سه د خپل ورور د بدلې اخیستلو بیان وکړه، عامر هم واقعاً غمجن سو چي زما د ورور بدله ولې پرېښوول کیږي نو د لښکر په منځ کي کښېنستی پر سر خاوري بادوي او په زوره چغي وهي، وا عمراه! وا عمراه! ځکه د ورور نوم یې عَمروؤ او ویل: زما د ورور بدله پرېږدی او تاسي ځی؟ په والله که ستاسي څخه د یو چا زوی یا ورور وژل سوی وای د هغه انتقام او بدله به مو نه وای پرې اېښې، په قریشو کي هم هغه قومي عصبیت را پورته سو او هغه خپل د شر پر إراده ټینګ سوه، په دغه ډول سره هغه د عتبه رأیه باطله سوه، د ابوجهل طُغیان او سرکښي د عُتبه پر حکمت غالبه سوه.

کله چي مشرکان د عدوۃُ القصوٰی څخه را بار سوه او تر غونډۍ را واوښتل او دوو لښکرو یو د بل سره ولیدل رسول الله ﷺ و فرمایل: الٰهي! دغه قریش دي په خپل فخر او غرور سره راغله ستا دښمني کوي او ستا د رسول تکذیب کوي، الٰهي ستا هغه نصر غواړم چي وعده دي یې را سره کړې ده، او کله چي رسول الله ﷺ د قریشو په لښکر کي عُتبه بن ربیعه ولیدی چي پر سره اوښ سپور ؤ وې فرمایل: که د قوم په یوه نفر کي خیر وي هغه به د دغه سره اوښ په خاوند کي وي که قریشو د ده خبره منلې وای سمه لاره یې ور ښوول. (ځکه عتبه نه غوښتل چي جنګ وسي)

اوس نو دواړه لښکره په بدر کي د عُدوۃُ الدنیا او عُدوۃُ القصوٰی په منځ کي مخ په مخ سره ودرېدل، رسول الله ﷺ د مسلمانانو د صفو په سمولو او ترتیبولو مشغوله سو رسول الله ﷺ امر وکړی چي ټول لښکر دي یو قطار او یو صف و درېږي، لښکر یې د عربو د پخوانیو جنګو پر طریقه چي لښکر به پر پنځه حصې وېشل کېدی نه کړی جوړ.

تر دې د مخه چي به همېشه جنګونه کېدل، لښکر به پر پنځو حصو وېشل کېدی، مقدمه، مؤخره، قلب، میمنه، میسره، مګر رسول الله ﷺ داسي و نه کړه، بلکه د ټول لښکر څخه یې یو قطار جوړ کړی.

په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ د لښکر صف او قطار برابروي یوه عجبه

واقعه پېښه سوه هغه دا چې د رسول الله ﷺ په لاس کې یوه وړه لښته وه او صف یې ترتیباوه، په صف کې پر یوه سړي راغلی چې نوم یې سَواد ؤ او تر صف دباندې ولاړ ؤ، رسول الله ﷺ ورته و ویل: سم ودرېږه یا سَواد! او ترده تېر سو، د ها خوا چه پر راغلی بیا هم هغه سړئ تر صف څه دباندې ؤ، نو رسول الله ﷺ هغه سړئ پر نس په لښه و واهه او ویل: په صف کې ودرېږه یا سَواد! سړي عجبه خبره وکړه، ویل: یا رسولَ الله! خوږ دي کړم او زه قصاص غواړم، یعني: خپله بدله غواړم، لکه څرنګه چې تا و وهلم غواړم چې زه دي هم و وهم، نور صحابهٔ کرام ورته وایي: سړیه ته څه وایې؟ دا رسول الله دی، سړئ وایي هو دا منم خو دا بیا زما حق دی خوږ یې کړم بدله غواړم، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو دا د ده حق دی، لښته یې ورکړه او نس مبارک یې ورته لڅ کړی (ځکه د هغه سړي نس لڅ ؤ) سړئ ور وغورځېدی او د رسول الله ﷺ مبارک نس یې مچ کړی، رسول الله ﷺ په تعجب کې سو او ویل: یا سَواد! دا څه کار ؤ چې تا وکړی؟ سړي و ویل: یا رسولَ الله! دا حال خو ته وینې (یعني: جنګ تیار دی او امکان لري چې دغه اوس و وژل سم) نو ما دا إراده وکړه چې آخري کار مي ستا سره وي چې زما پوست ستا د پوسته سره ومښلي، رسول الله ﷺ د خیر دعاء ورته وکړه.

نه فکر وکړی د رسول الله ﷺ سره د اصحاب کرامو حُب او اخلاص په دغه اندازه ؤ.

خیر کله چې د لښکر صفونه جوړ سوه رسول الله ﷺ خپل اوامر لښکر ته بیان کړه او ویل: جنګ به ترهغو نه شروع کوی چې زما آخري امرونه درته را نه سي او بیا یې مسلمانانو ته د جنګ په باره کې یوه خاصه لار ښوونه وکړه او وې فرمایل: کله چې مو کفار په غشو ولي فقط خپل ځانونه په زغرو د غشو څخه ساتی او خپل غشي وساتی تر هغو حمله مه پر کوی ترڅو چې نژدې نه وي درته راغلي، دا ځکه چې د مسلمانانو سره غشي لږ وه، د لوی جنګ دپاره یې غشي نه درلودل.

وروسته رسول الله ﷺ چې یوازې ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه ور سره ملګری ؤ هغه د قیادت مرکز عریش ته ولاړی، سعد بن معاذ رضی الله عنه او هغه د محافظینو ټولی د عریش پر شا وخوا ودرېدل، اول هغه څوک چې د جنګ اور په بل سو هغه (الأسود بن عبدالأسد المخزومي) ؤ دغه اسود یو شریر، بد خویه او مغروره سړئ ؤ، دغه نفر

د قریشو له لښکره را ووتی او ویل: ما د الله سره عهد کړی دی چي یا به د مسلمانانو له حوضه اوبه څښم، یا به یې ور نړوم، یابه د دغه حوض سره وژل کېږم، دا د کفارو له طرفه اول نفر ؤ چي د مسلمانانو پر لښکر یوازي را ووتی خو د مسلمانانو له طرفه حمزه بن عبدالمطلب ﷺ د رسول الله ﷺ اکا ور ووتی، د دوی په منځ کي د تورو وارونه شروع سوه، حمزه ﷺ پر پښه په توره ووهه او پښه یې د پنډۍ پر منځ ور پرې کړه، د اَسود د پښې څخه د قریشو پر طرف وینې فوارې وهي او غُځار سو، خو په پروتي د حوض و طرف ته ور ځکېدي غوارې چي خپل قسم پرځای کړي حمزه ﷺ د حوض سره د توري بل واری پر وکړی او اسود یې ووژی.

د بدر په ورځ د کفارو له طرفه اول نفر دغه اسود دی چي وژل کیږي.

د مبارزې شروع کېدل

څرنګه چي مبارزه یا پهلواني زموږ په را تلونکي بحث کي ډېره ذکر کیږي نو اوس به یې په پوره تفصیل سره درونښیم، ستاسي دي د مبارزې مقصد او مفهوم په یاد وي.

هغه داسي: په پخوانیو جنګو کي جنګ لاس په لاس د توري او نېزې وهل وه، د نن ورځي پر ډول توپ، طیاره، ټوپک او بُمان نه وه، نو د جنګو عادت داسي ؤ: کله چي به دوه لښکره مخ په مخ سره ودرېدل د جنګ په اول او شروع کي به له یوه طرفه یو پهلوان یا فارِس پر آس سپور یا پیاده را ووتی، د غیرت او مړانې بیتونه او اشعار به یې ویل چي په دغو اشعارو کي به یې د ځان، د خپلو پلرو او د خپل قوم صفت کاوه چي موږ توریالي او مېړني یو، په میدان کي به ودرېدی او د دښمن و طرف ته به یې و ویل: څوک دی چي زما سره قوت او همت، مړانه او غیرت معلوم کړي؟ د دې کار څخه به د دغه فارس او پهلوان دوه شیه مقصد وه، یو دا چي په دغه کار سره به یې خپل نوم او نښان په خپل قوم او وطن کي لوړول، همېشه به د قوي پهلوان او شجاع فارس په سترګه ورته کتل کېده، خاصتاً هغه کسان چي په ډېرو مبارزو کي به د خپل مقابل طرف تر وژلو وروسته ژوندي پاته سوي وه او دوهم مقصد یې دا ؤ: چي د خپل طرف د لښکر څخه ببره لیري کړي، په لښکر کي یې حماس او دلاوري پیدا سي.

نو د دغه بل طرف څخه به هم یو پهلوان دغسي د اشعارو په ویلو په غرور او کبریاء ور ووتی، لکه د نن ورځي کُشتي یا (رسلنګ) بیا به د دوی په منځ کي جنګ شروع سو، په تورو به یې سره وهل، هر یوه به د پهلوانۍ حرکتونه، حملې او دفاع، چالاکي او چسپاندي ښکاره کول، ترڅو چي یو به و وژل سو، خو دغه مبارزه د جنګ په شروع کي کېدل او تر مبارزې وروسته به لښکر پر لښکر حمله وکړه عمومي جنګ به شروع سو، دغه قسم مبارزه په ډېرو غزاوو کي سوې ده او بیا چي هر وخت مبارزه یا پهلواني و ویل سي دغه د دوو پهلوانانو یو په یو جنګ یې مقصد دی. (بیرته قصې ته راسه)

د بدر د جنګ تر شروع د مخه دکفارو له طرفه درې پهلوانان را و وتل چي دغه نفر د قریشو د هغه ښو پهلوانانو او سردارانو څخه وه او ټوله د یوې کورنۍ څخه وه، دغه نفر: عتبه بن ربیعه او د ده ورور شیبه بن ربیعه او درېیم د عُتبه زوی چي ولید بن عتبه ؤ، درې نفره چي د قریشو مشران هم دي میدان ته را و وتل او ویل څوک مبارزه کوي؟ سمدستي د انصارو د ځوانانو څخه درې نفره ور و وتل، چي یو یې عوف بن الحارث او بل یې معاذ بن الحارث چي سره ورونه وه او مور یې عفراء ﷺ ده او درېیم یې عبدالله بن رواحه ﷺ ؤ، د انصارو څخه دغه درې نفره د هغو درو مشرکانو مخ ته د مبارزې دپاره و درېدل، مشرکانو نه پېژندل نو یې پوښتنه وکړه ویل تاسي څوک یاست؟ انصارو خپل ځانونه ور وښوول، هر یوه خپل نوم یاد کړی، مشرکانو ویل: تاسي ښه قوم یاست، نسب مو لوړ دی، اشراف او زموږ سیالان یاست خو موږ ستاسي سره کار نه لرو بلکه د خپله قومه څخه نفر غواړو او بیا یې ناري کړه: یا محمّد! ﷺ موږ ته زموږ د قوم څخه زموږ سیالان را وباسه، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا عبیده بن الحارث! (چي د رسول الله ﷺ د اکا زوی ؤ) یا حمزه! (چي د رسول الله ﷺ اکا ؤ) یا علي! (چي د رسول الله ﷺ د اکا زوی ؤ) ورولاړ سی، دغه ټول د رسول الله ﷺ هغه نژدې اقرباء دي.

رسول الله ﷺ اوله قرباني په خپلو اقرباوو ورکوي، دغه درې نفره ور و وتل، کله چي د کفارو مخ ته و درېدل هغو ورته و ویل: تاسي څوک یاست؟ دوی هر یوه خپل نوم ور یاد کړی، کفارو و ویل: هو تاسي زموږ سیالان یاست، اوس نو د دوی په منځ کي جنګ او مبارزه شروع سوه، عبیده ﷺ چي په عمر تر ټولو زیات ؤ د عتبه سره

مقابل سو، حمزه رضي الله عنه د شيبه سره مقابل سو او علي رضي الله عنه د وليد بن عتبه سره مقابل سو. حمزه او علي رضي الله عنهما خپل مقابل طرف ته موقع ورنه کړه ډېر ژر يې و وژل، مګر عبيده او عتبه هر يوه پر خپل مقابل طرف د توري واري وکړه دواړه زخمي سوه او پر مځکه و لوېدل، په دواړو کي روح سته او ژوندي دي خو د حرکته ولوېدل، علي او حمزه رضي الله عنهما ژر ورغله عتبه يې و وژی او عبيده رضي الله عنه چي پښه يې پرې سوې وه د مسلمانانو لښکر ته يې راوړی، خو بيا د بدر تر غزاء څلور پنځه ورځي وروسته چي مسلمانان مدينې منورې ته تله په لار کي وفات سو.

د بدر په جنګ کي اول هغه کسان چي د کفارو څخه و وژل سوه دغه درې نفره وه، اوس نو مشرکان نوره مبارزه او پهلواني نه غواړي ځکه درې سرداران يې په يوه وار د لاسه ورکړه چي دغه د دوی وژل کېدل وکفارو ته ډېره سخته ضربه وه.

د دغي مبارزې آخر او انتهاء کفارو او مشرکانو ته د بدۍ او بد بختۍ شروع وه، په يوه وار يې درې نامتو پهلوانان او مشران د لاسه ورکړه، د کفارو قهر او غضب پر جوش راغله او په يوه وار يې پر مسلمانانو هجوم ورووړی، کله چي رسول الله ﷺ وليدل چي کفار يو ځايي حمله کوي نو يې عجبه امر وکړی او وې فرمايل: ټول مسلمانان پر ځنګنو کښېنی، کفار ورته ګوري او دا اول وار دی چي په دې ډول سره جنګ ويني، په جنګ کي د عربو عادت داسي ؤ چي حمله به يې کول او بيا به يې ځغستل، بيا به يې حمله کول او ځغستل، لکه زموږ په وطن کي (د چړو جنګ) چي دغسي جنګ ته په عربي کي (کَر وَ فَر) وايي، واری وکړه او وځغله، بيا واری وکړه او وځغله، په جنګ کي د عربو دغه طريقه زده وه نوري طريقې نه وې ور معلومي، مګر اوس ويني چي مقابل طرف په يوه صف کي د جنګ دپاره پر مځکه ورته ناست دي او په ناسته جنګ کوي، مشرکان نه پوهېږي چي دا څنګه جنګ دی خو دغه کار په جنګ کي نوې طريقه او د رسول الله ﷺ حکمت ؤ، رسول الله ﷺ خپل لښکر امر کړی چي پر ځنګنو کښېنی او خپل ځانونه د غشو څخه په زغرو او سپَرو سره ساتی، حتّی مسلمانانو پوره زغري هم نه درلودې ځکه دوی د جنګ دپاره نه وه را وتلي نو د هر نفر سره چي به سپر يا زغره ور سره وه ځان او د بغل ملګری به يې په ساتی.

رسول الله ﷺ و فرمایل: پرېږدی چې اوله حمله کفار وکړي، که یې په غشو ویشتلاست، ناست اوسې او ځانونه په زغرو ساتی، خو بیا کله چې کفار نژدې درته راغله په یوه وار ټول پر را وغورځی داسې حمله پر وکړی لکه د یوه سړي ، د عربو دا قسم جنګ نه ؤ زده، هغه یوه معلومه طریقه وه چې همېشه به پر هغه قسم جنګېدل.

خیر ابوجهل پرکفارو د هجوم امر وکړی او کفار کرار کرار مسلمانانو ته ور نژدې کیږي، بیا ابوجهل امر وکړی چې په غشو یې ولی، پر مسلمانانو له هره طرفه غشي اوري او مسلمانان د زغرو په واسطه ځانونه ساتي، په دغه وخت کې د حضرت عمر ﷺ پر مریي چې (مَهجَع) نومېدی یو غشی ومښتی او شهید سو، نو په بدر کې د مسلمانانو له طرفه اول شهید د حضرت عمر ﷺ مریئ (مهجع) دی او دوهم غشی چې ویشتونکی یې نه ؤ معلوم او څوک نه سوه پوه چې له کومه طرفه راغلی پر حارثه بن سُراقه ﷺ ومښتی او هغه هم شهید سو، دغه دوه نفره د بدر د غزاء اول شهیدان دي او بیا پسله جنګه د دغه حارثه ﷺ مور و رسول الله ﷺ ته ورغله او په ژړا یې و ویل: یا رسولَ الله! د حارثه له حاله مي خبره کړه *(ځکه حارثه د مخه تر دې چې جنګ شروع سي په نا معلومه غشي و ویشتل سو او و وژل سو، دا هم نه وه معلومه چې چا و ویشتی)* مور یې ډېره خواشینې وه ځکه زوی یې په جنګ کې ګډون هم و نه کړی نو دا په تشویش کې وه چې آیا د حارثه مرګ د شهادت دی که یا؟ نو د حارثه مور په وروسته کې رسول الله ﷺ ته و ویل: د حارثه په حال مي خبره کړه، که په جنت کې وي خو صبر به وکړم او که غیر له جنت څخه وي (د مور زړه دی د دوږخ نوم یې نه یاداوه) نو ویل: که غیر له جنته څخه وي الله ﷻ به هغه کارونه و ویني چې زه یې کوم، مقصد یې ژړا، د ځان وهل او کالي څیرل وه او دغه کارونه تر دغه وخته نه وه حرام سوي.

رسول الله ﷺ یوه ډېره لویه خبره ورته وکړه او وې فرمایل: یا اُمَ حارثه! وَیحکِ، آیا ته لیونۍ سوې یې؟ د الله ﷻ سره یو جنت نه دی بلکه اته جنتونه دي او ستا زوی د دغو جنتو څخه فردوس اعلیٰ ته رسېدلی دی.

ورونو! هغه څوک چې په فی سبیل الله جنګ کې د إعلاء کلمةُ الله دپاره و وژل سي ځای او مقام یې جنتُ الفردوس دی، نو اُم حارثه خوشاله سوه او رهي سوه.

اوس چې د كفارو له طرفه هجوم شروع سو او مسلمانانو ته نښه ور نژدې سوه رسول الله ﷺ امر وكړ چې اوس نو جنګ شروع كړئ، اصحاب كرامو هم په جنګ شروع وكړه، رسول الله ﷺ د جنګ آمريت او قومنده قومندانانو ته وسپارل او دئ ﷺ و هغه خپل ځای ته چې د لښكر تر شا جوړ سوی ؤ د ابوبكر الصدّيق ؓ په ملګرتيا ولاړی، هلته لمونځ او دعاء كوي، ځكه چې اوس جنګ شروع دی او د جنګ مسئوليت د هغو قومندانانو پر غاړه دی چې رسول الله ﷺ وظيفې ور سپارلي وې.

دلته په عريش كې رسول الله ﷺ لاس پورته كړی او خپل رب ته دعاء كوي وايي: الٰهي! هغه وعده چې دې را سره كړې ده هغه را پوره كړې، دغه د دعاء په وخت كې هلته جنګ ډېر شديد سو او د جنګ ژرنده په ډېره تيزي سره ګرځېدل د تورو شرنګئ دی، جنګ و هغه خپل اعلٰی مقياس ته ورسېدی، دلته رسول الله ﷺ په خپله دعاء كې وايي: الٰهي! كه ته نن ورځ دغه مسلمانان هلاک كړې بيا نو په مځكه كې ستا د عبادت دپاره څوک نه پاته كيږي، رسول الله ﷺ دعاء كوي خپل رب ﷻ ته عجز او زاري كوي دومره عجز او دعاء يې وكړه چې تر دغه د مخه يې هيڅكله په دعاء كې دومره ډېروالی او عجز نه ؤ كړی، په دعاء كې يې لاسونه دومره لوړ نيولي وه چې د مباركو اوږو څخه يې پټو ولوېدی، ابوبكر الصدّيق ؓ چې د نرم زړه خاوند ؤ د رسول الله ﷺ پټو يې د هغه ﷺ پر اوږو ور پورته كړی او ويل: يا رسولَ الله! قسم په الله چې ستا رب تا نه كښته كوي او نه خواروي دغه دعاء دې بس او كافي ده، بسته خپل رب ته دې ډېر عجز وكړی، په دغه وخت كې الله ﷻ ملائكو ته امر وكړی چې د مومنانو نصرت او مرسته وكړی الله ﷻ په سورةُالأنفال كې فرمايي:

﴿إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ﴾. [الأنفال: ۱۲]

يعني: اې محمّده! ﷺ هغه وخت در په ياد كړه چې ستا رب ملائكو ته وحي وكړې چې مومنانو ته و وايي: بېشكه په مرسته او نصرت زه ستاسي سره يم، نو اې ملائكو! تاسي هغه كسان ثابت كړئ چې مومنان دي او ژر به د هغو كسانو په زړو كې

ډېره ور واچوم چې کافران سوي دي.

او الله جل جلاله خپل رسول ﷺ ته وحې نازلې کړې چې زه به زر ملائکې پرله پسې ستاسي د مرستې دپاره در ولېږم، الله جل جلاله فرمايي:

﴿أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ۝﴾. [الأنفال:۹]

ژباړه: بېشكه زه په زرو ملائكو چې پرله پسې به درتلونكي وي ستاسي سره مرسته كوونكى يم، يعني: په يوه وار سره نه درځي (مُردِفِين) يعني: يوه په بله پسې.

په دغه وخت كي رسول الله ﷺ لكه پرېشانى چې يو وړى او بيا يې سر را پورته كړى او وې فرمايل: يا ابا بكر! زېرى دركوم دغه جبريل دى راغلى او د آس پر پښو يې ګرز پروت دى، په بل روايت كي راغلي دي چې رسول الله ﷺ و فرمايل: يا ابا بكر! زېرى دركوم د الله عزوجل نصرت راغلى دغه جبريل دى چې د آس قيضه يې نيولې ده او د آس پر پښو يې ګرز پروت دى.

ملائكې راغلې چې په دغه جنګ كي ګډون او اشتراک وكړي.

د بدر تر غزاء د مخه په هيڅ جنګ كي ملائكو داسي ګډون نه دى كړى چې جنګ دي يې هم كړى وي، په هيڅ جنګ كي او هيڅكله نه ده پېښه سوې چې ملائكو دي جنګ كړى وي مګر (غزوةُ البدر) اوله معركه او اول جنګ دى چې په هغه كي ملائكې جنګ كوي، ځكه دا د حق او باطل په منځ كي اوله او عظيمه معركه ده چې د اول وار دپاره پېښېږي او بيا رسول الله ﷺ د عريش له دروازې څخه په داسي حال كي را ووتى چې زغره يې اغوستې وه او دغه آيات شريف يې وايه:

﴿سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ۝﴾. [القمر: ۴۵]

يعني: ژر ده چې د دوى جمعه او ټولنه به ماته سي او مسلمانانو ته به په جنګ كي شاوي ور وګرځوي. او بيا رسول الله ﷺ د مځكي څخه يو موټ خاوري واخيستې مخ پر قريشو ودرېدى او ويل: «شَاهَتِ الوُجُوه» او دغه خاوري يې د كفارو پر طرف ور وغورځولې، د مشركانو د لښكر ځيني كفار چې بيا په وروسته كي مسلمانان سوي دي هغه وايي: په والله په موږ كي داسي څوک نه سو پاته چې ستر ګو، پزي او خولې ته

دي يې دغه يو مټ خاوري نه وي رسيدلي او هر يوه د دغو خاورو په سبب سترګي مبتلې او د دغو خاورو ويشتلو په باره کې الله جل جلاله فرمايي:

﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ رَمَىٰ﴾.[الأنفال:١٧]

يعني: اې محمّده! ﷺ کله چې تا دغه ويشتل وکړه، دغه ويشتل تا نه دي کړي مګر الله جل جلاله دغه ويشتل کړي وه.

ځکه د بشر ويشتل داسي نه وي چي يو مټ خاوره دي د پوره لښکر و سترګو ته ورسيږي دغه ويشتل د الله جل جلاله ويشتل وه، په دغه جنګ کي بشر يا مسلمانان يوه آله او وسيله وه خو په حقيقت کي د دغه جنګ ترتيب او نقشه د الله جل جلاله له طرفه ځخه وه.

رسول الله ﷺ خپل آخري اوامر لښکر ته صادروي او وې فرمايل: ټينګ ودرېږئ قسم په هغه ذات چي د محمّد نفس د هغه په اختيار کي دی هر هغه څوک چي نن ورځ د کفارو سره جنګ وکړي او په داسي حال کي و وژل سي چي پر دښمن ور رهي وي او د تېښتي په حالت کي نه وي الله عزوجل به خامخا هغه څوک جنت ته داخل کړي او وې فرمايل: هغه جنت ته ور ولاړ سی چي بَر يا عرض يې د آسمانو او ځمکي پر اندازه دی، دلته يو صحابي ولاړ ؤ چي نوم يې عُمير بن الحُمام ؤ او خو داني خرما يا کجور يې په لاس کي وه چي خوړل يې هغه و ويل: يا رسولَ الله! څنګه دي و ويل؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: يا عُمير! والله يو ستاسي ځخه نه وژل کيږي مګر هغه به داسي جنت ته داخل سي چي عرض يې د ځمکي او آسمانو پر اندازه دی، عمير رضي الله عنه و ويل: (بَخِن بَخِن) دا يوه عربي جمله ده او هغه وخت ويل کيږي چي چا ته ډېر ښه او د خوشالۍ شئ حاصل سي، نو عمير رضي الله عنه و ويل: بَخٍ بَخٍ،

رسول الله ﷺ و فرمايل: دا جمله دي ولي و ويل؟ ده و ويل: زما او د جنت په منځ کي بل شئ نسته بېله دې ځخه چي دغه کفار مي و وژني؟ والله يا رسولَ الله! زما دا اميد دی چي زه د دغه جنت له اهله ځخه سم، رسول الله ﷺ و فرمايل: هو ته د دغه جنت له اهله ځخه يې، عُمير رضي الله عنه هغه کجور يا خرما ته وکتل چي د ده په لاس کي وه او و يل: که دومره صبر کوم چي دغه خرما خورم دا ډېر اوږد ژوند دی نو يې هغه د لاس خرما وغورځول او پر کفارو يې حمله وکړه نو ريې هم و وژل او دئ هم

شهید و وژل سو، عُمیر رضي الله عنه هم د بدر له شهیدانو څخه دی.

دا د رسول الله ﷺ پر اطاعت او د جنت پر حاصلولو د صحابهٔ کرامو حرص ؤ، دومره صبر یې و نه کړی چې د لوږې په حالت کې دغه څو دانې خرما وخوري، بلکه ویې ویل: دا ډېر اوږد ژوند دی او د دغه څو دانو خرما خوړل ما د جنت څخه ځنډوي.

د مسلمانانو اطاعت او د جنت شوق دغسې وي، چې في سبیل الله شهادت ته ورځغلي، که څه هم په وږې نس سره وي.

دغه رنګه عوف بن الحارث چې مور یې عفراء ده، د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه او ویل: یا رسولَ الله! رب عزوجل د بنده پر کوم حال له خوښیه خاندي؟ یعني: الله جل جلاله د بنده په کوم حال خوشاله کیږي؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: د دښمن په منځ کې لڅ غوټه کېدل، عوف رضي الله عنه هغه زغره چې اغوستې یې وه وکښل او وې غورځول، توره یې واخیستل او په دښمن ور ننوتی تر هغو یې جنګ کاوه چې شهید و وژل سو.

کله چې رسول الله ﷺ پر مسلمانانو د هجوم امر وکړی په دغه وخت کې د دښمن هغه اولنئ هجوم سپک سوی ؤ، حماس یې پاشل سوی ؤ، دا هغه حکیمانه نقشه وه چې د مسلمانانو د موقف پر لوړېدلو یې ډېر اثر وکړی، ځکه مسلمانان د خپل حربي قوت په شروع کې وه، د مخه دوی ناست وه خو اوس یې د خپل اعلیٰ قومندان په امره سره په یوه داسې یو ځایې هجوم شروع وکړه چې دغه هجوم و دښمن ته ډېر تریخ ؤ، نو مسلمانان د دښمن په صفو کې پرله اوښتل او د هغو غاړې یې پرې کولې او دې یې بیا نور هم نشاط او حماس ور زیاتاوه چې رسول الله ﷺ یې ولیدی چې زغره یې اغوستې ده او ولاړ دی په پوره یقین او صراحت سره وایې:

﴿سَيُهۡزَمُ ٱلۡجَمۡعُ وَيُوَلُّونَ ٱلدُّبُرَ ۝٤٥﴾ [القمر : ۴۵]

یعني: ژر ده چې د کفارو ډله او ټولی به ماته سي او دوی به خپلې شاوې د ماتې او شکست په حالت کې مسلمانانو ته ور وګرځوي.

نو مسلمانانو ډېر شدید جنګ کاوه او ملائکو یې مرسته کول، د بدر په غزاء کې ملائکو داسې ګډون کړی دی چې جنګ یې هم کاوه، ځکه پسله هغه څخه چې جنګ خلاص سو رسول الله ﷺ و فرمایل: که غواړی هغه کسان چې تاسې وژلي دي

او هغه کسان چې ملائکو وژلي دي سره وپېژني؟ د وژل سوو کسانو په غاړو او ګوتو کې د سوځلو په آثارو او علامو پسې وګوري، پر هر مړي چې د سوځلو علامه موجوده وه هغه ملائکو وژلی دی ځکه ملائکو د اور په تورو جنګ کاوه، صحابهٔ کرام وايي: موږ په وژل سوو کسانو کې وکتل رشتیا هم هلته داسې کسان وه چې سوځل سوي وه.

ابن سعد د عِکرمه څخه روايت کوي او وايي: په دغه ورځ به د يوه سړي سر پرې سو خو دا به نه وه معلومه چې چا وواهه.

عبدالله بن عبّاس رضي الله عنه وايي د مسلمانانو يوه سړي د مشرکانو په يوه بل سړي پسې ځغستل چې دغه مسلمان لوړ د چلاخي يا قمچيني د وهلو آواز واورېدی او د يو چا ږغ يې واورېدی چې ويل يې: را د مخه سه حَيزوم او بيا يې وليدل چې د هغه مشرک سر چې د ده مخ ته ؤ په خپله پرې سو، هغه مسلمان دغه قصه و رسول الله ﷺ ته وکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: صدقتَ! رشتيا وايې دا د درېيم آسمان څخه مرسته وه، نو دا ملائکه وه چې خپل ملګري ته يې ور ناري کړه او بيا يې کافر وواهه.

ابوداود المازني رضي الله عنه وايي: زه په يوه مشرک پسې وم چې په توره يې و وهم، د مخه تر دې چې زما توره ور ورسيږي د ده سر په هوا سو، وايي: زه پوه سوم چې دا د بل چا واری ؤ چې سر يې ورپرې کړی.

مقصد دا چې د بدر په غزاء کې ملائکو عملي ګډون کړی دی، بېله بدره بل هيڅ داسې جنګ نسته چې په هغه کې دي ملائکو په خپله جنګ کړی وي، فقط دغه يو د بدر جنګ دی چې ملائکو اشتراک يا ګډون پکښې کړی دی.

هو! د حنين په ورځ ملائکې د جنګ ميدان ته حاضري سوي دي خو جنګ يې نه دی کړی او دا هم بايد و ويل سي چې نصر او بریٔ يوازې او يوازې د الله جل جلاله له طرفه دی، نصر د ملائکو له طرفه نه دی، په جنګ کې د ملائکو ګډون د مسلمانانو دپاره فقط يو اطمينان او زړه ؤ چې مطمئنه اوسی کاميابي ستاسي ده او شکست نه خوري، مګر نصر او بریٔ د الله جل جلاله له طرفه څخه دی، الله جل جلاله فرمايي:

﴿وَمَا ٱلنَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ ٱللَّهِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾﴾. [آل عمران: ١٢٦]

يعني: مرسته او مدد، بریٔ او کاميابي نسته، مګر د قوي او حکيم الله جل جلاله له طرفه

ځخه دي. *نورټول شيان فقط اسباب دي.*

ابليس عليه لعنه د جنګ له ميدانه وزي

لکه د مخه چې مو درته و ويل چې ابليس عليه لعنه د سُراقه بن مالک په قيافه د مشرکانو سره راغلی ؤ او د اولي ورځې ځخه بيا تر اوسه له مشرکانو نه ؤ جلاسوی اوس چې يې ملائکې او د هغو هغه کارونه وليدل چې په مشرکانو يې کول د جنګ ميدان يې پرېښاوه او رهي سو، حارث بن هشام چې تراوسه يې هم پر شيطان د سُراقه خيال کاوه پوري ورمنډې چې چيري ځې؟ ابليس پر ځيګر و واهه هلته يې وغورځاوه او په تېښته سو، مشرکانو ورته و ويل: يا سُراقه! چيري ځې؟ آيا تا نه ويل چې زه ستاسي ملګری يم او ستاسي ځخه نه جلا کېږم؟ ابليس و ويل: زه هغه څه وينم چې تاسي يې نه ويني زه د الله جَلَّ جَلَالُهُ ځخه بېرېږم او الله د سختو عذابو خاوند دی او بيا په تېښته ولاړی، د مشرکانو يو ملګری چې ابليس عليه لعنه ؤ کم سو او د مشرکانو په لښکرکي د ماتي او وارخطايي علامې ښکاره سوې، د دوی صفونه د مسلمانانو د سختو حملو په مقابل کي نړېږي او ماتيږي، د بدر جنګ و پای او آخر ته نژدې کيږي، د مشرکانو ځخه يو يو په متفرقه ډول د جنګ له ميدانه وزي او مسلمانان په پسې دي يا يې وژني يا يې بنديانوي.

مګر کله چې د دې امت فرعون او لوی طاغي ابوجهل په خپل لښکر کي د اضطراب علامې وليدلې نو يې کوښښ کاوه چې دغه د ريګو کوټه د دغه قوي سېل په مخ کي ودروي او غوښتل يې چې خپل لښکر دلاوره کړي نو يې په کبر او غرور خپل لښکر ته و ويل: پام کوی چې د سُراقه خيانت او تېښته په تاسي کي وارخطايي نه کړي پيدا، هغه د محمّد سره د غسي وعده درلودل او پام کوی چې د عتبه، شيبه، او وليد مرګ مو وارخطاء نه کړي د هغو ځخه تلوار وسو، زما دي په لات او عزٰی سره قسم وي چې موږ به تر هغو له دې ځايه ولاړ نه سو ترڅو دوی په رسيانو و نه تړو او زه نه غواړم چې ستاسي ځخه دي يو څوک د دوی نفر و وژني (يعني: وژنی يې مه بلکه دغسي ژوندي يې نيسی) دا د دې دپاره چې دوی ته دغه د دوی بد عمل ور وښيو.

خو ډېر ژر دې ته د دغه خپل طغيان او تکبر، لويي او خود بينی حقيقت ورښکاره سو.

لږ وخت نه ؤ تېر سوی چې د ده لښکري د مسلمانانو د هجوم مخ ته سره پاشل کېدې، هو په خپله د ابوجهل پر شا وخوا د مشرکانو دومره ډلي د ده د ساتني دپاره ولاړي وې لکه پر ده چې د تورو قفس راګرځېدلی وي او د نېزو ځنګل پر جوړ ؤ مګر د مسلمانانو طوفاني هجوم دغه د تورو قفس سره وپاشي او هغه د نېزو ځنګل يې و رېبی او سرکښه ابوجهل ښکاره سو، مسلمانانو دئ وليدی چې پر آس سپور دی او شا و خوا ګرځي خو مرګ په دې انتظار ؤ چې د ده ويني د دوو انصاري ځوانانو له لاسه وچښي.

د ابوجهل وژل کېدل

د انصارو څخه دوه نوي ځوانان چې يو يې معاذ او بل يې معوذ نومېدی.

ورونو! د سيرت په کتابو کي په دغه نومو کي اختلاف سته، څوک وايي: معاذ او عوف نومېدل چې دواړه د عفراء رضي الله عنها زامن وه او څوک وايي: چې د يوه نوم معاذ ؤ چې د عَمرو بن الجموح زوی ؤ او بل يې معوذ نومېدی چې د عفراء زوی ؤ خو موږ به دلته هغه روايت بيان کړو چې معاذ او معوذ وه.

نو د انصارو څخه دغه دوه نفره چې يو يې معاذ او بل يې معوذ نومېدی د لږ عُمر او تازه ځوانان وه.

عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه وايي: د بدر په ورځ زه د مسلمانانو په صف او قطار کي ولاړ وم، خپل راسته او چپه طرف ته مي وکتل دغه دوه نوي ځوانان مي يوه او بل طرف ته ولاړ وه چې د يوه عمر پنځلس کاله او د بل عمر شپاړس کاله را معلومېدی، هلکان او تازه ځوانان دي، دا هغه هلکان دي چې د جنګ په شروع کي کله چې عُتبه او وليد د مبارزې دپاره پهلوانان وغوښتل دوی ور و وتل، و جنګ ته په ډېر شوق کي دي، نو عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه وايي: کله چې جنګ شروع سو ما خپل شا وخوا ته وکتل خو دواړو بغلو ته مي د لږ عمر ځوانان هلکان ولاړ دي، زما په زړه کي دا غوښتنه او آرزو پيدا سوه چې کشکي مي څنګ ته تر دوی څه پاخه او مشران نفر ولاړ وای، داسي څوک وای چې په جنګ کي يې عادت او تجربه درلودلای خو دوی داسي هلکان دي چې په خپل عمر کي د اول وار دپاره د جنګ ميدان ته راوزي،

صحي ده ځوانان دي، احساسات او حماس لري، د جنګ شوقيان دي، مګر د دوی په ژوندکي دا اول واردی چي په جنګ کي ګډون کوي او د جنګ تجربه نه لري.

خو دغه يو ځوان را نژدې سو او کراريې په غوږکي را ته وويل:

(*نه غواړي چي د ده هغه بل ملګری يې واوري*).

نبه متوجه سی اسلامي ځوانان دغسي لوړ همت او لوی آرزوګاني لري، اسلامي ځوانان بايد ابدي فخر او شرف حاصل کړي او د راتلونکي نسل د پاره ښوونکي وي.

نو دغه يوه په غوږکي راته وويل:

اکا! ته ابوجهل پيژنې؟

ما ويل: هو، ولي د هغه پوښتنه کوې؟

ويل: اورېدلي مي دي چي ابوجهل هغه څوک دی چي رسول اللهﷺ ته يې تر هر چا زيات آزار ورکړی دی.

ما ويل: هو دا صحي ده.

نو ده ويل: را وې ښيه.

ما ويل: د څه شي د پاره؟

ويل: قسم مي دي په هغه ذات وي چي زما د نفس اختيار د هغه په لاس کي دی که مي وليدی تر هغو به زما سايه د ده له سايې څخه جلا نه سي تر څو چي په مونږ کي هغه څوک و نه وژل سي چي د مخه يې اجل پوره سوی وي.

سبحان الله! دا څومره همت او مړانه ده غواړي چي د کفارو د لښکر مشر و وژني.

عبدالرّحمٰنؓ وايي: زه په تعجب کي سوم او ځوان ته مي و ويل: که مي وليدی در و به يې ښيم.

عبدالرّحمٰن بن عوفؓ وايي: لږ وخت وروسته هغه بل ځوان را نژدې سو او په غوږکي يې هغه خبره راته وکړه کومه چي هغه بل راته کړې وه.

عبدالرّحمٰن وايي: د مخه زما د زړه غوښتنه دا وه چي څنګ ته مي تجربه کاره او په جنګ پوه خلک ولاړ وای مګر کله چي مي د دوی دغه همت او مړانه وليدل خوشاله سوم چي دوی غوندي همتناکه ځوانان مي څنګ ته ولاړ دي.

ځکه دا ځومره لوړ همت او شجاعت دی چې په جنګ کې په بل چا غاړه نه باسي او د دوی څخه هر یو غواړي چې د کفارو د لښکر مشر و وژني.

عبدالرّحمٰن بن عوفؓ وايي: لږ وخت وروسته ابوجهل ښکاره سو چې پر آس سپور په خلکو کې ګرځېدی مګر داسې معلومېدی لکه ونه په ځنګله کې یعني: د ده د ساتنې دپاره شا وخوا ډېر خلک پر را ګرځېدلي وه، په ځنګله کې هم وُني ډیري وي. نو د ابوجهل پر شا وخوا هم ډېر خلک وه، ځکه دئ د لښکر مشر او د کفارو په لښکر کې هغه مهم سړئ ؤ نو خود مشرکان پر ده را ګرځېدلي وه، هرطرف ته چې دئ حرکت کوي ډله ډله مشرکان ور سره دي او د ده ساتنه کوي.

عبدالرّحمٰنؓ وايي: نو دغو دوو ځوانانو ته مي و ويل: هغه پوخ سپین ږیری سړئ وینی چې شا وخوا خلک پر را ګرځېدلي دي؟

دوی ویل: هو.

ما ویل: دغه هغه سړئ دی چې تاسي یې پوښتنه کول.

عبدالرّحمٰنؓ وايي: ما لا خپله خبره نه وه پوره کړې چې دوی لکه دوه غشي په ځغستا پر هغه طرف ور رهي سوه، هر یو کوښښ کوي چې تر هغه بل ور د مخه سي څو د کفارو لښکر ته ور ورسېدل، کوم خلک چې د ابوجهل پرشا وخوا وه هغه پوري وهي څو ابوجهل ته یې لار پیدا کړه، کله چې ابوجهل ته ور ورسېدل دواړو واری پر وکړی یوه هم په توره و واهه او بل هم، ابوجهل غځار سو، دا د بریښنا په شان یوه ناڅاپه حمله وه ترڅو چې خلک پوهېدل چې څه قصه ده؟ دوی خپل مقصد حاصل کړی ؤ، د کفارو لښکر په حیرت کې دی ځکه هیچا د دغه ناڅاپه هجوم تصور نه کاوه، ابوجهل غځار سو که څه هم مړ نه دی روح پکښې دی خو ویني فوارې ځني وهي او بیا دغه دوه ځوانان رسول الله ﷺ ته ورغله د ابوجهل د وژلو حال یې ورته و وایه، رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه چې په تاسي کې کوم یوه و وژی؟ هر یوه ویل: ما و وژی، رسول الله ﷺ و فرمایل: خپلي توري مو د وینو څخه پاکي کړي دي؟

دوی ویل: یا، رسول الله ﷺ د دوی تورو ته وکتل او ویل: تاسي دواړو وژلی دی او رسول الله ﷺ د ابوجهل (سَلَبَه) یعني: د ده پاته سامان و معاذ بن عَمرو بن

الجموح ته ورکړه ځکه معوذ بن عفراء په دغه جنګ کي شهيد و وژل سو.

د هغه وخت په جنګو کي دا قانون ؤ چي د وژل سوي سړي پاته سامان د هغه و قاتل ته ورکول کېدی.

ابن اسحاق د معاذ بن عَمرو بن جموح څخه روايت کوي چي معاذ و ويل: د قوم څخه مي واورېدل چي هغه نفرابوجهل دی او ابوجهل داسي ؤ لکه په ځنګله کي چي يوه ونه د ډېرو وُنو په منځ کي ولاړه وي او څوک نه سي ور تېرېدلای.

معاذ د مشرکانو هغه توري او نېزې چي پر ابوجهل د ده د ساتني دپاره راګرځېدلي وې د ځنګله د ډيرو وُنو سره مشابه کړې.

او مشرکانو به ويل: ابو الحَکم ته څوک نه سي ور نژدې کېدلای، ما چه دغه جمله واورېدل ما دا د ځان وظيفه وګرځول چي زه به دئ وژنم نو د ده طرف ته ور نژدې کېدم ترڅو چي موقع برابره سوه او حمله مي پر وکړه، په توره مي و واهه چي د دغه وهلو سره يې پښه د پنډۍ په نيمايي کي په هوا سوه او وايي: د ده زوی عِکرمه زه پر اوږه په توره و وهلم لاس مي په اوږه کي پرې سو مګر پوست يې پاته ؤ د دغه پوست په واسطه مي لاس په اوږه ځړېدی، څرنګه چي په جنګ داسي مشغوله وم چي لاس يې را څخه هېر کړی ؤ نو تر ډېره وخته مي په دغه پرې سوي لاس جنګ کاوه او پرې سوی لاس به مي په دا بل لاس شا ته اړاوه کله چي دغه پرې سوي لاس ډېر تکليف را کړی او له جنګه يې مشغولولم نو مي پښه پر کښېښوول او ځان مي لوړ طرف ته کش کړی ترڅو چي لاس مي د اوږې څخه پرې او جلا سو.

دغه معاذ بن عَمرو بن الجموح رضي الله عنه د حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت تر وخته پوري ژوندئ پاته ؤ، او معاذ وايي: په دغه وخت کي چي ما ابوجهل و واهه معوذ بن عفراء رضي الله عنه په داسي حال کي پرابوجهل راغلی چي هغه زخمي پروت ؤ او د توري داسي وارې يې پر وکړی چي د مرګ يې کړی، ابوجهل يې پر دغه حال چي يو څه ژوند پکښي پاته ؤ پرېښاوه او معوذ تر هغو جنګ کاوه چي شهيد و وژل سو.

سبحان الله! د واقعي مسلمان همت او شجاعت دغسي او په دغه اندازه سره وي دا د (۱۶) کلو هلکان وه او دغه يې همت او شجاعت ؤ.

کله چې ابوجهل و وژل سو کفارو په تېښته شروع وکړه او هر طرف ته ځغلي ځکه مشر او قومندان یې و وژل سو، کفار تښتي او مسلمانان تر شا په پسې دي حملې پر کوي په دغه وخت کې کفار هم وژل کیږي او هم بندیان ځني نیول کیږي او ځیني یې ځغلي، په دغه جنګ کې اویا نفره کفار و وژل سوه او اویا نفره بندیان ونیول سوه.

کله چې جنګ خلاص سو هغه چې وژل کېدل و وژل سوه او هغه چې بندیانېدل بندیان سوه، رسول الله ﷺ و فرمایل: څوک به وګوري چې د ابوجهل خبر را ته راوړي؟ خلک ولاړ سوه او په ابوجهل پسي په میدانِ جنګ کې په مړو او زخمیانو کې ګرځي چې عبدالله بن مسعود ﷺ پر پېښ سو او د ابوجهل د ژوند آخري لحظې وې. عبدالله بن مسعود ﷺ خپله پښه د ده پر غاړه کښېښوول او تر ږیره یې ونیوی غواړي چې سر یې ورپرې کړي او ورته وایي: یا عَدُوَّ الله! الله جل جلاله ذلیله کړې؟

ابوجهل وویل: په څه شي یې ذلیله کړم؟

آیا په دې غمجن سم چې تاسي یو سړئ و وژی؟

او که تاسي تر یوه سړي زیات وژلی دی؟

فقط یوه بزګر حمله راباندي وکړه ویې وژلم (یعني: دا دومره کار نه دی چې تاسي په لوړ سی یا زه په ذلیله سم فقط یوه سړي حمله را باندي وکړه او زه یې و وژلم)

بیا ابوجهل پوښتنه وکړه ویل: په جنګ کي کامیابي او غلبه د چا ده؟

عبدالله ﷺ ورته وویل: کامیابي الله جل جلاله او رسول الله ﷺ لره ده.

ابوجهل ویل: دا قدرت او غلبه نه دي، دوی په دې سره نه لوړیږي چې له خپله قومه څخه یو څوک و وژني (تاسي د دې فرعون کبر، غرور او لویي ته وګوری) ویل دا قدرت نه دی چې دوی له خپله قومه څخه یو څوک و وژني، دا زما شرف دی چې دښمنانو نه یم وژلی بلکه خپل قوم و وژلم، دغه مغرور او متکبر انسان د مرګ په حالت کې دی خو بیا هم د شرف دعوه کوي، عبدالله بن مسعود ﷺ د ده پر ځیګر ور وختی غواړي چې سر یې ور پرې کړي، دلته نو ابوجهل ښه ولیدی او وې پېژندی ویل: ته هغه زموږ شپانه نه یې چې زموږ پسونه دي پېول؟

اعوذ بالله! د ژوند په آخرو لحظو کي هم نه غواړي چې د هغه خپل خره څخه

کښته سي او هغه خپل کبر پرېږدي.

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه چي يو وخت يې د مکې مکرمې د خلکو پسونه پېول و ويل: هو هغه يم، ابوجهل و ويل: والله ډيري سختي لوړي ته وختلې اې شپانه ګيه!

يعني: داسي سخت او لوړ ځای ته وختې چي څوک نه سوای ور ختلای، چي مقصد يې خپل ځان او خپل ځيګر ؤ او بيا ابوجهل و ويل: چي سر مي پرې کوې غاړه مي اوږده ور سره پرې کړه چي سر مي لوی ښکاره سي، تاسي دې ملعون ته وګوری: پسله مرګه هم فخر او عزت، لويې او عظمت غواړي.

نور نو عبدالله بن مسعود رضي الله عنه صبر نه ورته وکړی او سر يې ورپرې کړی.

ورونو! عبدالله بن مسعود رضي الله عنه چي د هُزيل د قبيلې ؤ کوچنئ، ضعيفه او ډنګر سړئ ؤ او په پخوا کي د قريشو شپانه ؤ، ابوجهل چي واورېدل چي ابن مسعود مسلمان سوی دی ډېر په قهر سو او بيا يې عبدالله د مکې مکرمې پر يوه لار وليدی نو يې تر غوږ ونيوی او د جېب څخه يې يو مېخ را وايستی د عبدالله غوږ يې پر دېواله ور مېخ کړی، ابن مسعود رضي الله عنه د دېواله سره ولاړ دی او غوږ يې ميخ دی، دومره وينې ځني بهېدلي وې چي تر مځکه رسېدلي وې، څو بيا ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه خلاص کړی.

اوس دغه عبدالله د ابوجهل سر ور پرې کړی او غواړي چي رسول الله ﷺ ته يې ور وړي او ورته و وايي: دغه دی عَدُوّ الله مي و وژی، خو د ابوجهل سر لکه د غوايي دومره غټ دی او ابن مسعود کوچنئ سړئ دی دغه لوی سر نه سي وړلای، نو يې د توري په څوکه د ابوجهل غوږ ور سَرَئ کړی او تناو يې پکښي واچاوه کشوي يې، عبدالله رهي دی سر پسي ښکيږي، څو رسول الله ﷺ ته ورسېدی او سر يې د رسول الله ﷺ مخ ته کښېښاوه، رسول الله ﷺ په تعجب کي سو چي څه قصه ده او و يل: دا څوک دی؟ عبدالله و ويل: يا رسولَ الله! دا د الله د دښمن ابوجهل سر دی.

رسول الله ﷺ درې واره و ويل: آللهُ الذي لاَ إله الاّ هو؟ او بيا يې و ويل: الله اکبر، الحمد لله الذي صَدَقَ وَعدَهُ، وَنَصَرَ عَبدَهُ، وَ هَزَمَ الأحزابَ وَحدَهُ او وې فرمايل: دا د دې امت فرعون دی او عبدالله ته يې و ويل: يا ابن مسعود! الأُذنُ بالأُذن،

يعني: ستا غوږ يې په مکه کي درسَرَئ کړی او تا د ده غوږ دلته ور سرئ کړی او

سر یې هم بالا بود، دا یې ګټه ده.

د بدر په جنګ کې د صادقه ایمان څو نمونې

د بدر د جنګ په جریان کې نوري ډېري واقعې هم پیښې سوي دي چې د مسلمانانو پر صادقه ایمان، پر ثابته عقیده، په جنګ کې شجاعت او د دوی پر همت او مړانه دلالت کوي، په دې جنګ کې پلرونه د زامنو سره مخامخ سوه، ورونه د ورونو سره مخامخ سوه، څرنګه چې دوی په عقیده کې سره مخالف وه نو د دوی په منځ کې فیصله په توره سره وسوه، مظلوم د ظالمه سره مخامخ سو او خپل د مظلومیت حق یې واخیستی.

موږ په د مخنیو بیاناتو کې د صادقه ایمان او د مسلمانانو د شجاعت د جملې څخه دوې پیښې درته بیان کړې، چې یوه یې د عُمیر بن الحُمام هغه واقعه وه چې خرماوي یې وغورځولې او جنګ ته داخل سو او بیا شهید و وژل سو او بله یې د عوف بن الحارث هغه واقعه وه چې زغره یې وکښل او جنګ ته داخل سو او شهید و وژل سو خو اوس به څو نوري داسي پیښې چې د مسلمانانو پر صادقه ایمان او پوره شجاعت، مړانه او همت دلالت کوي د مثال او نمونې پر قسم درته بیان سي.

۱- د کفارو په لښکر کې یو سړئ ؤ چې د اوسپني د ځنځیرانو کالي یې اغوستي وه، له سر څخه تر پښو پوري یې په ټول بدن کې بېله دوو سترګو بل هیڅ ځای نه معلومېدی فقط سترګې یې معلومېږي او په جنګ یې شروع وکړه پر هر طرف حملې کوي وارونه کوي چپه او راسته طرف ته وهل کوي مسلمانان زخمیانوي، خو ده د حملو په جواب کې مسلمانان پر ده وارونه کوي او دئ په توره، په نېزه، په غشو وهي یا ولي مګر ده د اوسپني د ځنځیرانو کالي اغوستي دي هیڅ اثر نه پر کوي، مسلمانان د ده د وهلو څخه عاجزه سوه څه په وکړي؟ پر ده هیڅ واری تاثیر نه کوي او دغه کافر ډېر مسلمانان زخمیان کړه، نو د مسلمانانو څخه یو نفر رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسولَ الله! دغه سړي په عذاب کړو، خوړیې کړو، رسول الله ﷺ و زبیر بن العوام رضی الله عنه ته ور بغ کړه، زبیر رضی الله عنه چې د رسول الله ﷺ د عمه زوی دی ډېر قوي او

جنګي پهلوان دی، رسول الله ﷺ امر کړی چې د دغه سړي يوه چاره وکړه، د وهلو لار ورته پيدا کړه، مسلمانان د هري اسلحې وارونه پرکوي او پر مبنلي خو تاثير نه پر کوي، خبره دا نه ده چې ښوک واری نه سي پرکولای، وارونه پر کيږي خو فايده نه لري ځکه سر تر پايه په اوسپنه پوښلی دی، زبير رضی الله عنه وايي: ورغلم شا وخوا پر وګرځېدم ګورم چې په دغه اوسپنه کې به يو ځای سُرئ وي يا به يې د بدن يوه حصه لڅه وي خو هرڅه چې پر وګرځېدم ښېله سترګو بل ځای يې نه معلومېدی، په حيرت کې يم چې څنګه يې و وژنم؟ وايي بيا هم پر وګرځېدم او دئ چپه او راسته طرف ته مسلمانان وهي او هيڅوک هيڅ نه سي په کولای، زبير رضی الله عنه وايي: نو د مخ له طرفه ورته و درېدم او نېزه مي ښه ورته برابره کړه، ښه نښان مي ونيوی او د ده پر سترګه مي د نېزې واری وکړی، نېزه هم برابره ورغله د ده پر سترګه ومښتل او تر څټ يې و وتل، دغه کافر په دغه واري و وژل سو او الله جل جلاله مسلمانان د ده له شره خلاص کړل.

په جنګ کي داسي نښان ويشتل او دومره دقت چې د جنګ په حالت کي دي د نېزې په ويشتلو سره سترګه هم نه ځني خطا کيږي دا لوی هنر دی او د رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو جنګي قدرت په دغه اندازه سره ؤ.

۲ – قتاده رضی الله عنه په دغه جنګ کي پر سترګه زخمي سو، توره يې پر مخ ومښتل مخ يې څيري سو او سترګه يې لاندي پر باړخو (غُمبُری) و لوېدل، سترګه يې په رګو ځړېږي او ويني ځني بهيږي، نو د جنګ له ميدانه و وتی ځکه نور يې جنګ نه سوای کولای، ځينو انصارو ورته و ويل: راسه چې سترګه دي در پرې کړو، ده و ويل يا! ترخو چې رسول الله ﷺ ته نه يم ورغلی کار نه په لرم چې هغه څه راته وايي، نو رسول الله ﷺ ته پر دغه حال چې سترګه په ځړېږي ورغلی، دلته نو د رسول الله ﷺ پر لاس الهي معجزه ښکاره سوه، رسول الله ﷺ ورته و فرمايل: يا قتاده! راسه، قتاده رضی الله عنه ورغلی د رسول الله ﷺ مخ ته کښېنستی، رسول الله ﷺ يې سترګه ور پورته کړه په هغه خپل غالب کي يې کښېښوول او بيا يې خپل مبارک لاس پر تېر کړی، قتاده رضی الله عنه وايي: والله نه پوهېږم چې کومه سترګه مي زخمي سوې وه، سترګه مي داسي جوړه سوه لکه اول چې وه، دا هم د رسول الله ﷺ د نورو معجزو تر څنګ يوه

بله معجزه وه چې د بدر په ورځ ښکاره سوه.

۳- د بدر په ورځ جنګ او معرکه شروع دي چې د عُکاشه بن محصن الأسدي رضي الله عنه توره په جنګ کې ماته سوه، اوس نو جنګ په څه شي سره وکړي؟ نو رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسولَ الله! هغه زما توره ماته سوه او اوس توره نه لرم، رسول الله ﷺ یو لرګئ په لاس ورکړی ویل: یا عُکاشه! په دغه جنګ کوه، کله چې عکاشه د رسول الله ﷺ له لاسه دغه لرګئ واخیستی او په خپل لاس کې یې وښوراوه د ده په لاس کې اوږده، پنډه، قوي، سپینه او ځلانده توره سوه، په دغه توره یې د جنګ تر آخره او د مسلمانانو تر نصرته جنګ وکړی.

پر دغه توره یې د (العَون) نوم کښېښاوه، یعني: مرسته، عُکاشه رضي الله عنه به دغه توره همېشه او هر جنګ ته ورسره وړل او جنګ به یې په کاوه، تر څو چې د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه په خلافت او د ردت په جنګو کې شهید و وژل سو، نو دغه توره هم د نبوت د معجزو څخه یوه معجزه وه.

۴- رسول الله ﷺ خپلو اصحابو ته و ویل: که څوک د ابوالبختري بن هشام سره مخامخ سو نه دې یې وژني.

ځکه ابو البختري هغه څوک ؤ چې په مکه مکرمه کې یې رسول الله ﷺ ته هیڅ آزار نه ؤ رسولی او رسول الله ﷺ د ده څخه داسې کار نه ؤ لیدلی چې د ده ﷺ دې نا خوښه وي او ابو البختري د هغو خلکو څخه ؤ چې هغه د قریشو د مقاطعې یا بندیز د ماتېدلو سبب وګرځېدل، ستاسې به یې قصه په یاد وي چې قریشو د مسلمانانو سره خرڅول او رانیول منعه کړل، یا په اوسنی اصطلاح بندیز یې پر ولګاوه، د هغې عهد نامې په ماتولو کې دغه ابو البختري حصه واخیستل، نو دا د رسول الله ﷺ وفاء وه چې د هغه وخت د نېکۍ بدله یې اوس ورکول او هغه مرسته چې ابو البختري د مسلمانانو سره کړې وه مړانه وه، نو رسول الله ﷺ د مېړه سره مړانه کول، د تېرو وختو نېکي یې په دغه مشغوله او سرګردانه ورځ کې په یاد وه او غواړي چې بدله یې ورکړي.

رسول الله ﷺ دا هم و فرمایل: زه پوهېږم چې د بني هاشم کوم خلک چې جنګ ته راغلي دي دوی په ناخوښي سره دغه جنګ ته را وستل سوي دي، دوی

زموږ سره د جنګ کولو هیڅ شوق او ضرورت نه درلودی نو که څوک په جنګ کې د بني هاشم سره مخامخ سي نه دي يې وژني او که څوک د عبّاس بن عبدالمطلب سره مخامخ سو نه دي يې وژني ځکه هغه په زور را وستل سوی دی، هلته یو صحابي ؤ چي نوم يې "ابوحُذَيفه" ؤ دغه ابوحذيفه ډ هغه عُتبه زوی او د هغه شیبه وراره او د هغه وليد ورور ؤ چي د جنګ په شروع کې په مبارزه کې و وژل سوه، ابو حذيفه ﷺ چي پخوا لا مسلمان سوی ؤ او هجرت يې کړی ؤ اوس په بدر کې د مسلمانانو ملګری دی، کله چي د رسول الله ﷺ دغه امر ده ته ورسېدی چي عبّاس مه وژنی ده یوه سخته جمله و ویل، که څه هم دغه جمله يې مخامخ و رسول الله ﷺ ته نه و ویل، خو څرنګه چي د رسول الله ﷺ اوامر د څو نفرو په واسطه شا وخوا و ټولو مسلمانانو ته رَسَوَل کېدل، نو کله چي ابو حذيفه ته دا امر ورسېدی چي عبّاس مه وژنی ابو حذيفه و ویل: عجبه ده! عُتبه وژل کیږي موږ خپل پلرونه، خپل ورونه، خپل اکاګان، خپل قوم وژنو او عبّاس پرېږدو؟ په والله که د عبّاس سره مخامخ سوم پر مخ به يې په توره و وهم، دا خبر رسول الله ﷺ ته ورسېدی چي ابوحذيفه دغسي و ویل، د رسول الله ﷺ سره حضرت عمر فاروق ﷺ ولاړ ؤ هغه ته يې مخ ور واړاوه او ویل: یا اباحَفص! آیا د رسول الله د اکا مخ په توره وهل کیږي؟ عمر ﷺ توره پورته کړه ویل: یا رسولَ الله! اجازه راکړه چي د ابو حذيفه غاړه په دغه توره ور پرې کړم په والله ابوحذيفه منافق سو، رسول الله ﷺ وفرمایل: یا! پرې يې ږده یا عمر!

په وروسته کې ابو حذيفه ﷺ و رسول الله ﷺ ته عذر وکړی او ویل: یا رسولَ الله! والله نه پوهېږم چي دغه جمله مي څنګه تر خوله و وتل، دغه خبره مي بېله قصد او بېله ارادې ترخوله و وتل، ابو حذيفه ﷺ وايي: زه د دغي خپلي خبري څخه چي په دغه ورځ مي ناڅاپه ترخوله و وتل هیڅ وخت په أمان کې نه وم او تر اوسه هم بېرېږم، مګر الله ﷻ د دغي خبري ګناه په شهادت را پټه کړي، یعني: دغه ګناه مي بېله شهادته بل شئ نه سي پټولای او ابو حذيفه ﷺ د یمامې په ورځ د مسیلمة الکذاب په جنګ کې شهید و وژل سو "یمامه" په نجد کې د یوه ځای نوم دی.

د ابوبکر الصدّیق ﷺ د خلافت په وخت او د رِدّت په جنګو کې چي مسلمانانو په

يمامه کې د هغه مسيلمة الکذاب د لښکرو سره جنګ کاوه چې د نبوت دعوه يې کړې وه، ابو حذيفه رضي الله عنه شهيد و وژل سو، خو تاسې د صحابهٔ کرامو بيړې ته وګورئ: ابو حذيفه رضي الله عنه د پلار، ورور او اکا مړګونه لږ وخت د مخه په خپلو سترګو وليدل، معلومه خبره ده چې د هغو په وژل کېدلو خواشينى ؤ او د رسول الله ﷺ له امره څخه مخالف يې يوه خبره چې هغه هم قصداً او عمداً نه وه تر خوله و وتل، د هغې خبرې د جبران دپاره يې شهادت غوښتى او ويل: دغه ګناه بېله شهادته بل شئ نه سي پاکولای او آخر يې هم شهادت په نصيب سو. *(اوس ابوالبختري ته راسئ)*

هلته جنګ شروع دى، ابوالبختري د خپل يوه ملګري په ملګرتيا جنګ کوي چې د انصارو يوه ډله پر راغله، په دې ډله کې يو نفر ؤ چې نوم يې "مُجَذِّر" ؤ، مُجَذِّر پر ږغ کړه ويل: يا ابا البختري! ليرې سه ځکه رسول الله ﷺ موږ ستا د وژلو څخه منعه کړي يو، ابوالبختري و ويل: او دا زما ملګرى؟ مُجَذِّر و ويل: يا والله موږ ستا ملګرى نه پرېږدو، ستا د ملګري د وژلو څخه نه يو منعه سوي فقط ستا د وژلو څخه منعه سوي يو، ابوالبختري و ويل: په والله زه او زما ملګرى به دواړه يو ځاى وژل کيږو، مُجَذِّر و ويل: زه ستا سره کار نه لرم مګر ستا د ملګري سره حساب لرم، مُجَذِّر د ابوالبختري پر ملګري حمله وکړه مګر ابو البختري د مُجَذِّر سره جنګ شروع کړى، مُجَذِّر له خپله ځانه ابوالبختري پوري واهه او غواړي چې ملګرى يې و وژني مګر ابوالبختري غواړي چې مُجَذِّر و وژني، بيا هم په مُجَذِّر پوري مښتى دى او کوښښ کوي چې واري پر وکړي، مُجَذِّر د خپل ځان د دفاع په سبب مجبوره سو ابوالبختري يې و واهه او ويې وژى، وروسته مُجَذِّر و رسول الله ﷺ ته ورغلى او عذر يې ورته وايه، ويل: يا رسولَ الله! والله ما نه وژى مګر قريبه وه چې ما و وژني، ده نه پرېښوولم، کله چې پوه سوم چې نه مي پرېږدي او وژني مي نو مي و واهه او ومي وژى، رسول الله ﷺ په دغه عذر ځني راضي سو.

دا هم د رسول الله ﷺ د امر پر إطاعت د صحابهٔ کرامو د حرص يوه نمونه وه.

٥ – د بدر د جنګ د عجيبو پيښو څخه يوه هم هغه واقعه ده چې د عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه او أميه بن خلف په منځ کې پېښه سوه، عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه او اُميه

بن خلف د جاهلیت په وختو کې په مکه مکرمه کې دوه خواږه ملګري او آشنایان وه.
(*خیر قصې ته راسه*)

د بدر په ورځ پسله جنګه اُمیه بن خلف او زوی یې چې علي نومېدی د جنګ په میدان کې ولاړ دي، اوس خو کفار د جنګ له میدانه تللي او تښتېدلي دي او میدان خالي دی مګر اُمیه بن خلف او زوی یې ولاړ دي، دا هم په دې سبب چې اُمیه چاغ او پنډ سړئ ؤ ځغستلای خو نه سي حتّی سپړېدلای لا هم نه سي چې ولاړ سي او وتښتي، اُمیه پوه سو: که وتښتم وژل کېږم نو یې د تسلیمېدلو نیت او إراده وکړه او وایي: باید داسي چا ته تسلیم سم چې هغه مي وساتلای سي، په دغه وخت کې عبدالرّحمٰن بن عوف ﷺ د جنګ په میدان کې د کفارو پاته شیان یا غنیمتونه ټولوي او هغې منطقې ته ور نژدې سو چې امیه او زوی یې ولاړ وه، عبدالرّحمٰن څو زغري د جنګ له میدانه ټولي کړي دي او غواړي چې دغه زغري یوسي د لښکر تر شا یې کښېږدي او بیا راسي نور غنیمتونه ټول کړي ځکه دکفارو لښکر وتښتېدی او خپل ور سره سامانونه یې ټول پر میدان غورځولي دي، په دغه وخت کې چې د عبدالرّحمٰنﷺ سره زغري ور سره دي پر اُمیه بن خلف ورغلی، اُمیه ور ناري کړه: یا عبد وُد! ځکه د جاهلیت په وختو کې د عبدالرّحمٰن نوم عبد وُد ؤ، عبدالرّحمٰن جواب ورنه کړی ځکه د مخه تر هجرت چې دوی په مکه مکرمه کې وه که به چا د عبد وُد په نامه ور ناري کړه ده جواب نه ور کاوه او ویل به یې: زه عبدالرّحمٰن یم، کفارو به بیا ورته ویل: موږ رحمٰن نه پېژنو نو موږ عبدالرّحمٰن نه درته وایو بلکه عبدِ وُد درته وایو، ده بیا ورته و ویل: که تاسي عبد وُد را ته و وایاست زه جواب نه درکوم، بیا یې اتفاق او فیصله پر دې وسوه چې د عبدالإله په نامه به درته وایو، اوس اُمیه ور ناري کړه: یا عبد وُد! عبدالرّحمٰنﷺ وایي: ما د پخواني عادت سره سم جواب ورنه کړی، اُمیه چې تر اوسه خپله اسلحه ور سره ده زغره یې اغوستې ده بیا ورناري کړه: یا عبدالإله! عبدالرّحمٰنﷺ وایي: ما ورته و ویل: ها څه وایې؟ اُمیه ویل: تر دغه زغرو ښه شئ نه غواړې؟ زه تر دغو زغرو چې ستا سره دي ښه او بهتر یم، پر ما داسي ورځ نه ده راغلې لکه نن، آیا تاسي و شیدو ته ضرورت نه لرئ؟ یعني: که ما بندي ونیسې زه به

په خپله فدیه کې داسې اوښانې درکړم چې ډیرې شیدې کوي.

عبدالرّحمٰن وايي: ما چې فکر وکړی رښتیا هم دوی تر دغو زغرو ښه وه.

دوی ولې تر زغرو ښه وه؟ ځکه د پخوانیو جنګو قانون داسې ؤ: هرڅا چه د خوک اسیر نیولی وای او د هغه اسیر د خلاصولو دپاره چې بیا هر شئ په فدیه کې راغلی وای هغه شئ هغه د اسیر خاوند ته ورکول کېدی، نو عبدالرّحمٰن وايي: زغرې مې وغورځولې او دوی مې تر لاسو ونیول رهې مې کړل، عبدالرّحمٰن وايي: زه د اُمیه او د ده د زوی په منځ کې رهې وم چې اُمیه پوښتنه را څخه وکړه ویل: په تاسې کې هغه سړئ څوک ؤ چې د نُعامې بڼکې یې پر ځېګر اینبې وې؟

نعامه یولوی مرغه دی او حمزه ﷺ به په جنګ کې د دغه مرغه بڼکې پر خپل ځیګر اینبوولې چې په هغه سره به معلوم او نښانې ؤ.

نو اُمیه وايي: په تاسې کې هغه سړئ څوک ؤ چې د نُعامې بڼکې یې پر ځیګر اینبې وې؟ ما ویل: هغه حمزه بن عبدالمطلب ؤ، اُمیه ویل: دغه سړي په مونږ دغه کارونه وکړه، عبدالرّحمٰن وايي: دوی مې ترلاس نیولي دي او دوی په خپله خوښه بېله مخالفته زما سره رهې دي چې بلال ﷺ په مخه راغلی او اُمیه بن خلف هغه څوک دی چې په پخوا کې د بلال ﷺ مالک ؤ او بلال یې مریئ ؤ او دغه اُمیه ؤ چې بلال ﷺ ته یې سخت سخت عذابونه ورکول، اوس چې بلال ﷺ اُمیه ولیدی چې اسیر نیول سوی دی ناري یې کړه: اُمیه بن خلف! د کفارو مشر! یا به زه یم یا به دئ.

عبدالرّحمٰن ورته وايي: یا بلال! دا زما اسیر دی بلال ﷺ وايي ستا اسیر دی که نه دی والله ژوندئ یې نه پرېږدم، عبدالرّحمٰن ﷺ ورته وايي: دغه خبري پرېږده دا زما اسیر دی، بلال ولیدل چې عبدالرّحمٰن یې نه را پرېږدي نو یې په لوړ آواز ناري کړه: یا انصارَالله! دغه د کفارو رئیس او هغه اُمیه بن خلف دی چې په مکه مکرمه کې یې ما ته سخت سخت عذابونه او آزارونه راکول، د انصارو ډله پر را تولې سوه، عبدالرّحمٰن خپل بندیان رهې کړي دي او انصار د شا له طرفه په پسې سوه ترشا یې په نېزو وهې عبدالرّحمٰن پوه سو چې بندیان نه راپرېږدي وژني یې، نو یې بندیانو ته و ویل درځغلي چې رسول الله ﷺ ته ځان و رسوو چې و مو ساتي، مګر اُمیه چاغ دی نه

سي ځغستلای او عبدالرّحمٰن یې کشوي، خو هيڅ نه سي کولای ځکه انصار په پسې دي او وهي یې، عبدالرّحمٰن ودرېدی انصارو ته یې مخ ور واړاوه او ویل: مه کوئ دا زما اسیر دی کار مه په لری مګر بلال رضي الله عنه بیا وایي: دا هغه سړئ دی چې زما سره یې داسي او داسي کول، هغه خپل وهل او عذابونه بیانوي غواړي چې انصار په قهر کړي، انصار هم د بلال رضي الله عنه پر طرف دي او وایي: دا سړئ نه بندي کیږي دئ باید و وژل سي.

عبدالرّحمٰن رضي الله عنه وایي: یوه سړي د شا له طرفه د اُمیه زوی پر پښه په توره و واهه هغه غځار سو او ولوېدی، اُمیه دومره لویه چغه وکړه چې ما په خپل ژوند نه وه اورېدلې، ما ویل: ته پر هغه مه ژاړه خپل ځان دي خلاص کړه په والله زه ستا د پاره هیڅ نه سم کولای.

اوس عبدالرّحمٰن پوه سو چې دوی د اُمیه د وژلو قصد کړی دی او نه یې پرېږدي نو ویل: یا اُمیه! اوږد پر مځکه پرېوزه هغه هم پرېوتی، عبدالرّحمٰن سربېره پر پرېوتی غواړي چې په دغه طریقه سره یې د تورو او نېزو له وهلو وساتي او بیا هم دغه وایي: دا زما اسیر دی کار مه په لری او بلال رضي الله عنه ناړې وهي! مړ یې کړی مړ یې کړی! حتّٰی تر ده لاندي یې مه پرېږدی، انصار یو د دې خوا توره ور اوږده کړي بل د ها خوا د نېزې څوکه په جګه کړي دغه وارونه دي چې له هره طرفه پر کیږي په دغه حالت کي د عبدالرّحمٰن رضي الله عنه پښې ته هم یو واری ور ورسېدی او د هغه پښه هم زخمي سوه، خو آخر یې اُمیه بن خلف په دغه وهلو کي و وژی.

دا هغه د اسلام او مسلمانانو دښمن اُمیه بن خلف ؤ چې بلال رضي الله عنه ته یې قسم قسم عذابونه او رنګارنګ زحمتونه ورکړي وه او مرګ یې په دغه ډول سره ؤ: چې له هره طرفه توري په ننوتلې د تورو او نېزو په څوکو و وژل سو.

اوس نو عبدالرّحمٰن رضي الله عنه د اُمیه تر مرګ وروسته ولاړ سو او ویل: الله دي بلال ته عفوه وکړي زغري هم را څخه ولاړې او بندي مي هم و وژل سو، ځکه هغه زغري چې ده تولي کړي وې هغه د ده وې، هغه یې د بندي په سبب پرېښوولې او بندي یې بلال رضي الله عنه ور و وژی، نو ځکه یې و ویل:

(غَفَرَ اللّٰهُ لِبِلالٍ راحَت عَلَیّ أدرُع وَرَاحَ عَلَیّ الأَسیر)

دا د هغه سرکښه او اسلام دښمن اُمیه بن خلف آخري حالت ؤ.

يوازې اُميه بن خلف نه بلکه هرڅوک چې د اسلام او مسلمانانو دښمني کوي او پر ضعيفه مسلمانانو یې ظلم کړی وي که یې د ژوند په آخري حالاتو ځان خبر کړی تر اُميه یې ښه حال نه دی په نصیب سوی، څوک په بالښت وژل کیږي او څوک درې ورځې ځړیږي او د چا خو هيڅ مړګ او قبر هم نه وي معلوم او داسې نور ذلتونه.

٦- حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه په دغه ورځ خپل ماما چې عاص بن الهشام بن المغيره نومېدی و وژی، ښه متوجه سی: د دين او عقيدې اختلاف او جلا والی د قرابت او قوميت نژدېوالی له منځه وړي.

۷ - د هغوکسانو په جمله کي چې بنديان ونيول سوه يو هم عبّاس بن عبدالمطلب د رسول الله ﷺ اکا ؤ او دئ چا ونيوی؟ دلته دوه روايته دي څوک وايي: يوه انصاري ونيوی څوک وايي: عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ونيوی، قصه يې يوه ده خو په هغه چا کي اختلاف دی چې دئ يې بندي را وستی، موږ به هغه روايت بيان کړو چي عباس بن عبدالمطلب د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه له طرفه بندي را وستل سو.

عبّاس رضي الله عنه جګ، برداره او غټ سړئ دی، خو عبدالله بن مسعود رضي الله عنه کوچنئ، ډنګر او ضعيفه سړئ دی، خلک ورته ګوري ډېر عجيب او نادره حالت او کيفيت دی، عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د عبّاس رضي الله عنه لاسونه شا ته نيولي دي او دئ مخ ته پوري وهي، ترمخ يې ډېر لوی او غټ سړئ رهي دی او تر شا کوچنئ، ضعيفه، ډنګر سړئ په پسې دی او پوري وهي يې، خلک په تعجب کي دي چې دغه غټ سړئ څنګه و دغه کوچني سړي ته تسليم دی، يوازې دا نه چې تسليم دی بلکه د هغه په نيولو او پوري وهلو خوربږي هم، په تکليف رهي دی د درد او زحمت علامې يې پرمخ ښکاره دي، څو د بنديانو ځای ته يې راوستی، خلک پر عبدالله را تول سوه، رسول الله ﷺ هم ولاړ دی، خلک عبدالله ته وايي: يا ابن مسعود! دا غټ سړئ دي څنګه اسير او څنګه بندي ونيوی؟ عبدالله وايي: ما ترلاس ونيوی او دئ تسليم سو بس دغومره وه زما نيول او د ده تسليمېدل وه، بيا خلکو د عبّاس رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه ويل: يا عبّاس! دغه ډنګر او ضعيفه سړي ته څنګه تسليمېدلې؟ عبّاس و ويل: والله کله چې زه يې

ترلاس ونیولم دومره قوت ور سره ؤ چې زه پر خپل لاس و ببربدم چې را مات به یې کړي، رسول الله ﷺ وخندل او وې فرمایل: یا ابن مسعود! پام کوه چې په ځان خطا نوزې او دا فکر و نه کړې چې زه قوي یم د ده په نیولو کې ملائکو مرسته در سره وکړه، دا ته نه وې چې دئ دې ونیوی بلکه دا ملائکه وه چې دئ یې اسیر کړی.
مقصد دا چې په دغه جنګ کې ملائکو حتّی د بندیانو په نیولو کې هم ګډون کړی دی.

۸ – د جنګ تر ختمېدلو وروسته مصعب بن عمیر رضی الله عنه په میدان جنګ کې ګرځېدی وې لیدل چې یو انصاري د ده د ورور ابو عزیز چې د مشرکانو په لښکر کې ؤ او د مسلمانانو په مقابل کې جنګېدی لاسونه ور تړي، یعنې: د مصعب رضی الله عنه ورور ابوعزیز یوه انصاري بندي نیولی دی او لاسونه یې ور تړي مصعب بن عمیر رضی الله عنه انصاري ته و ویل: ټینګ یې ونیسه د ده مور د مال او دولت خاونده ده ښایي چې د ده په مقابل کې ښه فدیه در کړي.

ابو عزیز خپل ورور مصعب ته وویل: آیا د خپل ورور په باره کې دې دغه سپارښت دی؟

مصعب رضی الله عنه ورته وویل: ته مې ورور نه یې بلکه دغه انصاري مې ورور دی.

۹– کله چې مسلمانانو کفار بندیانول رسول الله ﷺ په عریش کې ناست ؤ او سعد بن معاذ رضی الله عنه توره په لاس د عریش په دروازه کې د رسول الله ﷺ د ساتنې دپاره ولاړ ؤ، رسول الله ﷺ د سعد بن معاذ رضی الله عنه په مخ کې د ناخوښۍ علامې ولیدلې چې د مسلمانانو په دغه کار نه ؤ راضي چې کفار بندیان نیسي، نو رسول الله ﷺ ورته و فرمایل: یا سعد! لکه د قوم په دغه کار چې نه یې راضي؟

سعد رضی الله عنه و ویل: هو یا رسولَ الله! دا هغه اول شکست ؤ چې الله جل جلاله مشرکانو ته ورکړی نو په دغه جنګ کې د مشرکانو وژل ما ته تر دې خوښ وه چې ژوندي پاته سي، یعنې: نه به یې بندیانولای بلکه وژلای به یې.

۱۰– د بدر د جنګ په ورځ یو صحرایي عرب چې نوم یې قَباف بن اَشَم ؤ دغه د بدر په منطقه کې موجود ؤ، کله چې یې لښکري ولیدې یوه سو چې جنګ کیږي نو دالته پر یوه غونډۍ د سَیل او تماشې دپاره ورته کښېنستی.

وایي: (د بل غم نیم اختر دی)

قباف په جنګ کي ګډون نه دی کړی ځکه دئ له یوه طرفه ښځه نه ؤ فقط سیل بین او تماشا چي دی غواړي چي جنګ و ویني.

تاسي پوهېږئ چي د بدر جنګ څومره وخت او موده په بر کي ونیول؟

فقط دوه ساعته، دغه ټوله غزاء دغه لوی نوم فقط دوه ساعته وه، نه ورځي وې نه هفتې بلکه دوه ساعته وه، مګر قباف فکر کاوه چي دا جنګ به اوږد جنګ وي او دا یې فکر او ګمان ؤ چي د مسلمانانو لښکر ماتیږي ځکه د مسلمانانو شمېر نسبت و کفارو ته لږ ؤ، کفار زر نفره دي او مسلمانان درې سوه نفره دي نو قباف ناست دی او د مسلمانانو د شکست انتظار کوي، خو هغه دوه ساعته وروسته کفار په تېښته سوه نو قباف د ځان سره خبري کوي او وایي: والله ما په ژوند داسي عجبه نه وه لیدلې داسي ځغلي لکه ښځي، په دوه ساعته کي کفار تیت او پرک سوه، دا په تاریخ کي هغه کوتاه ترین جنګ دی، دغه قباف بن اشم هغه وخت نه ؤ مسلمان سوی خو بیا په وروسته کي د خندق تر غزاء یا د حُدَیبیې تر صلحي وروسته مدینې منورې ته د اسلام را وړلو دپاره ولاړی، مګر د مخه تر دې چي مسلمان سي غواړي چي د مسلمانانو حال ځان ته معلوم کړي چي ښکله خلک او ښکله اخلاق یې دي، دئ ناست دی خپل کشفیات او معلومات کوي چي رسول الله ﷺ ور غږ کړه: یا قباف! ده ویل: ها! رسول الله ﷺ و فرمایل: ته هغه نه یې چي بدر ته حاضر سوی وې او سیل دي کاوه؟ ویل: هو هغه یم، نو ویل: د بدر په ورځ دي څه و ویل؟ قباف ویل: مقصد دي څه دی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: آیا تا د بدر په ورځ د ځان سره نه و ویل: والله ما په ژوند داسي عجبه نه ده لیدلې؟ داسي ځغلي لکه ښځي، قباف و ویل:

(أشهد أن لا إله إلاّ الله وأشهد أنّکَ رسولُ الله) ځای پر ځای مسلمان سو او ویل: والله دغه خبره ما هیچا ته نه ده کړې، دا خبره ما د خپل ځان سره کړې وه او د هغه راهیسي مي بیا هیچا ته هم نه دي ویلي، دا عجبه ده ما خو کاله د مخه د خپل ځان سره یوه خبره کړې وه او ته هغه خبره اوس را ته بیانوې، دا بېله نبي د بل چا کار نه دی، نو قباف ایمان را وړی او مسلمان سو.

د بدر جنګ په دغه چټکي او په دغه عجبه طریقه سره پای ته ورسېدی، نه شپې

وې نه ورځې فقط په دوه ساعته کې دغه جنګ د کفارو په ډېر بد شکست او د مسلمانانو په واضحه او ښکاره کامیابۍ پای ته ورسېدی.

په بدر کې د مسلمانانو ټول شهیدان څوارلس نفره دي، چې شپږ نفره یې مهاجرین دي او اته نفره یې انصار دي او نوмونه یې په دې ډول سره دي:

۱- عبیده بن الحارث بن عبدالمطلب، د رسول الله ﷺ د اکا زوی او په داسې حال کې وفات سو چې بارخو (ګمبری) یې د رسول الله ﷺ پر پښه پروت ؤ، کله چې یې مبارک روح له بدنه ووتی رسول الله ﷺ وفرمایل: « أشهدُ أنّک شهیدٌ » زه شاهدي آداء کوم چې ته شهید یې.

۲- عمیر بن أبي وقاص، ۳- ذوالشمانین بن عبد عَمرو، ۴- عاقل بن البُکیر، ۵- مهجع مولٰی عمر بن الخطاب، ٦- صفوان بن بیضاء، دغه شپږ نفره مهاجرین وه.

او د انصارو څخه: ۱- سعد بن خَیثَمه، ۲ - مُبَشِر بن عبدالمنذر، ۳ - یزید بن الحارث، ۴- عُمیر بن الحُمام، ۵ - رافع بن المعلّٰی، ٦- حارثه بن سُراقه، ۷، ۸ - عوف او معاذ د عفراء زامن رضي الله عنهم وارضاهم اجمعین،

اوس چې جنګ خلاص سو رسول الله ﷺ په میدان جنګ کې د وژل سوو کسانو ته ودرېدی او وې فرمایل: تاسې د خپل نبي دپاره بد قوم واست، تاسې زه دروا‌غجن وبللم او خلکو مې تصدیق وکړی، تاسې پرېښوولم او خلکو مې مرسته وکړه، تاسې زه له خپله ښاره وایستلم او خلکو ځای راکړی.

بیا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې دغه د کفارو مړي کش کړی او یوه څاه ته یې واچوی، هلته د کفارو د لښکر ځای ته نژدې یو وچ څاه ؤ، ویل: دغه مړي ورکش کړی او دغه څاه ته یې واچوی، نو د کفارو مړي یو یو را ټول کړل سوه او دغه څاه ته یې ور اچول، ابوجهل، عتبه، شیبه او داسې نور چې ټول د مکې مکرمې د مشرکانو مشران وه څاه ته واچول سوه.

کله چې عتبه بن ربیعه د ابو حذیفه رضي الله عنه پلار د څاه طرف ته کش کړل سو رسول الله ﷺ د ده د زوی ابو حذیفه رضي الله عنه مخ ته وکتل، د هغه په مخ کې یې غم او تغیر ولیدی، رسول الله ﷺ ورته وویل: یا ابا حذیفه! ښایي ستا د پلار له دغه حاله څخه ستا

په زړه کي يو شئ درګرځي؟ ابو حذيفه رضي الله عنه وويل: يا والله يا رسولَ الله! زه د خپل پلار په وژل کېدلو هيڅ نه يم نا راضه سوی، خو صرف ما ته زما د پلار هوښياري، حِلم او فضيلت را معلوم وه، زما دا اميد ؤ چي دغه شيان به يې اسلام ته هدايت کړي، خو کله چي ما د ده وژل کېدل وليدل او دا را په ياد سوه چي دئ پر کفر مړ سو، دغه کارونه زما له هغه اميده مخالف وه چي ما د ده دپاره غوښتل دغه پر شرک او کفر د ده مرګ غمجن کړم، رسول الله ﷺ ابو حذيفه رضي الله عنه ته د خير دعاء وکړه او د خير خبري يې ورته وکړې.

کله چي مسلمانان د هغه اُميه بن خلف وکشولو ته ورغله چي حضرت بلال او نورو انصارو وژلی ؤ او غواړي چي ځاه ته يې ورکش کړي، سبحان الله! په دغه لږ وخت کي پړسېدلی ؤ او بوی يې کړی ؤ، صحابهٔ کرام غواړي چي کش يې کړي، مګر دئ د کشولو قابل نه ؤ، شوړېدلی ؤ او غوښي يې توېېدې، رسول الله ﷺ و فرمايل: پرې يې ږدی، نو يې پر دغه ځای ډبري پر وروغورځولې او په ډبرو کي يې پټ کړی نه قبر پر جوړ سو نه ځاه ته واچول سو، سر بېره پر مځکه په ډبرو پټ کړل سو.

اې قاتلانو! اې ظالمانو او آزاريانو د خپل ژوند آخري ورځي ته لږ متوجه سی تاسي هم مرګ لری خو لږ فکر وکړی چي څنګه به مری، د تيرو سوو ظالمانو په وژل کېدلو سره عبرت واخلی پر خپلو ځانو يې مه تجربه کوی.

د جنګ بنديان

رسول الله ﷺ د جنګ په بنديانو کي چي اويا نفره وه وکتل، په بنديانو کي يې داسي دوه نفره وليدل چي د اسلام او رسول الله ﷺ ډېر لوی دښمنان وه چي يو يې نضر بن الحارث ؤ، دا هغه سړئ دی چي ډيري قصې يې زده وې، ګښته او خبرياله سړئ ؤ هرځای چي به رسول الله ﷺ ناست ؤ دئ به هم هلته نژدې ورته کښېنستی د دې دپاره به يې قصې کولې چي خلک د رسول الله ﷺ او د اسلام د خبرو او د قرآن مجيد د اورېدلو څخه په خپلو قصو را وګرځوي او د قصو په پای کي به يې و ويل: څوک وايي چي محمّد ﷺ ترما بهتر دی؟ زما او د ده څه فرق دی؟ زما خبري هم پخوانۍ قصې دي او د ده خبري هم پخوانۍ قصې دي.

په قرآن مجيد کي چي هر ځای د (أساطيرُ الأولين) لفظ راغلی دی هغه د دغه نضر بن الحارث د دغي وينا رَد او جواب دی، اوس دغه نضر بن الحارث په بنديانو کي نيول سوی دی نو رسول الله ﷺ و درېدی او ويل: دغه سړي دغسي او دغسي کړي دي هغه د ده اعمال يې ذکر کړه او بيا يې حضرت علي ﷺ امر کړی ويل: يا علي! ولاړ سه او وې وژنه، دلته نو نضر بن الحارث د حضرت علي ﷺ په واسطه ووژل سو.

او بيا رسول الله ﷺ د کفارو هغه بل مشر ته چي عُقبه بن أبي مُعَيط ؤ وکتل چي دا هم د کفر د رئيسانو څخه يو رئيس ؤ، رسول الله ﷺ و فرمايل: تاسي خبر ياست چي دغه سړي څه کړي دي؟ رسول الله ﷺ د ده د عمل په بيانولو شروع وکړه او وې فرمايل: دا هغه څوک دی چي ما د کعبې شريفي سره لمونځ کاوه او ده زما د سجدې په وخت کي زما پر سر د اوښ ګُلمې کښېښوولې او بيا بله ورځ ما د کعبې شريفي سره لمونځ کاوه او ده زما پر غاړه پښه کښېښوول او په دومره زور او قوت کښېکښل چي ما مرګ وليدی قريبه وه چي و مي وژني، دلته نو عاصم بن ثابت ﷺ ور ولاړ سو او عقبه بن أبي مُعَيط يې و وژی او دئ يې هم هغه د ده د ملګرو څاه ته ور کش کړی، که څه هم ده د مرګ په وخت کي نارې وهلې چي ما ولي وژنی؟ زه هم يو بندي يم ټول بنديان پاته دي او ما وژنی؟ بندي نه وژل کيږي، مسلمانانو ويل: يا!

ته هغه ځوک یې چي داسي او داسي دي کول، تا په خپله په خپل عمل سره دغه غوښتل، دغه دواړه کسان د حرب مجرمین بلل کېده نو د بندیانو څخه دغه دوه نفره ووژل سوه او د خپلو ملګرو سره هغه وچ ځاه ته ور واچول سوه.

دبندیانو په جمله کي یو هم سُهیل بن عَمرو ؤ، دغه سهیل خطیب، شاعر او قوال سړئ ؤ او د مسلمانانو شدید دښمن ؤ، همېشه به یې د اسلام او مسلمانانو پر ضد اشعار ویل او بیانیې به یې ورکولې کله چي حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه دغه سهیل د بندیانو په ډله کي ولیدی نو ویل: یا رسولَ الله! دغه سهیل هغه دکفارو خطیب دی اجازه راکړه چي وبې وژنم، رسول الله ﷺ وفرمایل: پرېږ یې ږده یا عمر! بیا عمر رضی الله عنه و ویل: اجازه راکړه چي غاښونه یې ور وکاږم چي په آینده کي بیا خبري نه سي کولای او پسله نن ورځي بیا ستا او د مسلمانانو پر ضد خبري و نه کړي، رسول الله ﷺ و فرمایل: پرېږ یې ږده یا عمر! ښایي داسي یو کار وکړي چي بیا به بد نه پر واېږ او واقعاً دغه سړئ بیا په وروسته کي مسلمان سو او اسلام یې هم په صدق او اخلاص سره ؤ، د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته کله چي د جزیرة العرب ټول خلک مرتد سوه او د دینه واوښتل د مکې مکرمې خلک هم قریبه وه چي دین پرېږدي او له اسلامه واوړي مګر هغه ځوک چي اهل مکه یې د کفر او مرتد کېدلو څخه را وګرځول او پر اسلام یې ثابت پاته کړل هغه دغه سهیل بن عَمرو ؤ چي په خپلو بیانیو سره یې اهل مکه مسلمانان پاته کړه.

پاکي دي هغه ذات لره وي چي د خلکو په حالاتو کي تغیر را ولي.

هغه ځاه ته د رسول الله ﷺ ورتګ چي دکفارو جسدونه وراچول سوي وه

د ابو طلحه رضی الله عنه څخه روایت دی چي د رسول الله ﷺ دا عادت ؤ: پر کوم قوم چي به غالبه او کامیابه سو هلته به یې درې شپې تېرولې، نو کله چي په بدر کي د مسلمانانو دریمه ورځ وه رسول الله ﷺ امر وکړی چي زما اوښه را ولی او پر هغه اوښه یې خپل سامان وتړی او رهي سو، اصحاب کرام په پسې دي خو د هغه ځاه خولې یا غاړي ته ورغلی چي د کفارو د مشرانو مړي وراچول سوي وه، رسول الله ﷺ د ځاه

پر خوله و درېدی او هر يوه ته يې د هغه په نامه او د پلار په نامه ورناري کړه، يا ابا جهل بن هشام! يا عتبه بن ربيعه! يا شيبه بن ربيعه! يا وليد بن عتبه! يا ابا البختري بن هشام! يا عُقبه بن أبي مُعَيط! يا نضر بن الحارث! د يوه يوه نوم يادوي او په پای کې يې ټولو ته و ويل: آيا هغه وعده چې ستاسي رب در سره کړې وه حق مو وليدل؟ ما خو هغه وعده چې زما رب را سره کړې وه حق وليدل، حضرت عمر فاروق ﷺ و رسول الله ﷺ ته و ويل: دوی اوس مړه او بې روحه بدنونه دي ته څنګه خبري ور سره کوې؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: يا عمر! والله زما خبري تاسي تر دوی ښه نه اوری مګر دوی جواب نه سي را کولای، يعني: څرنګه چې يې تاسي اوری هغه قسم يې دوی هم اوري، خو فرق دا دی چې دوی جواب نه سي را کولای.

د الله جل جلاله په إراده دکفر رئيسان په يوه وار و وژل سوه، بيا نو رسول الله ﷺ مدينې منورې ته نفر ولېږل چې هلته مسلمانان په دغه فتحه او کاميابي خبر کړي چې د دې تفصيل به وروسته درته بيان سي او اوس به دا درته و وايم چې د کفارو د شکست او تېښتي خبر و مکې مکرمې ته څنګه ورسېدی؟

مشرکان چې په جنګ کې مات سوه نو له بدره څخه په غير منظم ډول سره تېښتي هر يو ځان خلاصوي، په مَندو او شېلو کې، په لوړو او کښتو کې سره و پاشل سوه او د مکې مکرمې پر طرف خوار او ذليله يو يو رهي دي له شرمه نه پوهيږي چې مکې مکرمې ته څنګه ور ننوزي؟ خو اول هغه څوک چې د قريشو د شکست خبر يې مکې مکرمې ته ور وړی هغه حَيسُمان بن عبدالله الخزاعي ؤ، دغه نفر مکې مکرمې ته ورسېدی او هلته د پاته سوو خلکو کله دا خيال ؤ چې قريش ماته او شکست خوري، خلکو چې د حيسمان څخه د جنګ د حالاتو پوښتنه وکړه دئ د خلکو د فکر او نظر څخه مخالف خبرونه وايي دئ وايي: ابو الحکم و وژل سو، عتبه و وژل سو، ربيعه و وژل سو، أميه و وژل سو، فلانئ فلانئ فلانئ و وژل سوه، پرله پسې نومونه يادوي لکه د قريشو د سردارانو حاضري چې اخلي، دئ اول نفر دی چې خبر يې را وړی مګر خبر هيڅ معقول نه دی، که د قريشو د مشرانو څخه يو يا دوه نفره يادکړي ممکن داسي پېښه سوې وي مګر په يوه وار ټول مشران دا هيڅ معقوله نه ده، فلانئ فلانئ

فلانئ د چا زړه ته نه لویږي، صفوان بن أمیه د کعبې شریفي سره ناست دی او حیسُمان د وژل سوو نفرو نومونه یادوي چي په هغو کي یې أمیه بن خلف چي د صفوان پلار دی هم یاد کړی د صفوان دا زړه ته نه لویږي چي زما پلار دي وژل سوی وي نو صفوان و ویل: د ده دماغ خراب دی د هر چا نوم چي پر خوله ورځي هغه یادوي تاسي پوښتنه ځني وکړی چي صفوان مړ ؤ که ژوندئ؟ یعني: تاسي زما پوښتنه ځني وکړی چي زه مړیم که ژوندئ؟ خلکو پوښتنه ځني وکړه چي صفوان په مړو کي ؤ که په ژوندو کي؟ حیسُمان و ویل: صفوان هغه دی د کعبې سره ناست دی او په والله ما د ده پلار او ورور ولیدل چي و وژل سوه.

نو د مکې مکرمې خلک پر درو حصو و ویشل سوه ځوک وایي: حیسُمان درواغ وایي، ځوک وایي: رشتیا وایي او ځوک په شک او تردد کي دي، څو هغه د جنګ څخه تېښتېدلي خلک یو یو را رسیږي، د قریشو د مرګ او شکست خبر په مکه مکرمه کي نشریږي، اوس نو خلک مجبوره سوه چي دغه غمجن خبر ومني، پسله هغه چي د مکې مکرمې ټول مشران و وژل سوه ابوسفیان د مکې مکرمې مشر سو، دئ شریف او سردار سو ځکه نور ټول مشران و وژل سوه، دئ او ابولهب دغه دوه نفره په مکه مکرمه کي مشران پاته سوه نور ټول ځوانان دي، اوس چي ابوسفیان مشر سو نو یې امر وکړی چي هیڅوک به د بدر پر وژل سوو کسانو نه ژاړي ځکه چي مسلمانان خبري را پسي و نه کړي، عادت خو دا ؤ چي ښځو او نارینه وو به پر خپلو مړو یا وژل سوو کسانو ژړل او په دغه کار سره به یې څه تسلّي هم کېدل، خو اوس چي دا امر وسو چي ځوک به نه ژاړي د هغو نور هم غم او فکر زیات سو، اسود بن المطلب چي سپین ږیری او په سترګو هم ړوند ؤ درې زامن یې په بدر کي وژل سوي وه، د ده زړه غوښتل او دا یې خوښه وه چي په هغو پسي وژاړي مګر ژړا منعه ده، یوه شپه یې د یوې ښځي د ژړا آواز واورېدی نو یې خپل مریئ ولېږی چي ته ورسه وګوره معلومات وکړه لکه چي د ژړا اجازه سوې ده او ژړا حلاله سوې ده آیا قریش پر خپلو وژل سوو کسانو ژاړي؟ نو به زه هم پر خپل زوی ابو حُکیمه وژاړم قسم دی چي دننه په زړه کي مي اور بل دی، مریئ ولاړی کله چي بیرته راغلی وِیل: هغه یوه ښځه ده چي اوښ یې ورک سوی دی او

په هغه پسې ژاړي، دلته نو اسود خپل ځان نه سوای ټینګولای او په ژړا ژړا یې څو بیتونه یا اشعار و ویل، چې مقصد یې دا ؤ: خلک په ورک سوي اوښ پسې ژاړي او موږ په وژل سوو انسانانو پسې نه سو ژړلای او داسې نور د زړه د درد اشعار یې و ویل.

د ابوسفیان بل امر دا ؤ چې هیڅوک به د بندیانو فدیه نه ورکوي چې را خلاص یې کړي، ځکه که فدیه ورکړو بیانو د همېش دپاره د مسلمانانو موږ ته طمعه پیدا کیږي.

پر ابولهب د جنګ د بایللو تاثیر

ابولهب چې د رسول الله ﷺ اکا ؤ او د بدر جنګ ته نه ؤ وتلی دالته په مکه مکرمه کې پاته ؤ دغه د مشرکانو د ماتې خبر یې څنګه واورېدی او څه تاثیر یې پر وکړی؟ دغه قصه به "ابو رافع مولی رسول الله ﷺ" ته پرېږدو ځکه هغه په خپله د دغې قصې یو جُزء دی، ابو رافع رضی الله عنه وایي: زه د رسول الله ﷺ د اکا عبّاس رضی الله عنه مریئ وم او اسلام زموږ کورنۍ یعني: د عبّاس کورنۍ ته را داخل سوی ؤ، عبّاس مسلمان سو، ام الفضل چې د عبّاس ښځه وه هغه مسلمانه سوه او زه مسلمان سوم خو عبّاس خپل اسلام پټاوه، ابولهب چې جنګ ته نه ؤ تللی کله چې د مشرکانو د شکست او ماتې خبر ورته راغلی الله جل جلاله خوار او ذلیله کړی او موږ مسلمانانو په خپلو ځانو کې قوت او عزت حِس کړی.

ابو رافع وایي: زه ضعیفه سړئ وم او غشي مې جوړول، نو د عبّاس په کور کې په هغه خپله کوټه یا خونه کې ناست یم خپل غشي جوړوم، ام الفضل چې د عبّاس رضی الله عنه ښځه ده هغه هم راته ناسته ده او په دغه خبر چې مسلمانان کامیابه سوه او کفارو شکست وخوړی ډېر خوشاله یو که ګورو ابولهب چې د شر علامې پر ښکاره دي راغلی او دلته په دغه کوټه کې داسې کښېنستی چې شا یې زما طرف ته ده، دئ غواړي چې د اُم الفضل څخه معلومات وکړي او د جنګ په باره کې خبري ور سره وکړي، په دغه وخت کې د خلکو ږغ او نارې سوې چې هغه دی ابوسفیان بن الحارث بن عبدالمطلب له جنګه راغلی، دغه ابوسفیان د رسول الله ﷺ د اکا زوی د ابولهب وراره او مشرک ؤ، ابولهب ورته و ویل: دلته راسه قسم دی چې ستا سره به د جنګ

خبرونه در سره وي، ابوسفيان و ابولهب ته کښېنستی او خلک شا وخوا ورته ولاړ دي.
ابولهب ورته وايي: اې وراره بيان را ته وکړه خلکو ته څه پېښه سوه؟
ابوسفيان و ويل: موږ چي د قوم سره مخامخ سوو بل څه نه وه بس ځانونه مو ور تسليم کړه ښتکه چي د دوی خوښه وه هغسي يې وژلو او هغسي يې بنديانولو، ابولهب ورته وايي: په جنګ کي چا ډېر تکليف درکړی؟ ابوسفيان و ويل: هغه چي موږ ته يې ډېر تکليف راکړی هغه يو نفر ؤ چي د نُعامې بنکي يې پر ځيګر ايښي وې هغه سړي ډېر نفر را پکښي مړه او زخميان کړه، هغه داسي کارونه را وکړه چي چا په چا نه دي کړي، ابولهب وايي دغه نفر څوک ؤ؟ ابوسفيان و ويل: موږ چي بيا وروسته پوښتنه وکړه هغه حمزه بن عبدالمطلب ؤ، ابولهب و ويل: نو ماته او شکست مو ولي وخوړی تاسي خو ډېر واست او پوره اسلحه در سره وه؟ ابوسفيان و ويل: زه خلک نه ملامتوم ځکه هلته نور داسي خلک راغله چي سپين کالي يې اغوستي وه او پر ابلکو يا برګو آسانو سپاره وه په والله هيڅوک يې مخ ته نه سوای درېدلای او چا يې طاقت نه درلودی.
ابورافع وايي: ما سر را پورته کړی او و مي ويل: والله هغه ملائکې وې، ابولهب مخ را واړاوه يوه ټينګه چپلاخه يې پر مخ را سره کړه او ويل: ته هم د هغو ملګری يې؟ ابو رافع وايي: ما هم ور حمله کړه خو څرنګه چي زه ضعيفه وم ده پورته کړم او د مځکي يې و وهلم او پر ځيګر مي کښېنستی وهي مي، ام الفضل ابولهب را ښخه کشوي خو دئ مي نه ايله کوي په وينو يې ولړلم، ام الفضل مجبوره سوه يو لرګئ يې واخيستی ابولهب يې پر سر په و واهه، د ابولهب سر يې ور مات کړی او ويل: ضعيفه دي وليدی او خاوند يې هم نسته، ابولهب چي تر سر يېويني بهېدلې ذليله ولاړ سو او زه يې پرېښوولم.
ابو رافع وايي: په والله ابولهب تر اووه ورځي زيات نور ژوند و نه کړی.
اوس چي ابولهب خپل کور ته زخمي او غمجن ولاړی هلته يې نور هم مرض پسي زيات سو، پر ابولهب چي هغه غم او دغه ناروغي سره يو ځای سوه يو بل نوی مرض يې وزېږاوه چي په عربي کي (ذاتُ الجنب) ورته وايي او څوک وايي د عدسه په مرض اخته سو چي دغه دواړه مرضونه هلاکوونکي وه او عربو هم ډېر بد ځني ورل،

ساري مرضونه يې بلل، نو خلک هم د مرض له بيرې نه ور نژدې کېدل، حتّى خپلو اولادو هم پرېښاوه نه ورتله، ځکه د مرض د اخيستلو څخه بېرېدل، څوک وايي: تر بدر دوې ورځې وروسته مړ سو او څوک وايي: تر بدر يوه هفته وروسته مړ سو، نو ابولهب په داسي ناروغي مړ سو چي خلک يې پوښتني ته هم نه ورتله، حتّى پسله مرګه يې اولادونه د ښخولو دپاره نه ور نژدې کېږي، په هغه خونه کي پروت ؤ څو ورځې پرسېدی او بوی يې وکړی، خلکو د هغه و زامنو ته پېغورونه ورکول چي پلار مو بېله ښخېدلو پرې اينبی دی، زامنو يې ويل: موږ د مرض له بيري نه سو ور نژدې کېدلای، خلکو ويل: که څه هم داسي وي خو پلار دغسي نه سي پرېښوولای، څو زامن يې مجبوره سوه هلته په هغه خونه کي يې غار وکِندی او دئ يې په اوږدو لرګيو ورپوري واهه او د ليري يې ډبري پر ور وغورځولې، دئ يې په هغه خونه کي په ډبرو پټ کړی، دا د ابولهب مرګ ؤ.

ظالمان او د اسلام دښمنان په دغسي مرګو مړه کيږي يا وژل کيږي، د عقل خاوندانو ته عبرت او توجه په کار دي، پر خپل ځان يې مه امتحانوی.

مدينې منورې ته
د مسلمانانو د نصرت د خبر رسېدل

موږ مخ کي درته ويلي وه چي رسول الله ﷺ مدينې منورې ته نفر ولېږل چي هلته د مسلمانانو د کاميابۍ خبر ور وړي، دغه زېری کوونکي دوه نفره وه چي يو يې عبدالله بن رواحه ﷺ ؤ چي په مدينه منوره کي د عاليه يعني: لوړ طرف اوسيدونکي خبر کړي او بل يې زيد بن حارثه ﷺ ؤ چي د مدينې منورې د کښته طرف اهل خبر کړي، دغه دوه نفره د رسول الله ﷺ پر اوښه سپاره دي په مدينه منوره کي ګرځي د فتحي او کاميابۍ زېري بيانوي مګر د دوی دغه د زيري د بيانولو طريقه له عادته مخالفه وه، هغه داسي: کله چي دوی مدينې منورې ته ورسېدل نارې وهي: ابوجهل و وژل سو، عتبه و وژل سو، شيبه و وژل سو فلانئ، فلانئ، فلانئ و وژل سوه، د مکې مکرمې د مشرکانو د ټولو سردارانو نومونه يادوي، اول خو دا معقوله نه ده چي ټول

مشران دي وژل سوي وي او بل د مديني منورې خلک خبر وه چي مسلمانان قافلې ته وتلي دي نه جنګ ته، نور حال خو بيا هغوته نه ؤ معلوم نو ويل د قافلې او د قريشو د سردارانو يې سره څه؟ او دغه نفر څنګه و وژل سوه؟ دغه زړې کووتکي خلک خبري ته نور تفصيل هم نه ورکوي، رهي دي او دغه نارې وهي فلانئ و وژل سو فلانئ و وژل سو، د شا وخوا لويان او کوچنيان په پسې دي، حتّی د مديني منورې ماشومان يې د بيتو پر قسم وايي: قُتِلَ ابو جهلِ الفاسق، ترانه يې څني جوړه کړه.

د مديني منورې کفارو، منافقانو او يهودو دغه خبر نه منل بلکه ويل به يې چي دا څنګه خبره ده؟ مسلمانان قافلې ته ولاړل او د ها خوا دا خبر را وړي چي د قريشو د سردارانو څخه اويا نفره په يوه وار و وژل سوه دا د چا زړه ته نه لوېږي، نو کفارو او منافقانو به ويل: دغه زيری کووتکي نفر درواغ وايي او په حقيقت کي محمّد ﷺ وژل سوی دی (د دوی په قول) او د دې دليل هم دا دی چي دغه دوه نفره د محمّد ﷺ پر اوښه راغلي دي، اصلاً مسلمانان غواړي چي په مدينه کي خلک سره و نه پاشل سي نو يې دغه خبر را وړی دی، دا بيا د يهودو او منافقانو آوازې وې چي په خلکو کي يې نشرولې، اوس د مديني منورې په کفارو کي د مسلمانانو د فتحي او کاميابۍ پر ځای دا خبر نشر سو چي رسول الله ﷺ وژل سوی دی.

يوه منافق و يوه صادق مسلمان ته دغه خبره وکړه خو هغه صادق مسلمان ورته و ويل: د دغو خبرو څخه لاس واخلی که نه والله رسول الله ﷺ به درخبر کړم، بيانو کفارو دغه خبري پرېښوولې، خو دغه د فتحي خبر چي د مديني منورې و واقعي مسلمانانو ته ورسېدی او دا يې يقين سو چي مسلمانان کامیابه سوي دي نو ټول د خوشاليه په کالو کي نه ځايېدل او د مديني منورې ټول اطراف د (الله اکبر) په تکبير او د (لا إله إلاّ الله) په تهليل ريږدېدل، د مسلمانانو هغه مشران چي په مدينه منوره کي پاته سوي وه د بدر لاري ته د دې دپاره ور و وتل چي د رسول الله ﷺ استقبال وکړي او د دغي فتحي مبارکي ورته و وايي.

اسامه بن زيد رضي الله عنه وايي: موږ ته د مسلمانانو د کاميابۍ خبر هغه وخت را ورسېدی چي موږ د رسول الله ﷺ پر لور رُقَيّه رضي الله عنها هغه چي د عثمان رضي الله عنه زوجه وه خاورې

واړولې، چې د هغې رضي الله عنها د ناروغۍ په سبب رسول الله ﷺ عثمان رضي الله عنه پرې ایښی ؤ او زه یې هم د هغه سره د مرستې او کومک دپاره پرېښوولم، نو د رسول الله ﷺ لور رُقَیه رضي الله عنها د بدر د غزاء په وخت کې وفات سوې ده. ﴿إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيهِ رَاجِعُونَ﴾

نبوي لښکر مدینې منورې ته حرکت کوي

لکه د مخه چې مو درته وویل: رسول الله ﷺ پسله جنګه درې شپې په بدر کې تېرې کړې او له بدره څخه تر بارېدلو د مخه د هغه غنیمتو په سبب چې په جنګ کې په لاس ورغلي وه په مسلمانانو کې اختلاف پېښ سو، کله چې دغه اختلاف شدید سو رسول الله ﷺ امر وکړی ویل: ټول غنیمتونه چې د خلکو سره دي هغه ټول را وړی او دلته یې کښېږدی، خلکو هم ټول غنیمتونه را وړل او د رسول الله ﷺ سره یې کښېښوول او بیا د دغه اختلاف د حلولو دپاره وحې نازلې سوې.

عُباده بن صامت رضي الله عنه چې د انصارو د مشرانو څخه دی وایي: موږ د رسول الله ﷺ سره ووتلو او بدر ته حاضر سوو او بیا د مسلمانانو او مشرکانو دوه لښکره سره مخامخ سوه خو الله جل جلاله دښمن ته ماته ورکړه، ځیني خلک په دښمن پسې وه چې شړل یې او وژل یې او ځیني خلک د غنیمتو په ټولولو مشغوله سوه او ځیني کسان د رسول الله ﷺ د ساتنې دپاره ولاړ وه چې دښمن حمله پر و نه کړي، کله چې شپه سوه د لښکر د خلکو په منځ کې خبرې شروع سوې، هغه کسان چې غنیمتونه یې ټول کړي وه هغو ویل: دغه غنیمتونه زموږ دي ځکه موږ ټول کړي دي، بل څوک حق نه پکښې لري او هغه کسان چې په دښمن پسې تللي وه هغو ویل: تاسي تر موږ نه یاست حقداره ځکه موږ دښمن و شړی او شکست مو ورکړی او هغه کسان چې پر رسول الله ﷺ یې پیره کړې وه هغو ویل: موږ پر دې بېرېدلو چې دښمن به پر رسول الله ﷺ حمله وکړي نو موږ په دغه مشغوله سوو، الله جل جلاله د دغه اختلاف د حلولو دپاره د سورةالأنفال لومړی نمبر آیات نازل کړی چې فرمایي:

﴿يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْأَنفَالِ ۖ قُلِ ٱلْأَنفَالُ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَصْلِحُوا۟ ذَاتَ

بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾. [الأنفال:۱]

أنفال جمعه د نفل ده، أنفال يعني: غنيمتونه او غنيمتو ته په دې سبب نفل ويل کيږي چي دا د الله جل جلاله له طرفه يوه ورکړه او عطاء ده، نو الله تعالیٰ فرمايي:

اې محمده! ﷺ دوی ستا څخه د غنيمتو په باره کي پوښتنه کوي، دوی ته و وايه چي د غنيمتو مالونه خاص الله او رسول الله لره دي چي د شرعي اصولو سره سم يې تقسيم کړي او تاسي د الله جل جلاله څخه و ېرېږی او د هغه حال اصلاح وکړی چي ستاسي په منځ کي دی، يعني: په خپل منځ کي دوستي سره وکړی مخالفت او نزاع پرېږدی او که تاسي په حقه سره مومنان ياست د الله او رسول الله حکم ومنی.

پسله هغه چي رسول الله ﷺ په بدرکي درې شپې تيري کړې نو يې د لښکره سره د مدينې منورې طرف ته حرکت وکړی، بنديان او هغه غنيمتونه چي د مشرکانو څخه يې اخيستي دي ور سره دي، د غنيمتو د ساتلو دپاره يې عبدالله بن کعب رضي الله عنه مقرره کړی، کله چي د (صفراء) تر تنګي تېر سوه هلته يې پر يوه غونډۍ چي د تنګي او (النازيه) په منځ کي وه واړول او دلته يې غنيمتونه پسله هغه چي خُمس يې ځني وايستی په مساوي او برابر ډول سره پر لښکر و وېشل.

کله چي رسول الله ﷺ د لښکره سره (الروحاء) ته ورسېدی دلته د هغو مسلمانانو سره يو ځای سو چي د ده ﷺ استقبال او د فتحي مبارکۍ ته راوتلي وه، رسول الله ﷺ او لښکرته ښه راغلئ او د فتحي مبارکي وايي.

د لښکره څخه يوه ځوان و هغه راوتلو خلکو ته و ويل: پر څه شي مبارکي راته وايياست؟ د ځو سپين ږيرو او زړو خلکو سره مخامخ سوو، و مو وهل او و مو وژل، په دوه ساعته کي جنګ پای ته ورسېدی.

رسول الله ﷺ د ده د خبري څخه ومسل او وې فرمايل:

اې وراره! داسي مه وايه هغه خلک د قوم مشران او سرداران وه.

أسيد بن حُضير رضي الله عنه چي په پاته سوو خلکو کي ؤ رسول الله ﷺ ته و ويل: يا رسولَ الله! حمد دي هغه الله لره وي چي ته يې کامیابه کړې په والله يا رسولَ الله! له بدره زما پاته کېدل په دې سبب وه چي ما هيڅ دا ګمان نه کاوه چي ته دي

د جنګ او لښکر سره مخامخ سې بلکه زما دا یقین ؤ چي فقط یوه قافله ده، که زه په دې پوهېدلای چي ته د دښمن سره مخامخ کېږې هیڅکله به نه وای پاته سوی، رسول الله ﷺ و فرمایل: صَدَقتَ، ته رشتیا وایې، صحي ده.

او بیا رسول الله ﷺ مدینې منورې ته په داسي حال کي داخل سو چي په جنګ کي یې برئ حاصل کړی او کامیابه سوی ؤ، په مدینه منوره کي او د هغې پر شا وخوا د اسلام ټول دښمنان ځني و بېرېدل او د اهل مدینې څخه ډېر خلک اسلام ته داخل سوه، حتّٰی په دغه وخت کي عبدالله بن أبيَ منافق او د ده نورو ملګرو هم په ښکاره او ظاهره سره ایمان را وړی خو په حقیقت کي هغه پخواني ګمراهان او کافران وه.

هغه د جنګ بندیان د رسول الله ﷺ تر راتګ یوه ورځ وروسته مدینې منورې ته را وستل سوه، رسول الله ﷺ پر خپلو اصحابو و وېشل او د دوی سره یې د ښه ګذارې او پستې معاملې سپارښت وکړی، نو صحابهٔ کرامو به په خپله خرما خوړل او بندیانو ته به یې ډوډۍ ورکول، تاسي پوهېږی چي هلته ډوډۍ تر خرما ډېره معتبره وه د هغه وخت ډوډۍ لکه د نن ورځي غوښي، نو اصحاب کرامو د رسول الله ﷺ د سپارښت په سبب دوی ته ډوډۍ ورکول او په خپله یې خرما خوړل او خرما خو هغه بېقدره شئ وه چي اهل مدینې به د خرما د موسم په وخت کي خپلو بودګانو ته هم ورکول.

اوس چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورسېدی او بندیان هم را وستل سوه، نو رسول الله ﷺ د بندیانو په باره کي د خپلو اصحاب کرامو سره مشوره کوي چي څه ور سره وکړو؟

ابوبکر الصدّیق ؓ و ویل: یا رسولَ الله! دغه خلک زموږ قوم، د اکا زامن او زموږ ورونه دي، زما په فکر چي د دوی څخه فدیه واخلو او ایله یې کړو نو دغه شئ چي موږ یې له دویه څخه اخلو زموږ دپاره به پر کفارو اقتصادي قوت سي او ممکن الله ﷻ دوی ته هدایت وکړي او مسلمانان سي چي بیا به زموږ دپاره بازو او قوت هم وي.

رسول الله ﷺ عمر بن الخطاب ؓ ته مخ ور واړاوه او ویل: ته څه وایې؟ یا ابن الخطاب! عمر ؓ وایي: ما ورته و ویل: زما رأیه د ابوبکر د رأیي څخه مخالفه ده، زه بیا وایم چي ما ته اجازه راکړه چي د فلاني غاړه ورپرې کړم، د خپلو اقرباوو

څخه يې د يوه نوم ياد کړی چې مشرک او په دغو بنديانوکې ؤ او علي ته اجازه ورکړه چې د عُقيل بن أبي طالب غاړه ورپرې کړي چې عُقيل د حضرت علي رضی الله عنه ورور ؤ او حمزه ته اجازه ورکه چې د خپل ورور فلاني غاړه ورپرې کړي او د بنديانو څخه هر يو هغه خپل قريب او دوست مسلمان ته په لاس ورکړه چې هغه يې و وژني، دا د دې دپاره چې الله جل جلاله ته يې ور ښکاره کړو چې زموږ په زړو کې د مشرکانو او د هغو دسردارانو، رئيسانو او مشرانو سره دوستي نسته، که څه هم زموږ اقرباء وي.

حضرت عمر رضی الله عنه وايي: نبي الرّحمه ﷺ د ابوبکر رضی الله عنه رأيه او نظر خوښ کړه او هغه چې ما و ويل هغه يې نه کړه قبول (ځکه د عمر رضی الله عنه په رأيه کې ډېر شدت پروت ؤ) او د نورو اصحاب کرامو هم د ابوبکر الصدّيق رضی الله عنه په مثل سره نظر او رأيه وه، نو فيصله پر دې وسوه چې بنديان به د فديې په مقابل کې ايله کړو، بيا نو رسول الله ﷺ مکې مکرمې ته حال ولېږی چې راسی خپل بنديان مو د فديې په مقابل کې بوزی.

په دغه باره کې الله جل جلاله د سورةُالأنفال (٦٧ ، ٦٨) نمبر آياتونه نازل کړه چې دا و رسول الله ﷺ او هغو اصحاب کرامو ته چې دغه د فديې اخيستلو نظر يې خوښاوه عتاب او ملامتي وه، الله جل جلاله فرمايي:

﴿مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ ٱلدُّنْيَا وَٱللَّهُ يُرِيدُ ٱلْـَٔاخِرَةَ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾﴾.

ژباړه: نبي لره دا نه ښايي چې دئ بنديان ولري تر هغه وخته چې دئ په مځکه کې قوي سي (*يعني: د مخه تر دې چې د کفارو په ډېر وژلو او زخمي کولو نه يې قوي سوی دا نه ده په کار چې بنديان ونيسې او فديه ځني واخلې، دا اول او ابتدايي جنګونه دي دلته بايد شديد و اوسې*) تاسي د فديې په اخيستلو د دنيا د اسباب إراده لرى او الله جل جلاله تاسي ته د کفارو د وژلو په سبب د آخرت د ثواب إراده لري او الله ډير قوي، غالبه او ډېر حکيم دی، ټول کارونه يې په حکمت سره دي. او بيا رب عزوجل فرمايي:

﴿لَّوْلَا كِتَٰبٌ مِّنَ ٱللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَآ أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾﴾.

ژباړه: که دغه د فديې حکم د الله جل جلاله له طرفه پخوا لا نه وای ليکل سوی نو خامخا به تاسي ته د دغي فديې اخيستلو په سبب ډېر لوی عذاب درکول سوی وای.

د دغو آیاتو تر نزول وروسته رسول الله ﷺ ناست ؤ او ژړل یې، ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه راغلی وې لیدل چې رسول الله ﷺ ژاړي نو یې د رسول الله ﷺ څخه د ده ﷺ د ژړا د سبب پوښتنه وکړه، رسول الله ﷺ دغه آیات شریف ورته تلاوت کړی، هغه هم ورسره په ژړا سو ځکه دا د هغه نظر هم ؤ چې فدیه دې واخیستل سي.

حضرت عمر رضي الله عنه وايي: شپه تېره سوه او په سهار کې رسول الله ﷺ ته ورغلم که ګورم دوی دواړه ناست دي او ژاړي، ما ورته وویل: یا رسولَ الله! خبر مې کړه: ته او ستا ملګری پر څه شي ژاړی؟ که داسي کار ؤ چې په ما پوري یې هم تعلق درلودی زه به هم و ژاړم او که یې په ما پوري تعلق نه درلودی ستاسي دپاره به در سره و ژاړم، رسول الله ﷺ و فرمایل: زموږ د ژړا سبب هغه د فدیې د اخیستلو رأیه ده چې ستا ملګرو را ته وویل، او ما ته د دوی عذاب تر دغه وُني نژدې را ښکاره سو.

(هلته نژدې یوه ونه یا درخته وه رسول الله ﷺ هغې ته اشاره وکړه)

او دا چې الله جل جلاله فرمایي

﴿لَّوْلَا كِتَٰبٌ مِّنَ ٱللَّهِ سَبَقَ﴾.

یعني: که د الله جل جلاله له طرفه د مخه د فدیې حکم نه وای لیکل سوی.

دغه د فدیې حکم د مخه چیري لیکل سوی ؤ؟

جواب: هغه د سورة محمّد په څلورم نمبر آیات کې دی چې الله جل جلاله فرمایي:

﴿فَإِمَّا مَنًّۢا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَآءً﴾

یعني: کله چې مو بندیان ونیول یا تاسي فدیه ځني واخلی، یا یې مفت ایله کړی، مسلمان بندیان په خلاص کړی.

څرنګه چې دلته د بندیانو څخه د فدیې اخیستلو اجازه ورکړل سوې وه نو ځکه مسلمانانو ته عذاب نه ورکول سو او عتاب په دې سبب ورکول سو چې د مخه تر دې چې مسلمانان په مځکه کې قوي سي د دښمن د وژلو پر ځای یې بندیان ونیول او بل دا چې فدیه یې د هغو کسانو څخه قبوله کړه چې یوازي د جنګ بندیان نه وه بلکه د جنګ لوی مجرمان هم وه، حتّی د نن ورځې بین المللي قانون هم د جنګ مجرمان بېله محاکمې نه پرېږدي او د جنګ پر مجرمانو غالباً د اعدام، یا ابدي بند حکم را وزي.

خیر الله جل جلاله د دغې فدیې اخیستلو عنوه ورته وکړه او فدیې را شروع سوې.

د یوه بندي فدیه څلور زره درهمه، درې زره درهمه، حتّی زر درهمه هم وه. د بندي حال ته کتل کېده، څرنګه چي د مکې مکرمې د خلکو لیک او لوست زده وه او د اهل مدینې لیک او لوست نه ؤزده، نو هر هغه بندي چي فدیه به یې نه درلودل هغه ته به د مدینې منورې د هلکانو څخه لس هلکان ورکول سوه چي لیک او لوست ور زده کړي، کله چي به یې لیک او لوست ورزده کړل دغه یې فدیه وه او بندي به یې پرېښاوه.

رسول الله ﷺ د څو بندیانو سره احسان هم وکړی چي بېله فدیې یې ایله کړل چي د هغې جملې څخه: یو مطلب بن حنطب ؤ او بل صیفي بن أبي رِفاعه ؤ، ځکه هغه و ویل: زه په مکه مکرمه کي مال لرم تاسي ما پرېږدی چي مکې ته ولاړ سم وعده ده چي خپله فدیه به درته رالېږم نو رسول الله ﷺ دیٔ پرېښاوه چي ولاړ سي.

دغه رنګه یو بل نفر چي ابو عَزّه الجُمَحي ورته ویل کېده چي د لونړو پلار ؤ یعني بېله لونړو یې نارینه اولاد نه درلودی مال او پیسه یې هم نه درلودل غریب سړیٔ ؤ دغه نفر هم رسول الله ﷺ د ده د لونړو په سبب بېله فدیې پرېښاوه او ده هم د رسول الله ﷺ سره وعده وکړه چي هیڅ کله به په هغه جنګ کي چي د اسلام او مسلمانانو پر ضد وي ګډون او اشتراک نه کوي، مګر دغه سړي د خپلې وعدې څخه مخالفت وکړی او د اُحُد په جنګ کي یې د مسلمانانو پر ضد اشتراک وکړی او هلته بیا په بندیانو کي ونیول سو، کله چي یې رسول الله ﷺ ته راوستی ده و ویل: که ته دا وار ما پرېږدې وعده در سره کوم چي بل وار به ستاسي پر ضد په جنګ کي ګډون نه کوم، مګر رسول الله ﷺ هغه خپل مشهور قول و فرمایه او وې ویل:

« لاَ یُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ وَاحِدٍ مَرَّتَیْنِ » [رواه: البخاري عن ابي هريرة]

ژباړه: مومن دوه واره له یوه غاره نه وهل کیږي (یعني داسي نه خطاوزي چي د ماریا لړم له یوه غاره څخه دوه ځله و وهل سي او ته هم نه سې کولای چي دوه واره مي خطاباسې) نو یې ابو عزّه و وژی.

همدارنګه ابوالعاص چي د رسول الله ﷺ زوم او د زینب رضي الله عنها خاوند ؤ او په بندیانو کي نیول سوی ؤ بېله فدیې یې په دې شرط پرېښاوه چي زینب رضي الله عنها ته به

د هجرت اجازه ورکوي چي دغه قصه به لږ وروسته په تفصيل سره درته بيان سي.

اوس نو فديې شروع سوې د مشركانو څخه هر يو د خپل دوست او قريب په بدله کي فديه را ليږي او خپل بندي په خلاصوي بېله ابوسفيانه چي په خپله د ده زوی هم په بنديانو کي ؤ، ځکه ابوسفيان امر کړی ؤ چي څوک به فديه نه ليږي چي د مسلمانانو نوره طمعه پيدا کيږي مګر چا د ابوسفيان خبره و نه منل، که څه هم په اول او شروع کي خلکو څه موده صبر وکړی فديه يې نه لېږل خو آخر مجبوره سوه اولادونه او اقرباء يې وه نوريې صبر نه سوای کولای هر يوه خپل بندي په فديه سره خلاصاوه.

مګر ابوسفيان هغه خپله خبره په خپله نه سوای ماتولای نو يې انتظار کاوه څو د مسلمانانو څخه يو نفر چي سعد بن نعمان نومېدی مکې مکرمې ته د عمرې دپاره ولاړی، ابوسفيان هغه نفر ونيوی او بندي يې کړی، د عربو په تاريخ کي اول عمره کوونکی دی چي بندي کيږي، خلکو ابوسفيان ته و ويل: ته څنګه داسي نفر بندي کوې چي عمرې ته راغلی دی؟ که خلک ستا په دغه عمل خبر سي بيا څوک حج او عمرې ته نه راځي، ابوسفيان و ويل: که څه هم خلک حج ته نه راځي خو زه يې تر هغو نه ايله کوم چي زما زوی را ايله نه کړي نو رسول الله ﷺ امر وکړی چي د ابوسفيان زوی د دغه مسلمان په بدله کي ور ايله کړی.

لکه څرنګه چي د مخه مو درته و ويل: چي ابو العاص بن ربيع د رسول الله ﷺ زوم چي د زينب بنت رسول الله ﷺ خاوند ؤ هم په بنديانو کي نيول سوی ؤ، زينب رضي الله عنها د مخه تر بعثت يا د مخه تردې چي د مسلمانو ښځو نکاح د مشركانو سره حرامېدل د حضرت خديجې رضي الله عنها په خواهش او غوښتنه دغه ابوالعاص ته په نکاح ورکړل سوه او پسله بعثته خديجې رضي الله عنها او د دې ټولو لونو ايمان را وړی مګر ابوالعاص پرخپل شرک پاته ؤ، د بدر په جنګ کي د کفارو سره را ووتی او په بنديانو کي ونيول سو، څرنګه چي ابوالعاص داسي څوک نه درلودل چي د ده فديه ورکړي او زينب رضي الله عنها هم مال او پيسې نه لري چي د ده د فديې دپاره يې وليږي نو يې د خپلې مور خديجې رضي الله عنها (چي ترهجرت د مخه وفات سوې وه) هغه امېل يا د غاړې هار چي دې ته يې د دې د واده په شپه ورکړی ؤ د څه نور ماله سره و رسول الله ﷺ ته

ور ولېږی چې دا يې د ابوالعاص فديه.

رسول اللهﷺ چې دغه امېل وليدی خديجهؓ يې ور په ياد سوه او وې ژړل، هغه ښځه يې ور په ياد سوه چې د دهﷺ سره يې کومکونه کړي وه د دهﷺ سره يې پنځه ويشت کاله ژوند او فدا کاری کړي وې نو يې صحابهٔ کرامو ته و ويل: که مو خوښه وي چې د زينب بندي ور ايله کړی او مال يې هم بيرته ورکړی ښه به وي، صحابهٔ کرامو د رسول اللهﷺ د عزت او احترام په سبب ابوالعاص بېله فديې پرېښاوه او هغه را لېږل سوی مال يې هم بيرته ور سره ورکړی، دا چې رسول اللهﷺ ابوالعاص بېله فديې ايله کړی نو ابوالعاص دا پر ځان لازمه کړه چې زينبؓ بايد پرېږدم چې هجرت وکړي، مدينې منورې او خپل پلار ته ولاړه سي او د رسول اللهﷺ سره يې د زينبؓ د را لېږلو وعده وکړه. کله چې ابوالعاص مکې مکرمې ته ورسېدی رسول اللهﷺ زيد بن الحارثه او د انصارو څخه يو بل نفر مکې مکرمې ته ولېږل چې زينبؓ را ولي او دوی ته يې و ويل: تاسي په (يأجج) کي اوسی، يأجج د يوه ځای نوم دی چې د مکې مکرمې څخه اته ميله ليري دی، نو ويل: تاسي په يأجج کي اوسی ترڅو چې زينبؓ درته را ولي او بيا يې تاسي دلته را ولی، دوی دوه هم رهي سوه، دغه رهي کېدل يې تقريبًا تر بدر يوه مياشت وروسته وه او يأجج ته ورسېدل، ابوالعاص چې د مدينې منورې څخه مکې مکرمې ته ورسېدی زينبؓ ته يې اجازه ورکړه چې د خپل پلار او مدينې منورې ته هجرت وکړي او زينبؓ هم د هجرت دپاره د خپل کار په سمولو شروع وکړه.

په دغه وخت کي هند چې د ابوسفيان ښځه وه او د هغه عتبه لور وه چې په بدر کي وژل سوی ؤ ورته راغله او ويل: يا بنت محمّد!ﷺ خبره سوم چې ستا إراده ده چې د خپل پلار ته ولاړه سې، زينبؓ و بېرېدل چې را و به مې ګرځوي نو منکره سوه.

هند ورته و ويل: اې د اکا لوري! مه منکره کېږه هغه د نارينه وو اختلاف او جنګونه د ښځو منځ ته نه راځي هغه د هغو کار دی خو که ته په دغه سفر کي مال يا کوم سامان ته ضرورت لرې راته و وايه چې در پوره يې کړم زما سره مال سته، زينبؓ وايي: دې دغه خبري په رشتيا کولې خو زه بېرېدم او د دې څخه منکره وم چې مدينې منورې ته

ځم، کله چې زینب رضي الله عنها د سامان د برابرولو څخه فارغه سوه نو کنانه بن ربیع چې د دې لېور او د ابوالعاص ورور ؤ اوښ را وستی او دا یې سپره کړه خپل غشی او لیندۍ یې ور سره واخیستل او په سپینه ورځ یې دا رهي کړه، قریش په دې قصه خبر سوه او پسي را و وتل، په ذي طُوٰی کي چې د یوه ځای نوم دی پسي ور ورسېدل، اول هغه څوک چې زینب رضي الله عنها ته ور د مخه سو هغه هَبّار بن الأسود ؤ او پر زینب رضي الله عنها یې نېزه پورته کړه، دا و بېرېدل او د ډېري بیري په سبب له خپله اوښه څخه لاندي و لوېدل.

د دغي بیري او لوېدلو په سبب هغه کوچنئ چې د دې په نس کي ؤ و لوېدی، کنانه بن ربیع اوښ چوک کړی غشی او لیندۍ یې واخیستل ویل: والله هر یو را نژدې سي مګر دغه غشی د هغه په نس کي وي، قریش څني وګرځېدل خو ابوسفیان د خبرو دپاره ور د مخه سو او ویل: دا دي ښه کار و نه کړی چې ښځه دي په سپینه ورځ د خلکو په حضور را وایستل او تا ته هغه زموږ غم او مصیبت هم در معلوم دي چې د محمّد ﷺ د لاسه راته پېښ دي، خلک به وایي چې موږ یې لور زموږ د ضعف په سبب ور ولېږل نو دا زموږ دپاره پېغور دی او د دې راګرځول موږ ته کومه فایده هم نه را رسوي، مګر ته داسي وکړه چې ښځه بیرته مکې مکرمې ته را وله چې خلک و وایي هغه دی موږ بیرته ښځه راوګرځول او بیا یې ته بیرته د شپې بوزه او خپل پلار ته یې وروله، کنانه هم په دغه صلحه راضي سو بیرته را وګرځېدی او زینب رضي الله عنها خو شپې په مکه مکرمه کي پاته سوه او بیا یې زینب رضي الله عنها یوه شپه د شپې وایستل، څو زید بن الحارثه او د هغه ملګري انصاري ته یې ور تسلیم کړه او هغو بیا مدینې منورې ته بوتله.

دا ځیني هغه واقعې وې چې په بدر کي یا تر بدر وروسته پېښې سوي وې.

په وروسته کي جبریل علیه السلام د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه چې اهل بدر په تاسي کي کومه درجه لري؟ یعني: تاسي و هغو ته کومه درجه ورکوی؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: اهل بدر په موږ کي هغه بهتر او افضل خلک دي یعني: د لوړي درجې مسلمانان هغه کسان دي چې بدر ته حاضر سوي دي، جبریل علیه السلام و ویل: همدارنګه په ملائکو کي هغه ملائکې افضله او د لوړي درجې خاوندانې دي چې بدر ته حاضري سوي دي، دا د بدر عظمت او لویې ده، الله جل جلاله د بدر ورځ

(يومُ الفرقان) (يومَ التقى الجمعان) بللې ده، ځکه په دغه جنګ د حق او باطل، د کفر او اسلام فرق او جلا والی راغلی او په دغه جنګ کي د کفر او شرک رئيسان او سردارن و وژل سوه.

د دغه لوی جنګ خبر په ټوله جزيرةُ العرب کي نشر سو حتّی د دې جنګ خبر نجاشي ته چي د حبشې پاچا وُ ورسېدی او نجاشي هلته په حبشه کي مهاجر مسلمانان سره را ټول کړه او په بدر کي يې د مسلمانانو د کاميابۍ زېری ورکړی، د بدر د فتحي خبرونه ټولو ځايو ته ورسېدل، د بدر معظمه غزاء په اسلام کي هغه لوی جنګ دی، که څه هم په ظاهره کوچنۍ جنګ او نفر پکښي لږ وه درې سوه نفره مسلمانان د زرو نفرو کفارو په مقابل کي و جنګېدل او جنګ هم تر دوه ساعته زيات نه وُ مګر د دغه جنګ نتيجه لويه او مهمه نتيجه وه، مسلمانانو په دې جنګ کي وکولای سوای چي د کفر ټول رئيسان و وژني، په دغه جنګ کي د دې امت فرعون و وژل سو، اسلام په دغه يوه جنګ نشر او مشهوره سو، مسلمانانو وکولای سوای چي په دغه جنګ کي د قريشو قوه هغه چي په جزيرةُ العرب کي لوی او مهم طاقت بلل کيدی له منځه يوسي، دا د اسلام د نشرولو دپاره لوی اعلان وُ ځکه د عربو ساداتو او مشرانو شکست وخوړی، دغه جنګ د اسلام دپاره لوی دعوت وُ، په پخوا کي رسول الله ﷺ و يوه نا معلوم قوت ته خلک دعوتول مګر اوس د اسلام قوت او طاقت ټولو ته ښکاره او معلوم سو، مسلمانانو هغو قريشو ته شکست ورکړی چي د جزيرةُ العرب ديني زعامت او رياست ددوی وُ، نو په خپله دغه د قريشو شکست نسبت و پخوانيو دعوتو ته لوی دعوت او بلنه سوه، مسئله که څه هم ساده او کوچنۍ وه مګر آثار او نتائج يې ډېر لوی وه.

قرآن مجيد د بدر د جنګ په باره کي بيان کوي

د سورةُ الأنفال ډېر آياتونه د بدر د جنګ په باره کي نازل سوي دي، دغه سورة پر دغه جنګ الهي تبصره ده، دغه تبصره د هغو تبصرو څخه ډېره مخالفه ده کوم چي پاچهان يا قومندانان يې پسله فتحي او کاميابيه پر خپلو جنګو کوي.

تر هر څه د مخه الله ﷻ د مسلمانانو نظر و هغو تقصيراتو او اخلاقي کمبوديو ته

ور واړاوه کومي چي تر اوسه په دوی کي پاته وې او ځيني يې د ځينو مسلمانانو ځخه پټي هم سوې، نو په سورةُ الأنفال کي داسي آياتونه نازل سوه چي مسلمانان د خپلو ځانو په پوره والي او د اخلاقو په پوره ښه والي کي کوښښ وکړي چي د دغه اخلاقي کمزوريو او کمبوديو ځخه خلاص سي.

او بيا الله جل جلاله هغه حالات بيان کړل چي په دغه فتحه کي د مسلمانانو سره الٰهي تائيد، مرسته او نصرت ملګری او ورسره وُ، دا دپاره د دې چي دوی په خپل شجاعت او قوت مغروره نه سي، په زړو کي يې غرور او کبرياء ځای و نه نيسي بلکه پر الله جل جلاله به توکل کوي، د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ اطاعت به کوي.

او بيا يې هغه لوړ هدف او مقصد ورته بيان کړی کوم چي د هغه هدف دپاره رسول الله ﷺ دغه خونړۍ جګړه وکړه او هغه صفات او اخلاق يې ور وښوول چي هغه په جنګو او معرکو کي د فتحي او کاميابۍ سبب ګرځي.

او بيا الله جل جلاله مشرکانو، منافقانو، يهودو او د جنګ بنديانو ته خطاب کوي، بليغ او فصيح خطاب او داسي کامل نصيحت ورته کوي چي دوی بايد حق ته تسليم سي او د حق متابعت وکړي.

او بيا الله عزوجل مسلمانانو ته د غنيمتو په باره کي خطاب کوي او دوی ته يې د دغې مسئلې په متعلق قوانين او اصول کښېښوول چي دا مسئله يې د هميش دپاره منظمه کړه.

او بيا الله جل جلاله د مسلمانانو دپاره د جنګ او صلحي قوانين کښېښوول ځکه اوس چي اسلامي دعوت دغه د جنګو مرحلې ته داخل سو نو دغو قوانينو ته اشد ضرورت موجود وُ، دا د دې دپاره چي د مسلمانانو جنګونه، يا عموماً ټول اسلامي جنګونه هغه د جاهليت او د جاهلانو د جنګو ځخه فرق ولري، مسلمانان بايد په اخلاص، اخلاقو او جنګي معامله کي تر نورو انسانانو تفوق، بهتري او لوړوالی ولري او جهان ته دا ور وښيي چي اسلام يوازي يو فکري او نظري خبري نه دي بلکه اسلام خپلو متابعينو ته پر هغو اساساتو، پر هغو مباديو او اخلاقو عملي تربيه ورکوي چي هغو اخلاقو ته يې ور بولي.

په سورةُالأنفال کي د اسلامي دولت د قانون داسي مادې مقرره سوې چي

د هغو مسلمانانو، کوم چې د اسلامي دولت په داخل کې اوسيږي، د هغو مسلمانانو سره چې د اسلامي دولت څخه دباندي اوسيږي فرق يې معلوماوه او ثابتاوه يعني: د دواړو طبقو د ژوند د حالاتو پوره مراعت پکښې سوی ؤ، چې دغه ذکر سوي ټول مفاهيم تقريباً د جنګ او د هغه د قوانينو دپاره د سورةُ الأنفال خلاصه بلل کېدلای سي.

لکه څرنګه چې د مخه مو درته وويل: د هجرت په دغه دوهم کال کې د رمضان د مياشتي روژه فرض سوه او زکوة الفطر يا د کوچني اختر سرسايه فرض سوه او د فرضي زکات دپاره د نصاب اندازې وښوول سوې، چې د دغه زکوة الفطر په فرضيت او د فرضي زکات د نصاب د ښوولو په سبب د ډېرو هغو فقيرو مهاجرو د مشکلاتو بار سپک سو کوم چې دوی ته يې تکليف ورکاوه، د بډايانو په مالو کې د غريبانو حق پيدا سو.

سبحان الله! د يوه ښايسته تصادفي حالاتو څخه يو دا ؤ: چې د مسلمانانو اول اختر، هغه اختر چې په خپل ژوند کې يې د اول وار دپاره اسلامي اختر کاوه، هغه اختر د هجرت د دوهم کال تر روژې وروسته د شوال د مياشتي اختر ؤ.

(څکه روژه په دغه کال فرض سوه او دا د مسلمانانو اول اختر ؤ)

دغه اختر يې پسله هغه ښکاره او معلومداره فتحې څخه ؤ چې لږ ورځې مخ کې يې په بدر کې په نصيب سوه، ډ؟ خوږه بختور او مبارک اختر دی چې پسله هغه څخه مسلمانانو ته راغلی چې د فتحې او عزت تاج يې پر سرو ايښی ؤ او د دغه اختر د لمانځه منظره څومره خوږه او شانداره وه چې مسلمانان د تکبير، توحيد او تحميد په نارو سره له خپلو کورو څخه را وزي او د دوی زړونه د الله جل جلاله طرف ته په شوق سره ور الوتل او د الله جل جلاله د رحمت او جنتو اميد يې پسله دغه اوسني نعمتو څخه چې أمن او امان، فتحه او بريئ ؤ درلودی او الله عزوجل دغه اوسني نعمتونه د سورةُ الأنفال په (۲۶) نمبر آيات کې ورته بيانوي او فرمايي:

﴿وَٱذۡكُرُوٓاْ إِذۡ أَنتُمۡ قَلِيلٞ مُّسۡتَضۡعَفُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ ٱلنَّاسُ فَـَٔاوَىٰكُمۡ وَأَيَّدَكُم بِنَصۡرِهِۦ وَرَزَقَكُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ٢٦﴾. [الأنفال: ۲۶]

يعني: تاسي هغه وخت در په ياد کړی چې تاسي لږ او په مځکه کې ضعيفه ءاست او له دې څخه بېرېدلاست چې تاسي به خلک وتښتوي، يعني: قريش، يا فارس، يا روم به مو مغلوبه کړي، نو الله جل جلاله تاسي ته ځای درکړی او تاسي ته يې په

خپله مرسته سره قوت درکړی او د طیّباتو پاکو شیانو څخه يې رزق درکړی، دپاره د دې چې تاسي د خپل رب عزّوجلّ شکر آداء کړی.

د بـدر او اُحُـد په منځ کي عسکري نشاط او حرکتونه

دا خو در معلومه سوه چي د بدر جنګ د مسلمانانو او مشرکانو په منځ کي هغه اولنۍ جګړه وه او دغه جنګ هغه د حق او باطل په منځ کي جلا کوونکی جنګ ؤ، په دې جنګ کي مسلمانانو داسي برئ لاس ته را وړی چي ټولو عربو د مسلمانانو د کامیابۍ شاهدي آداء کول، خو هغه کسان چي د دغه جنګ نتائجو سره متفق او یو ځای کړه هغه! هغه کسان وه چي د دغه جنګ په مستقیمو خسارو او تاوانو ضعیفه سوي وه، چي هغه د مکې مکرمې مشرکان وه او هغه کسان وه چي د مسلمانانو عزت او کامیابي يې پر خپل دیني او اقتصادي ژوند یوه قوي ضربه بلل چي هغه یهود وه.

له هغي ورځي څخه چي مسلمانان د بدر په غزاء کي کامیابه سوه دغه دوې ډلي چي مشرکان او یهود وه د قهر او غضب، حسد او عناد په اور کي کړې دې، الله جلّ جلاله د سورةُ المائده په (۸۲) نمبر آیات کي فرمايي:

﴿لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ ٱلنَّاسِ عَدَٰوَةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلۡيَهُودَ وَٱلَّذِينَ أَشۡرَكُواْ﴾. [المائده]

یعني: هغه چي د مومنانو سره تر ټولو خلکو ډېر زیات او شدید عداوت لري هغه یهود دي او هغه کسان دي چي مشرکان دي.

او د دغو دواړو ډلو دپاره په مدینه منوره کي ملګري او کومکیان موجود وه.

هغه کومکیان يې څوک وه؟ هغه! هغه کسان وه چي نور يې نو د خپل ځان دپاره په کفر او شرک کي عزت او وقار نه لیدی نو په ښکاره او ظاهره مسلمانان سوه چي هغه عبدالله بن اُبيّ بن سلول او د ده ملګري وه او دغه د منافقانو دریيمه ډله هم پر مسلمانانو د حسد او عناد، قهر او غضب په لحاظ تر هغو دوو اولو ډلو (چي مشرکان او یهود وه) په کمه نه وه او هلته یوه بله څلورمه ډله هم موجوده وه چي هغه: هغه صحرايي عرب وه چي د مدینې منورې په شا وخوا کي اوسېدل، خو د هغو دپاره

دکفر او ایمان مسئله مهمه نه وه، هغه بیا د چور او چپاول خلک وه، هغه هم د مسلمانانو په نصرت او کامیابي مضطرب او پرېشانه سوه او پردې ببرېدل که په مدینه منوره کي یو قوي حکومت جوړ سي نو به دوی له دې څخه منعه کړي چي د چور او حملو د لاري دي قوت او طاقت لاس ته را وړي، نو یې د مسلمانانو سره حسد درلودی او د مسلمانانو دښمنان وګرځېدل.

په دغه سبب له هره طرفه پر مسلمانانو خطرونه را وګرځېدل، مګر د دغو څلورو ډلو څخه هري یوې د مسلمانانو سره په خپل سلوک او کړنلاره کي فرق درلودی او هري ډلي هغه لار اختیار کړې وه چي د دوی په فکر دوی یې خپل مقصد ته رسول.

هغه کسان چي په مدینه منوره کي او د هغې پر شا و خوا اوسېدل هغو په ښکاره سره اسلام را وړی خو په دننه کي یې د شر او فساد، دسیسو او فتنو په جوړولو کي کوښښ کاوه، چي دغسي کسانو ته منافقان ویل کیږي.

خو یهودو بیا په ښکاره سره د دښمنۍ اعلان کاوه، خپل حسد او عناد یې میدان ته را وایستی.

مګر د مکې مکرمې مشرکانو بیا د فیصله کوونکي جنګ اخطارونه ورکول او د خپل انتقام او بدلې نارې یې وهلې او د جنګ دپاره یې په ښکاره سره خلک او اسلحه سره جمعه کول، چي د دوی حالاتو په ژبانِ حال سره و مسلمانانو ته دا ویل: چي خامخا یوه داسي ورځ را تلونکې ده چي موږ به ستاسي څخه خپله بدله او انتقام اخلو او واقعاً یې هم په وروسته کي داسي جنګ و مدینې منورې ته ور وستی چي د مسلمانانو پر هیبت او نامه یې ډېر بد اثر وکړی، چي هغه د اُحُد جنګ ؤ خو مسلمانانو په دغه خطرناکه موده او حالاتو کي چي له هره طرفه د شر لمبې پورته کېدې د خپل قائد اعلیٰ په قیادت داسي رول آداء کړی چي په هغه رول کي د رسول الله ﷺ د قیادت او مشرۍ نبوغ او عبقریت ځلېدی.

رسول الله ﷺ دغو ټولو خطرو ته پوره ویښ او بیداره ؤ او د هغو د محوَ کولو دپاره یې ډېره ښه نقشه او کړنلاره عملي کول چي اوس به په را تلونکي بحث کي د دغو حالاتو بیان په مختصر ډول سره ولولی.

په کُدر کې د بني سُلیم غزاء

د بدر تر جنګ وروسته د مدینې منورې استخباراتو خپل قائد اعلیٰ او لارښوونکي رسول الله ﷺ ته دا خبر را وړی چې د بني سُلَیم قبیله چې د غَطَفان د قبیلو څخه یوه قبیله ده او په نجد کې اوسېدل د مدینې منورې د حملې دپاره لښکري برابروي، نو رسول الله ﷺ ډېر ژر د دوو سوو سپرو سره د دغې قبیلې طرف ته د دې دپاره وروو وتی چې دغه فتنه په هغه خپله ځالګۍ کې و وژني، تر څو چې د دغې قبیلې کورو ته چې په (کُدر) کې پراته وه ور ورسېدی، بنو سُلیم ته چې دا خبر ورسېدی د خپلو کورو څخه وتښتېدل او هلته په یوه شېله کې پنځه سوه اوښه او یو مریئ چې (یسار) نومېدی ځني پاته سوه، دغه اوښان او دغه نفر مسلمانانو ونیول، پسله هغه چې رسول الله ﷺ د اوښانو څخه خُمس و ایستی پاته اوښان یې پر مسلمانانو تقسیم کړه چې هر نفر ته دوه دوه اوښه ور ورسېدل او هغه مریئ یې آزاد او ایله کړی، رسول الله ﷺ په دغه ځای کې درې شپې تیري کړې او بیا بیرته مدینې منورې ته ولاړی، دغه غزاء د هجرت په دوهم کال او د شوال په میاشت کې وه، دغه غزاء تر بدر اوه ورځي وروسته وه.

د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره دسیسه

دا معلومه خبره ده: کله چې مشرکانو په بدر کې ماته وخوړل او ډېر مشران یې و وژل سوه، نو د مکې مکرمې مشرکان لکه د اور کوره د رسول الله ﷺ پر ضد په خپلو ځانو کې سره ایشېدل، ترڅو چې د مکې مکرمې دوو مشرکانو داسي یوه دسیسه جوړه کړه چې د دغه اختلاف او تفرقې، د دغه ذِلّت او سپکاوي ریښه له بېخه وکاږي او دغه ریښه د دوی په فکر رسول الله ﷺ ؤ، قصه داسي ده:

عُمیر بن وهب الجُمحي چې د قریشو د شیطانانو څخه بلل کېدی، هغه چې رسول الله ﷺ او د ده ﷺ مکرمو اصحابو ته یې په مکه مکرمه کې ډېر آزارونه ورکول، اوس د دغه عُمیر زوی د بدر په بندیانو کې د مسلمانانو سره بندي دی،

نو دغه عمير بن وهب او بل صفوان بن اُميه بن خلف چې پلار او ورور يې په بدر کې وژل سوي دي، دغه دوه نفره د کعبې شريفې په حِجر يا حطيم کې سره ناست دي او خبرې سره کوي، اول يې هغه کسان ياد کړل چې د بدر په جنګ کې وژل سوي وه او بيا مسلمانانو ځاه ته ور واچول او بيا يې د مکې مکرمې د خلکو غمونه سره بيانول ترڅو چې صفوان و ويل: والله پسله دويه په ژوند کې خوند او خير نسته، عُمير و ويل: رشتيا وايې! په والله که زما پر ذمه پوروونه نه وای او پر دغه خپلو کوچنيو اولادو نه بېرېدلای چې ترما وروسته به خوار او دربدره سي زه به دغه اوس د محمّدﷺ پر طرف د هغه د وژلو دپاره رهي سوی وای او زه د ورتللو دپاره بهانه هم لرم ځکه زما زوی د دوی سره بندي دی، صفوان موقع مناسبه وليدل او غواړي چې دغه موقع يې له لاسه و نه وزي ويل: ستا پور يې پرما! زه يې آداء کوم او اولادونه دي زما د اولادو سره يو ځای کوم هرڅه چې مي په وسه پوره وي په والله هغه نه ځني منعه کوم، عُمير و ويل: دغه خبره د ځانه سره وساته چې څوک په خبر نه سي ، صفوان ويل: بېغمه اوسه، عُمير ولاړی خپله توره يې ښه تېره او په زهرو زهرناکه کړه، هغه داسي چې توره به يې د آهنګر په کوره کې داسي ګرمه او سره کړه لکه اور او بيا به يې په زهرو کې کښېښوول، د زهرو اوبه به يې په وچښلې، چې د دغې توري زخم بيا نه جوړېدی (دا د هغه وخت زهرناکه يا کيمياوي اسلحه وه) او بيا مخ پر مدينه منوره رهي سو ترڅو هلته د مسجد د دروازې سره يې خپله اوښه چوکه کړه او دئ ځني را کښته سو، تاسي پوهېږی چې د عُمير څه نيت او څه مقصد دی؟ د عمير إراده دا ده چې په اول ملاقات يا مخامخ کېدلو کي به رسول اللهﷺ په دغه خپله توره سره وهي او بيا چې هرڅه پېښيږي پېښ دي سي.

په دغه وخت کې حضرت عمرؓ هلته د څو نورو مسلمانانو سره ناست ؤ او د بدر د جنګ خبري يې سره کولې چې سترګې يې پر عُمير ومښتې نو يې و ويل: په والله دغه د الله دښمن عمير نه دی راغلی مګر د يوه شر دپاره او بيا عمرؓ و رسول اللهﷺ ته ورغلی ويل: يا رسولَ الله! هغه دی د الله دښمن عُمير راغلی او توره په غاړه يې، رسول اللهﷺ و فرمايل: ما ته يې راوله.

عمر رضي الله عنه عمير ته ورغلی او هغه تناو چي عمير توره په ځان پوري په ځړولې وه د عُمير په غاړه کي ور واچاوه غواړي چي مسجد ته يې ور ولي خو په دغه وخت کي يې د انصارو څو نفرو ته هم و ويل: تاسي ولاړ سی د رسول الله ﷺ سره کښېنی او دغه خبيث ته متوجه اوسی ځکه دا سړئ په باور نه دی، بيا يې نو عُمير مسجد ته ورننه ايستی، کله چي رسول الله ﷺ وليدل چي عمر رضي الله عنه د عمير په غاړه کي تناو ور اچولی دی او را کشوي يې ويل ايله يې کړه يا عمر!

او عمير ته يې و ويل: را نژدې سه يا عمير! عمير و رسول الله ﷺ ته ور د مخه سو او ويل (أنعَمُوا صَبَاحاً) چي دا د جاهليت د وختو او د مشرکانو سلام ؤ، رسول الله ﷺ و فرمايل: الله جل جلاله موږ ستا تر تحيې په ښه تحيه مکرم کړي يو يا عمير! چي هغه سلام او د اهل جنت تحيه ده او بيا يې ورته و فرمايل: د څه شي دپاره راغلی يې؟ يا عمير! عمير و ويل: د دغه خپل زوی په باره کي راغلی يم چي ستاسي سره بندي دی او د ده په متعلق ښه را سره وکړی، رسول الله ﷺ و فرمايل: دغه توره دي د څه شي دپاره په غاړه کي ده؟ عمير و ويل: الله دي توري خرابي کړي آيا موږ ته يې کومه فايده را رسولې ده؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: رشتيا راته و وايه د څه شي دپاره راغلی يې؟

عُمير و ويل: ښله دغه د بل کار دپاره نه يم راغلی.

رسول الله ﷺ و فرمايل: بلکه ته او صفوان بن اُميه په حِجر کي سره کښېنستلاست او د قريشو هغه وژل سوي کسان مو يادول چي د بدر په ورځ په هغه څاه کي واچول سوه او بيا تا و ويل: که پر ما پور نه وای او دغه اولادونه مي نه وای زه به د محمّد ﷺ د وژلو دپاره تللی وای، صفوان ستا د پورو او اولادو ذمه په دې شرط پرخپله غاړه واخيستل چي ته ما و وژنې، مګر الله جل جلاله ستا او زما د وژلو په منځ کي حائل دی يعني: ته دا کار نه سې کولای، ځکه الله عزوجل دغه کار منعه کوي، عمير و ويل: أَشهَدُ أَنکَ رسولُ الله.

يا رسولَ الله! د کوم شي خبر چي به تا له آسمانه موږ ته را وړی او کومي وحيِ چي پر تا نازلېدې موږ په هغو کي ستا تکذيب کاوه او نه مو منلې مګر دغه خبر چي ښله ما او صفوانه بل هيڅوک نه حاضروه او نه په خبر دي په والله زه پوهېږم چي ښله الله جل جلاله بل

چا نه یې په خبر کړی، نو حمد دي هغه الله لره وي چي زه یې اسلام ته هدایت کړم او زه یې دغه ځای ته را وستلم او بیا یې د شهادت حق کلمې وویلې.

رسول الله ﷺ اصحاب کرامو ته و فرمایل: دغه ورور ته مو د دین مسائل ور وښوی قرآن مجید ورته ووایاست او بندي یې ورایله کړی.

سبحان الله! په هغه وخت کي فاکس ؤ که تلفون؟ ټیپ ؤ که مخابره؟ چي دغه حالات د هغه په واسطه و رسول الله ﷺ ته وَرَسَول سوه؟

یا! دغه شیان یو هم نه وه موجود بلکه تر دې ټولو مهمه او د خبر رسولو بله وسیله موجوده وه! چي د هغه په واسطه دغه خبر و رسول الله ﷺ ته ورسېدی چي هغه الٰهي وحيِ وې، د نبوت او رسالت ټول کارونه تر بشري عقل او طاقت لوړ وي، دا هم د الٰهي معجزو څخه او د رسول الله ﷺ د رسالت د اثبات دپاره یوه لویه معجزه وه.

خیر عُمیر رضي الله عنه دلته په مدینه منوره کي مسلمان سو او هلته په مکه مکرمه کي صفوان ونورو مشرکانو ته وایي: ژېرى درکوم چي په را تلونکو نژدې ورځو کي به د داسي واقعې خبر واورى چي د بدر قصه به در څخه هېره کړي او صفوان به د هر هغه چا څخه چي مکې مکرمې ته به ورتلی د عُمیر د حالاتو پوښتنه کول ترڅو چي د عُمیر د اسلام خبر ورته را ورسېدی، بیا نو صفوان قسم یاد کړی چي هیڅکله به د عُمیر سره خبري نه کوي او هیڅکله به په هیڅ شي کي فایده نه ور رسوي، عمیر رضي الله عنه چي مکې مکرمې ته راغلی هلته یې په اسلامي دعوت شروع وکړه او خلک یې اسلام ته را بلل، حتّٰی د ده پر لاس ډېر خلک اسلام ته داخل سوه.

الٰهي زموږ ټولو مسلمانانو خاصتاً زموږ د ځواني طبقې زړونه هم د خیر او مصلحت و هغه لاري ته واړوې چي ته په راضي کېږې او جنت ته مو بیایي.

د بني قینُقاع د غزا سبب

موږ مخ کي د هغه عهد او معاهدې مادې درته بیان کړې کومه چي رسول الله ﷺ د یهودو سره کړې وه، رسول الله ﷺ او مسلمانانو د هغو شیانو د عملي کولو ډېر کوښښ کاوه کوم چي په هغه معاهده کي ذکرسوي وه او واقعاً هم د مسلمانانو له

طرفه هيڅ داسي کار نه سو ښېښي چي هغه دي د هغي معاهدې د مادو څخه يو حرف مخالف وي، مګر يهود! هغه يهود چي د دوی تاريخ په غدر او خيانت، وعده خلافي او چمو ډک دی، هغو خپل ځانونه نه سوای ټينګولای چي د هغه خپل پخواني خائنانه طبيعت سره موافق عمل و نه کړي.

نو يې د مسلمانانو په صفو کي د چم او دسيسو، تشويش او اضطراب پارولو او خطايستلو په عملي کولو شروع وکړه چي اوس به د يهودو د شيطانتو او اور بلوونکو دسيسو د جملې څخه يوه نمونه درته بيان سي:

ابن اسحاق رحمه الله وايي: شاس بن قيس چي يو سپين ږيری يهودي ؤ لوی کافر او متعصب انسان ؤ، د مسلمانانو سره يې ډېر حسد او عداوت درلودی، يوه ورځ پر لاري رهي ؤوې ليدل چي د رسول اللهﷺ انصار او اصحاب چي د أوس او خزرج د قبيلې څخه وه په يوه مجلس کي سره ناست دي او خبري سره کوي، د دغه يهودي دغه د دوی اُلفت او محبت، د دوی صلحه او پر اسلام سره يو ځای کېدل، د دوی اتحاد او اتفاق نه سوه خوښ، يهودي ته دا ور معلومه وه چي د جاهليت په وختو کي د دغو قبيلو په منځ کي څومره عداوت پروت ؤ، نو يې د ځانه سره و ويل: (*بني قيله چي مقصد يې د أوس او خزرج قبيلې وې*) بني قيله په دې وطن کي سره متحد او متفق سوه؟! او که دوی په اتفاق او اتحاد سوه بيا نو موږ د دوی سره د آرامۍ او قرارۍ ژوند نه سو کولای.

(نو دغه يهودي د دوی د اختلاف او جنګولو دپاره څه وکړه؟)

يو ځوان يهودي چي د ده سره ملګری ؤ هغه ته يې و ويل: ورسه د دوی سره کښېنه او هغه د بُعاث د جنګ خبري شروع کړه.

(د بُعاث جنګ) يو ډېر لوی او شديد جنګ ؤ چي تر هجرت د مخه د مدينې منورې د دوو قبيلو چي أوس او خزرج وې په منځ کي تېر سوی ؤ چي د دواړو طرفو ډېر کسان پکښي و وژل سوه او دواړو طرفو ته ډيري ځاني او مالي خرابۍ او بربادۍ پکښي رسېدلي وې، نو دغه يهودي هغه بل يهودي امر کړی چي ورسه د دوی سره کښېنه او د بُعاث د جنګ خبري شروع کړه او ځيني هغه بيتونه وايه چي دغو دوو قبيلو به يو د بل پر ضد د هغه جنګ په وخت کي ويل. يعني: هغه زوړ او وژل سوی اور پکښي

تازه کړه، دغه ځوان يهودي هم ورغلی او دا کار يې وکړی، سبحان الله! خلک نوي مسلمانان سوي دي تر اوسه لا شيطان خپل شيطانت پر عملي کولای سوای د يهودي د خبرو په سبب په قوم کي د اختلاف او فخرخبري شروع سوې، تر څو چي دوه نفره يو د بل په مقابل کي پر ځنګنو سره کښېنستل او آوازونه يې لوړ سوه او بيا يوه هغه بل ته و ويل: که دي خوښه وي بيرته به د سره هغه جنګ شروع کړو، يعني: د دغه اهلي جنګ دپاره بيا تيار او آماده يو، په کراره کراره دواړي ډلي په قهر کېدلې او ويل: سره معلومه به يې کړو، زموږ او ستاسي د معلومېدلو ځای (حَرّه) دی، ناړې سوې: اسلحه! اسلحه! خلک حَرّې ته سره و وتل، رسول اللهﷺ ته دا خبر ورسېدی، کوم مهاجر اصحاب چي د رسول اللهﷺ سره ناست وه د هغو سره و دغو انصارو ته ورغلی او ويل:

« يا معشرَ المسلمين! الله الله، أ بدعوٰى الجاهلية و أنا بين أظهرِ كُم؟ ».

ژباړه: اې مسلمانانو! آيا بيا هم د جاهليت کارونه کوی او زه ستاسي په منځ کي يم؟ پسله هغه چي اللهﷻ اسلام ته هدايت کړاست او په اسلام يې مکرمه کړاست، له کفره يې خلاص کړاست د جاهليت کارونه يې درڅخه ايسته کړل، ستاسي په زړو کي يې الفت او محبت درواچاوه، اوس بيرته هغه د جاهليت کارو ته رجوع کوی؟

قوم پوه سو چي دا شيطاني وسوسه او د دوی د دښمن له طرفه چم ؤ نو په ژړا سوه.

د أوس او خزرج د قبيلو خلک يو د بل د خوشاله کولو دپاره سره غاړه په غاړه سوه او د رسول اللهﷺ د امر اورېدونکي او منونکي رهي سوه، نو اللهﷻ د عَدُوّ الله شاس بن قيس چم او خيانت ناکامه کړی.

دا د هغو اعمالو يوه نمونه وه چي يهودو د مسلمانانو په صفو کي د تفرقې او جنګولو دپاره عملي کول او نن ورځ هم د دغسي اعمالو ډېر مثالونه د يهودو له طرفه په ډيرو اسلامي ملکو کي ليدل کيږي، چي يهود د خپلي کاميابۍ دپاره اسلامي امت، يا جنوب او شمال ته سره ويشي، يا يې و شيعه او سُنّي ته سره ويشي، يا يې د ژبي او قوميت پر اساس سره ويشي، خو بد بختانه مسلمانان د خپلي بېخبرۍ يا د مادي طمعي په سبب يا د کرسۍ په اميد دغه تفرقې قبلوي، بالمقابل کفري او خارجي قواوو ته تسليميږي او د ځانه څخه د هغو نوکران او خدمتګاران جوړوي.

دا خو يوه نمونه وه بلکه تر دې زيات نوري هم ډيري نقشې او دسيسې يهودو د دې دپاره عملي کولې چې د اسلامي دعوت مخه ونيسي.

مثلاً: د دروغو آوازې يې په مسلمانانو کي نشرولې يا دا چې په سهار کي به مسلمانان سوه په ماښام کي به بيرته له اسلامه واوښتل، دا د دې دپاره چې د ضعيف الإيمانه مسلمانانو يا هغو کسانو چې نوی يې ايمان را وړی ؤ په زړو کي شک او ترديد پيدا کړي او د دوی متابعت وکړي، په مسلمانانو کي يې پر هغو کسانو د ژوند او معيشت لاري تنګولې کوم چې د دوی به يوه مالي رابطه ورسره وه، هغه داسي:

هغه کسان چې مسلمانان سوي وه که به پر دوی د يهودو پور باندي ؤ يهود به سهار او ماښام د پور غوښتلو دپاره ورته ولاړ وه او که به بيا د مسلمان پور پر باندي ؤ هغه يې ځني خوړی او نه يې ورکاوه، هغو ته به يې ويل: ستا پور هغه وخت صحي او راباندي ؤ چې ته د خپلو پلرو پر دين وې مګر دا چې ته اوس له دينه واوښتې نو ستا پر موږ هيڅ حق نسته، يهودو دغه کارونه ټول تر بدر د مخه کول، سره د دې چې دوی د رسول الله ﷺ سره هغه ذکر سوې معاهده هم درلودل، خو رسول الله ﷺ او اصحابِ کرامو پر دغو ټولو مخالفتو په دې اميد صبر کاوه چې ممکن يوه ورځ يهود و سمې لاري ته راسي او په منطقه کي أمن او أمان موجود وي، خو اوس چې يهودو وليدل چې الله جل جلاله مسلمانانو ته د بدر په ميدان کي پوره نصر او بريئ ورکړی او اوس مسلمانانو عزت او شوکت، هيبت او دبدبه پيدا کړه، د يهودو قهر او غضب، عناد او حسد نور هم زيات سوه، نو يې هغه خپل شر او عداوت ښکاره کړی، بغاوت او د مسلمانانو آزارونه يې زيات کړه.

په يهودو کي يو سړئ ؤ چې کعب بن اشرف نومېدی او دغه سړئ په حسد او عناد، شر او عداوت کي تر نورو يهودو زيات ؤ چې قصه به يې لږ وروسته په تفصيل سره درته بيان سي.

لکه خرنګه چې د مخه درته و ويل سوه: د مديني منورې يهود درو قبيلو ته وېشل سوي وه چې يوه يې د بني قينقاع قبيله وه او دغه قبيله دننه په مدينه منوره کي په يوه کلي کي اوسېدل چې هغه کلی هم د دوی په نامه سره يادېدی او دغه يهود کاسبان، زرګران، آهنګران او د لوښو جوړوونکي وه، چې د دغو کسبو په سبب دوی مالداره او د قسم قسم

اسلحو خاوندان هم وه، اووه سوه نفره جنګي ځوانان يې درلودل، د مدينې منورې د يهودو هغه قوي او دلاوره قبيله هم دوی وه او اول هغه ښوک چې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سره يې عهد او وعده مات کړه همدغه د بني قينقاع يهود وه.

کله چې الله جل جلاله مسلمانانو ته په بدر کې برئ ورکړی دغې قبيلې په خپل طغيان او سرکښۍ کې شدت وکړی، داسې کارونه يې کول چې مسلمانان په قهر کړي، په مسلمانانو يې پسخندونه وهل، څرنګه چې دوی د کسب او صنعت خاوندان او تجاران وه (*دا خو ثابته ده معلومه ده چې د يهودو اصلي کار او پيشه تجارت او صنعت دی*) نو د بني قينقاع يهودو يو بازار درلودی، د مسلمانانو ښځه چې به هرڅوک د دوی بازار ته د شي د رانيولو يا خرڅولو دپاره ورغلې دوی به آزاراوه، حتّی پر مسلمانو ښځو يې تعرضونه کول، کله چې د دوی دغه کارونه ډېر سوه او سرکښي يې زياته سوه نو رسول الله ﷺ دوی سره را ټول کړه نصيحت يې ورته وکړی، صلحې او سمې لارې ته يې را وبلل، د دوی د دغه سرکښۍ نتيجه يې ورته بيان کړه، خو په عوض د دې چې يهود اصلاح سي شر او عداوت يې نور هم زيات سو.

ابو داوُد او نور د احاديثو امامان د عبدالله بن عبّاس رضي الله عنه څخه روايت کوي او وايي: کله چې رسول الله ﷺ د بدر په ورځ قريشو ته ماته ورکړه او بيا مدينې منورې ته راغلی نو يې د بني قينقاع په بازار کې يهود سره را ټول کړه او وې فرمايل: يا معشر اليهود! د مخه تردې چې داسې حال درته پېښ سي لکه قريشو ته چې پېښ سو اسلام قبول کړئ، يهودو وويل: يا محمّد! ﷺ ته په دې مه غطاوزه چې د قريشو څخه دې څو داسې بې تجربې نفر ووژل چې په جنګ نه پوهېدل، که ته زموږ سره جنګ وکړې ته به پوه سې چې خلک موږ يو او زموږ په مثل به د هيچا سره مخامخ نه سې، الله جل جلاله د يهودو د دغو خبرو په جواب او مقابل کې د سورة آل عمران ۱۲، ۱۳ نمبر آياتونه نازل کړه چې فرمايي:

﴿قُل لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ ۚ وَبِئْسَ ٱلْمِهَادُ ﴿١٢﴾﴾.

يعني: اې محمّده! ﷺ دغو کفارو ته ووايه چې ډېر ژر به په دنيا کې مغلوبه سی او په آخرت کې به جهنم ته وشړل سی او دغه جهنم د استوګنې دپاره ډېر بد ځای دی.

﴿ قَدْ كَانَ لَكُمْ ءَايَةٌ فِي فِئَتَيْنِ ٱلْتَقَتَا ۖ فِئَةٌ تُقَٰتِلُ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَأُخْرَىٰ كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُم مِّثْلَيْهِمْ رَأْيَ ٱلْعَيْنِ ۚ وَٱللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِۦ مَن يَشَآءُ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُو۟لِي ٱلْأَبْصَٰرِ ﴿١٣﴾ ﴾.

ژباړه: اې کتونکو! تاسي ته په هغو دوو ډلو کي چي په بدرکي د جنګ دپاره سره مخامخ سوې ډېر لوی عبرت دی، یوه ډله وه چي د الله جل جلاله په لار کي یې جنګ کاوه او بله ډله وه چي کافره وه، دوی به هغه ډله دوه چنده لیدل او الله جل جلاله په خپل نصرت سره د هغه چا تایید کوي چي د ده جل جلاله خوښه وي، بېشکه چي په دغه ډېر لیدلو کي د بصیرت خاوندانو لره ه عبرت دی.

د دغه آیات شریف د ترجمې د ښه پوهېدلو دپاره ه‌جبوره یو چي بیرته د بدر غزاء ته ولاړ سو، د بدر په غزاء کي د مشرکانو شمېر تقریباً زرو کسانو ته رسېدی چي د سپرتیا او حلالولو دپاره پوره شمېر اوښان او آسان او پوره اسلحه ور سره وه او بل طرف ته د اسلامي لښکر عدد تر درو سوو نفرو لږ څه زیات ؤ چي اویا اوښان، دوه آسه او لږ اسلحه ور سره وه، خو د تعجب ځای دا ؤ چي په ځینو وختو کي هر لښکر ته هغه بل مخامخ لښکر د خپل ځان په حساب دوه چنده معلومېدی، چي د هغه نتیجه دا سوه: چي د کافرانو په زړو کي د مسلمانانو د ډېروالي په سبب ېره ور ولوېدل او مسلمانانو ته د کافرانو د دغه دوه چنده شمېر په سبب پر الله جل جلاله اعتماد او توکل پیدا سو او خپل رب ته نور هم متوجه سوه، نو الله عزوجل په دغو مکرمو آیاتو کي سربېره پر دې چي یهودو ته په مغلوبیت او د جهنم په اور وعده ورکړه دغي موضوع ته یې هم اشاره وکړه.

خیر بیرته د بني قینقاع د یهودو قصې ته راسی: د یهودو د دغه جواب څخه دا معلومه سوه چي دوی و رسول الله ﷺ او مسلمانانو ته په جنګ سره اعلان وکړی چي موږ ستا له جنګه نه بېرېږو او که ته زموږ سره جنګ وکړې هلته به در معلومه سي چي جنګیالي او توریالي څوک دي، خو رسول الله ﷺ خپل قهر او دا موضوع په ځان کي پټ کړه، رسول الله ﷺ او مسلمانانو صبر وکړی او د هغه څه په انتظار وه چي د شپو په تېرېدلو سره مخ ته راځي، د بني قینقاع د یهودو نور هم جرئت او جسارت

زیاتېدی، په خپلو ناوړه اعمالو سره یې د خپل ځان د بربادۍ کوښښ کاوه او په خپل بد عمل سره یې پر خپلو ځانو د ژوند کولو لارې بندي او ترخې کړې.

ابن هشام د أبي عَون څخه روایت کوي چي د مسلمانانو څخه یوې ښځي یو شئ د خرڅولو دپاره د بني قینقاع بازار ته یو وړی او هغه یې خرڅ کړی او بیا د یوه زرګر دکان ته ورغله هلته کښېنستل غواړي چي د خپلي خوښي شئ رانیسي، اول خو زرګر غوښته چي دغه ښځه مخ لڅ کړي، ښځي د دې کاره څخه ممانعت وکړی، بیا یو بل خبیث یهودي پټ ورغلی د ښځي په بېخبري کي یې د دې د لباس یو کُنج لوړ د دې د غاړي سره وتړی او ښځه بېخبره ناسته ده، اوس خو هیڅ نه ده پېښه، خو کله چي د ښځي سودا خلاصه سوه نو ولاړه سوه، څرنګه چي کالي یې لوړ تړلي وه د بدن یوه حصه یې ښکاره سوه او یهودو پر وخندل، ښځي د دغه لڅوالي سره یوه لویه چغه وکړه، دلته یو مسلمان سړئ هم ولاړ ؤ او یو شئ رانیسي هغه دغه حال ولیدی چي یوه مسلمانه مستوره ښځه لڅه سوه او هغه یهودي چي دا کار یې کړی دی ولاړ دی او خاندي، هغه مسلمان دغه واقعه ویني، څرنګه چي د شرف موضوع وه دغه واقعه یې نه سوای تحمل کولای نو یې پر یهودي را واچول او وې وژی، په بازار کي موجود یهود بیا پر مسلمان را ټول سوه او مسلمان یې و وژی، د وژل سوي مسلمان نورو اقرباوو د مسلمانانو څخه مرسته وغوښته، نو د مسلمانانو او د بني قینقاع د یهودو په منځ کي شر جوړ سو، کله چي رسول اللهﷺ ته خبر ورسېدی، یهودو ته یې حال ولېږی چي هغه نفر را تسلیم کړی کوم چي دغه مسلمان یې وژلی دی.

رسول اللهﷺ قاتل غواړي مګر د بني قینقاع یهودو دا نه منل چي قاتل دي ور تسلیم کړي بلکه د هغه مجرم پر څنګ و درېدل، نو د قاتل د نه تسلیمېدلو په سبب هغه عهد چي د رسول اللهﷺ او یهودو په منځ کي ؤ د یهودو له طرفه مات سو، دلته نو رسول اللهﷺ مسلمانان امر کړه چي لښکر جوړ کړی، د مسلمانانو لښکر جوړ سو او د لښکر بیرغ یې حمزه بن عبدالمطلب رضي الله عنه ته ورکړی، لښکر د بني قینقاع پر طرف حرکت وکړی، یهودو چي لښکر ولیدی په خپلو قلاوو ننوتل او دروازې یې بندي کړې، مسلمانانو د دباندي له طرفه محاصره کړل، اوس نو د بني قینقاع یهود په څو

شيانو غره دي، اول خو دوی اوه سوه نفره مسلح فوج لري او بل دننه په قلاوو کي د اوبو څاهان لري، کښتونه او حيوانات يې دننه په قلاوو کي وه، د دباندي څخه يې هيڅ شي ته ضرورت نه درلودی او هغه خوراکي مواد چي د دوی سره دننه په قلاوو کي موجود وه پوره يو کال يې بس وه، نو دوی دننه په قلاوو کي کښېنستل او رسول الله ﷺ ته يې د جنګ اعلان وکړی، رسول الله ﷺ حال ور ولېږی چي زه ستاسي سره کار نه لرم فقط هغه قاتل را تسليم کړی، خو هغو ويل: يا محمّد! ﷺ تا پر موږ هم د قريشو خيال کړی دی؟ موږ جنګي خلک يو که جنګ کوې جنګ در سره کوو.

اوس د يهودو له طرفه تهديدونه شروع سوه، يهود پر خپل کفر او خيانت ټينګار کوي او مسلمانانو په قلاوو کي محاصره کړي دي، دغه محاصره د هجرت د دوهم کال د شوال د مياشتي د پنځلسم تاريخه شروع سوه او د ذوالقعدې تر اولي شپې پوري يې دوام درلودی، يعني: پوره پنځلس ورځي د محاصرې تيري سوې او بيا هم دوام لري، خو الله جلّ جلاله د يهودو په زړو کي بېره ور واچول او دا هغه بېره ده: کله چي الله عزّوجلّ د يوه قوم د شکست او ماتېدلو إراده وکړي دغه بېره يې په زړو کي ور واچوي.

نو يهودو د دغي بيري په سبب عذر او زاری شروع کړې، ويل: يا محمّد! ﷺ امان راکړه، رسول الله ﷺ و ويل: امان نسته، يهود نفر ور ليږي عجز او زاری کوي صلحه غواړي، خو رسول الله ﷺ وايي هيڅکله صلحه نه کيږي بېله جنګه بله لار نسته، پسله ډيرو زاريو رسول الله ﷺ ورته و ويل: تاسي تسليم سی بيا زما خوښه ده که مي وژلاست که مي پرېښوولاست هغه زما اختيار دی خو تاسي به بېله قيده او شرطه تسليمېږی، فقط په تسليمېدلو سره له جنګه خلاصېږی، سبحان الله! د هغي بيري په سبب چي د يهودو زړو ته ننوتلې وه په دغه راضي سوه چي موږ تسليم يو او ته چي زموږ په باره کي هره فيصله وکړې هغه زموږ قبوله ده، د اسلام او مسلمانانو هيبت او دبدبه دومره لوړ او مؤثر وه چي اووه سوه جنګي ځوانان ټول ورسول الله ﷺ ته تسليم سوه.

يهود يې ټول ونيول او لاسونه يې ور وتړل، خلک په انتظار دي چي رسول الله ﷺ به د دغه بني قينقاع د يهودو په باره کي څه امر وکړي؟ رسول الله ﷺ لړو اصحاب کرامو ته ويلي وه: چي غواړي دغه اووه سوه نفره ټول و وژني يو يې هم

ژوندئ پرې نږدي، دلته نو د یهودو دوست، لوی منافق، عبدالله بن اُبئ بن سلول د خپل منافقت د رُول په عملي کولو شروع وکړه، اوس عبدالله منافق چي د خزرج د قبیلې ؤ پوه سو چي دغه خلک ټول وژل کیږي، حال دا چي د ده او د بني قینقاع د یهودو په منځ کي حلف او تعهد ؤ چي یو د بل حفاظت به کوي خو اوس دئویني چي دغه یهود وژل کیږي او که و وژل سوه بیانو د ده د عزت او کومک دپاره څوک نه پاته کیږي، نو رسول الله ﷺ ته ورغلی د دغو یهودو دپاره عفوه څني غواړي.

رسول الله ﷺ چي تر اوسه یې د یهودو په باره کي حکم نه دی صادر کړی عبدالله منافق یې مخ ته کښېنستی او ورته وایي: یا رسولَ الله! أحسِن اِلی مَوَالِي، یعني: زما د متعهدینو دوستانو سره نیکي وکړه، عبدالله چي په ښکاره مسلمان دی او په دننه کي لوی کافر او د کفارو ملګری دی اوس د دغو مجرمینو یهودو دفاع کوي او وایي: أحسِن إلی مَوالي، رسول الله ﷺ مخ څني واړاوه او د ده جواب یې ورنه کړی، عبدالله یې بیا مخ ته کښېنستی او وایي: یا رسول الله! زما د متعهدینو سره نیکي وکړه، رسول الله ﷺ د ده د خبري جواب نه ورکوي او مخ یې څني واړاوه، رسول الله ﷺ تر اوسه د جنګ لباس چي زغره ده اغوستې ده، عبدالله بن اُبئ منافق بیا د رسول الله ﷺ مخ ته کښېنستی او لاس یې تر زغره ور دننه کړی، رسول الله ﷺ یې تر کمیس ونیوی او ویل: یا رسولَ الله! زما د متعهدینو سره ښه وکړه، رسول الله ﷺ په قهر سو او ویل: وَیحک أرسِلني، ایله مي کړه، مګر منافق بیا هم دا نیت کړی دی چي دغه یهود به خلاصوي، ویل یا والله! ترهغو دي نه ایله کوم چي زما د متعهدینو سره نیکي او احسان و نه کړې، درې سوه نفره چي زغري یې اغوستي دي او څلور سوه نفره لڅ بېله زغرو دي دغه اووه سوه نفره په یوه وار حلالوې؟ حال دا چي دوی زه په یخ او ګرمي کي ساتلی یم، بیا نو ما ته څوک را پاته کیږي؟ او زه یو سړئ یم چي د جنګو سره مخامخ کېږم، رسول الله ﷺ چي هرڅه ممانعت کوي خو منافق عبدالله بن اُبئ پرخپله غوښتنه ټینګ دی.

خو په آخر کي رسول الله ﷺ د دغه منافق سره هغه چي د ده پر اسلام فقط یوه میاشت تېره سوې وه د مراعت او احسان معامله وکړه او یهود یې ده ته ور پرېښوول او

ویل دوی به د مدینې منورې څخه وزي، دلته به زما همسایه توب نه کوي، اوس نو د بني قینقاع یهود د شام طرف ته وزي او ځیني یې خیبر ته ولاړل، او هلته په خیبر کې د یهودو یو ځای کېدل شروع سوه.

دا د بني قینقاع د یهودو د غزاء قصه وه چې څنګه شروع سوه او د منافق عبدالله بن اُبیّ په مرسته څنګه پای ته ورسېدل.

د السویق غزاء

په دغه وختو کې چې د قریشو څخه صفوان بن اُمیه، یهود او منافقین په دغو خپلو دسیسو او عملیاتو مشغول وه ابوسفیان د قریشو مشر د داسې یوه کار په باره کې فکر کوي چې تاوان یې لږ او اثر یې ډېر وي او غواړي چې داسې یو کار ډېر ژر عملي کړي چې په هغه سره د ده د قوم عزت وساتل سي او د دوی قوت په ښکاره سي.

نو یې د بدر تر ذلیل شکست وروسته قسم یاد کړی چې تر څو پر مسلمانانو حمله و نه کړم د جنابت غسل به نه کوم (یعني: خپلې ښځې ته به نه ور نژدې کیږي) نو یې کفار سره را ټول کړه ویل: څوک زما سره یو ځای کیږي چې د محمّد ﷺ پر ضد جنګ وکړو؟ ویې کولای سوای چې د دغه مقصد دپاره دوه سوه نفره سره یو ځای کړي او د دغه دوو سوو نفرو په ملګرتیا د مدینې منورې پر طرف رهي سو څو نژدې و مدینې منورې ته ورسېدل، مګر اوس دا جرئت نه لري چې په ښکاره پر مدینه منوره حمله وکړي نو یې د مدینې منورې څخه لیري خیمې و درولې او د مدینې منورې د یهودو سره یې ارتباط ونیوی نفر ور لیږي چې زموږ سره مرسته وکړی، څو په خپله ابوسفیان د شپې په تاریکه کې په پټه د مدینې منورې اطرافو ته ورغلی، اول د حُیَی بن أخطب کور ته ورغلی د هغه دروازه یې ور وټکول، هغه دغه د ده د غوښتنه نه کړه قبوله ویل: زه د محمّد ﷺ څخه بېرېږم، بیا سلام بن مشکم ته چې د بني النُضَیر مشر او رئیس ؤ ورغلی، هغه دروازه ور خلاصه کړه د ده یې عزت وکړی شراب یې سره وڅښل د مسلمانانو حال او اخبار یې ورته و وایه، د دغو خبرو په واسطه ابوسفیان په دغه شپه د مدینې منورې د اطرافو پر یوه ځای چې (العریض) ورته ویل کېده حمله

وکړه، وُني يې ماتې کړې، کومې ميوې چې هلته پرتې وې هغه يې وسوځلې او د انصارو څخه يې يو سړئ چې هلته موجود ؤ په شهادت ورساوه او بيرته مخ پر مکه مکرمه په تېښته رهي سو، رسول الله ﷺ ته چې دا خبر ورسېدی ډېر ژر په ابوسفيان او د هغه په ملګرو پسې ور ووتی خو ابو سفيان او ملګري يې په ډېر تلوار او چابکي سره تښتېدل، کوم خواړه چې د دوی سره ور سره وه هغه پرلار غورځوي غواړي چې ځانونه سپک کړي او وتښتي، مشرک قريش په تېښته سره د مسلمانانو څخه خلاص سوه.

په دغه حمله سره ابوسفيان خپل قسم پر ځای کړی چې ما پر مسلمانانو حمله وکړه، رسول الله ﷺ او مسلمانان تر (قرقرةُ الکُدر) پوري پسې ولاړل خو کفار يې نه ونيول او بيرته را وګرځېدل، د بيرته را تګ په لار کې مسلمانانو هغه خواړه را ټولول چې کفارو د تيښتې په وخت کې غورځولي وه چې په دغو خوړوکې يو قسم خواړه وه چې سويق يې ورته ويل، نو ځکه دغې غزاء ته (غزوةُ السويق) ويل کيږي او دغه غزاء د هجرت د دوهم کال د ذوالحجې په مياشت کې تر بدر دوې مياشتې وروسته وه.

د ذِي أَمَر غـزاء

دغه غزاء هغه لويه عسکري حمله ده چې تر اُحُد د مخه د رسول الله ﷺ په قيادت سوې ده او د دغې غزاء د پېښېدلو سبب دا ؤ چې د مدينې منورې استخباراتو و رسول الله ﷺ ته خبر را وړی چې د بني ثعلبه او محارب قبيلو ډېر زيات شمېر خلک د دې دپاره سره يو ځای کړي دي چې د مدينې منورې پر اطرافو حمله وکړي.

رسول الله ﷺ د مسلمانانو لښکر جوړ کړی چې د دغه لښکر د ټولو افرادو شمېر (۴۵۰) نفره ؤ، دغه لښکر د هجرت د دوهم کال د محرمې په مياشت کې د دښمن پر طرف حرکت وکړی، مسلمانانو په لار کې يو سړئ ونيوی چې "جبار" نومېدی او د بني ثعلبه د قبيلې څخه ؤ دغه سړئ يې رسول الله ﷺ ته را وستی، رسول الله ﷺ و اسلام ته دعوت کړی او هغه هم مسلمان سو، دا سړئ يې د حضرت بلال رضي الله عنه ملګری کړی چې اسلام ور وښيي او سړئ په عين حال کې د مسلمانانو لښکر ته لار هم ور ښيي چې د دښمن مځکې ته بايد څنګه او پر کومه لار ورسي، هلته بيا وکفارو ته خبر ورسېدی چې

د مدینې منورې لښکر را رهي دی، څرنګه چي کفارو د جنګ دپاره پوره تیاري نه وه نیولې (یا خو د مسلمانانو څخه بیرېدل) نو کفار د غرو سرو ته وتښتېدل.

رسول الله ﷺ د خپله لښکره سره د دوی د استوګني ځای ته ورغلی او هلته یې د هغو اوبو سره واړول چي د(ذِي أمَر اوبه) ورته ویل کېدې، نو له دغه سببه دغي غزاء ته د ذِي أمر غزاء ویل کیږي، رسول الله ﷺ د دغو اوبو سره خېمې و درولې او د صفري میاشت یې ټوله هلته تېره کړه، دا د دې دپاره چي د شا و خوا عرب د مسلمانانو په قوت او طاقت خبر سي او په زړو کي یې د مسلمانانو څخه بېره ځای ونیسي او عرب په دې پوه سي چي د اسلام قوت له حجازه و نجد ته ورسېدی، ځکه دغه قبیلې په غطفان کي وې او غطفان په نجد کي دی، په دغه غزاء کي جنګ یا یوه بله د یادولو وړ کومه لویه واقعه نه سوه پېښه، بېله یوې کوچنۍ او خطرناکه واقعې څخه، هغه دا چي د رسول الله ﷺ دا عادت ؤ چي ځیني وختونه به د خلکو څخه ګوښه کېدی هلته به یوازي ناست ؤ د الله جَلّ جَلالُہٗ عبادت او د خپله ربه سره به یې مناجات کاوه.

نو رسول الله ﷺ د خپله عادته سره سم پسله خېمو درولو ولاړی هلته تر یوه ونه لاندي کېښنستی، د دغو قبیلو خلک چي د غرو سرو ته ختلي دي رسول الله ﷺ یې و پېژندی او ویل: والله بل وخت یې بیا په دغسي تنهایي کي نه سو پیدا کولای څوک د ده د وژلو دپاره ورځي؟ یو نفر چي دَعثور بن الحارث نومېدی هغه و ویل: زه یې وژنم، نو دغه دعثور په کراره کراره د غره څخه را کښته سو څو رسول الله ﷺ ته ور ورسېدی او څوک نه دي په خبر، رسول الله ﷺ په دغه وخت کي تر ونه لاندي بیده ؤ، اوس نو دعثور د رسول الله ﷺ سر ته توره په لاس ولاړ دی، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ را ویښ سو او وې لیده چي دعثور ورته ولاړ دی او توره یې په لاس کي ده، غواړي چي رسول الله ﷺ و وهي.

دا داسي حالت دی چي هیچا د دې خیال او ګمان نه کاوه چي داسي دي پېښه سي خو اوس دعثور توره په لاس ولاړ دی او ویل: یا محمّد! ﷺ اوس مي څوک ستا څخه منعه کوي؟ د ده په فکر کار خلاص دی فقط یو واری غواړي خو رسول الله ﷺ په یقیني او اعتمادي لهجه ورته و ویل: اَللّٰہ، سبحان الله! د رسول

الله ﷺ د دغې جملې د ويلو سره دعثور پر شا غځار سو او توره يې رسول الله ﷺ ته نژدې دلاسه ولوېدل، ټوره رسول الله ﷺ واخيستل، اوس دعثور پروت دی او رسول الله ﷺ توره په لاس ورته ولاړ دی، رسول الله ﷺ ورته و ويل: زما څخه دې څوک منعه کوي؟ دعثور و ويل: يا محمّد! ﷺ الأمان. الأمان، او دا وعده در سره کوم چې هيڅ وخت بيا ستا او د مسلمانانو په مقابل کې نه جنګيږم.

رسول الله ﷺ پرېښاوه، دعثور بيرته خپل قوم ته ولاړی، قوم ورته و ويل: ولې دې و نه واهه؟ دَعثور ويل: ما چې ورته و ويل: څوک مې ستا څخه منعه کوي؟ کله چې ده و ويل: الله، يوه سړي په دواړو لاسو پرځيکر و وهلم او زه پر شا غځار سوم.

دا جبريل عليه السلام ؤ او د رسول الله ﷺ د نجات او خلاصون دپاره له آسمانه راکښته سوا او دغه سړی يې وواهه.

د کعب بن الأشرف يهودي وژنه

کعب بن الأشرف د يهودو لوی او مالداره سړی ؤ چې د اسلام او مسلمانانو سره يې تر ټولو يهودو زيات حسد او عناد درلودی، رسول الله ﷺ يې په ښکاره سره آزاراوه او د مسلمانانو سره يې په ښکاره د جنګ اعلان کاوه، دئ په خپله د طئ د قبيلې د بني نبهان څخه ؤ او مور يې د بني النضير د يهودو څخه وه، کعب بن الأشرف چې غني او بربادي سړئ ؤ په عربو کي په ښايست سره مشهوره ؤ او د عربو د شاعرانو څخه يو شاعر ؤ، د ده قلا د مدينې منورې په جنوبي طرف کي د بني النضير د يهودو د کورو شا ته وه، کله چې د بدر په جنګ کي د مسلمانانو د کاميابۍ خبر د اول وار دپاره ده ته ورسېدی ده و ويل: آيا دا صحي او ممکنه ده؟ هغه خلک د عربو اشراف او د خلکو پاچهان وه، په والله که محمّد ﷺ دغه خلک وژلي وي نو د مځکي نس د مځکي تر مخ ښه او بهتر دی (يعني: تر دې ژوند مرګ ښه دی) کله چې بيا دا خبر تاکيد او يقيني سو نو دغه د الله دښمن په اشعارو کي د رسول الله ﷺ او مسلمانانو بد وئل شروع کړه او د دوی دښمنان يې ستايل او هغه يې نور هم جنګ ته تشويقول، خو يوازي په شعر ويلو هم نه سو قانع، بلکه مکې مکرمې او قريشو ته ورغلی او هلته يې

د مُطلب بن أبي وداعه السهمي په کور کې واړول. په مکه مکرمه کې به هر مجلس ته ورتلی او هلته به یې په ژړا ژړا د بدر پر وژل سوو کسانو شعرونه ویل. چې په دې کار سره یې د هغو احساسات پارول، د رسول الله ﷺ او مسلمانانو پر ضد یې د قریشو عناد او دښمني ستایل او قریش یې د مسلمانانو جنګ ته تشویقول او را بلل.

په هغه وخت کې چې کعب بن الأشرف په مکه مکرمه کې ؤ، مشرکانو پوښتنه ځني وکړه چې آیا ستا زموږ دین خوښ دی که د محمّد ﷺ او د هغه د اصحابو؟ او کومه ډله پر حق دین رهي ده؟ کعب به ورته ویل: تاسي تر دوی افضل او پرحق یاست او حتّی د دغو مشرکانو په سبب به یې د بتانو عبادت هم ور سره کاوه، په دغه باره کې د سورةُ النساء (٥١) نمبر آیات نازل سو چې الله جل جلاله فرمایي:

﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ نَصِيبًا مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ يُؤْمِنُونَ بِٱلْجِبْتِ وَٱلطَّٰغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا۟ هَٰٓؤُلَآءِ أَهْدَىٰ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ سَبِيلًا ﴿٥١﴾ ﴾. [النساء: ٥١]

یعني: آیا تا هغه کسان نه دي لیدلي چې دوی ته له کتابه څخه برخه او حصه ورکول سوې ده (چې هغه دغه یهود دي، ځکه دوی کتابیان وه) دوی پر بت او شیطان ایمان را وړی دی، یعني: د قریشو دپاره یې د بتانو عبادت کاوه او دوی و هغو کسانو ته چې کافران سوي دي وایي: تاسي مشرکان تر هغو کسانو ډېر پر لار برابر یاست چې پر الله اورسول الله یې ایمان را وړی دی.

سبحان الله! نن ورځ هم په مسلمانانو کې داسي کسان پیدا کیږي چې ګمراهو کفارو، یهود او نصاراووته و وایي: تاسي تر مسلمانانو ښه او بهتر یاست.

خیر کعب بن الأشرف یهودي بیرته مدینې منورې ته راغلی او په خپلو اشعارو کې به یې د اصحاب کرامو ښځي په بده سره یادولې او مسلمانان یې په خپله ایله ژبه سره ډېر زهیرول، دلته نو رسول الله ﷺ خپلو اصحابو ته و ویل: څوک مو د کعب بن الأشرف څخه خلاصوي؟ ځکه ده الله او رسول الله ډېر آزار کړه.

د دې کار دپاره د مسلمانانو څخه یوې ډلي ځانونه انتخاب کړه چې هغه ډله: محمّد بن مسلمه، عُباد بن بشر، ابونائله، چې نوم یې سلکان بن سلامه دی او

د یهودي کعب بن الأشرف رضعي ورور هم ؤ، حارث بن أوس، ابو عبس بن حَبر، دغو پنځو نفرو په خپله خوښه دکعب بن الأشرف د وژلو دپاره ځانونه انتخاب کړه او د دغي ډلي مشر محمّد بن مسلمه رضي الله عنه ؤ، د کعب بن الأشرف د وژلو په روایتو کي راغلي دي: کله چي رسول الله ﷺ و فرمایل: څوک دکعب کار ورکوي؟ ده الله او رسول الله ډېر آزار کړه، محمّد بن مسلمه رضي الله عنه ولاړ سو او ویل: زه یا رسول الله! آیا ستا خوښه ده چي ویې وژنم؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، محمّد بن مسلمه رضي الله عنه وویل: نو اجازه راکړه چي یو څه و وایم، رسول الله ﷺ و فرمایل: وې وایه، یعني د دغه کار دکولو دپاره خلاف ویلو ته ضرورت لرم د هغه خلاف ویلو اجازه راکړه، رسول الله ﷺ هم اجازه ورکړه.

په دغسي حالاتو کي یعني: دکفارو سره د جنګ او مقابلې په وخت کي چم، حیله او خلاف ویل، یوازي دا نه چي جائز او روا دي، بلکه ښه کار هم دی.

اوس نو د نقشې د عملي کولو دپاره محمّد بن مسلمه رضي الله عنه وکعب بن الأشرف ته ورغلی او ورته ویل یې: دغه سړي (چي مقصد یې رسول الله ﷺ ؤ) زموږ څخه صدقه وغوښتل او موږ یې ستړي کړي یو.

کعب ورته و ویل: په والله تاسي د ده مرسته او ملګرتیا کوئ.

محمّد بن مسلمه رضي الله عنه وویل: موږ د ده ﷺ متابعت کړی دی او دا مو نه ده خوښه چي اوس یې پر نیمه لار پرېږدو، و به ګورو چي د ده دکار آخر څه شي کیږي، خو اوس موږ ستا څخه یو یا دوه خُرواره خواړه په پور غواړو، کعب و ویل: هو خواړه په پور درکوم خو ګرو به را ته ایږدی.

محمّد بن مسلمه رضي الله عنه وویل: په ګرو کي څه شي غواړې؟

کعب ویل: ښځي په ګرو کي راکړی.

محمّد بن مسلمه رضي الله عنه و ویل: موږ خپلي ښځي څنګه په ګرو کي در سره پرېږدو؟ حال دا چي ته په عربو کي ښایسته سړئ یې.

کعب ویل: نو اولادونه مو په ګرو کي را کړی.

محمّد بن مسلمه رضي الله عنه و ویل: خپل اولادونه څنګه په ګرو کي درکړو؟ سبا به

هلکان په خپلو منځو کي یو و بل ته د پېغور پر قسم وايي: ته خو هغه يې چې په یوه خُروار خوړو ګرو سوی وې، دا موږ ته شرم او پېغور دی، مګر ستا د اطمینان دپاره به خپله اسلحه په ګرو کي درته کښېږدو.

کعب بن اشرف یهودي وعده ور سره وکړه چې ښه دی اسلحه دي راوړه او راسه.

ابونائله رضي الله عنه چې د کعب رضعي ورور ؤ دئ هم د محمّد بن مسلمه پر قسم کعب ته ورغلی مجلس ور سره کوي دکعب د اشعارو بیتونه ور سره وايي او بيا يې په آخر کي ورته و ویل: ویحکَ یا ابن اشرف! زه د یوه حاجت او ضرورت دپاره را غلی یم، زه به هغه حاجت او مقصد درته بیان کړم خو ته به دغه حال د ځان سره پټ ساتې، کعب ویل: هو وايه، ابونائله رضي الله عنه و ویل: د دغه سړي را تګ موږ ته یو آفت ؤ (چې مقصد يې رسول الله ﷺ ؤ) د ده په راتګ سره مو ټول عرب دښمنان وګرځېدل، ټول عرب مو د یوې لیندی ـ غشي ولي او په یوه سترګه را ته ګوري، دکاروبار او تجارت لاري يې راباندي بندي کړې، موږ په تکلیف یو، اولادونه مو وږي دي، نوري يې هم داسي خبري ورته وکړې لکه محمّد بن مسلمه چې کړي وې او ابونائله د خپلو خبرو په منځ کي دا هم ورته و ویل: چې زما سره دغه زما د رأيي او نظر نور ملګري هم سته او زه غواړم چې هغه هم تا ته را ولم او ته یو څه خواړه پر خرڅ کړې او مراعت يې هم وکړې، کعب د ابونائله سره هم موافق سو.

اوس نو په دغو خبرو کي محمّد بن مسلمه او ابونائله د هغه خپل مقصد دپاره کامیابه سوه، هغه دا چې: اوس دوی کولای سي چې کعب ته د اسلحې سره ور سي ځکه دغه اسلحه د ګرو دپاره ورته ایږدي او د ځانه سره نور ملګري هم په دغه عُنوان ورولي چې دوی هم د رسول الله ﷺ څخه ناراضه او د دوی د نظریې موافق دي.

یوه شپه چې د سپوږمۍ په رڼا روښانه شپه وه او دا د هجرت د دریم کال د ربیع الأول د میاشتي د څوارلسم شپه وه دغه پنځه نفریزه ډله رسول الله ﷺ ته سره را ټوله سوه او د خپلي نقشې د عملي کولو إراده يې ورته بیان کړه، رسول الله ﷺ هم تر بقیع الغرقده پوري د دوی سره را ووتی او بیا يې ورته و فرمایل: په بسم الله سره رهي سی او ویل: الٰهي! د دوی مرسته وکړې، بیا نو رسول الله ﷺ خپل کور ته ولاړی او

هلته يې لمونځ او د خپل رب سره مناجات کاوه، دغه ډله رهي سوه ترڅو چې د کعب بن الأشرف قلا ته ورسېدل د قلا د دباندي څخه ابونائله ور ږغ کړه، کعب ولاړ سو چې ورته را کښته سي، دکعب ښځې چې په دغه نژدې وختو کي يې واده ور سره کړی ؤ کعب ته و ويل: ته د شپې په دغه وخت کي چيري ځې؟ او ما داسي آواز واورېدی لکه د هغه څخه چې ويني څڅېږي، کعب ويل: دا زما ورور محمّد بن مسلمه او زما رضعي ورور ابونائله دي او يو د عزت خاوند او شجاع سړئ (چې خپل ځان يې مقصد ؤ)که د چړو و وهلو ته وغوښتل سي بايد دغه دعوت قبول کړي، بيا نو کعب په کبر او غرور د قلا څخه په داسي حال کي را کښته سو چې ډېر عطر يې استعمال کړي وه او د سر له وربښتانو څخه يې خوشبويي پورته کېدل، د کعب تر را وتلو د مخه ابونائله خپلو ملګرو ته ويلي وه:کله چې کعب راسي زه يې تر وربښتانو نيسم او وربښتان يې بويوم هر وخت چې تاسي په دې پوه سواست چې ما تر وربښتانو ښه ټينګ ونيوئ نو يې په تورو وهئ.

اوس چې کعب را کښته سو ترڅه وخته يې دالته خبري سره وکړې او بيا ابونائله ورته و ويل: يا ابن الأشرف! نه غواړې چې (شعب العجوز) ته ولاړسو او دغه پاته شپه هلته مجلس سره وکړو؟ کعب ويل: ستاسي خوښه ده، نو سره رهي سوه، پرلاري ابونائله ورته وايي: يا کعب! تر دغه عطرو چې دغه نن شپه تا وهلي دي خوشبويه عطر مي نه دي بوی کړي.

کعب د دغې خبري د اورېدلو سره په فخر و ويل: زما سره د عربو تر ټولو ښځو خوشبويه ښځه ده.

ابونائله و ويل: اجازه را کوې چې سر دي بوی کړم؟

کعب ويل: هو، ابونائله د کعب په وربښتانو لاس ننه ايستی او د ده وربښتان يې بوی کړه، د ابونائله ملګرو هم د کعب وربښتان بوی کړه، تر څه تګ وروسته ابونائله ويل: زه غواړم چې بيا دي وربښتان بوی کړم، کعب ويل: هو بوی يې کړه، ده يې بيا وربښتان بوی کړل، کعب ښه مطمئن سو، تر څه تګ او خبرو وروسته بيا ابونائله ورته وايي: زه غواړم چې بيا دي وربښتان بوی کړم، کعب وايي هو بوی يې کړه،

ده چې يې لاس په وربښتانو ور ننه ايستی تر وربښتانو يې ټينګ ونيوی او پر ملګرو يې
رغ کړه: وهی يې دا د الله دښمن، په دغه وخت کې د شا وخوا څخه په تورو و وهل
سو مګر دې تورو د کاره وانه چاوه، محمّد بن مسلمه ﷺ چې يو تبرزين ور سره ؤ په هغه
يې و واهه څو دغه د الله دښمن و وژل سو، خو د دغو وهلو سره کعب يوه دومره لويه
چغه وکړه چې شا وخوا ټولو خلکو واورېدل او داسي قلا نه سوه پاته چې پرهغه دي
اور نه سي بل، خلکو د قلاوو پرسرو د دې دپاره اورونه بل کړه چې خلک سره راټول
سي ځکه دا د خلکو د جمعه کېدلو او آماده کېدلو دپاره علامه او خبر ؤ.

د مسلمانانو پنځه نفريزه ډله د مدينې منورې پر طرف رهي سوه خو په دغو نفرو
کې حارث ﷺ د خپل يوه ملګري په تور زخمي سوی ؤ او ويني ځني بهېدې، نو ځکه
د خپلو ملګرو ترشا پاته سو، هغه نور ملګري چې يې حَرَّةُ العريض ته ورسېدل وې ليده
چې حارث د دوی سره نسته نو يې د څه وخت دپاره دالته انتظار ورته وکړی څو
حارث هم چې کرارکرار په دوی پسې ؤ را ورسېدی، حارث يې پر اوږو ور سره
واخيستی څو بقيع الغرقد ته ورسېدل او هلته يې په لوړ آواز تکبير و وايه.

رسول الله ﷺ د دوی تکبير واورېدی او پوه سو چې کعب يې وژلی دی، رسول
الله ﷺ هم تکبير و وايه، کله چې اصحاب کرام رسول الله ﷺ ته ور ورسېدل رسول
الله ﷺ ورته و فرمايل: أَفلَحَتِ الوُجُوه، يعني: کاميابه سولاست، دوی و ويل:
وَوَجهُکَ يا رسولَ الله! او د دغه طاغي سر يې د رسول الله ﷺ په مخ کې پر مځکه
وغورځاوه، رسول الله ﷺ د الله جل جلاله حمد و وايه او د حارث پر زخم يې ورتوف کړه،
هغه زخم ځای پر ځای جوړ سو او بيا يې هيڅکله تکليف ورنه کړی.

کله چې يهود د طاغي کعب بن الأشرف په وژلوخبر سوه د دوی په عنادي او
حسدي زړو کې نوره هم ببره ډېره سوه او په دې پوه سوه: هر هغه څوک چې أمن
خرابوي او په خلکو کې تشويشونه پيدا کوي د خپلو وعدو او عهدو احترام نه کوي که
نصيحت فايده ورته و نه کړه نو رسول الله ﷺ د هغو په مقابل کې د قوت د استعمالولو
څخه هيڅ دريغ نه کوي، يهودو د دغه خپل ياغي او طاغي مشر په وژلو هيڅ هم و نه
ويل بلکه نور هم آرام سوه او پر خپلو عهدو يې د وفاء کولو اظهار کاوه، دغه ښا ماران

په تلوار په خپلو غارو ننوتل چې په هغو کې خپل ځانونه پټ کړي، په دغه ډول سره رسول الله ﷺ تر څه وخته د داخلي خطرو څخه و هغه خارجي خطرو ته چې د مدينې منورې د دباندې څخه يې د پېښېدلو امکانات وه تر يوې اندازې فارغه سو.

نو د رسول الله ﷺ په دغه حکيمانه عمل مسلمانان د ډېرو هغه داخلي ستړياوو او تکاليفو څخه هوسا سوه چې کله نا کله به ورته پېښېدل.

په دغه وخت کې يعني: د بدر او اُحُد په منځ کې د حضرت علي بن أبي طالب رضي الله عنه واده د رسول الله ﷺ د لور حضرت فاطمة الزهراء رضي الله عنها سره وسو او دا هغه مشرف ترين او مکرم ترين واده دی چې د رسول الله ﷺ د کشرې لور حضرت فاطمة الزهراء، هغه چې په شرف او عزت کې به د دې مثل هيڅ نه وي او که وي ډېر لږ به وي، د رسول الله ﷺ د اکا د زوی او هغه نژدې ملګري حضرت علي رضي الله عنه سره کيږي.

د فُرُع يا بَحران غزاء

اوس خو تاسې ته معلومه ده چې د هجرت دريم کال داخل سو، د هجرت د دريم کال د ربيع الآخر په مياشت کې رسول الله ﷺ په يوه بله جنګي دوره د درو سوو نفرو اصحاب کرامو په ملګرتيا د مدينې منورې جنوبي طرف ته د قريشو يوې قافلې ته چې د يمن څخه را رهي وه ور و وتی، چې دغه ځای ته بَحران ويل کيږي او د فُرُع په منطقه کې واقع دی، څرنګه چې قافله د دوی تر وتلو د مخه تېره سوې وه نو جنګ و نه سو، خو د رسول الله ﷺ د دغه وتلو په سبب کې روايتونه مختلف دي، ځوک وايي چې د قريشو قافلې ته ور وتلی ؤ او ځوک وايي چې رسول الله ﷺ ته خبر ورسېدی چې د بني سُليم قبيله د مسلمانانو د جنګ دپاره سره جمع سوې ده نو رسول الله ﷺ د هغو تر حملې د مخه ور و وتی، بني سُليم چې د رسول الله ﷺ په ورتګ خبر سوه سره وپاشل سوه او ولاړل، خو اول روايت صحي دی ځکه د بني سُليم د قبيلې کورونه د فُرُع و طرف ته نه دي، بلکه بني سُليم په نجد کې پراته وه.

د زید بن حارثه رضي الله عنه سرِیه یا ټولۍ

دغه سریه هغه آخرنۍ او ډېره کامیابه واقعه ده چې د هجرت د درېیم کال د جمادي الأخیر په میاشت کې د اُحُد تر غزاء د مخه پېښه سوې ده.

د بدر تر غزاء وروسته قریشو ته لوی تکلیف او تشویش پېښ ؤ ځکه قریشو نه صنعت درلودی نه زراعت بلکه د دوی ټول ژوند په تجارت سره ؤ او مهم تجارت یې د شام و طرف ته ؤ، خو مدینه منوره د شام په لار کې واقع ده یعني: مدینه منوره د مکې مکرمې او شام په منځ کې پرته ده، اوس نو قریش خپلي قافلې په ښغمه زړه نه سي لېږلای، ځکه قافله باید خامخا د مدینې منورې پر لار تېره سي او هلته یې مسلمانان را ګرځوي، نو خود قریش په غم او تشویش کې دي.

صفوان د اُمیه بن خلف زوی هغه چې ورور او پلار یې په بدر کې و وژل سوه د قریشو له طرفه د دغه کال د تجارتي قافلو د مشرتوب دپاره انتخاب کړل سو (لکه د اطاق تجارت رئیس) اوس نو صفوان و قریشو ته وایي: محمّدﷺ او د ده ملګرو زموږ تجارت پر موږ بند کړی موږ نه پوهېږو چې موږ د ده په اصحابو څه وکړو؟ او د ساحلي لارو خلک هم ټول د ده ملګري سوه اوس زه نه پوهېږم چې پر کومه لار ولاړ سم؟ که موږ دلې په خپلو کورو کې پاته سو خپله سرمایه خورو هیڅ نه را پاته کېږي او تاسي پوهېږی چې په مکه کې زموږ ژوند په تجارت سره دی چې په دوبي کې شام ته ځو او په ژمي کې یمن ته ځو، پر دې موضوع بحث شروع سو، خو اسود بن مطلب و صفوان ته و ویل: د ساحل لار پرېږده او د عراق لار ونیسه، چې دا ډېره اوږده لار وه یو وار به قافله د عراق پر طرف تله او بیا به له هغه ځایه څخه په نجد کې تېرېدل بیا به شام ته تله چې دغه لار د مدینې منورې په شرقي طرف کې د مدینې منورې څخه ډېره لیري تېرېدل او قریشو ته دغه لار هیڅ نه وه ور معلومه، نو اسود بن مطلب و صفوان ته و ویل: فُرات بن حیان در سره ملګری کړه چې هغه دغه لار در وښیي.

قریشو د دغي قافلې خبر ډېر پټ ساتلی ؤ هیڅوک نه وه خبر چې قافله کله او د کومي لاري څخه ځي خو سبحان الله! الٰهي قدرت دی د دغي قافلې د رهي کېدلو

او د تنګ د لاري خبر مديني منورې او مسلمانانو ته ورسېدی هغه داسي: د مسلمانانو څخه يو نفر چي سُلَيط بن نعمان نومېدی په کفارو کي يې د جاهليت د وختو څخه يو آشنای درلودی چي د هغه نوم نعيم بن مسعود ؤ او مشرک دی (دغه نعيم بن مسعود د خندق په غزاء کي ډېره جالبه قصه لري چي پرخپل وخت به درته بيان سي او هغه وخت مسلمان سو) خو اوس دغه نعيم مشرک او دکفارو ملګری دی، نو سُلَيط بن نعمان چي مسلمان دی د نعيم بن مسعود مشرک سره د شراب چنبلو په مجلس کي ناست دی او شراب سره چنبي (البته تر دغه وخته شراب نه وه حرام سوي) نعيم بن مسعود نشه سو او ده ته د قافلې حال پوره ور معلوم ؤ، د نشې په حالت کي پر خبرو راغلی د قافلې د لېږلو حال بيانوي، مګر سُلَيط چي نه دی نشه ده بيا په پوښتنو شروع وکړه څو د قافلې پوره حال يې په تفصيل سره څني معلوم کړی چي کله رهي سوه او پر کومه لار ځي څو نفره او څومره مالونه ور سره دي؟ کله چي سُلَيط پوره معلومات حاصل کړه نو سمدستي و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ټوله قصه يې ورته بيان کړه.

رسول الله ﷺ هم ډېر ژر يوه سل نفريزه ټولی جوړه کړه چي د ټولی مشر زيد بن الحارثه رضي الله عنه ؤ، زيد هم په ډېره چابکي سره د قافلې لاري ته ځان ورساوه او پر قافله يې په داسي وخت کي حمله وکړه چي د قافلې خلکو په نجد کي د يو اوبو سره اړول چي هغو اوبو ته (قَردَه) ويل کېده، مسلمانانو ټوله قافله بېله جنګ او مقاومته په غنيمت واخيستل، ځکه صفوان او د ده ملګرو هيڅ دا فکر نه کاوه چي مسلمانان دي په دغه ليري او نامعلومه لار کي ور ته ولاړ وي، نو خود بېله تيښتي بل څه نه وه ورپاته.

کفار د عراق پر طرف رهي وه د دوی په فکر مسلمانان هلته څه غواړي دا هيڅ امکان نه لري چي مسلمانان دي په مخه ورسي، د قافلې خلکو په بيغمه زړه اړول چي ناځاپه حمله پر وسوه، نو صفوان او هغه د قافلې ساتونکي بېله کوم مقاومته ټول وتښتېدل قافله يې سره د هغو مالو چي پکښې وه پرميدان پرېښوول، مسلمانانو ټوله قافله په غنيمت واخيستل، سل زره د سپينو زرو درهمه، اوښان، مالونه، ټول شيان يې واخيستل، چي دغه مالونه مسلمانانو ته لوی غنيمت ؤ حتّی هغه د قافلې لار ښوونکی فُرات بن حيان يې هم بندي ونيوی، رسول الله ﷺ پسله هغه چي د قافلې څخه يې

خُمس یا پنځمه حصه وایستل نوره قافله یې د ټولې پر افرادو تقسیم کړه او فُرات بن حیان مسلمان سو.

دغه کامیابه حمله چې د بدر تر جنګ وروسته وه قریشو ته یې یو بل نوی غم او مصیبت جوړ کړی، په دغه واقعه د قریشو نور هم تشویش او پرېشاني زیات سوه. اوس نو د قریشو مخ ته دوې لارې دي: یا به خپله سرکښي او کبریاء پرېږدي د مسلمانانو سره به د صلحې او مسالمت لار اختیاروي یا به داسي جنګ کوي چې په هغه سره هغه خپل بایللی مجد او پخوانۍ عزت لاس ته را وړي او د مسلمانانو قواوي داسي تیت او پرکي کړي چي نه پردوی اونه د دوی پر قافلو تسلط ولري، خو د مکې مکرمې مشرکانو دغه دوهمه د جنګ لار اختیار کړه، قریشو پر دې ټینګار کاوه چې خپله بدله او انتقام واخلي او د مسلمانانو سره د مقابلې دپاره باید پوره آمادګي ونیسي او پر مسلمانانو باید د دوی په کورو کې حمله وسي، نو دئه د اوسنۍ قافلې اخیستل او هغه نور پخواني واقعات د دې سبب وګرځېدل چي د اُحُد غزاء یې په وجود را وړل.

د اُحُد غزاء! یا د یوه

نیستي کوونکي جنګ دپاره د قریشو آمادګي

پسله هغه چې قریشو د بدر په غزاء کې شرمووتکی شکست وخوړی مشران او سردارن یې و وژل سوه، نو قریش له قهره سره ایشېدل او په زړو کې یې د انتقام او بدلې اخیستلو اور بل ؤ حتّی قریشو د بدر پر وژل سوو کسانو ژړا منعه کړه او ویل: د بندیانو د خلاصون دپاره پر فدیه ورکولو هم تلوار مه کوی، دا د دې دپاره چي مسلمانانو ته د دوی د درد او غم اندازه نه سي معلومه، نو د بدر تر جنګ وروسته قریشو پر دې اتفاق وکړی چې د مسلمانانو پر ضد به یو عمومي داسي جنګ جوړوي چي د دوی زخم ور جوړ کړي او د دوی د انتقام تنده ور ماته کړي، نو یې د دغسي جنګ دپاره د تیارۍ او آمادګۍ په نیولو شروع وکړه، د قریشو په مشرانو کي عِکرمه بن أبي جهل، صفوان بن اُمیه، ابوسفیان بن حرب، عبدالله بن أبي ربیعه، هغه کسان وه چي

د جنګ کولو دپاره په ډېر شوق او حماس کي وه او د دغه جنګ د کامیابه کولو دپاره هغه اول کار چي دوی وکړی هغه دا ؤ: کومه قافله چي د بدر د جنګ سبب وګرځېدل او ابوسفیان د مسلمانانو د حملې څخه خلاصه کړه، د مشرکانو مشرانو هغه قافله د ځان سره وساتل او د هغې قافلې مالکانو یا هغو کسانو ته چي په دغه قافله کي یې حصه درلودل و ویل: یا معشر القریش! محمّد ﷺ ستاسي سره ظلم وکړی ستاسي سرداران او مشران یې ووژل، په دغه مال سره د ده د جنګ دپاره زموږ مرسته وکړی ښایي چي موږ خپل انتقام او بدله واخلو، هغو هم دا قبوله کړه، اوس نو دغه قافله چي زر اوښه پکښې وه او د سرو زرو پنځوس زره دیناره یې د مالو قېمت ؤ دا ټوله د را تلونکي جنګ دپاره کښېښوول سوه، الله ﷻ د سورةُ الأنفال په (۳٦) نمبرآیات کي فرمایي:

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ لِيَصُدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۚ فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَۗ﴾. [الأنفال:۳٦]

ژباړه: بېشکه هغه کسان چي کافران دي خپل مالونه د دې دپاره مصرفوي چي خلک د الله ﷻ د دین او لاري څخه منعه کړي، ژر ده چي دوی به دغه مالونه د دغه مقصد دپاره مصرف کړي خو دغه مصرفول به د دوی دپاره یو حسرت او پښېماني وي(*ځکه مالونه به یې مصرف سي او مقصد ته به نه ورسیږي*) او بیا به په آخر کي هم دوی مغلوبه سي.

نن ورځ هم موږ وینو چي کفار بې حسابه مالونه د اسلام د ختمولو دپاره مصرفوي، یوه نفر ته د لږ کار په مقابل کي ډېري پیسې ورکوي خو دا هیڅ امکان نه لري چي اسلام دي ورک یا ختم سي، بلکه د دوی مالونه به ختم او مصرف سي خو اسلام به بیا هم د مسلمانانو په زړو او اعمالو کي هغسي پاته وي، ښه متوجه سی: د اسلام د ختمولو دپاره یوازي اوسني کفار مالونه نه مصرفوي بلکه دغه کار د اسلام د شروع څخه تر نن ورځي پوري شروع دی خو هیڅ نتیجه یې نه ورکړې ده او نه به یې ورکړي.

پسله هغه څخه چي قریشو د دغي قافلې تجارتي مالونه د را تلونکي جنګ دپاره کښېښوول نور هم د خدای و هست موضوع شروع سوه او خلکو هم پوره مالي مرسته

وکړه، دا خو مالي او مادي حالت ؤ چي ډېر ښه مخ ته ولاړی، بیا نو قریشو د شا و خوا په ټولو قبائلو کي لکه د احابیش قبیله، کنانه او اهل تهامه، نجد او غطفان کي داسي اعلان وکړی: هرڅوک چي زموږ په ملګرتیا د مسلمانانو سره په جنګ کي حصه اخلي هغه کولای سي چي راسي، یوازي دا نه چي اعلان یې وکړی بلکه په خپله ابوسفیان غطفان ته ورغلی، هغه غطفان چي رسول الله ﷺ حمله پر کړې وه او موږ یې لږ د مخه قصه بیان کړه، غطفان هم نفر ور سره کړه چي په دې جنګ کي د ابوسفیان مرسته وکړي او بیا ابوسفیان د حبشیانو قبیلې ته ورغلی هغو هم د نفرو مرسته ور سره وکړه، ابوسفیان د هر چا څخه مرسته غواړي او د هر ځای څخه نفر را ټولوي حتّٰی صفوان بن اُمیه هغه (ابو عَزّه) شاعر کوم چي د بدر په جنګ کي مسلمانانو بندي ونیوی او بیا رسول الله ﷺ بېله فدیې په دې شرط ایله کړی چي بیا به د مسلمانانو پر ضد نه جنګیږي او ده هم دغه وعده وکړه، نو صفوان دغه ابو عَزّه په دې راضي کړی چي پر قبیلو ګرځه او په خپلو اشعارو سره خلک د مسلمانانو پرضد پاروه او صفوان دا وعده ور سره وکړه که ته له جنګه ژوندئ راغلې دومره مال به در کړم چي په یوه وار به دي غني کړم او که و وژل سوې ستا د لوڼو نفقه د همېش دپاره پر ما ده، ابو عَزّه هم دغه سودا قبوله کړه قبیله پر قبیله ګرځېدی او په خپلو اشعارو سره یې خلک د مسلمانانو و جنګ ته تشویقول، همدارنګه قریشو یو بل شاعر هم د دغي وظیفې دپاره انتخاب کړی چي هغه مُسافع بن عبد مناف الجُمحي ؤ.

په خپله ابوسفیان پسله هغه چي د سویق د غزاء څخه په خالي لاس راغلی د دې پر ځای چي مسلمانانو ته ضرر او تاوان ورسوي ده خپل ډېر غذایي مواد پر لاري وغورځول او بیا تر هغه وروسته د زید بن حارثه رضی الله عنه د ټولي په واسطه د عراق پر لار هغه د قریشو قافله واخیستل سوه او قریشو ته یې دومره مالي تاوان ورساوه چي د دوی د اقتصاد ملا یې ور ماته کړه، په دې کارو ابوسفیان او د قریشو نورو مشرانو ته دومره غم او تشویش پېښ ؤ چي اندازه یې نه سي بیانېدلای، نو ځکه قریشو د داسي جنګ دپاره چي د دوی او مسلمانانو په منځ کي فیصله کوونکی وي په ډېر تلوار او جدّیت سره آمادګي نیول او ژر ژر یې خپل جنګي ضروریات پوره او آماده کړل.

د مشرکانو د لښکر جوړېدل

اوس چې د بدر د غزاء پوره یو کال تېر سو په دغه موده کې قریشو وکولای سوای چې خپل لښکر او اسلحه تیار او آماده کړي، قریشو د درو زرو جنګي نفرو لښکر جوړ کړی چې دا په خپله قریش، د دوی حلیفي یا متحدي قبیلې، احابیش او نور وه، یا په اوسني اصطلاح ټول دوست هیوادونه د مسلمانانو د جنګ دپاره سره یو ځای سوه.

قریشو ته ډېر لوی لښکر را ټول سو، یو کال د مخه په بدر کې د کفارو شمېر زر نفره ؤ او اوس درې زره نفره سوه چې دا د خلکو پر را ټولولو او جمعه کولو د ابوسفیان قدرت ښکاره کوي او د قریشو مشرانو په دې جنګ کې ښځې هم ور سره رهي کړې ځکه د دوی په فکر دا کار په جنګ کې د خلکو د ثابته پاته کېدلو سبب ګرځي او د دغو ښځو شمېر پنځلس تنې ؤ، د دې لښکر د نقلولو حیوانات درې زره اوښان وه او دوه سوه د آسانو سپاره ور سره وه، د ساتني اسلحه یې اووه سوه زغري وې، د لښکر عمومي قومندان ابوسفیان بن حرب دی د آسانو د سپرو قومندان خالد بن ولید دی او د ده معاون عِکرمه بن ابوجهل ؤ، چې دغه دواړه په هغه وختو کې د خپلو پلرو پر دین یعني پر شرک وه، د مکې مکرمې دغه لوی او مسلح لښکر پسله دغه ټولو تیاریو د مدینې منورې پر طرف حرکت وکړی، پخواني انتقام، غرور او طُغیان، د دغه لښکر په زړو کې د بغض او عناد، قهر او غضب اورونه بل کړي وه، د دوی له حسده ډک او زخمي زړو ته تر هغو شِفاء نه حاصلېدل ترڅو چې رسول الله ﷺ او ټول مسلمانان ونه وژني او د اسلام دین د مځکې له مخه ورک نه کړي.

عبّاس بن عبدالمطلب رضی الله عنه د رسول الله ﷺ اکا چې په مکه مکرمه کې دی د قریشو دغه حرکتونه او عسکري آمادګي یې تر نظر لاندي نیولي دي، کله چې د کفارو لښکر حرکت وکړی عبّاس رضی الله عنه په ډېر تلوار سره یو لیک و رسول الله ﷺ ته و لېږی چې په هغه لیک کې یې د قریشو د لښکر ټول حالات په تفصیل سره لیکلي وه، د عبّاس رضی الله عنه قاصد هم د دغه لیک په رسولو کې ډېره چابکي او چالاکي وکړه تر داسي اندازې چې د مکې مکرمې او مدینې منورې تر منځ پنځه شپږ سوه کیلو متره لار یې په درو

ورځو کې طئ کړه او لیک یې و رسول الله ﷺ ته چې په دغه وخت کې په مسجد قباء کې ؤ ورکړی.

لیک اُبئ بن کعب رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته و وایه، رسول الله ﷺ د حال په پټولو سره امرکړی او په خپله رسول الله ﷺ ډېر ژر مدینې منورې ته ولاړی هلته یې د مهاجرینو او انصارو مشران سره را ټول کړه مشوره ور سره کوي چې موږ باید د دغه راتلونکي لښکر په مقابل کې څه وکړو؟

ټوله مدینه منوره د تیارسئ په حالت کې ده تر داسې اندازې چې مسلمانان د لمانځه په وخت کې هم اسلحه له ځانه نه لیرې کوي، د انصارو یوه ډله چې سعد بن معاذ، اُسید بن حُضیر او سعد بن عُباده رضي الله عنهم هم پکښې وه مسلح د رسول الله ﷺ د ساتنې دپاره و درېدل، شپه به یې د رسول الله ﷺ دکور مخ ته د اسلحې سره تېروله، پر هغو لارو چې له دباندې څخه مدینې منورې ته راتلې د مسلمانانو مسلحې ډلې د دې دپاره و درېدلې چې په بې خبرې کې حمله پر و نه سي او د مسلمانانو ګښتې پیرې او ګزمې شروع سوې، مسلمانان د هغو لارو پر شا وخوا ګرځېدل چې د دې احتمال ؤ چې مشرکان دې له دغه طرفه حمله وکړې.

د مشرکانو لښکر چې د مکې مکرمې څخه را ووتی د مدینې منورې پر عمومي لار رهي ؤ، کله چې (أبواء) ته ورسېدی دلته هند بنت عتبه چې د ابوسفیان ښځه وه قوم ته دا مشوره ورکړه چې د رسول الله ﷺ د مور قبر وشنې او دا له قبره را وباسې، خو د لښکر مشرانو دا مشوره رَد کړه او د دې کار د عواقبو څخه وبېرېدل، ویل: که دا کار شروع سو په نتیجه کې یې موږ تاوانیان کیږو.

لښکر بیا هم د مدینې منورې پر عمومي لار رهي دی څو مدینې منورې ته نژدې سو، دلته د عمومي لارې و راسته طرف ته واوښتل ترڅو چې د اُحُد غره ته یې نژدې په یوه ځای کې واړول چې (عَینین) ورته ویل کیږي، دکفارو لښکر د جمعې په ورځ چې د هجرت د درېیم کال د شوال د میاشتې شپږمه ورځ وه پر دغه ځای واړول.

د دفاع دپاره د مسلمانانو مشورتي غونډه

د مدينې منورې استخباراتو د مشرکانو د لښکر خبرونه او حالات پرله پسې و رسول الله ﷺ ته را وړل ترڅو چې دغه آخري خبر چې د کفارو د لښکر د اړولو حالات وه هم و رسول الله ﷺ ته ورسېدی، دلته نو رسول الله ﷺ يو مشورتي عسکري مجلس جوړ کړی چې په هغه مجلس کي د موقف او دريز د اختيارولو دپاره رأيي او نظريې بيان سوې او رسول الله ﷺ دغه مجلس په هغه خوب خبر کړی چې ده ﷺ ليدلی ؤ.

رسول الله ﷺ و فرمايل: ما خوب وليدی او خير مي وليدی، و مي ليده چي يوه غوا حلالېږي او زما د توري په څنډه کي مي يو مات ځای وليدی (لکه هغه غاښ چي وتلی وي) او و مي ليدل چي ما خپل لاس په يوه قوي زغره ننه ايستی.

اصحاب کرامو وويل: يا رسولَ الله! د دغه خوب ترجمه دي څنګه وکړه؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: د غوا حلالېدل زما په اصحابو کي مرګ او وژنه ده، دا چي زما د توري غاښ وتلی دی: زما د اهل بيت څخه يو نفر وژل کيږي او زغره: مدينه منوره ده، نو زما رأيه او فکر دا دی چي د مدينې څخه به نه وزو، که مشرکان پر دغه خپل ځای پاته وي په ډېر بد ځای کي دي او که مدينې ته را داخل سوه مسلمانان به د مدينې د کوڅو په خولو کي جنګ ور سره کوي او ښځي به د کورو د بامو څخه جنګ ور سره کوي، رسول الله ﷺ و فرمايل: دا زما رأيه ده.

عبدالله بن اُبيّ منافق چي دې مجلس ته د خزرج د قبيلې د يوه مشر او زعيم په صفت راغلی ؤ هغه د رسول الله ﷺ د دغي رأيي سره موافق سو، خو دا معلومه خبره ده چي د ده موافقت په دې سبب نه ؤ چي ده دغه رأيه د عسکري نظره صحي رأيه بلل بلکه د ده اصلي مقصد دا ؤ چي ښه دې څخه چي څوک د ده په منافقت پوه سي دئ او د ده ملګري له جنګه خلاص سي، خو د الله جل جلاله دا إراده وه چي دئ او د ده ملګري د اول وار دپاره د مسلمانانو په حضور کي رسوا او شرمنده کړي او د دوی څخه هغه پرده ايسته کړي چي دوی په هغه سره خپل کفر او نفاق پټاوه او مسلمانان د ډېري سختې په حالت کي هغه افعي ماران و پېژني چي د دوی په لستوڼو او کالو کي ګرځېدل.

د رسول الله ﷺ د رأيي تر اورېدلو وروسته اصحاب کرامو د خپلو رأيو په وړاندي کولو شروع وکړه، په اصحاب کرامو کي چي اسلامي احساسات پارېدلي وه او ځيني خوېي هغه کسان وه چي د بدر په ورځ د رسول الله ﷺ سره نه وه وتلي هغو و رسول الله ﷺ ته د وتلو مشوره ورکړه او د وتلو دپاره يې رسول الله ﷺ ته زاري هم کولې حتّی يوه و ويل: يا رسولَ الله! موږ د دغسي ورځي تمنّا درلودل او د الله ﷻ څخه مو په خواستو غوښتل او الله ﷻ دغه ورځ موږ ته را وستل نو موږ زموږ دښمنانو ته ور وباسه، چي دوی و نه وايي: مسلمانان زموږ څخه وبېرېدل، د دغو خلکو په جمله کي انس بن نضر ﷺ ولاړ سو (دغه انس د بدر جنګ ته نه ؤ حاضر سوی ځکه د ده دا خيال نه ؤ چي جنګ پېښيږي بلکه د ده ګمان د قافلې ؤ مګر کله چي هلته جنګ پېښ سو او هغه هم پای ته ورسېدی او دئ نه ؤ پکښي حاضر نو ډېر خواشيني او غمجن سو او هغه وخت يې د رسول الله ﷺ په حضور يوه جمله و ويل، ويل: دا اول جنګ ؤ چي رسول الله ﷺ پکښي حاضر ؤ او زه نه سوم ورته حاضر، په والله که تر نن ورځي وروسته د رسول الله ﷺ او قريشو تر منځ جنګ پېښ سي هغه کار چي زه يې کوم الله ﷻ به يې و ويني، دا نه چي تاسي به يې و ويني، بلکه ويل: هغه کار چه زه يې کوم الله ﷻ به يې و ويني) اوس چي قريش راغله او د اُحُد سره يې واړول د ده احساس او حماس و جنګ کولو ته پر جوش راغله او غواړي چي هغه خپله وعده پر ځای کړي، نو ويل: يا رسولَ الله! کفارو ته د جنګ کولو دپاره ور وزو.

د دغو کسانو چي د وتلو په شوق وه په مقدمه کي حمزه بن عبدالمطلب ﷺ د رسول الله ﷺ اکا ؤ هغه چي د توري جوهر او هنر يې په بدر کي ښکاره سو هغه و رسول الله ﷺ ته و ويل: قسم مي دي په هغه ذات وي چي پر تا يې کتاب نازل کړی دی تر هغو به خواړه و نه خورم ترڅو تر مدينې دباندي په خپله توره د دوی سرونه و نه وهم، د ډېرو صحابهٔ کرامو رأيه دا وه چي بايد ور ووزو ځکه که موږ په مدينه کي کښېنو کفار به وايي چي مسلمانان وبېرېدل، رسول الله ﷺ د دې دپاره چي د خپلو اصحابو په مشوره يې عمل کړی وي نو د رأيو د أغلبيت په مقابل کي يې هغه خپله رأيه او نظر پرېښاوه او پر دې فيصله وسوه چي د مدينې منورې څخه ور وزو او په ښکاره ميدان کي د مشرکانو سره جنګيږو.

اسلامي لښکر
جوړول او د جنګ میدان ته وتل

د رسول الله ﷺ په امامت د جمعې لمونځ آداء سو، رسول الله ﷺ خلکو ته نصیحت وکړی په جِد او جُهد سره یې امر کړه او وې فرمایل: که مو صبر وکړی کامیابي ستاسي ده او خلک یې امر کړه چي د دښمن د مقابلې دپاره تیار او آماده سی، خلک په دې امر سره ډېر خوشاله سوه، بیا د رسول الله ﷺ په امامت د ماځیګر لمونځ آداء سو، په دغه وخت کي مسلمانان سره راټول سوي دي، رسول الله ﷺ د خپلو دوو ملګرو ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه او عمر فاروق رضي الله عنه په ملګرتیا کورته ننوتی خپله اسلحه یې را واخیستل دوې زغري یې واغوستې (یعني: یوه پر بله سر بېره) چي د دې څخه دا معلومېږي چي جنګ به ډېر شدید او خطرناکه وي، خول یې په سر واغوستی (*خول د اوسپني د ځنځیرانو څخه جوړېږي چي سر او غاړه پکښي پټ وي*) توره یې په ځان وځړول او بیا نو خلکو ته را ووتی، په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ دننه په کور کي د اسلحې په اغوستلو او را اخیستلو مشغول ؤ هلته تر کور دباندي اصحاب کرام د ده ﷺ د را وتلو په انتظار ولاړ وه او په دغه باره کي یې یو له بله سره خبري کولې چي موږ ولي رسول الله ﷺ وتلو ته مجبوره کړی؟ چي د هغې جملې څخه سعد بن معاذ او اُسید بن حُضیر رضي الله عنهما وه چي نورو خلکو ته یې ویل: موږ ولي د رسول الله ﷺ مشوره نه کړه قبوله؟ رسول الله ﷺ د وتلو إراده نه درلودل او موږ وتلو ته مجبوره کړی دا مو ښه کار و نه کړی موږ باید داسي نه وای کړي، ټول پر دغه خپل کار پښېمانه دي او وایي: خبره رسول الله ﷺ ته پرېږدی، کله چي رسول الله ﷺ له کوره را ووتی دوی ورته وویل: یا رسولَ الله! موږ دا حق نه درلودی چي ستا مخالفت وکړو څرنګه چي ستا خوښه وي هغسي وکړه، که دي دا خوښه وي چي په مدینه کي پاته سو پاته به سو ستا د رأیې څخه مخالفت نه کوو.

دلته په خلکو کي شک او تردد پیدا سو چي آیا ووزو او که نه ووزو؟

مګر په دغسي حالاتو کي شک او تردد نه دي په کار، رسول الله ﷺ د دغو خلکو

په جواب کې هغه خپل مشهور قول و فرمایه، رسول الله ﷺ و فرمایل: یوه نبي لره دا نه ښایي چې د جنګ لباس واغوندي او بیا یې بیرته وکاږي ترڅو چه الله جل جلاله د ده او د ده د دښمنانو تر منځ فیصله نه وي کړې.

خبره فیصله سوه نور نو شک او تردد نه دی په کار، کله چې انسان د یوه شي قصد او عزم وکړي نور نو پر الله جل جلاله توکل کوي او په هغه کار شروع کوي الله عز وجل فرمایي:

﴿ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُتَوَكِّلِينَ ﴾ [آل عمران: ۱۵۹]

یعني: کله چې د یوه کار د عملي کولو ټینګه إراده وکړې نو پر الله جل جلاله توکل وکړه او په هغه کار شروع وکړه، بېشکه چې الله جل جلاله توکل کوونکي خوښ لري.

بیا نو رسول الله ﷺ خپل لښکر درو ټولیو ته و وېشی.

اوله ټولۍ د مهاجرینو وه چې د هغې بیرغ یې مصعب بن عُمیر رضي الله عنه ته ورکړی، دوهمه ټولۍ د أوس د قبیلې د انصارو وه چې بیرغ یې أسید بن حُضیر رضي الله عنه ته ورکړی. دریمه ټولۍ د خزرج د قبیلې د انصارو وه چې بیرغ یې حُباب بن المنذر رضي الله عنه ته ورکړی.

د مسلمانانو د لښکر شمېر ټول زر نفره ؤ او په ټول لښکر کې یې سل زغري درلودې، په دې لښکر کې عبدالله بن أبئ بن سلول د منافقانو رئیس او د ده ډله هم ور سره دي ځکه که پاته سي هغه د دوی باطني خُبث او منافقت ښکاره کیږي او خلک به وایي: بې غیرته وه، اوس د لښکر سره ملګري دي مګر نه یې جنګ مقصد دی او نه د جنګ دپاره وزي بلکه نور د نفاق مقصدونه لري چې لږ وروسته به در معلوم سي.

رسول الله ﷺ د دغه زر نفریزه لښکره سره د اُحُد د غره طرف ته رهي سو او په مدینه منوره کې یې د پاته خلکو د لمنځو د امامت دپاره عبدالله بن مکتوم رضي الله عنه پرېښاوه، کله چې لښکر تر ثنیة الوداع تېر سو رسول الله ﷺ یوه ټولۍ ولیده چې د لښکر څخه جلا وه او په اسلحه ښه مجهزه وه، پوښتنه یې وکړه چې دا څوک دي؟ ورته و ویل سوه: دا یهود او د خزرج حُلفاء دي غواړي چې د مشرکانو پر ضد په جنګ کي حصه واخلي، رسول الله ﷺ و فرمایل: آیا مسلمانان سوي دي؟ ویل: یا.

ښه متوجه سی: رسول الله ﷺ دا نه کړه قبوله چې د اهلُ الکفره څخه پر اهل

الشرک مرسته و غواړي رسول الله ﷺ و فرمایل: څرنګه چې دغه خلک نه دي مسلمانان سوي نو دي بیرته وګرځي موږ د کفارو څخه پر مشرکانو مرسته نه غواړو، نو د یهودو هغه مسلحه ټولی بیرته وګرځېدل او یوازي مسلمانان د مشرکانو د مقابلې دپاره پاته سوه.

کله چې د مسلمانانو لښکر هغه ځای ته ورسېدی چې شیخان ورته ویل کیږي. رسول الله ﷺ غواړي چې لښکر تر نظر وباسي، په لښکر کي ګوري هلته یې څو داسي هلکان ولیدل چې په عمر لږ او کم وه، رسول الله ﷺ ته دا معلومه سوه چې دغه هلکان د جنګ کولو طاقت نه لري، چې د هغې جملې څخه عبدالله بن عمر بن الخطاب، اسامه بن زید، اُسید بن ظُهیر، زید بن ثابت، زید بن أرقم، عرابه بن أوس، عَمرو بن حزم، ابو سعید الخدري، زید بن الحارثه الأنصاري، سعد بن حبه، براء بن عازب رضي الله عنهم اجمعین وه.

دغه ټول د لسو دوولسو کلو هلکان دي، رسول الله ﷺ دغه هلکان ټول مدینې منورې ته ولېږل ویل تاسي باید په جنګ کي ګډون و نه کړی، یو بل هلک چې عمر یې دیارلس کاله وو او نوم یې رافع بن خُدیج ؓ هغه یې هم امر کړی چې ته هم کور ته ولاړ سه، هغه و ویل: یا رسولَ الله! زه ښکاري یم نبان ویشتلای سم قسم ده چې زما غشی نه خطا کیږي هر هدف چې را ته و وایې زه یې ویشتلای سم، رسول الله ﷺ ده ته د دغه نبان ویشتلو په سبب اجازه ورکړه، یو بل هلک چې سُمره نومېدی او رسول الله ﷺ ورته و ویل: مدینې منورې ته ولاړ سه، هغه و ویل: یا رسولَ الله! رافع ته دي اجازه ورکړه حال دا چې زه تر ده غښتلی یم که نه دغه اوس به ستا په حضور زه او دئ غېږ سره وباسو ته به و وینې چې څوک غښتلی دی، دئ پرېږدې چې جنګ وکړي او ما ته اجازه نه راکوې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: ښه دی تاسي غېږ وباسی، دوی هم د رسول الله ﷺ په حضور غېږ وایستل او رشتیا هم سُمره پر رافع غښتلی سو، نو سمره ته یې هم د جنګ کولو اجازه ورکړه.

(د عبرت خبري دي لږ خپلو ځانو ته متوجه سی! هغو هلکانو د سر ښندنې میدان او جهاد ته د وتلو کوښښ کاوه، خو زموږ څخه د سهار لمونځ پاته دی)

په دغه ځای کي چې د اُحُد او د مدینې منورې منځ دی ماښام سو، رسول

الله ﷺ د ماښام او ماخستن لمنځونه دلته آداء کړه او دالته يې شپه تېره کړه، پنځوس نفره يې د لښکر د ساتنې دپاره مؤظف کړه چې د شپې به پر لښکر پيره کوي او شا وخوا به پر لښکر را ګرځي، د دغه پنځوس نفريزه ټولۍ مشر او قومندان محمّد بن مسلمه الأنصاري رضي الله عنه ؤ، هغه چي د کعب بن الأشرف د وژلو د ټولۍ مشرهم ؤ او ذکوان بن عبد قيس رضي الله عنه خاص د رسول الله ﷺ ساتنه او پر هغه ﷺ پيره پر غاړه واخيستل، تر سپېدو لږ د مخه اسلامي لښکر د اُحُد طرف ته حرکت وکړی او په لارکي يې د سهار لمونځ آداء کړی، مسلمانان اوس دښمن ته ډېر ورنژدې سوي دي، دوی کفار ويني او کفار دوی ويني، په دغه وخت کي عبدالله بن اُبيّ منافق هغه خپله خبيثه نقشه عملي کړه، غواړي چي د مسلمانانو لښکر سره وپاشي، د لښکر درېيمه حصه چي د ده ملګري او منافقان وه د لښکر څخه يې جلا کړه او ويل: موږ نه پوهېږو چي پر څه او د څه شي دپاره خپل ځانونه وژنو؟ او په ښکاره سره يې دا دليل وايه: چي رسول الله ﷺ زما رأيه پرېښوول او د نورو په نظريه يې عمل وکړی چي د مدينې منورې څخه را ووتی، نو زه هم جنګ نه کوم.

خو په دې کي هيڅ شک نسته چي د ده د جلا کېدلو سبب دا نه ؤ چي رسول الله ﷺ د ده نظر عملي نه کړی، ځکه که د ده د جلا کېدلو سبب همدغه وای نو ولې د نبوي لښکره سره تر دغه ځايه پوري را تلی؟ خو د هغه اول او شروع څخه به په مدينه منوره کي پاته سوی وای بلکه د دغه منافق د دغه سرکښۍ اصلي او اساسي مقصد دا ؤ: چي په دغه باريک او نازک وخت کي د دښمن په حضور د مسلمانانو په لښکر کي اختلاف او اضطراب پېښ کړي چي د لښکر ډېره حصه د رسول الله ﷺ څخه جلا سي او د هغه پاته کسانو معنويات يا روحيات ضعيفه سي او دښمن د دغه حال په ليدلو سره دلاوره او خوشاله سي، د ده په فکر دغه کار به د رسول الله ﷺ او د ده د مخلصو اصحابو دپاره يو ختمونکی عمل وي او د دوی تر ختمېدلو وروسته به بېرته د رياست موقع ده او د ده د ملګرو دپاره برابره سي.

نو خود منافق عبدالله او د ده ملګري درې سوه نفره د مدينې منورې پر طرف رهي سوه او مسلمانانو ته وايي: زه خو ځم او تاسي هم پسي راځی، قريبه وه چي دغه

منافق د خپلو ځینو مقصدو په حاصلولو کي تر یوې اندازې کامیابه سي ځکه هلته دوې نوري ډلي (چي یوه یې د أوس د قبیلې بني حارثه وه او بله یې د خزرج د قبیلې بني سلمه وه) هم د منافقانو د خبرو تر تاثیر لاندي راغلې او پسي رهي سوې. سره د دې چي دغه دوې ډلي صادقه مسلمانان دي بیا هم رهي سوې، خو الله جل جلاله د دوی د زړو څخه هغه اضطراب او تشویش ایسته کړی ببرته ثابته او قائمه پاته سوې، درې سوه نفره منافقان ولاړل او د رسول الله ﷺ سره فقط اووه سوه نفره مسلمانان پاته سوه، الله جل جلاله د سورة آل عمران د (۱۲۱) نمبر آیات څخه شروع او په وروستنیو آیاتو کي دغه د اُحُد د غزاء حالات بیانوي، خو ښوک د دغو آیاتو په ترجمه تر هغو نه سي پوهېدلای چي د اُحُد د غزاء معلومات ورته نه وي الله جل جلاله فرمایي:

﴿ وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ ٱلْمُؤْمِنِينَ مَقَٰعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾ ﴾.

ژباړه: اې محمّده! ﷺ کله چي ته د ورځې په شروع کي د خپله کوره را ووتې او د مومنانو دپاره دي په اُحُد کي د جنګ ځایونه تیارول او الله جل جلاله ښه اورېدونکی او پر ټولو حالاتو ښه عالم دی.

د آل عمران په سورة کي دا هغه اول آیات دی چي د اُحُد غزاء بیانوي او بیا الله جل جلاله پسي فرمایي:

﴿ إِذْ هَمَّت طَّآئِفَتَانِ مِنكُمْ أَن تَفْشَلَا وَٱللَّهُ وَلِيُّهُمَا ۗ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾ ﴾. [آل عمران: ۱۲۲]

یعني: کله چي ستاسي څخه دوو ډلو د دې قصد وکړی چي بې زړه سي او له جنګه وبیرېږي، حال دا چي الله جل جلاله د دوی دوست او مرسته کوونکی دی او مومنان دي یوازي پر الله جل جلاله توکل کوي. (*نه د منافقانو پر ملګرتیا*)

یو د انصارو څخه چي په دغه دوو ډلو کي ؤ وایي: د اُحُد څخه دغه زموږ رهي کېدل او بیا بیرته را ګرځېدل زموږ ایمان ته زیان او تاوان نه دی رسولی ځکه چي الله جل جلاله فرمایي:

﴿ وَٱللَّهُ وَلِيُّهُمَا ﴾

يعني: الله جَلَّ جَلَالُهُ د دوی دوست او کومک کوونکی دی.

او وايي: د دغه آيات شريف په اورېدلو سره زه پوه سوم چي بيا هم موږ مسلمانان يُو او وايي: چي د دغه آيات دغه جمله چي فرمايي:

﴿وَٱللَّهُ وَلِيُّهُمَا﴾

زه په هيڅ شي نه ورکوم ځکه چي دا د الله جَلَّ جَلَالُهُ له طرفه شاهدي ده چي موږ مسلمانان يُو، هوا! موږ ضعيفه يُو او رهي سوو مګر زموږ په باره کي د الله جَلَّ جَلَالُهُ شاهدي لوی او د قدر وړ شئ ده.

کله چي منافقان رهي سوه عبدالله بن حرام رضي الله عنه چي د جابر بن عبدالله رضي الله عنه پلار دی په منافقانو پسې سو او کوښښ کوي چي دغه منافقان په دغه باريک وخت کي و خپلي واجبي وظيفې ته متوجه کړي او راوېې ګرځوي، دئ ورته وايي: داسي مه کوی راسی في سبيل الله جنګ وکړی، يا لږ تر لږه د خپلو ځانو څخه دفاع وکړی.

منافقانو ويل: که موږ په دې پوه سو چي خامخا جنګ پېښېږي نو موږ نه تلو ستاسي په ملګرتيا مو جنګ کاوه، عبدالله بن حرام ځني را وګرځېده او د ځانه سره يې و ويل: د الله دښمنانو! الله مو ورک کړه، الله عَزَّوَجَلَّ به خپل نبي ستاسي څخه مستغني کړي، يعني: تاسي ته به يې حاجت نه سي پاته، د دغو منافقانو په باره کي د سورة آل عمران (١٦٧) نمبر آيات نازل سو چي رب عَزَّوَجَلَّ فرمايي:

﴿وَلِيَعْلَمَ ٱلَّذِينَ نَافَقُوا۟ ۚ وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا۟ قَٰتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَوِ ٱدْفَعُوا۟ ۖ﴾.

يعني: د دې دپاره چي الله جَلَّ جَلَالُهُ هغه کسان ښکاره او معلوم کړي چي نفاق يې کړی وُ يا منافقان سوي وه، او دغو تلونکو منافقانو ته و ويل سوه چي اُحُد ته راځی د الله جَلَّ جَلَالُهُ په لارکي دکفارو سره جنګ وکړی، يا لږ تر لږه د دښمن څخه د خپلو ځانو، خپلو مالو او خپلو کورو دفاع وکړی.

﴿قَالُوا۟ لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَّٱتَّبَعْنَٰكُمْ ۗ﴾

نو دغو منافقانو و ويل: که موږ په جنګ پوهېدلای خامخا به مو ستاسي متابعت کړی وای. (ستاسي سره به مو په جنګ کي ګډون او اشتراک کړی وای)

د دغه تلاوت سوي آيات شريف څخه چي د منافقانو قول دی درې قسمه مقصد اخيستل کېدلای سي،

اول دا چي: دوی وايي: اصلاً جنګ نه پېښيږي دا فقط يوه آوازه ده جنګ نسته. که موږ په دې پوه سو چي جنګ کيږي نو خامخا ستاسي سره ملګري کېدلو.

دوهم دا: که چيري يو منظم او پر قانون موافق جنګ وای نو موږ به خامخا ستاسي سره پاته سوي وای، مګر اوس له يوه طرفه (۳۰۰۰) منظم لښکر دی او له بله طرفه فقط (۱۰۰۰) نفره بې وسلې او بې اسلحې دربدره مسلمانان دي، دا خو جنګ نه دی فقط د خپل ځان هلاکول دي،

دريیم دا: که موږ په جنګي فنونو او قوانينو پوهېدلای نو خامخا ستاسي سره پاته کېدلو، چي دا يې په حقيقت کي مسلمانانو ته طعنه او پېغور ورکاوه چي تاسي زموږ مشوره نه کړه قبوله چي په مدينه کي به پاته سو او د نورو په نظر مو عمل وکړی را و وتلاست، د دې دا معنٰی وه چي موږ په جنګ نه پوهېږو او تاسي پوهېږئ، نو موږ ناپوهان د څه شي دپاره د خپلو ځانو سره بيایاست؟ مقصد دا چي منافقانو د درواغو په بهانو او پلمو خپل ځانونه له جنګه ګوښه کړه او ولاړل.

الله جل جلاله د دغو منافقانو د دغه جواب د تکذيب او ردولو دپاره فرمايي:

﴿هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ ۚ﴾.

دوی: دغه منافقان په دغه ورځ چي دوی دغه خبره کول تر ايمان وکفر ته ډېر نژدې وه.

دغه منافقان چي په زړه کافران او په خوله مسلمانان وه د اُحُد د جنګ په وخت کي په تَشو بهانو او پلمو د رسول الله ﷺ او مسلمانانو څخه جلا سوه او بيرته مدينې منورې ته رهي سوه، دغه د دوی ظاهري حالت هم تر ايمان وکفر ته ډېر نژدې دی او په خپل دغه عمل سره مسلمانانو ته ضرر او کفارو ته ګټه رسوي.

﴿يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِم مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ ۗ﴾.

دغه منافقان په خپلو خولو سره هغه خبري کوي چي په زړو کي يې د هغه تصديق نسته.

﴿ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾ ﴾

او الله جل جلاله په هغه څه ډېر ښه عالم او خبردی چي دوی یې په خپلو زړو کي پټوي دوی خو په ژبه سره ویل:

﴿ لَوْ نَعْلَمُ قِتَالاً لَّٱتَّبَعْنَٰكُمْ ﴾

او هغه څه چي د دوی په زړو کي دي هغه نه وایي، خو د دوی په زړو کي دا وه: ښه دی چي مسلمانان مغلوبه او ناکامه سي او موږ به بیا د خوشالۍ اتنونه کوو.

خیر اوس خو (۳۰۰) نفره منافقان د مسلمانانو څخه جلاسوه او پاته لښکر چي ټول (۷۰۰) نفره ؤ رسول الله ﷺ د دښمن پر طرف ور رهي کړی، خو دلته بیا یو بل مشکل پېښ دی، هغه دا چي رسول الله ﷺ د جنګ د تاکتیک په اساس غواړي چي د مسلمانانو لښکر په داسي ځای کي واړوي چي د اُحُد غر یې شا ته وي مګر اوس د مشرکانو د لښکر ډېرو حصو په داسي ځایو کي اړولي دي چي د مسلمانانو او د اُحُد د غره تر منځ دي، مسلمانان نه سي کولای چي مستقیمًا د اُحُد غره ته ورسي.

نو رسول الله ﷺ و فرمایل: څوک موږ پر داسي لار اُحُد ته وروستلای سي چي د کفارو پر لښکر ور نه سو؟ ابوخیثمه رضی الله عنه وویل: یا رسولَ الله! زه مو وروړلم.

او بیا یې د اُحُد د غره و طرف ته داسي یوه لنډه لار اختیار کړه چي د بني حارثه په حَرّه او کښتو کي تېرېدل او د مشرکانو لښکر د غرب طرف ته پاته کېدی، په دغه لار کي لښکر د (مَربع بن قیظي) پر کښت او زراعت ورغلی چي دغه سړي په ښکاره د اسلام دعوه کول او په زړه کي منافق ؤ او په سترګو هم ړوند ؤ، کله چي مربع بن قیظي پوه سو چي لښکر زما په کښت کي تیریږي نو د لښکر په مخ کي و دریدی او د مسلمانانو پر مخانو خاوري ورپاشي او رسول الله ﷺ ته وایي: که ته رسول الله یې تا ته دا اجازه نه درکوم چي زما په کښت کي تېر سې، رسول الله ﷺ ورته وایي: موږ مجبوره یو بله چاره نه لرو دغه لار موږ و هغه خپل ځای ته رسوي، منافق وایي: یا زما په کښت کي به نه تېرېږی، رسول الله ﷺ بیا ورته وایي: بله لار نسته موږ باید پر دغه لار تېر سو، خو سړئ یې منعه کوي حتّٰی رسول الله ﷺ ته بې ادبه خبري هم کوي،

مسلمانان ور د مخه سوه چې دغه منافق و وژني، رسول الله ﷺ و فرمايل: پرېږدئ دا ړوند د سترګو او ړوند د زړه دی او په کښت کې تېر سي، نو مسلمانان په کښت کي تېرېږي او مربع بن قيظي منافق و رسول الله ﷺ او مسلمانانو ته بد وايي.

رسول الله ﷺ او مسلمانان د اُحُد و غره ته ورسېدل او هلته يې په داسي ځای کي واړول چې د لښکر مخ د مديني منورې طرف ته ؤ او شا يې د اُحُد د غره و لوړو لوړو لا ښو ته وه، چې په دې ډول سره د کفارو لښکر د مسلمانانو او مديني منورې په منځ کي سو.

د جنګ او دفاع دپاره نقشه

په دغه ځای کي رسول الله ﷺ خپل لښکر جوړ او منظم کړی مسلمانان يې د جنګ دپاره قطار قطار و درول، مګر د رسول الله ﷺ فکر په يوه شي بند دی او د هغه څخه تشويش لري هغه دا: کله چې جنګ شروع سي د مسلمانانو شا و غره ته ده، د شا له طرفه څوک حمله نه سي پر کولای مګر هلته د دوی و جنوبي طرف ته يو کوچنئ غر يا غونډۍ سته بنايي د جنګ په وخت کي د دغه غره له طرفه د دښمن له خوا يو څوک راسي، د جنګ په وخت کي به د مسلمانانو فکر او توجه د مخ طرف ته وي شا ته به څوک نه وي متوجه او که دښمن د دغه کوچني غره تر شا را تېر سي نو به د مسلمانانو تر شا وي او بل دا چې د جنګ ميدان هم تر دغه کوچني غره لاندي دی، که څوک پر دغه غره لوړ وي د جنګ ميدان ټول ترلاندي کېږي او په غشو يې ويشتلای سي، نو د رسول الله ﷺ فکر په دغه کوچني غره بند ؤ، خو رسول الله ﷺ د دغي لاري د بندولو دپاره د ماهره غشو ويشتونکو څخه پنځوس نفريزه ټولۍ انتخاب کړه او د دغي ټولۍ مشر يې عبدالله بن جُبير بن نعمان الأنصاري الأوسي البدري رضي الله عنه مقرره کړی.

تر دغه جنګ وروسته دغه غره ته د (جبل الرُّماة) يعني: د (غشو ويشتونکو غر) په نامه سره ويل کېږي او دغه غر د مسلمانانو د لښکر د جنوب شرق و طرف ته واقع ؤ او تقريباً (۱۵۰) متره د مسلمانانو د لښکر د موقعيت څخه ليري ؤ.

زه ولي دغه ځايونه په داسي تفصيل سره درښيم؟ دا د دې دپاره که مو يو وخت د مديني منورې زيارت په نصيب سو د اُحُد غره او شهيدانو ته ورغلاست،

دغه غر، د شهیدانو قبرونه او د جنګ میدان به ټول ووینی.

(الله جل جلاله دي د مدینې منورې زیارت د ټولو مسلمانانو په نصیب کړي)

نو رسول الله ﷺ دغه پنځوس نفره غشي ویشتونکي امر کړه چې د دغه غره پر سر به ناست یاست او ستاسي وظیفه دوه شیه ده، فقط دغه دوه کاره به کوی.

لومړئ: د کفارو څخه چي هر څوک و غواړي چي د دغي لاري میدان جنګ ته ورسي هغه به نه پرېږدی چي د شا له طرفه پر موږ راسي په غشو یې ولی، که موږ کامیابه ؤ که ناکامه تاسي به پر خپل ځای ثابت ولاړ یاست او نه به پرېږدی چي له دغه طرفه څوک راسي، که مو ولیدل چي موږ وژل کېږو بیا هم زموږ مرسته مه کوی او که مو ولیدل چي موږ غنیمتونه ټولوو بیا هم په هغه کار کي زموږ سره ګډون او اشتراک مه کوی.

دوهم: دا چي د دغي لوړي څخه به په میدان جنګ کي کفار په غشو ولی، ځکه دغه پنځوس نفره هغه ښه غشي ویشتونکي او ښکاریان وه.

نو د رسول الله ﷺ اوامر دغو پنځوسو نفرو ته واضحه او روښانه وه چي ستاسي وظیفه دا ده: که موږ کامیابه هم سو تاسي به تر هغو خپل ځای نه پرېږدی چي زما امر درته را نه سي، که موږ غنیمتونه ټولول تاسي به په دغه کار کي زموږ ملګرتیا نه کوی او که موږ مات سوو بیا به هم تاسي زموږ د مرستي دپاره خپل ځای مه پرېږدی، یعني نه به زموږ په کامیابي او نه به زموږ په شکست کي خپله وظیفه پرېږدی، دغه امر یې دغو پنځوسو نفرو ته په تکرار سره و وایه چي ستاسي وظیفه دغه ده.

امر واضح او صریح دی چي تاسي ته بېله زما له امره بل په هر سبب له دغه غره څخه حرکت کول منعه دي.

دغو نفرو هم دغه امرونه په دغه وضاحت سره واورېدل او قبول یې کړه، نو د غره پر سر د دغي ډلي په تعینولو او کښېنولو سره او په دغو شدیدو اوامرو سره رسول الله ﷺ هغه یواځنی لار چي ممکن له هغه طرفه د مشرکانو د آسانو د سپرو ډله د مسلمانانو و صفوته د شا له طرفه ورسي او پر مسلمانانو را وګرځي بنده کړه.

پاته سو د مسلمانانو نور لښکر، رسول الله ﷺ د لښکر پر راسته طرف منذر بن عمرو رضی الله عنه د قومندان په صفت مقرره کړی او د لښکر پر چپه طرف یې زبیر بن العوام رضی الله عنه مقرره

کړی چې مقداد بن الاسود یې معاون ؤ او د زبیر رضی الله عنه وظیفه دا وه چې د خالد بن ولید د سپرو د ټولۍ مخه به نیسي او د لښکر په مخ کې یې د مسلمانانو هغه نامداره پهلوانان او هغه مشهوره دلاوره کسان چې هر یو یې په جنګ کې پر زرو نفرو حساب ؤ و درول.

د رسول الله ﷺ د جنګ نقشه له هره لحاظه ډېره دقیقه او حکیمانه وه چې په هغه کې د رسول الله ﷺ د عسکري قیادت نبوغ او عبقریت ښکاره کېدی او دا ممکنه نه ده چې هیڅ قومندان که هرڅومره په جنګ هم پوه وي تر دغې نقشې دې بله دقیقه او له حکمته ډکه نقشه جوړه کړي.

لومړۍ یې د جنګ په میدان کې هغه ډېر ښه او مناسب ځای ونیوی که څه هم د دښمن لښکر تر دوی د مخه د جنګ میدان ته راغلی ؤ او دوی وروسته راغله، خو د رسول الله ﷺ په دقت او حکمت یې ځان و داسي ځای ته ورساوه چې شا او د ښا راسته طرف یې په غرو ساتلی ؤ، په چپه طرف او د چپه طرف په شا کې چې کومه خالیګاه موجوده وه او د دې امکان ؤ چې دښمن دې له دغه طرفه راسي هغه یې د دغو پنځوسو نفرو غشو ویشتونکو په ذریعه وساتل او د خپل لښکر دپاره یې داسي یوه لوړه اختیار کړه، که لښکر شکست هم وخوري و تیښتي ته به نه مجبوره کیږي چې بیا یې دښمنان ونیسي او بندیان یې کړي او که بیا چیري دښمن وغواړي چې دغې لوړي ته پسي ور و خېژي ډېر ځاني تلفات به ورکوي، او دښمن یې دې ته مجبوره کړی چې د خپل لښکر د اړولو دپاره کښته ځای ونیسي، چې په نتیجه کې که دښمن کامیابه هم سي د فتحې او نصرت فایدې او ثمرې لاس ته نه سي را وړلای او که کامیابي د مسلمانانو وه دوی څنې تښتېدلای نه سي او د مسلمانانو د لښکر د شمېر لږوالی یې په خپلو دلاوره او زړه ورو اصحابو پوره کړی، نو د اُحُد د جنګ دپاره د نبوي لښکر تیاري او آمادګي د هجرت په درېیم کال د شوال د میاشتې په اووم تاریخ د شنبې د ورځې په سهار په دغه ذکر سوي ترتیب سره ونیول سوه.

رسول الله ﷺ چې دوې زغرې یې یوه پر بله سربېره اغوستې وې د لښکر په منځ کې ودرېدی او وې فرمایل: تر هغو به جنګ نه شروع کوی تر څو چې ما نه یاست امر کړي او اوس خپل اصحاب و جنګ ته په قسم قسم طریقو تشویقوي او اطمینان ورکوي

او وې فرمايل: که تاسي په جنګ کي صبر وکړی او ثابته پاته سی ستاسي د مرستي دپاره به ملائکې راسي، څکه الله جل جلاله په درو زرو ملائکو وعده ور سره کړې وه، د بدر په غزاء کي الله عزوجل زر ملائکې را ولېږلې او اوس يې په درو زرو بلکه تر دغه هم په زياتو ملائکو وعده ورسره کړې ده، په دې شرط چي مسلمانان په جنګ کي صبر وکړي او ثابته ودريږي، الله جل جلاله د سورة آل عمران په (۱۲۴) نمبر او وروستنيو آياتو کي فرمايي:

﴿إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَن يَكْفِيَكُمْ أَن يُمِدَّكُمْ رَبُّكُم بِثَلَٰثَةِ ءَالَٰفٍ مِّنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ مُنزَلِينَ ﴿١٢٤﴾﴾. [آل عمران: ۱۲۴]

يعني: کله چي تا مومنانو ته و ويل: آيا ستاسي دپاره دا بس او کافي نه ده چي ستاسي رب ستاسي سره په درو زرو ملائکو چي له آسمانه را لېږل سوي وي مرسته وکړي؟

﴿بَلَىٰٓ ۚ إِن تَصْبِرُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُم بِخَمْسَةِ ءَالَٰفٍ مِّنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾﴾. [آل عمران: ۱۲۵]

هو! که تاسي صبر وکړی او د الله جل جلاله څخه وېرېږی دغه درې زره ملائکې مو بس او ستاسي د مرستي دپاره کافي دي او که نور مشرکان پر تاسي په ناڅاپه ډول راسي، ستاسي سره به ستاسي رب په پنځه زره علامه لرونکو ملائکو کومک او مرسته وکړي.

هلته داسي آوازه نشر او خپره سوه چي کرز بن جابر د لوی لښکره سره د کفارو د مرستي دپاره را رهي دی، نو الله جل جلاله د مسلمانانو د اطمينان دپاره و فرمايل: چي درې نه بلکه پنځه زره ملائکې به ستاسي د مرستي دپاره در ولېږم، مګر هو! تاسي بايد پوه سی چي دغه د ملائکو لېږل فقط ستاسي د اطمينان او خوشالۍ دپاره دي چي زړونه مو پر قراره سي، که نه په حقيقت کي نصر، برئ او کاميابي يوازي او يوازي د الله جل جلاله له طرفه څخه دي، نو ځکه الله جل جلاله پسي فرمايي:

﴿وَمَا جَعَلَهُ ٱللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِۦ ۗ﴾.

او الله جل جلاله نه دي ګرځولي دغه مرسته او مدد مګر ستاسي د خوشالۍ دپاره او د دې دپاره چي ستاسي زړونه تسکين او اطمينان پيدا کړي.

﴿وَمَا ٱلنَّصۡرُ إِلَّا مِنۡ عِندِ ٱللَّهِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَكِيمِ ﴾. [آل عمران: ۱۲۶]

او نه ده مرسته، مدد، نصرت، کامیابي مګر د طرفه د الله جل جلاله، هغه الله چې ډېر قوي او غالب دی او هغه الله چې هر کار په حکمت او مصلحت سره کوي.

یوشئ چې د یادوني وړ دی هغه دا چې ځیني علماء او مفسرین وایي: دغه آیاتونه د اُحُد په ورځ نازل سوي دي او ځیني وایي: د بدر په ورځ نازل سوي دي، ځرنګه چې ما د بدر په غزاء کي دغه آیاتونه نه وه ذکر کړي، نو دلته مي ذکر او بیان کړل.

رسول الله ﷺ د اُحُد په ورځ مسلمانانو ته دا زېری هم ورکړی: که مو صبر وکړی او ثابت پاته سواست لکه ځرنګه چې په بدرکي ستاسي د مرستي دپاره ملائکې را کښته سوې دلته به هم ستاسي د مرستي دپاره ملائکې درته راسي، مګر هو صبر په کار دی.

رسول الله ﷺ خپل اصحاب و صبر ته تشویقوي او فرمایي: د دښمن سره د مخامخ کېدلو په وخت کي ټینګ او ثابته و درېږی.

دغه پر ثابت درېدلو ولي دومره تاکیدونه کېدل؟ ځکه تاسي ته معلومه ده چې د مسلمانانو شمېر (۷۰۰) نفره دی او کفار درې زره نفره دي.

بیا نو رسول الله ﷺ خپله توره پورته کړه او ویل: څوک دغه زما توره د هغې په حق اخلي؟ د رسول الله ﷺ اکا حمزه رضي الله عنه ولاړ سو ویل: یا رسولَ الله! زه یې اخلم، رسول الله ﷺ ځني را ایسته کړه ورېې نه کړه، حمزه رضي الله عنه کښېنستی، رسول الله ﷺ بیا توره پورته کړه او وې ښورول ویل: څوک دغه توره د دې په حق اخلي؟ علي بن أبي طالب رضي الله عنه ولاړ سو ویل: زه یې غواړم یا رسولَ الله! رسول الله ﷺ لاس را ټول کړی او توره یې ور نه کړه، علي رضي الله عنه هم کښېنستی، رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: څوک دغه توره د دې په حق اخلي؟ د رسول الله ﷺ د عمه زوی زبیر بن العوام رضي الله عنه ولاړ سو ویل: زه یې غواړم یا رسولَ الله! بیا هم رسول الله ﷺ لاس را ټول کړی او توره یې ور نه کړه، زبیر رضي الله عنه هم کښېنستی، رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: څوک دغه توره د دې په حق اخلي؟ مقداد رضي الله عنه ولاړ سو ویل: زه یا رسولَ الله!

دغه نفر چه تر اوسه د توري د اخیستلو دپاره ولاړ سوي دي دغه ټول د مسلمانانو هغه مشهوره، شجاع، دلاوره او قوي جنګي پهلوانان او قهرمانان دي، په نورو ټولو

مسلمانانو کې یا خود دوی مثل نسته او که وي ډېر به لږ وي.

ته فکر وکړه: د حضرت عمرِ فاروق رضی الله عنه په خلافت کې چې دا بیا په وروسته کې ؤ کله چې حضرتِ عمرِ فاروق رضی الله عنه په مصر کې و عَمرو بن العاص رضی الله عنه ته مرسته ور ولېږل، عمر فاروق رضی الله عنه ورته لیکلي وه: ما اته زره نفره ستا د مرستي دپاره در ولېږل، حال دا چې د لښکر شمېر څلور زره نفره ؤ، نو بیا په خپله حضرتِ عمر رضی الله عنه دا واضحه کړه چې هو د دغه لښکر سره چې څلور زره نفره دی څلور نفره قومندانان ورسره دي چې هر یو یې ما ته پر زرو نفرو حساب دی، چې په هغو څلورو نفرو کې یو زبیر بن العوام رضی الله عنه ؤ او بل مقداد رضی الله عنه ؤ، چې دغه نفر هر یو په جنګ کې پر زرو نفرو حساب وه، دا د دغو نفرو جنګي طاقت او مهارت ؤ، مګر رسول الله ﷺ خپله توره دغو نفرو ته ور نه کړه او که د رسول الله ﷺ توره دغه نفر وانه خلي نو به یې څوک اخلي؟

خو بیا هم رسول الله ﷺ خپله توره د پنځم وار دپاره پورته کړه او وې فرمایل: څوک دغه توره د هغې په حق اخلي؟ ابودُجانه الأنصاري رضی الله عنه چې نوم یې سماک بن خرشه دی ولاړ سو او ویل: یا رسولَ الله! د دغي توري حق څه شي دی؟

اصلاً رسول الله ﷺ د دغي پوښتني انتظار کاوه، تر اوسه چا پوښتنه نه ده کړې چې حق یې څه شي دی؟ هر یوه بېله پوښتني ویل: زه یې غواړم.

رسول الله ﷺ و فرمایل: د دې توري حق دا دی چې دومره وهل به په کوې ترڅو چې کږېږي، یعني: په دغه توره به دومره کفار وهې چې د ډېرو وهلو څخه د اوسپني توره کږه سي، ابودُجانه الأنصاري رضی الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! زه دغه توره د دې په حق سره اخلم، رسول الله ﷺ خپله توره ابودُجانه رضی الله عنه ته ورکړه، ابودُجانه رضی الله عنه تر اندازې زیات خوشاله سو، ځکه دا هغه توره ده چې ډېرو لویو پهلوانانو وانه خستل او اوس د ده په نصیب سوه او په دغه کار سره د ده درجه او مقام لوړ او ښکاره سوه.

ابودُجانه رضی الله عنه هغه توره واخیستل چې هغه څلور جنګي قهرمانان د هغې توري په اخیستلو نه سوه کامیابه او اوس د ده په نصیب سوه، ابودُجانه رضی الله عنه چې په خپله هم شجاع او دلاوره جنګي پهلوان ؤ د جنګ په وخت او د جنګ په میدان کې به یې په کبر او غرور، ناز او نخرو تګ کاوه، ده رضی الله عنه یو سور دسمال درلودی کله چې به یې دغه

دسمال تر سر وتړی خلک به پوه سوه چي ابودُجانه د مرګ تر وخته جنګ کوي.
یعني: بېله مرګه د جنګ له میدانه نه وزي، اوس چي ابودُجانه رضي الله عنه د رسول الله ﷺ توره واخیستل هغه سور دسمال يې له جبهه را وایستی او پر سر يې وتړی او د دوو لښکرو په منځ کي په فخر او غرور سره تګ کوي، یوې او بلي خوا ته کږېږي توره پورته کښته کوي په خلکو يې وېني، رسول الله ﷺ وخندل او وې فرمایل: دغه تګ داسي تګ دی چي د الله او رسول الله نه دی خوښ، بېله دغسي ځایه، یعني: فخر او غرور، کبر او لويي الله جل جلاله او رسول الله ﷺ نه خوښوي، خو که فخر پر کفارو وي پروا نه لري، بل نو په هرځای او هر وخت کي فخر او غرور، سیالي او ځان ښکاره کول چي په هر شي سره وي الله جل جلاله او رسول الله ﷺ يې نه خوښوي.

د مشرکانو د لښکر آمادګي او تیاري

هلته مشرکانو خپل لښکر د پخوانیو جنګو پر نظام برابر جوړاوه، د مشرکانو د لښکر عمومي قومندان ابوسفیان بن صخر بن حرب ؤ، هغه چي د لښکر په منځ کي يې مرکز ؤ او د لښکر د راسته طرف قومندان خالد بن ولید ؤ چي په دغه وخت کي مشرک ؤ او د لښکر د چپه طرف قومندان عِکرمه بن أبي جهل ؤ او د لښکر د پیاده قواوو قومندان صفوان بن اُمیه ؤ او د لښکر د غشي ویشتونکو قومندان عبدالله بن أبي ربیعه ؤ، د لښکر د بیرغ مسئولیت د بني عبدالدار وظیفه وه چي دغه منصب و بني عبدالدار ته هغه وخت ور رسېدلی ؤ چي تر قُصَی بن کلاب وروسته د عبد مناف اولادې د قریشو په منځ کي منصبونه او وظیفې سره وېشل، نو په جنګو کي د بیرغ اخیستلو وظیفه و بني عبدالدار ته وسپارل سوه او هیچا نه سوای کولای چي دغه منصب له دویه څخه واخلي، دغه کار لکه نور کارونه مثلاً سقایه او رفاده، یعني: *حاجیانو ته اوبه او ډوډۍ ورکول*، د کعبې شریفي پوښول او داسي نور کارونه چي وېشل سوي وه د بیرغ اخیستل د بني عبدالدار میراثي وظیفه وه.

ابوسفیان چي د لښکر عمومي قومندان ؤ د دې دپاره چي د بني عبدالدار احساسات وپاروي ورته و ویل: یا بني عبدالدار! د بدر په ورځ بیرغ ستاسي سره ؤ او موږ

ته هغه را پېښ سوه چې را پېښ سوه خلک بیرغ ته ګوري، که بیرغ و لوېدی لښکر مات سو، نو یا به نن د بیرغ پوره ساتنه کوی یا یې موږ ته را پرېږدی چې موږ یې ساتنه وکړو.
ابوسفیان په خپل مقصد کې کامیابه سو ځکه بني عبدالدار د ده په خبرو په قهر سوه او ویل موږ خپل بیرغ تا ته در تسلیم کړو؟ ته به وويني چې د جنګ په وخت کې موږ څه کارونه کوو او واقعاً هم بني عبدالدار په جنګ کې داسي ثابت ودرېدل چې د خپلې کورنۍ او خپلو پلرو نسل یې تول ختم کړی یعني: تول د مرګ تر وخته ثابت ودرېدل او تول د مسلمانانو له طرفه یو په بل پسې ووژل سوه، چې قصه به یې وروسته واورې.

د قریشو له طرفه سیاسي هلې ځلې

د جنګ تر شروع کېدلو د مخه قریش غوارې چې د مسلمانانو په صفو کې تفرقه او نزاع واچوي نو د دغه مقصد دپاره لومړۍ ابوسفیان وانصارو ته حال ولېږی چې ورته ویل یې: موږ او زموږ د اکا زامن سره پرېږدی (چې مقصد یې رسول الله ﷺ او مهاجر مسلمانان وه)
نو ویل: موږ او زموږ د اکا زامن سره پرېږدی د هغو سره تر جنګ کولو وروسته موږ بیرته ځو، موږ ستاسي سره د جنګ دپاره نه یو راغلي.
مګر دغه کوښښونه د هغه ایمان په مقابل کې چې غرونه له ځایه اړوي کومه نفعه او فایده نه سي رسولای، د انصارو له طرفه په جواب کې داسي خبري ورته وسوې چې کفار د هغو خبرو په اورېدلو هیڅکله نه وه خوښ، اوس چې د جنګ وخت نور هم نژدې سو دوه لښکره مخ په مخ سره ودرېدل قریشو بیا هم د مسلمانانو د تفرقې او اختلاف دپاره یوه بله نقشه جوړه کړه هغه دا چې: د مشرکانو یو بل خائن نوکر چې ابو عامر الفاسق ورته ویل کېده چې د دغه سړي اصلي نوم عبد عَمرو بن صیفي ؤ او په راهب سره مشهوره ؤ خو رسول الله ﷺ د راهب پر ځای فاسق وباله.
دغه سړی د جاهلیت په وختو کې د أوس او خزرج و قبیلو ته ډېر محترم ؤ او د عزت په سترګه یې ورته کتل، کله چې اسلام مدینې منورې ته راغلی ده د رسول الله ﷺ د دښمنۍ اعلان په ښکاره او واضحه ډول سره وکړی او بیا چې د رسول الله ﷺ تر هجرت وروسته په مدینه منوره کې اسلام نشر سو نو ده په مدینه منوره کې

نور ژوند نه سوای کولای مدینه منوره یې پرېښوول او شام ته ولاړی. کله چې یې واورېدل چې کفار د مسلمانانو د جنګ دپاره تیاري نیسي نو دئ هم راغلی او د کفارو په لښکر کې شامل او داخل سو، نور هم کفار د رسول الله ﷺ و جنګ ته تشویقوي او د جنګ په شروع کې یې مشرکانو ته و ویل: که زما قوم ما و ویني خامخا زما متابعت کوي او زما ملګري کیږي، نو اوس دغه سړئ یعني: ابو عامر الفاسق د دوو حبشي مریانو سره د جنګ و میدان ته وروو وتی او په لوړ آواز یې خپل قوم ته ورناري کړه:

یا معشر الأوس! زه ابو عامر یم، ستاسي او د محمّد یې سره څه ما ته راسی زه ستاسي مشر او سرداریم.

د أوس او خزرج قبیلو په جواب کې ورته و ویل: چپ سه اې د الله دښمنه! الله دي تا په موړ نه ویني.

ده او نورو کفارو هیڅ دا فکر نه کاوه چې د ده قوم دي ده ته داسي سخت جواب ورکړي ځکه دئ په دوی کې د عزت او لوړ مقام خاوند ؤ او اوس هغو داسي سخت جواب ورکړی نو ابو عامر و ویل: والله زما قوم ته تر ما وروسته شر پېښ سوی دی او ویل په تاسي څه سوي دي؟ ما نه قبلوی؟

خیر د اُحُد په جنګ کې ابو عامر د کفارو په لښکر کې پاته سو.

او په دغه طریقه سره د مسلمانانو د تفرقې دپاره د مشرکانو دوهمه نقشه هم ناکامه سوه، دکفارو دغه د تفرقې اچولو کوښښونه پردې دلالت کوي چې دوی د مسلمانانو څخه بېرېدل که څه هم کفار ډېر او په اسلحه مجهزه وه خو بیا هم د دغولږو مسلمانانو بېره او هیبت پر دوی غالبه ؤ او غواړي چې دغه لږ مسلمانان هم سره وپاشي.

نن ورځ هم کفار د مسلمانانو د تفرقې او پاشلو دپاره په هره وسیله سره کوښښونه کوي او همدغه تفرقه او بې اتفاقي د مسلمانانو د ضعف او ذلّت سبب ده، که کفار په مسلمانانو کې اتحاد او اتفاق و ویني هیڅکله به پر مسلمانانو د حملې کولو په فکر کې نه سي او نه به د حملې کولو جرئت پیدا کړي، تاسي پوهېږئ: کفار چې کوم ملک ته د ننوتلو إراده وکړي لومړئ په هغه ملک کې بې اتفاقي او ځان ځاني راولي، د هغه ملک په پوهانو او مشرانو، ولس او افرادو کې نفرت او اختلاف نشر کړي، حزبونه او

قومونه پکښې جوړ کړي، نو د هغو مختلفو ډلو څخه يوه ډله په پيسو او د هغه مَلک په حُکم کولو او کرسي رانيسي، بيا نو هلته په فارغه زړه خپلې قواوې داخلې کړي.

ابو عامر الفاسق ترجنګ د مخه يو بل کار هم کړی ؤ، هغه دا چې د جنګ په ميدان کې يې لوی لوی غارونه د دې دپاره وکندل چې د جنګ په وخت کې مسلمانان ور ولوېږي او تاسي ته معلومه ده که څوک يوه غار يا کَندي ته ولوېږي هغه په آسانه سره وژل کېدلای سي، نو ابو عامر څو نفره نور هم د ځان ملګري کړه او د دې دپاره غارونه کِني چې مسلمانان د جنګ په جريان کې ور ولوېږي او کفار يې په آساني سره ووژني.

د مشرکانو د لښکر د حماس او احساساتو د لوړولو دپاره د دوی د ښځو کوښښونه

قريش هم خپل لښکر جنګ ته تشويقوي مګر د هغو د تشويق طريقه داسي نه ده لکه د مسلمانانو، رسول الله ﷺ خپل لښکر ته د ملائکو په نزول زېری ورکوي يا داسي نور د تشويق او ترغيب کارونه يې کول، مګر د کفارو د تشويق دپاره فقط ښځې وې، اوس د مشرکانو ښځې چې مشره يې د ابوسفيان زوجه هند بنت عتبه ده په جنګ کې د ګډون او اشتراک خپله حصه اخلي، د لښکر د صفو او قطارو په منځ کې دريې په لاس ګرځي، دريې وهي او د کفارو د احساساتو د لوړولو دپاره بېحيا بيتونه او اشعار وايي، په غزلو کې به يې خپل لښکر ته داسي اشعار ويل: که کاميابه سواست موږ به محبت دَر سره کوو، کوربچې به درته آوارو، بالښتان به درته ايږدو، موږ به در سره لاس تر غاړه يو او داسي نوري بې حياء خبري او که ناکامه سواست دښمن ته موشا وګرځول نه تاسي زموږ ياست نه موږ ستاسي يو (*دا د قريشو د لښکر د تشويق طرز او طريقه وه*).

د مشرکانو څخه يو نفر چې نوم يې جُبير بن مطعم ؤ يو حبشي مريئ يې درلودی چې د مريي نوم يې وحشي بن حرب ؤ د غه وحشي په نېزه ويشتلو کې ډېر ماهر ؤ، په نېزه يې داسي ويشتل کول چې هيڅ واري يې نه خطا کېدی، نو دغه وحشي مريئ وايي: زما د مالک جُبير بن مطعم اکا! طُعَيمه بن عدي د بدر په ورځ و وژل سو، نو کله چې قريش اُحُد ته تله جُبير ما ته و ويل: که تا د محمّد ﷺ اکا حمزه زما د اکا په بدل

کي و وژئ ته حُر او آزاد يې، ستا آزادي د حمزه په وژلو پوري تړلې ده، وحشي وايي: ما هم دغه سودا قبوله کړه او د مشرکانو سره جنګ ته را و وتم، په خپل سر کي د خپلي آزادۍ خيالونه او فکرونه را ګرځوم، زما نه د جنګ او نه د لښکر سره تعلق سته فقط خپله آزادي غواړم بل د هيڅ شي په فکر کي نه يم ببله د حمزه د وژلو، نه غواړم چي بل څوک و وژنم او نه غواړم چي په بل شي کي اشتراک وکړم، بل هيڅ مقصد نه لرم ببله خپلي آزاديه چي هغه آزادي مي د حمزه په وژلو پوري تړلې وه، نو وحشي فقط د دغه مقصد دپاره د جنګ ميدان ته داخل سو چي حمزه و وژني او دئ آزاد سي، دا د جنګ و ميدان ته د وحشي د را تللو سبب ؤ.

د جنګ اور بلېدل

د مخه تردې چي د جنګ د واقعاتو په بيانولو شروع وسي خپل يو عذر به درته بيان کړم، هغه دا چي د اُحُد جنګ د ورځو او هفتو جنګ نه ؤ چي د هري ورځي واقعات يې په ترتيب سره درته بيان سي، د اُحُد د جنګ ټول وخت او موده فقط نيمه ورځ وه، په سهار کي جنګ شروع سو او ماښين پای ته ورسېدی او واقعات يې خورا ډېر دي، په يوه لحظه او يوه وخت کي دلته او هلته، دوري هوري، قسم قسم مختلف واقعات پېښيږي، که څه هم زه به تر ډېري اندازې کوښښ وکړم چي واقعات په ترتيب سره بيان سي خو بيا هم نه سم کولای چي ټول واقعات په پوره ترتيب سره درته بيان کړم ځکه په يوه لحظه کي مختلفي واقعې پېښيږي، نو خود د حالاتو د بيانولو دپاره يو وار د جنګ د ميدان يوې حصې ته ځم او بيا بلي ته، د پوره ترتيب مراعت نه سم کولای دغه عذر مي تاسي قبول کړی او اوس به د جنګ د واقعاتو په بيانولو سره شروع وسي:

کله چي دوه لښکره سره نژدې سوه او د جنګ اولي حملې شروع سوې، د جنګ اول پېلوځی د مشرکانو د بيرغ اخيستونکی طلحه بن أبي طلحه العبدري ؤ، چي دا سړئ د قريشو د مشهوره او دلاوره پهلوانانو څخه ؤ، دا سړئ پر اوښ سپور د جنګ ميدان ته را و وتی او ويل: څوک مبارزه کوي، د ده د قوت او دلاورۍ په سبب خلک ځني ګوښه سوه، مګر زبير بن العوام رضي الله عنه ور د مخه سو هيڅ مهلت يې ورنه کړی

د زمري غوندې حمله یې پر وکړه په ځغستا ور په هوا سو هلته لوړ د ده اوبږ ته ور وختی، سړئ یې په یوه حمله له اوبه کښته وغورځاوه او دئ پر را وغورځېدی د ده په توره یې حلال کړی، رسول اللهﷺ چې دغه په زړه پوري حمله او د کافر وژل ولیدل تکبیر یې و وایه او مسلمانانو هم تکبیر ور سره و وایه، رسول اللهﷺ و زبیرؓ ته دعاء وکړه او وې فرمایل: هر نبي لره حواري سته او زما حواري زبیر دی.

په دې جنګ کې هغه مبارزه او پهلواني چې د جنګو په شروع کې به کېدل نوره نه وسوه، جنګ شروع سو او لښکري یو په بل سره ګډې سوې، د جنګ د میدان په هره نقطه کې دوه لښکره په جنګ سره اخته دي.

په هغه وخت کې یوازې د عربو نه بلکه په ټولو جنګو کې د جنګ طریقه داسې وه: هر لښکر به د ځان دپاره یو لوی عمومي بیرغ درلودی که به د هر طرف بیرغ ولوېدی او بیا به نه سو پورته هغه لښکر مات ؤ او که به بیرغ ولاړ ؤ معنٰی دا چې لښکر منظم، ثابت او قائم دی، نور هم جنګ کوي، که به بیرغ ولوېدی او بیا به نه سو پورته معنٰی دا چې لښکر شکست وخوړی او د تیښتي په حال کې دی، نو په پخوانیو جنګو کې د لښکر حال پر بیرغ معلومېدی چې لښکر قائم دی او نور هم جنګ کوي، یا دا چې لښکر شکست و خوړی او تښتي، اوس د مسلمانانو بیرغ د مصعب بن عُمیرؓ څخه دی او د کفارو بیرغ د بني عبدالدار چې د قریشو یو ښاخ دی د هغو څخه دی، د بني عبدالدار اول بیرغ اخیستونکی طلحه بن أبي طلحه ؤ هغه چې د زبیرؓ له طرفه ووژل سو، بیا نو د هغه ورور عثمان بن أبي طلحه بیرغ واخیستی.

دا خو مو په یاد دي چې ابوسفیان و بني عبدالدار ته ویلي وه چې یا بني عبدالدار!

د بدر په ورځ بیرغ ستاسې په لاس کې ؤ او ولوېدی که نن ورځ هم

بیرغ در څخه لوېږي اوس یې لا را پرېږدی، هغو ویل:

قسم دی چې هیڅکله به بیرغ ولوېدلو ته پرې نږدو.

حمزهؓ چې جنګي پهلوان او قهرمان دی او دا هم ور معلومه ده چې د کفارو د ماتولو دپاره آسانه لار دا ده چې د دوی بیرغ و لوېږي، نو یې د جنګ په شروع کې خو نفره د ځان ملګري کړه چې د کفارو بیرغ به ثابته او ولاړ نه پرېږدو، اوس چې

عثمان بن أبي طلحه بيرغ په لاس شعرونه وايي د جنګ ميدان ته را و وتی حمزهؓ د بيرغ پر طرف ډېره سخته او شديده حمله شروع کړه چپه او راسته طرف ته وهل کوي کفار داسي وژني لکه ژرنده چي پر خرخي، هر څه چي په مخه ورځي هغه ميده کوي خو کفار ځان مرګ ته نه ورکوي بلکه ځني تښتي ځو حمزه ؓ د کفارو بيرغ ته ورسېدی، هغه نفر چي بيرغ يې په لاس کي ؤ په توره يې پر اوږه و واهه لاس يې د اوږې سره په هوا سو حتّی سږی يې معلوم سو، دا خو و وژل سو او د جنګ په اولو دقيقو کي د کفارو بيرغ ولوېدی، د ابو طلحه بل زوی ابو سعد بن أبي طلحه چي دالته حاضر ؤ ډېر ژر يې بيرغ پورته کړی، حمزهؓ چي تر اوسه په دغه منطقه کي دی پر هغه يې هم حمله وکړه دا يې هم و واژه، د دوهم وار دپاره بيا د کفارو بيرغ ولوېدی.

دغه د بيرغ اخيستونکي چي وژل کيږي د جنګ کار دی له هره طرفه د بيرغ پر اخيستونکي وارونه کيږي نو که ځيني وختونه د دغه وژونکي په نامه کي اختلاف راسي دغه اختلاف د قبلولو وړ دی، ځکه يوه راوي يو نفر ليدلی دی چي پر بيرغ اخيستونکي يې حمله وکړه او بل راوي د بل نفر واری ليدلی دی چي بيرغ اخيستونکی يې و وژی، نو که په ځينو روايتو کي د وژونکي په نامه کي اختلاف راسي قابل د تشويش نه دی، مقصد د کفارو د بيرغ اخيستونکي پرله پسې وژل کيږي.

خير د کفارو بيرغ د دوهم وار دپاره و لوېدی، کفار وارخطا سوه چي د جنګ په شروع کي د دوی بيرغ دوه واره لوېږي، دا وار بيرغ د ابو طلحه لمسي (مُسافع بن طلحه) پورته کړی او کفار پر حمزه ؓ را ټول سوه حملې پر کوي د بيرغ څخه يې منعه کوي د جنګ شدت د بيرغ پرشا وخوا دی، د کفارو ټول طاقت د بيرغ و ساتلو ته متوجه دی نو ځکه يې وکولای سوای چي حمزه ؓ له بيرغه څخه منعه کړي، په دغه وخت کي حضرتِ عليؓ بله ټولی جوړه کړه او له بله طرفه يې پر بيرغ حمله وکړه، بيرغ اخيستونکی يې و واهه او وې وژی، د درېيم وار دپاره د کفارو بيرغ د علي بن أبي طالبؓ په واسطه ولوېدی، د طلحه بل زوی چي (کِلاب بن طلحه) نومېدی بيرغ پورته کړی بيا هم جنګ پر بيرغ شروع دی.

عليؓ چي تر اوسه لا دالته حاضر دی بيا يې حمله پر وکړه دا يې هم و وژی،

د ځلورم وار دپاره بیا د کفارو بیرغ ولوېدی او د ابو طلحه د کورنیه پنځه نفره و وژل سوه، د کفارو لښکر د میدانِ جنګ له شا وخوا ځخه ورته ګوري چې بیرغ ته څه پېښه ده؟ لوېږي او پورته کېږي، ټول کفار د بیرغ په انتظار دي چې څه به ورته پېښه سي؟ او د جنګ شدت هم ټول د بیرغ پر شا وخوا دی، کفارو ډېري سختي حملې شروع کړې چې علي او حمزه رضي الله عنهما د بیرغ ځخه پر شا کړي، د بیرغ د شا وخوا ټول کفار و دوی ته متوجه دي هلته د طلحه بل زوی چې (جلاس بن طلحه) نومېدی بیرغ پورته کړی، دلته کفار د علي او حمزه رضي الله عنهما سره په جنګ مشغوله دي چې عاصم بن ثابت رضي الله عنه د یوې بلې ډلي سره راغلی او پر بیرغ یې حمله وکړه.

د طلحه زوی یې و وژی او د کفارو بیرغ د پنځم وار دپاره ولوېدی، کفار لېوني سوه نه پوهېږي چې څه وکړي؟کوم یو منعه کړي؟

سُلافه بنت سعد بن سُمیه چې د طلحه بن أبي طلحه العبدري ښځه وه او د نافع بن طلحه، جلاس بن طلحه، مسافع بن طلحه او کلاب بن طلحه مور وه دا هم په دغه جنګ کي حاضره وه او دا پوهېدل: کوم کسان چې بیرغ پورته کوي هغه د دې خاوند یا د دې زامن یا د دې د کورنی غړي دي او دا پوهېدل چې د بیرغ د هر وار لوېدلو سره د دې یو زوی یا د کورنی یو غړی وژل کېږي نو د بیرغ و طرف ته ور د مخه سوه، خو هَغه وخت بیرغ ته ور و رسېدل چې د دې زوی چې بیرغ یې پورته کړی ؤ عاصم و وژی، دا ورته ګوري چې زوی یې و وژل سو او بیرغ هم د پنځم وار دپاره ولوېدی، شپږم نفر چې دئ هم د سُلافې زوی ؤ بیرغ یې پورته کړی سُلافه ورته ګوري د دې د کورنی ځخه پنځه نفره چې د دې خاوند یا د خاوند ورور یا د دې زامن وه و وژل سوه او شپږم نفر چې بیرغ یې پورته کړی هغه هم د دې زوی ؤ، دلته بیا عاصم رضي الله عنه وکولای سوای چې شپږم نفر ته ځان ور ورسوي او هغه هم و وژني، سُلافې چې ولیدل چې دوه زامن یې د دې مخ ته د عاصم رضي الله عنه په لاس و وژل سوه نو یې دا خیال سو چې هغه نور زامن یې هم عاصم رضي الله عنه وژلي دي، نو یې و ویل: څوک به د عاصم سر را ته را وړي؟ قسم دی چې د سر په کوپړی کي به یې شراب وڅښم او بیا به دغه سر په سرو زرو ډک کړم او په انعام کي به یې هغه چا ته ورکړم چې دغه سر

يې را ته را وړي وي.

يعني: هر هغه څوک چي د عاصم سر را ته را وړي دا د هغه انعام دی چي زه به دغه سر په سرو زرو ډکوم او هغه ته به يې ورکوم.

دلته نو پر عاصم حملې زياتي سوې ځکه هر څوک غوښتل چي دغه انعام او جائزه واخلي خو عاصم ﷺ چي هري خوا ته مخ کړي وهل او وژل کوي، د کفارو بيرغ پر مځکه پروت دی تر اوسه له يوې کورنيه چي د ابو طلحه کورنۍ ده شپږ نفره د بيرغ اخيستونکي وژل سوي دي (*د دغه ابو طلحه نوم عبدالله بن عثمان بن عبدالدار دی*) په دغه وخت کي د کفارو څخه يوه نفر چي د ابو طلحه د کورنۍ څخه نه ؤ مګر د بني عبدالدار څخه ؤ بيرغ ته ځان ورساوه او د اُووم وار دپاره يې بيرغ پورته کړی، دغه نفر هم د علي بن أبي طالب ﷺ له طرفه و وژل سو، يا په بل روايت حمزه بن عبدالمطلب ﷺ و وژی، د کفارو بيرغ شُريح بن قارظ پورته کړی دا سړئ بيا د قزمان له طرفه و وژل سو. *(سلافه د مکې مکرمې د فتحي په کال مسلمانه سوه)*

قزمان اصلاً منافق ؤ خو په جنګ کي يې د عقيدې نه بلکه د قوميت پر اساس ګډون کړی ؤ چي تفصيل به يې وروسته درته راسي.

او بيا د کفارو بيرغ ابو زيد عَمرو بن عبد مناف العبدري پورته کړی دا هم د قزمان له طرفه و وژل سو، بيا د کفارو بيرغ د شرحبيل بن هاشم العبدري زوی پورته کړی دا هم قزمان و وژی، دغه لس نفره چي ټول د بني عبدالدار څخه وه او بيرغ يې پورته کاوه اول تر آخره و وژل سوه، اوس په بني عبدالدار کي داسي څوک نه سو پاته چي بيرغ پورته کړي، نو د دوی د کورنۍ يو حبشي مريئ چي نوم يې "صَواب" ؤ ور د مخه سو او بيرغ يې پورته کړی او دې مريي داسي ثُبات او شجاعت ښکاره کړی چي تر خپلو بادارانو هغه چي د مخه و وژل سوه ډېر لوړ سو، تر هغو يې بيرغ لوړ نيولی ؤ او جنګ يې کاوه چي دواړه لاسونه يې پرې سوه، د لاسو تر پرېکېدلو وروسته پر بيرغ پرېوتی بيرغ يې په غاړه او ځيګر نيولی ؤ نه يې غوښتل چي بيرغ کښته سي ترڅو چي و وژل سو، د دغه مريي تر وژل کېدلو وروسته د کفارو بيرغ پر مځکه ولوېدی او داسي څوک نه وه پاته چي بيرغ پورته کړي، نو د کفارو بيرغ لوېدلی پاته سو.

دغه د کفارو د بیرغ د جنګ په وخت کي د کفارو مشرانو سره و ویل: که جنګ پر دغه قسم جریان ولري زموږ شکست حتمي دی، موږ باید مسلمانان په بل شي مشغوله کړو، فیصله یې پردې وسوه: لکه څرنګه چي دوی زموږ پر بیرغ حملې کوي موږ به هم د دوی پر بیرغ حملې شروع کړو، نو یې یود ډله جوړه کړه او پر مصعب بن عمیرﷺ یې (*چي د مسلمانانو بیرغ ورسره دی*) حملې شروع کړې، چي په دې ډول سره په یوه میدان کي دوه مهم جنګونه شروع دي، یو جنګ د کفارو د بیرغ پر شا وخوا دی او بل جنګ د مسلمانانو د بیرغ پر شا وخوا دی، خو مصعب بن عمیرﷺ ثابت او قائم پرخپل ځای ولاړ دی او مسلمانان په پوره مړانه د ده دفاع کوي.

په دغه وخت کي چي د جنګ شدت د کفارو د بیرغ پرشا وخوا دوام لري هلته د میدانِ جنګ په نورو ټولو نقطو کي هم ترخه ترخه جنګونه روان دي، د مسلمانانو پر زړو او بدنو ایماني تجلې غالبه وې او د کفارو د لښکر په صفو داسي ور ننوتل لکه د اوبو سېلونه چي په شېلو کي ځغلي.

ابودُجانهﷺ چي سر یې په سره دسمال تړلی ؤ او د رسول اللهﷺ توره یې په لاس کي وه دا یې ټینګ عزم او قوي إراده کړې وه چي د دغې توري حق به آداء کوي، په جنګ یې داسي شروع وکړه چي د کفارو په لښکر ورننوتی او هر مشرک چي په مخه ورځي هغه وژني د کفارو د لښکر صفونه یو په بل پسي نړوي.

زبیر بن العوامﷺ وایي: کله چي ما د رسول اللهﷺ څخه توره و غوښتل او ما ته یې را نه کړه زما په زړه کي څه نا امیدي پیدا سوه او د ځانه سره مي و ویل: زه د صفیې او د دهﷺ د عمه زوی یم او د قریشو څخه یم زه تر ابودُجانهﷺ د مخه ورولاړ سوم او توره مي ځني و غوښتل خو ما ته یې رانه کړه او ده ته یې ورکړه نو په والله زه به په ابودُجانه پسي ګورم چي دئ څه کوي؟

وایي: زه په ابودُجانه پسې یم، ابودُجانه اول هغه سور دسمال را وایستی او سر یې په وتړی، انصارو و ویل: ابودُجانه د مرګ دسمال را وایستی، ابودُجانه د دښمن پرطرف ور رهي سو او دغه شعرونه یې ویل:

أنـــا الَّـــذي عَـــاهَـــدَنِي خليلـــي ونحـــن بالـــسَّفحِ لَـــدَى النَّخيـــلِ

أن لا أقـوم الـدَّهرَ في الكيـولِ اضرب بـسيفِ الله والرّسـولِ

د مشرکانو څخه چې هرڅوک په مخه ورتلی هغه یې وژی، زبیر بن العوام رضي الله عنه وایي: په مشرکانو کې یو ډېر جنګي سړئ ؤ چې زموږ هیڅ زخمي یې نه پرېښاوه مګر ژر به یې د هغه و وژلو ته ځان ور رساوه او اوس دغه دوه چې یو ابودُجانه دی او بل دغه مشرک دی د جنګ په میدان کې یو بل ته سره نژدې کېږي، ما و الله جل جلاله ته دعاء وکړه چې دوی دوه سره مخامخ سي، څو هغه ؤ چې دوی سره مخ په مخ سوه، د توري اول واری مشرک پر وکړی ابودُجانه د هغه واری په خپل سپر سره وګرځاوه او بیا ابو دجانه توره پر پورته کړه داسي سخت یې و واهه چې په دغه اول واري یې ووژی.

بیانو ابودُجانه د کفارو په صفو ننوتی تر څو چې هغه د ښځو و مشري او قومندانی ته ورسېدی، تاسي پوهېږی چې ښځي همېشه د لښکر تر شا وي، یعني: ابودُجانه په دغه جنګ او وهلو کې د کفارو تر لښکر و وتی، ابودُجانه رضي الله عنه نه دی خبر چې دا ښځي دي، ابودجانه وایي: یو انسان مي ولیدی چې د خلکو مخان یې په منګلو ور خیرل، زه ورته و درېدم کله چې مي توره پر پورته کړه هغه چغې کړې، که مي کتل هغه ښځه وه نو مي د رسول الله ﷺ توره تر دې مکرمه وبلل چې ښځه په و وهم بیرته مي لاس را وګرځاوه.

هغه ښځه هند بنت عتبه د ابوسفیان زوجه وه، زبیر بن العوام رضي الله عنه وایي: ما ابودُجانه ولیدی چې توره یې د هند بنت عتبه پر سر پورته کړه او بیرته یې لاس کښته کړی نه یې و وهل، ما د ځان سره و ویل: الله او رسول الله پوهېږي چې ولې یې و نه وهل، ابو دُجانه رضي الله عنه واقعاً د رسول الله ﷺ د توري حق آداء کړی دومره کفار یې په هغه توره و وهل چې رشتیا هم هغه توره د ډېرو وهلو څخه کږه سوه.

کعب بن مالک رضي الله عنه وایي: کله چې ابودُجانه رضي الله عنه توره واخیستل ما دا نیت وکړی چې زه باید د ده معلومات وکړم چې دئ څه کوي؟ آیا رشتیا د توري حق آداء کوي که یا؟ کوښښ مي کاوه چې په جنګ کې د ده پر شا وخوا یم چې وې وینم چې دئ څه کوي؟ ابودُجانه چې په اوسپنه پټ او پوښلی ؤ، یعني: خول او زغره یې اغوستي وه مخ یې نه معلومېدی.

نو کعب بن مالک رضي الله عنه وایي: ابودُجانه په دغه جنګ کې د یوه کافر سره په وهلو

اخته ؤ د جنګ په منځ کي کافر په دې پوه سو چي وژني مي، کافر چي پر آس سپور ؤ ځني و تښتېدی (وې ځغستل) څکه مرګ يې په سترګو وليدی، ابودُجانه ترشا په پسې دی توره يې پورته کړه کافر يې پر سر وواهه، د ابودُجانه له ډېره قوته کافر دوه ځايه سو او توره د هغه تر آسه ورسېدل، کافر له خپله آسه ښخه دوې حصې و لوېدی. کعبؓ وايي: ابودُجانه د خپله مخه ښخه خول پورته کړی او ما ته يې وکتل، ويل: څنګه يې بولې؟ ياکعب! زه ابودُجانه يم، دا د اُحُد په ورځ د ابودُجانهؓ د جنګ يوه نمونه وه، چي د رسول اللهﷺ د توري حق يې ښځنګه آداء کړی.

حمزهؓ هم د زمري پر قسم جنګ کاوه د دښمن د لښکر په منځ کي ولاړ دی، داسي وهل او حملې کوي چي مثل يې نه دی ليدل سوی، د کفارو پهلوانان د ده له مخه داسي ځغلي لکه د زوروره باده ښخه چي د وُنو پاني ځغلي، سره د هغه چي حمزهؓ د بيرغ اخيستونکو په وژلو کي برخه واخيستل خو د کفارو په نورو پهلوانانو يې هم داسي کارونه وکړه چي چا په چا نه دي کړي تر خو چي په داسي حال کي په شهادت ورسېدی چي د جنګياليو پهلوانانو په مقدمه کي ؤ.

مګر هو: حمزهؓ داسي و نه وژل سو لکه پهلوانان چي د جنګ په ميدان کي مخ په مخ وژل کيږي بلکه داسي په خيانت سره د شا له طرفه و وژل سو لکه پر هغه نامتو قهرمانانو چي په تاريکيو کي د شا له طرفه د نامردانو حمله کيږي.

د أسد الله حمزه بن عبدالمطلبؓ شهادت

د حمزهؓ وژونکی وحشي بن حرب وايي: زه د جُبير بن مطعم مريئ وم هغه جُبير چي اکا يې د بدر په ورځ د مسلمانانو له طرفه وژل سوی ؤ کله چي قريش د اُحُد جنګ ته تلل جُبير ما ته و ويل: که تا د رسول اللهﷺ اکا حمزه زما د اکا په بدل کي و وژی ته آزاد يې، وحشي وايي: زه چي يو حبشي ځوان وم او په نېزه مي داسي ويشتل کول چي واری مي هيڅ نه خطاء کېدی نو مي دا سودا قبوله کړه او اُحُد ته د خپلې آزادۍ دپاره را ووتم، اوس چي دوه لښکره مخ په مخ سره ودرېدل زه د جنګ ميدان ته د حمزه د وژلو دپاره ور داخل سوم او په هغه پسي ګورم کله چي مي حمزهؓ

د خلکو په منځ کې ولیدی لکه هغه قوي پهلوان یوې او بلې خوا ته خلک چپه کوي.
نو وحشي وايي: د حمزه رضي الله عنه مخ ته هيڅ شئ او هيڅوک نه سوای درېدلای خو ما د ده د وژلو دپاره ځان تیاراوه یوازي دئ مي په کار ؤ، نو به د یوې وُني یا یوې ډبري تر شا پټ پټ کېدم چي دئ ما ته را نژدې سي او واری پر وکړم، په دغه وخت کي سِباع بن عبدالعُزی ور د مخه سو، حمزه رضي الله عنه چي هغه وليدی ويل: را د مخه سه (یابنَ مَقطعَةَ البُظُور) یعني: د چولکیانو د پرېکووتکي زو را د مخه سه، ځکه د دغه سِباع مور ماشومان سنتول، وحشي وايي: سِباع بن عبدالعزّی یې داسي و واهه لکه سر چي یې په خپله په هوا سو وحشي وايي: په دغه وخت کي چي حمزه رضي الله عنه د سِباع سره په جنګ مشغوله ؤ ما خپله نېزه ځو واره وښوروله، کله چي مي له خپله نښانه پوره اطمينان حاصل سو نو مي پر ور وغورځوله، نېزه د سیدنا حمزه رضي الله عنه په شا ننوتل او تر نس یې و وتل خو حمزه رضي الله عنه نه ولوېدی، نېزه یې په نس کي ده بیا هم غځار نه سو، مخ یې راواړاوه او زما پر طرف را رهي سو، وحشي وايي: ما خپل مرګ وليدی، نېزه یې تر نس وتلې ده او دئ زما پرطرف را رهي دی.

وحشي وايي: پوه سوم چي اوس نو ما وژني او په بېره کي سوم، مګر کله چي ما ته را نژدې سو غځارسو، ما هم تر څه وخته انتظار ورته وکړی کله چي مي دا يقين سو چي اوس نو وژل سوی دی ورغلم هغه خپله نېزه مي واخيستل او د جنګ ميدان مي پرېښاوه، ځکه زما د بل چا سره کار نه ؤ، زما آزادي د حمزه رضي الله عنه په وژلو پوري تړلې وه او هغه کار مي وکړی او دئ مي د دې دپاره و وژی چي زه آزاد سم، کله چي مکې مکرمې ته ولاړو زما مالک زه آزاد کړم، سیدنا حضرت حمزه رضي الله عنه د رسول الله ﷺ اکا او سیدُ الشهداء د مسلمانانو د میدانِ جنګ مشهوره قهرمان په دغه خائنانه طريقه سره د شا له طرفه شهید کړل سو. ﴿اِنّا لله واِنّا اليه راجعون﴾

سره د دغه لویه تاوانه او شدیدې خسارې چي د أسدالله او أسد رسولِ الله حمزه بن عبدالمطلب رضي الله عنه په وژلو مسلمانانو ته ورسېدل بیا هم مسلمانان پر ټول ميدانِ جنګ مسلط وه، ابوبکر الصديق، عمر بن الخطاب، علي بن أبي طالب، زبير بن العوام، مُصعب بن عمير، طلحه بن عبیدالله، عبدالله بن جحش، سعد بن معاذ، سعد بن

عُباده، سعد بن ربیع، انس بن نضر رضي الله عنهم اجمعین او نورو د دوی په مثل اصحاب کرامو داسي جنګ کاوه چي د مشرکانو عزم یې ورمات کړی او اوړې یې ربړدېدلې.

د اُحُد د ورځي د اسلامي قهرمانانو څخه یو هم حَنظَله رضي الله عنه دی، حنظله د هغه ابو عامر الفاسق زوی دی چي لږ مخ کي یې بیان درته وسو، حنظله رضي الله عنه په دغو شپو کي تازه واده کړی ؤ، د شنبې په ورځ سهار چي یې د جنګ رغ او نارې واورېدې د خپلې ښځي له غېږي را ولاړ سو او سمدستي د جهاد پرطرف رهي سو کله چي د جنګ میدان ته ورسېدی د مشرکانو د لښکر پر طرف ور رهي سو، د مشرکانو د لښکر په صفو او قطارو کي په جنګ کولو ور رهي دی تر څو د کفارو مشر ابوسفیان ته یې ځان ورساوه، نژدې وو چي ابوسفیان و وژني، خو الله جل جلاله د هغه تر وژلو د مخه! شهادت د ده په نصیب کړی ؤ، پر ابوسفیان یې توره پورته کړه اوس چي واری پر کوي شداد بن الأسود کافر پرده واری وکړی او دئ یې په شهادت ورساوه، کله چي جنګ پای ته ورسېدی او رسول الله ﷺ د ده مبارک جسد ولیدی نو یې و فرمایل: ستاسي دغه ملګري ته ملائکې غسل ورکوي تاسي د ده معلومات وکړی چي ده ته څه پېښه وه؟

نو یې د ده د ښځي څخه پوښتنه وکړه، هغې و ویل: ده په دغه شپه کي یو ځای کېدل وکړه او کله چي یې د جهاد رغ واورېدی بېله غُسل کولو ور و وتی او په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ ده ته کتل مخ یې ځني واړاوه، صحابهٔ کرامو پوښتنه وکړه چي یا رسولَ الله! ولي دي مخ ځني واړاوه؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: د ده سره دوې زوجې د حوُرالعِین ور سره دي.

سبحان الله! په خولحظو کي یې شهادت او بیا یې د حورو سره جنت په نصیب سو. دا د جهاد في سبیل الله برکت دی چي یوازي دئ نه بلکه هرخومره ګنهکاره انسان په خولحظو کي جنت ته رسوي، جهاد او شهادت د الله جل جلاله سره سودا او معامله ده.

په جنګ کي د غشو ویشتونکو کامیابه او فعاله حصه

هغه د غشو ویشتونکو ډله چي رسول الله ﷺ پر هغه کوچني غره کېښنولې وه هغو د جنګ په إداره کولو او د مسلمانانو د لښکر په ګټه ډېره فعاله او مثبته حصه درلودل،

د مشرکانو د لښکر د سپرو ټولۍ چې مشر او قومندان یې خالد بن ولید ؤ او ابو عامر الفاسق یې معاون ؤ درې واره پر دغه غشي ویشتونکو شدیده حمله وکړه، کفارو غوښتل چې د اسلامي لښکر دغه چپه طرف مات کړي او د شا له طرفه پر مسلمانانو حمله وکړي چې په دې ډول سره د مسلمانانو د لښکر په صفو کې بلبله او بې نظمي را ولي او د مسلمانانو دغه کوچنۍ لښکر د کفارو د لښکر په منځ کې محاصره سي، مګر د دغو غشو ویشتونکو د غشو ویشتلو په واسطه د کفارو دغه درې حملې ناکامه سوې او دې ته به مجبوره سوه چې بیرته پر شا ولاړ سي، چې همدا د غشو ویشتونکو هغه اساسي وظیفه وه چې دوی ته ورسپارل سوې وه.

د جنګ ژرنده پر دغه قسم ګرځېدل چې دغه کوچنۍ اسلامي لښکر د جنګ پر ټول میدان مسلط ؤ تر څو چه د مشرکانو د جنګي پهلوانانو عزم او همت مات سو د کامیابۍ امیدونه یې و شکېدل، د مشرکانو صفونه د مخ او شا، د چپه او راسته طرفو څخه سره پاشل کېدل، داسي معلومېدل لکه درې زره مشرکان چې د دیرشو زرو مسلمانانو سره جنګیږي، نه د څو سوو سره او مسلمانان ډېر شجاع او د کامیابۍ د یقین سره ښکاره کېدل، پسله هغه چې مشرکانو خپل آخرني کوښښونه د مسلمانانو د هجوم او حملو د بندولو دپاره وکړه بیا یې هم د عُجز او نا امیدۍ احساس کاوه، همت یې تر داسي اندازې کښته او مات سو چې یوه نفر هم دا جُرئت او دلاوري نه سوای کولای چې هغه خپل لوېدلي بیرغ ته دي هغه چې د (صواب) تر وژل کېدلو وروسته ولوېدی ور نژدې سي، هیڅا نه سوای کولای چې دغه لوېدلی بیرغ پورته کړي نو کفارو په کراره کراره د جنګ له میدانه پر شا تلل شروع کړه او ځینو یې تیښتي ته مخ ونیوی، د کفارو هغه خپلي لویې لویې خبري چې دوی به د خپلو ځانو سره کولې او ویل به یې: د خپلو وژل سوو کسانو انتقام او بدله به اخلو، خپل بایللی نوم او ننګ به بیرته لاس ته را وړو ټولي هیري سوې.

ابن اسحاق رحمه الله وایي: الله جل جلاله خپل نصرت پر مسلمانانو نازل کړی او هغه خپله وعده یې ور سره رشتیا کړه مسلمانانو کفار وځغلول، تر داسي اندازې چې د تورو په زور یې هغه خپل د اړولو تر ځای چې (قرارګاه) ورته ویل کیږي تیر کړل د کفارو په شکست

او ماته کې هيڅ شک او ترديد نه ؤ پاته.

عبدالله بن زبيرؓ د خپل پلار څخه روايت کوي چي وايي: په والله ما هند بنت عُتبه او د دې نوري ملګري وليدلې چي لمنې يې پورته کړي وې او تښتېدلې او د خپلو سامانو څخه يې هيڅ شئ نه ؤ ور سره اخيستی.

په هغه حديث شريف کې چي امام بخاري يې د براء بن عازبؓ څخه را نقلوي وايي: کله چي مسلمانان د کفارو د لښکر سره مخامخ سوه پسله لږه وخته کفارو په تېښته شروع وکړه تر داسي اندازې چي ما په خپلو سترګو د کفارو ښځې ليدلې چي د تيښتي په حال کې به يې پښې د خيمو په تناوو کي بندي سوې، دوی به لمنې پورته کړې هغه د پښو پای زېبونه به يې ښکاره سوه، په دغه حال کې ځيني مسلمانان توري په لاس په پسې دي او ځيني يې غنيمتونه ټولوي.

د غشو ويشتونکو رسوا کوونکې غلطي

په دغه وخت کې چي اسلامي کوچني لښکر د بل وار دپاره بيا د مکې مکرمې پر مشرکانو ښکاره او واضحه داسي برئ لاس ته را وړی چي د بدر تر بري او نصرت په کمه نه ؤ د غشي ويشتونکو د ډلي ډېرو نفرو داسي رسوا کوونکې غلطي وکړه چي د ميدانِ جنګ وضعه يې پر بل مخ واړول او مسلمانانو ته يې ډېر درانه تلفات ورسول.

دغه د دوی غلطي قريبه وه چي د رسول اللهﷺ د وژل کېدلو سبب وګرځي، دغه د دوی غلطي د مسلمانانو پر هغه شهرت او هيبت، پر هغه دبدبه او کاميابي ډېر بد اثر وکړی کومه چي تر بدر وروسته يې لاس ته را وړي وه، مورِ مخ کي د رسول اللهﷺ هغه واضح او شديد اوامر درته بيان کړه کوم چي دغه د غشو ويشتونکو ټولی ته يې صادر کړي وه چي ويل: تاسي به په دغه غره کي پر خپل ځای ناست ياست، ستاسي زموږ د کاميابۍ او شکست سره هيڅ تعلق نسته ترڅو چي ما امر نه وي درته کړی خپل ځای به نه پرېږدی، پر دغو شديدو او واضحه اوامرو سر بېره کله چي غشي ويشتونکو وليدل چي دښمن ځغلي او مسلمانان د جنګ په ميدان کې له دښمنه غنيمتونه ټولوي، پر دوی هم حُب د دنيا غالبه سو نو ځينو وځينو نورو ته و ويل:

غنیمتونه! غنیمتونه! وخه ته ګورئ؟ ستاسي ملګري کامیابه سوه.

د غشو ویشتونکو مشر او قوماندان عبدالله بن جبیر رضی الله عنه د رسول الله ﷺ اوامر ور په یاد کړه او ویل: آیا هغه مو هېر سوه چي رسول الله ﷺ درته ویلي وه؟

مګر ډېرو کسانو د خپل آمر دغه امر او لارښوونو ته غوږ و نه نیوی او ویل: یا والله موږ ورځو چي د نورو مسلمانانو سره په غنیمتو کي حصه واخلو.

بیا نو د دغو غشي ویشتونکو څخه څلویښتو نفرو خپل ځای پرېښاوه او د مسلمانانو د لښکر سره یو ځای سوه چي د غنیمتو په ټولولو کي حصه واخلي، په دغه ډول سره د مسلمانانو د لښکر شا بېله ساتونکو پاته سوه، هلته پر غره باندي فقط عبدالله بن جبیر رضی الله عنه او نه نفره نور د ده ملګري پاته سوه، دغو لسو نفرو دا عزم او إراده وکړه چي موږ به دغه ځای تر هغو پرې نږدو چي رسول الله ﷺ د تللو اجازه را ته ونه کړي یا ټول ونه وژل سو.

کله چي غشي ویشتونکو خپل ځای پرېښاوه دا د خالد بن ولید دپاره یو طلایي چانس او مناسبه موقع وه (*تر دغه وخته خالد بن ولید نه ؤ مسلمان سوی او د کفارو په لښکر کي د سپرو د ټولي قوماندان ؤ*) خالد د دغه ټوله جنګ په وخت کي د هغه خپلي ټولۍ سره نژدې و هغه غره ته موجود ؤ کوم چي هلته د رسول الله ﷺ په امر د مسلمانانو غشي ویشتونکي ناست وه، هر وخت چي به خالد د حملې او په جنګ کي د ګډون إراده وکړه غشي ویشتونکو به دئ او د ده ملګري په غشو ویشتل او د ده ټولۍ به بیرته شا ته ولاړل، هغه وخت چي مسلمانانو د کفارو پر بیرغ حملې کولې خالد د خپلي ټولۍ سره درې واره کوښښ وکړی چي د بیرغ اخیستونکو مرستي او کومک ته ورسي مګر په هر وار کي به غشي ویشتونکو د غشو په ویشتلو سره منعه کاوه او نه یې پرېښاوه چي په جنګ کي ګډون وکړي او حصه واخلي.

نو خالد بن ولید او د ده د سپرو ټولۍ په ټوله جنګ کي معطله پاته وه نه د غره د طرفه پر مسلمانانو ور تلای سي او نه جنګ ته داخلېدلای سوای، مقصد دا چي دغه غشي ویشتونکو د اُحُد په غزاء کي ډېر اهمیت درلودی د جنګ د میدان ډېره مهمه او حساسه نقطه یې نیولې وه، اوس چي غشو ویشتونکو خپل ځای پرېښاوه او په میدانِ جنګ کي د غنیمتو په ټولولو مشغوله سوه، خالد بن ولید چي د دغې لحظې په انتظار

ولاړ ؤ او ويې ليدل چې هغه غشي ويشتونکي چې دئ يې نه پرېښاوه ولاړل، ژر يې خپله ټولۍ امر کړه چې دغه غره ته درځئ، اوس نه غواړې چې د غره تر شا د جنګ ميدان ته ورسي بلکه په خپله پر غره ور وختی هغه لس نفره چې پر غره پاته وه هغو کوښښ وکړی چې د غشو په ويشتلو يې وګرځوي، مګر لس نفره د پوره لښکر په مقابل کې څه کولای سي؟

خالد د خپلې ټولۍ سره غره ته ور وختی، عبدالله بن جُبيرؓ او د هغه سره پاته ملګري يې ټول په شهادت ورسول، اوس غر د خالد او د ده د ټولۍ تر تسلط لاندې سو او بيا د غره ترشا د جنګ ميدان ته ور داخل سوه، اوس د خالد ټولۍ د مسلمانانو د لښکر تر شا سوه، د مخه ټول کفار د مسلمانانو د لښکر مخ ته وه او اوس چې دغه ټولۍ د غره ترشا ميدانِ جنګ ته ورتېره سوه نو د خالد ټولۍ د مسلمانانو د لښکر تر شا سوه، هلته ځيني مسلمانان په ميدان جنګ کې غنيمتونه ټولوي او ځيني يې د پاته کفارو سره په جنګ مشغوله دي، دلته د خالد د سپرو ټولۍ نارې او پر مسلمانانو حملې شروع کړې، په دغه نارو سره هغه مات سوي مشرکان پوه سوه چې د جنګ په حالاتو کې بدلون راغلی هغو هم پر مسلمانانو مخ را وګرځاوه، مسلمانان د شا له طرفه وهل کيږي او هغه مسلمانان چې د جنګ په اولو قطارو کې وه هغه نه دي خبر چې تر شا څه پېښه سوه؟ هغه بيرته پرشا را وګرځېدل، په دغه وخت کې د کفارو څخه يوې ښځې چې (عَمره بنت علقمه الحارثيه) وه د کفارو لوېدلی بيرغ پورته کړی او شا وخوا مشرکان پر را وګرځېدل، يو له بله يې سره نارې کړې چې را ټول سی او جنګ مه پرېږدی.

اوس هغه مسلمانان چې د شا له طرفه او د دوی په بې خبرۍ کې د خالد ټولۍ پر راغله او په تورو يې وهي د دې دپاره چې د خالد د ټولۍ له وهلو خلاص سي د مخ و طرف ته ځغلي او د ميدانِ جنګ د اولو صفو مسلمانان چې په هيڅ حال نه دي خبر د شا و طرف ته را وګرځېدل چې څه پېښه ده؟ هغه مسلمانان چې د خالد د ټولۍ څخه ځغلي د دوی په مخه ورځي او دوی يې په تورو وهي، ځکه جنګ دی او خلک په زغرو پټ دي، دوست او دښمن نه سره پېژندل کيږي اوس په خپله د مسلمانانو په منځ کې د نه پېژندلو په سبب جنګ شروع سو او د بلې خوا مسلمانان د مخ او د شا له

طرفه وهل کیږي، مسلمانان د میدان جنګ په منځ کي داسي سوه لکه د ژرندي د دوو پلو په منځ کي چي وي یا لکه د غچي په خوله کي چي راسي د مخ او شا له طرفه وهل کیږي او دوی په خپل منځ کي د نه پیژندلو په سبب هم یو له بله سره وهي.

په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د مسلمانانو د یوې کوچنۍ (۹) نفري ډلي سره د لښکر تر شا ولاړ ؤ د مسلمانانو قهرمانانه جنګ او د کفارو تېښته یې لیدل چي ناڅاپه او په پوره بې خبرتیا کي یې د خالد بن ولید د سپرو ټولۍ د مسلمانانو ترشا ولیدل.

اوس نو دلته د رسول الله ﷺ مخ ته دوې لاري وې چي یا به خپل ځان او دغه (۹) نفره ملګري په ډېره چابکي سره د امان او پټ ځای ته رسوي او خپل محاصره سوی لښکر به خپل تقدیر ته پرېږدي چي څه ورته پېښیږي هغه به ورته پېښ سي.

یا دا چي خپل ځان په خطر کي واچوي خپلو پاشلو اصحابو ته ور ناري کړي چي د ده ﷺ پرشا وخوا را ټول سي او د هغو څخه بیرته یوه قوي جبهه جوړه کړي چي د هغو په واسطه خپل محاصره سوی لښکر د محاصرې څخه خلاص او د اُحُد د غره ولوړو ته یې وخېژوي.

دلته نو د رسول الله ﷺ بې مثله شجاعت او عبقریت وځلېدی، په لوړ آواز سره یې خپلو اصحابو کرامو ته ورناري کړه: عِبادَ الله! رسول الله ﷺ پوهېدی چي د ده آواز به تر مسلمانانو د مخه هغه مشرکان واوري چي په ټولو مسلمانانو کي یې تر هر چا د مخه رسول الله ﷺ په کار ؤ، مګر بیا یې هم په لوړ آواز سره ناري کړه: «عباد الله! انا رسولُ الله» د الله بندګانو زه رسول الله یم دلته راسی، په دغه خطرناکه وخت کي رسول الله ﷺ په دغه ناره سره خپل ځان په خطر کي واچاوه.

مګر مسلمانان چي د کفارو په محاصره کي لوېدلي وه صحي فکر یې د لاسه ورکړی ؤ بېله خپلو ځانو د بل شي یا بل چا په فکر کي نه وه، ډېرو یې د تیښتي لار اختیار کړه او د جنګ میدان یې پرښناوه او دوی نه پوهېدل چي وروسته څه کیږي او څه پېښیږي؟ تر داسي اندازې چي ځیني تښتېدونکي خلک مدینې منورې ته ورسېدل او ځیني یې غره ته وختل، ځیني چي د جنګ د اولو صفو څخه را ګرځېدل د مشرکانو په لښکر ګډ سوه، دوه لښکره سره ګډ وډ دي، مسلمان او مشرک یې نه سره

معلومیږي، دلته نو په خپله په مسلمانانو کي قتل او وژنه پیښې سوه. ځینو مسلمانانو ځیني نور مسلمانان د نه پیژندګلوۍ په سبب و وژل.

امام بخاري د حضرت عائشي رضي الله عنها څخه روایت کوي چي وایي: کله چي د اُحد ورځ وه او کفارو واضحه ماته وخوړل ابلیس ناري کړه: یا عباد الله! اُخراکم. یعني: د شا طرف ته متوجه سی چي دښمن د شا له طرفه درغلی. په دغه ناره سره د مسلمانانو د اولو صفو خلک را وګرځېدل او د خپلو وروستنیو صفو سره یې په وهلو شروع وکړه.

حُذیفه بن یمان رضي الله عنه وایي: ما خپل پلار ولیدی چي مسلمانان یې له دوو طرفو وهي او ما پر ناري کړې: عباد الله! دا زما پلار دی، مګر د جنګ میدان تود ؤ او چا زما ناري نه اورېدلې تر هغو یې واهه چي وې وژی او بیا حذیفه رضي الله عنه وویل: الله دي عفوه درته وکړي.

نو هغه کسان چي په میدانِ جنګ کي پاته وه په هغو کي دغه ګډ وډي پیښه سوه، ډېر کسان لکه ورک داسي وه نه پوهېدل چي چیري ولاړ سي او څه وکړي، دوی په دغه سر ګردانه حال کي وه چي هلته یوه ناره کووتکي په لوړ آواز سره ناري کړه: (محمّد و وژل سو) د دغه خبر په اورېدلو سره مسلمانانو نور هم حواس بایلول قریبه وه چي د ډیرو افرادو معنوي روحیات مړه سي، ډیرو کسانو اسلحه و غورځول او جنګ کول یې پرېښوول، ځیني بیا په دې فکر کي سوه چي د عبدالله بن اُبيّ رئیس المنافقین سره ارتباط ونیسي چي د ابوسفیان څخه د دوی دپاره امان وغواړي.

مصعب بن عمیر رضي الله عنه چي د شیطان دغه ناره واورېدل چي محمّدﷺ و وژل سو، نو یې و ویل:

﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ انقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾﴾

یعني: نه دی محمّدﷺ مګر د الله جل جلاله یو رسول دی، په تحقیق تر ده د مخه ډېر رسُولان تېر سوي دي، آیا که محمّدﷺ مړ سي یا شهید کړل سي نو تاسي بیرته پر شا خپل کفر ته ور ګرځی؟ (*یعني: دا نه ده صحي، ځکه هر بشر آخر له دنیا څخه تلونکی*

دی) او هر څوک چې بیرته هغه خپل کفر ته وګرځي نو الله ﷻ ته هیڅ تاوان نه رسوي او ډېر ژر به الله ﷻ شکر کوونکو بندګانو ته د خیر بدله او جزاء ورکړي.

د شیطان د نارې په اورېدلو سره دغه جملې د مصعب بن عمیر رضی الله عنه د خولې څخه را ووتلې او دا د مخه تر دې وې چې دغه آیات په قرآن مجید کې نازل سي، الله ﷻ دغه آیات د ده رضی الله عنه پر ژبه جاري کړی او بیا په وروسته کې جبریل علیه السلام دغه آیات شریف د الله ﷻ له طرفه رسول الله ﷺ ته را نازل کړی.

انس بن نضر رضی الله عنه پر هغه ډله ورغلی چې حواس یې بایللي او په فکر کې ناست دي، انس بن نضر هغه څوک دی چې د بدر غزاء ته نه ؤ حاضر سوی او بیا یې قسم یاد کړی: که بل وار د رسول الله ﷺ او قریشو په منځ کې جنګ پېښ سو زه به الله ﷻ ته هغه کارونه ور ښکاره کړم چې زه یې کوم (*یعني د مرګ تر وخته به جنګېږم*) نو رشتیا هم انس بن نضر رضی الله عنه دلته خپل شجاعت او مړانه ښکاره کړه.

کله چې انس بن نضر رضی الله عنه پر هغه ډله ورغلی چې حواس یې بایللي وه او په فکر کې ناست دي نو یې ورته وویل: د څه شي انتظار کوی چې ناست یاست؟ دوی و ویل: رسول الله ﷺ و وژل سو، ده و ویل: که رشتیا هم رسول الله ﷺ وژل سوی وي نو تاسي تر ده وروسته ژوند څه کوی؟ ولاړ سی او ځانونه پر هغه لار و وژنی چې رسول الله ﷺ پر و وژل سو او بیا انس بن نضر رضی الله عنه و ویل: الٰهي! زه له هغو کارو عفوه غواړم کوم چې مسلمانانو وکړه او الٰهي! زه له هغه څه څخه بري او بېزاره یم کوم چې مشرکانو وکړه، یعني: نه د مسلمانانو په دغه تېښته او حواس بایللو خوښ یم او نه د مشرکانو دغه عمل خوښوم او بیا رهي سو، سعد بن معاذ رضی الله عنه په مخه ورغلی او ورته وې ویل: چیري ځې؟ یا ابا عُمر! انس بن نضر رضی الله عنه و ویل: والله یا سعد! د اُحُد څخه د جنت بوی را باندي لګېږي او ولاړی تر هغو یې د کفارو سره جنګ کاوه ترڅو چې شهید و وژل سو، پسله جنګه د ده جسد چا نه پېژندی چې دا څوک دی ځکه د ده پر بدن دروا تیا زخمه وه، چې ځیني یې د تورو ځیني یې د نېزو او ځیني یې د غشو وه نو د ده بدن هیچا و نه پېژندی بېله د ده د خوره چې هغې هم د ده پر یوه ګوته و پېژندی چې پخوا لا پرې سوې وه، سعد بن معاذ رضی الله عنه و رسول الله ﷺ ته و ویل: والله

یا رسولَ الله زما په وسه نه وه پوره چې داسې کار وکړم لکه انس بن نضر چې وکړ.
ورونو! څوک داسې جهاد کولای سي؟ څوک د دښمن سره دومره مخامخ کېدلای سي؟ څوک دومره تحمل او مقاومت کولای سي؟ چې درو اتیا زخمه دي زخمي سي او دئ دي جنګ کوي، یو سړئ یو ځای زخمي کېږي او د جنګ له میدانه وزي، دوه زخمه خو څوک په تکلیف زغملای سي، مګر درو اتیا زخمه او بیا دي هم جنګ کوي، سعدؓ وایي موږ یې بدن لڅ کړی په ټول بدن کي یې د یوې لویشتي ځای نه ؤپاته چې زخم دي یې نه وي خوړلی د الله جل جلاله په لار کي یې ټول بدن خوړین سوی ؤ.
ثابت بن دحداح الأنصاريؓ خپل قوم ته ورناري کړه: یا معشر الأنصار! که محمّدﷺ وژل سوی وي الله جل جلاله حَی او ژوندئ دی نه مري، پرخپل دین و جنګېږی، الله ستاسي ناصر او کامیابه کوونکی دی، د انصارو څخه څو نفره د ده ملګري سوه او د خالد د سپرو پر ټولی یې حمله وکړه تر څو چې خالد په نېزه ووژی او د ده نور ملګري هم شهیدان سوه.
د مهاجرینو یو نفر د جنګ په میدان کي پر یوه انصاري ورغلی چې په خپلو وینو کي سره اوښتی، مهاجر ورته و ویل: اې فلانیه! آیا ته خبر سوې چې محمّدﷺ و وژل سو؟ یعني: تا دغه خبر واورېدی؟ مهاجر ځان ته معلومات کوي چې خبر رشتیا دی که درواغ؟ نو ویل: ته خبر سوې چې محمّد و وژل سو؟ انصاري و ویل: که محمّدﷺ وژل سوی وي هغه خپل رسالت ورساوه اوس تاسي پر خپل دین وجنګېږی.
دغه خبره موږ ټولو مسلمانانو ته خطاب دی، که محمّدﷺ د دنیا څخه رحلت کړی دی خو دین یې موږ ته پوره را ورساوه، اوس نو د دغه دین ساتل او تر نورو انسانانو پوري یې رسول زما او ستا پر غاړه امانت او ایماني وظیفه ده.
په دغه قسم قربانیو او شجاعت سره د مسلمانانو د جنګیالیو معنویات او احساسات بیرته را ژوندي سوه، دوی ته د دوی عقلونه او تدبیر بیرته را وګرځېدل، نو یې هغه د تسلیمېدلو، یا دا چې د عبدالله بن أبئ سره د خلاصون دپاره رابطه ونیسي فکرونه له دماغه وایستل خپلې اسلحې یې واخیستې او د مشرکانو پر لښکرو یې حملې شروع

کړې کوښښ کوي چې خپل د قیادت مرکز ته ځانونه ورسوي، په عین وخت کې دا معلومات هم ورته وسوه: چې هغه د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو خبر هم يو جوړ سوي درواغ وه، دې معلوماتو د دوی قوت او همت نور هم ور زيات کړه، نو خود پسله ترخه جنګه او ټينګ مقاومته هغه د محاصرې له حالته خلاص سوه او په کراره کراره د خپل مرکز او قيادت پر شا وخوا سره جمعه کېدل.

هلته د صحابهٔ کرامو په جمله کې يوه بله دريمه ډله هم وه چې د هغو دپاره بل هيڅ شئ دومره مهم نه ؤ بېله د رسول الله ﷺ ساتنه چې دغې ډلې د محاصرې د ماتولو دپاره او رسول الله ﷺ ته د ځان د رسولو دپاره هجوم او حملې شروع کړې.

د دغې ډلې په مقدمه کې حضرت ابوبکرالصدّيق، حضرت عمرِفاروق او حضرتِ علي بن أبي طالب ﷺ وه، که څه هم دوی د جنګ په اولو صفو کې وه خو کله چې يې د جنګ دغه بد حال وليدی او د رسول الله ﷺ پر مبارک ذات يې خطر حِس کړی نو اوس د ده ﷺ څخه د دفاع کوونکو په مقدمه کې ودرېدل.

د رسول الله ﷺ پر شا وخوا شديد جنګ

کله چې د مسلمانانو د لښکر ډېره حصه هلته په محاصره کې پاته وه او د مشرکانو د ژرندي د دوو پلو په منځ کې ميده کېدل، هلته د رسول الله ﷺ پرشا وخوا ډېر شديد جنګ روان ؤ، مورِ مخ کې درته و ويل: کله چې مشرکانو د محاصرې عمليه شروع کړه د رسول الله ﷺ سره بېله (۹) نفرو بل هيڅوک نه وه ور سره او کله چې رسول الله ﷺ مسلمانانو ته ور ناري کړه: اِلَيّ عبادَ الله! أنا رسولُ الله، مشرکانو هم د ده ﷺ آواز واورېدی او وې پېژندی، د مخه تر دې چې د مسلمانانو د لښکره يو څوک و رسول الله ﷺ ته ور و رسيږي کفارو په خپل ټول قوت او شدت سره پر ده ﷺ حمله وکړه، نو د مشرکانو او د دغو نهو نفرو اصحابِ کرامو په منځ کې داسي شديد جنګ شروع سو چې په هغه کې د محبت او قرباني، شجاعت او فدا کاری، نادره او بېمثله نمونې ښکاره سوې.

امام مسلم د انس بن مالک رضی الله عنه څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ د اُحُد په ورځ د نهو نفرو سره یوازي پاته ؤ چي اووه نفره یې انصار وه او دوه نفره یې مهاجرین وه. چي دغه مهاجرین طلحه بن عبیدالله او سعد بن أبي وقاص رضی الله عنهما وه.

کله چي کفار ده ﷺ ته ور نژدې سوه رسول الله ﷺ و فرمایل: څوک دغه کفار زما له طرفه شړي او لیري کوي؟ او هغه لره جنت دی، یا په جنت کي زما ملګری دی، د انصارو څخه یو سړئ ور د مخه سو تر هغو یې جنګ کاوه چي و وژل سو، کفار نور هم رسول الله ﷺ ته ور نژدې سوه، دغه رنګه د دغو اوو نفرو انصارو څخه یو یو نفر ورته دریږي تر څو چي اووه سره و وژل سوه، رسول الله ﷺ خپل مهاجر ملګرو ته و ویل: موږ د خپلو ملګرو سره انصاف و نه کړی او د هغو اوو نفرو انصارو آخري نفر عمّاره بن یزید بن سکن رضی الله عنه ؤ، ده هم تر هغو جنګ وکړی چي زخمونه یې ډېر سوه او پر مځکه ولوېدی، د عمّاره بن یزید رضی الله عنه تر غځارېدلو او لوېدلو وروسته فقط رسول الله ﷺ او دوه قریشي ملګري یې پاته سوه.

امام بخاري او امام مسلم د أبي عثمان رضی الله عنه څخه روایت کوي چي وایي: د اُحُد د ورځي په ځینو وختو کي د رسول الله ﷺ سره بېله طلحه بن عبیدالله رضی الله عنه او سعد بن أبي وقاص رضی الله عنه څخه بل هیڅوک نه وه پاته.

دغه نو نسبت د رسول الله ﷺ ژوند ته هغه ډېر سخت وخت او ساعت ؤ او د کفارو دپاره یو طلایي چانس ؤ چي په لاس ورغلی، خو مشرکانو هم د دغه طلایي موقع او فُرصې څخه په استفاده کولو کي هیڅ سستي او تنبلي و نه کړه، غواړي چي په دغه وخت کي خپل شوم مقصد عملي کړي، نو یې خپلي ټولي حملې و رسول الله ﷺ ته متوجه کړې او په دې امید دي چي دئ ﷺ له منځه یوسي، په دغه وخت کي عتبه بن أبي وقاص چي د سعد بن أبي وقاص رضی الله عنه ورور دی او مشرک دی رسول الله ﷺ یې په ډبره و ویشتی او ډبره د رسول الله ﷺ پر مخ ومښتل، د دغه ویشتلو په سبب د رسول الله ﷺ د راسته طرف په کښته زامه کي هغه غاښ و وتی چي په عربي کي (رُباعیه) ورته ویل کیږي او رباعیه هغه غاښ دی چي د نېښ او د مخ د دوو جوړه غاښو په منځ کي دی او د رسول الله ﷺ لاندي شونډه زخمي سوه،

په دغه وخت کې عبدالله بن شهاب الزهري کافر و رسول الله ﷺ ته ور د مخه سو او پر تندي يې زخمي کړی يا زموږ په اصطلاح سر مبارک يې ورمات کړی.

له بله طرفه يو بل حاسد او عنيد د آس سپور عبدالله بن قمئه ملعون راغلی توره يې پورته کړه پر رسول الله ﷺ يې واری وکړی، توره په ډېر شدت او قوت د رسول الله ﷺ پر اوږه و منښتل خرنګه چې رسول الله ﷺ دوې زغري يوه پر بله سربېره اغوستي وې نو د توري واري د دغه زغرو په سبب د پرې کولو تاثير و نه کړی ځکه توره پر اوسپنه و منښتل، مګر واری ډېر قوي او شديد ؤ توري د سوڼي وظيفه آداء کړه او تر يوې مياشتي زيات رسول الله ﷺ د اوږې له درده شکايت کاوه.

فکر وکړی دغه کافر لعنهُ الله عليه په څومره قوت رسول الله ﷺ وهلی ؤ؟ چې د هغه وهلو په سبب تر يوې مياشتي زيات د رسول الله ﷺ اوږه خوږېدل.

دوهم وار بيا ابن ام قمئه ملعون پر راغلی او رسول الله ﷺ يې په ډېر قوت او شدت سره پر سر په توره و واهه او ويل: واخله زه ابن قمئه يم، رسول الله ﷺ چې د خپل مبارک مخه ويني پاکولې ورته و ويل: أقمَأکَ الله، يعني: الله دي ذليله کړه، الله جل جلاله د رسول الله ﷺ دغه دعاء يا ښرا قبوله کړه او ابن قمئه چې له دغه جنګه خپل کور ته ولاړی نو بيا د خپلو پسو ورمې يا ګلې ته ور ووتی، د ده پسونه چې د غره پر يوه لاښ ګرځېدل دئ هلته ورغلی د پسو په منځ ور ننوتی، د ده د پسو څخه يوه ښکرور وزګري پر ور و ځغستل او دئ يې په سر داسي و واهه چې د غره د لوړه لاښه يې لاندي واچاوه، په ګېلېدلو ګېلېدلو لاندي ولوېدی ټوک ټوک او مردار سو.

نو دغه ابن قمئه چې دوهم وار بيا رسول الله ﷺ په قوت سره په توره پر سر و واهه د هغه خول چې د اوسپني د ځنځيرانو څخه جوړ سوی ؤ او د رسول الله ﷺ پر سر ؤ د يوه ځنځير دوې حلقې يا دندانې د رسول الله ﷺ په سر ننوتې، پر دغه سربېره بيا هم رسول الله ﷺ ولاړ دی، سره د دې چې پر رسول الله ﷺ د توري دوه ډېر سخت او شديد وارونه وسوه خو بيا هم په رسول الله ﷺ کي طاقت سته او مقاومت کوي.

تاسي به نن ورځ د کفارو و ځينو کارو او خبرو ته په تعجب کي ياست چې دوی ولې پر رسول الله ﷺ دغسي ناوړه خبري کوي، خو دا د تعجب وړ او د تعجب ځای

نه دی، بلکه تاسي د رسول الله ﷺ ژوند ته وګورئ چي د دعوت له اولي ورځي څخه د شيطان نوکران زموږ د لار بښوونکي ځلانده نور سره څه کول او څه يې کړي دي؟ خو الله عزوجل خامخا خپل دين او خپل رسول غالبه کړی او غالبه کوي يې.

قافله تېرېږي او سپي غاپي خو قافلې ته ضرر نه رسيږي او د سپو غپا آسمان ته نه رسيږي.

په صحيح حديث شريف کي راغلي دي: کله چي د رسول الله ﷺ مبارک غاښ مات سو او په سر زخمي سو رسول الله ﷺ له خپله مبارکه مخهويني پاکولې او ويل يې: څنګه به هغه قوم خلاص او کاميابه سي چي دوی د خپل نبي سخ ور زخمي کړی او غاښ يې ور مات کړی؟ حال دا چي دغه نبي يې الله يا د الله جل جلاله لاري ته دعوتوي، الله جل جلاله په دغه باره کي فرمايي:

﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ ٱلْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَٰلِمُونَ ۝١٢٨﴾.
[آل عمران: ١٢٨]

الله جل جلاله په دغسي دردووتکي حالت کي خپل رسول ﷺ ته فرمايي: تا لره په امورو کي (*يعني: په دغو کارو کي*) هيڅ اختيار نسته (*بلکه الله جل جلاله د هر شي اختيار درلودونکی دی*) يا به الله عزوجل د دوی توبه قبوله کړي، يا به دوی ته عذاب ورکړي او بېشکه چي دوی ظالمان دي.

ورونو! په حقه سره مشرکان د خپل وحشت او بربريت په سبب د دې وړ او لائق وه چي رسول الله ﷺ ښرا ور ته وکړي مګر د الله جل جلاله دا إراده وه چي خپل رسول تر هغه خپل جليل او عظيم منصب نور هم لوړ او عظيم کړي او د خپل رسول د ښو اخلاقو يوه ډېره لوړه او شانداره نمونه قائمه کړي او ټوله دنيا ته دا ور ښکاره کړي: چي ټول بشريت دي د دغه سيّدُ المرسلين صبر او تحمل، حلم او عفوي ته وګوري، چي مشرکان پر ده ﷺ ظلم او تجاوز کوي او دیٔ ﷺ هغو ته يوه ښرا هم نه کوي، يوازي هغه الٰهي اوامر عملي کوي کوم چي دیٔ ﷺ په امرکړه سوی دی، لکه دعوت، تبليغ او جهاد او د کارو نتيجه او انجام الله عزوجل ته سپاري، په هغو کي چي هر حکمت او مصلحت وي هغه به کيږي، آيا د دې په عوض او بدل کي چي مشرکان د رسول الله ﷺ په ښرا سره هلاک سي دا به ښه او بهتره نه وي چي په وروسته کي هم

دغه د اسلام له دښمنانو څخه د اسلام محافظين او د رسول الله ﷺ مينان او فداکاره عسکر جوړ سي؟ لکه هم داسي چي وسوه.

هغه د کفارو مشهوره مشران کوم چي اوس رسول الله ﷺ غوښته چي ښرا ورته وکړي څه موده وروسته الله جل جلاله دوی ټول د اسلام په فداکاره لښکر کي شامل کړه، مقصد دا چي په دغه الٰهي جمله سره چي فرمايي:

﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ ٱلْأَمْرِ شَيْءٌ﴾

رسول الله ﷺ ته تنبيه ورکړل سوه چي بنده لره اختيار نسته او نه د بنده علم پر ټولو شيانو را ګرځېدلای سي، الله جل جلاله چي د هر شي إراده وکړي هغه کوي، که څه هم کافران ستاسي دښمنان دي او پر تاسي ظلم کوي خو که الله عزوجل إراده و فرمايي هغه به سمي لاري ته را ولي او که يې بيا د عذاب إراده وسوه عذاب به ورکړي.

او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: الٰهي! زما قوم ته مغفرت او بخښنه وکړې دوی بې علمه او ناپوه دي، په بل روايت کي راغلي دي چي وې فرمايل: الٰهي! زما قوم ته هدايت وکړې دوی ناپوه دي. *خير بيرته خپلي قصي ته راسه:*

په دې کي هيڅ شک نسته چي د مشرکانو هدف او مقصد دا ؤ چي د رسول الله ﷺ ژوند پای ته و رسوي، مګر هغه دوو مهاجرو قريشو چي سعد بن أبي وقاص او طلحه بن عبيدالله وه په پوره قهرماني، لوړ همت او شجاعت سره داسي بې مثاله جنګ کاوه چي مشرکانو ته يې د دوی و هدف ته د رسېدلو لار بنده کړه.

که څه هم دوی فقط دوه نفره وه خو د عربو د ماهره غشي ويشتونکو څخه وه، د رسول الله ﷺ څخه يې داسي دفاع وکړه چي مشرکان يې دې ته مجبوره کړه چي د رسول الله ﷺ څخه ليري سي، سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه چي پوره ښکاري او ماهره غشي ويشتونکی ؤ، رسول الله ﷺ د ده د غشو د جعبې څخه غشي ورته را ايستل او ورته ويل يې: وله يې «فِداکَ أبي وامي»

ورونو! دغه جمله چي «فِداکَ أبي وامي» يا «بِأبي و اُمي» په پخوانۍ فصيحه عربي کي ډېره استعمالېدل چي د لفظ ترجمه يې داسي ده: زما مور او پلار دي تر تا

قربان وي، مګر د استعمال ځای او د استعمال مقصد یې دا ؤ: که به یو څوک چا ته ډېر ګران، معزز او محترم ؤ، هغه ته یې دغه جمله ویل او همېشه مور او پلار دواړه نه سره یو ځای کېدل، په ډېرو وختو کې داسې ویل کېده چې «فداکَ أبي» یا «بِأبي»

نو دا چې رسول الله ﷺ مور او پلار دواړه سره یو ځای کړه دا پر ډېر ګرانښت او د سعد رضي الله عنه پر ډېر استعداد او مهارت دلالت کوي او سعد رضي الله عنه به په وروسته کې په دغه جمله سره ډېر فخر کاوه او ویل به یې: په والله رسول الله ﷺ خپل مور او پلار دواړه هیچا ته نه دي سره یو ځای کړي، چې ورته و وایي «بِأبي و أمي» بېله ما څخه.

او هرڅه چې طلحه بن عبیدالله ؤ، امام نسائي د جابر رضي الله عنه څخه دغه د رسول الله ﷺ پرشا وخوا د مشرکانو را ټولېدل او دا چې د رسول الله ﷺ سره څو نفره انصار وه روایتوي، جابر رضي الله عنه وایي: مشرکان و رسول الله ﷺ ته وُر ورسېدل، رسول الله ﷺ و فرمایل: څوک د دغه قوم دفاع کوي؟ طلحه رضي الله عنه و ویل زه، بیا جابر رضي الله عنه وایي: چې انصار مشرکانو ته ور د مخه سوه څو انصار یو پسله بله په هغه ترتیب و وژل سوه چې مخ کې مو د امام مسلم په روایت کې درته بیان کړه، کله چې انصار ټول شهیدان سوه طلحه رضي الله عنه ور د مخه سو، جابر رضي الله عنه وایي: بیا نو طلحه رضي الله عنه د یوې ټولۍ په مثل جنګ وکړی، ترڅو چه لاس یې په توره و وهل سو او ګوتې یې پرې سوې او بیا الله جل جلاله مشرکان پر شا کړه.

حاکم رحمه الله په اکلیل کې وایي: چې طلحه بن عبید الله د اُحُد په ورځ (٣٩ یا ٣٥) ځایه زخمي سو او دوې ګوتې یې پرې سوې.

امام بخاري د قیس بن أبي حازم رضي الله عنه څخه روایت کوي چې وایي: ما د طلحه هغه شَل لاس ولیدی چې په هغه لاس سره یې د اُحُد په ورځ د رسول الله ﷺ څخه دفاع کول، یا یې رسول الله ﷺ په ساتی.

امام ترمذي روایت کوي چې رسول الله ﷺ د اُحُد په ورځ د طلحه په باره کې و فرمایل: که څوک غواړي چې داسې شهید ته وګوري چې د مځکې پرمخ ګرځي نو دي طلحه بن عبیدالله ته وګوري.

ابو داود الطيالسي د عائشې رضي الله عنها څخه روايت کوې چې دې و ويل: هر کله چې به د اُحُد ورځ ياده سوه ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه به ويل: دغه ورځ ټوله د طلحه ورځ وه.

په دغه باريک وخت کې او دغه د تکليف په ساعت کې الله جل جلاله د غيبو خپل نصرت نازل کړی، امام بخاري او امام مسلم د سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه څخه روايت کوي چې وايي: د اُحُد په ورځ مې رسول الله ﷺ وليدی چې دوه نفره ور سره وه چې سپين کالي يې اغوستي وه او د ده ﷺ د دفاع دپاره يې ډېر شديد جنګ کاوه، چې دغه دوه نفره مې نه د مخه ليدلي وه او نه مې بيا په وروسته کې وليدل او په يوه روايت کې راغلي دي چې دغه دوه نفره جبريل او ميکائيل عليهما السلام وه.

دغه ټولي واقعې يعني: د رسول الله ﷺ زخمي کېدل، د ده ﷺ سره د اوو ولاړو انصارو شهادت دغه ټوله په څو لږو لحظو کي پېښ سوه چې هيڅا يې توقع نه کول، که نه د رسول الله ﷺ هغه غوره اصحاب چې د جنګ په اولو صفو کې په جنګ مشغول وه فقط د حالاتو د خطر ناکه کېدلو په ليدلو سره او د رسول الله ﷺ د آواز په اورېدلو سره ډېر ژر د رسول الله ﷺ طرف ته په چابکي سره را غله، نه غواړي چې رسول الله ﷺ ته داسي شئ پېښ سي چې د دوی نه وي خوښ، مګر کله چې دوی ور ورسېدل رسول الله ﷺ ته هغه څه ورپېښ سوي وه چې ور پېښېدل، رسول الله ﷺ زخمي دی، د انصارو څخه شپږ نفره وژل سوي دي، اووم نفر يې د ډېرو زخمو په سبب د مرګ په حالت کې پروت دی، سعد او طلحه رضي الله عنهما په همت او مړانه د رسول الله ﷺ څخه دفاع کوي، کله چې دغه نور اصحاب کرام ور ورسېدل په خپلو بدنو او اسلحو يې پر رسول الله ﷺ زغره يا پنجره جوړه کړه، رسول الله ﷺ يې د دښمن د ضربو څخه په خپلو ځانو وساتی، د دښمن حملې او هجوم يې رد کړه.

اول هغه څوک چې رسول الله ﷺ ته يې ځان ور ورساوه هغه (ثاني اثنين) هغه د هجرت د ورځې د غار ثور ملګری حضرت ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه وُ، ابن حبان په خپل صحيح کي! چې د احاديثو يو معتمد کتاب دی د عائشې رضي الله عنها څخه روايت کوي چې ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه و ويل: کله چې د اُحُد په ورځ د رسول الله ﷺ څخه خلک ولاړه زه اول هغه څوک وم چې رسول الله ﷺ ته مې ځان ور ورساوه، د ليري مې يو سړئ

ولیدی چي د رسول الله ﷺ د ساتلو دپاره یې جنګ کاوه، ما و ویل: کُن طَلحَه، یعني: دا به طلحه وي، زه لا نه وم ور رسېدلی چي ابو عبیده عامر بن الجراح رضی الله عنه پسي را ورسېدی، هغه داسي را ځغستل لکه مرغه چي را الوتی وي ترخو تر ما پوري را ورسېدی، موږ چي رسول الله ﷺ ته ور ورسېدلو و مو لیدل چي طلحه رضی الله عنه د هغه حضور ته زخمي پروت دی رسول الله ﷺ و فرمایل: د ورور مرسته مو وکړی چي هغه د مرګ په حالت کي دی.

رسول الله ﷺ پر مبارک سر داسي وهل سوی ؤ چي د خُول دوې حلقې یا دنداني یې په سر ننوتلي وې او د رسول الله ﷺ د سر او خولې څخه ویني را بهېږي، اصحابِ کرام غواړي چي دغه ویني و دروي، د دغه مقصد دپاره باید د رسول الله ﷺ له سره هغه د اوسپني خول ایسته سي، مګر دغه خول نه ایسته کېدی، ځکه د ځنځیرانو حلقې د سر په هډوکي ننوتلي دي، ابوبکرالصدّیق رضی الله عنه وایي: زه ور تېر سوم چي دغه دوې حلقې د رسول الله ﷺ له سره را و باسم خو ابو عبیده رضی الله عنه راته و ویل: د الله روی مي دروړی دی یا ابا بکر! ما پرېږده چي را وې باسم، ابوبکر رضی الله عنه وایي: بیا ابو عبیده رضی الله عنه یوه حلقه په غاښ ونیول او په کراره کراره یې را کشوي، خو د حلقې د را ایستلو سره د ابو عبیده غاښ هم و وتی ابوبکر رضی الله عنه وایي: زه ورغلم چي دغه بله حلقه را وباسم، ابو عبیده بیا راته و ویل: یا ابا بکر! د الله روی مي در وړی دی ما پرېږده چي را وې باسم، بیا یې دغه بله حلقه په غاښ ونیول او کرار کرار یې ښورول تر څو چي هغه یې هم په ډېر احتیاط سره را وایستل او د حلقې د را ایستلو سره د ابو عبیده بل غاښ هم و وتی، رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: چي د ورور مرسته مو وکړی چي د مرګ په حالت کي دی، نو موږ طلحه رضی الله عنه ته ورغلو د هغه په علاج مشغوله سوو، و مو لیدل چي هغه (١٩) ځایه زخمي سوی ؤ چي دا په دغه ورځ د طلحه رضی الله عنه پر ډېر همت او شجاعت دلالت کوي، چي تر کومي اندازې یې د رسول الله ﷺ څخه دفاع کول.

کله چي د رسول الله ﷺ له سره هغه د خُول د ځنځیر حلقې یا دنداني وایستل سوې د رسول الله ﷺ د سره څخه ویني بهېدل شروع سوه فوّاره غوندي ویني را بهېږي اوس بیا صحابهٔ کرام کوښښ کوي چي دغه د وینو بهېدل بند کړي، مګر ویني

نه دریږي ځو په آخر کې د رسول الله ﷺ لور حضرتِ فاطمه رضي الله عنها دغه ځای ته راغله
هغې د رسول الله ﷺ په دغه زخم کې یو ټوکر کښېښاوه خو وینو هغه ټوکر را وایستی
وینې بهیږي او نه دریږي، صحابهٔ کرام د دغه زخمه ځخه پر رسول الله ﷺ ډېر
بېربېږي او وارخطا دي، بل وار فاطمې رضي الله عنها د بوریا یوه ټوټه وسوځل او د دغه سوځل
سوي بوریا تو دې ایرې یې په دغه زخم کې واچولې او زخم یې په ډک کړی، د دغه
ایرو په واسطه هغه وینې بندې سوې.

تاسې ولیدل چې د اسلام د نشرولو او رسولو دپاره زموږ د حبیب او پېشوا جناب
رسول الله ﷺ دغه حال ؤ، اسلام ترموږه په آسانې او بېله تکلیفه نه دی را رسېدلی
د رسول الله ﷺ ځخه رانیولې بیا تر اصحابِ کرامو پورې، حتّٰی علماء کرامو او
اسلامي مجاهدینو د اسلام په رسولو او ساتلو کې په هر وخت او زمانه کې تراندازې
زیات تکالیف ګاللي او قبول کړي دي، خو بد بختانه موږ په ډېره آسانې سره دغه
الٰهي او آسماني دین هېروو، دکفر عاداتو او رسوماتو ته په خپل ژوند کې ځای ورکوو
نو ځکه ورځ په ورځ په ذلّت اخته کیږو، تاسې ته د مسلمانانو د ذلّت سبب درمعلومیږي؟
په دغه باره کې لږ فکر وکړی، زموږ د ټولو خواریو او دربدریو سبب زموږ عملونه دي
چې اسلام او خپل رهبران مو هېر کړي دي په کفارو پسې قدم پر قدم رهي یو.

خیر! په دغه تکلیفي لحظو کې د مسلمانانو د پهلوانانو ځخه یوه ډله و رسول
الله ﷺ ته را و رسېدل او پر را ټول سوه چې د هغې جملې ځخه ابودُجانه، مُصعب
بن عُمیر، علي بن أبي طالب، سهل بن حُنیف، د أبي سعیدِ الخدري پلار مالک بن
سنان، ام عمّاره چې ښځه وه او نوم یې نُسیبه بنت کعب دی، قُتاده بن نعمان، عمر
بن الخطاب، حاطب بن أبي بلتعه او ابو طلحه رضي الله عنهم اجمعین وه،

*دغو دوو نومو ته متوجه سی، یو طلحه بن عبیدالله دی چې مهاجر او قریش دی
او بل ابو طلحه دی چې د انصارو ځخه دی او دواړه د رسول الله ﷺ فدا کاره او
صادقه ملګري دي او دغو دواړو د اُحُد په ورځ ډېر همت او شجاعت ښکاره کړی دی.*

پر رسول الله ﷺ د مشرکانو د فشار ډېرېدل

لکه څرنګه چې په هره لحظه کې پر رسول الله ﷺ د مشرکانو شمېر زیاتېدی دغه رنګه یې هجوم او حملې پرمسلمانانو زیاتېدلې، خو د دغو حملو په جریان کې رسول الله ﷺ یوه ته د هغو غارو ولوېدی چې ابو عامر الفاسق د دغه مقصد دپاره کِندلي وه، د رسول الله ﷺ ځنګون کت سو او په غار کې ښکار سو، خو علي ﷺ ترلاس ونیوی او طلحه بن عبید الله ﷺ غېږ پر را وګرځول او را پورته یې کړی.

نافع بن جُبیر ﷺ وایي: د مهاجرینو له یوه نفره مي واورېدل چې ویل یې: زه د اُحُد جنګ ته حاضر سوی وم، و مي لیدل چې له هره طرفه پر رسول الله ﷺ غشي اوري خو دغه ټوله غشي د ده ﷺ څخه ګرځول کېدل.

دغه غشي چا ځني ګرځول؟

د ده ﷺ اصحابِ کرامو په سپر او په خپلو بدنو ځني ګرځول.

بیا هم نافع ﷺ وایي: عبدالله بن شهاب الزّهري کافر مي ولیدی چې د اُحُد په ورځ به یې ویل: محمّد ﷺ را وښیئ که دئ ژوندی پاته سو زه باید و وژل سم او رسول الله ﷺ د ده څنګ یا بغل ته ولاړ ؤ او هیڅوک هم نه وه ور سره.

بیا نو صفوان بن امیّه پر دغه ورته په قهر سو چې محمّد دي یوازې او تنها څنګ ته ولاړ ؤ او تا و نه واهه، ده و ویل: والله ما نه دی لیدلی او بیا یې و ویل: زه په الله سره قسم یادوم چې دئ ﷺ زموږ څخه منعه کړه سوی دی یعني: موږ نه سو ور رسېدلای ځکه په موږ کې داسې څلور نفره وه چې جنګ ته د را وتلو په وخت کې مو دا عهد او وعده سره کړې وه چې دئ ﷺ به وژنو خو په موږ کې یوه ته هم دا موقع نه سوه برابره یا یوه هم دغه کار و نه کولای سوای.

ورونو! په پوره یقین او کامله عقیده سره یې و منئ: کوم څوک چې د الله جل جلاله په ساتنه کې وي هغه ته إنس او جن په ټولو ضرر نه سي ور رسولای او که بیا د یوه چا سره الله جل جلاله نه وي ملګری هغه څوک د دنیا لښکري هم نه سي ساتلای، بلکه هغه خپلې لښکري یې ورته بلا سي. *د پښتو او پښتنولوی شاعر رحمان بابا وایي او ډېر ښه وایي:*

چـــې الله درســـره مـــل نـــه وي رحمانـــه
کـــه لـــښکري درســـره وي يـــک تنهـــا يـــې

د أحُد دورځې عجيبه او نادره قهرماني

د أحُد په ورځ مسلمانانو ډېرې عجيبه او نادره قهرمانۍ او قربانۍ ښکاره کړې چې په تاريخ کې يې مثل نه ليدل کيږي، کله چې کفار د اصحابِ کرامو د سختو حملو او قوي دفاع په سبب شا ته ولاړل او د تورو وارونه يې رسول الله ﷺ ته نه ور رسېدل نو يې د هغه ليرې ځايه پر رسول الله ﷺ د غشو وارونه شروع کړل او په غشو يې ولې، ابوطلحه الأنصاري رضي الله عنه هم دښمنان په غشو ويشتل او رسول الله ﷺ د ده ترشا ولاړ ؤ، ابو طلحه رضي الله عنه به خپل ځان د رسول الله ﷺ دپاره سپر او دېوال کاوه، خپل ځان او خپل ځيگر به يې د دې دپاره لوړ کړه چې رسول الله ﷺ د دښمن د غشو څخه وساتل سي، انس رضي الله عنه وايي: کله چې د أحُد په ورځ خلکو شکست وخوړی او خلک د رسول الله ﷺ څخه ولاړل ابو طلحه رضي الله عنه د ده ﷺ مخ ته ولاړ ؤ او دیٔ ﷺ يې په خپل سپر او ځيگر سره د دښمن له غشو څخه ساتی، ابو طلحه رضي الله عنه چې په غشو ويشتلو کې ډېر ښکاري او ماهر ؤ او لېندۍ يې په ډېر قوت سره کشول په دغه ورځ يې دوې يا درې ليندۍ ماتې کړې، هر څوک چې به په دغه منطقه کې تېرېدل او غشي به ور سره وه رسول الله ﷺ به ورته ويل: غشي دې ابو طلحه ته کښېږده.

انس رضي الله عنه وايي: رسول الله ﷺ به ابو طلحه ترشا ورپورته سو په غشي پسې به يې کتل چې چيري او پر چا منبلي، ابو طلحه رضي الله عنه به ورته ويل: (بِأبي أنت وأمي) زما مور او پلار دي ترتا قربان وي مه پورته کېږه چې د دښمنانو يو غشی به درباندي و منبلي، زما ژوند دي ستا تر ژوند قربان وي. رواه البخاري.

ابودُجانه رضي الله عنه د رسول الله ﷺ مخ ته داسي ولاړ ؤ لکه غبرچې يې پر را گرځولې وي او خپله شايې د دښمنانو غشو ته سپر کړې وه، د ده پر شا غشي منبتل خو ده د ځايه څخه حرکت نه کاوه، تر داسي اندازې چې شا يې په غشو ډکه سوه.

حاطِب بن أبي بلتعه رضي الله عنه په عُتبه بن أبي وقاص پسې سو، هغه کافر او مشرک

عتبه چې د رسول الله ﷺ مبارک غاښ یې ور مات کړی ؤ، هغه یې په داسې قوت په توره و واهه چې سر یې په هوا سو، که څه هم سعد بن أبي وقاص رضی الله عنه د دغه عتبه بن أبي وقاص د وژلو دپاره چې د ده رضی الله عنه ورور ؤ ډېر کوښښ وکړی خو د هغه وژل د حاطب رضی الله عنه په نصیب وه او هغه و وژی.

سهل بن حُنیف رضی الله عنه چې یو مشهوره غشي ویشتونکی ؤ د رسول الله ﷺ سره یې پر مرګ بیعت وکړی او بیا یې د مشرکانو په شړلو او لیري کولو کې کامیابه حصه واخیستل، رسول الله ﷺ په دغه ورځ په خپله هم په غشو ویشتل کول، د قتاده بن نعمان رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ په خپله لیندی تر هغو غشي ویشتل چې د لیندۍ اړخونه یې مات سوه او بیا نو دغه ماته لیندۍ قتاده بن نعمان واخیستل او د عمر تر آخره ور سره وه.

د اُحُد په ورځ عبدالرّحمٰن بن عوف رضی الله عنه ډېر شدید جنګ وکړی تر داسې اندازې چې په خوله کې و وهل سو او غاښونه یې و وتل، عبدالرّحمٰن بن عوف رضی الله عنه د اُحُد په ورځ تر شل ځایه زیات زخمي سو چې ځیني زخمونه یې په پښه کې وه او په هغه پښه ګوډ سو.

د ابو سعید الخدري رضی الله عنه پلار مالک بن سنان رضی الله عنه د رسول الله ﷺ د سر له زخمه څخه وینې په خوله و زبېښلې ترڅو چې زخم یې د وینو څخه ور پاک کړی، یو چا ورته و ویل: دغه وینې تو کړه، ده و ویل: یا والله هیڅکله به یې تو نه کړم او بیا ولاړ سو په جنګ یې شروع وکړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: که څوک غواړي چې د جنت د خلکو څخه یو چا ته وګوري نو دي دغه مالک بن سنان ته وګوري او بیا شهید و وژل سو.

ام عمّاره رضی الله عنها چې نوم یې نُسیبه بنت کعب دی د رسول الله ﷺ مخ ته توره په لاس ولاړه وه او ابن قَمئه ملعون یې نه پرېښاوه چې رسول الله ﷺ ته ور تېر سي، ښځه ده په توره سره جنګ کوي، رسول الله ﷺ فرمایي: د اُحُد په ورځ چې به مې هري خوا ته کتل اُم عمّاره به مې لیدل چې زما د حفاظت او ساتني دپاره یې جنګ کاوه.

ام عمّاره رضی الله عنها د ابن قمئه له طرفه پر اوږه ډېره سخته په توره و وهل سوه چې ډېر لوی زخم یې پکښې جوړ کړی او تر کومه وخته چې ژوندۍ وه له دغه زخمه په تکلیف وه، خو د دغه زخمه سره سره یې جنګ کاوه، دې رضی الله عنها هم پر ابن قمئه د توري څو واره

وکړه مګر څرنګه چې هغه ملعون دوې زغرې سر پر سر اغوستې وې تاثیر یې نه پر کاوه، ام عمّاره رضي الله عنها سره له دې چې زخمي هم وه خو بیا یې هم د جنګ تر آخره د هغه خپله زخمه سره سره جنګ کاوه خو نوره هم دوولس ځایه زخمي سوه.

مُصعب بن عمیر رضي الله عنه هغه په اسلام کې اول سفیر او هغه چې د مدینې منورې ډېرو خلکو حتّی سعد بن معاذ رضي الله عنه د ده پر لاس ایمان را وړی دی په ډېره مړانه او همت سره جنګ کاوه، د ابن قمئه او د هغه د ملګرو حملې یې د رسول الله ﷺ څخه دفعه کولې، تاسې ته معلومه ده چې د مسلمانانو بیرغ هم د ده څخه ؤ او دئ هم په دغه بد حالت کې یوازې سو، تر دغه وخته پورې د مسلمانانو بیرغ لوړ ولاړ دی خو د دغه تنهایي په وخت کې کفارو پر راسته لاس کوم چې بیرغ یې په نیولی ؤ و واهه راسته لاس یې ورپرې کړی، مُصعب رضي الله عنه بیرغ په چپه لاس ونیوی او د کفارو په مخ کې ثابت او قائم ودرېدی ترڅو چې چپه لاس یې هم پرې سو، بیا نو پر بیرغ پرېوتی په غاړه او ځیګر یې نیولی دی نه غواړې چې د اسلام بیرغ کښته سي، ترڅو چې شهید و وژل سو او هغه څوک چې مصعب رضي الله عنه یې په شهادت ورساوه هغه ابن قمئه لعین ؤ او د ابن قمئه دا خیال سو چې ما رسول الله ﷺ و وژی ځکه مصعب رضي الله عنه د رسول الله ﷺ سره په رنګ او چهره کې مشابهت درلودی نو ابن قمئه ډېر ژر د مشرکانو و طرف ته ولاړی او هلته یې ناري کړه چې محمّد ﷺ و وژل سو او ما و وژی.

د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو آوازه او د جنګ پر حالاتو یې تاثیر

د دغه نارې او اعلان څو دقیقې نه وې تیرې سوې چې د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو خبر په مشرکانو او مسلمانانو کې نشر سو، دا نو هغه نازک حالت ؤ چې هغه محاصره سوو مسلمانانو کوم چې د رسول الله ﷺ سره نه وه موجود بالکل حواس بایلول، معنویات یې ضعیفه سوه د دوی په صفو کې اضطراب او ګډ وډې پېښه سوه، مګر بیا هم دغه نارې او اعلان تر یوې اندازې د مشرکانو هجوم او حملې لږ او کمې کړې، ځکه دوی دا فکر کاوه چې موږ د خپل مقصد په حاصلولو کې کامیابه سوو،

نو د کفارو ډېر نفر د هغه وژل سوو مسلمانانو د پزو او غوږو په پرې کولو مشغول سوه. مګر رسول الله ﷺ بیا هم د هغه خپلو لږو اصحابو په ملګرتیا جنګ ته دوام ورکړی او مسلمانان یې د هغه اضطراب او ګډوډۍ له حالته وایستل.

هغه داسې: کله چې مُصعب بن عمیر رضي الله عنه شهید کړل سو رسول الله ﷺ د مسلمانانو بیرغ علي بن أبي طالب رضي الله عنه ته ورکړی، علي رضي الله عنه ډېر شدید جنګ کاوه، او هغه نور د رسول الله ﷺ سره پاته اصحاب کرامو هم داسې نادره او بې مثله قهرمانۍ ښکاره کړې چې هم یې جنګ کاوه هم دفاع، په دغه حالت کې رسول الله ﷺ وکولای سوای چې د هغه محاصره سوي لښکر و طرف ته ور سي، هلته چې ور نژدې سو اول هغه څوک چې رسول الله ﷺ یې و پېژندی هغه کعب بن مالک رضي الله عنه ؤ نو یې په لوړ آواز سره ناري کړه: یا معشرَ المسلمین! زېری درکوم رسول الله ﷺ دغه دی، رسول الله ﷺ اشاره ورته وکړه چې چپ سه.

دا د دې دپاره چې مشرکان د ده ﷺ په ځای نه سي خبر، مګر بیا هم دغه رغ د مسلمانانو تر غوږو پوري ورسېدی او رسول الله ﷺ ته یې د رجوع کولو هڅه کول څو د اصحاب کرامو څخه دېرش نفره د رسول الله ﷺ پر شا و خوا جمعه او سره یو ځای سوه، پسله دغه یو ځای کېدلو رسول الله ﷺ د اُحُد د غره و یوې لوړې ته منظم پر شا تلل شروع کړه، رسول الله ﷺ د مشرکانو د هجوم او حملو په منځ کې کرار کرار د غره پر طرف ځې، مسلمانان هم جنګ کوي هم دفاع هم د غره و طرف ته پر شا ځي.

مشرکان نه غواړي چې مسلمانان غره ته ځني وخېژي نو یې خپل هجوم او حملې شدیدې کړې خو د اسلام د قهرمانانو په مقابل کې ضعیفه سوه، په دغه وخت کې د مشرکانو د سپرو څخه یو نفر چې نوم یې عثمان بن عبدالله بن المغیره ؤ رسول الله ﷺ ته ور د مخه سو او ویل یې: که دئ ژوندئ پاته سي زه باید و وژل سم، رسول الله ﷺ د ده د مقابلې دپاره ځان آماده کړی مګر الٰهي کارونه دي د عثمان آس یوې کندې یا غار ته ولوېدی، په دغه وخت کې حارث بن الصِمه رضي الله عنه پر پښه په توره و واهه او پښه یې ورپرې کړه، بیا یې بله حمله پر وکړه او عثمان یې و وژی، د هغه اسلحه یې واخیستل او بیرته د رسول الله ﷺ ملګری سو، په دغه وخت کې د مشرکانو یو بل

سپور چي عبدالله بن جابر نومېدی پر حارث بن الصُمهؓ حمله وکړه پر اوږه يې په توره و واهه او حارث يې زخمي کړی، د حارثؓ زخم دومره شديد ؤ چي مسلمانانو ور سره واخيستی، مګر د مسلمانانو يوه بل جنګي پهلوان او قهرمان ابو دُجانهؓ هغه د سره دسمال خاوند پر عبدالله بن جابر حمله وکړه د توري داسي وارِ يې پر وکړی چي د جابر سر د هغه واري سره په هوا سو.

د دغه ترخه جنګ په منځ کي پر مسلمانانو د خوب هنبمه يا پرېشاني راغله، ټول په يوه وار داسي سوه لکه بيده چي سي، اللهﷻ هم په قرآن مجيد کي دغه د خوب پرېشانۍ يا هنبمي ته اشاره کوي او په سورة آل عمران کي فرمايي:

﴿ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنۢ بَعْدِ ٱلْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَىٰ طَآئِفَةً مِّنكُمْ﴾ [آل عمران: ١٥٤]

يعني: بيا اللهﷻ پسله دغه غمه پر تاسي ېنغمي نازله کړه (د خوب پرېشاني) چي ستاسي څخه يې يوه ډله لاندي کړه. (*دغه چي خوب پر راغلی دا هغه کسان وه چي په حقه سره مومنان وه*) ابو طلحهؓ وايي: زه د هغو کسانو څخه وم چي د اُحُد په ورځ د اعصابو د آرامېدلو دپاره د خوب پرېشاني پر ورغله حتّٰی څو واره مي توره د لاسه څخه ولوېدل، دا به ولوېده ما به را پورته کړه دا به ولوېده ما به را پورته کړه.

په دغسي همت او شجاعت سره دغه د مسلمانانو ډله په منظم انسحاب يا پر شا تللو د اُحد د غره يوې لوړي ته وختل او اوس چي د مسلمانانو بيرغ د عليؓ سره ورسره دی او نور مسلمانان خپل بيرغ ويني چي د غره پر دغه حصه ولاړ دی نو پاته لښکر هم په کراره کراره دغه د امان ځای ته ځان ورساوه او د رسول اللهﷺ سره په غره کي يو ځای سوه، د خالد بن وليد د جنګ پوهي د رسول اللهﷺ د پوهي او عبقريت په مقابل کي ناکامه سوه ځکه خالد بن وليد نه په خپل مقصد کي کامياب سو چي د مسلمانانو لښکر ته شکست ورکړي او نه يې لاس ته شئ ورغلی.

د اُبی بن خلف وژل کېدل

ابن اسحاق وايي: کله چي رسول اللهﷺ د اُحُد د غره يوې لوړي ته وختی اُبیّ بن خلف کافر پر يوه آس سپور ؤ چي دغه آس يې د رسول اللهﷺ تر هجرت د مخه په مکه مکرمه کي تربيه کاوه او هر وخت چي به رسول اللهﷺ پر دغه لار تېرېدی اُبیّ بن خلف به ورته ويل: يا محمّد!ﷺ دغه آس ته وګوره چي هره ورځ وابنه ورکوم او جواري په خورم په والله په دغه آس به دي و وژنم، يعني: زه به پر سپور يم تا به و وژنم، رسول اللهﷺ به په جواب کي ورته و ويل: يا! بلکه زه به دي و وژنم إن شاءالله، نو اوس اُبیّ پر هغه آس سپور دی او ټول بدن يې په اوسپنه پوښلی دی، سر، ځيګر، ملا، پښې، په ټول بدن يې زغره اغوستې ده، په ټول بدن کي يې هيڅ ځای نه معلومېږي مګر د غاړي يو طرف يې ښکاره ؤ، هغه ځای چي د خول او زغري په منځ کي ؤ فقط دغه يوه حصه يې لڅه وه نور بدن يې ټول په اوسپنه پټ دی، نو که څوک و غواړي چي ويې وهي فقط پر دغه يوه ځای به يې وهي ځکه د وهلو دپاره بل ځای نسته، دغه اُبیّ په دغه شکل په رسول اللهﷺ پسي غره ته ور وختی او ويل: محمّد چيري دی؟ که دیٔ ژوندیٔ پاته سو زه بايد و وژل سم، مسلمانانو ويل: يا رسولَ الله! زموږ څخه يو نفر حمله پر وکړي؟ رسول اللهﷺ و فرمايل: يا! دیٔ ما ته را پرېږدی، دلته ابوبکر، عمر، علي، ابو طلحه او نور اصحاب کرامﷺ موجود دي خو رسول اللهﷺ وايي: دیٔ ما ته را پرېږدی.

کله چي اُبیّ ور نژدې سو رسول اللهﷺ د حارث بن الصّمه څخه نېزه واخيستل، عليﷺ وايي: سره د دې چي رسول اللهﷺ د هغه زخم او ويني د ضائع کېدلو په سبب ضعيفه سوی ؤ خو بيا يې هم نېزه واخيستل او وې ښورول، په دومره قوت او شدت يې دا نېزه ښورول چي موږ پر شا ځني ولاړو او بيا و اُبیّ بن خلف ته مخامخ سو، د ده د غاړي هغه ځای يې په نښان ونيوی چي د خول او زغري په منځ کي ؤ، پر اُبیّ بن خلف يې شديد واری وکړی او پر هغه لڅ ځای يې و ويشتی.

دا د رسول اللهﷺ قوت او د نښان ويشتل وه، بيا هم اُبیّ بن خلف په دغه

ویشتلو سره پوره زخمي نه سو یو عادي او معمولي زخم پکښې جوړ سو ځکه دغه واري د غاړې پر منځ نه ؤ بلکه د غاړې یو طرف یې ونیوی نو دا زخم داسې زخم نه ؤ چې څوک دې ځنې مړ سي فقط غاړه یې ور وختېل، خو د رسول الله ﷺ د واري له شدته اُبيّ له خپله آسه ولوېدی او څو واره پر مځکه ونغړېدی یا ګېل سو، اُبيّ چې را پورته سو ځغلي، تښتي او دغه نارې وهي: (قَتَلَنِي محمّد) یعني: محمّد ﷺ و وژلم او هغو کفارو ته ورغلی چې د جنګ تر میدان دباندې سره را ټول وه او ورته وايي: محمّد و وژلم، هغو یې غاړه ور لڅه کړه زخم یې ډېر کوچنی ؤ هغو ورته و ویل: یا اُبيّ! تا زړه اچولی دی والله په تا څه نه دي سوي له دغه زخمه څخه څوک نه مري، اُبيّ وايي: محمّد ما ته په مکه کې ویلي وه چې زه تا وژنم په والله که پر ما تُوف کړي هم به مې و وژني دا خولا د نېزې واری دی، رشتیا هم اُبيّ بن خلف د هغه کوچني زخمه څخه مړ سو.

ابو الأسود د عُروه ﷺ څخه روایت کوي چې اُبيّ به د غوايي پر قسم رمباړې وهلې او ویل به یې: زما دې په هغه ذات قسم وي چې زما نفس د هغه په اختیار کې دی که دغه زما درد چې پرما تېرېږي د ذي المجاز د بازار پر ټولو خلکو و وېشل سي ټول به مړه سي، کله چې رسول الله ﷺ ته د اُبيّ د مرګ خبر ورسېدی، رسول الله ﷺ وفرمایل: د الله غضب پر هغه چا ډېر شدید سو چې د الله رسول یې په خپله و وژني، یعني: د الله جل جلاله قهر او غضب پر هغه چا ډېر زیات دی چې د الله جل جلاله رسول یې په خپله یا په خپل لاس سره وژني، واقعًا دا الٰهي قهر او غضب دی چې یو څوک د رسول الله ﷺ په لاس وژل کېږي او ابيّ بن خلف ملعون په دغه الٰهي غضب ګرفتاره سو، تاسي پوهېږی؟ هغه یواځنئ شخص چې د اسلام په ټول تاریخ او ټولو غزاوو کې رسول الله ﷺ په خپل لاس وژلی دی هغه دغه ابيّ بن خلف دی.

د اُبيّ بن خلف تر ویشتلو وروسته رسول الله ﷺ نور هم غواړي چې د غره و لوړې حصې ته وخیژي خو په مخه یوه لویه ډبره ورغله چې موږ لاښ ورته وایو، رسول الله ﷺ غواړي چې دغه لاښ ته و خیژي مګر نه سوای ختلای ځکه یو خو د رسول الله ﷺ عُمر ډېر ؤ او بل یې دوې زغرې اغوستي وې او بل شدید زخمي سوی ؤ، نو طلحه بن عبیدالله ﷺ چوخه ورکړه او رسول الله ﷺ د هغه پر شا هغه لوړې ډبرې ته

وختی او بیا رسول الله ﷺ وفرمایل: اوجبَ طلحه، یعني: طلحه ته جنت واجب سو.

کله چې رسول الله ﷺ د غره دغه لوړ لاښ ته وختی، وروسته ابوبکر او عمر رضی الله عنهما هم ور وختل، په دغه وخت کې غر وربږېدی (لکه زلزله چې وسي) رسول الله ﷺ غر په پښه و واهه او وې فرمایل: «اُثبُت اُحُد فَانّ عَلَیکَ نَبیٌّ و صِدّیقٌ وشهیدٌ» یعني: اُحُده! ثابت و درېږه مه رږېږه، پرتا نبي او صدیق او شهید ولاړ دي، چې د شهید څخه مقصد حضرت عمر رضی الله عنه دی بیا نو اُحُد ثابت و درېدی.

اوس نو پاته اصحاب کرام د غره سره یو ځای کیږي او غره ته خیژي د جنګ میدان خالي دی، هغه نورو مسلمانانو ولیدل چې بیرغ یې د غره سره دی دوی هم ټوله هلته سره جمعه سوه اوس ټول مسلمانان پر غره سربېره دي په دغه وخت کې مشرکانو پر مسلمانانو آخري هجوم ور وړی غواړي چې دغه پاته مسلمانان ټول و وژني، که څه هم نورکفار سره پاشلي تیت او پرک دي خو خالد بن ولید تر اوسه هغه خپله ټولی یو ځای او منظمه ساتلې ده او وې لیدل چې د مسلمانانو بیرغ په غره کې دی نو د غره پر طرف ور رهي سو، د مسلمانانو بیرغ چې تر اوسه ولاړ دی او د شکست دپاره د بیرغ لوېدل حتمي دي نو خالد غواړي چې خامخا مسلمانانو ته شکست ورکړي، د دغه مقصد دپاره دئ او ابوسفیان د نورو سپرو په ملګرتیا د غره و طرف ته ور رهي سوه غواړي چې غره ته ور و خیژي مګر د دوی آسان غره ته نه سي ختلای، نو خالد بن ولید غواړي چې غره ته پر پښو او پیاده ور و خېژي او د مسلمانانو پاته څو نفره ختم او فیصله کړي.

اوس چې خالد او د هغه ملګرو غره ته د ختلو إراده کړې ده او هلته رسول الله ﷺ د څو لږو ملګرو سره موجود دی ځکه نور ټول لښکر تښتېدلی دی او ډېر کسان په دغه وخت کې مدینې منورې ته رسېدلي وه، هغه لږ نفر چې پاته دي هغه د رسول الله ﷺ سره د غره پر دغه حصه ولاړ دي او دلته خالد خپله حمله غره ته متوجه کړه، د خالد سره منظم او قوي لښکر ور سره دی او د صحابهٔ کرامو شمېر ډېر لږ دی نو خود څه نه سي کولای، رسول الله ﷺ و فرمایل: هغه غشي چې ستاسي سره دي ټول را ټول کړی او ویل: سعد چیري دی؟ سعد بن أبي وقاص رضی الله عنه موجود ؤ

او غشي را ټول سوه رسول الله ﷺ سعد ته و فرمایل: وله یې یا سعد! سعد رضي الله عنه په تعجب سره و ویل: څنګه او څوک و وُلم؟ یا رسولَ الله؟ دا پوره لښکر دی، رسول الله ﷺ و فرمایل: وله یې یا سعد! سعد رضي الله عنه هم په غشو ویشتلو شروع وکړه، په اول غشي یې د مشرکانو څخه یو نفر و ویشتی او هغه و وژل سو، رسول الله ﷺ و فرمایل: وله یې یا سعد! فداکَ أبي وأمي، په دوهم غشي یې هم مشرک و ویشتی هغه هم و وژل سو، رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: وله یې یا سعد! سعد درییم مشرک و ویشتی هغه هم و وژل سو، د هر غشي په ویشتلو یو مشرک وژل کیږي، کفارو چي دغه ویشتل او وژل ولیدل پر شا ولاړل، ویل: دا څه حال دی؟ د هر غشي د ویشتلو سره مو یو نفر وژل کیږي دا خو موږ ټول تباه کیږو نو خالد د خپله لښکره سره پر شا ولاړی او مسلمانان د دوی له شره وساتل سوه، د سعد بن أبي وقاصرضي الله عنه د غشو ویشتلو په سبب مسلمانان د مشرکانو د جنګ او شره څخه خلاص سوه او نورپاته مسلمانان هم د رسول الله ﷺ پر شا وخوا را وګرځېدل.

د شهیدانو د پزو او غوږو پرې کول

دغه د خالد حمله د مشرکانو آخرنۍ حمله وه چي پر مسلمانانو یې وکړه، څرنګه چي مشرکان د رسول الله ﷺ په هیڅ حال نه دي خبر چي څه ورته پېښه ده خو تقریباً دا یې یقین ؤ چي هغه وژل سوی دی ځکه ابن قَمئه ویلي وه: چي هغه ما و وژی، نو مشرکان خپلو ځایو ته ولاړل او مکې مکرمې ته د تګ آمادګي نیسي، مشرکان د خپلو سامانو په ټولولو او بارولو مشغوله سوه او د مشرکانو ښځي د مسلمانانو د هغو شهیدانو چي په میدانِ جنګ کي پراته وه د پزو او غوږو په پرې کولو مشغوله سوې، د شهیدانو نسونه ور څیري هند بنت عتبه چي د ابوسفیان ښځه وه د سیّد الشهداء حمزه رضي الله عنه نس ور څیري کړی او د هغه اینه یې را وکښل غواړي چي وې خوري ځکه دې قسم کړی ؤ چي د حمزه رضي الله عنه اینه به خوري، ولي حمزه رضي الله عنه هغه څوک ؤ چي د بدر په ورځ یې د دې پلار او اکا وژلي وه، اوس چي هند د حمزه رضي الله عنه اینه را وکښل غواړي چي وې خوري اینه یې وژوول هغه ډېره ترخه وه نه یې سوای تېرولای نو یې بیرته تو کړه او بیا

يې د حمزه رضي الله عنه له جسده د ده پزه او غوږونه پرې کړل، د مشرکانو ښځو د شهیدانو د پزو او غوږو څخه هارونه او امیلونه جوړ کړل او دالته يې په دښتې وُنو وځړول.

کله چې جنګ پای ته ورسېدی مشرکان د جنګ له میدانه ووتل د مسلمانانو ښځې د جنګ میدان ته ورغلې د اوبو ژې ورڅخه دي او د مسلمانانو زخمیانو ته اوبه ورکوي، انس رضي الله عنه وايي: ما عائشه بنت أبي بکر او امّ سُلیم ولیدې چې ژې يې په شا را اخیستې وه او د زخمیانو په خولو کې يې اوبه ور تویولې، هغه ژې چې به خالي سوه بیا به ولاړې او ژې به يې د اوبو ډک راوړل د زخمیانو په خولو کې به يې ور تویولې، حضرت عمر رضي الله عنه وايي: ام سُلیط رضي الله عنها د اُحُد په ورځ موږ ته د اوبو ژې را وړل.

په دغو ښځو کې اُم ایمن رضي الله عنها هم وه، کله چې يې ځینې مسلمانان ولیدل چې د جنګ له میدانه تښتې او مدینې منورې ته داخلېږي د هغو پر مخانو يې خاورې ور پاشلې او ځینو ته به يې ویل: دغه څرخئ واخله ته يې اوبه او توره ما ته راکړه او بیا په تلوار سره د جنګ میدان ته ولاړل هلته يې زخمیان اوبول.

دغه د زخمیانو د اوبولو په وخت کې (حِبان بن العرقه کافر) اُم ایمن په غشي و ویشتل دا غځاره سوه او د بدن یوه حصه يې ښکاره سوه، دغه د الله دښمن حِبان شین د خندا ولاړی، دغه کار و رسول الله ﷺ ته ډېر سخت تمام سو نو يې سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه ته یو غشی ورکړی او ویل: موږ خو نه سو ور رسېدلای نو په دغه غشي يې و وله، سعد رضي الله عنه هم پر دغه کافر حِبان د غشي واری وکړی او حِبان يې په غاړه کې و ویشتی، حبان هم غځار سو او بدن يې لخ سو، رسول الله ﷺ هم داسې و خندل چې غاښونه يې ښکاره سوه او بیا يې وفرمایل: سعد د دغې ښځې قصاص او بدله واخیستل.

کله چې رسول الله ﷺ د غره په دغه لوړه حصه کې قرار ونیوی نو حضرت علي رضي الله عنه ولاړی او خپل هغه د څرمنې سپر چې ور سره وُ د اوبو يې ډک کړی او رسول الله ﷺ ته يې را وړی چې وې چښي، څرنګه چې اوبو بوی درلودی نو رسول الله ﷺ هغه اوبه و نه ښښلې مګر مخ يې د وینو څخه په پرېولی، رسول الله ﷺ دغه اوبه پر سر تویولې او ویل يې: د الله جل جلاله غضب پر هغه چا ډېر شدید دی چې د الله د رسول مخ يې په وینو ورولړی.

سهل رضي الله عنه وايي: په والله زه هغه څوک پېژنم چي د رسول الله ﷺ زخم يې و پرېولی او هغه څوک پېژنم چي اوبه يې ور تويولې، او په څه شي سره يې علاج وسو؟ دئ وايي: د رسول الله ﷺ لور فاطمه رضي الله عنها يې زخم ور پرېولی او علي بن أبي طالب رضي الله عنه له خپله سپره څخه اوبه ور تويولې.

کله چي فاطمې رضي الله عنها وليدل چي اوبه نور هم د ويني بهېدل زياتوي نو يې د بوريا يوه ټوټه وسوځل او په هغه ايرو يې دغه زخم ډک کړی بيا نو ويني و درېدلې.

وروسته محمّد بن مسلمه رضي الله عنه خوږې او تازه اوبه را وړې، رسول الله ﷺ هغه اوبه وڅښلې او محمّد بن مسلمه رضي الله عنه ته يې د خير دعاء وکړه، رسول الله ﷺ د ماپښين لمونځ د هغه زخمو په سبب په ناسته سره آداء کړی او مسلمانانو هم د ده ﷺ تر شا په ناسته سره لمونځ آداء کړی.

تر جنګ وروسته
د عمر فاروق رضي الله عنه او ابوسفيان خبري

کله چي ټول مشرکان د بيرته تللو دپاره تيار او آماده سوه ابوسفيان د څونورو کفارو سره د غره يوې بلې لوړې ته وختی او مسلمانانو ته يې ور ناري کړه:

آيا په تاسي کي محمّد سته؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: جواب مه ورکوی.

ابوسفيان بيا ناري کړه: آيا په تاسي کي ابوبکر سته؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: جواب مه ورکوی.

ابوسفيان بيا ناري کړه آيا په تاسي کي عمر سته؟

رسول الله ﷺ د جواب ورکولو څخه منعه کړل.

ابوسفيان د بل چا پوښتنه و نه کړه فقط د دغو درو نفرو پوښتنه يې وکړه ځکه دئ او د ده قوم په دې پوهېدل چي د اسلام قيام او ثابته پاته کېدل په دغو درو نفرو سره دي، بيا نو ابوسفيان و ويل: که دغه کسان وژل سوي وي نور نو زموږ په تاسي هيڅ پروا نه کيږي ځکه په تاسي کي نور هيڅ شان او شوکت نه دی پاته.

عمر فاروق رضي الله عنه نور صبر نه سوای کولای و درېدی او په لوړ آواز يې ور ناري کړه ويل: اې د الله دښمنه! هغه کسان چي تا ياد کړل هغه ټول ژوندي دي الله جل جلاله هغه کسان پرېښوول چي ته په نا راضه کېږې.

ابوسفيان و ويل: زموږ ځينو نفرو ستاسي د وژل سوو کسانو پزي او غوږونه ور پرې کړل خو دا داسي کار دی چي نه ما په هغه سره امر کړي دي او نه په نا راضه يم.

بيا نو ابوسفيان د نصر او بري ناره وکړه، په دغه جنګ کي د کفارو په کاميابي فخر او غرور کوي په ډېر لوړ آواز يې ناري کړه: (أَعلُ هُبل) هُبل هغه د قريشو بت دی، نو ده و ويل: هُبل لوړ سو، رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا جواب نه ورکوی؟

مسلمانانو ويل: څه ورته ووايو؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: و وواياست (اللهُ اعلىٰ وأجَل) الله جل جلاله تر ټولو لوړ او لوی دی، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ور ناري کړه (اللهُ اعلىٰ وأجل)

ابوسفيان بيا و ويل: موږ عُزّیٰ لرو او تاسي عُزّیٰ نه لری، عُزّیٰ د ډېرو يو بل بت دی، سبحان الله! مشرکان د ډېرو په هغو بتانو فخر او غرور کوي چي دوی په خپلو لاسو جوړ کړي دي او هغه بتان مچ هم له ځانه نه سي شړلای.

رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا جواب نه ورکوی؟

مسلمانانو ويل: څه ورته ووايو؟

ويل: و وواياست: اللهُ مولانا ولا مولا لکم.

يعني: الله جل جلاله زموږ دوست او مالک دی او تاسي لره دوست او مالک نسته.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ور ناري کړه: الله مولانا ولا مولا لکم.

ابوسفيان و ويل: دغه ورځ د بدر د ورځي په بدل کي ده او جنګ د سلوغې په شکل دی کله لوړه وي کله کښته، يعني: کله تاسي کاميابه ياست کله موږ.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه و ويل: تاسي زموږ سره نه سی برابرېدلای، زموږ وژل سوي کسان په جنت کي دي او ستاسي وژل سوي کسان په اور کي دي.

نبه متوجه سی: دا درس دی او همېشه يې په ياد ولری: مسلمانان او کفار هيڅکله نه سي سره برابرېدلای، دا خويقيني خبره ده چي مرګ د هر ژوندي انسان

دپاره که مسلمان وي که کافر حتمي او ضروري دی له مرګه هیڅ چاره نسته، اوس یا وروسته خامخا راتلونکی دی مګر د مسلمانانو وژل سوي او مړه سوي کسان جنتو او نعمتو ته ځي او د کفارو مړي دوږخ او ابدي اور ته ځي.

بیا ابوسفیان و حضرت عمرؓ ته وویل: یا عمر! ته یو وار ماته راسه.

رسول اللهﷺ و فرمایل: ورسه وګوره چي څه وایي، عمرؓ ورغلی ابوسفیان ورته و ویل: یا عمر! په الله سره قسم درکوم چي موږ محمّدﷺ و وژی؟ عمرؓ و ویل: یا، والله او هغه دغه اوس ستا خبري اوري.

ابوسفیان و ویل: ته و ما ته تر ابن قمئه صادقه یې.

ابن قمئه خو ویلي وه چي ما محمّدﷺ ووژی، مګر عمرؓ وایي هغه ژوندئ دی.

نو ابوسفیان ویل: زه ستا خبره منم نه د ابن قمئه.

ابن اسحاقؒ وایي: کله چي ابوسفیان او د ده ملګري رهي سوه نو یې ناري کړه: زموږ او ستاسي وعده په را تلونکي کال کي په بدر کي ده یعني: پر کال به بیا دغه شپې په بدرکي سره جنګیږو، رسول اللهﷺ د خپلو اصحابو څخه یوه نفر ته و ویل: ورته و وایه هو دغه وخت او هغه ځای زموږ او ستاسي په منځ کي وعده ده.

بیا نو رسول اللهﷺ و حضرت عليؓ ته و ویل: په مشرکانو پسي ور ووزه او وګوره چي دوی څه کوي؟ او مقصد یې څه دی؟ که یې آسان ګوښه کړي وه او پر اوښانو سپاره وه نو دوی مکې مکرمې ته ځي او که پر آسانو سپاره وه او اوښان یې دغسي ور سره بېول نو یې إراده ده چي پر مدینه منوره حمله وکړي او زما دي قسم په هغه ذات وي چي زما نفس د هغه په قدرت کي دی که یې د مدینې منورې إراده وه زه به هلته پسي ورسم او هلته به جنګ ور سره وکړم.

حضرت عليؓ وایي: زه په مشرکانو پسي ور و وتم ګورم چي دوی څه کوي؟ او چیري ځي؟ و مي لیدل چي آسان یې ګوښه کړه او دوی پر اوښانو سپاره سوه مخ پرمکه مکرمه رهي سوه.

اوس به په اُحُد کي د وژل سوو کسانو یا شهیدانو او زخمیانو څه متفرقه قصې درته بیان کړم.

زيد بن ثابت ﷺ وايي: کله چي قريش د جنګ له ميدانه ولاړل او مسلمانانو دا موقع پيدا کړه چي په خپلو وژل سوو کسانو او زخميانو پسي وګوري نو رسول الله ﷺ زه ولېږلم چي په سعد بن ربيع ﷺ پسي وګورم او را ته وې فرمايل: که دي سعد وليدی زما له طرفه سلام ورته و وايه او پسله سلامه ورته و وايه: رسول الله ﷺ وايي: څه حال دي دی؟

زيد بن ثابت ﷺ وايي: زه د جنګ په ميدان کي په وژل سوو کسانو کي ګرځېدم چي سعد بن ربيع مي په داسي حال کي وليدی چي د ژوند آخري ساوي يې کښلې او (٧٠) ځايه زخمي سوی ؤ، ځيني زخمونه يې د تورو وه، ځيني د نېزو او ځيني د غشو، نو ما ورته و ويل: يا سعد! رسول الله ﷺ سلام درته وايي او پوښتنه دي کوي چي څه حال دي دی؟ سعد بن ربيع و ويل: پر رسول الله ﷺ دي سلام وي او ورته و وايه: يا رسولَ الله! د جنت بوی حسوم او ويل زما قوم انصارو ته و وايه: که په تاسي کي د سترګو د رپولو قدرت پاته ؤ او رسول الله ﷺ ته دښمن ورسېدی بيا نو د الله جل جلاله په حضور عذر نه لری او په دغه وخت کي يې پاک روح له بدنه جلا سو.

هلته په زخميانو کي يو نفر ؤ چي نوم يې عَمرو بن ثابت ؤ او خلکو (اُصَيرِم) ورته ويل دغه اصيرم کافر ؤ، مخ کي چي به مسلمانانو هر وخت اِسلام پر عرضاوه ده به انکار کاوه خو اوس په زخميانو کي پروت دی او د ژوند آخري لحظې يې دي، مسلمانانو يو له بله سره و ويل: دغه اُصَيرِم څنګه راغلی دی؟ دئ خو له اسلامه منکره ؤ، بيا يې په خپله د اُصيرم څخه پوښتنه وکړه ويل: د قوميت په سبب راغلی يې که دي اسلام ته رجوع کړې ده؟ اُصيرم و ويل: بلکه اسلام ته مي رجوع کړې ده، پر الله او رسول الله مي ايمان را وړی او بيا مي د رسول الله ﷺ په ملګرتيا جنګ وکړی تر څو چي دغه حال مي دی چي تاسي يې وينی او په دغه وخت کي وفات سو، صحابهٔ کرامو د ده حال رسول الله ﷺ ته و وايه.

رسول الله ﷺ و فرمايل: دئ د اهلِ جنت څخه دی.

ابو هريره ﷺ وايي: چي دغه اُصيرم هيڅکله د الله جل جلاله دپاره يو لمونځ هم نه ؤ کړی.

مسلمانان په زخميانو کي پر قزمان پېښ سوه هغه قزمان چي د پهلوانانو او

قهرمانانو غونډي جنګ یې کړی ؤ، یوازې ده (۷ یا ۸) نفره مشرکان وژلي وه، ستاسي به په یاد وي چي درې نفره دکفارو د بیرغ پورته کوونکي یې و وژل او اوس په داسي حال کي پروت دی چي زخمو دکاره ایستلی دی، نو مسلمانانو دئ د بني ظفر کورو ته یو وړی، مسلمانانو د جنت زیري ورکول چي ته خو غازي سوې او که مړ سې شهید هم یې، قزمان و ویل: په والله ما د بل شي دپاره جنګ نه دی کړی مګر د قومیت په سبب او که د قومیت مراعت نه وای ما به جنګ نه وای کړی.

کله چي بیا د زخمو له درده په تکلیف سو نو یې ځان په خپله و وژی.

کله چي به دغه قزمان د رسول الله ﷺ په حضور کي یاد کړل سو، رسول الله ﷺ به و فرمایل: هغه د اهلُ النّار یا دوږخیانو څخه دی.

ورونو! اور او دوږخ د هغه مجاهدینو پای او د ورتګ ځای دی چي بېله إعلاءِ کلمةُ الله بل د هر مقصد دپاره جنګېږي، مثلاً یو څوک د نامه، قومیت، حزب، پیسو، کُرسۍ یا داسي نورو مقصدو دپاره جنګ کوي هغه مجاهد به اور او دوږخ ته ځي.

خو د قزمان پر عکس هلته د بني ثعلبه د یهودو څخه یو نفر په وژل سوو کسانو کي پروت ؤ چي مُخَیریق نومېدی، مخیریق یهودي او په یهودو کي عالم هم ؤ.

رسول الله ﷺ د اُحُد غزاء ته د جمعې په ورځ د ماځیګر تر لمانځه وروسته و وتی په دغه شپه کي د جنګ آماد ګي ونیول سوه او په سهار کي چي د شنبې ورځ وه جنګ پېښ سو، الله جل جلاله په دغه ورځ د مخیریق زړه ته ایمان داخل کړی او د شنبې په ورځ یې په یهودو کي رږغ وکړی ویل: والله تاسي ښه پوهېږی چي دا هغه نبي دی چي تاسي ته په تورات کي ذکر سوی دی او د ده ﷺ مرسته پر تاسي لازمه ده نو در ولاړسی او د ده ﷺ په ملګرتیا جنګ وکړی، یهودو بهانه او پلمه کول ویل: یا مخیریق! ته پوهېږي چي نن شنبه ده او د شنبې په ورځ الله جل جلاله پر موږ جنګ حرام کړی دی، مخیریق و ویل: اوس تاسي لره شنبه نسته، تاسي په دغه بهانه غواړی چي نبي یوازې جنګ وکړي او تاسي ناست یاست، نو ده خپله اسلحه ورسره واخیستل او ویل: که زه و وژل سوم زما مال د محمّد ﷺ دی هر څه چي په کوي د ده خوښه ده، مخیریق یوازې رهي سو او د جنګ میدان ته داخل سو، پسله څه جنګ کولو شهید و وژل سو،

رسول الله ﷺ و فرمايل: که څوک غواړي چي داسي جنتي ته وګوري چي په ټول ژوند يې الله ﷻ ته يو لمونځ نه وي کړی دغه مخيريق ته دي وګوري، سبحان الله! په ټول ژوند يې يو لمونځ نه ؤ کړی، مسلمان سو، بيا و وژل سو او جنت ته داخل سو.

هر هغه چا ته چي د الله ﷻ د جنت إراده وي دغسي يې ورته آسانه کړي.

رسول الله ﷺ فرمايي: جنت و تا ته ستا د څوټي تر بند نژدې دی.

خو زما او ستا څخه هم څه حرکت غواړي، زما او ستا په اعمالو او اقوالو کي بايد صداقت او د جنت غوښتلو څه علامې موجودي وي.

الله ﷻ دې جنت الفردوس زموږ او ستاسي بلکه د ټولو مسلمانانو په نصيب کړي.

د شهيدانو د جملې څخه يو هم عَمرو بن جموح ﷺ ؤ، عَمرو ﷺ په پښه ګوډ ؤ، کله چي رسول الله ﷺ د جنګ آمادګي نيول ده هم د وتلو نيت وکړی، اولادو يې ورته و ويل: پلاره! ته ګوډ يې معذوره يې الله ﷻ ستا څخه جنګ او جهاد ساقط کړی دی او ته معاف يې، ده و ويل: زه غواړم چي په دغه ګوډه پښه جنت ته داخل سم، نو يې د رسول الله ﷺ څخه د جنګ کولو اجازه وغوښتل او رسول الله ﷺ هم د وتلو اجازه ورکړه او په دغه جنګ کي شهيد و وژل سو.

د شهيدانو را ټولول او ښخول

کله چي د اُحُد د ورځي شهيدان را ټول او سره يو ځای سوه رسول الله ﷺ ورته و درېدی او وې فرمايل: زه پر دغو کسانو شاهد يم او هيڅ داسي زخمي نسته چي د الله ﷻ په لار کي دي زخمي سي مګر الله ﷻ به يې د قيامت په ورځ په داسي حال کي را پورته کړي چي د ده له زخمه بهويني بهيږي، داسيويني چي رنګ به يې د وينو وي او بوی به يې د مشکو وي.

اوس نو ځينو مسلمانانو خپل شهيدان مديني منورې ته وړل چي هلته يې ښخ کړي، هر يوه خپل قريب اخيستی او وړی يې مګر رسول الله ﷺ امر وکړی: که چا د مسلمانانو د شهيدانو څخه يو څوک وړی وي بيرته دي يې را وړي چي ټول شهيدان دلته د خپل شهادت پر ځای ښخ کړل سي او غسل هم مه ورکوی، فقط زغري او

اسلحې ځني ايسته کړی او په خپلو کالو کي يې ښخ کړی، د جابر بن عبدالله ﷺ د عمه مېړه او د هغه ورور شهيدان سوي وه، نو د ده ﷺ عمه د خپل خاوند او د هغه د ورور جنازې پر يوه اوښ اخيستي وې چي مدينې منورې ته يې يوسي، دا په لار کي وه چي د رسول الله ﷺ امر ورورسېدی هغه دوه يې بيرته را وګرځول او د مسلمانانو د شهيدانو سره په اُحُدکي ښخ کړل سوه، د مسلمانانو شهيدان يې دوه يا درې نفره په يوه قبرکي ښخول، رسول الله ﷺ به پوښتنه کول چي دکوم يوه ډېر قرآن مجيد په ياد ؤ؟ هر يوه ته چي به اشاره وسوه په لحدکي به يې هغه د قبلې و طرف ته د مخه کاوه او دوه نفره يې په يوه کالي کي سره يو ځای کول، يعني: کفن خو نه ورکول کېدی مګر هغه پټو يا چادر چي به يې سر بېره پر اچاوه دوه نفره به يې په يوه پټو يا چادر کي پټول، دا د مسلمانانو د غريبۍ او مسکنت حالت ؤ او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: د قيامت په ورځ زه پر دغو خلکو شاهد يم.

عبدالله بن حرام ﷺ چي د جابر ﷺ پلار ؤ او عَمرو بن جموح ﷺ په يوه قبر کي ښخ کړل سوه ځکه په ژوندکي هم د دوی دوو په منځ کي دوستي او محبت ؤ.

د شهيدانو د راټولولو په وخت کي د حنظله ﷺ جسد ورک ؤ، پسله ګرځېدلو او لټولو يې د ده ﷺ جسد هلته ګوښه پيدا کړی چي پر يوه لوړه ځکه پروت ؤ او اوبه ځني څڅېدې، رسول الله ﷺ اصحاب کرامو ته و ويل: ملائکې ده ته غسل ورکوي او بيا يې و فرمايل: تاسي د ده له ښځي څخه پوښتنه وکړی چي د ده څه قصه وه؟ ښځي يې هغه د ده د شپې خبر ورته و وايه نو ځکه و حنظله ﷺ ته (غسيلُ الملائکه) ويل کيږي، يعني: هغه څوک چي ملائکو غسل ورکړی دی.

رسول الله ﷺ چي د سيدنا حمزه ﷺ په شهادت نه ؤ خبر او اوس يې خپل اکا او رضعي ورور وليدی چي وژل سوی دی، پزه او غوږونه يې پرې سوي دي، نس يې څيري دی او اينه يې پر ځيګر پرته ده، داسي منظر او مشهد دی چي په هره اندازه سره انسان فکر کوي تر هغه هم تريخ او غمجن حالت دی، رسول الله ﷺ د دغه حال په ليدلو سره ډېر غمجن سو او وې ژړل.

د رسول الله ﷺ عمه صفيه ﷺ راغله غواړي چي خپل ورور حمزه ﷺ وويني،

رسول الله ﷺ د دې زوی زبیر ﷺ امر کړی چې په یوه قسم سره دا له دې څخه منعه کړي چې خپل ورور پر دغه حال وويني، مګر دې وويل: ولې مې د ورور د ليدلو څخه منعه کوی؟ زه خبره سوم چې زما د ورور پزه او غوږونه يې ور پرې کړي دي او دا هم د الله ﷻ په لار کي، مورِ په دې کار نه ۇ راضي مګر زه د دې کار اجر او ثواب د الله ﷻ څخه غواړم او إن شاء الله صبر به وکړم.

بیا نو ورغله خپل ورور یې ولیدی دعاء يې ورته وکړه ﴿اِنَّا لله وَاِنَّا اليه راجِعون﴾ يې وويل، خپل ورور ته يې د مغفرت غوښتنه وکړه.

دغه ته صبر وايي چې انسان د هر غم او مصيبت په اوله مرحله کې صبر وکړي او د الله ﷻ په امر او إراده راضي سي که نه په وروسته کې خو هر څوک د خپلې بې وسی په سبب په هر څه راضي معلوميږي، په وسه يې څه نه وي پوره نو وايي صبر مې کړی دی، يا دا چې د وخت په تېرېدلو سره غم په خپله سپکيږي او هيريږي، خو اصلي صبر! هغه صبر چې اجر او ثواب لري او مورِ په امر کړه سوي يو، هغه صبر دی چې د غم او مصيبت د پېښېدلو سره يو ځای ووايي: د الله ﷻ په امر او قضاء خوښ او راضي يم، هو! په پټه خوله او بېله شکايته ژړا، انساني رحم او عاطفه ده، د هغه څخه شرعي منعه هم نسته خو شکايت او په لوړ آواز سره ژړا منعه او ګناه ده.

بيا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې حمزه ﷺ دې د عبدالله بن جحش ﷺ سره يو ځای ښخ کړل سي، ځکه عبدالله بن جحش ﷺ د حمزه ﷺ د خور زوی او رضعي ورور هم ۇ. عبدالله بن مسعود ﷺ وايي: مورِ هيڅکله د رسول الله ﷺ داسې سخته او شديده ژړا نه ده ليدلې لکه پر خپل اکا حمزه ﷺ چې يې ژړل او بيا رسول الله ﷺ حمزه ﷺ د قبلې طرف ته کښېناوه او دی ﷺ ورته و درېدی په دومره شدت سره يې وژړل چې مورِ يې د ژړا سګلی اورېدلې.

رسول الله ﷺ پر خپل اکا حمزه بن عبدالمطلب ﷺ په ډيره شديده ژړا ژړل او وې فرمايل: والله زما په ژوند تر دغه سخت او غمجن حال نه دی را ته پېښ سوی.

ورونو او خوندو! د اُحُد د شهيدانو مشهد او منظر د ليدونکو دپاره ډېر غمجن او زړه دردوونکی ۇ، په ليدلو سره يې اينې خوړينېدلې خباب ﷺ وايي: د حمزه ﷺ دپاره

کفن یا د بدن د ټوټولو دپاره بېله یوه کوچني ټوټو بل شئ نه ؤ موجود چې پر سر به یې ور واچاوه پښې به یې لڅې سوې، چې پر پښو به یې ور واچاوه سر به یې لڅ سو، نو هغه کوچنۍ ټوټه یې پر سر ور واچاوه او د پښو د ټوټولو دپاره یې پر پښو واښه ور واچول.

عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه وایي: مصعب بن عُمیر رضي الله عنه چې تر ما ښه او بهتر ؤ و وژل سو او په داسې یوه ټوټه کې کفن کړل سو چې سر به یې ور پټ کړی پښې به یې لڅې سوې او چې پښې به یې ور پټې کړې سر به یې لڅ سو، خباب رضي الله عنه وایي چې رسول الله ﷺ راته وفرمایل: سر یې ور پټ کړی او پر پښو یې واښه ور واچوی.

بیا نو رسول الله ﷺ د اُحُد د شهیدانو د ښخولو امر وکړی او په دغه غمجنه طریقه سره د اُحُد شهیدان پر هغه ځای او هغه د جنګ پر میدان بېله غسله او کفنه په خپلو کالو کې ښخ کړل سوه.

امام احمد رحمة الله علیه روایت کوي او وایي: کله چې د اُحُد په ورځ مشرکان د جنګ له میدانه ولاړل رسول الله ﷺ وفرمایل: سم او برابر و درېږئ چې زه د خپل رب ﷻ حمد او ثنا و وایم، اصحاب کرام هم د ده ﷺ ترشا صف صف و درېدل او رسول الله ﷺ په دعاء کولو داسې شروع وکړه:

« اللّهم لَکَ الحَمدَ کلُّهُ، اللّهم لاَ قابضَ لما بَسطتَ، ولا باسطَ لما قَبَضتَ، ولاَ هادي لمَن اَضلَلْتَ، ولا مُضلّ لمَن هَدَیتَ، ولا مُعطي لما مَنَعتَ، ولا مانعَ لما اَعطَیتَ، ولا مُقرّبَ لما باعَدتَ، ولا مُبعدَ لما قَرّبتَ، اللّهم ابسُط علینا من بَرَکاتک وَ رَحمَتکَ وَ فَضلکَ وَ رزقکَ، اللّهم انّي اَسئَلُکَ النَعیمَ المُقیم، الذي لا یَحُولُ و لا یزول، اللّهم انّي اَسئَلُکَ العَونَ یومَ العیلَه، والأمنَ یومَ الخَوف، اللّهم انّي عائذٌ بکَ من شرّ ما اَعطَیتَنا وَ شرّ ما مَنَعتَنا، اَللّهم حبب الینا الایمانَ و زَیّنـــهُ في قُلُوبنا، و کرّه الینا الکُفرَ وَالفُسُوقَ وَالعصیان، واجعلنا من الرّاشدین، اللّهم تَوَفّنا مُسلمینَ وَ اَحینا مسلمینَ وَ اَلحقنا بالصّالحین، غَیرَ خَزایا وَ لامَفتونین، اللّهم قاتلِ الکَفَرَةَ الّذینَ یکذّبون رُسُلک، وَیَصُدّون عن سَبیلک، واجعل علیهم رِجزَکَ وَ عذابک، اللّهم قاتلِ الکَفَرَةَ الّذینَ اُوتوا الکتابَ إلهَ الحق».

دغه دعاء په یاد کړئ ډېره ښه، با برکته او جامعه دعاء ده؛

مدينې منورې ته رجوع
او هلته د حُب او قربانۍ نادره حالات

کله چې رسول الله ﷺ د شهيدانو د ښخولو څخه فارغه سو او د خپل رب ﷻ حمد او ثناء يې و ويل د خپلو پاته ملګرو سره د مدينې منورې پر طرف رهي سو، لکه څرنګه چې د جنګ په ميدان او جريان کي د مومنو او صادقو مسلمانانو حُب او فداکارۍ ښکاره سوې دغه رنګه په لار او په مدينه منوره کي د مومنو او صادقو مسلمانو ښځو حُب او فداکارۍ ښکاره سوې.

څرنګه چې د مسلمانانو د مرګ او ژوبلې خبرونه مدينې منورې ته رسېدلي وه او هره ښځه په دې انتظار ده چې څوک او کوم قريب به يې وژل سوی وي او تر هر چا زيات د رسول الله ﷺ د صحت او سلامتيا په انتظار کي وې.

د مدينې منورې په لار کي د رسول الله ﷺ او مسلمانانو په مخه حَمنه بنت جحش رضي الله عنها ورغله اول د دې د ورور عبدالله بن جحش رضي الله عنه د وژل کېدلو خبر ورته و ويل سو دې ﴿انّا لله و انّا اليه راجعون﴾ وويل او د هغه دپاره يې د مغفرت دعاء وکړه، بيا د دې د ماما حمزه بن عبدالمطلب رضي الله عنه د وژل کېدلو خبر ورته و ويل سو، بيا يې هم ﴿انّا لله و انّا اليه راجعون﴾ و ويل او د هغه دپاره يې د مغفرت دعاء وکړه او د رسول الله ﷺ د حال پوښتنه به يې کول، بيا د دې د خاوند مصعب بن عمير رضي الله عنه د وژل کېدلو حال ورته و ويل سو، دلته يې نو نور صبر نه سوای کولای په ژړا او غلبلو سوه، رسول الله ﷺ و فرمايل: بېشکه چې مېړه د ښځي دپاره په يوه خاصه درجه او مقام کي دی.

رسول الله ﷺ او مسلمانان د بني دينار د قبيلې پر يوه داسي ښځه ورغله چې مېړه، ورور او پلار يې په اُحُد کي شهيدان سوي وه، دغي ښځي ته د دې د دغو اقرباوو د يوه يوه د وژل کېدلو خبر ويل کېدی او دې به د هر يوه د خبر تر اورېدلو وروسته د هغه دپاره ﴿انّا لله و انّا اليه راجعون﴾ ويل او بيا به يې پوښتنه کول چې رسول الله ﷺ څنګه دی؟ دوی ويل: الحمد لله هغه په خير دی، دې به ويل: ما ته يې راوښوی يا راښکاره يې کړی چې زه يې و وينم، خلکو د رسول الله ﷺ طرف ته اشاره

وکړه چې هغه دی، ښځې چې رسول الله ﷺ ولیدی نو یې څه وویل؟ سبحان الله! ښځې وویل: یا رسولَ الله! ستا تر سلامتیا وروسته هر غم کوچنۍ دی.

یعني دا چې ته جوړ او سالم یې نو رغمونه کوچني او د زغملو وړ دي.

د سعد بن معاذ ﷺ مور د رسول الله ﷺ طرف ته په ځغستا ور رهي سوې وه. سعد بن معاذ ﷺ چې د رسول الله ﷺ د بوده کیزه یا تناو یې نیولی ؤ و ویل: یا رسولَ الله! دغه چې را رهي ده زما مور ده، رسول الله ﷺ و فرمایل: مرحَباً بِهَا، یعني: دې ته ښه راغلی وایم او رسول الله ﷺ دې ته و درېدی، دا چې ور نژدې سوه رسول الله ﷺ دې ته د دې د زوی عَمرو بن معاذ ﷺ چې د سعد بن معاذ ﷺ ورور ؤ د شهادت تسلّي ورکول دې و ویل: یا رسولَ الله! دا چې ته مي جوړ روغ ولیدلې نور ټول غمونه کوچني دي، بیا نو رسول الله ﷺ د هغو کسانو وکورنیو ته دعاء وکړه چې په اُحُد کي شهیدان سوي وه او بیا یې د سعد ﷺ مور ته و ویل: یا اُمِّ سعد! تا ته زېری درکوم او ته د هغو نورو شهیدانو کورنیو ته زېری ورکړه چې د دوی وژل سوي کسان ټول په جنت کي سره ملګري دي او د خپلو ټولو کورنیو دپاره یې شفاعت کړی دی او شفاعت یې هم قبول سوی دی، د سعد بن معاذ ﷺ مور و ویل: یا رسولَ الله! موږ راضي یو او تردې ښه خبر وروسته به څوک پر خپلو وژل سوو کسانو ژاړي؟

بیا د سعد ﷺ مور و ویل: یا رسولَ الله! د شهیدانو و پاته کسانو ته دعاء وکړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: الٰهي د دوی د زړو څخه غم ایسته کړې او د دوی مصیبت په خوشالي وربدل کړې او د دوی پاته کسانو ته ښه سر پرست او پالونکی ورکړې.

ورونو او خویندو! موږ او تاسي باید د الله ﷻ مَحبت، د رسول الله ﷺ مَحبت او د إسلام مَحبت له دغو کسانو څخه زده کړو، دا هغه کسان دي چې پر اسلام او مسلمانېدلو یې درې کاله نه دي تېر سوي، هغه یې قرباني او فدا کاري وې او دا یې صدق او اخلاص دی، موږ او تاسي چې د زېږېدلو په وخت کي مو د شهادت کلمې په غوږو کي ویل سوي دي او د مسلماني مور پاکي شیدې مو رودلې دي څه راته ښېښه ده چې نن ورځ د څه مال او پیسو دپاره دین او ایمان، الله او رسول الله هېر ؤ، همېشنۍ جنت د څو ورځو په راحت مه بدلوی، د دنیا ټول تکلیفونه زغمل کېدلای

سي خود دوږخ د يوې لحظې اور او تکليف نه سو زغملای.

رسول الله ﷺ د دغې ورځې په ماښام کې چې د شنبې ورځ، اوومه د شوال او د هجرت دريم کال ؤ مدينې منورې ته ورسېدی، کله چې خپل کور ته ورغلی خپله توره يې حضرت فاطمې رضي الله عنها ته ورکړه او ويل لوري! د دغه شخه وينې پرېمنځه په والله نن يې وفاء را سره وکړه، حضرت علي رضي الله عنه هم خپله توره چې کړه سوې هم وه حضرت فاطمې رضي الله عنها ته ورکړه ويل: د دې شخه هم وينې پرېمنځه په والله نن يې وفاء را سره وکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: که تا نن په اخلاص سره جنګ کړی دی نو سهل بن حُنَيف او ابو دُجانه هم ستا سره يو ځای په اخلاص جنګ کړی دی.

د اُحُد په جنګ کې د دواړو طرفو وژل سوي کسان

د سيرت په کتابو کې تقريباً ټولو روايتو پر دې اتفاق کړی دی چې د مسلمانانو ټول شهيدان (۷۰) نفره وه او ډېر نفر يې هم د انصارو شخه وه، پنځه شپېته نفره يوازې د انصارو شخه وژل سوي وه چې (۴۱) نفره يې د خزرج د قبيلې شخه وه او (۲۴) نفره يې د أوس د قبيلې شخه وه او يو نفر د يهودو شخه وژل سوی ؤ، خو د مهاجرينو شهيدان فقط څلور نفره وه، مګرد مشرکانو د وژل سوو کسانو په باره کې ابن اسحاق وايي: چې د مشرکانو د وژل سوو کسانو شمېر (۲۲) نفره دی خو که دقيقه احصائيه وسي او د جنګ پر هغو ټولو تفاصيلو عميق نظر واچول سي کوم چې د سيرت په کتابو کې ذکر سوي دي او هغه چې د جنګ په مختلفو مرحلو کې د مشرکانو د وژل سوو کسانو يادونه کيږي، د هغو شخه دا نتيجه را وزي چې د مشرکانو د وژل سوو کسانو شمېر (۳۷) نفره دی نه (۲۲) نفره. (والله اعلم)

پسله هغه شخه چې مسلمانان د اُحُد د غزاء شخه راغله دغه شپه د يکشنبې او د شوال د مياشتې اتمه شپه وه ټولو مسلمانانو دغه شپه په مدينه منوره کې د تيار سی په حالت کې تېره کړه، دا شپه په داسي ډول پر تېره سوه چې ټول مسلمانان ستړي او ستومانه وه، ټوک ټوک او زخميان وه، څه تکليفونه او زحمتونه پر تېر سوي وه،

خو بيا يې هم په دغه شپه د مدينې منورې لارې او مدخلونه ساتل چې د شپې حمله راباندې و نه سي، پر خپل قائدِ اعلیٰ رسول الله ﷺ يې پيرې کولې خاصتاً که به بيا له يوه طرفه يو آواز يا کړيږ واورېدل سو.

د حمراء الأسد غزاء

رسول الله ﷺ دغه شپه په فکر تېره کړه، په دغه اوسنيو حالاتو کې يې فکر کاوه، دا تشويش ورته پيدا سو: که مشرکانو د خپلو ځانو سره دا فکر وکړی چې موږ خو د جنګ په ميدان کې کامیابه سوو مګر له دغې کامیابه مو هيڅ فايده او ثمره لاس ته را نه وړل، نو خامخا پر دغه خپل تګ پښېمانه کيږي او د نيمې لارې څخه به بيرته د مدينې منورې د حملې دپاره را وګرځي، رسول الله ﷺ دا تصميم ونيوی چې سهار به د مشرکانو د لښکر د شړلو دپاره پسې ور ووزي.

د دغې ورځې په سهار کې چې د يکشنبې ورځ او د شوال اتمه ده او په پرون کې د اُحُد جنګ ؤ رسول الله ﷺ د هغه جنګ و ستړيا او زخميانو ته نه وکتل بلکه د دغې ورځې په سهار کې يې بڼغ وکړی چې په کفارو پسې درووزی او بل به هيڅوک نه را سره وزي بېله هغو کسانو چې د پرون په جنګ کې يې ګډون کړی ؤ، رسول الله ﷺ نه غوارې چې منافقان ور سره ووزي، که څه هم عبدالله بن اُبيّ منافق راغلی او ويل: يا رسولَ الله! زه در سره وزم رسول الله ﷺ ويل يا! زما سره به بل هيڅوک نه وزي بېله هغو کسانو چې په اُحُد کې يې ګډون کړی وي، د رسول الله ﷺ د امره سره سم مسلمانان سره را ټوليږي خپلو زخمو او ستړياوو ته يې نه وکتل، د کفارو د لښکر و ډېر والي ته يې نه وکتل او ويل: سمعاً و طاعتاً، ستا امر اورو او اطاعت دې کوو.

جابر بن عبدالله رضي الله عنه هغه چې پلار يې پرون په اُحُد کې شهيد سوی ؤ رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: يا رسولَ الله! زما دا خوښه ده چې هر جنګ ته، ته وزې زه دې ملګری يم خو اوس زما پلار هغه چې پرون و وژل سو د ده د (۹) لوڼو دپاره پالونکی او سرپرست پرې ايښی يم نو ته ما ته اجازه راکړه چې زه در سره ولاړ سم.

سبحان الله! نن ورځ ځينې کسان له جهاده د پاته کېدلو دپاره عذرونه او بهانې

جوړوي خو جابر بن عبدالله ﷺ چي پلار يې په پرون کي شهيد سوی دی او (۹) لوڼي يې ده ته ورپرې ايښي دي او د هغو د روزني او پالني وصيت يې هم ده ته کړی دی، دئ اوس راغلی د رسول الله ﷺ څخه د تللو دپاره اجازه اخلي. دا د دې دپاره چي د خپلو خوندو په باره کي يې هغه د پلار وصيت هم عملي کړی وي او جهاد ته هم ولاړ سي، رسول الله ﷺ هم د تللو اجازه ورکړه.

د يکشنبې په سهار کي د مسلمانانو لښکر د وتلو دپاره ډېر ژرتيار سو، رسول الله ﷺ او مسلمانانو سمدستي د کفارو په لښکر پسي حرکت وکړی.

وروڼو! ښه متوجه سی: د اُحُد د جنګ ورځ د هغه شهادتو او زخمو، او د هغه خپلو مشکلاتو سره سره پرون تېره سوې ده، دا هغه محمّدي کمال دی چي اکمل البشر ﷺ په عسکري او مدني ژوند کي درلودی، په دغه رنګ او وتلو يې داخلي دښمنان چي د مدينې منورې منافقان وه او خارجي دښمنان چي د مکې مکرمې مشرکان وه ټول و ېرول، نن چي د مسلمانانو ډېر نفر زخميان هم دي په کفارو پسي رهي دي، تر داسي اندازې چي ځيني يې د زخمو په سبب پر اوښ نه سي سپرېدلای، نو هغه زخمي نفر به يې په غېږ کي واخيستل او پر اوښ به يې سپاره کړل.

د مسلمانانو په جمله کي دوه وروڼه وه چي دواړه زخميان وه هغه چي زخم يې لږ او سپک ؤ هغه به هغه بل ورور په شا وړی.

څو د مسلمانانو لښکر (حمراءُ الأسد) ته ورسېدی چي دغه ځای د مدينې منورې څخه اته ميله ليري دی او دلته يې واړول، په دغه ځای يعني: حمراءُ الأسد کي معبد بن أبي معبد الخُزاعي و رسول الله ﷺ ته راغلی او مسلمان سو، څوک وايي چي يا مسلمان نه سو پر هغه خپل شرک پاته ؤ خو د خزاعه ټوله قبيله که مسلمانان وه که مشرکان د زړو ميل يې د رسول الله ﷺ و طرف ته ؤ، دا ځکه چي د خزاعه او بني هاشم په منځ کي پخوانۍ دوستي او پخوانئ حِلف موجود ؤ، نو معبد و ويل: يا محمّد! ﷺ دا چي ستا په اصحابو کي دغه وژنه پېښه سوه موږ ته ډېره درنه تمامه سوه او موږ په دې خوشاله کېدلو چي په دغه جنګ کي کاميابي ستاسي وای.

رسول الله ﷺ امر کړی چي اوس ابوسفيان ته ورسه او په خبرو يې و ېروه.

ورونو! هغه تشویش چي د رسول الله ﷺ سره د کفارو د بېرته را ګرځېدلو په سبب ور سره ؤ هغه حق او پرځای ؤ ځکه کفارو چي په روحاء کي واړول (روحاء) د یوه ځای نوم دی چي د مدینې منورې څخه (٣٦) میله لیري دی، نو کفارو چه په روحاء کي واړول یوه پر بل ملامتي ویل، ځینو و ویل: تاسي اوس څه وکړه؟ د مسلمانانو شان او شوکت مو ور مات کړی او بیا مو نو دغسي پرېښوول، هغه د مسلمانانو مشران اوس هم پاته دي بیا به خلک درته را ټول کړي او جنګونه به در سره کوي، درځی چي بېرته ور وګرځو چي دغه پاته کسان ټول و وژنو، خو دا معلومه خبره ده چي دغه سطحي فکر او نظر د هغو کسانو له طرفه ؤ چي د دغو دوو ډلو قوت او معنویات یې په صحي ډول سره نه سوای اندازه کولای، نو ځکه د دوی یوه مشر او زعیم (صفوان بن اُمیه) د دوی د نظر مخالفت وکړی او ویل: یا قوم! دا کار مه کوی زه بېرېږم چي هغه کسان به دربandي را ټول کړي چي په اول وار کي د اُحُد له جنګه پاته سوي وه او اوس به پوره شکست درکړي، درځی مکې ته درځی اوس لا کامیابي ستاسي ده او که پسي ورغلاست زه دا فکر کوم چي شکست به ستاسي وي، خو د صفوان بن اُمیه دغه نظر د اکثریت په مقابل کي مغلوبه سو، چا د ده خبره نه و منل او د مشرکانو لښکر پر دې اتفاق وکړی چي بېرته به مدینې منورې ته ځو او حمله به پر کوو، د مخه تر دې چي ابوسفیان خپل لښکر د مدینې منورې پر طرف رهي کړي معبد بن أبي معبد الخزاعي ور ورسېدی.

ابوسفیان چي د ده په اسلام نه ؤ خبر ویل: یا معبد! د مسلمانانو په باره کي کوم خبر در سره سته؟ معبد د ابوسفیان د اعصابو او روحیاتو سره شدید جنګ شروع کړی غواړي چي ابوسفیان وبېروي او معنویات یې ور و وژني.

معبد و ویل: هو! محمّد په خپلو دومره ملګرو کي په تاسي پسي را وتلی دی چي ما یې مثل نه دی لیدلی او ټول لښکر له قهره سره ایشي، د ده سره هغه کسان یو ځای سوي دي چي د اُحُد په ورځ نه وه ور سره را وتلي او پر هغه خپل پاته کېدلو پښېمانه دي او هغه کسان په دومره قهر او غضب کي وه چي زه یې اندازه نه سم درته بیانولای.

ابوسفیان ویل: وَیحَکَ دا ته اوس څه وایې؟ معبد و ویل: په والله زما دا خیال

دی چې ته به له دغه ځايه نه يې بار سوی چې د هغو د آسانو تنديان به و وينې يا به د هغه د لښکر مقدمه تر دغو غونډيو را واوړي، ابوسفيان ويل: والله موږ د دې إراده کړې وه چې دوهم وار بيا حمله پر وکړو او بالکل يې له منځه يوسو، معبد و ويل: پام کوه چې دا کار و نه کړې، زه ستاسي دپاره نصيحت کوونکی او خير غوښتونکی يم.

دلته نو د مشرکانو د لښکر همت مات سو بېره يې په زړو ننوتل د خپل ځان کاميابي او سلامتيا يې په دې کې وليدل چې ډېر ژر مکې مکرمې ته ځان و رسوي، خو بيا هم ابوسفيان يو بل روحي او عصبي جنګ د مسلمانانو د لښکر په مقابل کي د دې دپاره شروع کړی چې بنايي په دغه طريقه سره د مسلمانو د حملې څخه خلاص سو، هغه داسي:

په دغه وخت کي د عبد قيس د قبيلې د سپرو يوه ډله تېرېدل چې د مدينې منورې إراده يې وه، ابوسفيان دغو سپرو ته و ويل: تاسي زما يوه رساله محمّد ته رسوی؟ چې زه به د دغه خدمت په مقابل کي کله چې بيا تاسي مکې ته راسی دغه ستاسي ټول بودګان په اوښکو در بار کړم، هغو ويل: هو ولې يې نه ور رسوو، ابوسفيان و ويل: تاسي له خپله ځانه محمّد ته و واياست چې قريشو د يوې بلې ډېري سختي او لويي حملې دپاره آمادګي نيولې وه او ويل يې: موږ به دا وار محمّد او د هغه ملګري ټوله له منځه يوسو او داسي نوري خبري يې ورته وکړې چې مسلمانان د دوی د تعقيبولو څخه منعه کړي، چې دا اصلاً د ابوسفيان له طرفه د حقيقته خالي يوه لفظي مشاجره وه او ده اصلاً غوښتل چې مسلمانان پسي ور نه سي او دغه خپله اوسنۍ بېره او تېښته په دغو خبرو پټه کړي.

خير هغه د سپرو ډله په حمراء الأسد کي هغه د مسلمانانو د اړولو پر ځای ورغله او رسول الله ﷺ ته يې هغه خبري وکړې چې ابوسفيان ورته ويلي وې، دوی مسلمانانو ته و ويل: چې قريشو د بلې لويي حملې دپاره ډېر لوی لښکر جوړ کړی ؤ او ځانونه يې د دې دپاره تيارول چې ستاسي د حملې دپاره بيرته را وګرځي، خو د سپرو دغه خبرو د مسلمانانو ايمان او توکل نور هم پر الله جل جلاله ور زيات کړی.

رسول الله ﷺ د دوی په جواب کي څه ورته و ويل؟

رسول اللهﷺ او مسلمانانو وویل:

﴿ حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ ﴾

د ټولي دنیا په مقابل کي موږ ته یوازي الله کافي دی او الله ښومره ښه کار جوړوونکی دی، دغه موضوع الله جل جلاله په قرآن مجید کي بیانوي او فرمایي:

﴿ ٱلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ ٱلنَّاسُ إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدْ جَمَعُوا۟ لَكُمْ فَٱخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَـٰنًا وَقَالُوا۟ حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ ﴾. [آل عمران: ١٧٣]

ژباړه: هغه کسان یعني: (مسلمانان) چي دوی ته ځینو خلکو وویل (یعني هغه د سپرو ډلي ورته وویل) چي په تحقیق سره د مکې مکرمې خلک ستاسي د جنګ دپاره سره را ټول سوي دي نو تاسي د هغو څخه وبېرېږی، یا یې ستاسي سره د بل جنګ دپاره نوره اسلحه او د جنګ سامان سره یو ځای کړي دي تاسي د هغو څخه وبېرېږی، خو دغه بېرولو نور هم د مسلمانانو ایمان، توکل او دلاوري ور زیات کړه او دوی وویل: موږ لره الله کافي دی او دغه الله ښومره ښه وکیل او کار جوړوونکی دی.

رسول اللهﷺ و حمراء الأسد ته تر را تګ وروسته نوري درې ورځي هم هلته تیري کړې په یکشنبه هلته ورغلی، دوشنبه، سه شنبه او چارشنبه هلته پاته سو، پسله درو ورځو تېرولو یې بیرته مدینې منورې ته حرکت وکړی.

خو د مخه تر دې چي رسول اللهﷺ مدینې منورې ته حرکت وکړي مسلمانانو ابو عَزّه الجُمَحي شاعر ونیوی، ابو عَزّه الجُمحي هغه څوک دی چي رسول اللهﷺ د بدر په غزاء کي په بندیانو کي نیولی ؤ او بیا یې د ده د غریبۍ او د ډیرو لوڼو درلودلو په سبب بېله فدیې پرېښاوه او ایله یې کړی، خو دا شرط یې پر کښېښاوه چي بل وار به زما او د مسلمانانو په مقابل کي نه جنګېږې او ده هم دا شرط قبول کړی، مګر بیا یې هغه خپل عهد مات او خیانت یې وکړی او خلک به یې په خپلو اشعارو د رسول اللهﷺ او مسلمانانو پر ضد پارول، یوازي دا نه چي د مسلمانانو پر ضد یې شعرونه ویل بلکه په خپله یې هم د اُحُد په جنګ کي د کفارو په کته ګډون وکړی، نو کله چي یې دغه ابو عَزّه رسول اللهﷺ ته راوستی ده و ویل: یا محمّد!ﷺ پر ما

احسان وکړه او ما د خپلو لوڼو دپاره پرېږده او دا وعده درسره کوم چې بل وار بیا ستا او د مسلمانانو په مقابل کې نه جنګېږم رسول الله ﷺ و فرمایل: یا! هیڅکله دې نه پرېږدم بیا به په مکه مکرمه کې ناست یې پر ږیره او برېتو به لاس تېروې او وایې به: محمّد مې دوه واره خطایستی، مومن دوه واره د یوه غاره نه وهل کیږي (*یعني داسې نه خطاوزي چې د لړم یا مارله غاره دوه واره و وهل سي*) بیا نو رسول الله ﷺ زبیر رضي الله عنه یا عاصم بن ثابت رضي الله عنه د ده په وژلو امر کړی او هغه یې غاړه ووهل.

کله چې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورسېدی هلته یې د کفارو د یوه جاسوس په اعدامولو امر وکړی چې هغه جاسوس معاویه بن مغیره بن ابی العاص ؤ چې دغه معاویه د عبدالملک بن مروان د مور له طرفه نیکه کیږي چې د دغه جاسوس قصه داسې وه: کله چې د اُحُد په ورځ مشرکان د مکې مکرمې پر طرف رهي سوه دغه معاویه په مدینه منوره کې حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه ته ورغلی چې د ده د اکا زوی ؤ، عثمان رضي الله عنه د ده دپاره د رسول الله ﷺ څخه امان و غوښتی رسول الله ﷺ هم په دې شرط امان ورکړی چې تر درې ورځې زیات به په مدینه منوره کې نه تېروي او که تر درو ورځو وروسته دئ په مدینه منوره کې ولیدل سو بیا یې نو وژنو.

خوکله چې د مسلمانانو لښکر حمراء الأسد ته ولاړی دغه معاویه تر درې ورځې زیات په مدینه منوره کې و اوسېدی چې په دغه وخت کې یې د قریشو دپاره جاسوسي کول، کله چې بیا د مسلمانانو لښکر بیرته مدینې منورې ته را ورسېدی معاویه په تېښته د مدینې منورې څخه ووتی، رسول الله ﷺ زید بن حارثه او عمّار بن یاسر رضي الله عنهما په ده پسې ولېږل، هغو ونیوی او ویې وژی.

ځینې مؤرخین دغه د حمراء الأسد غزاء ځان ته بېله او جلا غزاء بولي او وایي دا مستقله غزاء ده او نوم یې (غزوةُ حمراء الأسد) دی، خو په حقیقت کې دا مستقله غزاء نه ده بلکه دغه غزاء د اُحُد د غزاء یو جزء او د هغې غزاء پوره کېدل دي.

دا د اُحُد غزاء وه چې ټولې مرحلې او واقعات یې په تفصیل سره درته بیان سوه خو ډېرو بحث کوونکو او څېړونکو د دغې غزاء پر نتیجه خبرې کړې دي چې آیا دغه غزاء د مسلمانانو دپاره شکست بلل کیږي که یا؟ مګر که موږ په دقیق نظر ورته وګورو

او دغه جنګ و دوو حصو یا دوو صفحو ته و ویشو په دې کې هیڅ شک نسته چې د جنګ په دوهمه صفحه کې عسکري لوړ والی او تفوق د مشرکانو د لښکر ؤ او دوی وه چې د جنګ پر میدان مسلطنه وه، د اروحو یا انسانانو تلفات د مسلمانانو په طرف کې ډېر او زړه دردوونکي وه او د مسلمانانو یوې ډلې د شکه وتلې شکست و خوړی. ځکه و تښتېدل او ولاړل او د جنګ حالات د مشرکانو په نفعه وه. خو بالمقابل هلته څو شیه سته چې موږ د دې څخه منعه کوي چې موږ و وایو:

په دې جنګ کې فتحه او برئ د مشرکانو ؤ. هغه شیان دا دي:

اول: د کفارو لښکر دا و نه کولای سوای چې د مسلمانانو د قومندې مرکز یا قرارګاه ونیسي یا یې تر خپل تسلط لاندي را ولي.

دوهم: د مسلمانانو د لښکر ډېري حصې و تیښتې ته رجوع نه ده کړې که څه هم په لښکر کې ډېره بې نظمي او ګډ وډي پېښه سوه خو بیا هم په شجاعت او قربانیو سره پر خپل مرکز او د قیادت پر ځای سره را ټول او جمعه سوه.

دریم: د مسلمانانو د لښکره یو نفر هم مشرکانو د بندي پر قسم و نه نیوی او مشرکانو د مسلمانانو څخه هیڅ شئ د غنیمت پر قسم وا نه خستی.

څلورم: کفارو د جنګ دریمه صفحه نه کړه شروع، سره د دې چې د مسلمانانو لښکر د جنګ په میدان کې موجود ؤ کفار رهي سوه، په هغه وختو کې عادت دا ؤ چې فاتحه لښکر به دوې یا درې ورځي د جنګ پر میدان پاته کېدی، خو مشرکانو دغه ورځ هم د جنګ پر میدان نه کړه تېره بلکه ډېر ژر یې کډي وتړلې، د مخه تر دې چې مسلمانان د جنګ له میدانه ووزي دوی د جنګ میدان پرېښاوه.

پنځم: مشرکانو دا جُرئت و نه کړی چې مدینې منورې ته د مینځیانو د نیولو یا مالو اخیستلو دپاره ورننوزي، که څه هم مدینه منوره فقط څو ګامه له دویه لیري وه، د مدینې منورې لار دوی ته خلاصه او د خلکو څخه هم خالي وه.

نو دغه ټول کارونه او علامې موږ ته په تاکید سره دا راښیي چې هغه څه چې قریشو ته په لاس ورغله هغه فقط یوه فُرصه وه چې مسلمانانو ته ډېر تاوان ورسوي. خو په خپل هغه اصلي مقصد کې چې پسله محاصرې دي د مسلمانانو لښکر په کُلي ډول

سره محوَ او نابود کړي مطلق ناکامه سوه او ډېر ځله دغسې تاوانونه لکه مسلمانانو ته چې ورسېدل فاتح او کامیابه لښکر ته هم پېښېږي، نو دا چې دغه جنګ دي دکفارو دپاره برئ او کامیابي وي هیڅکله داسې نه ده، بلکه د ابوسفیان دغه تلوار چې د جنګ له میدانه ډېر ژر و وتی موږ ته دا ثابتوي چې دئ پردې ببرېدی که د جنګ دربیمه صفحه شروع سي د ده لښکر ماته او شکست خوري.

او که بیا موږ د حمراء الأسد په غزاء کې د ده موقف تر نظر وباسو نو دا په تاکید سره ویلای سو چې هو: ابوسفیان په بل جنګ کې د خپل لښکر پر ماته او شکست ببرېدی.

اوس نو موږ د دغې څېړنې په نتیجه کې دا ویلای سو چې دغه جنګ نه د مسلمانانو دپاره شکست ؤ او نه دکفارو دپاره برئ او کامیابي وه، بلکه دا فیصله کوونکی جنګ نه ؤ دا داسې جنګ ؤ چې هرې ډلې ته دکامیابۍ او تاوانو خپله حصه ور و رسېدل، چې دغسې جنګ ته په حربي اصطلاح کې (غیر منفصل جنګ) ویل کیږي او هم دغه موضوع ته الله جل جلاله په سورةُ النساء کې اشاره کوي او فرمايي:

﴿ وَلَا تَهِنُوا۟ فِى ٱبْتِغَآءِ ٱلْقَوْمِ ۖ إِن تَكُونُوا۟ تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ ۖ وَتَرْجُونَ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾ ﴾. [١٠٤]

یعني: اې مومنانو تاسې د کفارو په جنګ او تعقیبولو کې سستي مه کوئ، که تاسې خوږېږئ نو بېشکه چې دوئ هم داسې خوږېږي لکه تاسې چې خوږېږئ او تاسې د الله جل جلاله څخه د أجر او ثواب امید لرئ چې کفار دغه امید نه لري او الله جل جلاله پر هر څه عالم دئ او د ښه حکمت خاوند دئ.

نو الله عزوجل دغه دوه لښکره په دردو او زخمو کې یو د بل سره مشابه کړه چې د هغه څخه موږ دا را ایستلای سو چې مسلمانان او مشرکان په دغه جنګ کې سره مساوي وه او دواړې ډلې په داسې شکل سره د جنګ له میدانه ووتلې چې یوه هم غالبه نه وه.

ورونو! مسلمانان باید هیڅکله د کفارو له جنګه و نه ببرېږي، په همت او مړانه باید د کفارو جنګ ته ور ووزي، هو په جنګ کې به مسلمانانو ته دردونه، زخمونه، شهادتونه او زحمتونه ور رسیږي، خو کفارو ته هم په عین شکل سره دردونه، زخمونه، وژنه،

سترپاوي او زحمتونه رسيږي، مګر يو فرق موجود دی، هغه دا چې مسلمانان د دغو دردو او زخمو په مقابل کې له خپله ربه ډېر اميدونه لري، د ابدي ژوند راحتونه، جنتونه او نعمتونه غواړي، خو کفار هيڅ اميد نه لري، فقط دغه دنيوي ژوند يې دی او هغه هم په دغو دردو او زحمتو پای ته رسيږي.

د اُحُد پر غزاء الهي تعليق او تبصره

د الله جل جلاله له طرفه د اُحُد د غزاء په متعلق آياتونه نازل سوه چې د دغه جنګ پر ټولو مهمو نقطو يې مرحله په مرحله روښنايي اچول او هغه سببونه يې روښانه کړل چې دغه تاوانونه يې په وجود راوړل او د ځينو مسلمانانو هغه ضعيفه اړخونه يې ښکاره کړل کوم چې تر اوسه په ځينو کسانو کې موجود وه، هغه کسان يې متوجه کړل چې په دغسې مهم او فيصله کوونکي وختو کې د هغو واجبه وظيفه څه شي ده؟

او د دغه امت، چې تر نورو امتو افضل او بهتر دی هدف او مقصد څه دی؟

او بيا قرآن مجيد د منافقانو حالات بيان کړل، هغه يې رسوا کړه، د هغو د زړو هغه پټ حالات يې ښکاره کړه کوم چې د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ سره عداوت ؤ، او هغه وسوسې او شُبهې يې ايسته کړې چې د ضعيفه مسلمانانو په زړو کې ور ګرځېدلې، هغه دسيسې او فتنې چې منافقانو او د هغو ورونو يهودو په مسلمانانو کې نشرولې، هغه يې واضحه او افشاء کړې، هغو حِکمتو او ښو مقصدو ته يې اشارې وکړې کوم چې د دغه جنګ په نتيجه کې په وجود راغله، مقصد دا چې د سورة آل عمران شپېته آياته د اُحُد د جنګ په باره کې نازل سوه.

د جنګ اوله مرحله د الله جل جلاله په دې قول سره شروع کيږي چې فرمايي:

﴿وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾﴾
[آل عمران: ١٢١]

يعني: کله چې ته د ورځې په اول کې د خپله کوره و وتې او په اُحُد کې دې مومنانو ته د جنګ دپاره ځايونه تيارول يا آماده کول.

او هغه آخرنۍ آيات چې د اُحُد د جنګ پر نتيجه او حکمت شامله او جامعه

تبصره کوي د الله جل جلاله هغه قول دی چې فرمايي:

﴿ مَّا كَانَ ٱللَّهُ لِيَذَرَ ٱلْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ ٱلْخَبِيثَ مِنَ ٱلطَّيِّبِ ۗ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى ٱلْغَيْبِ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَجْتَبِى مِن رُّسُلِهِۦ مَن يَشَآءُ ﴾ [آل عمران: ۱۷۹]

ژباړه: الله جل جلاله داسې نه دی چې مومنان پر هغه حال پريږدي چې هم دا اوس تاسې ياست، تر څو چې الله جل جلاله نا پاکه د پاکو څخه جلا نه کړي (يعني: تاسې امتحانوي چې صادق او منافق مو سره جلا سي) او الله جل جلاله داسې نه دی چې تاسې په غيبو باندې خبر کړي (چې د منافقانو فرق او تميز د مخلصانو څخه بيله امتحانه وکړی) مګر الله عزوجل د خپلو رسُولانو څخه هغه څوک اختياروي چې دئ عزوجل يې إراده وکړي (يعني: دغه د غيبو اطلاع په خپلو رسُولانو کې هغه چا ته ورکوي چې د ده جل جلاله خوښه وي).

﴿فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۚ وَإِن تُؤْمِنُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾ ﴾ [آل عمران: ۱۷۹]

نو اې مومنانو! تاسې پر الله او د هغه پر رسُولانو ايمان او يقين ولری، که تاسې پر ايمان قائم پاته سې او له بدو کارو ځانونه وساتې پس نو تاسې ته ډېر لوی اجر دی، چې هغه جنت دی.

علماء رحمهم الله وايي: د اُحُد په غزاء کې او په هغو تکاليفو کې چې مسلمانانو ته و رسېدل ډېرې فايدې او الٰهي حکمتونه سته، چې اوس به يې ځيني لوی لوی شيان درته بيان سي:

اول: مشوره، هغه چې رسول الله ﷺ په خپله پرخپل ځان عملي کول، هر هغه کار چې به د مشورې وړ او لايق ؤ رسول الله ﷺ به په هغه کار کې د خپلو اصحابو کرامو سره مشوره کول، موږ وليدل چې رسول الله ﷺ دا نه کړه خوښه چې د خپلو اصحابو د هغې مشورې څخه مخالفت وکړي کوم چې ويل: دښمن ته ور ووزو، که څه هم د رسول الله ﷺ دا خوښه وه چې په مدينه منوره کې پاته سي.

دوهم: په دغه غزاء کې منافقان په ښکاره سره معلوم سوه چې د دوی په حرکتو او افعالو مسلمانانو ته ډېر حکمتونه او مقصدونه په لاس ورغله چې مهم مقصد دا سو:

چې مسلمانان یې د منافقانو د اختلاط او ګډون څخه جلا کړل او دې کار د مسلمانانو دپاره په وروسته کې ډېرې فایدې درلودې.

(نن ورځ به هم د منافقانو د رسوا کېدلو دپاره ډېر مثالونه پر خپل شا وخوا وینې)

موږ ولیدل چې عبدالله بن اُبیّ بن سلول (۳۰۰) نفره خپل متابعین پسله هغه چې د مدینې منورې څخه د مسلمانانو سره را و وتل، بیا یې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو څخه څنګه جلا کړه، په ښکاره سره یې دا بهانه جوړه کړه چې رسول الله ﷺ د هغه مغروره ځوانانو رأیه قبوله کړه او ما غوندې د عقل او تجربو د خاوند رأیه یې پرېښوول، خو په حقیقت کې دا نه جنګ غوښتی او نه یې غوښتل چې ځان د خطر و ځایو ته ور واچوي، چې دا کار د منافقانو د ښکاره او معلومو علامو څخه دی، منافقان همېشه غواړي چې د اسلام په نامه سره غنیمتونه لاس ته را وړي او د اسلام په لار کې د سترپاوو او تاوانو څخه ځان وساتي، دوی په اسلام پورې په دغه دوه سببه لاس نیولی وي، یا دا چې د اسلام غنیمتونه غواړي.

یا دا چې د اسلام په نامه ځان د مصیبتو او تکالیفو څخه ساتي.

درېیم: رسول الله ﷺ په دغه جنګ کې د کفارو څخه مرسته او کومک نه وغوښتل یا یې اصلاً د هغو مرسته نه کړه قبوله، که څه هم د مسلمانانو شمېر ډېر لږ ؤ خو بیا یې هم د یهودو هغه کومک نه کړی قبول چې د قومي تعصب په سبب د اُحُد جنګ ته ور وتلي وه، ابن سعد رحمه الله په خپل طبقات کې وایي: رسول الله ﷺ و فرمایل: (لا نستنصر بأهلِ الشرکِ علی أهلِ الشرک) یعني: موږ پر مشرکانو په مشرکانو سره نصرت او کامیابي نه غواړو.

څلورم: که موږ د اُحد هغه جنګ چې د مسلمانانو او کفارو په منځ کې ؤ ټول وخت ته متوجه سو، و به وینو چې دغه وخت دوو حصو ته وېشل کېږي، اوله حصه یې هغه ده چې مسلمانانو خاصتًا غشي ویشتونکو د خپل قائد رسول الله ﷺ اوامر عملي کړي وه، پر خپلو ځایو ټینګ ناست وه، نو نتیجه یې څه شي سوه؟

نصرت او بریٔ د مسلمانانو د لښکر په نصیب ؤ او شکست د کفارو په لښکر کې شروع سو، ډېر ژر د درو زرو نفرو مشرکانو په زړو بېره ننوتل خپل ځایونه یې پرېښوول او په

تېښته يې شروع وکړه او دا د جنګ هغه وخت او هغه حصه ده چې الله جل جلاله د هغه په باره کې فرمايي:

﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ ٱللَّهُ وَعْدَهُۥٓ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِۦ﴾. [آل عمران: ١٥٢]

يعني: په تحقيق سره الله جل جلاله ستاسي سره خپله وعده رشتيا کړه کله چې تاسي د الله په امر سره کافران وژل، دا خو د جنګ اوله صفحه يا اوله حصه وه.

اوس د جنګ دوهمي حصې ته راسه، دا هغه حصه ده چې مسلمانانو په مشرکانو پسي ځغستل او د هغو څخه يې غنيمتونه اخيستل، په دغه وخت کې چې هغه غشي ويشتونکو د هغه غره څخه چې دوی پر ناست وه خپلو ورونو ته وکتل چې توري په لاس په دښمنانو پسي ځغلي، مالونه او غنيمتونه ټولوي، دوی ته هم دا ميل او رُغبت پيدا سو چې دوی هم د نورو مسلمانانو سره د غنيمتو په ټولولو کې اشتراک او ګډون وکړي، دغه ميل په دوی کې دا فکر پيدا کړی چې د رسول الله ﷺ د اوامرو وخت پای ته ورسېدی او دوی اوس د هغو اوامرو څخه آزاد دي، پر دوی دا نه ده لازمه چې تر هغو پوري دلته کښيني چې د رسول الله ﷺ له طرفه امر ورته راځي نو ويل: راځئ جنګ خلاص سو (دا د دوی اجتهادي فکر يا اجتهاد ؤ) خو د دوی په دغه اجتهاد کې، د دوی امير عبدالله بن جُبير رضي الله عنه او ځينو نورو اختلاف ور سره وکړی مګر د دغه فکر او اجتهاد خاوندان بيا هم د غره څخه کښته سول او د غنيمتو په ټولولو کې يې حصه واخيستل، د دوی د دغه مخالفت نتيجه څه شي سوه؟

هغه بېره چې د کفارو په زړو ننوتلې وه هغه د کفارو په نوې حمله بدله سوه، هغه خالد بن وليد چې د تېښتي په حالت کې ؤ، اوس د چم او حيلې په فکر کې سو، شا وخوا يې وکتل او وې ليدل هغه غر چې ټينګ ساتل سوی ؤ اوس د هغه غشي ويشتونکو څخه خالي دی-

(لکه نن ورځ چې د اسلام قلا د ساتونکو څخه خالي ده او څه لږ مسلمانان د دښمن تر شکنجو لاندي وهل کيږي او وژل کيږي).

- نو د خالد بن وليد په سر کي يو عسکري فکر پيدا سو، فوراً يا سمدستي دئ او د ده ملګري د هغه غره خوا ته ور وګرځېدل، بلکه پر غره ور وختل هغه لږ کسان چې پر غره پاته

وه هغه يې په شهادت و رسول او مسلمانان د شا له طرفه په غشو ولي، دا وار ېره د مسلمانانو په زړو ننوتل او هغه پېښه سوه چي د مخه مو درته بيان کړه، د جنګ پر دغه دوهمه حصه الله جل جلاله تبصره کوي او فرمايي:

﴿حَتَّىٰٓ إِذَا فَشِلۡتُمۡ وَتَنَٰزَعۡتُمۡ فِي ٱلۡأَمۡرِ وَعَصَيۡتُم مِّنۢ بَعۡدِ مَآ أَرَىٰكُم مَّا تُحِبُّونَۚ مِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلدُّنۡيَا وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلۡأٓخِرَةَۚ ثُمَّ صَرَفَكُمۡ عَنۡهُمۡ لِيَبۡتَلِيَكُمۡۖ﴾.
[آل عمران: ۱۵۲]

ژباړه: تر هغه وخته تاسي کامیابه واست مشرکان مو وژل ترڅو چي بې زړه سواست او په خپل منځ کي د رسول الله ﷺ په امر کي سره مخالف سواست (*ځا ويل ځو، ځا ويل کښېنو*) او پسله هغه څخه مو نافرماني وکړه چي الله جل جلاله هغه شئ درښکاره کړی چي ستاسي خوښ ؤ (*چي هغه نصرت او غنيمت ؤ*) ستاسي څخه ځيني هغه څوک دي چي دنيا او د هغې دغه لږ او خسيس ژوند خوښوي او ستاسي څخه ځيني هغه څوک دي چي آخرت خوښوي.

اوس نو تاسي وګوری: د دغي يوې اجتهادي خطاء نتيجه څومره لويه او عامه وه، د مسلمانانو په لښکر کي د څو لږو کسانو د خطاء نتيجه ټولو مسلمانانو ته ورسېدل، الله جل جلاله مسلمانانو ته د رسول الله ﷺ د نافرمانۍ نتيجه ورو ښوول.

وروره! ته د هغو لږو مسلمانانو هغه لږ خطاء او د نن ورځي د ډيرو مسلمانانو دغه ډيري او قسم قسم خطاوي او نافرمانۍ چي د عامو او خاصو خلکو د ژوند په هر اړخ کي يې وينې سره وسنجوه، بيانو د الله جل جلاله لطف او کرم ته فکر وکړه چي موږ ولي د دغو خپلو ګنهو په سبب نه هلاکوي؟ حتّٰی امر بالمعروف او نهي عن المنکر مو پرې اينبي دي، که ته په دغه باره کي فکر وکړې نو به د ځينو خلکو د هغه پوښتني جواب درمعلوم سي چي دوی وايي: نن ورځ ولي مسلمانان د کفارو په مقابل کي مغلوبه دي؟ حال دا چي موږ مسلمانان يو او هغه کفار دي، خو په حقيقت کي موږ خپلو عملو ته نه متوجه کېږو، موږ د خپل رسول ﷺ اطاعت پرې ايښی دی خود به مو دغه حال وي.

پنځم: موږ وليدل چي رسول الله ﷺ د دغه جنګ په دوهمه حصه کي ډير آزار

کړل سو، اوږه یې وکوټل سوه، سر مبارک یې زخمي سو، شونډه یې څیري سوه، غاښ مبارک یې مات سو، پر مخ مبارک یېویني په شدت سره بهېدلې، ځنګون یې خوږ سو، چي دا ټول د هغو مسلمانانو د خطاء نتیجه وه چي د خپل قائد رسول الله ﷺ له امره څخه یې مخالفت وکړی.

پوښتنه: په دې کي څه حکمت ؤ چي د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو آوازه د مسلمانانو په صفو کي نشر او خپره سوه؟

جواب: د رسول الله ﷺ سره د مسلمانانو ارتباط او د دوی په منځ کي د ده ﷺ وجود، د مسلمانانو دپاره داسي یو قوت ؤ چي دوی هیڅکله د هغه د فراق او جلا والي تصور نه ؤ کړی او دوی هیڅ دا فکر نه کاوه چي مونږ دي تر ده ﷺ وروسته د خپلو ځانو د یو ځای کېدلو یا یوه قدرت د جوړېدلو طاقت ولرو، نو د رسول الله ﷺ وفات داسي یو شئ ؤ چي د دوی په زړو کي هیڅ نه ورګرځېدی، لکه دغه شئ چي دوی د خپلو فکرو څخه غورځولی ؤ او په دې کي هیڅ شک نسته که دوی له دغه غفلته د رسول الله ﷺ په واقعي وفات را ویښ سوي وای زړونه به یې چاودلي وای، هغه ایماني بنیاد او اساس به یې ړبړدېدلی وای، نو د الٰهي حکمتو څخه یو هم دا ؤ چي دغه د رسول الله ﷺ د وفات آوازه یې په مسلمانانو کي د دې دپاره نشر او خپره کړه چي داهم د دغه عسکري درسو په منځ کي د مسلمانانو دپاره یوه لویه تجربه سي او مسلمانان د دغي آوازې په اورېدلو سره د هغه حقیقي وفات د ورځي دپاره چي خامخا راتلونکې ده د اوسه څخه لا ځانونه ویښ او آماده کړي، د دغه ترخه حقیقت و منلو ته تیار سي.

او که چیري رسول الله ﷺ د دوی له منځه رحلت وکړي نو دوی به بیرته هغه خپل شرک ته نه ګرځي او د همدغه عظیم درس دپاره هغه آیات د هغو کسانو پر حال د تبصرې پر قسم نازل سو کوم چي د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو د خبر په اورېدلو سره ضعف او سستي ورته پېښ سوه، کوم چي الله جل جلاله فرمایي:

﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ ٱلرُّسُلُ ۚ أَفَإِيْن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ ٱنقَلَبْتُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَـٰبِكُمْ ۚ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ ٱللَّهَ شَيْـًٔا ۗ وَسَيَجْزِى ٱللَّهُ ٱلشَّـٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ ﴾

[آل عمران: ۱۴۴]

ژباړه: محمّد ﷺ نه دی مګر د الله یو رسول دی، په تحقیق سره تر ده ﷺ د مخه ډېر رسُولان تېر سوي دي، آیا که دئ ﷺ مړ سي یا شهید کړل سي نو تاسي به بیرته پر شا و هغه خپل کفرته ګرځی؟ او هر څوک چي بیرته هغه خپل کفر ته وګرځي هغه هیڅکله الله عزّوجلّ ته هیڅ ضرر نه رسوي، او شکر کوونکو بندګانو ته به الله جلّ جلاله ډېر ژر د خیر بدله او جزاء ور کړي.

د دغه درس ایجابي او مثبت اثر، یا ښه نتیجه په هغه ورځ ښکاره سوه چي واقعاً رسول الله ﷺ د رفیق اعلیٰ و طرف ته رحلت وکړی، نو دغه د اُحُد آوازه او هغه چي د هغې آوازې په سبب دغه آیات شریف نازل سو مسلمانان یې ویښ او یوه ترخه حقیقت ته متوجه کړل، نو په کومه ورځ چي رسول الله ﷺ واقعًا رحلت وکړی مسلمانانو په غمجنو زړو د هغه ﷺ سره وداع وکړه او د هغه امانت و ساتلو ته متوجه سوه چي رسول الله ﷺ دوی ته ورپرې ایښی ؤ، هغه امانت څه شي دی؟

هغه امانت اسلام ته دعوت، امر بالمعروف، نهی عن المنکر او في سبیل الله جهاد دی او د دغه امانت په ساتلو او رسولو سره مسلمانان په خپل ایمان کي قوي او په عقیده کي شدید پاته سوه، دا به لا هم درته و وایم: تر کومه وخته چي مسلمانان دغه امانت ساتي او د هغه په رسولو کي کوښښ کوي کامیابي د دوی ده.

شپږم: د انبیاء علیهم السلام د ژوند عادت داسي وي چي یو وار په امتحان مبتلاء کیږي او بیا آخرنۍ کامیابي د دوی وي او په دې کار کي حکمت دا دی: که همېشه کامیابي د انبیاء علیهم السلام سره وي نو به په مسلمانانو هغه څوک ننوزي چي واقعًا مسلمانان نه دي، چي بیا به صادق او منافق نه سره پېژندل کیږي او که همېشه شکست د دوی سره وي نو هغه د بعثت او نبوت مقصد نه تر سره کیږي، نو د الٰهي حکمت تقاضاء دا وه چي د مسلمانانو دپاره یې نصرت او شکست دواړه سره یو ځای کړل، چي په دغه صورت کي صادق له کاذبه معلوم او جلا سي او دا هم په دې سبب چي د منافقانو نفاق د مسلمانانو څخه پټ ؤ، خو کله چي د اُحُد دغه قصې پېښي سوې او منافقانو هغه خپل نفاق په قول او عمل کي ښکاره کړی نو مسلمانان پوه سوه چي دوی د دوی په لباس کي دښمنان لري، نو و هغو ته آماده سوه او د هغو څخه یې ځانونه ساتل.

اووم: په ځینو ځایو کي د نصرت او بري ځنډېدل د نفس شکست دی، کله چي مسلمانانو ته د شکست حالات پېښ سوه صبر یې وکړی او منافقان عاجزه سوه.

اتم: الله عزوجل د خپلو مومنو بندګانو دپاره په جنت کي داسي کورونه او منزلونه جوړ کړي دي چي دوی په خپل عمل سره هغه مقام ته نه سي رسېدلای، نو ځکه الله جل جلاله دغو بندګانو ته داسي تکالیف او زحمتونه پیښ کړي چي د هغه تکالیفو او زحمتو په واسطه سره و هغه خپلو لوړو منزلو ته ورسیږي.

نهم: تاسي پوهېږی چي شهادت د ولایت د لوړو درجو څخه دی، نو الله جل جلاله خپل خاص بندګان په دغه درجه او مرتبه سره خاصوي.

لسم: الله جل جلاله د خپلو د ښمنانو د هلاک او په دوږخ کي د سختو عذابو إراده فرمایلې ده، نو خود دغه خپلو دښمنانو ته داسي اسباب برابرکړي چي دوی په هغه سره د هغه سخت او شدید عذاب وړ او لائق وګرځي، دغه اسباب لکه کفر او بغاوت، سرکښي او نافرماني او د الله عزوجل د دوستانو او عامو مسلمانانو زهیرول، چي د کفارو په دغو کارو سره د مسلمانانو ګنهونه تویېږي او د دوی د هلاک سبب ګرځي.

یوولسم: تاسي راسی چي څه و هغو حالاتو ته هم متوجه سو چي د رسول الله ﷺ اصحاب په هغه وخت کي یو په بل پسي وژل کېدل، کوم چي دوی د مشرکانو د غشو او د تورو د ضربو څخه د ده ﷺ ساتنه په خپلو بدنو سره کول، دوی د غشو ترباران لاندي یو په بل پسي غځارېدل، خو د دوی ټول کوښښ دا ؤ چي د رسول الله ﷺ ژوند و ساتي او بل یې د هیڅ شي پروا نه درلودل، د دغي عجیبي قربانۍ او فداکارۍ سبب او مصدر څه شي ؤ؟

د دغي قربانۍ اول مصدر ایمان پر الله او پر رسول الله ؤ او دوهم مصدر یې د رسول الله ﷺ سره محبت ؤ، دغه دواړه چي سره یو ځای سوه دغه عجیبه قرباني او فداکاري یې په وجود راوړل.

نو نن ورځ هم یو مسلمان و دغو دواړو مصدرو ته چي یو یې ایمان پر الله جل جلاله او رسول الله ﷺ دی او بل یې د رسول الله ﷺ محبت دی اړ او محتاجه دی، یوازي دا کفایت نه کوی چي یو څوک پر هغه عقیدوي شیانو د ایمان را وړلو دعوه وکړي،

کوم چې پر هغو ایمان را وړل لازم دي، ترڅو چې زړه يې د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ په محبت سره ډک نه سي، نو ځکه رسول الله ﷺ په هغه حدیث شریف کې چې امام بخاري يې د انس رضي الله عنه څخه روايتوي فرمايي:

« لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ»

ژباړه: تر هغو د يو چا ايمان کامل نه دی ترڅو چې زه و هغه ته ترخپل پلار او خپل اولاد او تر ټولو خلکو خوښ او ګران نه سم.

او د دغه محبت تفصيل او بيان داسي کيږي: الله جل جلاله انسان ته عقل او زړه ورکړي دي.

عقل د دې دپاره دی چې په هغه سره فکر وکړي او پر هغو شیانو ایمان را وړي چې پر هغو ایمان را وړل فرض او ضروري دي، او زړه يې د دې دپاره ورکړی دی چې دغه زړه د هغه چا او هغه شي په محبت کې استعمال کړي چې الله جل جلاله د هغه په محبت سره امر کړی دی، او د هغه چا يا شي په بغض او عداوت کې يې استعمال کړي چې الله جل جلاله د هغه په بغض او عداوت سره امر کړی دی.

نو که زړه د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ او د صالحه بندګانو په محبت نه سي مشغول خامخا به د شهواتو، خواهشاتو او محرّماتو په محبت سره ډک سي او که بيا چيري زړه د شهواتو او خواهشاتو په محبت ډک سو نو هيڅکله يوازي عقيده د دې سبب نه سي ګرځېدلای چې د عقيدې خاوند دي د قربانۍ او فداکارۍ و يوه عمل ته آماده کړي، چې دغه حقيقت هغه شئ دی چې د تربيې او اخلاقو علماوو د اَولِوياتو څخه بللی دی يا يې د بنسټ پر قسم منلی دی، او تجربو هم دغه شئ ثابت کړی دی. د دې دپاره به يو ښکاره مثال درته بيان کړم: د امريکا حکومت دا و نه کولای سوای چې هغه شئ عملي کړي چې پر هغه يې ايمان درلودی او د هغه شي پر فايده يې عقيده درلودل، مثلاً په ۱۹۳۳ ميلادي کال کې د امريکا حکومت يو قانون صادر کړی چې هغه قانون په عامو مجلسو کې د شرابو استعمالول منعه کړي وه، خو پر دغه قانون لږ موده لا نه وه تېره سوې چې قانون جوړوونکي بيرته پر شا ولاړل او د شرابو د نه څښلو د درد په سبب يې هغه قانون چې دوی پر ځان لازم کړی ؤ لغوه

کړي او بيرته يې په عامو مجلسو کي خپل جامونه ډکول، دا ځکه چي محبت نه ؤ.

مګر بالمقابل هغه د رسول الله ﷺ اصحاب کرام وه چي نسبت د اوسني عصر و امريکايانو ته د ثقافت او مدنيت، د فايدو او ضررو په پوهه کي هيڅ نه وه، مګر فقط د الله جل جلاله د امر په اورېدلو سره چي شراب مه چښئ، هغه ژيان چي په شرابو ډک وه خيري يې کړه، هغه ځمان چي په شرابو ډک وه مات يې کړه، حتّى هغه ګلاسونه چي شراب يې پکښي چښل مات يې کړه او په لوړ آواز سره يې ويل:

إنتهينا يارب! إنتهينا. يعني: پرې مو ښوول يارب! پرې مو ښوول.

د دغو دوو ډلو په منځ کي دا فرق ؤ چي د صحابهٔ کرامو په زړو کي يو شئ ؤ چي د هغه شي محبت يې درلودی نو ځکه خپل خواهشات يې د الله جل جلاله د احکامو تابع ګرځولي وه، نو دغه قلبي محبت ؤ چي د رسول الله ﷺ د اصحابو پر زړو غالبه ؤ او دغه محبت دوی داسي کړي وه چي خپل ژوند يې د رسول الله ﷺ تر ژوند قرباناوه، او د رسول الله ﷺ د ساتني دپاره د مرګ په غېږ ورتله، دأُحُد په غزاء کي داسي ډېر نادره مشاهد او حالات سته چي د دغه قلبي محبت ښکارندويه دي.

خوکه په دغه اوسني عصر کي د مسلمانانو زړونه په دغسي محبت سره ډک سي، داسي محبت چي دوی لږ څه د شهواتو او انانيت څخه ليري کړي، داسي محبت چي د دوی پر شهواتو او خواهشاتو غالبه سي نو به څه پېښه سي؟

دغه اوسني مسلمانان به يو نوی مخلوق سي خپل شان او شوکت به د مرګ د خولې څخه را وباسي پرخپلو دښمنانو به کامیابه سي، که څه هم د دغه کار په مخ کي ډېر مشکلات او خنډونه وي پر هغو ټولو مشکلاتو به د دغه قلبي محبت په سبب کامیابه سي او که ته غواړې چي د دغسي محبت خاوند سې او دغسي محبت ته لار پيدا کړې، نو فقط دغه را تلونکي څلور شيه عملي کړه زړه به دي د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ په صادقه محبت ډک سي.

اول: تر هر څه د مخه د الله جل جلاله ټول عبادتونه د زړه په حضور او ببره سره کوه، کله ناکله و خپل رب الله جل جلاله ته دعاء، عجز او زاري کوه.

دوهم: د الله جل جلاله ذکر او ياد ډېر کوه، همېشه په صدق او اخلاص سره (لا إله إلا

الله) او (سبحان الله) وایه، البته د دغو دوو کلمو معنٰی ته به متوجه هم یې.

دریم: پر رسول الله ﷺ ډېر درود وایه، د هغه ﷺ په سیرت، اخلاقو او شمایلو کې فکر کوه او هغه ﷺ د ځان پېشوا او معلم وګرځوه.

څلورم: د الله عزوجل په هغو نعمتو کې ډېر فکر کوه چې تا ته یې درکړي دي او هغه یادوه، د ټولو نعمتو نسبت الله جل جلاله ته کوه نه د ځان و پوهې او هوښیارۍ ته.

که د اُحُد پر غزاء نور هم و تبصره کولو ته دوام ورکړم پوره کتاب ځني جوړېږي، خو زه به په دغه اندازه سره کفایت وکړم، نور نو تاسي کولای سی چې د سیرة النبي ﷺ پر هره ماده په خپله تبصره وکړی، دا فقط تا سي ته لار ښوونه وه چې څنګه او په کومه طریقه سره د سیرت النبي ﷺ څخه حکمتونه او درسونه را ایستلای سی.

دا د اُحُد د غزاء قصه وه، هغه لویه او شدیده غزاء چې پر مسلمانانو تېره سوې ده، دا هغه غزاء وه چې د مسلمانانو دپاره ډېري تجربې او درسونه پکښې وه.

د اُحُد جنګ د مسلمانانو پر شهرت ډېر بد اثر وکړی د خلکو د زړو څخه د دوی هیبت و وتی، خلکو ته ضعیفه ښکاره سوه، پر مسلمانانو داخلي او خارجي مشکلات زیات سوه، پر مدینه منوره له هره طرفه خطرونه را وګرځېدل، یهودو، منافقانو او صحرایي عربو په ښکاره سره د دښمنۍ اعلان کاوه او هري ډلي دا إراده کړې وه چې مسلمانانو ته یو تکلیف پېښ کړي، بلکه دا یې امید ؤ چې مسلمانان ختم او فیصله کړي، نو ځکه د اُحُد پر جنګ دوې میاشتي لا نه وې تیري سوي چې د بنو أسد قبیلې د مدینې منورې د حملې دپاره ځانونه آماده کول او بیا د هجرت د څلورم کال د صفري په میاشت کي د عضل او قاره قبیلو داسي یو چم او دسیسه جوړه کړه چې دغه چم او حیله د رسول الله ﷺ د اصحابو څخه د لسو نفرو د وژل کېدلو یا شهادت سبب وګرځېده او په عین دغه میاشت کي د بنو عامر قبیلې داسي یو خیانت وکړی چې د رسول الله ﷺ اویا نفره اصحاب کرام پکښي و وژل سوه، چې دغه واقعه د (بئر معونه) په واقعه سره مشهوره ده، همدارنګه د بني نُضیر یهودو په دغه وختو کي په ښکاره سره د دښمنۍ نارې وهلې، ترڅو چه د دغه کال یعني: د هجرت د څلورم کال د ربیع الأول په میاشت کي یې داسي یو چم جوړ کړی چې په هغه کي یې

د رسول الله ﷺ د وژلو إراده کړې وه او د هجرت د څلورم کال د جمادی الأول په میاشت کې د بنو غطفان قبیلې پر مدینه منوره د حملې إراده وکړه.

مقصد دا: کوم هیبت او دبدبه چې مسلمانانو د اُحُد په جنګ کې د لاسه ورکړه، د هغه په سبب تر څه مو دې پورې مسلمانان له هره طرفه د خطر سره مخامخ سوه، مګر دا د رسول الله ﷺ حِکمت ؤ چې دغه خطرونه یې دفعه کړل او مسلمانانو ته یې بیرته هغه د لاسه وتلی هیبت را وګرځاوه او دوی ته یې بیرته مجد او لوړ والی، شان او شوکت د سره ور وګټل.

هغه اول کار چې رسول الله ﷺ د دغه هیبت د راګرځولو دپاره وکړی هغه! هغه وحمراء الأسد ته وتل وه، دا چې په پرون کې د اُحُد جنګ پای ته ورسېدی او په نن کې رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو سره په دښمن پسې حمراء الأسد ته وزي په دغه کار سره یې تر ډیري اندازې د خپل لښکر هیبت او شهرت وساتی، په دغه کار سره یې د مدینې منورې یهود او منافقان په حیرت کې واچول او بیا تر هغه وروسته یې نور داسې عسکري حرکتونه تر سره کړه چې په هغه سره یوازې دا نه چې مسلمانانو خپل پخوانۍ هیبت او دبدبه لاس ته را وړل بلکه تر هغه یې زیاتوب هم وکړی، نو زموږ په را تلونکي بحث کې به إن شاء الله تعالیٰ دغه موضوعات په تفصیل سره درته بیان سي.

اوس به هغه حادثات او واقعات درته بیان سي چې د اُحُد او د خندق د غزاوو په منځ کې پېښ سوي دي.

د ابو سلمه رضي الله عنه سَرِیه

اول هغه څوک چې د اُحُد تر غزاء وروسته د مسلمانانو پر ضد را پورته سوه هغه د (بنو أسد) قبیله وه غواړي چې پر مدینه منوره حمله وکړي، ځکه د دوی دا خیال ؤ چې مسلمانان د اُحُد د جنګ په واسطه تر اوسه ضعیفه دي، نو یې دا فکر کاوه چې پر مسلمانانو په ډېره آسانۍ سره کامیابه کیږو او دغه یې موقع ده چې پر مدینه منوره حمله وکړو او د مدینې خیر او برکت چې مقصد یې مهوې او مالونه وه یوسو، دبنو أسد د قبیلې مشر چې طُلَیحه بن خویلد نومېدی، دئ هغه څوک دی چې د رسول

الله ﷺ تر رحلت وروسته د ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه د خلافت په وختو کې يې د نبوت دعوه وکړه او د رِدّت په جنګو کې خالد بن ولید رضی الله عنه ماته ورکړه او دئ وتښتېدی او بیا دغه طُلیحه په وروسته کې مسلمان سو او د فارس یا فارسیانو سره په جنګو کې په شهادت ورسېدی.

نو د مدینې منورې استخباراتو رسول الله ﷺ ته دا خبر و رساوه چې طلیحه او د ده ورور سَلَمه په خپل قوم کې ګرځي او خلک د مسلمانانو د جنګ دپاره سره یو ځای کوي، رسول الله ﷺ د دوی ترحملې د مخه د مهاجرینو او انصارو څخه یوه ټولۍ جوړه کړه چې د افرادو شمیر يې (١٥٠) نفره ؤ، د دغې ټولۍ قومندان يې ابو سلمه رضی الله عنه مقرره کړی، ابو سلمه رضی الله عنه د هجرت د څلورم کال د محرم په میاشت کې د بنو أسد د قبیلې پر طرف حرکت وکړی، بنو أسد چې د مسلمانانو په دغه حال نه دي خبر نو خود د هغو تر حملې د مخه د هغو په بېخبري کې د مسلمانانو له طرفه حمله پر وسوه.

د بنو أسد قبیله سره و پاشل سوه او په تېښته يې ځانونه خلاص کړه، مسلمانانو د هغو اوښان او پُسونه په غنیمت سره واخیستل او بیرته مدینې منورې ته سالم او غانم ولاړل، په دغه حمله سره د بنو أسد قبیله و بېرېدل او پر مدینه منوره يې هغه خپله حمله پرېښوول، ابو سلمه رضی الله عنه پسله هغه چې مدینې منورې ته ورسېدی تر هغه زخم يې وینه ایله سوه چې د اُحُد په ورځ زخمي سوی ؤ او پسله لږ مودې وفات سو.

د خالد بن سفیان الهُذلي دوژلو دپاره د عبدالله بن أنیس رضی الله عنه لېږل

د مدینې منورې په جنوب کې و مکې مکرمې ته نژدې یوه قبیله اوسېدل چې د هُذیل قبیله ورته ویل کېده د دغې قبیلې مشر او رئیس خالد بن سفیان الهُذلي نومېدی، دغه خالد بن سفیان غوښته چې پر مدینه منوره یوه قوي او شدیده حمله وکړي، نو د دغې حملې د عملي کولو دپاره يې د لښکر په جوړولو او را ټولولو شروع وکړه، د ده په غوښتنه له هره ځایه خلک ورته راتله، هلته بیا د مدینې منورې استخباراتو دغه خبر و رسول الله ﷺ ته ورساوه چې خالد بن سفیان د مسلمانانو د جنګ دپاره لښکر

جوړوي. رسول الله ﷺ إراده وکړه چې د مخه تر دې چې خالد پر مدينه منوره حمله وکړي بايد مسلمانان د دې حملې او خطره څخه خلاص سي. رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو څخه يو نفر اختيار کړی چې ډېر هوښيار او ذکي. دلاوره او قوي سړی ؤ. د دغه سړي نوم عبدالله بن أنيس ؤ. رسول الله ﷺ ورته و فرمايل: ولاړ سه که دي وکولای سوای چې خالد بن سفيان و وژنې وې وژنه. عبدالله بن أنيس و ويل: يا رسولَ الله! زه خالد بن سفيان په رنګ نه پيژنم. رسول الله ﷺ و فرمايل: هر وخت چې يې و وينې زړه به دي د بيرې ډک سي. يعني: ځني و به بېرېږې (*رسول الله ﷺ د خالد بن سفيان د پېژندلو دپاره دغه د بيرېدلو نښاني ورته و ويل*) خو عبدالله وايي: زه د دغې خبري څخه ډېر په تعجب کې سوم. ځکه زه هيڅ وخت او د هيچا څخه نه وم بيرېدلی او اوس به څنګه او ولې بيرېږم؟

خير عبدالله بن أنيس ﷺ د تګ دپاره ځان آماده کړی او يوازې رهي سو د مدينې منورې څخه قريب تر مکې مکرمې پورې يې تګ وکړی، دغه سَرِيې ته (د عبدالله بن أنيس سريه) ويل کيږي، ځکه دئ په خپله يوازې يوه ټولۍ وه چې د يوه جنګي يا عسکري هدف او مقصد دپاره رهي سوی ؤ او پر ټوله لار يوازې رهي ؤ، پر لاري نه د ده څخه څوک بېرېږي او نه يې په ده پروا کيږي، ځکه دئ يو نفر دی او اسلحه هم ور سره نسته، ده فقط يو خنجر د ځانه سره پټ اخيستی ؤ نور نو دباندې نه توره لري نه نوره اسلحه، د ماځيګر د لمانځه وخت ؤ چې دئ د بني هُذيل منطقې ته ورسېدی، هلته يوې غونډۍ ته وختی، د الله ﷻ په إراده کله چې دئ غونډۍ ته وختی هلته يې يو نفر وليدی چې ښځې هم ور سره دي، د هغه نفر په ليدلو سره د عبدالله ﷺ زړه په بېره ډک سو، د دغه سړي څخه ډېر و بېرېدی او دا هغه علامه او نښاني وه چې رسول الله ﷺ د خالد بن سفيان د پېژندلو دپاره ورته ويلې وه.

عبدالله وايي: زه پوه سوم چې دغه نفر خالد بن سفيان دی او زما د مقصد سړئ هم دغه دئ دی بايد وې وژنم، اوس د ماځيګر د لمانځه وخت دی که لمونځ کوم ښايي دئ را څخه ولاړ سي او که دئ وژنم ښايي لمونځ را څخه قضاء سي، نو زه د ده پر طرف ور رهي يم او په اشارې سره لمونځ کوم ترڅو چې و خالد ته ور رسېدم ما لمونځ

پوره کړی ؤ، خالد ته ور ورسېدم، خالد پوښتنه را څخه وکړه چې څوک يې؟ ما ويل: د خزاعه د قبيلې يو نفر يم او اورېدلي مې دي چې ته د محمّد ﷺ د جنګ دپاره لښکر جوړوې، نو مې دا خوښه و بلل چې ستا سره په دې جنګ کې شريک سم، خالد ويل: هو دا ښه کار دی، ما نوري خبري ور سره شروع کړې، خالد زما له طرفه مطمئن او بېغمه ؤ ځکه زما سره هيڅ اسلحه نسته نو ده هم مجلس را سره شروع کړی او هغه د ده سره ملګري ښځې زموږ څخه څه ليري او ګوښه سوې.

عبدالله رضي الله عنه وايي: کله چې ښځې ليري سوې نو مې خنجر را وايستی او پر خالد وارونه کوم ترڅو چې دا مې يقين سو چې اوس نو مړ دی د خالد سر مې پرې کړی او را سره وامې خستی، وروسته ښځې راغلې که ګوري سړئ مړ پروت دی او زه تللی يم، ښځو نارې او بُغاري کړې څو خلک سره راټول سوه خو عبدالله تللی او پټ سوی ؤ.

عبدالله رضي الله عنه د هجرت د څلورم کال د محرم د مياشتې پر پنځم تاريخ په دغه خپله وظيفه پسې د مدينې منورې څخه رهي سو او د شنبې په ورځ چې د محرم د مياشتې (٢٣) تاريخ ؤ بيرته مدينې منورې ته ورسېدی، چې په دې حساب عبدالله رضي الله عنه (١٨) ورځې د مدينې منورې څخه غايب ؤ، اوس چې عبدالله مدينې منورې ته ورسېدی او رسول الله ﷺ چې د ليري وليدی ورته خندل يې او وې فرمايل:

«أفلَحَ وَجهُکَ يَا عَبدَالله! عبدالله وويل: أفلح وجهُکَ يَا رسولَ الله!».

ورونو! دا د عربو اصطلاح وه چې يو څوک به پر خپل مقصد کامیابه سو دغه جمله به ورته ويل کېده چې د لفظ ترجمه يې داسې ده (کامیابه او مقصد ته ورسېدی ستا مخ) نو ځکه د دواړو له طرفه دغه جمله و ويل سوه او عبدالله رضي الله عنه د خالد بن سفيان الهُذلي سر د رسول الله ﷺ مخ ته کښېښاوه.

رسول الله ﷺ خپله لکړه و عبدالله ته ورکړه او وې فرمايل: د قيامت په ورځ دغه لکړه زما او ستا په منځ کې علامه او نښانه ده، عبدالله رضي الله عنه دغه لکړه د مرګ تر وخته ور سره و ساتل او د مرګ په وخت کې يې وصيت وکړی چې دغه لکړه دي زما سره په کفن کې کښېښوول سي.

خالد بن سفيان الهُذلي چې د کفارو د رئيسانو څخه يو رئيس ؤ په دغه طريقه سره

و وژل سو او د عبدالله بن اُنیس په همت او مړانه سره مسلمانان د هُذیل د قبیلې د هغې لویې حملې څخه خلاص سوه، ځکه د خالد بن سفیان په وژل کېدلو سره د هذیل قبیله سره و پاشل سوه او پر مدینه منوره حمله پاته سوه.

د عَمرو بن العاص رضی الله عنه اسلام

په دغه وختو کي عَمرو بن العاص چي د قریشو او د مکې مکرمې د اهله څخه ؤ او پر هغه خپله عقیده د شرک یا بت پرستۍ ؤ غوښتل چي حبشې ته د تجارت دپاره ولاړ سي نو یې د څرمني څخه د جوړو سوو شیانو هدیې او تحفې (سوغاتونه) د حبشې د پاچا نجاشي دپاره ور سره واخیستې، چي په هم عینِ دغه وخت کي رسول الله ﷺ عَمرو بن اُمیه الضُمري رضی الله عنه حبشې ته د دې دپاره لېږلی ؤ چي اُم حبیبه د ابوسفیان لور رسول الله ﷺ ته ورپه نکاح کړي.

ام حبیبه رضی الله عنها چي مسلمانه وه او پلار یې ابوسفیان د کفر رئیس او د مکې مکرمې مشر ؤ، دغه ام حبیبه رضی الله عنها د خپل مېړه عبید الله بن جحش او نورو مسلمانانو سره حبشې ته په هجرت تللې وه او عبید الله بن جحش هلته په حبشه کي مړ سو، یا په بل روایت کي وایي: چي عبید الله بن جحش اسلام پرېښاوه او نصراني سو، څرنګه چي ښځه یې ام حبیبه رضی الله عنها مسلمانه وه نو یې دا پرېښوول، په هر حال یا یې مېړه مړ سو یا نصراني سو او اُم حبیبه رضی الله عنها یوازي پاته سوه، د بل په وطن او د هجرت په حال کي مېړه او سر پرست هم نه لري، نو رسول الله ﷺ په دوه سببه غوښته چي دا په نکاح کړي یو دا چي د دغي نکاح اوخپښۍ په سبب ابوسفیان د دې پلار چي د قریشو مشر دی د اسلام او مسلمانانو دښمني پرېږدي او ممکن اسلام ته تشویق سي (*ځکه په عربو کي خپښي او دوستۍ ته په درنه سترګه کتل کېده*) او بل دا چي دغه مسلمانه ښځه په حبشه کي بې سر پرسته نه سي پاته، نو رسول الله ﷺ دغه عَمرو بن اُمیه الضُمري رضی الله عنه حبشې ته ولېږی چي ام حبیبه و رسول الله ﷺ ته په نکاح کړي، عَمرو بن اُمیه رضی الله عنه او عَمرو بن العاص دواړه په یوه وخت کي حبشې ته ورسېدل، عَمرو بن العاص چي د رسول الله ﷺ قاصد په حبشه کي ولیدی په زړه کي یې دا فکر پیدا سو چي عَمرو

بن أميه رضي الله عنه اسير و نيسي او مکې مکرمې ته يې ور سره بوزي، کله چې عَمرو بن العاص د هديو او تحفو سره د نجاشي مجلس ته ورغلی نو يې نجاشي ته يې و ويل: دغه عَمرو بن أميه ما ته را تسليم کړه چې مکې ته يې را سره بوزم، نجاشي په قهر ورته و ويل: ته غواړې چې د هغه چا قاصد په لاس درکړم چې هغه ته ناموس اکبر راځي؟ يعني: جبريل عليه السلام ورته راځي، عَمرو بن العاص چې مشرک ؤ او د آسماني أديانو معلومات نه ؤ ور سره په تعجب کې سو او ويل: څنګه ناموس اکبر ورته راځي؟

د حبشې پاچا نجاشي و عَمرو بن العاص ته وحيِ او د وحيو د نزول طريقه په تفصيل سره بيان کړه چې وحيِ څه شي دي او پخوانيو انبياوو ته څنګه او د چا په واسطه سره نازلېدې او اوس و رسول الله ﷺ ته څنګه نازلېږي، د وحيو او انبياء عليهم السلام په باره کې يې دومره تفصيل او معلومات ورکړه چې د عَمرو بن العاص اسلام خوښ سو او مسلمان سو.

ښه متوجه سی! عَمرو بن العاص رضي الله عنه چې قريش او د مکې مکرمې اوسېدونکی دی د ده مسلمانېدل يا اسلام راوړل د حبشې د پاچا د نجاشي په واسطه سره وه، دا هم الٰهي قدرت دی چې د عربو څخه يو نفر بلکه د اهلِ مکې او قريشو څخه يو نفر د يوه حبشي په واسطه ايمان را وړي او مسلمانيږي.

دا د عَمرو بن العاص رضي الله عنه د اسلام را وړلو قصه وه.

بيا چې عَمرو بن العاص مکې مکرمې ته ولاړی څه موده وروسته يې مدينې منورې ته هجرت وکړی او د رسول الله ﷺ سره يې بيعت وکړی، د عَمرو بن العاص هجرت او بيعت د مکې مکرمې تر فتحې د مخه وه چې د دغې واقعې تفصيل به په وروسته کې پر خپل وخت درته بيان سي.

او کله چې امِّ حبيبه بنت ابوسفيان ته د رسول الله ﷺ له طرفه مرکه وسوه، په دغه نکاح کې د دې وکيل د دې د اقرباوو څخه يو نفرؤ چې نوم يې خالد بن سعيد بن العاص ؤ او د رسول الله ﷺ وکيل عَمرو بن أميه الضُمري رضي الله عنه ؤ او هغه څوک چې د نکاح خُطبه يې و ويل او نکاح يې و تړل د حبشې پاچا نجاشي ؤ، د اُم حبيبه رضي الله عنها مَهر څلور زره درهمه کښېښوول سو او د نکاح مهماني هم نجاشي جوړه کړه،

دا د اُمّ المومنین اُمِّ حبیبه بنت أبي سفیان رضي الله عنهما سره د رسول الله ﷺ د نکاح قصه وه چي ولي او د څه مقصد دپاره رسول الله ﷺ په نکاح کړه.

د رجیع د اوبو غمجنه واقعه

د هجرت د څلورم کال د صفري په میاشت کي رسول الله ﷺ او مسلمانانو ته یوه زړه دردوونکې واقعه پېښه سوه چي د سیرت او تاریخ په کتابوکي د (فاجعهٔ ماء رجیع) په نامه سره یادیږي چي هغه واقعه داسي وه:

د عربو دوې قبیلې چي د عضَل او قاره په نامه سره یادېدلې، دغه قبیلې اسلام دښمني قبیلې وې او دا یې إراده وه چي پر مدینه منوره حمله وکړي، خرنګه چي دغه قبیلې لویې او قوي قبیلې نه وې او یوازي دوی نه سوای کولای چي پر مسلمانانو حمله وکړي نو یې د هُذیل قبیلې ته نفر ولېږل او ویل: موږ غواړو چي پر مسلمانانو حمله وکړو تاسي هم په دغه جنګ کي زموږ مرسته وکړی، د هُذیل قبیلې و ویل: یا، مسلمانان قوي دي دوی زموږ مشر او سردار خالد بن سفیان زموږ په منځ کي و وژی نو موږ نه سو کولای چي پر مسلمانانو حمله وکړو مګر هو که مسلمانانو پر تاسي حمله وکړه هغه وخت بیا موږ ستاسي مرسته او کومک کوو، اوس نو د عضل اوّ قاره قبیلې نه سي کولای چي یوازي دوی پرمسلمانانو حمله وکړي مګر هلته بیا د هذیل قبیلې وعده ور سره کړې ده که مسلمانانو پرتاسي حمله وکړه موږ مو مرسته کوو، اوس نو د عضل او قاره د قبیلو افراد داسي کارونه کوي چي مسلمانان مجبوره کړي چي پر دوی حمله وکړي نو یې څه وکړه؟

څو نفره یا یوه ډله یې رسول الله ﷺ ته ور ولېږل چي دغي ډلي په ښکاره سره ایمان راوړی او هلته په مدینه منوره کي د مسلمانانو سره ژوند کوي لمنځونه کوي او په ظاهره مسلمانان دي، بیا یې رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! که زموږ سره څو نفره د دې دپاره ولېږې چي هلته زموږ قوم ته اسلام او قرآن ور وښوي ښایي زموږ قوم هم مسلمانان سي او موږ دغه ستا نفروته جِوار یا امان ورکوو چي څوک به تکلیف او آزار نه ورکوي، د نبي الرّحمه ﷺ هم امید پیدا سو چي ښایي د عضل او قاره

قبیلې ایمان را وړي او کوم اصحاب چې زه ور لېږم هغه هم د دغو نفرو د جوار په سبب په امان کې دي، نو یې شپږ نفره یا په بل صحي روایت کې لس نفره د خپلو اصحابو کرامو څخه د دوی سره ولېږل چې دغه نفر ټول د قرآن مجید حافظان وه او د دوی مشر یې عاصم بن ثابت رضي الله عنه مقرره کړی، کله چې اصحاب کرام دغو قبیلو ته ور نژدې سوه نو یې د رجیع د اوبو سره واړول (*د رجیع اوبه د هذیل دقبیلې اوبه دي چې د جدې او رابغ په منځ کې وې*) دغه د مسلمانانو ملګرو خلکو چې منافقان دي د هُذیل د قبیلې یو کلي په خبر کړی چې هغو ته (بنولحیان) ویل کېدل، مسلمانان مطمئن او په بېغمه زړه سره ناست دي چې ناڅاپه لښکر پر را وګرځېدی او دوی یې محاصره کړل، مسلمانان فقط لس نفره دي او د کفارو ډله تر سلو نفرو زیات دي، مسلمانانو وویل: هغه عهد او امان څه سو؟ کفار وایي: نه عهد سته نه امان تسلیم سی، د مسلمانانو سره هم اسلحه سته مګر شمېر یې نسبت وکفارو ته لږ او هیڅ نه دی، نو مسلمانان یوې لوړي ته وختل او ویل نه تسلیمېږو، کفارو ورته وویل: موږ عهد او وعده درسره کوو که تاسي تسلیم سی موږ ستاسي څخه یو نفر هم نه وژنو.

عاصم رضي الله عنه وویل: زه خو د کافر په امان هیڅکله نه تسلیمېږم او نه ور کښته کېږم او تر هغو یې جنګ ور سره کاوه ترڅو چې عاصم رضي الله عنه د شپږو نورو ملګرو سره د غشو په ویشتلو په شهادت و رسېدی، اوس د مسلمانانو څخه فقط درې نفره پاته سوه چې هغه خُبیب بن عدي، زید بن الدَثنه او عبدالله بن طارق وه، کفارو بیا د دغو درو نفرو سره عهد او وعدې وکړې ویل: که چیري تاسي تسلیم سی موږ هیڅ تکلیف نه درکوو، نو دغو درو نفرو په خپل منځ کې سره وویل: موږ درې نفره نه سوکولای چې د پوره لښکره سره وجنګېږو په جنګ کې مو مرګ حتمي دی او که ځانونه تسلیم کړو بنایي دوی د خپلې وعدې سره موافق امان راکړي نو دغه درې نفره تسلیم سوه، اوس چې د هغې لوړي څخه ورکښته سوه کفارو د دوی په تړلو شروع وکړه، عبدالله بن طارق رضي الله عنه وویل: دا خو یې اول غدر نو یې په جنګ شروع وکړه، عبدالله بن طارق رضي الله عنه یې هم شهید کړی، بیا یې زید او خبیب رضي الله عنهما وتړل او مکې مکرمې ته یې بوتله هلته یې پر قریشو خرڅ کړه.

مګر د مخه تر دې چې کفار د دغه ماء رجیع د منطقې څخه ولاړ سي دوی غواړي

چي د عاصم بن ثابت رضي الله عنه هغه چي وژل سوی دی سر پرې کړي او له ځانه سره يې مکې مکرمې ته يوسي، دا ولې؟

که ستاسي په ياد وي د اُحُد په غزاء کي د کفارو د بيرغ اخيستونکو ځخه دوه نفره د عاصم رضي الله عنه له طرفه و وژل سوه، هغه دوه ورونه چي د کفارو بيرغ يې پورته کاوه عاصم رضي الله عنه د هغو د مور سُلافې په حضور و وژل او سلافې و ويل: که هر چا د عاصم سر را ته را وړی د سر په کوپړۍ کي به يې شراب و چښم او سر به يې هغه سړي ته په سرو زرو ور ډک کړم.

نو اوس کفار غواړي چي د عاصم بن ثابت رضي الله عنه سر پرې کړي او سلافې ته يې د هغه انعام اخيستلو دپاره ور وړي.

خو دلته بيا يو بل کيفيت هم ؤ، هغه دا چي عاصم رضي الله عنه په پخوا کي چي دئ په مدينه منوره کي ؤ قسم کړی ؤ چي والله زه به په ټول عمر مشرک ته لاس ورنه وړم او نه به مشرک پرېږدم چي ما ته لاس را وړي او پسله دغه قسمه نه ده مشرک ته لاس ور وُړی ؤ او نه يې مشرک پرې ايښی ؤ چي ده ته لاس ور وړي، اوس مشرکان غواړي چي د ده سر يوسي مګر الله جل جلاله هغه د ده قسم د ده تر مرګ وروسته په داسي ډول سره ور پوره کړی چي مشرکان يې نه پرېښوول چي د عاصم رضي الله عنه جسد ته لاس ور وړي.

هغه داسي: چي د الله جل جلاله په امر دومره غالبوزي راغلې لکه يوه اوريځ او د عاصم رضي الله عنه د جسد پر شا وخوا ګرځي، دومره ډيري غالبوزي وې چي کفار د دغو غالبوزو په واسطه هيڅ نه سي کولای چي د عاصم رضي الله عنه جسد ته ور نژدې سي د الله جل جلاله د لښکرو ځخه يو لښکر د دغه نېک او صالح سړي د جسد حفاظت او ساتنه کوي، کفارو هر ځه کوښښ وکړی چي دغه جسد ور سره واخلي مګر غالبوزو نه پرېښوول چي ور نژدې سي د عاصم رضي الله عنه بدن يې د دوی ځخه ساتی، کفارو سره و ويل: تر ماښامه صبر وکړی چي شپه سي غالبوزي به خپله ځي ځکه غالبوزي په شپه کي نه ګرځي، اوس چي شپه نژدې کيږي په الٰهي امر سره باران شروع سو او تر ماښامه دومره باران و اورېدی چي سېلونه و بهېدل، يو لوی سېل د عاصم رضي الله عنه پر جسد ورغلی او هغه يې ور سره يو وړی، کفارو هرځه کوښښ وکړی چي د عاصم رضي الله عنه جسد

راوګرځوي مګر سېل دومره لوی او قوي ؤ چې څوک ور نژدې کېدلای نه سي. سیلاب د عاصم رضي الله عنه جسد تر ډېر لیري ځایه یوووړی او بیا د سېل په منځ کي ښخ او ورک سو ځای یې هم چا ته نه سو معلوم چې چیري ښخ کړل سو، نو ځکه عاصم رضي الله عنه ته (دفینُ الله) یا (دفینُ الملائکه) ویل کیږي، یعني: الله جل جلاله یا ملائکو ښخ کړی دی.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه به ویل: الله جل جلاله د عاصم رضي الله عنه قسم د ده په ژوند او د ده په مرګ کي ورپوره او وفاء کړی، یعني: هیڅکله د کفارو لاس نه وررسېدی.

اوس نو د کفارو سره فقط دوه نفره بندیان پاته سوه چې یو یې زید بن الدَّثِنه رضي الله عنه ؤ او بل یې خُبیب بن عدي رضي الله عنه دی، دغه دوه نفره یې مکې مکرمې ته و رَسَول او هلته یې پر قریشو خرخ کړه، زید بن الدَّثِنه رضي الله عنه صفوان بن اُمیه رانیوی چې د خپل پلار (هغه چې په بدر کي وژل سوی ؤ) په بدل کي یې و وژني او د وژلو دپاره یې ترحرم دباندي تنعیم ته بوتلی، د زید رضي الله عنه د وژلو ننداري ته ابوسفیان د قریشو رئیس ور وتلی ؤ، ابوسفیان و زید رضي الله عنه ته وایي: یا زید په دې راضي یې چې محمّد ﷺ ستا پرځای زموږ سره بندي وای او هغه ستا پرځای وژل سوی وای؟ زید رضي الله عنه وویل: والله هیڅ مي نه ده خوښه او نه راضي یم چې محمّد ﷺ ته اوس پر هغه خپل ځای چې دئ ﷺ هلته دی زوز په جګ سي او زه خلاص سم، یعني: د ځان په مرګ خوښ یم خو دا نه قبلوم چې په رسول الله ﷺ زوز جګ سي، ابوسفیان و ویل: والله ما داسي څوک نه دی لیدلی چې خپل ملګري دي دومره محبت ور سره لري او دومره دي پرګران وي لکه محمّد ﷺ چې پر خپلو اصحابو ګران دی او بیا یې زید رضي الله عنه شهید کړی.

مګر خُبیب بن عدي رضي الله عنه د حارث زامنو رانیوی، ځکه حارث د بدر په ورځ د خبیب رضي الله عنه له طرفه وژل سوی ؤ، اوس د حارث زامنو غوښتل چې د خپل پلار په بدل کي یې و وژني، نو خبیب یې د دوی د یوې آزادي سوي مینځي په کور کي د دې دپاره بندي کړی چې په وروسته کي یې و وژني، خو په دغه کور کي چې خبیب رضي الله عنه بندي دی یوه ښځه وه چې ده رضي الله عنه ته به یې خواړه ور وړل او بیا په وروسته کي هغه ښځه مسلمانه سوه نو هغه ښځه وایي:

والله ما د خُبیب په مثل بندي نه دی لیدلی، ځکه خبیب رضي الله عنه دننه په یوه کوټه

کې په ځنځیرانو تړلی ؤ خو زه چې به دغې کوټې ته د خوړو وړلو دپاره ورغلم په والله مابه لیدل چې ده ته به انګور پراته وه او د دغو انګورو وابګي به دومره لوی وه لکه د سړي سر او په والله په دغه وخت کې په ټوله جزیرة العرب کې انګور نه وه، یعنې: د انګورو موسم هم نه ؤ او ده ته به انګور پراته وه، ښځه وايي: ما به پوښتنه ځنې وکړه چې دا انګور له کومه درته راغله؟ ته په کوټه کې په ځنځیرانو تړلی بندي یې او د مېوې موسم هم نه دی تا ته مېوه پرته ده دا له کومه درته راغله؟ خبیب ﷺ به راته ویل: دا د الله جل جلاله له طرفه څخه ده (دا د خبیب ﷺ کرامت ؤ)

بیا یې یوه ورځ خبیب ﷺ ته خبر ورکړی چې نن ورځ ستا د وژلو ورځ ده، نو ده ﷺ هغې ښځې ته چې دئ یې په کورکې بندي ؤ و ویل: که دې ماته یوه چاړه را ولېږل چې په هغه سره د خپل بدن ځینې ورېښتان ایسته کړم، ښځې ویل: ښه دی، ښځه ولاړه او د یوه لس کلن هلک په لاس یې چاړه ورکړه چې هغه هلک د دې زوی ؤ ویل: دغه چاړه یوسه خبیب ته یې ورکړه، هلک چاړه واخیستل او ولاړی د هلک تر تګ وروسته ښځه پوه او متوجه سوه چې ما څومره غلط کار وکړی هلک او چاړه مې دواړه ورولېږل، هلک به ونیسي په چاړه به یې حلال کړي.

اوس خو هلک تللی دی د ښځې نور څه په وسه نه وه پوره نو پسې ور رهې سوه، هلک تر ښځې د مخه خبیب ﷺ ته ور رسېدلی دی او چاړه یې ورته ونیول، خبیب ﷺ وویل: افسوس دي وي تا ښځې لره او بیا یې هلک ته وویل: آیا ستا مور د غدر او خیانت څخه نه بېرېدل؟ خیر د هلک څخه یې چاړه واخیستل او هلک یې د ځان سره کېښناوه د ماشومانو پر قسم لوبې او محبت ور سره کوي، په دغه وخت کې د هلک مور په ځغستا ور ورسېدل او دا حال یې ولیدی چې زوی یې د خبیب ﷺ پرځنګانه ناست دی او د خبیب په لاس کې چاړه ده کولای سي چې دغه اوس هلک و وژني او د ځان انتقام واخلي، نو د ښځې څخه یوه لویه چغه وسوه، خبیب ﷺ ورته وویل: وبېرېدې چې زه به یې ووژنم؟ زموږ مسلمانانو غدر عادت نه دی واخله زوی دې بوزه.

بیا نو د خبیب ﷺ د وژنې د لیدلو او نندارې دپاره دېر قریش تنعیم ته ور و وتل، دلته نو خبیب ﷺ ورته و ویل: که مو خوښه وي او دومره مې پرېږدی چې دوه رکعاته

لمونځ وکړم؟ کفارو ویل: وې کړه.

(خبیب رضي الله عنه هغه اول سړی دی چې د اعدام په وخت کې یې د لمونځ کولو طریقه کېښوول او رسول الله ﷺ چې دغه د ده لمونځ کول واورېدل دغه عمل یې رد نه کړی او په اسلام کې دغه د اعدام په وخت کې د لمونځ کولو طریقه پاته سوه. په وروسته کې هم ډېرو مسلمانانو دغه لمونځ کړی دی، دغه اوس چې د اعدام یا قصاص په وخت کې دوه رکعاته لمونځ کیږي دا هغه د خبیب رضي الله عنه طریقه او متابعت دی)

کله چې خبیب رضي الله عنه د لمانځه څخه فارغه سو نو یې و ویل: په والله که دا بېره نه وای را سره چې تاسې به وایاست: بې غیرته ؤ له مرګه وبېرېدی ما به دغه لمونځ نور هم اوږد کړی وای مګر ستاسې د دغې خبرې په سبب مې لمونځ کوتاه کړی.

د لمانځه تر آداء کولو وروسته یې خبیب رضي الله عنه پر صلیب وځړاوه او د ده په وهلو یې شروع وکړه، په یوه وار یې نه وژني بلکه کرار کرار یې په تورو وهي، خبیب رضي الله عنه کفارو ته په ښرا کولو شروع وکړه او ویل:

«اللّهمَّ أحصِهِم عَدَدًا، واقتُلهُم بَدَدًا، وَلاَ تَبقِ مِنهُم أحَدًا»

د ابوسفیان سره خپل زوی معاویه ور سره ؤ زوی یې پر مځکه غځار کړی او ابوسفیان په خپله هم پر مځکه پرېوتی ځکه د مشرکانو دا عقیده وه: که چا ته ښرا کیږي او هغه نفر ځان پر مځکه واچوي هغه ښرا نه ور رسیږي نو ځکه دوی خپل ځانونه پر مځکه واچول، بیا نو خبیب رضي الله عنه و ویل: الٰهي موږ ستا د نبي رسالت و رساوه موږ تلو چې ستا دین خلکو ته و رسوو او هغو پر موږ ظلم وکړی او په دغه ډول مو وژني، الٰهي زموږ سلام ستا نبي ﷺ ته ورسوه او بیا و وژل سو.

په دغه وخت کې رسول الله ﷺ په مدینه منوره کې د خپلو اصحابو سره ناست ؤ او وې فرمایل: «لاَحَولَ وَلاَ قُوَّةَ الا بالله»

صحابهٔ کرامو پوښتنه ځني وکړه چې څه پېښه ده؟ یا رسولَ الله!

رسول الله ﷺ و فرمایل: دا جبریل ؤ چې د خبیب د وژلو خبر یې را ته را وړی.

دا د خبیب بن عدي رضي الله عنه درجه او مقام ؤ چې جبریل علیه السلام له آسمانه مځکې ته راغي او د خبیب رضي الله عنه د وژل کېدلو خبر یې رسول الله ﷺ ته را وړی.

د بئر معونه فاجعه

په عينِ دغه مياشت کې چې دغه د رجيع د اوبو دردناکه حادثه پېښه سوه يوه بله غمجنه واقعه هم مسلمانانو ته پېښه سوه چې تر هغه اولي حادثې ډېره غمجنه او دردناکه وه، چې دغه واقعه د سيرت په کتابوکې د (بئر معونه) په فاجعه سره مشهوره ده او د هغې واقعې خلاصه داسې ده:

عامر بن مالک چې په ملاعبُ الأَسنه سره مشهوره ؤ او د بني عامر د قبيلې چې په نجد کې واقع وه مشر او سردار ؤ رسول الله ﷺ ته ورغلی چې د اسلام عقيده او احکام ځنې واوري، پسله هغه چې قرآن او د اسلام احکام يې واورېدل اسلام يې خوښ سو مګر مسلمان نه سو، اسلام يې نه رَد کړی نه قبول، نو يې رسول الله ﷺ ته و ويل: يا محمّد! ﷺ که د مسلمانانو يوه ډله په نجد کې د بني عامر قبيلې ته را ولېږې چې اسلام او احکام يې ورته بيان کړي او ستا دين ته يې دعوت کړي زه اميد لرم چې هغه به يې قبول کړي او که زما قوم اسلام ته داخل سو زه هم د هغو سره يو ځای مسلمانېږم، رسول الله ﷺ و فرمايل: زه پر خپلو اصحابو د اهل نجد څخه بېرېږم، هلته نوري قبيلې سته چې د اسلام او مسلمانانو دښمني دي، عامر بن مالک و ويل: ستا اصحابو ته زه جوار ورکوم، که هر چا ستا پر اصحابو تېریٔ او تجاوز وکړی لکه پر مورِ بني عامر چې يې تېریٔ کړی وي، په دغه جِوار د رسول الله ﷺ اطمينان حاصل سو نو يې د خپلو اصحابِ کرامو څخه څو نفره بني عامر ته د لېږلو دپاره اختيار کړل *(د نفرو په شمېر او عدد کې دوه روايته دي څوک وايي (۴۰) نفره وه څوک وايي (۷۰) نفره وه خو د (۷۰) نفرو روايت صحي دی)*

رسول الله ﷺ د دغي اويا نفريزه ډلي مشر منذر بن عَمرو رضي الله عنه وټاکی، دغه اويا نفره ټول د قرآن کريم حافظان وه او په مسلمانانو کې علماء، ډېر صالح او د شرف خاوندان وه، کله چې عامر بن مالک ولاړی رسول الله ﷺ دغه نفر پسي ولېږل، دغه اصحاب کرامو په لار کې هم خلک اسلام ته دعوتول او اسلام يې ورته بياناوه، څو (بئر معونه) ته ورسېدل او هلته يې واړول (بئر) يعني: څاه، عادتاً خلک د اوبو

سره اړوي، نو دلته په دغه منطقه کې یو ځاځ ؤ او مسلمانانو دلته واړول چې دغه منطقه د بني عامر او بني سُلیم د قبیلو په منځ کې واقع وه.

دغه د مسلمانانو د اړولو منطقې ته یو بل د الله دښمن عامر بن طُفیل نږدې ؤ، چې دغه عامر بن طُفیل د عامر بن مالک ملاعبُ الأسنه وراره ؤ، اوس نو منذر بن عَمروﷺ چې د مسلمانانو د ډلې مشر دی د رسول اللهﷺ یو لیک چې دغه عامر بن طفیل ته یې لیکلی ؤ او هغه یې اسلام ته دعوتاوه د حَرام بن ملحانﷺ په لاس دغه عامر بن طفیل مشرک ته ور ولیږی او حرام بن ملحانﷺ د انسﷺ د مور ام سُلَیمﷺ ورور دی، مګر عامر بن طفیل یو خبیث سړیٔ او د اسلام دښمن ؤ.

کله چې حرام بن ملحان ورغلی او د رسول اللهﷺ لیک یې ورکړی د مخه تردې چې دغه خبیث د رسول اللهﷺ لیک و وایي لیک یې ځیري کړی او د خپلو نفرو ځخه یې یوه ته اشاره وکړه چې وهه یې، هغه نفر هم نېزه پورته کړه او حرام بن ملحانﷺ یې پر شا داسي و واهه چې نېزه یې تر ځیګر و وتل، په دغه وخت کې حرامﷺ ناري کړه: (الله اکبر، فُزتُ وَ ربِّ الکعبه) یعني: د کعبې په رب مي دي قسم وي چې کامیابه سوم، بیا نو غځار سو او شهید و وژل سو، دغه وَهل په غدر او خیانت سره وه ځکه قانون داسي دی چې قاصد یا لیږل سوی نفر نه وژل کیږي او دغه عامر بن طفیل خائن قاصد و وژی.

هغه نفر چې حرام ﷺ یې و واهه هغه وایي: زه په تعجب کې سوم ما و وژی او دئ وایي زه کامیابه سوم، دا ځکه چې قاتل پر آخرت، جنت او دوږخ، د ښه او بد عمل پر جزاء ایمان نه درلودی، نو خود په کامیابي هم نه پو هېدی، مګر حرامﷺ چې مسلمان ؤ د هغه دپاره شهادت پوره کامیابي وه او په خوشاله سو نو ځکه یې و ویل: په والله کامیابه سوم، خو بیا په وروسته کې هغه قاتل هم مسلمان سو او دئ وایي: چې زما د اسلام سبب دغه د حرامﷺ جمله وه چې ویل: (فُزتُ وَربِّ الکعبه)

اوس چې عامر بن طفیل ملعون دغه قاصد حرام بن ملحانﷺ په غدر او خیانت سره و وژی نو یې قصد وکړی چې د ده هغه نور ملګري (مسلمانان او حافظان) هم و وژني، اول خو یې د بني عامر د قبیلې ځخه د مسلمانانو پر وژنه مرسته وغوښتل خو

هغو دغه د ده غوښتنه نه کړه قبوله ځکه ویل ملاعبُ الأسنه جوار او امان ورکړی دی، بیا یې د بني سُلیم د قبیلو څخه وغوښتل چې د دغه مسلمانانو په وژلو کې مرسته ور سره وکړي، د بني سُلیم د قبیلو څخه درو قبیلو دغه د ده غوښتنه قبوله کړه چې هغه قبیلې د: عُصَیّه، رَعل او ذکوان قبیلې وې، کفارو لښکر سره را ټول کړی او د رسول الله ﷺ د اصحابو پر شا وخوا.را وګرځېدل، مسلمانان چې د عامر بن مالک یا ملاعب الأسنه په جِوار کې وه او هغه د دغو ټولو قبیلو رئیس ؤ په بېغمه زړه ناست دي، څوک عبادت کوي څوک قرآن مجید وایي هیڅ داسي فکر یې نه کاوه چې څوک دي حمله پر وکړي، چې ناڅاپه لښکر پر زا وګرځېدی او له هره طرفه یې حملې پر شروع کړې د (٧٠) نفرو مسلمانانو او د درو قبیلو د خلکو په منځ کې جنګ شروع سو مسلمانانو تر هغو جنګ وکړی چې اول تر آخره ټول شهیدان سوه بېله دوو نفرو چې یو یې عَمرو بن اُمیه الضمري رضي الله عنه ؤ او بل یې منذر بن عُقبه الأنصاري رضي الله عنه ؤ چې دغه دوه نفره د خپله ځایه څخه لیري تللي وه او د مسلمانانو اوښان یې څارل، خو یو بل دریم نفر هم چې کعب بن زید بن النجار نومیدی ډېر زخمي ؤ او د وژل سوو کسانو په جمله کي پروت ؤ مګر روح پکښې ؤ، کفار یې په ژوند نه سوه پوه هغه هم پاته سو، چې بیا د خندق په غزاء کي شهید ووژل سو.

دلته د بئر معونه سره پاته مسلمانان ټول شهیدان کړل سوه، خو هغه دوه نفره لیري وه او اوښان یې څارل، دوی هلته په دښت کي دي او له هغه ځایه یې ولیدل چې پر هغه منطقه چې د دوی ملګرو اړولي دي په هوا ډېر مرغان ګرځي ویل والله دغه مرغان په یوه سبب دلته راټول سوي دي (*دا د دښتي خلکو تجربه ده یوشئ یې حس کړی*) نو هغه خپلي منطقې ته په ډېر احتیاط ور نژدې سوه او د یوې لوړي غونډۍ څخه یې ورته وکتل، وې لیدل چې ملګري یې ټول وژل سوي دي او سرونه یې پرې سوي دي، اوس دغه دوه نفره مشوره سره کوي چې موږ باید څه وکړو؟

عَمرو بن اُمیه رضي الله عنه و ویل: زما په فکر موږ باید ولاړسو او رسول الله ﷺ خبر کړو چې دغسي واقعه پېښه سوه مګر انصاري و ویل: والله زه په دې نه یم راضي چې له هغه ځایه څخه ولاړسم چې هلته منذر بن عَمرو رضي الله عنه وژل سوی دی زه هم باید د ده

سره و وژل سم، نو يې په دواړو پر کفارو حمله وکړه. انصاري هم شهيد کړل سو او عمرو بن اُميه رضی الله عنه يې ژوندئ ونيوی اوس نو عَمرو بن اُميه د کفارو په لاس کي بندي سو او عامر بن طفيل د خپله ځانه سره بوتلی پوښتنه يې ځني وکړه چي څوک او د کوم ځای يې؟ عَمرو رضی الله عنه وويل: د بني الضُمره څخه يم، عامر بن طفيل و ويل: دا څنګه ښه کار وسو زما مور نذر اېښی ؤ چي د بني الضُمره څخه به يو مريئ آزادوي.

اصلاً بني الضمره ټول حُر او آزاد وه په هغو کي مريئ نه ؤ او د عامر مور دغسي سخت او مشکل نذر اېښی ؤ او اوس د هغې نذر د عَمرو رضی الله عنه په ايله کولو سره آداء کيږي.

نو عامر بن طفيل و ويل: زه دي د دې دپاره ايله کوم چي زما د مور نذر آداء سي، د عَمرو بن اُميه رضی الله عنه سر يې ور وخروی (*چي دا په هغه وخت کي د مريي توب علامه وه*) او بيا يې ايله کړی، عَمرو بن اُميه رضی الله عنه په زهير او غمجن زړه د مدينې منورې پر طرف په داسي حال کي رهي سو چي ډېر ترخه خبرونه ور سره وه، د رسول الله ﷺ د اويا نفرو هغو اصحاب کرامو چي په مسلمانانو کي د ډېر فضيلت خاوندان او د قرآن مجيد حافظان وه د شهادت خبر ور سره دی، چي دې واقعې يو وار بيا د اُحُد غمجنه ورځ ور په يادول، په اُحُد کي (٧٠) نفره مسلمانان په مخامخ جنګ کي و وژل سوه، مګر دلته (٧٠) نفره په غدر او خيانت و وژل سوه، اوس نو عَمرو بن اُميه چي مدينې منورې ته رهي دی په لارکي يوه قصه لري چي د هغې واقعې څخه ډېره لويه مسئله جوړه سوه چي لږ وروسته به دغه قصه درته بيان سي.

خو اوس دلته د بئر معونه سره د رسول الله ﷺ (٧٠) نفره اصحاب په غدر او خيانت سره شهيدان کړل سوه. ښه دې څخه چي دوی د جنګ تياري او آمادګي ولري يا دي خبر ورکړل سي، دوی د ملاعب الأسنه په جوار کي وه او په يوه ناګهاني ډول سره لښکر پر را وګرځېدی په ظلم او خيانت په نجد او غطفان کي د بني عامر په قبيلو کي ووژل سوه، دا خبر و ملاعب الأسنه ته هغه چي د بني عامر د قبيلو رئيس او سردار ؤ ورسېدی، هغه په ډېر قهر او غضب سره و ويل: هغه کسان چي ما جوار ورکړی ؤ څنګه وژل کيږي؟ ما جوار ورکړی او عامر بن طفيل و وژل؟ نو په ډېر قهر د عامر بن طفيل پر طرف ور رهي سو هلته چي ورغلی ښه پوښتني يې حمله پر وکړه په نېزه يې پر اوږه

وواهه، عامر بن طفیل زخمي سومګر مړ نه سو، بیا یې قوم په منځ کې ودرېدی او دوی یې سره خلاص کړه، خو عامر بن مالک په دغه واقعه ډېر غمجن ؤ چې ښتګه هغه خلک وژل کیږي چې ده جوار ورکړی وي؟ اوله دغه غمه یوه هفته وروسته مړ سو.

کله چې رسول اللهﷺ ته د خپلو (۷۰) نفرو اصحاب کرامو د وژل کېدلو خبر ورسېدی او هغه هم په دغه ظالمانه او وحشیانه طریقه سره وژل سوي دي ډېر غمجن او خواشینی سو، رسول اللهﷺ به همېشه ژړل، د اصحاب کرامو دومره لویه ډله او بیا د قرآن مجید حافظان ټول په یوه وار په غدر او خیانت سره وژل کیږي! ډېره غمجنه واقعه ده، د اُحُد د غزاء لږ وخت تېر سوی دی (۷۰) نفره هلته شهیدان سوه او بیا (۱۰) نفره د بني لَحیان له طرفه لږ ورځې د مخه و وژل سوه او اوس (۷۰) نفره په نجدکي بېله جنګه په غدر او خیانت سره و وژل سوه او ټوله هم د قرآن کریم حافظان وه، دا ډېر لوی غم او دردوونکې فاجعه وه، نو خود رسول اللهﷺ د دغو واقعو په پېښېدلو سره چې ټوله هم په څو ورځو کي پرله پسې پېښې سوې ډېر زیات غمجن ؤ، غم او پرېشاني ترداسي اندازې پر غالبه سوه چې همېشه به یې دغو قبیلو ته چې په غدر او خیانت سره یې د دهﷺ اصحاب وژلي وه ښراوي کولې.

امام بخاري د انسؓ څخه روایت کوي چې رسول اللهﷺ (۳۰) ورځې د سهار په لمانځه کي هغو قبیلو ته ښراوي کولې چې د دهﷺ اصحاب یې وژلي وه چې هغه د (رَعل او ذَکوان، لَحیان او عُصَیّه) قبیلې وې او ویل به یې چې د عُصَیّه قبیلې د الله او د هغه د رسول نافرماني وکړه، ترڅو چې اللهﷻ پرخپل نبي قرآن نازل کړی او موږ هغه و وایه چې هغه د اللهﷻ دا قول ؤ:

﴿بَلِّغُوا قَومَنَا اَنَّا لَقِينَا رَبَّنَا فَرَضِيَ عَنَّا وَرَضِينَا عَنهُ﴾

ژباړه: زموږ قوم ته دا حال و رسوی چې موږ د خپل رب سره ملاقي سوو هغه زموږ څخه راضي ؤ او موږ د هغه څخه راضي یو.

دا د هغو شهیدانو قول دی چې په ظلم او خیانت سره وژل سوي وه او اللهﷻ د هغو دغه د رضائیت پیغام و رسول اللهﷺ او د هغو وکورنیو ته په قرآني آیات سره ورساوه، رسول اللهﷺ د دغه آیات په نزول سره هغه د سهار په لمانځه کي قنوت

ويل، يا ښرا کول پرېښوول او په وروسته کې دغه آيات منسوخه سو.

موږ مخ کې و ويل: چې عَمرو بن أميه الضُمري رضي الله عنه پسله هغه چې د ده ټول ملګري د عامر بن طفيل له طرفه په شهادت و رسېدل او بيا دئ بندي و نيول سو نو عامر بن طفيل دئ د دې دپاره ايله کړی چې د عامر د مور نذر آداء سي، پسله هغه چې د ده سر يې ور وخراوه دئ د مدينې منورې پر طرف په غمجن زړه رهي دی، د مدينې منورې څخه چې راتلی (۷۰) نفره وه او اوس يوازې دئ مدينې منورې ته ځي چې رسول الله ﷺ د دغې غمجنې واقعې په حال خبر کړي، پسله هغه چې ستړی سو په لار کې د يوې وُني تر سايې لاندې کښېنستی، وروسته دوه نفره نور هم راغله چې د بني کلاب د قبيلې څخه وه (*بني کلاب د بني عامر د قبيلو يو ښاخ دی*) هغه هم تر دغه سايه لاندې کښېنستل عَمرو بن أميه رضي الله عنه پوښتنه ځني وکړه چې تاسې څوک ياست؟ هغو ويل: موږ د بني عامر څخه يو، عَمرو هم ښه خوږ مجلس ور سره شروع کړی پسله خبرو اترو هغه دوه نفره بيده سوه، عَمرو بن أميه رضي الله عنه ور ولاړ سو هغه دواړه يې و وژل، عَمرو رضي الله عنه په دې خوشاله دی چې ما خو لږ څه انتقام او بدله واخيستل حال دا چې هغو نفرو د رسول الله ﷺ له طرفه د جِوار او أمان عهد او وعده درلودل، خو عَمرو بن أميه په دغه عهد نه ؤ خبر، نو اوس عَمرو بن أميه رضي الله عنه داسې دوه نفره وژلي دي چې هغه د رسول الله ﷺ له طرفه د أمان عهد او وعده لري.

خير عَمرو رضي الله عنه مدينې منورې ته ورسېدی او رسول الله ﷺ يې د خپلو اويا نفرو ملګرو په شهادت خبر کړی او هم يې د هغو دوو نفرو حال ورته و وايه چې په لار کې يې وژلي وه، رسول الله ﷺ ورته و ويل: تا داسې دوه نفره وژلي دي چې د هغو سره زه د صلحې او أمان عهد او وعده لرم او اوس مجبوره يم چې د هغو ديت به ورکوم رسول الله ﷺ د بني کلاب قبيلې ته چې د بني عامر يو ښاخ دی حال و لېږی چې عَمرو بن أميه په بې خبري کې دغه دوه نفره و وژل ځکه دئ نه ؤ خبر چې هغه د رسول الله ﷺ په جوار کې دي نو زه به ستاسې د رضائيت دپاره د دغو دوو وژل سوو نفرو ديت درکړم.

د مسلمانانو او کفارو دغه فرق دی: دا هغه بني عامر وه چې د رسول الله ﷺ

(۷۰) نفره اصحاب يې سره د دې چې د دوی د مشر او رئيس له طرفه يې د جوار او أمان عهد هم درلودی دوی په غدر او خيانت سره ووژل.

مګر يوازې رسول اللهﷺ نه بلکه ټول مسلمانان د غدر جواب په غدر سره نه وايي، غدر او خيانت د مسلمانانو خوی او خصلت نه دی. رسول اللهﷺ اوس د هغو دوو نفرو چې په سهوه او خطاء کې وژل سوي دي ديت ورکوي.

نو رسول اللهﷺ د هغو دوو وژل سوو نفرو د ديت په را ټولولو شروع وکړه او عَمرو بن اُميه ﷺ ته يې د هغه د نه خبرتيا په سبب عفوه وکړه خو د ديت په جمعه کولو کې هم يوه واقعه پېښه سوه چې هغه واقعه د بني النضير د يهودو سره د غزا سبب وګرځېدل.

د بني النضير د يهودو سره غزاء

موږ مخ کې درته ويلي وه چې يهود په خپلو زړوکې و اسلام او مسلمانانو ته سره ايشېدل مګر څرنګه چې دوی د جنګ او مقابلې خلک نه وه بلکه د دوی کار دسيسې، غدر او خيانت ؤ او د مسلمانانو سره يې حسد او دښمني کول، نو د دغو دښمنيو دپاره يې داسي چمونه او حيلې استعمالولې چې مسلمانانو ته تکليف او آزار ورسيږي خو د دوی سره يې جنګ و نه سي، سره د دې چې د يهودو او مسلمانانو په منځ کې لکه دمخه چې درته و ويل سوه د صلحې او همکارۍ عهد او وعدې موجودي وې خو دوی د دغه خپلو خيانتو او دسيسو څخه لاس نه اخيستی، پسله هغه چې د بني قينقاع يهود و شړل سوه او کعب بن الأشرف يهودي و وژل سو، نور يهود پرخپلو ځانو وبېرېدل هغه شدت او ښکاره دښمني يې پرېښوول لږ څه آرام سوه، مګر د اُحُد تر جنګ وروسته بيا زړه په نوتې او جُرئت يې پيدا کړی خپله دښمني او خيانتونه يې په ښکاره سره کول د مدينې منورې د منافقانو او د مکې مکرمې د مشرکانو سره يې په پټه ارتباطونه نيول، د هغو په ګټه او د مسلمانانو په ضرر يې کارونه کول. رسول اللهﷺ د دوی پر دغو اعمالو او افعالو صبر کاوه تر څو چه د رجيع د اوبو او د معونه د څاه واقعې پېښې سوې، د دغو واقعو په پېښېدلو سره د يهودو نور هم جرئت او جسارت زيات سو، ترڅو داسي يوه دسيسه يې جوړه کړل چې د هغې په واسطه سره يې غوښته چې رسول اللهﷺ له

منځه یوسي او وې وژني چې د هغې دسیسې تفصیل داسې دی:

رسول الله ﷺ غواړي چې هغه د بني کلاب د قبیلې د دوو وژل سوو کسانو دیت جمعه او ټول کړي، تاسې ته معلومه ده چې د یوه نفر دیت سل اوښه دی او د دوو نفرو دیت دوه سوه اوښه کیږي او د مسلمانانو حالت د خوارۍ او غریبۍ دی، خومره شئ چې مسلمانانو په خپل منځ کې ټولولای سوای هغه ټول سو، خو رسول الله ﷺ غواړي چې یهود هم په دغه دیت کې مرسته ور سره وکړي ځکه دغه کار د هغه عهد او معاهدې د مادو په سبب پر یهودو لازم ؤ چې دوی او مسلمانانو سره درلودل، که ستاسې هغه معاهده په یاد وي چې رسول الله ﷺ د یهودو سره لیکلې وه په هغه کې یوه ماده داسې وه چې یهود او مسلمانان په غم او ښادي کې سره شریکان دي، نو اوس چې کوم مشکل مسلمانانو ته پېښ دی په هغه کې یهود باید حصه ور سره واخلي، رسول الله ﷺ د څو نفرو اصحاب کرامو په ملګرتیا د بني النضیر یهودو ته ورغلی د هغو د مشرانو سره یې ولیدل چې په دغه دیت کې مرسته را سره وکړئ، یهودو و ویل: ستا د عزت او کرامت په سبب به د دغو دوو نفرو په دیت کې مرسته در سره وکړو خاصتًا دغه بني عامر بیا د بني النضیر د یهودو حُلفاء هم وه نو د بني النضیر یهودو و ویل: بني عامر زموږ حُلفاء هم دي موږ باید خامخا په دې دیت کې ستا سره مرسته وکړو، ته کښېنه موږ به کومک را ټول کړو او درته را به یې وړو، رسول الله ﷺ هم د دوی د قلا د یوه دېواله سره د حضرت ابوبکرالصدّیق او حضرت عمر فاروق او حضرت علي او نورو اصحاب کرامو په ملګرتیا په دې انتظار کښېنستی چې یهود دغه خپله وعده پر ځای کړي او مالونه ورته را وړي، یهود ولاړل هلته ګوښه سره یو ځای سوه او د رسول الله ﷺ د وژلو مشوره سره کوي، ویل والله محمّد ﷺ بیا بل وخت پر دغسې حال یوازې نه سی پیدا کولای فقط څو نفره اصحاب ور سره دي نه اسلحه ور سره سته نه د ساتنې دپاره ملګري، دغه اوس د ده ﷺ د وژلو دپاره ډېره ښه موقع ده، سبحان الله! تاسې د یهودو غدر او خیانت ته وګورئ: د دې پر ځای چې د مرستې د ټولولو په باره کې فکر وکړي دوی د رسول الله ﷺ د وژلو په باره کې فکر کوي، نو ویل: څوک دغه د مېچنې پل (یوه لویه ډبره) اخلي او بام ته خېژي له هغه

ځایه یې د رسول الله ﷺ پر سر ور ایله کوي؟ په دوی کې هغه بد بخته چې عَمرو بن جَحاش بن کعب نومېدی هغه و ویل: زه دا کار کوم. سلام بن مشکم یهودي و ویل: دا کار مه کوی په والله هغه دغه ستاسي په قصد او إراده خبرېږي او دا کار د هغې تړون یا وعدې ماتېدل دي چې زموږ او د ده په منځ کې ده. خو چا د سلام بن مشکم پر خبره غوږ و نه نیوی او د خپلې نقشې د عملي کولو إراده یې وکړه، نو عَمرو بن جَحاش یهودي د مېچنې پل چې یوه لویه ډبره ده واخیستې او بام ته وختی غواړي چې دغه ډبره د رسول الله ﷺ پر سر ور وغورځوي.

مگر رسول الله ﷺ ته د الله جل جلاله له طرفه جبریل علیه السلام راغلی او د یهودو په دغه چم او خیانت یې خبر کړی، رسول الله ﷺ په ډېره آرامي له خپله ځایه ولاړ سو او په سره سینه رهي سو، هیچا ته یې هیڅ و نه ویل، صحابهٔ کرام ناست دي او دا یې فکر دی چې رسول الله ﷺ د یوه ضرورت دپاره ولاړ سو ځکه دوی ته یې څه و نه ویل نو دوی ناست دي او د رسول الله ﷺ د بیرته را تګ انتظار کوي، د یهودو هم دا خیال دی چې رسول الله ﷺ د یوه ضرورت دپاره ولاړ سو او بیرته راځي ځکه اصحاب یې پرېښوول، نو خود اصحاب کرام او یهود ټول د رسول الله ﷺ د راتګ په انتظار دي مګر رسول الله ﷺ مخ پر مدینه منوره رهي سو، څرنګه چې رسول الله ﷺ و ځنډېدی اصحابِ کرام هم پسي رهي سوه، په لار کي په رسول الله ﷺ پسي ور ورسېدل او ویل: یا رسولَ الله! ته را رهي سوې او موږ په تا نه وُ خبر.

رسول الله ﷺ دوی د یهودو په هغه بد قصد او شومه إراده خبر کړه.

کله چې مسلمانان مدینې منورې ته ورسېدل رسول الله ﷺ محمّد بن مسلمه رضي الله عنه د بني النضیر یهودو ته ور ولېږی چې دوی ته و وایي: رسول الله ﷺ فرمایي: د مدینې منورې څخه ووزی دلته به نه اوسېږی او تاسي ته مي لس ورځي مهلت در کړی دی که مي تر لسو ورځو وروسته ستاسي څخه هر یو په مدینه منوره کي ولیدی د هغه سر ور پرې کوم.

یهود هم وېرېدل او بېله بارېدلو یې بله چاره نه لیدل نو یې خپل بار او بُنه سره تړل چې د مدینې منورې څخه ووزي، په دغه وخت کي عبدالله بن اُبيّ بن سلول منافق نفر ور ولېږل چې تاسي اوس څه کوی؟ ثابت و درېږی خپل وطن ولي پرېږدی

زما سره دوه زره نفره را سره دي زه هغه خلک درلېږم چې ستاسي د دفاع دپاره ستاسي په قلاوو کې در سره کښيني او دغه نفر ستاسي د ساتني دپاره ځانونه وژني، الله جل جلاله د دغه منافق حالات په سورة الحشر کې بيانوي او فرمايي:

﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ نَافَقُواْ يَقُولُونَ لِإِخْوَٰنِهِمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِن قُوتِلْتُمْ لَنَنصُرَنَّكُمْ ﴾ [الحشر: ١١]

ژباړه: آيا ته هغو کسانو ته نه ګورې چې منافقان او غادران سوي دي؟ چې دوی هغه خپلو کافران سوو ورونو ته چې د اهل کتابه څخه دي وايي: قسم دی که تاسي د مدينې څخه وايستل سی نو خامخا موږ هم ستاسي سره وزو او ستاسي د ضرر په باره کي يا ستاسي د ضرر دپاره موږ د هيچا هيڅ خبره هيڅکله نه منو او که چيري ستاسي سره جنګ شروع سي نو خامخا موږ ستاسي مرسته او کومک کوو.

دغه آيات د هغه عبدالله بن اُبئ منافق په باره کي نازل سو چې په پټه يې يهودو ته پيغام ولېږی چې تاسي مه بېرېږی او خپل ځانونه يوازي مه بولی که مسلمانان وغواړي چې تاسي له مدينې منورې څخه وباسي موږ ستاسي سره ولاړ يو او که خبره ترجنګه ورسېدل موږ ستاسي مرسته کوو، دا زموږ قطعي فيصله ده او زيات تردې موږ ستاسي په باره کي د هيچا خبره نه اورو او نه د چا پروا لرو، خو الله جل جلاله نور هم فرمايي:

﴿ وَٱللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴾ [الحشر: ١١]

يعني: الله جل جلاله شاهدي ورکوي چې دغه منافقان خامخا په دغو خبرو کي درواغجنان دي، د منافقانو دغه خبري د زړه څخه او په رشتيا سره نه دي، فقط د مسلمانانو سره د جنګولو دپاره خلک پورته کوي، دغه خبري په ژبه سره کوي او هيڅ عمل نه په کوي.

د عبدالله بن اُبئ په دغه پيغام سره يهودو په خپلو ځانو کي قوت او طاقت حس کړی او پر دې ټينګ سوه چې نه وزو بلکه جنګ کوو، د يهودو رئيس حُيَی بن أخطَب د منافقانو د وعدو په طمعه سو نو يې رسول الله ﷺ ته حال ولېږی او ويل: موږ له خپله وطنه نه وزو او ته چې هرڅه کولای سې هغه وکړه.

په دې کې هيڅ شک نسته چې دغه اوسنۍ حالت و مسلمانانو ته د دوی په تاريخ کې ډېر تکليفي حالت دی، ځکه په دغه خطرناکه وخت کې د يهودو سره د مسلمانانو د جنګ کولو عواقب يا وروستني نتيجې د خطرو څخه خالي نه دي او تاسي وليدل چې ټول عرب مسلمانانو ته يو لاس سوي دي، د اُحد تر جنګ وروسته يې د مسلمانانو د دعوت ډلې په هغه خائنانه شکل سره په شهادت و رسولې او بيا د بني النضير يهود دومره قوي وه چې د دوی د تسليمېدلو احتمال ډېر لير ي ؤ، نو که په دغسې شرايطو کې د بني النضير د يهودو سره جنګ وسي په نتيجه کې د مسلمانانو دپاره ډېر ناخوښه کارونه په وجود راوړي.

مګر هغه حالت چې مسلمانانو ته د ماء رجيع او بئر معونه، د واقعو په سبب پېښ ؤ، په دوی کې يې د دغو جرائمو او خيانتو په مقابل کې حساسيت زيات کړی ؤ، دا چې د مسلمانانو د ډلو او افرادو سره دغه خيانتونه کيږي د دوی احساسات يې پر جوش را وستلي وه، د خائنانو په مقابل کې د دوی د انتقام اخيستلو احساس دوه چنده سوی ؤ نو ځکه يې د رايو په اتفاق دا تصويب کړه چې د بني النضير د يهودو سره بايد جنګ وسي، خاصتًا چې دوی د رسول الله ﷺ د وژلو دسيسه هم جوړه کړې وه، نو ويل هرڅه چې پېښيږي خو د يهودو سره بايد جنګ وسي.

اوس چې رسول الله ﷺ ته د بني النضير د يهودو د رئيس له طرفه هغه د نه بارېدلو او د جنګ کولو جواب ورسېدی رسول الله ﷺ تکبير و وايه او اصحابِ کرامو هم تکبيرونه و ويل، رسول الله ﷺ د مسلمانانو لښکر جوړ کړی د لښکر بيرغ يې حضرت علي بن أبي طالب رضي الله عنه ته ورکړی او لښکر د بني النضير د يهودو پر طرف ور رهي سو، لښکر هلته ورسېدی او يهود يې محاصره کړل، يهود په خپلو قلاوو ننوتل دروازې يې بندي کړې او د قلاوو د بامو څخه مسلمانان په غشو او ډبرو ولي، مسلمانان مجبوره سوه څه پرشا ولاړل او د دوی څخه يې ليري خېمې و درولې، داسي ځای يې واړول چې د يهودو غشي نه ور رسيږي مګر د يهودو ډېر باغونه او لوی کښتونه تر قلا دباندي وه او د دغو وُنو د شاوو څخه يې پر مسلمانانو د غشو وارونه کول، نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې د دوی د خُرما يا کجور ټوله وُنې ور قطعه او

پرې کړي، صحابهٔ کرامو د ونو په رېبلو شروع وکړه، کله چې يې ځينې ونې ورېبلې يهود وارخطا سوه وې ليده چې په باغو کې يې ونې چپه کيږي، زړونه يې و لوېدل چې مالونه يې له منځه ولاړل او يهودو ته مال تر هرڅه ګران دی، تاسي ته معلومه ده چې يهود د مال او پيسو سره تر اندازې زيات محبت لري، نو يې رسول الله ﷺ ته حال ولېږی چې يا محمّد! ﷺ ونې ولې پرې کوې؟ د ونو څه ګناه ده؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: يا به تسليمېږی يا ټوله ونې او درختې مو درپرې کوو.

الله جل جلاله په دغه باره کې د سورةُ الحشر په (٥) نمبر آيات کې فرمايي:

﴿مَا قَطَعْتُم مِّن لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَآئِمَةً عَلَىٰٓ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ ٱللَّهِ وَلِيُخْزِيَ ٱلْفَٰسِقِينَ ۝﴾. [الحشر: ٥]

ژباړه: هغه چې تاسي د خرما د ونو تنې پرې کوی يا يې پر خپلو بېخو يا تنو ولاړې پرېږدی دغه ټول د الله جل جلاله په حکم سره دي او دا د دې دپاره دي چې الله جل جلاله فاسق او نافرمانه يهود رسوا کړي.

يهودو څه نور هم صبر وکړی او وينې چې ونې يې نورې هم چپه کيږي، نو يې سره و ويل چې مالونه مو ټول ولاړل او بيا نو بېله ماله موږ ژوند څه کوو، نو يې مسلمانانو ته حال وليږی چې موږ تسليمېږو خو په يوه شرط، هغه دا چې موږ د مدينې څخه وزو، مدينه پرېږدو او هر هغه شئ چې موږ يې زموږ د مالو څخه غواړو هغه را سره وړو، رسول الله ﷺ هم موافق سو او وې فرمايل: هر هغه شئ چې پر اوښانو وړلای سی هغه در سره يوسی مګر اسلحه به نه درسره وړی بېله اسلحې څخه چې بل هر شئ در سره وړلای سی يُو يې سی، مقصد دا چې د بني النضير د يهودو سره پردې فيصله وسوه چې مدينه منوره به پرېږدي او جنګ و نه سو.

د بني النضير يهود بېله جنګه تسليم سوه، د بني قريظه يهودو هم دوی تنها پرېښوول، عبدالله بن اُبئ منافق هم په هغه خپلو وعدو کې خيانت ور سره وکړی، د غطفان قبيلې چې د بني النضير حليفان يا معاهدين وه هغو هم خيانت ور سره وکړی، هيڅا د دوی مرسته او کومک و نه کړه او نه يې د دوی څخه دغه شر منعه کړی، نو ځکه الله جل جلاله دغه د دوی د حال دپاره يو مثال ذکر کړی او دوی يې هغسي

وبلل، الله ﷻ په سورة الحشر کې فرمايي:

﴿كَمَثَلِ ٱلشَّيْطَٰنِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَٰنِ ٱكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّى بَرِىٓءٌ مِّنكَ إِنِّىٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾﴾. [الحشر: ١٦]

يعني: د وعدې په مخالفت کې د دغو منافقانو مثال داسې دی: لکه د شيطان په مثل کله چې انسان ته و وايي: کافر سه او کوم وخت چې هغه انسان کافر سو نو شيطان ورته وايي: زه ستا څخه بېزاره او جلا يم، زه د رب العالمين الله څخه بېرېږم.

مقصد دا چې د بني النضير د يهودو محاصرې ډېر وخت په برکې نه ونيوی، دا محاصره فقط شپږ ورځې وه او څوک وايي (١٥) ورځې وه او بيا يې اسلحه کېښوول او تسليم سوه.

اوس نو د مدينې منورې څخه د دوی وتل په يوه عجبه طريقه سره وه، هغه دا چې اول يې خپل ټول اوښان په خپلو سامانو بار کړه، هر يوه کوښښ کاوه هر شئ چې دئ لري هغه ور سره يوسي، حتّى کورونه يې نړول او دروازې يې ور سره اخيستلې څکه د لرګي څخه جوړي سوي دروازې وې او قيمت يې درلودی، که يې کورونه وړلای سوای هغه به يې هم ور سره وړي وای، خو کورونه د وړلو شئ نه وه نو يې نړول او دروازې يې بارولې، ټول هغه شيان چې په وسه يې پوره وه هغه يې بار کړه، کله چې د تللو دپاره تيار سوه نو يې مظاهره جوړه کړه، هغه داسې:

يوه ښځه چې غزلي يې ويلې ښه او لوړ آواز يې ؤ هغه ښځه د دوی په مخ کې رهي ده درېې وهي او غزلي وايي، نور يهود ترشا په پسې دي د دې د غزلو مسرۍ ور سره وايي او په غزلو کې وايي موږ په پوره عزت د مدينې څخه وزو.

د بني النضير يهود د مدينې منورې څخه په غزلو و وتل، د بني النضير د يهودو مشران او رئيسان لکه حُيَى بن أخطب، سلام بن أبي الحُقَيق، سلام بن مشکم او د دوی ډېر متابعين خيبر ته ولاړل او څيني يې شام ته ولاړل او په دوی کې فقط دوه نفره مسلمانان سوه چې يو يې يامين بن عَمرو ؤ او بل يې ابو سعد بن وهب ؤ، دوی دوو ته خپل مالونه او جايدادونه ورپاته سوه.

مګر هغه د يهودو مشران کوم چې نومونه يې مخ کې ياد کړل سوه دغه کسان د يهودو د اشرافو اشراف وه چې د مدينې منورې څخه وايستل سوه، کله چې دغه خلک

خیبر ته ورسېدل د خیبر یهودو یې په ډول او ډماموا ستقبال وکړی او دوی یې ترڅان لوړ بلل، نو خود دوی د خیبر مشران او حاکمان وګرځېدل، دغه درې نفره چې د مدینې منورې څخه وایستل سوه دوی وه چې په وروسته کي یې احزاب سره را ټول کړه.

کله چې موږ د خندق غزاء وایو، د دغه جنګ دپاره چا احزاب یا مختلفي ډلي سره را ټولي کړې؟ دغو درو نفرو: حُیَی بن أخطب، سلام بن أبي الحقیق او سلام بن مشکم، دغه د یهودو مشران چې د خپله قومه سره د مدینې منورې څخه په دغه ډول سره وایستل سوه دوی د خندق جنګ په وجود راوړی او دوی وه چې هغه خطرناکه جنګ یې د مسلمانانو پر ضِد جوړ او ترتیب کړی، د دغي واقعې او جنګ حالات به پر خپل وخت په تفصیل سره درته بیان سي.

اوس چې د بني النضیر یهود د مدینې منورې څخه و وتل رسول الله ﷺ د دوی اسلحه، د دوی پاته مالونه، د دوی غیر منقوله جایدادونه لاس ته راوړل، د اسلحې په جمله کي (۵۰) زغري (۵۰) خُوله او (۳۴۰) توري وې او د یهودو غیرمنقول مالونه لکه مځکي او باغونه، کورونه او قلاوي ټول مسلمانانو ته پاته سوه، چې دغه پاته مالونه ډېر زیات مال او جایداد ؤ او مسلمانانو دغه مالونه بېله جنګه بېله سفره او بېله ستړیاوو له یهودو څخه واخیستل چې و دغه ته (فئ) ویل کیږي (فئ) په اسلام کي دکفارو هغو مالو ته ویل کیږي چې مسلمانان یې بېله جنګه دکفارو څخه اخلي او غنیمت بیا هغو مالو ته ویل کیږي چې دکفارو څخه په جنګ کي اخیستل کیږي، د غنیمت حکم په اسلام کي دا دی چې پنځمه حصه یې د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ ده یعني: د مسلمانانو د بیت المال ده او څلور حصې یې پر جنګ کوونکو یا پر اسلامي هغه لښکر تقسیمیږي چې جنګ ته حاضر سوي وي، مګر د فئ حکم بیا څه شي دی؟ په فئ کي خو جنګ نسته نو څنګه وېشل کیږي؟ او دا د اول وار دپاره پېښه سوه چې مسلمانان د کفارو مالونه او جایدادونه بېله جنګه اخلي، نو د الله جل جلاله له طرفه امر راغلی چې فئ د الله او رسول الله دی، څرنګه چې رسول الله ﷺ غواړي هغسي تصرف پکښي کوي پر لښکر نه تقسیمیږي، ځکه چا جنګ نه دی کړی نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې دغه مالونه دي خاص پر هغه اولو مهاجرینو تقسیم سي ځکه هغه ډېر

غريبان وه مالونه او وطن يې پرې ايښي وه شئ يې نه درلودی، نو دغه فئ د مهاجرينو پر غريبانو و وېشل سو، فقط په انصارو کي يې ابودُجانه او سهل بن حُنيف رضي الله عنهما ته هم حصه ورکړه، ځکه هغه هم ډېر غريبان وه او د دغه فئ څخه د رسول الله ﷺ د کال نفقه هم اخيستل کېدل او پاته شئ يې پر اسلحه او په جهاد في سبيل الله کي مصرفېدی.

د بني النضير غزاء د هجرت د څلورم کال د ربيع الأول په مياشت کي وه چي د عيسوي ٦٢٥ کال د اګست مياشت وه او الله جل جلاله د دغي غزاء په باره کي ټول سورةُ الحشر نازل کړی، نو موږ د سورةُ الحشر په ترجمه تر هغو نه سو پوهېدلای چي د بني النضير د يهودو قصه نه وي را معلومه، الله جل جلاله په دغه سورة کي د يهودو شړل او فراره کول بيان کړي دي، د منافقانو مسلک او عملونه يې رسوا کړي دي د فئ احکام يې بيان کړي دي، په دغه سورة کي يې د مهاجرينو او انصارو صفت کړی دی او دا يې روښانه کړي دي چي د دښمن په مځکه کي د حربي مصلحت دپاره د ونو سوځل او رېبل جائز او روا دي، دې ته فساد في الارض نه ويل کيږي او په دغه سورة کي يې مسلمانانو ته په تقوٰی او د آخرت دپاره په تياري او آمادګي وصيت کړی دی او د سورة خاتمه د الله جل جلاله په اسماء الحُسنٰی او صفاتُ العُلٰی سره سوې ده.

حضرت عبدالله بن عبّاس رضي الله عنه به ويل: سورةُ الحشر ته سورةُ النضير وايه.

يعني: ټول سورة د بني النضير د يهودو د حالاتو په باره کي خبري کوي.

د ذاتُ الرقاع غزاء

د بني النضير ترغزاء وروسته يوه بله غزاء پېښه سوه چي د ذات الرقاع غزاء ورته ويل کيږي او دغه غزاء د هجرت د څلورم کال د جمادي الأول په مياشت کي پېښه سوه او د دغي غزاء سبب دا ؤ چي د غطفان قبيلو کومي چي په نجد کي وې د مدينې منورې د حملي دپاره خلک را ټولول او ځانونه يې تيارول.

تاسي ته معلومه ده چي د کفارو دغه ټول تجاوزونه او حملې د اُحُد د جنګ په سبب وې ځکه د کفارو د ټولو قبيلو اميد پيدا سو چي پر مسلمانانو حملې وکړي او غنيمتونه ځني يو سي، د دوی په فکر مسلمانان د اُحُد په جنګ ضعيفه سوي دي،

نو غطفان چې په نجد کې هغه ډېره لويه قبيله وه د هغو هم اميد پيدا سو چې پر مسلمانانو حمله وکړي، کله چې د مدينې منورې استخباراتو دغه خبر رسول الله ﷺ ته ورساوه، رسول الله ﷺ يو لوی لښکر جوړ کړی او په خپله رسول الله ﷺ پر غطفان د حملې إراده د دې دپاره وکړه چې هغه د دوی له طرفه خطر په خپله ځالګۍ کې له منځه يوسي، نو د مسلمانانو لښکر د نجد او غطفان پر طرف رهي سو، هلته بيا غطفان هم دومره لوی لښکر جوړ کړی ؤ چې شمېر يې د مسلمانانو تر لښکر څو واره زيات او ډېر ؤ، دواړه لښکره مخ په مخ سره ودرېدل مګر دواړه طرفه يو له بله بېرېدل، يو لښکر پر هغه بل لښکر د بيرې په سبب حمله نه سي کولای کفار د مسلمانانو د جرئت او دلاوريه بيرېدل او مسلمانان د هغو له ډېر والي څخه بيرېدل په زرو زرو نفر دي، څو ورځي لښکري مخ په مخ سره ولاړي دي خو يو پر بل حمله نه کوي، هر يو د هغه بل انتظار کوي چې هغه به حمله وکړي او جنګ به شروع سي خو يو هم پر هغه بل حمله نه کوي، مګر عادتًا مسلمانانو به د لمانځه پر وخت لمونځ کاوه، کفارو سره و ويل: د حملې دپاره ښه او مناسب وخت د لمانځه وخت دی، کله چې مسلمانان لمونځ کوي موږ به حمله پر وکړو، واقعاً هم غطفان ځانونه تيار کړه چې د راتلونکي لمانځه پر وخت پر مسلمانانو حمله وکړي، په دغه وخت کې د الله جل جلاله له طرفه د صلوةُ الخوف يعني: د بيرې د لمانځه د آداء کولو آياتونه نازل سوه او تر دغه وروسته مسلمانانو خپل لمونځ د صلوة الخوف پر طريقه آداء کاوه، هغه داسې:

ځينو مسلمانانو به د رسول الله ﷺ سره په جماعت لمونځ آداء کاوه او ځيني مسلمانان به د دښمن مخ ته ولاړ وه، د لمانځه پر نيمايي به دغه لمونځ کوونکي د دښمن طرف ته ولاړل او هغه نور به راغله د رسول الله ﷺ سره به يې هغه پاته لمونځ په جماعت آداء کړی، د غطفان خلک په فکر کې سوه چې اوس څنګه وکړو؟ ځيني مسلمانان پر لمانځه ولاړ دي او اسلحه هم ور سره ده او ځيني نور يې د دوی ساتنه کوي، څو ورځي نوري هم پر دغه طريقه تيري سوې څو الله جل جلاله د غطفان په زړو کي بېره ور واچول، د جنګ ميدان يې پرېښاوه او سره و پاشل سوه، رسول الله ﷺ څو ورځي نور هم په غطفان کې پاته سو او بيا مدينې منورې ته رهي سو، اوس چې

مدينې منورې ته رهي دي پرلاري يوه کوچنۍ حادثه پېښه سوه.

هغه دا چي د غطفان د قبيلې څخه يوه نفر قسم ياد کړی چي د مسلمانانو څخه به تر هغو را و نه ګرځم ترڅو ويني پکښي و نه بهوم، يعني تر څو چي په مسلمانانو کي يو نفر زخمي نه کړم يا يې و نه وژنم نه ځني راګرځم، د مسلمانانو لښکر رهي دی او دئ تر شا په پسې دی د مسلمانانو هم پروا نه په کېږي ځکه يو نفر پر لاري رهي دی بنايي يو کار به لري.

کله چي شپه سوه مسلمانانو يو ځای واړول او خېمې يې و درولې رسول الله ﷺ و فرمايل: نن شپه څوک پر موږ پيره کوي؟ د اصحاب کرامو څخه دوو نفرو دا کار پر غاړه واخيستی چي يو يې عَبّاد بن بِشر الأنصاري رضي الله عنه ؤ او بل يې عمّار بن ياسر رضي الله عنه ؤ، دغه دوه نفره د پيرې دپاره لوړ يوې غونډۍ ته وختل ځکه مسلمانان په خېمو کي دي او دوی چي لوړ وي نو هر څوک چي له هره طرفه راځي دوی يېويني.

دلته بيا دغه دوو نفرو پيره کوونکو شپه سره و وېشل، عَبّاد بن بشر رضي الله عنه د شپې اوله حصه واخيستل او عمّار بن ياسر رضي الله عنه د شپې آخره حصه واخيستل، عمّار بن ياسر رضي الله عنه څنګ واچاوه چي هوسا سي او عباد رضي الله عنه و درېدی لمونځ کوي، لمونځ کوي او بيا شا وخوا ګوري چي څوک مسلمانانو ته ور نه سي، شپه تاريکه ده چپه چپايي ده نه کوم حرکت ؤ نه ږغ، عباد رضي الله عنه نور هم خپل لمانځه ته دوام ورکړی.

هغه کافر چي قسم يې ياد کړی ؤ هغه کرار کرار ور نژدې سو او دغه نفر يې وليدی چي ولاړ دی، کافر پوه سو چي دا د مسلمانانو پيره دار دی نور هم ور نژدې سو، دومره اندازه ور نژدې سو چي له هغه ځايه څخه يې په غشي ويشتلای سي، نو يې غشی او لېندۍ ورته برابر کړه عباد يې و ويشتی، غشی د عباد پر اوږه و منښتی، عباد نه غواړي چي لمونځ يې قطعه سي غشی يې د اوږې څخه وايستی او وې غورځاوه نور هم لمونځ پسي پوره کوي، کافر په تعجب کي سو چي دا خو امکان نه لري چي غشی دي نه وي پر منښتی ځکه هيڅ وخت زما واری نه دی خطاسوی، بيا يې بل غشی واخيستی او عبّاد رضي الله عنه يې په و ويشتی بيا هم غشی د عبّاد پر اوږه و منښتی، بيا يې غشی وکښی او وې غورځاوه، ويني ځني بهېږي خو د ده إراده دا ده: کوم سورة چي ده په

لمانځه کې شروع کړې دی هغه پوره کړې چې هغه سورة: سورةُ الكهف ؤ، هغه کافر دربیم وار بیا په غشي و ویشتی، دلته نو عبّاد و بېرېدی چې دئ به و وژل سي او مسلمانان به بېله پیره داره یا ساتونکي پاته سي، نو یې د قرآن مجید تلاوت پر هغه ځای بس کړی رکوع او سجده یې وکړه لمونځ یې پای ته ورساوه او بیا یې خپل ملګری عمّار رضي الله عنه را ویښ کړی، عمّار ولیدل چې د ملګري څخه یې وینې بهېږي ویل: خیر څه درته پېښه ده؟ عبّاد ویل: په غشو یې و ویشتم، عمّار ویل: زه دي ولې په هغه اول وار ویښ نه کړم ؟ عبّاد و ویل: ما د قرآن کریم یو سورة وایه دا مې نه وه خوښه چې هغه سورة پر منځ پرېږدم اوکه زه پردې نه بېرېدلای چې رسول الله ﷺ ته به زما په سبب کوم تکلیف یا آزار پېښ سي ما به خپل لمونځ نه وای قطعه کړی.

دا د صحابهٔ کرامو د لمانځه پر آداء کولو او د عبادت سره شوق او علاقه وه، حتّی په لمانځه کې یې د یوه سورة د پوره کولو دپاره دغه تکلیفونه زغمل چې په غشو ویشتل کېدل دوی پروا نه په کول.

هغه کافر چې دغه حال ولیدی چې پردې خلکو غشي هم تاثیر نه کوی بیرته ولاړی.

ایمان چې په زړو کې ځای ونیسي نو انسان کوښښ کوي چې د الله جل جلاله عبادت او د قرآن مجید تلاوت ته د هغو حق پوره او کامل ورکړي، عبادت او د قرآن مجید تلاوت د انسان په زړه کې دومره خوږ او شیرین سي چې له انسانه خپل ځان هم هېر سي.

دا د ذاتُ الرقاع د غزاء قصه وه او دا چې د دې غزاء نوم ذاتُ الرقاع کښېښوول سو د دې دپاره علماءِ کرامو ډېر سببونه ذکر کړي دي خو مشهوره سبب یې دا دی: چې اصحاب کرام ډېر غریبان وه د پښو دپاره یې د بوټ یا څپلۍ قدرت هم نه درلودی او هوا هم ډېره ګرمه او توده وه نو به یې پر پښو ټوکران تړل، چې په عربي کې دغو ټوکرانو ته (رُقاع) ویل کیږي، نوځکه دغه غزاء ته (غزوةُ ذاتُ الرّقاع) و ویل سوه.

د بدر دوهمه غزاء

پسله هغه چې مسلمانانو په دغه ذکر سوو غزاوو سره د شا وخوا عربي قبائلو شان او شوکت ورمات کړی او د هغو شر او حملې يې د خپلو ځانو څخه منعه کړې، اوس بيا د هغه خپل لوی دښمن د مقابلې دپاره تياري نيسي چې هغه دښمن قريش وه.

که ستاسي په ياد وي چې د اُحُد جنګ په داسي ډول پای ته ورسېدی چې د کفارو کاميابي نه پکښې معلومېدل، ځکه هلته نه ټول مسلمانان و تېتېدل او نه ټول و وژل سوه، کفارو نه بنديان ونيول او نه يې غنيمتونه يو وړل نو ابوسفيان د جنګ په آخري لحظو کي رسول الله ﷺ ته و ويل: په راتلونکي کال کي زموږ او ستاسي مقابله په بدر کي ده او رسول الله ﷺ هم قبوله کړه، نو دا وعده وسوه چې مسلمانان او کفار به په راتلونکي کال کي د جنګ دپاره په بدر کي سره مخامخ کيږي.

اوس چې کال تېر سو او د قريشو سره هغه وعده سوی وخت را ورسېدی، نو پر رسول الله ﷺ او مسلمانانو دا لازمه وه چې د ابوسفيان او د هغه د قوم سره د مقابلې دپاره بدر ته ووزي او يو وار بيا د جنګ ژرنده وځرخوي، دا دپاره د دې چې حکم او حاکميت، بقاء او قرار هغي ډلي ته پاته سي چې هغه د بقاء او پاته کېدلو وړ او لائقه وي. (حق و حقدار ته ورسيږي)

دغې غزاء ته د سيرت په کتابو کي (غزوةُ بدر الثانيه)

يا (غزوةُ بدرُ الآخِره) ويل کيږي.

د هجرت د څلورم کال د شعبان په مياشت کي چې د ميلاد ٦٢٦ کال او د جنوری مياشت وه رسول الله ﷺ د خپلي وعدې سره مطابق د (١٥٠٠) نفرو سره د بدر طرف ته رهي سو، د مسلمانانو د بيرغ اخيستونکی علي بن أبي طالب رضي الله عنه وُ او د مسلمانانو سره په دغه لښکر کي فقط لس آسه ور سره دي، رسول الله ﷺ د خپله لښکره سره بدر ته ورسېدی او هلته يې واړول، د کفارو د لښکر د را تګ په انتظار دی.

مګر ابوسفيان دا وار د دوو زرو مشرکانو سره د مکې مکرمې څخه را و وتی او پنځوس آسه ور سره دي، خو ابوسفيان ېرېږي، خاصتًا چې هغه خبرونه يې اورېدل

چې رسول الله ﷺ او مسلمانان شا و خوا نورو قبائلو ته ور وزي او هغه قبیلې ځنې تښتي او مسلمانان غنیمتونه ځنې وړي.

نو ابوسفیان د مکې مکرمې څخه د بیرې سره را و وتی، ترڅو چې و (مَجنه) ته ورسېدی او هلته یې واړول (مَجنه یو اوبه وې چې د مکې مکرمې څخه د یوې ورځې د تګ پر اندازه لیرې وې) اصلاً ابوسفیان د مکې مکرمې څخه وارخطاء راوتلی ؤ د مسلمانانو سره یې د جنګ په نتیجه کې فکر کاوه، کرار کرار یې نوره هم بېره په زړه ننوتل ترڅو چې د ده پر ټولو حواسو بېره غالبه سوه، اوس چې عَسَفان ته نژدې سو هغه د جنګ عزم او إراده یې په کُلي ډول سره مات سوه، اوس د بیرته ګرځېدلو دپاره یوه حیله او بهانه جوړوي نو د خلکو په منځ کې ودرېدی او ویل: یا معشر القریش! د جنګ کولو دپاره آباد او باراني کال په کار دی چې حیوانات مو وابښه او پاڼې و خوري او تاسي د حیواناتو شیدې وچښی، خو دغه اوسنئ کال وچ او بې بارانه دی ځرنګه چې اوس د جنګ دپاره مناسب وخت نه دی نو درځی چې بیرته وګرځو، داسي معلومېدل چې د مشرکانو د لښکر پر زړو او احساساتو هم بېره غالبه سوې وه ځکه هیچا د دغي رأيي مخالفت و نه کړی او هیچا د مسلمانانو سره پرجنګ کولو تاکید او ټینګار و نه کړی بلکه ټول په دغه فیصله راضي وه او د مکې مکرمې پر طرف رهي سوه، مګر مسلمانانو په بدر کې (٨) ورځې د بدر د اوبو سره تیرې کړې او د دښمن د راتګ انتظار یې کاوه، خو قریش نه راغله نورو قبیلو هم ولیدل چې مسلمانان د وعدې ځای ته ورغله مګر قریش بیرته ولاړل.

هلته چې ابوسفیان د بیرته ګرځېدلو په فکر کې ؤ او نه یې غوښته چې خلک په دغه بیرته ګرځېدلو پېغور ورکړي نو غواړي چې د ده تر بیرته ګرځېدلو د مخه داسي یوکار وکړي چې رسول الله ﷺ بیرته وګرځي، نو یې نعیم بن مسعود چې د اهل مکې څخه ؤ او تردغه وخته پر هغه خپل شرک ؤ رسول الله ﷺ ته ور ولېږی چې رسول الله ﷺ په خبرو وبېروي، نعیم بن مسعود رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: ابوسفیان ډېر لوی لښکر جوړ کړی دی، درې زره نفره یې سره یو ځای کړي دي چې ټول سپاره او مسلح دي، او له دغه قسمه یې نوري خبري ورته وکړې غواړي چې

رسول الله ﷺ و بېروي، مګر رسول الله ﷺ د ټولو خبرو په جواب کې ورته و ویل: زه يې په انتظار یم، د ابوسفیان دغه کار هم فایده و نه کړه او رسول الله ﷺ څو ورځې هلته په بدر کې پاته سو، ترڅو چې ټولو عربو دغه خبر واورېدی چې مسلمانان پر خپل وخت او وعده بدر ته ورغله خو ابوسفیان او قریش نه ورغله، چې په دغه طریقه سره اسلام او مسلمانان قوي معلوم سوه او د مسلمانانو څخه نور هم د کفارو په زړو کې بېره او هیبت زیات سوه.

په دغه غزاء کې کومه خاصه واقعه نه سوه پېښه بېله دې څخه چې د بني الضُمره د قبیلو څخه هغه چې دلته په بدر کې اوسېدې یو نفر چې د دغو قبیلو مشر او رئیس ؤ او نوم يې مَخشِي بن عَمرو الضُمري ؤ چې مورِ يې د مخه بیان درته کړی دی چې د ده او د رسول الله ﷺ په منځ کې د صلحې او نه تعارض معاهده سوې وه، اوس چې رسول الله ﷺ څو ورځې دلته تیري کړې نو دغه مَخشي چې د دغو قبیلو مشر ؤ رسول الله ﷺ ته ورغلی او په ډېره بې ادبې سره يې رسول الله ﷺ ته و ویل: یا محمّد! ﷺ ته د قریشو سره د جنګ کولو دپاره زموږ اوبو ته راغلی يې؟
د ده د غو خبرو مقصد دا ؤ: چې ته ولې او څنګه زموږ بې اجازې دې ځای ته راځې؟
رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، زه راغلی یم که دې خوښه وي هغه ستا عهد او جوار به بېرته تا ته درکړو او جنګ به در سره وکړو.

مخشي په دغه خبره سره و بېرېدی ویل: یا محمّد! ﷺ دې ته ضرورت نسته چې هغه زموږ عهد مات سي زه پر هغه خپله وعده یم. دا د اسلام شان او شوکت، عزت او هیبت ؤ چې ورځ په ورځ زیاتېدی او خلک څنې بېرېږي.

د دومة الجندل غزاء

رسول الله ﷺ له بدره څخه بېرته مدینې منورې ته ولاړی، په ټوله اسلامي منطقه کې یو وار بیا أمن او سلامتیا قائم سوه، اسلامي دولت په أمان او إطمینان سره شپې او ورځې تېروې، رسول الله ﷺ یو وار بیا دې ته فارغه سو چې د عربو هغه لیرو حدودو ته متوجه سي، د دعوت دپاره د مسلمانانو تسلط او سیطره پر لیرو منطقو زیاته سي او د مسلمانانو په موجودیت دوستان او دښمنان اعتراف وکړي.

د بدر د دوهمې غزاء شپږ میاشتې تیرې سوې او رسول الله ﷺ په مدینه منوره کې دی خو بیا داسې خبر ورته راغلی: کومې قبیلې چې د دومهٔ الجندل پر شا وخوا دې هغه په لارو کې دریږي او هرڅوک چې پر دغو لارو تیریږي هغه شکوي، یعنې لوټې لارې یې نیولې دي او غلاوې کوي او په عین وخت کې یې د مدینې منورې د حملې دپاره هم یو لوی لښکر سره یو ځای کړی دی.

دومهٔ الجندل د مدینې منورې څخه ډېر لیرې دی، دومهٔ الجندل د مدینې منورې په شمال کې د شام پر حدودو پروت دی، د دومهٔ الجندل او د مشق په منځ کې د پنځو ورځو لار ده، خو د مدینې منورې څخه تر دومهٔ الجندل پورې د پنځلسو ورځو لار ده، نو رسول الله ﷺ د هجرت د پنځم کال د ربیع الأول په میاشت کې د زرو نفرو مسلمانانو سره د دومهٔ الجندل پر طرف رهي سو او د بني عَذَره د قبیلې څخه یې یو نفر چې مذکور نومېدی د رهنما یا لار ښوونکې په صفت ور سره رهي کړی چې مسلمانانو ته تر دومهٔ الجندل پورې پټې او نژدې لارې وروښیې، اسلامي لښکر د شپې تګ کوي او د ورځې پټیږي، دا د دې دپاره چې د دښمن په بې خبرۍ کې پر هغو حمله وکړي، اوس چې دومهٔ الجندل ته نژدې سوه وې لیده چې هلته هیڅوک نسته، نو مسلمانانو د هغو پر حیواناتو او چوپانانو حمله وکړه، د چوپانانو څخه چې څوک تښتېدلای سوای هغه وتښتېدل او څوک چې زخمي کېده هغه زخمي سوه او په خپله د دومهٔ الجندل اوسېدونکي شا و خوا تښتېدلي او پټ سوي وه، اوس چې رسول الله ﷺ د دوی په منطقه کې واړول هیڅوک یې نه و لیدل، رسول الله ﷺ دلته څو ورځې او شپې پاته سو د لښکر څخه یې ټولیانې جوړې کړې او شا وخوا یې ولېږلې، خو نه یې څوک ولیدل او نه مسلمانانو ته کوم تکلیف پېښ سو.

څو ورځې وروسته رسول الله ﷺ بیرته مدینې منورې ته رهي سو، رسول الله ﷺ په دغه سفر او غزاء کې د عُیَینه بن حِصَن سره چې د غطفان د قبیلې مشر او رئیس ؤ د صلحې او أمان عهد او وعده وکړه.

په دغه پرله پسې قاطع او فیصله کوونکو اقداماتو په دغه حکیمانه او د عزمه ډکو نقشو سره رسول الله ﷺ د أمن او أمان په را وستلو کې کامیابه سو، په شا وخوا منطقه

کې يې صلحه او سلامتيا را وستل پر حالاتو يې تسلط او سيطره حاصله کړه، د ورځو اوښتل يې د مسلمانانو په ګټه تمام کړه، هغه خارجي او داخلي ستړياوي چې پرله پسې پر مسلمانانو راتلې هغه لږ او سپکې سوې، منافقان چپ او عاجزه سوه، د يهودو يوه بله قبيله د مديني منورې څخه وايستل سوه، پاته يهودو د همسايه توب حقوق آداء کول، پر هغه خپلو عهدو او وعدو يې په ښکاره سره وفاء کول، شا وخوا صحرايي عرب آرام سوه قريش د هغه خپلو تيزو حملو څخه پڅ سوه، په دغو حالاتو کې مسلمانانو د اسلامي دين د نشرولو او د رب العالمين د رسالت د رسولو فُرصه او موقع پيدا کړه.

د خندق يا احزابو غزاء

اوس چې أمن او سلامتيا راغله او پسله هغو جنګو چې تر يوه کال زياته موده يې په برکې ونيول جزيرةُ العرب بيرته آرامه سوه، مګر يهود! هغه يهود چې د خپل غدر او خيانت، د خپلو چمو او دسيسو په نتيجه کې يې قِسم قِسم ذِلتونه او سپکتياوې وځکلې بيا هم هغه خپل د غفلت له خوبه نه سوه ويښ، د خپل غدر او خيانتو په سبب چې کوم تکليفونه ور و رسېدل په هغو سره يې پند او عبرت نه کړی حاصل، پسله هغه چې دوی خيبر ته و شړل سوه اوس ګوري چې مسلمانانو ته به د دغو جنګو په نتيجه کې چې د مسلمانانو او بت پرستانو په منځ کې يې جريان درلودی څه پېښه سي، کله چې يهودو وليدل چې د ورځو تېرېدل د مسلمانانو په ګټه تماميږي، د وخت په تېرېدلو سره نور هم د مسلمانانو نفوذ زياتيږي پر مځکه او منطقه يې سُلطه نوره هم قوي کيږي نو دغه يهود د حسد په اور کې داسې سوځل کېدل لکه پر سکروټو چې پرله اوړي.

نو يې د خپل حسد د پوره کولو دپاره څه وکړه؟ بيرته له سره يې په خپلو دسيسو او مؤامرو شروع وکړه، د يوې داسې حملې د کولو دپاره يې د ترتيباتو په نيولو شروع وکړه چې هغه حمله بايد د مسلمانانو پر ضد وژونکې او فيصله کوونکې حمله وي او تر هغې حملې وروسته اسلام او مسلمانانو ته د ژوند کولو موقع نه سي پاته.

ښه متوجه سی! نن ورځ هم هغه يهود دي، حتّٰی نصارا هم د دوی د لاس آله ګرځېدلي دي، د دوی ټولو دسيسې اسلام او مسلمانانو ته متوجه دي او بد بختانه په

مسلمانانو کي يې د مسلمانانو په شکل او د مسلمانانو په نامه سره نور نوکران هم پيدا کړي دي چي مثال يې د مدينې منورې منافقان دي.

مسلمان ورونړو! وينئ او بيداره سئ، ترڅو به موږ انسانان د تجاوزګرانو په لاسو وژل کيږي او وطن به موږ د بې رحمه غادرانو او خائنانو په واسطه خرابيږي، ماشومان به موږ يتيمان او ښځې به موږ کونډېاني کيږي، د وطن کانونه او معدنونه به موږ يرغلګران په طياروا او هليکپټرو کي وړي.

خير يهودو خو د فيصله کوونکي حملې إراده وکړه مګر دوئ په خپلو ځانو کي دا همت او جرئت نه درلودی چي مستقيماً او مخامخ د مسلمانانو سره و جنګيږي نو يې د دغه مقصد دپاره يوه ډېره خطرناکه نقشه جوړه کړه هغه داسي: د بني النضير د يهودو د مشرانو څخه هغه چي په خيبر کي اوسېدل شل نفره د مکې مکرمې مشرک قريشو ته ورغله چي قريش يې د رسول الله ﷺ جنګ ته تشويقول او ورته ويل يې: موږ مو په دغه جنګ کي ملګري او طرفداره يو، يهودو قريشو ته ډېر ټينګ عهدونه او وعدې ور کړې او ويل: موږ په هر هغه جنګ کي چي د مسلمانانو پر ضد وي په هر شي سره ستاسي کومک او نصرت کوو، قريشو هم دغه د دوی غوښتنه قبوله کړه.

تاسي ته معلومه ده چي قريشو د دوهم بدر په وتلو کي د خپلي وعدې څخه مخالفت وکړی او هغه عمل د دوی دپاره پېغور سو نورو قبيلو به پېغورونه ورکول، د قريشو عزت او شرف سپک او زخمي سوی ؤ نو اوس ابوسفيان غواړي چي په دغه جنګ سره خپل بايللی شرف او شهرت لاس ته را وړي او هغه خپله د جنګ وعده پر ځای کړي.

په دغه وخت کي د مکې مکرمې مشرکانو د يهودو څخه پوښتنه وکړه چي تاسي خو اهلِ کتاب یاست او تاسي ته آسماني اديان درمعلوم دي نو تاسي موږ ته و واياست چي د محمّد ﷺ دين ښه دی که زموږ دين؟ دلته نو يهودو لعنةُ الله عليهم هغه خپل خباثت ښکاره کړی او ويل: یا! ستاسي دين د محمّد ﷺ تر دين ښه او بهتر دی، سبحان الله! تاسي فکر وکړی شرک او د بتانو عبادت د يوه الله جل جلاله تر عبادت ښه او بهتر بولي حال دا چي د يهودو د دين اساس هم پر وحدانيت ولاړ دی، دا د هغې دښمنۍ تاثير دی چي يهود يې د اسلام او مسلمانانو سره لري.

خیر قریش د جنګ کولو دپاره راضي سوه، بیا نو دغه د یهودو ډله غطفان ته ولاړل، غطفان خو هغه څوک دي چي رسول الله ﷺ د هغو منطقې او قبیلو ته ورغلی ؤ او دوی وتښتېدل نو اوس یهودو دوی هم و هغه څه ته را وبلل چي قریش یې وربللي وه، غطفان هم پر جنګ کولو موافقه ور سره وکړه، د یهودو ډله بیا د بني سُلیم قبیلو ته ورغله هغوهم دا ور سره خوښه کړه، د یهودو مشران د عربو پر مختلفو قبیلو لکه (بنو فزاره) (بنو مُرّه) (بنو أشجع) (بنو أسد) (د حبشیانو قبیله) او نورو مختلفو قبیلو وګرځېدل او د مسلمانانو جنګ ته یې را بولي چي تقریباً ټولو قبیلو دغه د دوی غوښتنه او دعوت قبول کړی.

په دغه طریقه سره د یهودو سیاست پوهان او مشران کامیابه سوه چي په خپل شیطانت سره د کفر مختلفي ډلي یا احزاب د رسول الله ﷺ او د هغه د دعوت او مسلمانانو پر ضد سره را ټولي او یو ځای کړي.

(نن ورځ هم مورږ پر خپل شا وخوا دغه ته ورته دغسي سیاسي حرکتونه وینو)

نو واقعاً هم د مدینې منورې د جنوب له طرفه قریش، دکنانه قبیله او د دوی حُلفاءِ چي د اهل تهامې څخه وه څلور زره نفره را ووتل چي مشر یې ابوسفیان ؤ او په مَرّ الظهران کي چي اوس وادي فاطمه ورته وایي بنو سُلیم هم ور سره یو ځای سوه او د مدینې منورې د شرق له طرفه د غطفان قبیلې را ووتلې چي یوه بنو فزاره وه او مشر یې عُیینه بن حِصن ؤ او بله بنو مُرّه وه چي مشر یې حارث بن عوف ؤ او بنو أشجع را ووتل چي مشر یې مُسَعِر بن رُخَیله ؤ، دغه رنګه بنو أسد او نوري قبیلې را ووتلې چي په نتیجه کي د دغو قبیلو څخه دومره لوی لښکر جوړ سو چي په ټوله جزیرةُ العرب کي د اول وار دپاره په دغه اندازه انسانان او لښکر سره یو ځای کیږي او دغو ټولو احزابو یا ډلو په هغه معین سوي تاریخ چي دوی د مخه سره ټاکلی ؤ د مدینې منورې پر طرف حرکت وکړی، پسله څو ورځو دغه جنګي لښکري چي شمېر یې لسو زرو نفرو ته رسېدی د مدینې منورې پر شا و خوا سره یو ځای سوې، سبحان الله! ښایي د دغو لښکرو شمېر او عدد تر هغو ټولو انسانانو چي په مدینه منوره کي اوسېدل که نارینه وه که ښځي، که ماشومان وه که لویان، که زاړه وه که ځوانان زیات ؤ.

که چیري دغه سره يو ځای سوي ډلي او دغه مسلح لښکر په بې خبري سره د مديني منورې قلاوو ته رسېدلی وای دا به د مسلمانانو پر نوي دولت او د هغو پر وجود يو داسي لوی خطر وای چي حد او اندازه يې زه نه سم بيانولای ممکن د مديني منورې ټول انسانان او کښتونه يې په يوه وار نېست او نابود کړي وای، مګر هلته يو وېښ او باخبره قيادت او مشرتوب موجود ؤ چي همېشه يې ګوتي پر هغه غورځېدونکو رګو پرتې وې، د حالاتو معلومات يې کاوه او د حالاتو د خطر اندازې يې سنجولې، دغه لښکرو د هغه خپلو ځايو څخه حرکت نه ؤ کړی چي د مديني منورې استخباراتو خپل قائد اعلیٰ ﷺ ته د دغه خطرناکه حرکتو حالات و رسول، رسول الله ﷺ پوه سو چي د دغو ډلو يا احزابو مقصد مدينه منوره ده.

نو رسول الله ﷺ ډېر ژر يو عالي مشورتي مجلس جوړ کړی چي په هغه مجلس کي د مديني منورې څخه د دفاع پر موضوع خبري کېدلې، پسله هغه چي د مسلمانانو مشرانو او د شورٰی غړو بحث او مناقشې سره وکړې پر هغه پيشنهاد يا وړانديز يې اتفاق وکړی چي يوه جليل القدره صحابي حضرت سلمان فارسي ﷺ تقديم کړی، سلمان فارسي ﷺ و ويل: يا رسولَ الله! کله چي موږ د فارس په مځکه کي ؤ موږ يوه داسي حيله يا چم درلودی که به د يوه لوی لښکر له طرفه حمله راباندي کېدل موږ دغه حيله استعمالول، رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه کومه حيله وه؟

سلمان فارسي ﷺ و ويل: د خپلي منطقې پر شا وخوا به مو لوی خندق وکندی، رسول الله ﷺ و فرمايل: چي څنګه خندق؟ ځکه دغه حيله په عربو کي نه وه او نه يې پېژندل، سلمان فارسي ﷺ د خندق په باره کي تفصيل ورکړی او د هغه په مقصد يې پوه کړی، دا کاريوه ډېره حکيمانه نقشه وه او عربو ته تر دغه د مخه دغه نقشه نه وه ور معلومه، نو رسول الله ﷺ ډېر ژر د دغې نقشې په عملي کولو شروع وکړه او هر لس نفره مسلمانان يې په دې سره امر کړه چي (۴۰) ذراعه خندق به کني.

د دغه خندق د ځای معلومولو او کيفيت دپاره مجبوره يم چي د مديني منورې ګروکي يا جغرافيايي کيفيت درته بيان کړم، دا د دې دپاره چي موږ پوه سو چي خندق څنګه او چيري وکندل سو او رسول الله ﷺ ولي دغه ځای د خندق د کندلو

دپاره اختيارکړی او پاته يهود د مدينې منورې په کومه منطقه کې اوسېدل؟ او دغه يوه خندق څنګه او په څه ډول ټوله مدينه منوره د دښمن د حملې څخه وساتل؟

په هغه وختو کې د مدينې منورې ښار په خپله په يوه عجيب شکل سره واقع ؤ هغه داسې: مدينه منوره د درو (حَرّو) په منځ کې پرته وه (حرّةُ الواقم) (حرّةُ الوَبره) او بله هغه (حَرّه) وه چې د مدينې منورې په جنوب کې وه، حَرّه څه شی ده؟ حرّه هغه لوی او پراخه دښت او منطقې ته ويل کيږي چې ټول وچ او آوار دښت وي، خو دغه دښت په لويو لويو، تورو، غټو، ښوئ او ګرديو ډبرو ډک وي، يعني: پراخه او لوی دښت چې مځکه يې رېګنه ده او په دغه رنګ کې لوی لوی غټې. توري، ښوئ او ګردې ډبرې يوه د بلې تر څنګ پرتې وي، دغسې مځکې ته په عربي کې (حَرّه) وايي، اوس نو په دغه حرّه کې پياده او يوازې يو سړئ په ډېر تکليف او مشکلاتو سره تګ کولای سي او هغه هم ممکن يو کيلو متر لاړ په يوه شباروز کې و نه وهي، مګر د سپاره سړي يا د لښکر دپاره په دغه حرّه کې د تېرېدلو امکان نسته، نو مدينه منوره په طبيعي شکل له درو طرفو په دغو درو حاراتو سره ساتلې وه او هغه منطقې چې د دغو حاراتو په منځ کې او په جنوبي طرف کې واقع دي هغه بيا ټول باغونه دي چې هلته هم دښمن نه سي ور ننوتلای او د مدينې منورې په جنوب غرب کې يو غر دی چې د جبلِ عِير په نامه سره ياديږي، اوس نو مدينه منوره طبيعتاً د درو طرفو څخه په دغو حاراتو او باغو و ساتل سوه، لکه قلا چې پر را ګرځېدلې وي. چې هغه درې ساتلي او محفوظ طرفونه: شرق، غرب او جنوب دي.

په مدينه منوره کې د يهودو ځايونه چيري دي؟ مدينې منورې ته اول او نژدې کلی د بني قينقاع د يهودو کورونه وه چې دغه کورونه تر نورو ټولو ګلو مدينې منورې ته هغه نژدې کلی دی او د بني قيُنقاع يهود ايستل سوي دي چې قصه يې د مخه درته بيان سوه، او بل په حرّه جنوبيه کې د بني النضير د يهودو کلی او کورونه دي او هغه هم لږ موده مخ کې وايستل سوه چې قصه يې په تفصيل سره درته بيان سوه، اوس نو د يهودو څخه فقط هغه د بني قُريظه يهود پاته دي چې د هغو کورونه او قلاوې د مدينې منورې په جنوب شرق کې او د دوو حرّو په منځ کې چې حرّه شرقيه او حرّه جنوبيه دي واقع دي، چې په دې حساب سره مدينې منورې ته د داخلېدلو يوازنی

لار د بني قريظه د يهودو له طرفه څخه ده چې د حرّه شرقي او حرّه جنوبي منځ دی، دا خو مديني منورې ته يوه لار سوه او بل د مديني منورې د شمال طرف هم خلاص دی، اوس نو فقط دغه دوې لارې يا دوه ځايه دي چې ممکن د کفارو لښکر د دغو دوو ځايو څخه پر مسلمانانو حمله وکړي او مديني منورې ته دې داخل سي يا د جنوب شرق څخه چې هلته د بني قُريظه د يهودو کلی دی چې د دوو حرّو په منځ کې واقع دی، يا د شمال له طرفه د هجوم او حملې امکان سته.

اوس چې رسول الله ﷺ د خندق د کندلو إراده وکړه نو يې د بني قريظه يهود را وغوښتل، هغه چې پخوا هم د مسلمانانو له طرفه د دغو يهودو سره د صلحې او اتحاد (د دښمن په مقابل کې د يو والي) عهد او وعده موجود وه، بيا يې هم هغه عهد نوی او تازه کړی، يهودو هم ټينګې وعدې ورکړې چې موږ ستاسي پرطرف يو او د دغې لارې ساتنه پر موږ ده، هيڅکله به مشرکان پرې نږدو چې د دغې لارې څخه دې مديني منورې ته داخل سي دغه د جنوب شرق د لارې ساتل زموږ وظيفه ده، چې په دغه عهد او پيمان سره مدينه منوره د ټولو اطرافو څخه وساتل سوه بېله شمال څخه، په شمال کې بيا د اُحُد غر پروت دی، خو د مديني منورې ښار او کورو ته نژدې يو بل غر هم سته چې جبلِ سَلع ورته ويل کيږي.

رسول الله ﷺ د مديني منورې په شمال کې د خندق د کندلو دپاره داسي ځای اختيار کړی چې دغه خندق د مديني منورې شمالي طرف و ساتي، که څه هم هلته په حرّةُ الوَبره کې ځيني داسي ځايونه وه چې ښايي څوک تر را تېر سي خو مسلمانانو هغه ځايونه هم په کوچنيو کوچنيو خندقو بند کړل، مګر لوی او عمومي خندق د شمال خندق وُ او رسول الله ﷺ د مسلمانانو د لښکر د اړولو دپاره هم ځای خوښ او انتخاب کړی چې هغه ځای د خندق او جبل سلع په منځ کې وُ چې دغه ځای هم د مديني منورې په شمال کې واقع دی، اوس نو د مديني منورې له ښاره بيا د اُحُد تر غره پورې خندق کَندل کيږي او جبل سلع هم د مديني منورې او د خندق په داخل کې راغلی، رسول الله ﷺ د خپل لښکر دپاره داسي ځای خېمې و درولې، چې خندق د دوی و شمال ته سو او جبل سلع د مسلمانانو د لښکر شا ته سو.

په دغه نقشه سره مدينه منوره پوره وساتل سوه هيڅ داسي لار نسته چي له هغه طرفه دي مديني منورې ته د دښمن لښکر ورداخل سي بيا نو د خندق په کندلو شروع وسوه.

دا خو معلومه او ښکاره خبره ده چي خندق ډېر اوږد دی او ډېره مسافه نيسي نو خود کندل يې هم آسانه کار نه دی، رسول الله ﷺ مسلمانان سره تقسيم کړه او د هرو لسو نفرو دپاره يې يو مشر و ټاکی او هرو لسو نفرو ته يې څلوېښت ذراعه ځکه د کندلو دپاره ورکړه، صحي او منظم تقسيمات وسوه د هري ډلي دپاره دکندلو ځای او اندازه معين کړل سوه، اوس خو تاسي ته د خندق اوږد والی درمعلوم سو چي د مديني منورې شمالي طرف يې ټول نيولی ؤ، مګر عُمق يا د خندق ژوروالی څومره ؤ؟

خندق په دومره اندازه ژور ؤ که يو څوک دغه خندق ته ور و لوېږي بيانو د هغه څخه را پورته کېدل يا را ختل سخت او مشکل وه، په آساني څوک نه سي ځني را پورته کېدلای او د خندق عرض يا بر دومره ؤ چي آس نه سوای تر غورځېدلای، بېله هغه اصلي او تيزو آسانو څخه چي هغه هر چا نه درلودل، مګر عادي او معمولي آسانو نه سوای کولای چي تر خندق دي واوړي، دا د خندق بَر او ژور والی ؤ، اوس نو د خندق کندل د دغو شرايطو سره موافق شروع سوه چي دغه کار د کفارو او احزابو د راتګ دپاره د مسلمانانو تياري او آمادګي وه.

صحابهٔ کرامو د خندق په کندلو شروع وکړه، مسلمانانو مريان او نوکران نه درلودل چي د دوی سره يې په دغه کار کي مرسته کړې وای نو خود دوی په خپله کار کاوه حتّی رسول الله ﷺ هغه اکملُ البشر په دغه کندلو کي حصه ورسره اخيستل.

امام بخاري د سهل بن سعد رضی الله عنه څخه روايت کوي چي وايي: موږ د خندق په کندلو کي د رسول الله ﷺ سره ملګري ؤ نورو به کندل کول او موږ به يې پرخپلو اوږو خاوري چلولې.

دا معلومه خبره ده چي د وچي او کلکي ډېريني ځمکي کندل آسانه کار نه دی انسان ستړی کوي نو به صحابهٔ کرامو خپل فکرونه او ځانونه په ځينو اشعارو مشغولول اشعار به يې ويل او کار به يې کاوه، امام بخاري رحمه الله روايت کوي: صحابهٔ کرامو چي د خندق په کندلو کي اول شعر و وايه هغه لره يوه قصه سته، هغه داسي:

د خندق دکندلو په وخت کي يو سړئ راغلی او نوی مسلمان سو.

رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه چي نوم دي څه دی؟ ده ویل جُعل یا جُعَیل، جُعل هغه توري خزدکي ته ویل کیږي چي مرغټاني جوړوي، معلومه خبره ده چي دا ډېر بد نوم دی د رسول الله ﷺ دغه نوم نه سو خوښ نو یې سرې ته وویل: د نن ورځي څخه ستا نوم عَمرو دی هغه پخوانۍ نوم دي پرېږده او عَمرو دي نوم کښېږده، سړي وویل: هو زه عَمرو یم، مسلمانانو د دغه واقعې څخه شعر جوړ کړی چي هغه داسي ؤ:

سَمّاهُ مِن بَعدِ جُعَیلٍ عَمرواً   وکَانَ لِلبَائسِ یَوماً ظَهراً

صحابهٔ کرامو به د کار په وخت کي دغه شعر وایه او هغه شعر به یې هم وایه کوم چي د مسجد نبوي او مسجد قُباء د جوړولو په وخت کي یې وایه چي هغه داسي ؤ:

اللّهم إن العَیشَ عیشَ الآخره   فاغفر للأنصار والمُهاجره

امام بخاري د انس ﷺ څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ خندق ته ور ووتی وې لیده چي مهاجرین او انصار په یوه یخ سهار کي خندق کَني، دوی مریان او نوکران نه درلودل چي په دغه کار کي د دوی مرسته وکړي، رسول الله ﷺ چي د دوی دغه ستړیا، یخ او لوږه ولیدل نو یې وویل:

اللّهم إن العَیشَ عیشَ الآخره   فاغفر للأنصار والمُهاجره

ژباړه: په تحقیق واقعي ژوند د آخرت ژوند دی، نو الٰهي ته انصارو او مهاجرینو ته عفوه وکړې، صحابهٔ کرامو د ده ﷺ په جواب کي وویل:

نحنُ الذین بایعوا محمّداً   علی الجهادِ ما بقِینا أبداً

موږ هغه کسان یو چي د محمّد ﷺ سره مو ترڅو چي ژوندي یو پر جهاد بیعت کړی دی.

او عبدالله بن رواحه الأنصاري ﷺ چي د مدینې منورې د ښو شاعرانو څخه ؤ دغه بیتونه جوړ کړل چي مسلمانانو به د کار کولو په وخت کي ویل:

اللّهم لولا أنت ما اهتدینا   ولا تصدقنا ولا صَلّینا
فأنزلن سکینةً علینا   وثبت الأقدام إن لاقینا
إن الأولی رغبوا علینا   وإن أرادوا فتنةً أبینا

امام بخاري د براء بن عازب ﷺ څخه روایت کوي چي وایي: ما رسول الله ﷺ ولیدی چي د خندق خاوري یې چلولې ترڅو چي په خاورو او دوړو کي داسي پټ ؤ

چې ما د ده ﷺ د مبارک نس پوست نه لیدی. د پوست پر وربېښتانو یې دومره گرد او خاوري پرتې وې چې نس مبارک یې نه معلومېدی او د دغه خاورو چلولو په وخت کې يې دغه د عبدالله بن رواحه بیتونه ځني واورېدل چې د ځان سره یې ویل، صحابهٔ کرامو به د کار په وخت کې دغه ذکر سوي اشعار ویل او رسول الله ﷺ به هم ور سره ویل.

د خندق د کندلو کار پرله پسې شروع دی مگر صحابهٔ کرامو د ډېر مسکنت په سبب د خوړلو دپاره شئ نه درلودی خو بیا هم په وږي نس په کندلو کي ډېر کوښښ کوي کار په ډېر شوق او چالاکي سره کوي مگر د لوږي څخه تر داسي اندازې په تکلیف وه چې زړه به دي پر توک توک سي.

امام بخاري د انس رضي الله عنه څخه روایت کوي چې وایي: اهل خندق ته به یې یوه لپه اوربشي چې په بد بویه او بد خونده وازکو به لړل سوي وې را وړې او د خو نفرو مخ ته به يې د خوړلو دپاره کېښوولې چې هغه به هم په ستوني پوري مښتلې او هم به یې بد بوی تلی.

ابو طلحه رضي الله عنه وایي: موږ و رسول الله ﷺ ته د خپلي لوږي شکایت وکړی نو مو نسونه ور ښکاره کړه چې د لوږي مو پر نسو یوه یوه ډبره تړلې وه، رسول الله ﷺ خپل مبارک نس را ښکاره کړی چې دوې ډبري یې پر تړلي وې.

مگر منافقان! څرنگه چې دوی په ښکاره سره ځانونه مسلمانان بلل نو مجبوره وه چې د خندق په کندلو کي کار وکړي او حصه واخلي مگر هر وخت او هر گړئ به له کاره څخه تله، کله چې به يې د ملگري فکر نه ؤ دئ به تللی ؤ، کار به یې نه کاوه او پټېدل به، په کورو کي به ناست وه پر وخت به کار ته نه ورتله، یوه او بله بهانه به یې کول حتّٰی ځینو یې د کندلو کار پر مخ پرېښاوه، ځینو به بیا ویل: یا رسولَ الله! زموږ په کورو کي څوک نسته ببرېږو چې د جنوب له طرفه څوک حمله پر و نه کړي، نو موږ غواړو چې د خپلو کورو د ساتني دپاره په کورو کي پاته سو او رسول الله ﷺ به هم دغو نفرو ته اجازه ورکول چې ولاړ سی ځکه اصلاً په دوی کي خیر نه ؤ او صحابهٔ کرام به په کندلو مشغوله وه، دغه د خندق کندلو ډېري شپې او ورځې په برکي و نیولې.

د خندق د کندلو په وخت کي د رسول الله ﷺ ډېري معجزې ښکاره سوي دي

او د دغو معجزو د ښکاره کېدلو دپاره يو مهم سبب موجود ؤ هغه دا چې دغه وخت ډېر باريک او له امتحانه ډک وخت ؤ، نو د رسول اللهﷺ معجزې د مسلمانانو دپاره د ثبات او پر اسلام د دوی د پاته کېدلو سبب وګرځېدې چې اوس به هغه معجزې يوه يوه درته بيان سي.

لومړئ: په مسلمانانو کې ډېر فقر او ډېره غريبي وه او د خندق د کندلو په وخت کې په شديده لوږه مبتلا وه تر داسي اندازې چې رسول اللهﷺ پوره درې ورځي هيڅ شئ نه ؤ خوړلی ځکه اصلاً د خوړلو دپاره شئ نه ؤ موجود چې وې خوري او د ډيري لوږي په سبب يې پر مبارک نس ډبري تړلي وې.

په پښتو کي دغه طريقه موجوده وه چې څوک به ډېر وږی ؤ او د خوړلو دپاره به يې شئ نه درلودی نو به يې پر نس ډبره تړل چې دغه ډبره په يوه خاصه طريقه سره تړل کېده او تر يوې اندازې يې د لوږې احساس له منځه وړی.

نو رسول اللهﷺ د خندق د کندلو په وخت کي د لوږي په سبب پر مبارک نس ډبره تړلې وه، کله چې جابر بن عبداللهؓ د رسول اللهﷺ دغه ډېره لوږه و ليدل چې سيدُ البشرﷺ پر نس ډبره تړلې ده او دا د لوږي هغه آخري حالت دی چې انسان د خوړلو دپاره شئ نه لري او پر نس ډبره تړي، نو جابر بن عبداللهؓ خپلي ښځي ته و ويل: چې ستا سره د خوړلو دپاره کوم شئ سته چې رسول اللهﷺ ته يې ور وړم؟ ښځي يې ورته و ويل: والله زموږ سره بل شئ نسته بېله يوه کوچني وري يا سېرلي او يوه کاسه اوربشي، بس دغه دوه شيه زموږ ټوله هستي او دارايي ده او دغه کوچنئ سېرلئ فقط د درو يا څلورو نفرو بسيږي او دغه د اوربشو اوړه هم د دغو لږو نفرو کفايت کوي، جابرؓ و ويل: صحي ده رسول اللهﷺ به د درو څلورو نفرو سره مېلمه کړو چې زموږ سره خواړه و خوري، نو جابرؓ رسول اللهﷺ ته ورغلی او پټ په غوږ کي يې ورته و ويل: يا رسولَ الله! زما سره دومره خواړه سته چې د درو يا څلورو نفرو بسيږي نو هرڅوک چې ستا د اصحابو څخه ستا خوښه وي هغه درسره ملګري کړه او زموږ کره راسی چې دغه خواړه زموږ سره و خوري.

رسول اللهﷺ د مسلمانانو په منځ کي په لوړ آواز سره ناري کړه:

يا قوم! جابر تاسي مېلمانه کړي ياست.

اوس نو د صحابهٔ کرامو شمېر په يوه روايت درې سوه نفره دی او په بل روايت کي زر نفره دي چي دغه دوهم روايت قوي دی او هلته د جابر ﷺ په کور کي يو سېرلئ پخيږي، جابر ﷺ وارخطا سو، رسول الله ﷺ يې پرېښاوه او دئ په تلوار مخ پر کور رهي سو، کور ته ورغلی ويل ښځي کار خراب سو او رسوا سوم، ښځي ويل: خير څه پېښه سوه؟ جابر ﷺ و ويل: زر نفره را رهي دي، ښځي ويل: تا رسول الله ﷺ ته و ويل چي فقط درې څلور نفره درسره راوله؟ جابر ﷺ ويل هو! ما ورته و ويل، بيا ښځي و ويل: تا رسول الله ﷺ ته و ويل چي موږ په کور کي د خوړلو دپاره څه شي نرو؟ ويل هو! ما ورته و ويل، ښځي ويل: الله او رسول الله ښه پوهيږي.

تاسي د دغي مسلماني ښځي يقين او اطمينان ته وګوری هيڅ نه سوه وارخطا او ويل: (الله او رسول الله ښه پوهيږي)

او له بله طرفه هلته رسول الله ﷺ په زرو يا درو سوو نفرو کي رغ کوي چي: يا قوم! جابر تاسي مېلمانه کړي ياست، حال دا چي رسول الله ﷺ ته ويل سوي دي چي فقط درې يا څلور نفره در سره را وله، رسول الله ﷺ پوهېدی چي زه څه کوم، کله چي رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو سره د جابر ﷺ کور ته ورغلی وې ليده چي دېګ باندي دی او اوړه د پخولو دپاره تيار دي نويې و فرمايل: تاسي په دېګ کار مه لری خواږه زه ځني را باسم، د انصارو ښځي يې د ډوډۍ د پخولو دپاره را وغوښتې، اصحاب کرام لس لس نفره کور ته ورځي، رسول الله ﷺ د تناره څخه ډوډۍ اخلي او د دېګ څخه غوښي را باسي په ډوډۍ کي يې ايږدي يوه يوه نفر ته يې ورکوي ترڅو چي ټولو نفرو ته که زر وه که درې سوه غوښي او ډوډۍ ورسېدل نه د دېګ څخه شئ کم سو او نه د اوړو څخه، دېګ هم پر هغه حال ؤ اوړه هم هغومره وه.

د دغه حديث شريف روايت امام بخاري رحمة الله عليه کړی دی.

دا هم د رسول الله ﷺ د معجزو څخه يوه معجزه وه؛

دوهم: دغه رنګه د نعمان بن بشير ﷺ خور يوه لپه خرما يا کجور خندق ته راوړل چي د دې پلار او ماما يې و خوري، کله چي دا پر لار تېرېدل پر رسول الله ﷺ ورغله

رسول الله ﷺ و فرمايل: دغه خرما يا کجور دلته راوړه، هغې هم خرما رسول الله ﷺ ته ورکړه رسول الله ﷺ يو ټوټو آوار کړی او خرمايې پر واچول او بيا يې د خندق خلکو ته ور ږغ کړه چې راسی دغه خرما و خوری، خلک ورتله خرما يې اخيستل او تله، خرما د کمېدلو پر ځای زياتيږي خلک يې وړي او خرما زياتيږي، اصحاب کرام يې خوري او وړي، مګر خرما نوره هم زياتيږي، ترڅو اصحاب کرام ټول ماړه سوه، هغه صحابي چې د دغه حديث شريف روايت کوي وايي: ټول خلک ماړه سوه او خرما د هغه ټوټو څخه د ډېر والي په سبب هغه قسم تويېدل، دا هم د رسول الله ﷺ د معجزو څخه يوه معجزه وه چې د خندق د کندلو په وخت کې ښکاره سوه.

دريم: تر دغو معجزو لويه معجزه هغه وه چې امام بخاري رحمه الله يې د جابر رضي الله عنه څخه روايتوي جابر رضي الله عنه وايي: موږ د خندق په ورځ خندق کندی چې يوه لويه او سخته ډبره په مخه راغله خلک رسول الله ﷺ ته ورغله او ويل: يا رسولَ الله! په خندق کې يوه لويه او سخته ډبره په مخه راغله چې موږ يې نه سو ماتولای رسول الله ﷺ و فرمايل: زه ورکښته کېږم، نو رسول الله ﷺ خندق ته ور کښته سو او پر نس يې د لوږې څخه ډبره تړلې وه، موږ هم درې ورځې د شي څکه نه وه کړې، رسول الله ﷺ کلنګ واخيستی او ډبره يې په و وهل هغه لويه او سخته ډبره داسې سره تويېدل لکه ريګ.

څلورم: د براء بن عازب رضي الله عنه څخه روايت دی وايي: د خندق د کندلو په وخت کې د خندق په يوه حصه کې يوه لويه ډبره په مخه راغله چې په کلنګانو هم نه ماتېدل، نو موږ رسول الله ﷺ ته د دغې ډبرې شکايت وکړی رسول الله ﷺ راغلی او کلنګ يې واخيستی ويل بسم الله او ډبرې ته يې يو کلنګ ورسره کړی او ويل: الله اکبر! د شام کلي راکړل سوې، په والله دغه اوس زه د شام سرو قصرو ته ګورم.

بيا يې دوهم کلنګ ورسره کړی ډبره لږ څه ماته سوه او رسول الله ﷺ و ويل: الله اکبر! فارس راکړل سو په والله زه د مداين سپين قصرونه دغه اوس وينم، بيا يې دريم کلنګ ډبرې ته ورسره کړی ويل: بسم الله! پاته ډبره ټوله ماته سوه او رسول الله ﷺ و ويل: الله اکبر! د يمن کلي راکړل سوې په والله زه د صنعاء دروازې دغه اوس دغه زما

له ځایه څخه وینم. د دغه حدیث شریف روایت امام نسایي او امام احمد کوي.

ابن اسحاق رحمه الله وايي: اوس چې د کفارو لښکر کرار کرار مدينې منورې ته ور نژدې کيږي او هلته اصحاب کرام د خندق پر کندلو تلوار کوي چې بيا په خندق کې يوه لويه او سخته ډبره پيدا سوه چې د خندق په دغه حصه کې سلمان فارسي رضي الله عنه او د ده ملګرو کار کاوه، دغه ډبره يې په اوسپنو په کُلنګانو و وهل هرڅه يې په وکړه خو ډبره نه ماتيږي کُلنګان پر مات سوه او ډبره نه ماتيږي. نو رسول الله ﷺ ته ورغله ويل: يا رسولَ الله! په خندق کې ډېره لويه او سخته ډبره ده چې هيڅ نه ماتيږي او نه خيژي او دغه ځای دغسي ښېله کندلو هم نه سو پرېښوولای (*ځکه که په خندق کې يو ځای و نه کندل سي هغه به د کفارو دپاره پُل وي او پر دغه ځای به راتېرېږي. مسلمانان مجبوره دي چې ټول خندق وکني، نو ځکه رسول الله ﷺ ته ورغله او شکايت ورته کوي*) رسول الله ﷺ د دوی سره ورغلی او هغه موجود اصحاب کرام هم ټول د ډبري پر شا وخوا سره را ټول سوه، رسول الله ﷺ کُلنګ واخيستی او ډبره يې په ډېر قوت سره و وهل، د وهلو د شدت څخه ډبري روښنايي وکړه، دومره لمبه يا رڼا وه چې دغه ځای ټول په روښانه سو، د دغه نور يا رڼا په ليدلو سره رسول الله ﷺ تکبير و وايه: الله اکبر. دوهم واريې بيا ډبره و وهل، ډبري بيا لمبه يا روښنايي وکړه، رسول الله ﷺ بيا ناري کړه: الله اکبر. دريم واريې بيا ډبره و وهل، ډبري بيا لمبه وکړه او ټوک ټوک سوه، رسول الله ﷺ بيا ناري کړه: الله اکبر.

کله چې رسول الله ﷺ د خندق څخه را پورته سو اصحاب کرامو پوښتنه وکړه ويل: يا رسولَ الله! دغه روښنايي د څه شي وه؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا دغه روښنايي مو وليدل؟ دوی ويل هو، رسول الله ﷺ و فرمايل: کله چې مي اول وار ډبره و وهل د شام ملکونه مي د مسلمانانو په حکم کې وليدل، کله چې مي دوهم وار ډبره و وهل د فارس ښارونه مي د مسلمانانو په لاس کې وليدل او دريم وار چې مي ډبره و وهل يمن مي د مسلمانانو په حکم او لاس کې وليدی، اصحاب کرام په تعجب کې سوه اوس دوی محاصره دي په ېېره او خطر کې دي، هغه احزاب او د کفارو مختلفي لښکري ورته را رهي دي او رسول الله ﷺ په دغه حال کې د فارس او روم په

فتحه کولو زيري ورکوي، چې دغه دوه ملکونه د هغه وخت د مځکې پر مخ هغه دوې لويې پاچهۍ او لوی مملکتونه دي.

ورونو! د يرموک جنګ د هجرت په څوارلسم کال کي ؤ، يعني: د خندق تر غزاء (۹) کاله وروسته ؤ چي په هغه جنګ کي روم ته شکست ور کول سوا و شام مسلمانانو فتحه کړی او د قادسيې جنګ د هجرت په پنځلسم کال کي ؤ، يعني: د خندق تر غزاء لس کاله وروسته ؤ چي په هغه جنګ کي عراق فتحه سو او د فارس نور ملکونه پرله پسې فتحه کېدل، په لسو کلو کي دغه حالت پېښ سو چي فارس او روم شکست خوري او مسلمانان پر کاميابه کيږي، چا دا فکر کاوه او د چا دا اميد ؤ؟ اوس په خپله مسلمانان محاصره دي او د خندق تر شا ځانونه ساتي، مګر د الله جل جلاله په إراده مسلمانانو په لسو کلو کي د دنيا دوې لويې پاچهۍ ماتي کړې د هغو ملکونه او ښارونه يې فتحه کړل، دا د ايمان برکت دی ايمان چي په زړو کي قرار ونيسي او ټينګ سي نا ممکنه کارونه ممکن سي.

کوم مسلمانان چي دلته په دغه خندق کي موجود وه د هغو زړو ته د رسول الله ﷺ دغه زيري و لوېدل او وې منل مګر کوم منافقان چي موجود وه هغو به په خپل منځ کي سره خندل او ويل به يې: دا والله عجبه خبره ده! اوس په موږ کي داسي څوک نسته چي خپل انساني ضرورت ته دي په فارغه زړه سره ولاړ سي، بېريږي او د بيري څخه د خپل حاجت دپاره نه سي تلای او دئ يعني: رسول الله ﷺ د روم او فارس د فتحه کولو زيري راکوي، نو به دغو منافقانو يو له بله سره ويل:

﴿ مَّا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾ ﴾ [الاحزاب: ۱۲]

يعني دغه وعدې د خطايستلو دي، دا غرور دی، دئ په خپله محاصره دی او مغروره دی، ګمان کوي چي دئ به پر ټوله دنيا مسلط سي، الله جل جلاله د دغو منافقانو خبري په هغه آيات شريف سره ور رَد کړې چي لږ وروسته به تلاوت سي.

مسلمانان د خندق د کندلو په کار پرله پسې مشغوله وه، ټوله ورځ به يې کندل کول او د شپې به خپلو کورو ته تله، ترڅو چي د خندق د کندلو کار د مخه تر دې چي د کفارو لښکر مدينې منورې ته ورسيږي د هغه خپلي نقشي سره برابر پای ته ورسېدی

وروسته د مکې مکرمې د مشرکانو لښکر چې څلور زره نفره ؤ د ابوسفیان په مشرۍ را ورسېدی او د مدینې منورې د شمال غرب په طرف کې یې په یوه ځای کې واړول چې مجمع الأسیال ورته ویل کېږي او بیا د غَطَفان قبیلې او اهل نجد چې شپږ زره نفره وه را ورسېدل او د اُحُد د غره شرقي طرف ته یې واړول، لکه څرنګه چې الله جل جلاله د سورة الاحزاب په (۱۰) نمبرآیات کې فرمایي:

﴿ إِذْ جَآءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ ﴾ [الأحزاب: ۱۰]

یعني: کله چې تاسي نه د کفارو لښکري د لوړ او کښته طرفه راغلې.

اوس خو دا دي د کفارو لښکري را ورسېدې د مسلمانانو دوو طرفو ته یې واړول نو څه پېښه سوه؟ الله جل جلاله د مومنانو په باره کې فرمایي:

﴿ وَلَمَّا رَءَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلْأَحْزَابَ قَالُوا۟ هَـٰذَا مَا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَصَدَقَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ ۚ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّآ إِيمَـٰنًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾ ﴾ [الاحزاب: ۲۲]

کله چې مومنانو د کفارو لښکري ولیدې نو مومنانو و ویل: دا هغه شئ دی چې زموږ سره یې الله او د هغه رسول وعده کړې وه (یعني: برئ او نصرت) الله او رسول الله خپله وعده په رشتیا سره ویلې ده، نو دغه د کفارو د لښکرو را تګ مومنانو ته بل شئ نه کړی ور زیات مګر ایمان او الله جل جلاله ته تسلیمېدل.

مګر منافقانو او هغه ضعیفُ النّفسه مسلمانانو ته د دغو لښکرو په لیدلو سره څه پېښه سوه؟ وارخطا سوه زړونه یې ولوېدل بېره پر غالبه سوه، الله جل جلاله فرمایي:

﴿ وَإِذْ يَقُولُ ٱلْمُنَـٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾ ﴾ [الاحزاب: ۱۲]

او کله چې منافقانو دغه لښکري ولیدې نو ابن أُبئ او ابن قَیشر او هغو کسانو چې په زړو کې یې د نفاق مرض ؤ و ویل: زموږ سره الله او رسول الله د فارس، روم او یمن د فتحه کولو وعده نه ده کړې مګر په غرور او خطایستلو سره.

یعني: په دغو وعدو سره موږ خطا باسي.

حضرت شاه صاحب وایي: اوس هم مسلمانانو ته نه ښایي چې د نا امیدۍ په

وخت کي د بې ایمانۍ خبري وکړي. (دشمن اګر قوي است، نګهبان قویتر است)

دکفارو د را رسېدلو په وخت کي رسول الله ﷺ د درو زرو نفرو مسلمانانو سره (چي منافقان هم پکښې وه) د جبل سَلع مخ ته واړول چي شاوي يې د غره طرف ته وې، خندق د دوی او د کفارو په منځ کي ؤ او رسول الله ﷺ د مسلمانانو ښځي په مدینه منوره کي د دوی د ساتني دپاره په يوه قلا کي سره يو ځای کړې.

کله چي کفارو واړول نو يې د معلوماتو دپاره نفر ولېږل، نفرو په خپل مخ کي يو برداره او ژور خندق وليدی پوه سوه چي مدينې منورې ته نه سو داخلېدلای، نو يې جبل اُحُد ته نژدې د مدينې منورې په شمال غرب کي خېمې و درولې او هلته يې ډېره لويه قرارګاه جوړه کړه، لس زره نفره د اسلام د ختمولو دپاره راغلي دي، مګر اوس يې په مخ کي خندق دی، نو مجبوره سوه مسلمانان يې محاصره کړل.

کفار د خپلو ځايو څخه په داسي حال کي راوتلي وه چي دغه محاصره نه د دوی په حساب کي وه او نه يې د هغې دپاره تياري نيولې وه او نه يې دا په خيال او تصور کي ورګرځېدل، ځکه د خندق جوړول يو نوی کار ؤ چي عربو ته نه ؤ ور معلوم نو خود يې د دغه کار حساب نه ؤ کړی، ابو سفيان په خپله ورغلی او خندق يې وليدی ويل دا داسي چم او حيله ده چي عربو ته نه وه ورمعلومه دا يې څنګه وکندی؟

څرنګه چي دوی ترخندق نه سي ور اوښتلای او بند پاته سوه نو يې رسول الله ﷺ ته حال و لېږی چي و بېرېدې؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: دا بېره نه ده دا چم او حيله ده که را تېرېدلای سې را تېرسه، جنګ خطايستل دي.

مشرکان په قهر او غضب د خندق پر شا وخوا سره را ګرځي غواړي چي په خندق کي يوه ضعيفه نقطه پيدا کړي او تر هغه ور تېر سي، خو مسلمانان بيا د خندق پر هغه بل طرف لکه پيره داران ورته ولاړ دي هر څوک چي خندق ته ور نژدې کېږي په غشو يې ولي، غواړي چي دکفارو مخه ونيسي او کفار ونه سي کولای چي ترخندق ور واوړي يا د خندق يوه حصه په خاورو ډکه کړي چي هغه ځای د دوی دپاره د تېرېدلو لار سي، د قريشو د پهلوانانو دا نه ده خوښه چي عبث او بې فايدې د خندق تر شا ولاړ وي او د محاصرې د نتيجې انتظار وباسي ځکه دا د دوی عادت نه ؤ.

یوه ورځ د مشرکانو د پهلوانانو څخه یوې ډلې و ویل: خامخا باید تر دغه خندق ور واوړو، د دغه مقصد دپاره د خندق پر شا وخوا ګرځي چې په خندق کي یې هغه کم بره ځای پیدا کړی او د کفارو د پهلوانانو څخه هغه چې اصیل آسان یې درلودل پنځه نفره تر خندق ور واوښتل، دغه پنځه نفره: عَمرو بن وُد، عِکرمه بن أبي جهل، ضِرار بن الخطاب، هُبیر بن وهب، نوفل بن عبدالله وه، دغه پنځه نفره د مشرکانو پهلوانان تر خندق ور واوښتل او د مسلمانانو مخ ته و درېدل ویل: څوک مبارزه کوي؟ د کفارو د پهلوانانو څخه اول نفر چه په میدان کي و درېدی هغه عَمرو بن وُد ؤ، د عَمرو بن وُد په باره کي ویل کیږي چې دئ د جاهلیت هغه لوی او مشهوره پهلوان ؤ خلک یې فقط د نامه څخه بېرېدل، جنګ چیري ؤ بلکه د نامه په اورېدلو سره یې بېرېدل او ویل کیږي چې د ده عمر په دغه وخت کي (۸۰) کاله ؤ، مګر بدني قوت او طاقت یې ټول پر ځای وه او ډېر قوي ؤ، د دې دپاره چې د ده په قوت پوه سو:

کله چې دئ په میدان کي و درېدی او ویل: څوک مبارزه را سره کوي؟

خرنګه چې دئ په زغره پټ ؤ نو خود مسلمانانو نه پېژندی ویل: ته څوک یې؟ ده و ویل: زه عَمرو بن وُد یم، هیڅوک نه ور و وتل ټول مسلمانان و بېرېدل حتّی د مسلمانانو پهلوانان هم و بېرېدل، رسول الله ﷺ و فرمایل: ده ته څوک ور وزي؟ حضرت علي ﷺ و ویل: زه ور وزم یا رسولَ الله! رسول الله ﷺ و فرمایل: ته کښېنه یا علي! ځکه علي ﷺ تر اوسه په عمر کم یا د لږ عمر ځوان ؤ، په دغه وخت کي یې عمر (۲۴ یا ۲۵) کاله ؤ د جنګ ډېره تجربه یې نه درلودل، خاصتاً د دغسي چا په مقابل کي چې ټول عمر یې په جنګو کي تېر سوی وي او ډېري جنګي تجربې یې درلودې، نو د رسول الله ﷺ دا خوښه وه چې داسي څوک ور ووزي چې هغه هم په جنګ کي تجربه ولري، مګر ټول د عَمرو بن وُد د نامه څخه وبېرېدل چا ږغ و نه کړی.

رسول الله ﷺ دوهم وار بیا و ویل: ده ته څوک ور وزي؟ بیا هم څوک نه ور ووتی او علي ﷺ و ویل: زه یا رسولَ الله! رسول الله ﷺ و فرمایل: کښېنه یا علي! علي ﷺ هم کښېنستی، دریم وار بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: ده ته څوک ور وزي؟ علي ﷺ و ویل: زه یا رسولَ الله! او بل هیچا ږغ و نه کړی، رسول الله ﷺ و حضرت

علي ﷺ ته وکتل او ویل: یا علي! بېرېږم چې وبه دې وژني.

ښه متوجه سئ! حتّی رسول الله ﷺ پر علي ﷺ و بېرېدی ځکه دا سړئ ډېر قوي او مشهوره پهلوان ؤ. علي ﷺ و ویل: بلکه زه یې وژنم إن شاء الله، نو رسول الله ﷺ و فرمایل: ور ووزه، علي ﷺ ور و وتی پیاده او پر پښو ور رهي دی، عَمرو بن وُد پر آس سپور دی، عَمرو بن وُد چې علي ﷺ یې نه پیژندی نو یې و ویل: ته څوک یې؟ ده ویل: علي یم، عَمرو و ویل: علي بن معاویه؟ ده ویل: یا! علي بن أبي طالب یم، عَمرو و ویل: اې وراره! ته بیرته ولاړ سه بل داسي څوک را ولېږه چې په عمر تر تا ډېر وي داسي څوک را وباسه چې په جنګ پوهیږي ته یو کوچنئ ځوان یې جنګ نه سې کولای، علي کَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ ورته و ویل: ما ستا په باره کي اورېدلي دي چې څوک تا و یوه ته د دوو کارو ور و بولي ته د هغو دوو څخه یو اختیاروې، یعني: یو د هغو دوو کارو څخه خامخا کوې، عَمرو ویل: هو دا صحي ده، نو علي ﷺ ورته و ویل: زه هم اوس تا و یوه ته د دغو دوو کارو را بولم، عَمرو ویل: وایه، علي ﷺ ویل: اول کار دا دی چې زه دي اسلام ته را بولم، مسلمان سه او د (لا إله إلا الله و أن محمّداً رسول الله) شاهدي آداء کړه.

سبحان الله! تاسي متوجه یاست؟ دا د حضرت علي ﷺ ذکاوت او ایمان دی په دغه ځای کي یې هم اسلام او حقي لاري ته بلنه او دعوت نه کړه هېر.

عَمرو بن وُد و ویل: دې کار ته ضرورت نه لرم دا نه غواړم دوهم دي وایه، علي ﷺ و ویل: دوهم نو جنګ دی جنګ به را سره کوې، عَمرو په تعجب کي سو او و ویل: والله ما دا فکر نه کاوه چې زه دي ژوندئ یم او ما دي څوک جنګ ته ور و بولي، زما په ټول ژوند کي دا اول وار دی چې یو څوک زما څخه غواړي چې جنګ ور سره وکړم.

رشتیا هم خلک د ده څخه تښتېدل چې د ده نوم به یې واورېدی و به تښتېدل مګر اوس دغه ځوان هلک ورته وایي چې جنګ را سره وکړه، دلته نو عَمرو د ډېر تعجب او له ډېره قهره د خپله آسه کښته سو او آس یې په توره و واهه، دا ولې؟ ځکه چې علي ﷺ پیاده او پر پښو ؤ نو عَمرو دا عیب بلی چې زه پر آس سپور یم او دئ پیاده وي او جنګ ور سره کوم، نو یې غوښته چې دئ هم علي ﷺ غوندي پیاده او پر پښو وي، دا د عَمرو غرور او تکبر ؤ.

اوس د دوی په منځ کې جنګ شروع سو، هلته دواړه لښکره ورته ګوري چې اوس څه پیښیږي؟ د دوو قوي پهلوانانو په منځ کې لوی او قوي جنګ شروع دی او دواړه پیاده دي، عَمرو بن وُد توره پورته کړه او د علي ﷺ پر سر یې په ډېر قوت واری وکړی، د علي ﷺ څخه چې هغه سپر ور څخه ؤ هغه یې د دغه واري مخ ته ونیوی، د واري له ډېره قوته څخه توري هغه سپر مات او پرې کړی، توره د علي ﷺ پر اوږه ومښتل او هغه زغره چې علي ﷺ اغوستې وه هغه هم پرې سوه، مګر د علي ﷺ اوږه زخمي نه سوه.

اوس نو ته فکر وکړه چې دا ضربه په څومره قوت او زور سره وه؟ د اوسپني دوه شیه یې پرې کړه، یو سپر او بل زغره، د علي ﷺ سپر مات سو او اوس بې سپره جنګ کوي، پر عَمرو بن وُد شا وخوا را ګرځي او د وهلو دپاره لار پیدا کوي، د دوی حرکتونه تېز سوه شا او مخ ته کیږي د دغو حرکتو څخه دوړه پیداسوه او دوړه نوره هم زیاتېدل تر داسي اندازې چې دوی دواړه په دغه دوړو کي پټ سوه، دوی په دوړو کي په جنګ مشغول دي او څوک یې نه ویني، دننه په دوړه کي جنګ روان دی، دواړه لښکره په حال نه دي خبر چې هلته څه کارونه کیږي، دغه په دوړو پټ جنګ یو ساعت دوام وکړی څوک یې نه ویني دوړي دي او دوی په جنګ اخته دي، هغه څوک چې په دغه ځای کي حاضرؤ هغه وایي: والله ما په ټول ژوند داسي جنګ نه ؤ لیدلی، دغسي شدید، تیز، چالاکه او د حرکتو ډک جنګ او خلک هم نه پوهیږي چې څه به پېښه سي او نه سي کولای چې د جنګ حالات پوره و ویني، ځکه دوړي دي.

یو وار د دوړو له منځه یوه لویه ناره واورېدل سوه چې ویل: الله اکبر او دلته رسول الله ﷺ ناري کړه الله اکبر، بیا نو د دوړو له منځه علي ﷺ په داسي حال کي را ووتی چې د کفارو د پهلوانانو مشر عَمرو بن وُد یې وژلی ؤ، هغه عَمرو چې خلک یې د نامه څخه ببرېدل و وژل سو، هغه نورو څلورو پهلوانانو چې د عَمرو وژل ولیدل وببرېدل مخ پر خندق په ځغستا سوه او غواړي چې ترخندق بیرته واوړي، په دومره وارخطایي سره ځغلي چې د عِکرمه بن أبي جهل څخه خپله نېزه دالته پاته سوه، دري نفره یې تر خندق واوښتل چې له بله طرفه د مسلمانانو مشهوره فارس او پهلوان

زبیر بن العوام رضی الله عنه را ورسېدی او پر نوفل بن عبدالله بن معاویه یې حمله وکړه چې دئ هم د کفارو د مشرانو څخه یو مشر ؤ، زبیر رضی الله عنه توره پورته کړه په دومره زور او قوت یې دغه نوفل و واهه چې نوفل یې پر منځ دوه ځایه کړی، نوفل دوې حصې سو نیم یې د آس یوه طرف ته او هغه بل نیم یې د آس بل طرف ته ولوېدی.

په بخاري شریف کي حدیث دی چې عبدالله بن زبیر رضی الله عنه وایي: ما زما پلار ولیدی چې نوفل بن معاویه یې د خندقه سره پر منځ دوه ځایه کړی.

دا د عبدالله بن زبیر رضی الله عنه په سترګو لیدل سوی حالت دی.

اوس چې د کفارو دوه پهلوانان په دغه ډول سره و وژل سوه کفار ډېر وبېرېدل او دا فیصله یې وکړه چې بیا به څوک د مبارزې دپاره تر خندق نه ور اوړي او بیا کفارو و رسول الله ﷺ ته حال ولېږی چې د عَمرو بن عبد وُد او عبدالله جسدونه راکړه او مونږ به د سپینو زرو لس زره درهمه درکړو، دا په کفارو کي د دغو دوو نفرو درجه او مقام وه چې د دوی مړه بدنونه یې د ښخولو دپاره په لس زره درهمه غوښتل، مګر رسول الله ﷺ و فرمایل: مونږ د مړه سوو انسانانو قېمت نه خورو او وې فرمایل: دغه مړي خندق ته ور واچوی او کفاروته یې اجازه ورکړه چې خپل مړي مو واخلی، دا د هغو دوو وژل سوو پهلوانانو د جسد آخري حالت ؤ.

پر خندق او مسلمانانو د کفارو محاصره ډېره ټینګه او شدیده ده کفار له هره طرفه کوښښ کوي چې تر خندق ور واوړي، د خندق د محاصرې په ورځو کي یوه ورځ کفارو عزم وکړی ویل: په هر قېمت سره چې وي باید تر خندق ور واوړو یا لار پکښې جوړه کړو، نو یې فیصله وکړه چې له هره طرفه به پر ټول خندق شدیدې حملې کوو، د دغې فیصلې سره سم کفارو د خندق پر هر ځای حملې شروع کړې او دلته مسلمانانو د سپرو یوه ټولۍ جوړه کړه چې د خندق پر هر ځای زور ورسي او کفار غواړي چې هلته ور واوړي دغه ټولۍ هغه ځای ته ځان رسوي او کفار منعه کوي، د دغې ټولۍ مشرتوب په خپله د رسول الله ﷺ پر غاړه ؤ چې څو نفره اصحاب کرام ور سره وه او د خندق د یوه سره تر بله سره پورې په تګ او راتګ کي دي، هر چیرې چې کفار د اوښتلو دپاره زور وکړي هغه ځای ته په چابکۍ سره ځانونه رسوي او کفار په غشو ولي.

دکفارو دغې شديدې حملې د ماپښين د لمانځه څخه شروع سوې د ماښام تر لمانځه پورې يې دوام درلودی، کفار کوښښ کوي چې په هر قيمت سره وي د اوښتلو دپاره يوه لار جوړه کړي خو مسلمانان يې په همت سره مخه نيسي او نه يې پرېږدي.

دغه حملې پرله پسې وې، حملې نه وې بلکه يو ځايي هجوم ؤ او د کفارو دغه هجوم پسله لمر لوېدلو څخه په ناکامۍ سره پای ته ورسېدی.

ورونو! ښه متوجه سی: يو څوک يو يا دوه کيلومتره ځغلې ستړی کيږي، مګر زموږ پيشوا او رسول الله محمّد مصطفیٰﷺ د ماپښين څخه تر ماښامه پورې په پرله پسې ځغستا د مشرک او کافر دښمن دفاع کوي، کله چې پسله ماښامه هجوم آرام سو او کفارو و نه سوای کولای چې تر خندق ور واوړي، د دغې شديدې دفاع په وخت کې د رسول اللهﷺ څخه ځيني لمنځونه قضاء سوه، امام بخاري او امام مسلم د جابر بن عبداللهرضي الله عنه څخه روايت کوي چې د خندق په يوه ورځ کې عمر بن الخطابرضي الله عنه راغلی او د قريشو کفارو ته يې بد ويل کول او ويل: يا رسولَ الله! ما د ماځيګر لمونځ د ډېر مصروفيت او مشغولتيا په سبب د لمر لوېدلو سره وکړی، مګر رسول اللهﷺ وفرمايل: په والله ما د ماځيګر لمونځ تر اوسه نه دی کړی.

دا څومره مشغولتيا ده؟ لمونځ فقط پنځه يا لس دقيقې وخت غواړي مګر رسول اللهﷺ دغه لږ وخت او فُرصت هم نه کړی پيدا فرض لمونځ ځني پاته ؤ، له دغه حاله څخه د کفارو د هجوم او حملو اندازه معلوميږي، بيا نو رسول اللهﷺ په موجودو اصحاب کرامو کې رغ وکړی چې ستاسې څخه چا تر اوسه د ماځيګر لمونځ نه دی کړی؟ ډېر نفر پيدا سوه چې تر دغه وخته يې د ماځيګر لمونځ نه ؤ آداء کړی، اوس ماښام ؤ د ماځيګر لمونځ د ډيرې مشغولتيا په سبب قضاء سوی ؤ نو رسول اللهﷺ هغه نفر سره يو ځای کړه، پسله اودس تازه کولو يې اول د ماځيګر لمونځ په جماعت سره آداء کړی او بيا يې د ماښام لمونځ آداء کړی.

چې د قضائي لمنځو د آداء کولو طريقه هم داسې ده، که د يو چا څخه لمونځ قضاء سو نو به تر هغه وروستني يا وقتي لمانځه د مخه اول د قضاء سوي لمانځه قضاء را ګرځوي او بيا به وقتي لمونځ آداء کوي، لکه څرنګه چې رسول اللهﷺ د خپلو

اصحاب کرامو سره اول د ماځیګر لمونځ آداء کړی او بیا یې د ماښام لمونځ آداء کړی، رسول الله ﷺ د دغه لمانځه په قضاء کېدلو ډېر خوا شیني سو تر داسي اندازې چي مشرکانو ته یې ښېرا وکړه، تاسي ته معلومه ده چي رسولُ الرّحمه ﷺ هیڅکله چا ته ښېرا نه کول مګر په دغه ورځ یې د لمانځه د قضاء کېدلو په سبب مشرکانو ته ښېرا وکړه.

امام بخاري د حضرت علي ﷺ څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ په دغه ورځ وویل: الله جل جلاله دي د دوی کورونه او د دوی قبرونه له اوره ور ډک کړي چي موږ یې تر لمر لوېدلو پوري د ماځیګر د لمانځه څخه مشغوله کړو.

د امام شافعي او امام احمد رحمَهُما الله په مسند کي راغلي دي چي مشرکانو په خپلو حملو سره رسول الله ﷺ د ماپښین، ماځیګر، ماښام او ماخستن د لمنځو څخه مشغوله کړی او بیا یې ټول لمنځونه یو ځای آداء کړه.

امام نووي رحمه الله د دغو احادیثو د تطبیق دپاره وایي: د خندق محاصره یوه ورځ نه بلکه څو ورځي وه، چي په ځینو ورځو کي یو لمونځ قضاء سوی دی او په ځینو ورځو کي څو لمنځونه قضاء سوي دي.

او د دغه ځایه څخه موږ ته دا رامعلومېږي چي د مشرکانو دغه کوښښ چي تر خندق ورواوړي او د مسلمانانو دغه پرله پسې پیرې او د مشرکانو منعه کول څو ورځي سوي دي، مګر دا چي د دوو لښکرو په منځ کي خندق حائل او جلا کوونکی ؤ نو مخ په مخ او خونړۍ جګړه نه دی پېښه سوی، فقط یو د بله یې په غشو سره ویشتل او دغه د غشو په ویشتلو کي د دواړو طرفو څخه د ګوتو په شمېر څو نفره وژل سوي دي، چي شپږ نفره د مسلمانانو څخه وه او لس نفره د مشرکانو څخه وه چي د مشرکانو په جمله کي دوه نفره په توره وژل سوي دي.

رسول الله ﷺ ولیدل چي محاصره ډېره شدیده او پرله پسې ده نو یې داسي إراده وکړه چي دغه د کفارو ډلي سره ماتي او متفرقي کړي، د دغه مقصد دپاره یې د غطفان مشرانو ته چي عُیینه بن حِصن او حارث بن عوف وه نفر ور ولېږل، تاسي ته معلومه ده چي یوازي غطفان د کفارو په لښکر کي څلور زره نفره درلودل، یعني: تقریباً د کفارو نیم لښکر د غطفان څخه جوړ ؤ، نو که چیري هغه بیرته ولاړ سي لکه د کفارو نیم

لښکر چې ولاړ سي او په کفارو کې بې اتفاقي جوړېږي، نو دغه د غطفان و مشرانو ته د رسول الله ﷺ له طرفه نفر ورغله او ورته ويې ويل: رسول الله ﷺ غواړي چې ستاسې سره و ويني، هغو هم د رسول الله ﷺ سره ليدل او ملاقات کول قبول کړه.

اوس نو عُيينه بن حصن د نورو څلورو نفرو مشرانو په ملګرتيا د مسلمانانو ځای ته ورغلی او د نورو کفارو په پټه يې د رسول الله ﷺ سره ملاقات وکړی، رسول الله ﷺ د دوی سره د بيرته تلو په باره کې خبرې کوې چې تاسې ولاړ سی موږ او قريش سره پرېږدی، هغو ويل: ښه دی موږ بيرته ځو مګر د دغه رجوع په مقابل کې موږ ته څه شی راکوې؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: د مدينې منورې د مېوو څلورمه حصه درکوو، هغو ويل: يا! د يوه کال دپاره به د ټوله مدينې مېوې راکوې، يو کال به د مدينې ټول حاصلات زموږ وي نو موږ بيرته ځو.

د غطفان مشران پوهېدل چې دلته زموږ اوسېدل فايده نه لري، مسلمانان په خندق ساتل سوي دي او موږ خو اصلاً د غنيمتو دپاره راغلي يو نو که دغه غنيمتونه مفت او بېله جنګه په لاس راسي دا خو ډېر ښه کار دی.

رسول الله ﷺ ورته و ويل: د يوه کال د مېوو درېيمه حصه درکوم او تاسې به ځې، هغو ويل: يا، بحث روان ؤ څو په آخر کې دې نتيجې ته و رسېدل چې د مدينې منورې د يوه کال نيمې مېوې به دوی ته ورکول کيږي او دوی به ځي، د احزابو څخه به جلا کيږي، د رسول الله ﷺ او عُيينه پردغه خبره اتفاق وسو خو رسول الله ﷺ ورته و ويل: دغه اتفاق صحي دی په دې شرط چې انصار يې قبول کړي ځکه مېوې د انصارو د باغو او د هغو مِلک دي که د انصارو نه وه خوښه بيا نو اتفاق نسته.

رسول الله ﷺ سعد بن معاذ او سعد بن عباده رضی الله عنهما را وغوښتل چې دغه دوه نفره د انصارو مشران وه، رسول الله ﷺ د عُيينه په حضور دوی ته حال و وايه او وې فرمايل: د دې دپاره چې دغه د کفارو ډلې او احزاب سره و پاشم نو مې د غطفان د مشرانو سره موافقه وکړه چې د مدينې منورې د يوه کال نيمې مېوې به دوی ته ورکوو او دوی به دغه احزاب پرېږدي او ځي به، تاسې څه واياست؟

انصارو و ويل: يا رسولَ الله! که دغه فيصله په وحيو سره وي او د الله جل جلاله له طرفه

په دغه سره امر سوی وي پر سر او سترګو مو قبول دی، رسول اللهﷺ ویل یا! وحي نه دي، بیا انصارو و ویل: یا رسولَ الله! په دغه کار کي ستا مَیل او رُغبت سته؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: یا! بلکه دا جنګ او حیله ده زه دا کار کوم خو په خوښ نه یم، انصارو و ویل: یا رسولَ الله! که دغه فیصله د وحیو په واسطه سره وي موږ یې پر سر او سترګو منو که وحي نه وي ستا میل او غوښتنه دغسي وي بیا هم موږ ستا رضا او خوښي غواړو او که چیري دا د جنګ او حیلې موضوع وي؟ نو یا رسولَ الله! په والله دغو کسانو (*یعني: غطفان، هغه هم ناست دي او دغه خبري اوري*) نو ویل: په والله موږ او دغه قوم پر شرک ؤ او د بتانو عبادت مو کاوه خو دوی دا طمعه نه درلودل چي د مدینې منورې یوه دانه خرما هم و خوري بېله مهمانیه یا په رانیولو، اوس چي اللهﷻ موږ په اسلام مکرم کړو او په تا سره یې معزه کړو اوس دوی ته ږموږ مالونه ورکړو؟ په والله بل شئ به ور نه کړو بېله توري، رسول اللهﷺ دغه د دوی رأیه خوښه کړه او وې فرمایل: کله چي ما ولیدل چي ټول عرب تاسي د یوې لېندیه وُلي نو دا داسي یو کار ؤ چي ما ستاسي دپاره کاوه.

او بیا رسول اللهﷺ عُیینه ته مخ ور واړاوه او ویل: یا عُیینه! تا واورېدل؟ اتفاق نسته، عُیینه په تعجب کي سو چي دا عجبه قوم دی؟ دا خلک محاصره دي او له هره طرفه پر دوی تکالیف دي او دا د دوی جواب دی، نو پوه سو چي دا قوم په آساني سره نه تسلیمیږي، اوس چي د غطفان سره صلحه او اتفاق و نه سوه عُیینه بیرته د کفارو لښکر ته ولاړی او د هغو سره پاته سو.

د کفارو له طرفه محاصره نور هم دوام لري او مسلمانان هم همېشه له خندقه دفاع کوي د دفاع ښخه مقصد دا دی چي اصحاب کرام د خندق پر یوه طرف دي، د خندق له یوه سره تر بله سره تګ او راتګ کوي او هر کله چي کفار د دې دپاره کوښښ وکړي چي تر خندق ور واوړي مسلمانان یې نه پرېږدي په غشو یې ولي په ډبرو یې ولي، دا پیره او ګزمه همېشه او پرله پسې وه، د بلي خوا لوړه او غریبي ده که څوک ډېر ستړی سي دا ولاړ سي چي څه راحت او آرام وکړي او نور نفر یې پر ځای ودرېږي او دفاع کوي.

موږ او تاسي به دغه حال پر خپل ځان فرض کړو: مثلاً موږ درې سوه نفره د ولې

پر یوه طرف ولاړ یو او د ولې پر هغه بل طرف زموږ دښمنان چې لس زره نفره دي را ته ولاړ دي او کوښښ کوي چې تر ولې را واوړي او موږ و وژني، خو موږ یې و را اوښتلو ته نه پرېږدو، نو څومره به ستړي یو؟ او څومره به ځغلو؟ او تر کومه وخته به دفاع کوو؟ تاسي د مسلمانانو خاصتاً د رسول الله ﷺ دغه سخت حال او تریخ ژوند هم لږ وسنجوی او بیا دغه کار یوه ورځ نه ؤ بلکه تر یوه میاشت زیات یې دوام وکړی، مګر موږ نن ورځ د اسلام دپاره څه کړي دي آیا یوه ورځ مو هم ځان ستړی کړی دی؟

مشرکان په فکر کي دي چې څنګه تر دغه خندق ور تېر سي؟ کفارو ته ښه دې چې یو د دغو دوو کارو څخه وکړي بله لار نه ده پاته، هغه دا چې یا به د بني قریظه یهود د دوی سره مرسته کوي د هغو د لاري به مشرکان مدینې منورې ته داخلیږي یا به داسي لار پیدا کوي چې تر دغه خندق ور واوړي.

د رسول الله ﷺ سره ټول درې زره نفره ملګري دي (البته د نفرو دغه شمېر د محاصرې په اول او شروع کي ؤ) او د قریشو سره لس زره نفره لښکر ور سره دی، رسول الله ﷺ امر کړی دی چې ټول نفر دي د شمال طرف ته کوم چې هلته خندق دی ولاړ وي څوک دي نه پرېږدي چې تر خندق ور واوړي ځکه دا امکان سته چې ځیني مشرکان دي مسلمانان په یوه منطقه کي په جنګ مشغوله کړي او ځیني نور دې په بله منطقه کي تر خندق ور واوړي، نو رسول الله ﷺ وفرمایل: تاسي ټول د خندق ساتنه کوی او د کفارو د را اوښتلو مخه نیسی.

هلته ابوسفیان فکر وهي چې څه باید وکړي؟ خو د ځان دپاره یې آسانه لار دا وبلل چې د بني قریظه یهود مرسته ور سره وکړي، که دغه یهود کومک ور سره وکړي او لار ور کړي د ابوسفیان مشکل حل سو، ابوسفیان په دغه باره کي فکر کوي چې یهود راضي کړي چې د دوی ملګري سي او لار ور کړي.

هلته بیا رسول الله ﷺ همېشه یهودو ته نفر ور لېږل او ور ته ویل به یې: لکه څرنګه چې مو عهد کړی دی خپل طرف به ساتی خو په عین حال کي رسول الله ﷺ د یهودو حرکتونه هم تر نظر لاندي نیولي وه چې کوم فرق او تغیر خو به نه وي پکښې راغلی؟

لکه څرنګه چې مخ کې مو درته و ویل رسول اللهﷺ د مسلمانانو ضعیفه کسان لکه ښځې، ماشومان او سپین ږیري ټول سره راټول کړي وه او د مدینې منورې په داخل کې یې د هغو د حفاظت دپاره په یوه قلا کې سره یو ځای کړي وه، ځکه که په پاشلو او متفرقه کورو کې وي دا امکان سته چې څوک دي حمله پر وکړي، خاصتاً چې نارینه ټول هلته د خندق په ساتنه مشغول دي، نو د مسلمانانو ښځې او ماشومان ټول په یوه قلا کې وساتل سوه، نارینه څوک ور سره نسته بېله هغه سپین ږیرو ضعیفو خلکو چې نه جنګ کولای سي او نه یې د خندق ساتنه په وسه پوره ده، چې په دغه ضعیفه خلکو کې حَسّان بن ثابتﷺ هم ؤ، هغه د رسول اللهﷺ د حضور شاعر چې په دغه وخت کې یې عمر تر شپېتو کلو زیات او ډېر ؤ.

هلته ابوسفیان دا فکر وکړی چې د مدینې منورې د یهودو سره د خبرو کولو دپاره ښه لار دا ده چې هغه یهود خبري ور سره وکړي چې د ابوسفیان سره ملګري دي، مقصد یې هغه د بني النضیر یهود وه چې د مدینې منورې څخه لږ موده مخ کې ایستل سوي وه او اوس د ابوسفیان سره په دغه لښکر کې موجود دي، او دغه احزاب هم دغه د بني النضیر یهودو سره را ټول کړي وه.

نو ابوسفیان د بني النضیر د یهودو مشر او رئیس (حُیَی بن أخطب) چې اوس د خیبر د یهودو مشر او رئیس هم دی او د مشرکانو سره په دغه لښکر کې ملګری دی د دې دپاره انتخاب کړی چې دئ ولاړ سي او د بني قُریظه د یهودو سره خبري وکړي او هغه په دې راضي کړي چې د مشرکانو لښکر ته لار ورکړي چې مدینې منورې ته داخل سي، حُیی بن أخطب د بني النضیر د یهودو لوی مجرم لکه هغه ښامار چې په خپل غار کې پرله اوړي او په دې انتظار ؤ چې کله به خپل زهر د مسلمانانو په بدنو کې توی کړي په ډېر شوق د بني قریظه د یهودو د کورو پر طرف ور رهي سو، څو د کعب بن أسد القَرَظي چې د بني قریظه د یهودو مشر او رئیس ؤ قلا ته ورغلی، کعب بن أسد یهودي هغه څوک دی چې د رسول اللهﷺ او مسلمانانو سره یې داسي عهد لیکلی او امضاء کړی ؤ: که چیري د دهﷺ د یو چا سره جنګ ؤ د بني قُریظه یهود به د دهﷺ او مسلمانانو مرسته او کومک کوي.

(د دغې معاهدې حالات مخ کې په تفصیل سره درته بیان سوي دي)

اوس حُیی بن أخطب د دغه کعب بن أسد د قلا دروازه ور وټکول، کعب پوه سو چي دغه دروازه ټکوونکی حُیی بن أخطب دی ویل: دروازه مه ور خلاصوی زه خبري نه ور سره کوم، حُیی ناري ور وهي وایي: زه ستا څخه شئ نه غواړم فقط دغه زما خبري واوره، کعب ویل: نه غواړم چي خبري دي هم واورم، حُیی بن أخطب بیا هم نارې ور وهي، کعب بن أسد د ده په مقصد پوهیږي چي لار غواړي، مګر کعب د دغه غدر او خیانت د نتیجې څخه بیرېږي، خو حُیی بن أخطب ورته ټینګ دی وایي: ته زما خبري واوره خبري را سره وکړه بیا چي ستا خوښ وي هغه کار وکړه، کعب وایي: نه ستا خبري اورم نه زه خبري در سره کوم بېرېږم چي زما آخر او نتیجه به هم داسي سي لکه ستا چي د مدینې منورې څخه وایستل سوې.

اوس به د دغو یهودو د رواج او اصطلاح څه حالات درته بیان سي، هغه دا چي: دغه یهود لکه عرب په فصیحه عربي یې خبري کولې، د عربو لباس یې اغوستی، ځکه دوی په مدینه منوره کي په سوو کلونه تېر کړي وه، ژبه یې عربي وه، که څه هم سُریاني یې زده وه خو خبري یې په عربي کولې، د عربو پر قسم یې اشعار ویل رسم او رواج یې د عربو ؤ د ځان صفت یې خوښ ؤ او پېغور یې نه قبلاوه.

نو حُیی بن أخطب د پېغور پر قسم ورته و ویل: دا چي ته زما سره خبري نه کوې د هغه سبب دا دی چي ته بخیل یې ته بېرېږې چي زه به ستا هغه خواړه درڅخه وخورم چي تا د ځان دپاره ایښي دي، دغه پېغور پر کعب تاثیر وکړی ځکه دوی هم لکه عرب پېغور او د بخیل نوم یې هیڅ نه قبلاوه، ویل: رایې ولی، بیا به عرب وایي چي زه بخیل یم.

نو حُیی قلا ته ور ننوتی او ویل: زه غواړم چي د بني قُریظه د نورو مشرانو سره هم و وینم، خیر هغه نور مشران هم را ټول سوه که څه هم کعب دغه اجتماع نه غوښتل مګر د مجبوریت په سبب یې دا کار وکړی، حُیی بن أخطب د بني قریظه د مشرانو سره کښېنستی او ویل: یا کعب! ما عزت او شرف درته را وړي دي، د قریشو مشران او سرداران مي درته راوستلي دي، غطفان او د هغو سرداران مي درته را وستلي دي،

بنو سُلیم او د هغو رئیسان مي درته را وستلي دي، دغه د عربو نوري قبیلې یوه یوه ور یادوي او وایي لس زره فوج او لښکر مي درته را وستلی دی دغه ټولو زما سره عهدونه او وعدې کړي دي چې تر هغو به نه ځي چې محمّد او د هغه ملګري و نه وژني، محمّد څه فایده در رسوي؟ دغو قبیلو ته وګوری، کعب بن أسد ورته و ویل: والله ما ته دي ابدي ذِلّت را وستلی دی داسي اوریځي دي را وستلي دي چې اوبه یې توی سوي دي، په هغو کي تالنده او برېښنا سته خو اوبه نه لري، وَیحَکَ یا حُیی! ما او دغه زما حال سره پرېږده، ما د محمّد څخه بېله صدق او وفاء بل شئ نه دی لیدلی، مګر حُیی نور هم کعب د شیپشتو پر ښاخ خېژاوه ترڅو چې په الله سره یې دا عهد او وعده ور سره وکړه، ویل: که قریش او غطفان ولاړل او په محمّد یې څه و نه کړه زما دي په الله سره قسم وي چې زه به ستا سره ستا په قلا کي پاته کېږم او هر څه چې تا ته پېښېدل ما ته دي هم هغه را پېښ سي خو اوس دغه موقع د لاسه مه ورکوه.

پرله پسې دغه خبري ورته کوي څو کعب هم موافقه ور سره وکړه هغه عهد او وعده چې د رسول الله ﷺ او د بني قریظه د یهودو په منځ کي وه هغه یې ماته کړه، دغه عهد او وعده پر یوه ورقه لیکل سوي وه، یهود ور ولاړ سوه هغه کاغذ یې څیري کړی او اوس یې دا إراده وکړه چې په عملي ډول سره هغه کړي وعدې او عهدونه مات کړي، چې په دې ډول سره د بني قریظه یهود هم د مسلمانانو پر ضد د مشرکانو ملګري سوه. الله جلّ جلاله په سورةُ المائده کي فرمایي:

﴿لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ ٱلنَّاسِ عَدَٰوَةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلۡيَهُودَ وَٱلَّذِينَ أَشۡرَكُواْ﴾. [المائده: ۸۲]

ژباړه: خامخا به د مومنانو سره په عداوت او دښمني کي تر ټولو خلکو یهود ډېر سخت او شدید وي او هغه کسان به شدید وي چې مشرکان دي.

نو د الله جلّ جلاله په قول د مسلمانانو اشد دښمنان اول یهود او بیا مشرکان سوه، د یهودو دښمني د اسلام او مسلمانانو سره همېشنی او ابدي ده، زموږ او د یهودو ابدي دښمني په کتاب الله سره ثابته ده او که نن ورځ څوک دا فکر کوي چې یهود او د هغو د لاس آله ګمراه نصارا د مسلمانانو دوستان دي، هغه څوک یا خو منافق او د دوی د جملې څخه دی یا احمق او جاهل دی، الله جلّ جلاله زموږ دپاره یهود اشد او

سر سخته دښمنان بللي دي او نن ورځ يې ځيني مسلمانان دوستان بولي!؟
خير يهودو د خپل خائنانه عادت سره سم خپل عهد او ميثاق مات کړی، رسول الله ﷺ ته خبر ورسېدی چې په يهودو کې غير عادي حرکتونه ليدل کېږي.
لکه څرنګه چې مخ کې درته ويل سوي دي چې رسول الله ﷺ استخبارات درلودل خبرونه او حالات به يې ورته را وړل، رسول الله ﷺ ته معلومه سوه چې يهود غير طبيعي حرکتونه کوي ځانونه جنګ ته تياروي، رسول الله ﷺ سعد بن معاذ او سعد بن عُباده رضي الله عنهما چې دغه دوه د انصارو مشران وه او عبدالله بن رواحه او خَوات بن جُبير يهودو ته ور ولېږل ويل: ولاړ سی وګوری: دغه خبر چې د دغه قوم په باره کې ما ته را رسېدلی دی صحي دی که يا؟ که پوه سواست چې يهود پر خپل عهد ولاړ دي نو دغه خبره په ښکاره سره وکړی او ټول مسلمانان په خبر کړی چې خلک ثابته پاته سي.
يعني: دغه درې زره نفره چې اوس د رسول الله ﷺ سره ملګري دي مطمئن سي او که يې وعده ماته کړې وه نو رغ مه لری صرف ما ته يوه اشاره وکړی زه پوهېږم.
کله چې دغه دوه نفره د انصارو مشران د هغو دوو نفرو په ملګرتيا د بني قريظه يهودو ته ورغله د هغو څخه يې د خبرو غوښتنه وکړه غواړي چې خبري ور سره وکړي خو د بني قريظه مشرانو د خبرو پر ځای پوچ او بد ويل کول، مسلمانانو ورته و ويل: هغه عهد چې ستاسي او د رسول الله ﷺ په منځ کې وُ څه سو؟ يهودو ويل: رسول الله څوک دی؟ زموږ او محمّد په منځ کې نه عهد سته نه عقد، په ښکاره سره يې و ويل: چې دوی عهد او وعده مات کړي دي، سعد بن عُباده رضي الله عنه دوی ته په بد ويلو شروع وکړه، مګر سعد بن معاذ رضي الله عنه منعه کاوه او ويل: يا سعد! هغه شئ چې زموږ او د دوی په منځ کې دی هغه تر ښکنځلو او بد ويلو لوی دی، زموږ او د دوی په منځ کې فقط د خولې خبري نه دی بلکه تر دغه لوړ کارونه دي، نو د انصارو ډله بيرته رسول الله ﷺ ته ورغله، کله چې هلته ور ورسېدل رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه چې څه خبر وُ؟ دوی و ويل: يا رسولَ الله! عَضل او قاره، فقط دا يوه اشاره وه چې يهودو غدر وکړی.
که ستاسي په ياد وي موږ مخ کې د دغو دوو قبيلو قصه د ماء رجيع په نامه سره درته بيان کړې ده چې د رسول الله ﷺ لس يا شپږ نفره اصحاب کرام يې په غدر او

خیانت سره شهیدان کړل، هغه چي عاصم او خبیبؓ پکښې وه، سره د دې چي جوار یې هم ورکړی ؤ خیانت یې وکړی، نو کله چي دوی و ویل: عضل او قاره، یعني: غدر یا رسولَ الله! او دا معلومه خبره ده چي په دغه اوسني حال کي د مسلمانانو دپاره د یهودو خیانت ډېر لوی خطر دی، ځکه د دوی په خیانت سره د جنوب شرق لار پر مسلمانانو ورخلاصه سوه او د کفارو لښکرو ته لار ور ایله سوه. خندق او د هغه کندل ټول بې فایدې سوه، مګر رسول اللهﷺ په لوړ آواز سره و ویل: الله اکبر، د کامیابۍ زېری درکوم.

تاسي د رسول اللهﷺ دغه جواب ته متوجه سی: هیڅوک داسي نه کوي، هلته د غدر او خیانت خبر راغلی، دلته رسول اللهﷺ تکبیر وایي، د نصر او کامیابۍ زېری ورکوي، خو په حقیقت کي دا د الله جل جلاله د وعدې تصدیق ؤ.

خیر نور مسلمانان نه سوه پوه چي یهودو خیانت کړی دی بلکه په دغه تکبیر سره د هغو دا ګمان سو چي یهود اوس هم پر هغه خپل عهد ولاړ دي مګر د یهودو د خیانت خبر بیا هم پټ نه سو پاته، دغه خبر کرار کرار په مسلمانانو کي نشرېدی چي د بني قریظه یهودو عهد مات کړی دی او د جنوب شرق لار را باندي را خلاصه سوه، خطر اوس ډېر لوی او د دوو طرفو څخه سو، یو د شمال له طرفه چي هلته د مشرکانو لس زره لښکر پروت دی او په هره لحظه کي دا امکان سته چي تر خندق ور واوړي او بل د جنوب له طرفه د بني قریظه د یهودو د حملې امکان سته.

د شمال طرف ته خو بیا هم خندق سته مګر د جنوب شرق طرف ته هیڅ ساتنه نسته، چي دا نو د خندق په غزاء کي د مسلمانانو دپاره تر ټولو حالاتو ډېر سخت او ډېر مشکل حالت ؤ، خاصتاً چي د مسلمانانو ښځي او ماشومان هم دغو خائنو یهودو ته نژدې او بېله حفاظته او ساتني دي، د مسلمانانو حالت داسي سو لکه الله جل جلاله چي یې د سورهٔ الاحزاب په [۱۰، ۱۱] نمبر آیاتو کي بیانوي او فرمایي:

﴿وَإِذْ زَاغَتِ ٱلْأَبْصَـٰرُ وَبَلَغَتِ ٱلْقُلُوبُ ٱلْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِٱللَّهِ ٱلظُّنُونَا۠ ﴿١٠﴾﴾

یعني: کله چي د ډېري بېري څخه سترګي رډي او ښخي پاته سوې او زړونه تر ستوني او حلقه پوري ورسېدل او تاسي پر الله جل جلاله رازراز ګمانونه وکړه.

سترګي خو د دهشت او حيرته څخه رډي پاته سوې او زړونه چنغړ کوته ورسېدل،
يعني: په دومره زور او شدت سره غورځېدل لکه د ستوني د لاري څخه چي دباندي را وزي او قسم قسم ګمانونه وسوه: چي واقعي مسلمانانو به د ځان سره ويل: دا يو بل ډېر سخت امتحان را باندي راغلی اللهﷻ دي خير را ته پېښ کړي، ناقص الإيمانه کسانو به ويل: د دغه حالته څخه زموږ ژوندي وتل ډېر سخت او مشکل دي، د منافقانو د حال پوښتنه خو مه کوه چي د هغو خبري بيا په وروستنيو آياتو کي اللهﷻ بيانوي،

﴿هُنَالِكَ ٱبْتُلِىَ ٱلْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا۟ زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١١﴾﴾ [الأحزاب: ۱۱]

يعني: په دغه وخت کي مومنان امتحان کړل سوه او په سخت رېږدولو سره وربېردول سوه.

په دغه کيفيت سره منافقان او مومنان سره جلا کړل سوه، د منافقانو څخه د نفاق خبري کېدلې، حتّٰی ځينو منافقانو به ويل: محمّدﷺ موږ ته د قيصر او کسرٰی په خزانو وعدې را کوي او نن ورځ زموږ څخه يو څوک دا قدرت نه لري چي په اطمينان سره دي د قضاءِ حاجت دپاره ولاړ سي او ځينو بيا په عام مجلس او د خلکو په حضور دا اجازه غوښتل چي خپلو کورو ته ولاړ سي او دوی به رسول اللهﷺ ته ويل: موږ ته اجازه وکړه چي موږ خپلو کورو ته ولاړ سو، ځکه زموږ کورونه تر مدينې منورې دباندي دي موږ پر بېرېږو چي يهود به حمله پر و کړي.

دلته په دغه مشکل حالت کي چي له يوه طرفه مشرکان دي او له بله طرفه د بني قريظه يهودو خيانت وکړی منافقانو په تېښته شروع وکړه کرار کرار خپلو کورو ته ځي، هر يو پر خپل اهل او اولاد بېرېږي، رسول اللهﷺ يې تقريباً يوازي پرېښاوه، حتّٰی د واقعي مسلمانانو ډېر نفر د يهودو د دغه خيانت په اورېدلو سره و بېرېدل او ډېر صادقه مسلمانان د منافقانو د دغي تېښتي تر تاثير لاندي سوه او دوی هم ولاړل، حتّٰی په هغه بنو سلمه کي چي واقعي مسلمانان وه هم د تيښتي إراده پيدا سوه.

دغه د بني قريظه د يهودو د عهد ماتولو په سبب د رسول اللهﷺ سره د هغه درو زرو نفرو څخه فقط درې سوه نفره پاته دي، تاسي دغه خلل او تاوان ته وګوری چي د بني قريظه د يهودو د خيانت په سبب د مسلمانانو لښکر ته پېښ سو، د هغه درو زرو نفرو

ځکه چې خندق يې ساتي او پيره به يې کول اوس فقط درې سوه نفره پاته سوه او نور ټول خپلو کورو ته ولاړل غواړي چې کورونه وساتي.

هلته چې يهودو عهد مات کړی اوس غواړي چې جنګي اقدامات او تجاوزونه وکړي، نو هغه اول شئ چې د هغه په باره کي يهودو فکر وکړی هغه دا ؤ چې ويل: تر ټولو د مخه به د مسلمانانو ښځې او ماشومان واخلو ځکه دوی خبر وه چې رسول الله ﷺ هلته دننه په مدينه منوره کي ښځې او ماشومان په يوه قلا کي پرې ايښي دي او مسلمانان دباندې خندق ساتي، نو يهودو و ويل: و به ګورو چې رسول الله ﷺ د دغو ښځو او ماشومانو د ساتني دپاره کوم جنګي خلک او پيرې پرې ايښي دي که يا؟ که يې څوک نه وه پرې ايښي فقط ښځې او ماشومان وه حمله به پر وکړو او دا به زموږ دپاره اول غنيمت وي چې ښځې مينځياني او هلکان مريان دي.

حالات ډېر خطرناکه دي واقعاً هم په قلا کي بېله ښځو او ماشومانو بل څوک نسته، ځکه ټول مسلمانان هلته د رسول الله ﷺ سره د خندق ساتنه کوي، نو يهودو څو نفره جاسوسان د معلوماتو دپاره و لېږل ويل: تاسي ولاړ سی وګوری چې په قلا کي د ساتني دپاره څوک سته که يا؟

دغه نفر نژدې و قلا ته ورغله وې ليدل چې په قلا کي يوازي ښځې دي چې دې خوا ها خوا ته ځي او راځي نارينه نه معلوميږي، بيا دغو نفرو له خپله منځه يو نفر ور ولېږی چې ته ښه ور نژدې سه او پوره معلومات وکړه چې نارينه څوک خو به نه وي موجود، دلته نو صفيه بنت عبدالمطلب د رسول الله ﷺ عمه چې په دغه وخت کي يې عمر د شپيتو کلو په شا وخوا کي ؤ دغه يهودي ته يې پام او فکر سو.

(اوس به قصه په خپله صفيې رضي الله عنها ته پرېږدو)

صفيه رضي الله عنها وايي: د يهودو يو سړئ مي وليدی چې شا وخوا پر قلا را ګرځي او دا داسي وخت دی چې د بني قريظه يهودو د رسول الله ﷺ سره هغه خپل عهد مات کړی دی او دلته هم په قلا کي داسي څوک نسته چې زموږ دفاع وکړي، رسول الله ﷺ او نور مسلمانان د دښمن مخ ته ولاړ دي نو که دلته پر موږ ښځو څوک حمله وکړي مسلمانان د هغه خپلي مشغولتيا په سبب موږ ته نه سي را تلای.

صفیه رضي الله عنها وایي: نو حسّان بن ثابت رضي الله عنه ته ورغلم چې هغه هم زموږ سره په دغه قلا کې ؤ او ورته و مې ویل: یا حسّان! دغه یهودي لکه څرنګه چې ته یې وینې شا وخوا پر قلا را ګرځي او په والله زه د یهودو له طرفه د مسلمانانو پر ښځو نه یم مطمئنه که دغه یهودي نورو یهودو ته خبر وروړي ښایي چې یهود حمله راباندي وکړي رسول الله ﷺ او مسلمانان هم هلته د خندق په ساتنه مشغول دي نو ورکښته سه دغه سړئ و وژنه، حسّان رضي الله عنه ورته و ویل: په والله ته پوهېږې چې زه ضعیفه یم او د دغه کار نه یم، صفیه رضي الله عنها وایي: نو مې په خپله د یهودي د وژلو إراده وکړه د قلا څخه مې یو لرګئ را سره واخیستی او ورکښته سوم، دغه یهودي ته پټه سوم کله چې یهودي زما محاذات یا زما برابري ته را ورسېدی په لرګي مې پر سر و واهه سړئ غځار سو او تر هغو مې واهه چې و مې وژی، بیا نو بیرته قلا ته راغلم او حسّان ته مې و ویل: ورسه د دغه سړي سامان واخله ما په دې سبب نه واخیستی چې دئ نارینه ؤ او زه نه سم ور نژدې کېدلای، حسّان ویل: زه د ده سامان ته ضرورت نه لرم، نو په خپله صفیّه رضي الله عنها ورغله د یهودي سر یې ورپرې کړی.

تاسي متوجه یاست؟ دا د ښځي ایمان، شجاعت، تدبیر او عمل ؤ، د سړي سر یې پرې کړی او لوړه قلا ته وختل ګوري چې دغه وژل سوی نفر نور ملګري لري که یا؟ خو هلته یې څو نفره ولیدل او دغه سر یې د هغو پر طرف ور وغورځاوه، هغو چې دغه سر ولیدی ویل: قلا په خلکو ډکه ده، د رسول الله ﷺ د عمه صفیّه رضي الله عنها دغه کار د مسلمانانو د ښځو او ماشومانو د ساتني سبب وګرځېدی، یهودو دا فکر وکړي چې په قلا کې ډېر جنګي خلک سته حال دا چې قلا د نارینه مسلمانانو څخه خالي وه او یهودو دوهم وار د دغسي مجرم او خائنانه عمل پر کولو جرئت او اقدام و نه کړی.

مسلمانه ښځه د صفیې رضي الله عنها په مثل ایمانداره، دلاوره او با تدبیره وي نه دا چې
عمر یې په فېشن او درشن، د نوکانو په رنګولو او د وربښتانو په جوړولو،
په ښایسته او لڅو لباسو یا په غیبتو او لغازو تیر یږي.

دغه صفیه رضي الله عنها وه چې خپل زوی زبیر بن العوام رضي الله عنه یې فارِس او جنګي قهرمان تربیه کړی، زبیر رضي الله عنه چې کوچنئ ؤ دې به په یوه تاریک ځای کې یوازي پرېښاوه،

که به هغه ژړل دې به واهه، خلکو به دا ملامتول چې هغه کوچنئ دی او ته ظلم ور سره کوې، دې به ویل: زه یې داسې تربیه کوم چې فارِس ځنې جوړ سي (د فارس ښخه مقصد جنګې پهلوان، دلاوره او شجاع سړئ دی) نو رشتیا هم د زُبیر ښخه زبیر بن العوامؓ جوړ سو، صفیهؓ داسې نه وه لکه د نن ورځې ښځې چې خپل اولادونه بېرېدونکې او نازولې، پاسته او نازک تربیه کوې، یا هیڅکله داسې نه وه.

خوندو! دا مسئله د تربیې مسئله ده زه نه وایم چې د خپلو اولادو سره محبت مه کوئ بلکه زما مقصد دا دی چې خپل اولادونه شجاع او دلاوره تربیه کړئ، تاسې نه ګورئ چې د صفیېؓ په شجاعت او دلاورې پوره قلا و ساتل سوه، تاسې فکر وکړئ که دا دغه کار ونه کړې نو څه پېښیږې؟ ښه خیر! بیرته قصې ته راسئ:

هلته پر مسلمانانو محاصره ډېره سخته سوه فقط هغه درې سوه نفره دې چې د رسول اللهﷺ سره پاته دې او د خندق ساتنه کوي، پر مسلمانانو ډېر فشار راغلی کفار غواړي چې تر خندق ور واوړي او مسلمانان یې نه پرېږدي او هلته د بني قریظه یهود د جنګ دپاره ځانونه تیاروي چې د جنوب له طرفه پر مسلمانانو حمله وکړي او مسلمانان نه پوهېدل چې دښمن به کله او له کومې خوا را باندې راسي.

ځینې مسلمانان به یو وخت د ضرورتو د پوره کولو دپاره کورو ته تله بیا به بیرته را تله چې په دغه جمله کې سعد بن معاذؓ یو وخت کور ته ولاړی او هلته ام المؤمنین حضرت عائشېؓ ولیدی چې سعدؓ زغره اغوستې ده توره او سپر ور سره دې د جنګ د میدان سړئ دی، خو بد بختانه دغه زغره چې ده اغوستې وه صحې زغره نه وه زَره او پر ځیګر سُوری وه ځیګر یې ښکاره ؤ، سبحان الله! د مسلمان زړه دی حضرت عائشېؓ و ویل: زه له دغه سوري ځایه پرده بېرېږم، ټول بدن یې پټ دی مګر دغه یو ځای یې ښکاره دی او د زغرې ښخه مقصد دا دی چې ټول بدن په پټ وي، مګر صحابهٔ کرام غریبان وه د نېستۍ په سبب یې دغه زَره زغره اغوستې وه.

سعد بن معاذؓ بیرته خندق ته ولاړی او هلته د کفارو له طرفه غشي ویشتل شروع سوه د اللهﷻ په إراده د سعد بن معاذؓ پر هغه لڅ ځای غشی و مبنتی او زخمي سو نو یې رسول اللهﷺ ته را وستی، رسول اللهﷺ هغه غشی ځنې وکښی

خو له زخمه يې فواره غونديويني را بهېږي، مسلمانانو هر څه کوښښ وکړی چې دغه ويني و درېږي خو وينه نه درېږي، رسول اللهﷺ يوه اوسپنه په اور کي کښېښوول چې ښه سره سوه نو يې دغه زخم ور داغ کړی او دا غېدل آخري دواء ده، يعني: کله چې انسان له نورو علاجو څخه نا اميده سي بيا نو داغ اېښوول کېږي څکه رسول اللهﷺ فرمايي: « الکَی آخرُ العلاج » نو په دغه داغېدلو سره وينه و درېدل، خو څه موده وروسته بيا د زخم خوله خلاصه سوه او بيا وينه بهېدل شروع سوه، دلته نو رسول اللهﷺ امر وکړی چې سعد بن معاذ﵁ دي مسجد نبوي ته بوتلل سي او هلته دي يې علاج وسي، سعد﵁ يې مسجد ته بوتلی، هلته يې خېمه ورته و درول او هلته يې علاج کېدی، هغه څوک چې د زخميانو علاج يې کاوه د انصارو څخه يوه ښځه وه چې نوم يې (رُفيده) ؤ او دغه ښځه په اسلام کي هغه اوله ممرّضه، يا نرسه، يا جرّاحه ده چې د زخميانو علاج يې کاوه، خير دلته په مسجد نبوي کي د سعد بن معاذ﵁ علاج کېږي.

امام بخاري﵀ روايت کوي چې سعد بن معاذ﵁ دلته په دغه ناروغي کي خپل رب اللهﷻ ته دعاء کول او ويل به يې: الٰهي! تا ته معلومه ده چې ما ته د هيڅا سره ستا په لار کي جهاد کول دومره ډېر نه دي خوښ لکه د هغه قوم سره چې ستا د رسول تکذيب يې کړی دی او ستا رسول يې له خپله وطنه ايستلی دی (چې مقصد يې قريش وه) او الٰهي! زه داسي ګمان کوم چې تا زموږ او د دوی له منځه جنګ ايسته او ليري کړی که چيري د قريشو سره نور هم جنګ پاته وي نو ما ژوندئ پاته کړې چې د هغو سره ستا دپاره جهاد وکړم اوکه دي نور جنګ ايسته کړی وي نو مي دغه زخم مه جوړوي او مرګ مي له دغه زخمه څخه کړې او د دعاء په آخر کي به يې ويل: الٰهي تر هغو مي مه وژنې چې د بني قريظه په يهودو مي زړه يخ نه سي.

سعد بن معاذ﵁ نو دلته په مسجد نبوي کي پرېږده چې د زخم علاج يې کېږي.

هلته په خندق کي پر مسلمانانو ډېره سخته او تينګه محاصره لګېدلې ده تر داسي اندازې چې رسول اللهﷺ تر يوه لمانځه وروسته خپل ربﷻ ته دعاء وکړه او ويل:

«اللّٰهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ سَرِيعَ الْحِسَابِ اللّٰهُمَّ اهْزِمِ الْأَحْزَابَ اللّٰهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَزَلْزِلْهُمْ» [بخاري]

او بیا رسول الله ﷺ هغو مسلمانانو ته وکتل چې د ده ﷺ تر شا یې لمونځ کاوه اووې فرمایل: والله د ځمکې پر مخ پېله تاسي بل داسي څوک نسته چې یوازې دي د الله جل جلاله عبادت کوي.

« مَا علی وجه الأرض مَن یعبُدُ اللهَ غیرَکم »

دا د رسول الله ﷺ پر هغو مسلمانانو د صادقه مسلمانۍ شاهدي ده چې د رسول الله ﷺ سره دلته په خندق کې حاضر وه.

هغه وخت د ټولې ځمکې پر مخ پېله دغو مسلمانانو بل داسي څوک نه وه موجود چې یوازې د الله جل جلاله عبادت دې کوي، حتّی په آسماني ادیانو کې هم خلکو تغیر را وستلی ؤ، وحدانیت بالکل نېست او نابود ؤ، الله جل جلاله د رسول الله ﷺ او مسلمانانو دعاء قبوله کړه، الله عزّوجلّ په خپل قدرت داسي یو کار جوړ کړی چې د هغه په واسطه دښمن ذلیله سو او ډلې یې سره وپاشل سوې، هغه داسي: نعیم بن مسعود بن عامر الأشجعي چې اصلاً د غطفان د قبیلو څخه ؤ او په مکه مکرمه کې اوسېدی کافر او مشرک او د کفارو ملګری ؤ، په دغو لحظو کې الله جل جلاله د هغه په زړه کې ایمان ورواچاوه.

ښه فکر وکړئ: په دغه وخت کې چې مسلمانان په ېېره، خوف او محاصره کې دي، شمېر یې لږ او ضعیفه دي، که الٰهي مداخله نه وي آیا د دښمن له طرفه په دغسي وخت کې یو څوک اسلام ته داخلېږي؟

د دغه نعیم اسلام په خپله یوه معجزه ده او دا الٰهي مداخله ده، مسلمانان محاصره دي په مرګ محکوم دي په هره لحظه کې دا امکان سته چې فنا کوونکې حمله دي پر وسي او دوی دي ټول ختم سي، په دغه وخت کې څوک ایمان را وړي؟

مګر دا الٰهي مداخله او د رسول الله ﷺ د دعاء قبلېدل وه، نعیم بن مسعود چې د کفارو ملګری دی او د مکې مکرمې د اشرافو څخه دی په دغه وخت کې په خپله د خپل ځان سره مسلمان سو، د کفارو د لښکره څخه په پټه ووتی او د مسلمانانو خېمو ته ورغلی، د رسول الله ﷺ سره یې د ملاقات غوښتنه وکړه، د رسول الله ﷺ سره کښېنستی او ویل: یا رسولَ الله! زه شاهدي آداء کوم او وایم چې:

(لا إله إلا الله و أنکَ رسولُ الله)

او نعیم و ویل: زما په اسلام ېبله تا بل هیڅوک نه دي خبر نو امر کوه څه وکړم؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا نعیم! ته یو نفر یې، زموږ سره په لښکر کي ستا وجود موږ نه زیاتوي، موږ درې سوه نفره یو په تا سره به درې سوه او یو نفر سو کوم فرق یې و نه کړی او دښمن لس زره نفره دی نو که دي په وسه پوره وي چي دوی سره و پاشې او موږ د دوی د حملې څخه خلاص سو دغه کار وکړه، نعیم و ویل: یا رسولَ الله! د دغه کار دپاره یې باید و وایم، یعني: د دوی د پاشلو دپاره مجبوره یم چي خلاف و وایم، رسول الله ﷺ و فرمایل: وې وایه، ځکه جنګ خطایستل دي.

دا معلومه خبره ده چي خلاف یا درواغ ویل حرام دي، مګر په جنګ او دغسي ځایو کي د دښمن د پاشلو یا د دښمن د مغلوبه کولو دپاره یوازي دا نه چي جائز او روا دي بلکه ښه کار هم دی.

بیا نو نعیم بیرته کفارو ته ورغلی هلته یې ډېره ښه او صحي نقشه په خپل دماغ کي سره و سنجول او د هغې نقشې په عملي کولو یې شروع وکړه، نعیم بن مسعود د مکې مکرمې د مشهورو خلکو څخه ؤ، د قریشو د رئیسانو د حضور سړئ ؤ او په عین وخت کي یې د غطفان سره هم چي د ده قبیله وه ښه علائق درلودل، د بني قریظه د یهودو پخوانئ دوست او آشنای ؤ، دغو یهودو ته به د جاهلیت په وختو کي هم د ملاقات او لیدني دپاره ورتلی، مقصد دا چي نعیم معروف شخص ؤ او د کفارو د لښکرو د ټولو اطرافو سره یې پېژندل او ښه مناسبات یې هم ور سره درلودل، اوس یې د هغه خپلي نقشې په عملي کولو شروع وکړه او اول یې د بني قریظه د یهودو څخه شروع په وکړه، د کفارو د لښکر څخه په پټه سره رهي سو او د بني قریظه یهودو ته ورغلی، د یهودو مشران یې سره را ټول کړه او و ویل: تاسي خو ما ښه پېژنی چي زه څوک یم؟

هغو ویل: هو موږ دي پېژنو.

ده ویل: په دې خو به هم خبر یاست چي د محمّد ﷺ سره څومره دښمني لرم؟

یهودو ویل: هو.

ده ویل: دا خو به هم درمعلومه وي چي ستاسي څومره دوست یم؟

هغو ویل: هو صحي ده خو وایه څه پېښه ده؟

ده ويل: خبره دا ده چې قريش ستاسې په مثل نه دي دغه ښار ستاسې ښار دی، په دغه ښار کې ستاسې مالونه دي، ستاسې اولادونه او ښځې دي تاسې نه سی کولای چې دغه وطن پرېږدی او بل ځای ته ولاړ سی، خو اوس چې قريش او غطفان د محمّد ﷺ او د هغه د ملګرو د جنګ دپاره راغلي دي او تاسې هم پر محمّد او د هغه پر ملګرو د هغو پر وطن او د هغو پر مالو، د هغو پر ښځو او ماشومانو د قريشو او غطفان مرسته کوی، اوس نو: که قريشو او غطفان د چور او حملې موقع پيدا کړه خو حمله به پر وکړي او که موقع نه سوه ورته برابره خپلو وطنو ته به ولاړ سي، تاسې او محمّد به سره پرېږدي او بيا به محمّد ﷺ ستاسې څخه خپل انتقام واخلي.

يهودو ويل: نو موږ بايد څه وکړو؟

نعيم ويل: تاسې د قريشو او غطفان په ملګرتيا تر هغو بايد جنګ و نه کړی څو قريشو ګرَو او ضامن نه وي درکړی.

يهودو ويل: څرنګه ګرَو؟

نعيم ويل: د قريشو څخه وغواړی چې د خپلو مشرانو څخه لس نفره ستاسې سره په قلا کې پرېږدي، بيا نو دوی خپل مشران يوازي نه پرېږدي چې دوی دي ولاړ سي او هغه مشران دي يې ستاسې سره پاته وي، دغه نو ستاسې دپاره ضامن سو چې دوی به خامخا جنګ کوي.

يهودو ويل: دا ښه فکر دی.

نعيم د يهودو څخه رهي سو او د کفارو لښکر ته ورغلی او دلته يې د قريشو د مشرانو څخه د ملاقات غوښتنه وکړه، هغو ويل: څه پېښه ده؟

نعيم ويل: تاسې را ټول سی زه به مو خبر کړم.

د قريشو مشران لکه ابوسفيان او نور سره راټول سوه نعيم ورته کښېنستی ويل: تاسې خو ما پيژنی چې زه څوک يم؟

قريشو ويل: هو.

ده ويل: دا به هم درمعلومه وي چې د محمّد ﷺ څومره دښمن يم؟

دوی ويل: په دې کې هيڅ شک نسته، ځکه نعيم چې د اصله مشرک ؤ او اوس

څلوېښت ورځې کيږي چې د کفارو سره دی، که دئ د محمّد ﷺ د کومکيانو څخه وای نو به يې د مسلمانانو سره جنګ نه کولای، د کفارو پر نعيم پوره اعتماد ؤ.

نعيم و ويل: زما دوستي او آشنايي به د يهودو سره هم درمعلومه وي؟

قريشو ويل: هو خبره څه ده؟

نعيم ويل: د يهودو څخه يو ډېر بد خبر را ته راغلی دی.

قريشو ويل: څه خبر؟

نعيم ويل: د بني قريظه يهود اوس پر دې پښېمانه دي چې دوی د محمّد ﷺ سره خپل عهد او وعده مات کړه او پردې ېرېږي چې تاسي به ولاړ سی او دوی به محمّد ﷺ ته يوازي پرېږدی، نو يې دا قصد کړی دی چې بېرته د محمّد ﷺ سره هغه خپل عهد نوی کړي، محمّد ﷺ ته يې نفر ور ولېږل او ويل: يا محمّد! ﷺ آيا ته بير ته زموږ څخه راضي کېږې چې موږ د قريشو د مشرانو څخه لس نفره و وژنو؟

او ته بيرته پر هغه عهد چې زموږ او ستاسي په منځ کي ؤ را سره درېږې؟

محمّد ﷺ هم موافقه ور سره وکړه.

نو يهود ستاسي څخه لس نفره مشران غواړي چې هغه و وژني او بيرته د محمّد ﷺ سره په هغه پخواني عهد کي شامل سي.

د قريشو مشرانو و ويل: که دا خبر رشتيا وي دا ډېره لويه مسئله ده.

نعيم و ويل: دغه خبر ما ته را رسېدلی دی تاسي يې هم معلومات وکړی او نعيم د قريشو له مجلسه ولاړ سو، بيا غطفان ته ورغلی هغو ته يې هم دغه خبري وکړې.

د دغو خبرو په اورېدلو سره د ابوسفيان په زړه کي تشويش پيدا سو، نو ويل: زه په خپله يهودو ته ورځم او دا معلومات کوم، ابوسفيان په خپله د بني قريظه يهودو ته د شپې ورغلی چې دغه شپه د شنبې شپه وه يعني: نن ورځ جمعه تېره سوې ده او سبا شنبه ده ابوسفيان ورغلی او د بني قريظه د مشرانو د ملاقات غوښتنه يې وکړه، هغه هم ورته را ټول سوه، ابوسفيان و ويل: موږ پر خپله مځکه او کورو نه يو، نفقه او حيوانات مو هم خلاص سوه نور انتظار نه سو کولای غواړو چې سبا پر مسلمانانو حمله وکړو، نو سبا به تاسي د جنوب له طرفه حمله پر وکړی او موږ به د شمال له طرفه حمله پر وکړو.

تاسي پوهېږئ چي دغه د یهودو حملې ولي دومره اعتبار درلودئ؟ دا ځکه چي د یهودو له طرفه لار خلاصه وه نو که یهود پر مسلمانانو یوه کوچنۍ حمله وکړي، مسلمانان به د دوی سره په جنګ مشغوله سي او هلته به هغه د مشرکانو لوی لښکر ته دا موقع په لاس ورسي چي تر خندق ور واوړي چي بیا نو نور و هیڅا ته ضرورت نه پاته کیږي او یوازي هغه د مشرکانو لښکر د ټولو مسلمانانو د وژلو دپاره بس او کافي دئ.

ابوسفیان یهودو ته و ویل: سبا تاسي حمله شروع کړئ نور یې نو موږ ته را پرېږدئ، یهودو و ویل: نن شپه د شنبې ده او ته خبر یې چي موږ د شنبې په ورځ هیڅ کار نه کوو او دا هم درته معلومه ده چي الله جَلَّ جَلَالُهُ په هغو کسانو څه وکړه چي شنبه یې ماته کړه، هغه خلک یې مسخه کړه بِزوګیاني او خنزیران یې ځني جوړ کړه نو موږ د شنبې په ورځ جنګ نه کوو، د ابوسفیان په زړه کي لاس و وهل سو چي والله یهود د هغه خپله قوله اوښتي دي، که څه هم دغه خبره چي یهودو کول حقیقت ؤ او د یهودو په دین کي د شنبې په ورځ هیڅ کار نه کیږي.

ابوسفیان و ویل: ښه بل سبا د یکشنبې په ورځ به حمله پر وکړو.

یهودو ویل: ښه دئ! مګر که دغه زموږ حمله ناکامه سوه بیا خو نو تاسي ځئ موږ او محمّد سره پرېږدئ، موږ بېرېږو که چیري دغه زموږ او ستاسي حمله ناکامه سي تاسي به وتښتئ او موږ به یوازي محمّد ﷺ ته پرېږدئ او بیا نو یوازي موږ د هغه مقابله نه سو کولای، نو ستاسي د اشرافو څخه لس نفره زموږ سره د ضمانت پر قسم پرېږدئ او د یکشنبې په ورځ به په ګډه سره حمله وکړو.

ابوسفیان د ځان سره و ویل: والله نعیم رشتیا ویل او د هغه خبره صحي ده، یهودو ته یې و ویل: ښه دئ زه به د خپلو ملګرو سره مشوره وکړم او بیا به تاسي ته خبر درکړم، اوس چي ابوسفیان خپل لښکر ته ورغلی ویل: والله نعیم رشتیا ویل، نو یې پسله مشورې یهودو ته حال ولېږئ چي په والله موږ به یو نفر هم در نه کړو، خو د یکشنبې په ورځ به په ګډه پر مسلمانانو حمله کوو.

د بني قریظه یهودو و ویل: والله نعیم ښه ویل، اوس نو د یهودو او مشرکانو د ګډي حملې کولو اتفاق مات سو او د ماتېدلو سبب یې د نعیم هغه صحي او معقوله نقشه وه،

که چیري دا اتفاق سوی وای او پر مسلمانانو د شمال او جنوب له طرفه حمله سوې وای دا د مسلمانانو دپاره لوی مصیبت ؤ، مګر سبحان الله! د یوه نعیم بن مسعودؓ په مسلمانېدلو او د هغه په دغه صحي نقشه سره پر مسلمانانو دغه مشترک هجوم او یو ځایي حمله پاته او ناکامه سوه، د یهودو او مشرکانو اتحاد او اتفاق هم مات سو.

دلته نو د رسول الله ﷺ اطمینان حاصل سو مګر په مسلمانانو کي بیا هم ډېره زیاتېدل ځکه دا امکان باقي او پاته ؤ چي له دواړو طرفو څخه دي حمله او هجوم شروع سي، په دغه ورځ ډېر شدید او زوروریخ هم شروع سو، د مسلمانانو ډېره نوره هم زیاته سوه، خو یخ دومره زیات سو چي مسلمانانو هیڅ وخت دومره یخ نه ؤ لیدلی او د یخ سره زورور او شدید باد هم شروع سو، د مسلمانانو نور هم تشویش، پرېشاني او ډېره زیات سوه، د باد سره نور هم یخ زیاتیږي، واقعاً په مسلمانانو کي ډېر لوی تزلزل پیدا سو، کله چي شپه سوه شپه هم ډېره تاریکه شپه ده، شدید یخ او تکه توره تاریکه ده.

حُذیفه بن یمانؓ د دغې شپې بیان کوي او وایي: ډېره تاریکه شپه وه، ډېر شدید او زورور باد ؤ، ډېر شدید او تریخ یخ ؤ او ډېره سخته ډېره وه، داسي ډېروونکې شپه وه چي موږ یې مثل نه ؤ لیدلی.

حذیفه بن یمانؓ وایي: موږ مسلمانان د خندق سره ناست ؤ، سخته لوږه را ته پېښه وه ټول وږي یو، ټول غریبان یو د خوړلو دپاره مو شئ نه درلوده، دومره لباس مو نه درلودی چي له یخه ځانونه په وساتو او نور هم نه یو خبر چي څه به را ته پېښ سي، موږ په دغه خراب او ترَاب حالت کي یو، مګر لکه رسول الله ﷺ ته چي په زړه کي ور وګرځېدل چي د یهودو او مشرکانو په منځ کي تزلزل او بې اتفاقي پیدا سوه او بنایي اوس کوم نوی کار پېښ سي، نو یې د کفارو معلومات غوښتی، خو اوس شپه ده او داسي توره تاریکه ده چي یو او بل نه سره وینو، یخ هم ډېر شدید یخ دی، په دغه حال کي رسول الله ﷺ د هغو کسانو په منځ کي رغ کړه کوم چي د ده ﷺ پر شا وخوا موجود وه، ویل: څوک به د کفارو د لښکر خبر را ته را وړي؟ او هغه لره جنت دی.

تاسي وګورئ په ظاهره څومره آسانه خبره ده: تر خندق ور واوړه او هلته وګوره چي د کفارو څه حال دی او بیرته راسه، بس دغومره او هغه لره جنت دی، هغه جنت

چې خلکو شپې پسې روڼې کړې دي، خلکو مالونه پسې خرڅ کړي دي، خلکو سرونه پر ورکړي دي، خو بيا يې هم جنت په شک کې دی، مګر اوس ولاړ سه راسه، د کفارو خبر را وړه او د رسول الله ﷺ په شاهدي او ضمانت سره هغه لره جنت دی.

حذيفه بن يمان رضي الله عنه وايي: هيڅوک نه سوه ولاړ، دا د دغې شپې پر خطرناکه حالت دلالت کوي، بيا هم د دوهم وار دپاره رسول الله ﷺ و ويل: څوک به د قوم خبر را ته را وړي؟ هغه لره جنت دی، بيا هم څوک نه سو ولاړ، رسول الله ﷺ دريم وار بيا و ويل: څوک به د قوم خبر راته راوړي؟ هغه لره جنت دی، بيا هم هيڅوک نه سو ولاړ. رسول الله ﷺ يې درې واره جنت ته وربولي او يو نفر هم نه ولاړيږي.

حذيفه رضي الله عنه وايي: بيا نو رسول الله ﷺ په حرکت شروع وکړه يعني: د هغه خپله ځايه څخه ولاړ سو او رهي سو، په دغه تګ کې يې مبارکه پښه زما د ورانه څخه ومښتل، حذيفه رضي الله عنه وايي: ما ځان سره را ټول کړی بېرېږم چې اوس راته و نه وايي: ولاړ سه او د قوم خبر را وړه، خو کله چې يې پښه را څخه ومښتل ويل: څوک يې؟ وايي: ما په زړه کې و ويل: اوس دې نو ليږي، خو کله چې ده ﷺ و ويل: څوک يې؟ ما ويل: حذيفه، رسول الله ﷺ راته و ويل: يا حذيفه! (قُم) ولاړ سه، وايي: زه هم ولاړ سوم، حذيفه رضي الله عنه وايي: والله د ډېر مسکنت په سبب ما خپل لباس نه درلودی چې وا يې غوندم مګر زما د ښځې کميس، د خپلې ښځې کميس مې اغوستی ؤ او هغه هم دومره راباندې کوچنۍ او کوتاه ؤ چې فقط تر ځنګانه مې رسېدی او يخ هم دومره شديد دی چې له ډېره يخه پر پښو نه سم درېدلای، رسول الله ﷺ راته و ويل:

يا حذيفه! ولاړ سه او د قوم حال او خبر را ته را وړه او تر هغو چې بېرته راځې پام کوه چې بل کار و نه کړې. (د بل کار د کولو اجازه يې ورنه کړه فقط ولاړ سه وګوره او بيرته راسه) حذيفه رضي الله عنه وايي: زه رهي سوم، مګر هوا! فقط د رهي کېدلو سره لکه زه چې په تاوده حمام کې يم (حمام ګرم او تود ځای دی) نو وايي: لکه زه چې په حمام کې يم په يخ هيڅ نه پوهېږم، حذيفه رضي الله عنه خندق ته ورکښته سو او پر هغه بل طرف يې را پورته سو د کفارو د لښکر ځای ته ورغلی، حذيفه رضي الله عنه وايي: هلته داسي شديد باد ؤ! کوم باد چې پر مور چلېدی نسبت و دغه باد ته هيڅ نه ؤ، د کفارو پر طرف

ډېر قوي او شديد باد چلېدی، ټول خلک د خېمو په ټينګولو مشغوله دي، حذيفه رضي الله عنه وايي: د باد له ډېره زوره مي خېمې وليدې چي په هوا الوتي وې، کفارو د خوړو د پخولو دپاره ډېر لوی لوی دېګونه درلودل، دغه دېګونه په باد چپه کېدل، داسي باد ؤ چي موږ يې هيڅکله مثل او مثال نه ؤ ليدلی، کفارو د لښکر په منځ کي ډېر لوی اور بل کړی ؤ، ومي ليدل چي يو غټ سړئ هغه اور ته ولاړ دی او ځان تودوي، خپله شا يې اور ته ورګرځولې ده غواړي چي شا توده کړي، حذيفه رضي الله عنه وايي: ما چي ورته وکتل هغه ابوسفيان ؤ او د قوم مشرانو ته نارې وروهي او وايي: زما خوا ته راسی، زما خواته راسی، حذيفه رضي الله عنه وايي: غشی او لينده مي را پورته کړه د کفارو رئيس مي مخ ته ولاړ دی او زه ورته ګورم؟ زما او د ده په منځ کي هيڅوک نسته، غشی مي په لينده کي کېښباوه او راکش مي کړی، د ابوسفيان و ما ته شا ده، حذيفه رضي الله عنه وايي: قسم په الله که مي ويشتلی وای وژلی به مي وای مګر په دغه وخت کي هغه د رسول الله ﷺ امر را په ياد سو چي ويل: ترڅو چي بيرته راځې پام کوه چي بل کار و نه کړې.

دغه ته اطاعت وايي، حذيفه رضي الله عنه کولای سوای چي د کفارو رئيس و وژني،

مګر يا ! د رسول الله ﷺ د اطاعت په سبب يې دغه کار و نه کړی.

حذيفه رضي الله عنه وايي: کله چي دغه امر را په ياد سو بيرته مي غشی را ايسته کړی او د ابوسفيان په نارو مشرکان هم سره را ټول سوه او کېښنستل، حذيفه رضي الله عنه وايي: زه هم کېښنستم، اوس نو ابوسفيان غواړي چي قوم ته خبري وکړي شپه او تکه توره تاريکه ده اول يې و ويل: هر يو دي د خپل بغل يا څنګ سړئ وپوښتي يا وګوري چي څوک دی، حذيفه رضي الله عنه وايي: زه په حيرت کي سوم چي اوس به څه کوم؟ زه د مسلمانانو څخه يم او د دوی په منځ کي ناست يم مګر د الله جل جلاله قدرت دی په دغه وخت کي يې فکر کار وکړی.

عقل او هوښياري هغه ده چي د ضرورت او موقع پر وخت کار څني واخيستل سي،

حذيفه رضي الله عنه وايي: ژر مي د راسته طرف د سړي څخه پوښتنه وکړه چي څوک يې؟ هغه ويل: فلانئ، مخ مي چپه طرف ته واړاوه د هغه څخه مي پوښتنه وکړه چي څوک يې؟ هغه ويل: فلانئ او زما څخه هيڅا پوښتنه و نه کړه.

ابوسفيان تقرير شروع کړی او ويل: تاسي دغه باد وينی؟ تاسي دغه يخ وينی؟ دغه مشکلات وينی؟ نو که ولاړ سو، ده لا تقرير نه ؤ خلاص کړی چي خلکو ناري کړې: کوچ، کوچ، خلک د پخوا څخه لا په عذاب وه (۴۵) ورځي يې تيري کړي دي او هيڅ يې هم نه دي کړي، له بله طرفه د بني قريظه د يهودو خبر هم په مشرکانو کي نشرسو ی دی چي يهودو هم زموږ د همکاری او ملګرتيا څخه لاس واخيستی، نو د مشرکانو هغه د کاميابۍ اميدونه په يقيني ډول قطعه سوي وه.

حذيفه رضی الله عنه وايي: کفارو په دغه شپه د باربدلو په کار شروع وکړه او زه لکه په ګرم حمام کي چي يم په يخ هيڅ نه پوهېږم، بيرته را رهي سوم تر خندق را وا وښتم پوښتنه مي وکړه چي رسول الله ﷺ چيري دی؟ ويل هغه لمونځ کوي، رسول الله ﷺ په خېمه کي لمونځ کاوه چي حذيفه رضی الله عنه خېمې ته ورننوتی.

حذيفه رضی الله عنه وايي: فقط چي خېمې ته ورننوتم هغه د حمام تود واله را څخه ولاړه، *دا الهي معجزه وه، ترکومه وخته چي دئ د رسول الله ﷺ په خدمت مشغول ؤ هغه معجزه ورسره وه او کله چي خدمت پای ته ورسېدی هغه معجزه هم پای ته ورسېدل.*

نو وايي: يخ ډېر په عذاب کړم او رسول الله ﷺ هم لمونځ کوي، ما دالته انتظار کاوه چي دئ ﷺ د لمانځه څخه فارغه سي او زه خبر ورته و وايم، رسول الله ﷺ په لمانځه مشغوله دی او زه د يخه رېږدم تر داسي اندازې چي زامي مي رېږدي او غاښونه مي ټکهاری کوي، له ډېره يخه ځان نه سم ټينګولای، رسول الله ﷺ په لمانځه مشغوله ؤ او را پوه سو چي زما ډېر يخ کيږي نو يې خپل پټو خلاص کړی او زه يې په پټ کړم، پر هغه لمانځه ولاړ ؤ او زه يې پټ کړم (*دا د رسول الله ﷺ پر خپلو اصحابو مهرباني وه، لکه مور چي هغه خپل نازولی زوی له يخه پټوي*) اوس نو رسول الله ﷺ لمونځ کوي او زه د ده ﷺ په پټو کي ور سره پټ يم. پسله هغه چي رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغه سو ما ته يې وکتل او ويل: څه خبر ؤ؟ ما ټول حال ورته و وايه چي د احزابو حوصله پای ته رسېدلې ده او ولاړ به سي، دلته نو رسول الله ﷺ د خير دعاء را ته وکړه او ويل: اوس نو بيده سه حذيفه رضی الله عنه وايي: رسول الله ﷺ په هغه خپل پټو کي پټ کړم او بيده سوم، تر سهاره بيده وم په هيڅ شي نه وم خبر،

سهار لمر راختلی ؤ او زه بیده وم چې رسول الله ﷺ راغلی او په پښه یې وښورولم ویل (قُم یا نَومان) اې خوبې! ولاړ سه خوب دې پوره سو؟ وایي: کله چې را پورته سوم (أحزاب) هغه د کفارو ډلې تللې وې، ټول مسلمانان په حال خبر او خوشاله وه، مدینې منورې ته بیرته أمن او أمان، اطمینان او خوشالي راغلي وه، جنګ پای ته ورسېدی هیڅ شئ نسته، الله جل جلاله ټول کفار په بل لښکر شړلي وه او مسلمانان یې د مشرکانو له جنګه و ساتل، د الله جل جلاله په إراده په یوه شپه کار پر بل طرف واوښتی او رسول الله ﷺ بیرته خپل کور او مسجد ته ولاړی.

ورونو! د خندق د غزاء په تاریخ کې دوه قوله دي خوصحي خبره دا ده چې د خندق غزاء د هجرت په پنځم کال کې وه او د کفارو له طرفه مسلمانان تر یوې میاشتي زیات محاصره سوي وه، د محاصرې شروع د شوال په میاشت کې وه او د ذوالقعدې په آخره کې پای ته ورسېده،ابن سعد رحمه الله وایي: رسول الله ﷺ په (۲۳) د ذوالقعدې د چارشنبې په ورځ له خندقه خپل کور ته ولاړی.

د خندق جنګ د قتل او قتال یا تاوانو جنګ نه ؤ بلکه عصبي جنګ ؤ، په هغه کې تریخ او د ډېرو وژنو جنګ نه دی پېښ سوی، مګر بیا هم د اسلام په تاریخ کې یوه فیصله کوونکې غزاء وه چې الله جل جلاله مشرکان ذلیله کړل، له دې جنګه دا نتیجه را و وتل: چې د عربو ټوله قواوي نه سي کولای چې دغه کوچنۍ قوه کومه چې په مدینه منوره کې د رُشد او نُمو په حالت کې ده له منځه یوسي، ځکه ټول عرب نه سي کولای چې تر دغه اوسني لښکر دي زیات او قوي لښکر را ټول کړي، دا هغه د دوی آخرنۍ قدرت ؤ او هغه هم د الله جل جلاله په إراده هیڅ و نه کړه نو ځکه رسول الله ﷺ پسله هغه چې احزاب ولاړل له مقصده ډکه یوه جمله و فرمایل او وې ویل:

« الآنَ نَغْزُوهُمْ وَلاَ يَغْزُونَنَا نَحْنُ نَسِيرُ إِلَيْهِمْ »

ژباړه: تر دې وروسته به موږ پردوی حملې کوو او دوی پر موږ حمله نه سي کولای، موږ به دوی یا د دوی ځایو لره ورځو.

او حقیقت هم دغسي سو که تاسي په ټول سیرت کې وګوری قریشو بیا پر مسلمانانو حمله نه ده کړې، اسلام د دفاعي مرحلې څخه ووتی او د هجوم مرحلې ته داخل سو.

د بني قريظه د يهودو سره غزاء

په کومه ورځ چې رسول الله ﷺ د خندق د غزاء څخه خپل کور ته ولاړی غوارې چې پسله دغه ډيرې ستړيا څخه چې د دغې اوږدې محاصرې او پرله پسې دفاع په موده کې ورته پېښه وه څه آرام او راحت وکړي ځکه اوس د جنګ حالت پای ته ورسېدی نو د جنګ لباس یې وکښی غوارې چې غسل وکړي.

په دغه وخت کې چې د ماپښين وخت ؤ دحيةُ الكَلبي رضي الله عنه راغلی.

دحيةُ الكلبي رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د اصحابو کرامو څخه یو نفر دی چې ډېر ښایسته سړی ؤ او جبريل عليه السلام ډېر ځله د ده په شکل سره راتلی. اوس راغلی او اجازه غوارې چې د رسول الله ﷺ سره وويني، حضرت عائشې رضي الله عنها دروازه ور خلاصه کړه. دحية الكلبي رضي الله عنه وويل: رسول الله ﷺ چيري دی؟ دې رضي الله عنها ويل: غسل کوي. ويل: زه غوارم چې ور سره ووينم. رسول الله ﷺ وپېژندی چې دا جبريل عليه السلام دی.

مورخ کې هم درته ويلي وه چې جبريل عليه السلام به رسول الله ﷺ ته د مختلفو انسانانو په شکل او صورت راتلی، لکه په هغه مشهوره حديث شريف کې چې حضرت عمر رضي الله عنه یې روايتوي او وايي: یو سړی و رسول الله ﷺ ته راغلی، د اسلام، ايمان او احسان پوښتنه یې ځني وکړه او بيا یې د قيامت د ورځې پوښتنه وکړه چې قيامت کله دی؟ او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: دا جبريل ؤ او راغلی ؤ چې تاسي ته ستاسي دين در وښيي، چې دلته هم جبريل عليه السلام د یوه سړي په شکل سره راغلی.

او اوس هم د دحية الكلبي په شکل سره راغلی او رسول الله ﷺ ته یې و ويل: آيا اسلحه دي کېښوول؟ رسول الله ﷺ ويل: هو، جبريل عليه السلام و ويل: مګر ملائکو خپله اسلحه نه ده ايښې، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چې خبره څه ده؟ جبريل عليه السلام و ويل: الله جل جلاله دي د بني قريظه د يهودو سره په جنګ امر کوي. ته او هغه کسان چې ستا ملګري دي د بني قريظه پر طرف حرکت وکړی او زه تر تا د مخه د هغو طرف ته ور رهي یم چې د دوی قلاوي پر و رېږدوم او په زړوکي یې بېره ور واچوم، دا مسئله لا نه ده خلاصه سوې، هغه کسان چې غدر او خيانت یې وکړی هغو ته هم بايد سزا

او جزاء ورکول سي، رسول الله ﷺ هم سمدستي د جنګ لباس واغوستی له کوره را ووتی، هغه کسان چي دباندي ناست وه د هغو څخه یې پوښتنه وکړه چي کوم څوک مو ولیدی؟ هغو ویل: بېله دحیة الکلبي څخه بل څوک مو نه دی لیدلی چي هغه هم د بني قریظه و طرف ته رهي ؤ، رسول الله ﷺ و فرمایل: هغه جبریل ؤ.

رسول الله ﷺ امر وکړی چي په خلکو کي دي رغ وسي: هر څوک چي پر الله او د قیامت پر ورځ ایمان لري د ماځیګر لمونځ به نه کوي مګر په بني قریظه کي. رسول الله ﷺ د جنګ یا د لښکر بیرغ حضرت علي ﷺ ته ورکړی او دئ یې د مخه د بني قریظه و طرف ته ولېږی، علي ﷺ چي هلته د یهودو قلاوو ته ورنژدې سو د یهودو څخه یې د رسول الله ﷺ په باره کي بدي خبري او بد الفاظ واورېدل.

خیر دلته په مدینه منوره کي د جنګ دپاره تیاري او آمادګي و نیول سوه ټولو مسلمانانو دوهم وار بیا د جنګ لباس واغوستی هر یو ځان تیاروي او د بني قریظه پر طرف ور رهي دي، هغه کسان چي تر لمر لوېدلو د مخه بني قریظه ته ورسېدل هغو د ماځیګر لمونځ په بني قریظه کي آداء کړی او هغه اصحاب کرام چي پوه سوه چي ځنډېږو او تر لمر لوېدلو د مخه بني قریظه ته نه سو رسېدلای، دا پر دوو حصو و وېشل سوه ځینو یې د ماځیګر لمونځ په لارکي پر خپل وخت آداء کړی،

(که څه هم رسول الله ﷺ ویلي وه چي د ماځیګر لمونځ به بل ځای نه کوی بېله بني قریظه څخه) ځکه دوی ویل: چي د رسول الله ﷺ مقصد دا ؤ چي پر تللو تلوار وکړی او دا چي مونږ د تلواره سره سره و نه رسېدلو دا بله خبره ده، مګر لمونځ باید پر خپل وخت وسي، نو دوی لمونځ په لارکي آداء کړی.

خو ځینو اصحاب کرامو بیا و ویل: رسول الله ﷺ و فرمایل: چي د ماځیګر لمونځ مه کوی مګر په بني قریظه کي، نو هغو د ماځیګر لمونځ وځنډاوه څو و بني قریظه ته ورسېدل او د ماځیګر لمونځ یې پسله لمر لوېدلو او ځینو یې پسله ماختسنه په بني قریظه کي آداء کړی او رسول الله ﷺ د دغو دواړو ډلو عمل صحي وباله، ځکه هر چا د خپل فهم سره مطابق د رسول الله ﷺ په قول عمل وکړی، د رسول الله ﷺ دغه امر چي د ماځیګر لمونځ بل ځای مه کوی بېله بني قریظه، د دواړو معناوو

احتمال لري يا دا چې تلوار وکړی ژر ولاړ سی د ماځيګر لمونځ بايد هلته ورسوی، يا دا چې لمونځ مه کوی مګر په بني قريظه کې، نو رسول الله ﷺ د خپل امر تعبير پر دواړه قسمه صحي وباله او دواړي ډلي يې صحي و بللې.

ورونو! دلته به د بحثه څخه ووزم او ستاسي توجه به يوه بل شي ته واړوم، هغه دا چې نن ورځ ډېر داسي کسان پيدا کيږي چې دوی وايي: الله جل جلاله يو دی، رسول الله ﷺ مو يو دی، قرآن مجيد چې د اسلام قانون دی يو دی، نو دا څلور مذهبه د کومي خوا راغله؟ د دوی د دغې خبري دکولو دپاره ممکن موږ څو سببه بيان کړو. يا دا چې دوی دغه خبره په دې سبب کوي: چې دوی ضعيف الإيمانه دي غواړي چې مسلمانانو ته د دوی په دين کې شُبُهات او تشويش پيدا کړي نو دغسي خبري په ډېر تاخت او تاز په خوند او مزه سره کوي، داسي دلائل وايي که يو نا پوه او بې علمه انسان د دوی خبري واوري واقعاً په زړه کې يې تشويش پيدا کيږي او هغه هم د هغو کسانو څخه وګرځي چې پر اسلام اعتراضونه لري.

او ځوک بيا دغه خبري د ناپوهی په سبب کوي، ده خو د نورو دنيوي علومو څه نا څه تعليم او تحصيل کړی وي ځان ته پوه او دانسته وايي، خو د ديني علومو څخه محروم وي نو دغه د مذاهبو اختلافونه ده ته چټي او بېکاره معلوميږي.

خو زه د دغو ټولو کسانو د قناعت دپاره په دغه يوه مثال سره کفايت کوم چې دغه اوس د ماځيګر د لمانځه په باره کې ذکر سو، دا اصحاب کرام وه چې د رسول الله ﷺ يو قول هر چا د خپله فهمه سره موافق تعبير او عملي کړی او رسول الله ﷺ هم دواړه صحي و بلل.

دغه د مذاهبو اختلافونه هم په دغه ډول سره دي، مذاهب هيڅکله په عقيده، اصولو، او فرائضو کې اختلاف نه سره لري، د مذاهبو ټول اختلافونه يا د يوه کار په فضيلت کې دي مثلاً: په لمانځه کې آمين ويل په لوړ آواز هم روا دی او په کښته آواز هم روا دي. خو اختلاف يې په فضيلت کې دی ځوک يې په زوره ويل ښه بولي او ځوک يې کښته ويل ښه بولي. يا د مذاهبو اختلاف د احاديثو د يوه لفظ په ترجمه کې وي چې په هر يوه سره يې عمل کول جائز او روا دي.

که دغه بحث ته نور هم تفصیل ورکوم اصلي مقصد پاته کیږي نو په دغه یوه مثال سره به کفایت وکړو او بیرته به خپلې قصې ته ولاړ سو.

بیانو رسول الله ﷺ د خپلو ځینو پاته اصحابو سره د مهاجرینو او انصارو سره د مدینې منورې څخه د بني قریظه پر طرف رهي سو او هلته یې د بني قریظه د څاهانو څخه پر یوه څاه واړول چي (بئر انا) ورته ویل کېده.

رسول الله ﷺ بني قریظه ته په داسي حال کي ورغلی چي زغره او د جنګ لباس یې اغوستی ؤ او یهودو ته یې ور ږغ کړه، هغو هم د قلا له بامه ورته را ږغ کړل چي موږ دلته یو څه وایې؟ رسول الله ﷺ بد الفاظ ورته و ویل: او دا نادره پېښېدل چي رسول الله ﷺ دي یو چاته بد و وایي، خو په دغه ورځ رسول الله ﷺ ورته و ویل: اې د بِزوګیانو او خنزیرانو ورونو! پر تاسي د الله ﷻ ذلّت نازل سو، یعني: الله ﷻ و شرمولاست او و بښویولاست، هغو ورته و ویل: یا محمّد ﷺ ته حلیم یې، ته مهربانه یې، رسول الله ﷺ و فرمایل: نن نه حلم سته نه مهرباني، تاسي په داسي خطرناکه وخت کي غدر او خیانت کوی او بیا حلم غواړی؟ تاسي به تسلیمېږی او بیا زه پوه سم زما کار، ستاسي په باره کي چي زه هر حکم کوم هغه زما خوښه ده.

یهودو د تسلیمېدلو او ، ا وتلو څخه انکار وکړی، ویل: که در ووزو ته مو وژنې، رشتیا هم دوی د مرګ لائق وه ځکه د دغسي تنګسې په وخت کي بېله دښمنه بل څوک غدر او خیانت نه کوي، دوی هم د خپلي ګناه په دروند والي پوهېدل، نو دننه په قلاوو کي کېښنستل، نه جنګ ته را وزي او نه تسلیمیږي او دلته د مسلمانانو له طرفه محا ـ ه دي.

الله ﷻ د یهودو په زړو کي بېره ور واچول که نه دغه یهودو (۷۰۰) نفره جنګي ځوانان د. لودل، بېله ښځو او ماشومانو یوازي ځوانان او د جنګ خلک یې اووه سوه نفره وه، مګر الله ﷻ یې په زړو کي بېره ور اچولې وه د راوتلو او جنګ کولو قدرت یې څني سلب او ایسته کړی، اوس نو منافقان هم ټول راغله او د مسلمانانو سره یو ځای سوه ځکه وخت د غنیمتو دی، د مخه چي په خندق کي بېره او خطر ؤ ټول وتښتېدل او اوس چي یې د غنیمت امید پیدا سو بیا راغله چي په غنیمتو کي حصه ور ورسیږي.

يهود محاصره دي او رسول الله ﷺ ورته وايي: صلحه نسته تاسي به يو وار تسليمېږئ او بيا چي ستاسي په باره کي هر حکم کوم هغه زما خوښه ده.

يهودو و رسول الله ﷺ ته و ويل: يا محمّد! ﷺ زموږ د حلفاوو څخه داسي يو نفر راولېږه چي ستا د متابعينو يعني: مسلمانانو څخه وي چي موږ مشوره ور سره وکړو چي هغه ابو لُبابه دی، ابو لُبابه ﷺ د يهودو حليف او معاهِد ؤ د ده مالونه او د ده اولادونه د دوی په منطقه کي وه او اوس يهود غواړي چي د هغه سره مشوره وکړي.

رسول الله ﷺ هم ابو لبابه ﷺ ور ولېږی، ابو لبابه ﷺ چي د دوی قلا ته ورغلی ښځي او نارينه، کوچنيان او لويان يې مخ ته ور ولاړ سوه، ښځي ورته ژاړي مخان په چپلاخو وهي، ماشومان بغاري وهي، د ابو لبابه ﷺ زړه پر وسوځل سو، يهودو ورته و ويل: يا ابا لبابه! ستا څه فکر دی؟ ده ويل: زما سره هيڅ فکر نسته رسول الله ﷺ إراده کړې ده نه مو پرېږدي، يهودو ويل: يا ابا لبابه! آيا ته دا مشوره را کوې چي موږ د محمّد ﷺ په خوښه تسليم سو؟ ابو لبابه ﷺ ويل: هو، مګر په دغه وخت کي يې ګوتي په داسي ډول سره پر غاړه تيري کړې چي مقصد يې دا ؤ: که تسليم سی هغه مو حلالوي.

ابو لبابه ﷺ وايي: زه په ځان نه سوم پوه ښه ارادې مي ګوتي پر غاړه تيري سوې، ابو لبابه ﷺ وايي: ګوتي مي لا د غاړي څخه نه وې را ايسته کړي چي پوه سوم: ما د الله جَلّ جَلالُهُ او رسول الله ﷺ سره خيانت وکړی ځکه دا د رسول الله ﷺ سِر او پټ راز ؤ ما ښکاره کړی، نو ابو لبابه ﷺ يهود پر دغه ځای پرېښوول او دئ سمدستي د مسجد نبوي پر طرف رهي سو حتّى رسول الله ﷺ ته هم نه ورغلی بلکه برابر مسجد ته ولاړی او خپلي ښځي ته يې و ويل: راسه ما د مسجد په يوه پايه يا عمود پوري و تړه، ځکه ما د الله او رسول الله ﷺ سره خيانت وکړی او په والله تر هغو به ځان خلاص نه کړم او نه به مي څوک خلاصوي چي رسول الله ﷺ مي په خپل لاس نه کړي خلاص او توبه مي قبوله نه کړي او په والله زه به بيا هيڅکله د بني قريظه مځکي ته ور داخل نه سم.

رسول الله ﷺ په دې حال خبر سو چي ابو لبابه يهودو ته حال و وايه او بيا يې ځان د مسجد په عمود پوري وتړی، نو رسول الله ﷺ و فرمايل: که دئ لومړئ ما ته راغلی وای ما به د الله جَلّ جَلالُهُ څخه د ده دپاره د مغفرت غوښتنه کړې وای.

مگر څرنگه چې ده په خپله خوښه سره دا کار وکړی نو زه تر هغو دئ نه خلاصوم چې الله جل جلاله يې توبه قبلوي، ابو لبابه رضی الله عنه دغسې تړلی پاته سو، شپږ ورځې د مسجد په عمود پوري تړلی ؤ فقط د لمانځه پر وخت به يې ښځه ورته راتله د اودا سه او لمانځه دپاره به يې خلاصاوه نور به تړلی ؤ، خوب او خورک يې په دغه تړلي حالت کې وه ترڅو چې الله جل جلاله د ده توبه قبوله کړه او عفوه يې ورته وکړه او رسول الله ﷺ خلاص کړی.

هلته چې يهود د ابو لبابه رضی الله عنه په اشاره پوه سوه چې موږ وژني نو يې إراده وکړه چې نه به تسليميږو او په خپلو قلاوو کې پاته سوه، ځکه يهودو دننه په قلاوو کې د خوړلو او چښلو ضروريات پوره درلودل، په قلاووکې ساتلي ناست دي نور هيڅ تکليف نه لري، مگر په زړويې ببره ننوتلې ده، خو کله چې دغه محاصره اوږده سوه نو کعب هغه د يهودو مشر دوی سره را ټول کړه، ويل: دغه حال خو تاسي وينی چې موږ په مبتلا يو؟ دغسې حالات ټينگ عزم، قوي إراده او لوړ همت غواړي، موږ بايد خامخا يو څه وکړو، پر دغه حال نه سو پاته کېدلای څو تر څو به محاصره يو؟ يهودو وويل: ستا څه فکر دی؟ کعب بن أسد وويل: دغه مشکل چې موږ ته را پېښ دی بل حل نه لري ببله دې څخه چې يو د دغو درو کارو به کوو، يهودو ويل: هغه درې کاره څه شي دي؟ کعب وويل: اول دا: په والله تاسي پوهېږی چې محمّد ﷺ نبي دی. تاسي ټول په دغه پوه ياست چې دئ هغه نبي دی چې په تورات کې درته ذکر سوی دی نو راسی چې د ده دين ته د دې دپاره داخل سو چې ويني او مالونه، ښځې او اولادونه مو په امان سي، قوم يې ورته وويل: د ده دين ته خو هيڅکله نه داخليږو.

سره د دې چې يهود پوهېدل او اوس هم پوهيږي چې محمّد ﷺ د الله جل جلاله له طرفه نبي دی مگر د اسلام او مسلمانانو سره يې عناد او حسد درلودی او اوس يې هم لري. نو قوم ورته وويل: اول کار خو دي و نه سو دوهم څه شي دی؟ يا کعب!

کعب وويل: دوهم دا چې خپلي ښځې او اولادونه به ټول و وژنو په قلا کې به د ښځو او ماشومانو څخه هيڅوک ژوندئ نه پرېږدو ټول به حلال کړو او بيا به موږ په يوه وار او يوه حمله توري په لاس پر مسلمانانو ور ووزو او تر هغو به جنگ کوو چې يا کاميابه کيږو يا ټول وژل کيږو، که و وژل سو خو آخري شئ مو مرگ دی او که کاميابي زموږ وه

بیا به له سره نوري ښځې وکړو او نور اولادونه به مو سي، نوی ژوند به شروع کړو.

قوم ویل: د دغو غریبانو څه ګناه ده؟ څه یې کړي دي چې موږ یې وژنو؟

اصلاً په قوم کې همت نه ؤ په دوی کې داسې څوک نه ؤ چې ټینګ عزم او همت ولري، رشتیا هم اوس د دوی مخ ته دوې خبرې دي یا مرګ یا ژوند، مرګ خو یې حتمي دی نو د ژوند دپاره باید یو څه وکړي، خو په دوی کې د عزم او همت خاوند نسته، نو ویل: درېیم څه شي دی؟ کعب و ویل: درېیم دا دی چې نن شپه د شنبې شپه ده مسلمانان زموږ له طرفه بېغمه دي چې موږ نن ورځ نه جنګ کوو او نه حمله.

(واقعاً هم هغه وخت چې مسلمانان د خندق سره محاصره وه کله چې به د شنبې شپه داخله سوه مسلمانان به بېغمه سوه ځکه پوهېدل چې یهود په شنبه حمله نه کوي، نو د شنبې ورځ د مسلمانانو دپاره د راحت ورځ وه او اوس هم دغه د محاصرې په وخت کې مسلمانان د شنبې په ورځ بېغمه وي، پیره کوي مګر نور د یهودو له طرفه د حملې تشویش نه لري، نو د مسلمانانو څخه به هر یوه په بېغمه زړه استراحت کاوه).

نو کعب و ویل: نن شپه د شنبې ده او مسلمانان د شنبې په شپه زموږ له طرفه بېغمه دي نو راسی چې دغه خپله شنبه ماته کړو او پر مسلمانانو د شنبې په ورځ حمله وکړو، قوم ویل: یا کعب! ته پوهېږې چې الله جل جلاله په هغو کسانو څه وکړه چې شنبه یې ماته کړه؟ الله عزوجل د هغو څخه خنزیران او بېزوګیاني جوړ کړه، مسخه یې کړل، ته غواړې چې موږ په شنبه حمله وکړو او الله جل جلاله جزاء راکړي؟ یا! دا کار هم نه کوو.

یهودو درې سره فکره یا پېشنهاده و نه منل، نو کعب په قهر او غضب سره و ویل: له کومه وخته چې له موره زېږېدلي یاست تاسي ټولو د همت او مړانې یوه شپه هم نه ده تېره کړې، یعني: هیڅ إراده نه لرئ خبره د مرګ او ژوند ده، دلته همت او مړانه په کار دي او تاسي په شک او تردد کې یاست یوه خبره نه قبلوئ، واقعاً هم یهود په دغه شک او تردد کې پاته سوه هیڅ یې و نه کړه.

د یهودو څخه یو نفر چې نوم یې عَمرو بن سعدي ؤ د یهودو د قلا څخه را و وتئ، ځرنګه چې رسول اللهﷺ د یهودو پر قلا شا وخوا پیره داران درولي وه د دغه پیره دارانو مشر د مسلمانانو یو ډېر قوي او جنګي پهلوان محمّد بن مسلمه الأنصاريرضي الله عنه ؤ،

پیره دارانو دغه عَمرو بن سعدي یهودي ونیوی غواړي چي وې وژني، خو یهودي وویل: ما ستاسي نبي ته ور ولی، یهودي یې و رسول الله ﷺ ته راوستي، یهودي وویل: یا محمّد! ﷺ کله چي یهودو وعده ماته کړه او غدر یې وکړی زه هغه یواځنۍ سړۍ وم چي دا کار مي نه خوښ ؤ او نه په راضي وم بلکه دوی مي هم له دغه کاره منعه کول زه په دغه غدر کي د دوی سره نه وم موافق، رسول الله ﷺ و فرمایل: ته صادقه یې صحي ده، رشتیا هم دغه سړي د یهودو سره د عهد په ماتولو کي ګډون نه ؤ کړی او رسول الله ﷺ هم ټولو یهودو ته جزاء نه ورکول بلکه هغو کسانو ته یې جزاء ورکول چي عهد یې مات کړی ؤ، نو یې امر وکړی چي دغه سړۍ پرېږدی او وې فرمایل: چي الله جل جلاله دغه سړۍ هغه د ده د وفاء په سبب د وژلو څخه خلاص کړی.

خبره دا نه وه چي د عامو یهودو څخه انتقام اخیستل کېدی بلکه جزاء او انتقام د هغو کسانو دپاره وه چي عهد یې مات کړی ؤ او هغه څوک چي پر خپل عهد یې وفاء کړې وه هغه د جزاء ورکولو څخه خلاص سو او عَمرو بن سعدي یې ایله کړی.

یهودو کولای سوای چي دغه اوږده محاصره تحمل کړي او وې زغمي، ځکه غذایي مواد یې درلودل، د اوبو څاهان هم هلته دننه په قلاوو کي موجود وه او دوی هم د جنګ څخه په قلاوو ساتل سوي وه، بالمقابل مسلمانانو په شدید یخ او ډېره لوږه کي پر دښت شپې ورته تېرولې او په عین حال کي مسلمانان د هغي اوږدې محاصرې او هغه پرله پسې دفاع څخه چي د خندق په ساتنه کي پر دوی تېرېدل ستړي هم وه، مګر د بني قریظه د یهودو سره د مسلمانانو جنګ د اعصابو جنګ ؤ، الله جل جلاله د هغو په زړو کي ېېره ور اچولې وه او د هري ورځي په تېرېدلو سره د دوی معنویات نور هم ضعیفه کېدل او خپل ټول معنویات یې په هغه ورځ د لاسه ورکړه چي حضرت علي او زبیربن العوام رضي الله عنهما د خو نورو مسلمانانو په ملګرتیا د یهودو پر قلا حمله وکړه او دوی بېله جنګه تسلیم سوه، چي هغه قصه داسي وه:

مسلمانانو ولیدل چي خبره اوږده سوه د محاصرې نولس ورځي تیري سوې او هیڅ نتیجه لاس ته نه ده راغلې نو د مسلمانانو د پهلوانانو څخه څو نفره سره یو ځای سوه چي په دې جمله کي زبیر بن العوام او علي بن أبي طالب رضي الله عنهما هم وه، دغو

مسلمانانو پر مرګ وعده سره وکړه، ویل: پر یهودو حمله کوو او بیرته نه را ګرځو یا به قلا خلاصوو یا به وژل کیږو، دې ډلې د قلا د حملې دپاره ځانونه تیار او آماده کړه اوس غواړي چې حمله شروع کړي او د حملې دپاره ور رهي سوه، په دغه وخت کې علي رضی الله عنه په لوړ آواز سره ناري کړه: اې د ایمان خاوندانو! په والله یا به هغه څه را ته پیښیږي چې حمزه ته پېښ سوه یا به قلا خلاصوو، یعني: یا مرګ دی یا د قلا خلاصول.

یهود خو لوړ پر قلا ولاړ دي او دغه حالات ویني او اوري نو یې د تسلیمېدلو نارې شروع کړې نارې وهي: یا محمّد! یا محمّد! ستا و حکم ته در وزو، دغه ببره یې هم الله جل جلاله په زړوکې ور واچول، د بني قریظه یهود د دغې ډلې د بیري څخه تسلیم سوه او قلاوي یې خلاصي کړې، ټول هغه کسان چې په قلاوو کې موجود وه تسلیم سوه، نارینه او ښځې، لویان او کوچنیان ټول تسلیم سوه، رسول الله ﷺ امر وکړی چې نارینه یې ټول وتړی، د یهودو (۷۰۰) نفره د محمّد بن مسلمه رضی الله عنه تر نظارت لاندي و تړل سوه، ښځې او ماشومان یې د نارینه وو څخه جلا په بل طرف کې سره یو ځای کړل، دلته نو د أوس د قبیلې مسلمانان و رسول الله ﷺ ته سره را ټول سوه او ویل: یا رسولَ الله! زموږ د حلفاوو او متعاهدینو سره ښه وکړه لکه څرنګه چې د خزرج د حلفاوو او متعاهدینو سره دې ښه وکړل.

د بني قینقاع یهود ځا له مرګه خلاص کړه؟ ستاسي به هغه قصه په یاد وي؟ چې عبدالله بن اُبيّ بن سلول منافق و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: (یا رسول الله! اَحسِن إلی مَوَالِي) زما د حلفاوو سره احسان وکړه او رسول الله ﷺ د دغه عبدالله د غوښتني په سبب د بني قینقاع یهود ژوندي پرېښوول، عبدالله بن اُبيّ د خزرج د قبیلې ؤ او د خزرج قبیلې د بني قینقاع د یهودو سره عهد درلودی.

څرنګه چې د أوس قبیله بیا د بني قریظه د یهودو سره عهد او میثاق لري نو اوس د أوس قبیله وایي: یا رسول الله! اَحسِن إلی موالینا. لکه څرنګه چې دې د خزرج د حلفاوو سره چې د بني قینقاع یهود وه احسان وکړی، دغه رنګه زموږ د حلفاوو سره چې بني قریظه دي هم احسان وکړه.

مګر ګناه تر ګناه پوري فرق لري که څه هم د بني قینقاع د یهودو ګناه لویه وه،

مګر د بني قريظه د ګناه سره هيڅ نه سي مشابه کېدلای، دلته ګناه سل ګونه نه بلکه زر ګونه ده، د بني قينقاع يهودو يو مسلمان سړئ وژلی ؤ او قاتل يې مسلمانانو ته په لاس نه ورکاوه، مګر د بني قريظه يهودو ټول اسلام او مسلمانان په خطر کي اچولي وه، ټول اسلام يې په يوه وار فيصله کاوه.

د أوس د قبيلې په غوښتنه سره رسول الله ﷺ په حيرت کي سو چي څه وکړي؟ رشتيا هم رسول الله ﷺ د بني قينقاع يهود د خزرج د قبيلې په واسطه پرېښوول او اوس د أوس د قبيلې په غوښتنه د بني قريظه د يهودو سره هغه د عفوي معامله و نه کړي؟ نو يې د أوس قبيلې ته و ويل: آيا نه راضي کېږئ چي د دوئ په باره کي ستاسي څخه يو نفر حُکم وکړي؟ يعني: د بني قريظه په باره کي به حکم ستاسي د قبيلې يوه نفر ته پرېږدم، هغه چي هر حکم وکړي هغه زما قبول دی، دوئ ويل: هغه به څوک وي يا رسولَ الله! چي د دوئ په باره کي به حکم کوي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: سعد بن معاذ، و هغه ته به يې پرېږدم د هغه خوښه ده چي هر حکم کوي، د أوس قبيلې و ويل: يا رسول الله! سعد زموږ رئيس دی د هغه په حکم راضي يو.

دا خبر د بني قريظه يهودو ته ورسېدی او سعد بن معاذ ﷺ د هغو حليف دی، يعني: يو د بل سره يې د دوستۍ عهد درلودی، يهودو هم و ويل: د سعد په حکم راضي يو سعد خو زموږ ملګری او حليف دی.

اوس نو سعد ﷺ چيري دی؟ هغه په مسجد نبوي کي په خېمه کي دی او هلته يې د هغه زخم علاج کيږي کوم چي په غشي ويشتل سوی ؤ او دا مو مخ کي درته و ويل: چي سعد ﷺ په دغه ناروغي کي خپل رب ته يوه دعاء کړې وه چي الٰهي! تا ته معلومه ده چي ما ته د هيچا سره ستا په لار کي جهاد کول دومره ډېر نه دي خوښ لکه د هغه قوم سره چي ستا د رسول تکذيب يې کړی دی او ستا رسول يې د خپله وطنه څخه ايستلی دی (چي مقصد يې قريش وه) او الٰهي! زه داسي ګمان کوم چي تا زموږ او د دوئ له منځه جنګ ايسته او ليري کړی، که چيري د قريشو سره نور هم جنګ پاته وي نو ما ژوندئ پاته کړې چي د هغو سره ستا دپاره جهاد وکړم او که دي نور جنګ ايسته کړی وي نو مي دغه زخم مه جوړوي او مرګ مي له دغه زخمه څخه

کړې او د دعاء په آخر کې یې و ویل: الهي! تر هغو مې مه وژنې چې د بني قریظه په یهودو مې زړه یخ نه سي.

الله جل جلاله دغه د ده دعاء قبوله کړې وه او اوس د بني قریظه د یهودو په باره کې حکم د سعد بن معاذ رضی الله عنه په لاس کې سو، نو رسول الله ﷺ نفر ولېږل چې سعد بن معاذ رضی الله عنه د حکم کولو دپاره راولي، نفر مسجد نبوي ته ورغله.

سعد بن معاذ رضی الله عنه چې د هغه زخم په سبب نه پر خپلو پښو تلای سي او نه پر بوده سپرېدلای سي ځکه وینه ډېره ځني تللې ده او اوس هم زخمي او ضعیفه دی، نو یې سعد رضی الله عنه پر یوه شي پرې ایستی او بیا یې هغه شئ پر خره کښېښاوه، سعد رضی الله عنه دغسي ستوني ستخ پروت دی او خر رهي دی، پر لاري به د أوس د قبیلې نورو مشرانو ورته ویل: یا سعد! د خپلو متعاهدینو سره دي احسان وکړه، رسول الله ﷺ د هغو په باره کې حکم تا ته پرېښاوه هغه زموږ حُلفاء او متعاهدین دي، قوم یې د یهودو سپارښت پر کاوه، سعد رضی الله عنه چپ دی هیڅ نه وایي، خو دغه مشرانو دغه خبره ډېره او په تکرار سره ورته کول، په آخر کې سعد رضی الله عنه و ویل: پر سعد داسي وخت راغلی دی چې د الله جل جلاله په لار کې به د چا د ملامتی پروا نه کوي، یعني: په دغه حکم کې به زه د الله جل جلاله مراعت کوم که بل څوک ملامتي را باندي وایي په هغه زما پروا نه کېږي.

ځیني کسان چې د سعد بن معاذ رضی الله عنه د دغي خبري په مقصد پوه سوه نو خپل قوم ته به یې ویل: د بني قریظه یهود ختم سوه ټول وژل کېږي.

کله چې سعد رضی الله عنه د بني قریظه قلاوو ته ورسېدی، رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو سره ناست دی، خلک سره را ټول دي او یهود هلته د خلکو څخه لیري تړلي دي د خلکو خبري نه اوري، اوس چې سعد رضی الله عنه د رسول الله ﷺ منطقې ته نژدې سو، رسول الله ﷺ ولاړ سو او اصحاب کرامو ته یې و فرمایل: « قُومُوا إلى سَيِّدِكُم » یعني: خپل مشر او سردار ته مو ولاړ سی، ټول خلک د رسول الله ﷺ په امر د سعد بن معاذ رضی الله عنه د عزت دپاره ولاړ سوه، یهودو هم د سعد رضی الله عنه دغه لوی قدر او عزت ولیدی، اوس نو ټول خلک د سعد رضی الله عنه د حکم په انتظار کې دي، رسول الله ﷺ بیا ورته و ویل: یا سعد! د بني قریظه د یهودو په باره کې مي حکم تا ته پرې اېښی دی د دوی

په باره کې چې څنګه ستا خوښه وي هغه حکم وکړه، سعد رضي الله عنه و ويل: زما حکم پر يهودو چليږي؟ خلکو ويل هو، سعد رضي الله عنه د أوس د قبيلې مشرانو ته وکتل او ويل: زما حکم پر أوس چليږي؟ چې په خپله د سعد رضي الله عنه قبيله او د يهودو حُلفاء او متعاهدين دي، د أوس مشرانو و ويل: هو ستا په حکم راضي يو يا سعد! بيا يې د خزرج د قبيلې مشرانو ته وکتل او ويل: زما حکم پر خزرج چليږي؟ هغو ويل: هو ستا په حکم راضي يو يا سعد! بيا يې د مهاجرو مسلمانانو طرف ته وکتل او ويل: زما حکم پر مسلمانانو چليږي؟ ټول زما په حکم راضي ياست؟ هغو ويل: هو ستا په حکم راضي يو يا سعد! بيا يې د رسول الله ﷺ طرف ته وکتل او ويل: هغه څوک چې هلته ناست دي زما حکم پر چليږي؟

دا يې د رسول الله ﷺ سره ادب ؤ، داسې يې ونه ويل چې زما حکم پر رسول الله ﷺ چليږي؟ دا ادب په سبب يې وويل: زما حکم پر هغه چا چليږي چې هلته ناست دي؟

رسول الله ﷺ و ويل: هو يا سعد! نو سعد رضي الله عنه و ويل:

زه د بني قريظه پر يهودو حکم کوم چې ټارينه دې يې ټول و وژل سي، ښځې او ماشومان دې يې بنديان واخيستل سي او مالونه دې يې تقسيم سي.

رسول الله ﷺ په لوړ آواز و ويل: الله اکبر! تا پر دوی د الله په حکم! حکم وکړی، هغه الله چې تر اوو آسمانو لوړ دی.

ورونو! د سعد بن معاذ رضي الله عنه حکم د عدل او انصاف حکم ؤ، د بني قريظه يهودو يوازې دا نه چې هغه لوی غدر او خيانت يې کړی ؤ پر هغه سر بېره يې د مسلمانانو د نېست او نابود کولو دپاره (۱۵۰۰) توري (۲۰۰۰) نېزې (۳۰۰) زغرې (۵۰۰) سپَره سره يو ځای کړې وه، چې مسلمانانو ته پسله هغه په لاس ورغله چې د دوی قلاوي يې فتحه کړې.

خير سعد رضي الله عنه خپل حکم وکړی يهود د ليرې ورته ګوري مګر خبر نه دي چې څه پېښه ده او زموږ په باره کې څه فيصله وسوه.

بيا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې يهود دې د بنت الحارث په کور کې چې د بني النجار څخه يوه ښځه وه بنديان سي او د دوی دپاره دې د مدينې منورې په بازار

کي خندقونه وکندل سي، د خندقو تر کندلو وروسته يې امر وکړی چي لس نفره يهود را ولی، لس نفره را وستل سوه او د هغو غاړې و وهل سوې، پاته يهود په هغه کوركي بنديان دي نه پوهيږي چي د هغو لسو نفرو سره څه وسوه، بيا يې نور لس نفره را وستل دا هم حلال کړل سوه او يهود نه دي خبر چي څه ور سره کيږي.

هلته په پاته يهودوکي يوه و ويل: دغه اوس په موږ څه کوي؟ کعب بن أسد هغه د يهودو مشر ورته وکتل او ويل: والله ما ستاسي په مثل بيعقلان نه دي ليدلي، آيا ته نه وينې چي لس نفره بيا يې او بيا نه راځي؟ په والله دغه حلالېدل دي او واقعاً هم اووه سوه نفره يهود په يوه ورځ و وژل سوه، په دغه طريقه سره هغه د غدر او خيانت ښاماران و وژل سوه، هغه کسان چي هغه خپل ټينګ عهدونه يې مات کړه او په داسي وخت کي يې د مسلمانانو پر ضد د احزابو مرسته وکړه چي مسلمانانو په خپل ژوند کي هغه ترخې ورځي تېرولې، نو دوی په خپل دغه عمل سره د جنګ د لويو مجرمانو څخه وګرځېدل، هغه مجرمان چي د محاکمې او اعدام مستحق او لائق وه، د دوی سره يو ځای هغه د بني النضير شيطان او د احزابو د جنګ لوی مجرم حُيَی بن أخطب هم و وژل سو، ځکه هغه هم هغه وخت چي قريش او غطفان ولاړل د بني قريظه د يهودو سره د دوی قلا ته ننوتی، دا هم په دې سبب چي د کعب بن أسد سره يې پر خپله هغه وعده وفاء کړې وي چي کعب يې و غدر او خيانت ته تشويقاوه چي د مسلمانانو پر ضد د احزابو ملګرتيا وکړه.

کله چي دغه حُيَی بن أخطب د وژلو دپاره را وستل سو، ده يو ښه قيمت بهاء يا ګران قيمته لباس اغوستی ؤ، مګر هغه يې له هره طرفه د يوې ګوتي پر اندازه څيرلی ؤ، دا د دې دپاره چي د مسلمانانو په ښه ورنه سي، اوس چي حُيی بن أخطب را وستل سو لاسونه يې د غاړې سره په رسۍ تړلي وه، رسول اللهﷺ ته يې و ويل: په والله ما خپل ځان ستا د دښمنۍ په سبب هيڅ وخت ملامت نه دی بللی، يعني: زه دغه ستا سره پر دښمني کولو نه پښېمانه يم او نه ځان ملامت بولم، مګر دا چي الله څوک غالبه کوي هغه غالبه کيږي او بيا يې خلکو ته مخ ور واړاوه او ويل: ای خلکو! د الله په امر نه يم ناراضه دا ليکل سوی تقدير دی الله پر بني اسرائيلو دغه وژنه ليکلې

ده او بیا کښېنستې غاړه یې په توره و وهل سوه.

ورونو! حُیَی بن أخطب یهودي د ام المومنین صفیه رضي الله عنها پلار، که ستاسي په یاد وي هغه ځوک دی: کله چي رسول الله ﷺ مدیني منورې ته په هجرت ورغلی نو دیٔ او د ده ورور ابو یاسر د رسول الله ﷺ د لیدلو دپاره ورغله او په ماښام کي ستړي هلاک بیرته کور ته راغله او د ده ورور پوښتنه ځني وکړه چي دغه سړیٔ یعني: رسول الله ﷺ هغه هغه دی؟ یعني: هغه نبي دی چي موږ ته په تورات کي ذکر سوی دی؟ ده ورته و ویل: هو! هغه دی، ویل: چي هغه دی نو څه إراده لرې؟

ده ویل: تر کومه وخته چي ژوندیٔ یم دښمني به یې کوم.

نو خود دیٔ د رسول الله ﷺ پر دښمني نه پښېمانه ؤ او نه یې ځان ملامتاوه او د هجرت په پنځم کال کي په دغه طریقه سره و وژل سو.

همدارنګه د یهودو د ښځو څخه یوه ښځه و وژل سوه او دا هغه ځوک وه چي پر خَلاد بن سُوید رضي الله عنه یې د قلا څخه د مېچني پل (لویه ډبره) را وغورځاوه او هغه یې شهید کړی، نو دغه ښځه د هغه په قصاص کي و وژل سوه.

رسول الله ﷺ دا امر هم وکړی ویل: د یهودو په نارینه وو کي که د چا وربښتان را شنه سوي وه یعني: بلوغ ته رسېدلی وي هغه و وژنی او که د چا وربښتان نه وه را شنه سوي یعني: کوچنیٔ ؤ هغه مه وژنی.

د یهودو څخه یو نفر چي نوم یې زبیر بن طابا ؤ او د یهودو د مشرانو څخه ؤ کوم وخت چي د حلالولو دپاره راوستل سو د انصارو د مسلمانانو څخه یوه نفر چي ثابت بن قیس نومېدی ولیدی، نو رسول الله ﷺ ته یې و ویل: یا رسولَ الله! دغه زبیر بن طابا ما ته را وبخښه ځکه ده د بُعاث د جنګ په ورځ زما سره کومک کړی دی. (د بُعاث جنګ تر هجرت د مخه په جاهلیت کي یو جنګ ؤ) نو ثابت بن قیس و ویل: ده په هغه ورځ زه په بندیانو کي ولیدم او ایله یې کړم، لکه څرنګه چي ده زه آزاد کړی یم غواړم چي زه یې هم آزاد کړم، رسول الله ﷺ و فرمایل: دیٔ یې ستا، نو زبیر بن طابا له مرګه خلاص سو، بیا نو زبیر یهودي و هغه انصاري ته و ویل: زه خو دي خلاص کړم مګر ښځه، اولاد او مال به مي ځي؟ انصاري بیا رسول الله ﷺ ته

ورغلې ويل: يا رسولَ الله! د ده ښځه، اولاد او مال څنګه کيږي؟ رسول اللهﷺ وفرمايل: هغه يې هم ستا په اختيار، ټول شيان يې ور و بخښل، زبير بن طابا خوشاله سو او بيا يې پوښتنه وکړه چې د کعب بن أسد سره څه کيږي؟ (کعب بن أسد د بني قريظه د يهودو مشر ؤ) نو زبير يهودي و ويل: د هغه سره څه کيږي؟ ويل هغه وژل کيږي، بيا يې وويل: د حُيَي بن أخطب سره څه کيږي؟

حُيَي بن أخطب د بني النضير د يهودو مشر ؤ، که يې ستاسي قصه په ياد وي هغه چې د مديني منورې څخه وايستل سوه او دئ بيا خيبر ته ولاړی او هلته د خيبر مشر هم سو او بيا ده او د ده ملګرو دغه دکفارو احزاب يا ډلې د مسلمانانو د جنګ دپاره سره را ټولي کړې، اوس چې کفار بيرته د خندق څخه ولاړه نو دئ د بني قريظه د يهودو سره په قلا کې پاته سو او دئ هم بندي ونيول سو.

نو دغه زبير بن طابا پوښتنه وکړه چې د حُيَي بن أخطب سره څه کيږي؟ ويل هغه هم وژل کيږي، ده و ويل: زه هم د خپل ځان دپاره په داسي ژوند نه يم خوښ چې حُيي بن أخطب او کعب بن أسد وژل کيږي او زه دي پاته يم، انصاري ويل: سړيه! ته، ستا ښځه، ستا اولاد مي له مرګه خلاص کړاست، مال مي در خلاص کړی نور نو څه غواړې؟ يهودي ويل: يا! زه خپله ښځه او اولادونه جنت ته را سره بيايم، د ټولو آزادي يې بيرته ور رَد کړه او دئ حلال کړل سو، ابوبکر الصدّيقﷺ وويل: بلکه دئ خپله کورنۍ اور ته ور سره بيايي، دا د اللهﷻ قدرت او إراده ده مسلمانانو نجات ورکړی او ژوندئ يې پرې ښاوه خو ده بد بخته بيرته هغه نجات ور رَد کړی.

د يهودو څخه يو بل نوی ځوان چې فقط څو ورځې مخ کې بلوغ ته رسېدلی ؤ، يوازي بريتو يې خط وهلی ؤ دا يې هم د وژلو دپاره راوستی ځکه هر بالغ نارينه وژل کېدی. دغه ځوان چې نوم يې رُفاعه القُرَظي ؤ د مسلمانانو په يوه ښځه پوري و مښتی زاری ورته کوي او ويل خلاص مي کړه په والله بيا لمونځ کوم، ښځه چې سلمٰی بنت قيس النجاريه نومېدل زړه يې پر وسوځل سو نو يې رسول اللهﷺ ته راوستی او ويل: يا رسولَ الله! دغه رُفاعه را وبخښه ده وعده را سره وکړه چې لمونځ به کوي، يعني: مسلمانيږي او لمونځ به کوي، رسول اللهﷺ و فرمايل: دئ پرېږدی، دا ځوان هم

له مرګه خلاص سو، رُفاعه ایمان راوړی ښه صادق او عابد مسلمان ځني جوړ سو. د قرآن مجید د حافظانو څخه سو او د هغو کسانو څخه سو چي خلک به یې د الله ﷻ دین او اسلام ته دعوتول، کله چي به په یوه علمي مجلس کي ناست ؤ وعظ او نصیحت به یې کاوه او غوښتل به یې چي قسم یادکړي نو به یې و ویل: قسم په هغه ذات چي زه یې د بني قریظه په ورځ خلاص کړم، حال دا چي زما او د مرګ په منځ کي څو ګامه پاته وه، رفاعه ته الله ﷻ د ژوند په آخري لحظو کي نجات ورکړی.

د بني قریظه د یهودو د خپل غدر او خیانت په سبب آخري حالت دغه ؤ چي نارینه یې ټول و وژل سوه، ښځي او ماشومان یې پسله هغه چي خُمس یا پنځمه حصه ځني وایستل سوه پر مسلمانانو و وېشل سوه، د آس خاوند ته درې حصې ورکول سوې چي یوه یې د ده او دوې یې د آس وې او پیاده سړي ته یوه حصه ورکول سوه او د خُمس مینځیاني د سعد بن زید الأنصاري تر مشرۍ لاندي نجد ته ولېږل سوې چي په بدل کي یې آسان او اسلحه رانیول سوه.

په مینځیانو کي د رسول الله ﷺ حصه رُیحانه بنت عَمرو بن خناقه وه، دا چي رسول الله ﷺ ریحانه په نکاح کړه؟ او که د ده ﷺ سره دغسي مینځه پاته وه؟ په دې کي اختلاف دی څوک وایي: دغسي مینځه ورسره پاته وه او څوک وایي: دا یې آزاده کړه او په نکاح یې کړه، خوزه به دلته د ریحانې د اسلام راوړلو قصه درته را نقل کړم:

رُیحانه چي د بني قریظه د یهودو په مینځیانو کي د رسول الله ﷺ حصه وه، رسول الله ﷺ دا و اسلام ته دعوت کړه، دې انکار وکړی اسلام یې نه کړی قبول، رسول الله ﷺ بیا ورته و ویل: که اسلام قبول کړې آزاده به دي کړم او په نکاح به دي کړم، هم به آزاده او هم به زما په نکاح کي سې، په دې شرط چي اسلام قبول کړې، مګر رُیحانه پر خپل دین ټینګه وه، اوس نو رُیحانه د رسول الله ﷺ په کور کي ده ځکه د ده ﷺ مینځه ده خو د رسول الله ﷺ ښه نه ځني راځي ځکه رسول الله ﷺ په دې نه دی راضي چي داسي څوک دي د ده ﷺ سره اوسیږي او هغه دي ښله اسلامه پر بل دین وي، خو یو وخت رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو کرامو سره ناست ؤ چي د یو چا د ګامو یا قدمو ږغ یې واورېدی چي یو څوک را رهي دی

(را تلونکی نفر نه معلومېږي فقط د پښو کړپئ یې اورېدل کېږي) رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه راتلونکی سړئ فلانئ دی او د ریحانې د اسلام زېری یې راته را وړی، خو سړئ مجلس ته ور داخل سو او ویل: یا رسولَ الله! د ریحانې په اسلام راوړلو زېری درکوم، رسول الله ﷺ هم د دې په اسلام خوشاله سو، په یوه روایت کي ویل کېږي چي دا یې آزاده او په نکاح کړه او په بل راجحه روایت کي ویل کېږي چي دغسي مینځه پاته سوه.

اوس چي د بني قریظه غزاء پای ته ورسېدل الله جل جلاله د خپل نېک او صالحه بنده، جلیل القدره صحابي سعد بن معاذ رضی الله عنه هغه دعاء قبوله کړې وه چي د زخم په حالت کي یې په مسجد نبوي کي په خپله خېمه کي کړې وه، هغه چي د مخه مو د احزابو یا د خندق په غزاء کي درته بیان کړه او د سعد رضی الله عنه خېمه تر اوسه هم دلته په مسجد نبوي کي پاته وه ځکه رسول الله ﷺ غوښتل چي سعد رضی الله عنه ده ﷺ ته نژدې وي او هر وخت یې خبر ونیسي، اوس چي د بني قریظه قصه پای ته ورسېدل د سعد رضی الله عنه زخم خوله خلاصه کړه او ویني ځني بهېږي، په مسجد کي د بني غِفار د قبیلې یوه بله خېمه هم ولاړه وه، دغه د ده رضی الله عنه د زخم ویني هغو ته ور و رسېدې، هغو ناري کړې: اې د خېمې خلکو! دغه څه شي دي چي ستاسي له طرفه مونږ ته را بهېږي؟ چي وې کتل د سعد رضی الله عنه له زخمه ویني بهېږي او دئ رضی الله عنه وفات سوی ؤ.

امام بخاري او امام مسلم د جابر رضی الله عنه څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ و فرمایل: د الله جل جلاله عرش د سعد بن معاذ رضی الله عنه د وفات په سبب ورېږدېدی.

امام ترمذي د انس رضی الله عنه څخه روایت کوي: کله چي د سعد بن معاذ رضی الله عنه جنازه واخیستل سوه منافقانو د سپکاوي پر ډول و ویل: دا د ده جنازه څومره سپکه ده؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: د ده جنازه ملائکو وړل.

تاسي پوهېږی چي سعد بن معاذ رضی الله عنه پنځه نیم یا شپږ کاله په اسلام کي تېر کړي دي، تر هجرت یو کال د مخه د مصعب بن عُمیر رضی الله عنه پر لاس مسلمان سو او د بني قریظه تر غزاء وروسته چي د هجرت په پنځم کال کي وه د هغه غشي په واسطه په شهادت ورسېدی چي په خندق کي په ویشتل سوی ؤ او دغه یې د مرګ په وخت کي

مقام او درجه وه چې عرش الرّحمان د ده د وفات په سبب رېږدي او په زرو ملائکې د ده جنازې ته را کښته کېږي، يا يې جنازه ملائکې وړي، دا خو په دې دنيا کې د ده درجه وه او دا چې تر مرګ وروسته په فردوس اعلى کې کوم نعمتونه ورکول کېږي، حورې او غلمان د ده خدمت کوي، هغه خبرې تر عقل او قياس لوړې دي.

دا ولې؟ يو انسان په شپږو کلو کې دغې درجې ته رسيږي؟ د روژو د نيولو شمېر يې لږ ؤ، د لمنځو د آداء کولو شمېر يې هم لږ ؤ، ډېر حجونه او ډېرې عمرې يې هم نه وه آداء کړې، نو ولې دغه مقام ته ورسېدی؟ دا ځکه چې دئ ﷺ د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ سره صادقه ؤ، د هغو په محبت کې صادقه ؤ، قربانۍ ته تيار او آماده ؤ، د ده په وينه کې د الله او رسول الله محبت پروت ؤ، نن ورځ مونږ او تاسي هم په صدق او اخلاص، په محبت او وفاء دغه مقام ته رسېدلای سو، خو ځه عزم او همت په کار دي، الله جل جلاله دې صادقه محبت او د زړه د اخلاصه اطاعت زمونږ په نصيب کړي.

د بني قريظه د قلاوو په محاصره کې د مسلمانانو له طرفه فقط يو سړئ و وژل سو چې هغه خَلاد بن سويد ﷺ ؤ، هغه چې د يهودو يوې ښځې لوړ د قلا څخه د مېچنې پل (لويه ډبره) پر را وغورځول او په دغه موده کې د مسلمانانو څخه يو بل نفر هم چې ابو سِنان بن محصن ﷺ ؤ په الٰهي مرګ سره وفات سو.

مګر ابو لبابه ﷺ؟ هغه چې د مسجد په يوه پايه يا عمود پورې يې ځان تړلی ؤ شپږ ورځې هلته تړلی پاته سو، د هر لمانځه پر وخت به يې ښځه ورته را تله د لمانځه دپاره به يې خلاصاوه د لمانځه تر آداء کولو وروسته به يې بيرته تړی او بيا د الله جل جلاله له طرفه د ده د توبې قبلېدل د سهار په وخت کې پر رسول الله ﷺ نازل سوه، په دغه وخت کې رسول الله ﷺ د ام سلمه ﷺ په کور کې ؤ.

ابو لبابه ﷺ وايي: ام سلمه ﷺ د خپلې حجرې په دروازه کې و دریدل او ما ته يې را ږغ کړه: يا ابا لبابه! زيرى، درکوم الله جل جلاله دې توبه قبوله کړه، په دغه وخت کې خلک ور وغورځېدل چې خلاص يې کړي، مګر ابو لبابه ﷺ خلک منعه کړه چې هيڅوک به مې نه خلاصوي بېله رسول الله ﷺ څخه او بيا چې رسول الله ﷺ د سهار لمانځه ته را ووتی ابو لبابه ﷺ يې خلاص کړی.

دغه د بني قريظه غزاء د هجرت د پنځم کال د ذوالقعدې په مياشت کې پېښه سوه او (۲۵) ورځې يې دوام وکړی، الله ﷻ د خندق او د بني قريظه د غزاوو په باره کې په سورة الأحزاب کې ډېر آياتونه نازل کړه چې په هغو آياتو کې د دغو واقعاتو پر مهمو نقطو تبصره کېږي، د مومنانو او منافقانو حالات بيانوي او بيا د احزابو د ذليله کېدلو حالات بيانوي او د اهل کتاب يعني: يهودو د غدر او خيانت نتيجې بيانوې.

د سلام بن أبي الحُقيق يهودي وژل

سلام بن أبي الحُقَيق چې په ابو رافع سره مشهوره ؤ د هغو يهودو د لويو مجرمانو څخه ؤ چې د مسلمانانو پرضد يې احزاب سره يو ځای کړل، په مال او اسلحه سره يې د احزابو ډېره مرسته وکړه او رسول الله ﷺ به يې همېشه آزاراوه، اوس چې مسلمانان د بني قريظه د يهودو څخه فارغه سوه نو د خزرج د قبيلې مسلمانانو د رسول الله ﷺ څخه د دغه ابو رافع د وژلو اجازه وغوښتل، لکه څرنګه چې د مخه مو درته و ويل: چې کعب بن الأشرف يهودي د أوس د قبيلې د مسلمانانو له طرفه و وژل سو، اوس د خزرج قبيله هم غواړي چې داسي يو فضيلت او افتخار ځان ته حاصل کړي لکه د أوس قبيلې چې د کعب بن الأشرف په وژلو سره لاس ته راوړی ؤ.

نو ځکه يې د رسول الله ﷺ څخه د سلام بن أبي الحُقَيق د وژلو اجازه وغوښتل رسول الله ﷺ هم د هغه د وژلو اجازه ورکړه او د دغه کار د عملي کولو په لار کې يې د ښځو او ماشومانو د وژلو څخه منعه کړل، اوس نو دغه کوچنی ټولی چې شمېر يې پنځه نفره او مشر يې عبدالله بن عتيک رضي الله عنه ؤ ټول د خزرج د قبيلې د بني سلمه څخه وه او د خپل مقصد د عملي کولو دپاره تيار او آماده سوه.

دغه کوچنی ټولی د مدينې منورې څخه و وتل او د خيبر پر طرف رهي سوه ځکه د ابو رافع قلا او استوګنه هلته وه، اوس چې د ابو رافع قلا ته ور نژدې سوه لمر لوېدلی ؤ خلک خپلو کورو او ځايو ته تللي وه، عبدالله رضي الله عنه خپلو ملګرو ته و ويل: تاسي دلې کښېنی زه ورځم او د دروازه وانه سره خوږه معامله کوم بنايي قلا ته ننوزم.

عبدالله بن عتيک رضي الله عنه د قلا د دروازې طرف ته ور نژدې سو او هلته يې کالي پر

داسي ډول سره را ټول او پورته کړه لکه څوک چي د قضاءِ حاجت دپاره کښېني.
دا داسي وخت دی چي د قلا خلک خپلو کورو ته ننوتلي دي، دروازه وان پر ناري
کړه: يا عبدالله! که غواړې چي ننوزې؟ ننوزه زه غواړم چي دروازه بنده کړم، د
دروازه وان دا خيال سو چي دئ هم د قلا د اوسېدونکو څخه يو نفر دی او عبدالله
يې په دې سبب نه ورته و ويل چي د ده نوم ور معلوم ؤ بلکه عبدالله يعني: د الله بنده
او دا په عربو کي عادت دی چي د چا نوم يې نه وي زده د عبدالله په نامه سره ورته
وايي، يعني: د الله بنده، نو دروازه وان ورته و ويل: اې د الله بنده که غواړې چي
ننوزې؟ ننوزه زه غواړم چي دروازه وتړم.

عبدالله بن عتيک ﷺ وايي: زه هم قلا ته ننوتم او هلته پټ سوم، اوس چي ټول
خلک قلا ته ننوتلي وه دروازه وان دروازه بنده کړه او د دروازې کِلي يې هلته په يوه
موږې يا مېخ وځړول، پسله څه وخته زه و کِلي ته ورولاړ سوم او د قلا دروازه مي خلاصه
کړه، دغه دروازه مي دغسي خلاصه پرېښوول او اوس په ابو رافع پسي ګورم، و مي ليده
چي ابو رافع د خپلو آشنايانو يا انډيوالانو سره په يوه لوړه کوټه يا بالا خانه کي ناست ؤ
او مجلس يې کاوه، زه هم د ده په انتظار ورته کښېنستم کله چي د ده د شپې د مجلس
انډيوالان ولاړل زه و هغې بالا خانې ته ور وختم، هره دروازه چي به مي خلاصول هغه
به مي زما له طرفه په ځان پسي تړل، دا د دې دپاره: که يهود په ما خبر هم سي خو تر څو
چي زه سلام بن أبي الحُقيق وژنم دوی په ما پسي نه سي را رسېدلای.

څو هغې کوټې ته ورغلم چي سلام بن أبي الحُقيق هلته ؤ، په کوټه کي تکه توره
تاريکه ده او دئ د خپلي کورنۍ په منځ کي دی ما ته دا نه را معلومېدل چي دئ
د کوټې په کوم ځای کي دی؟ نو مي ږغ کړه: ابارافع! ده ويل څوک يې؟ ما د ږغ پر
طرف ور و ځغستل او د توري واری مي پر وکړی، ده يوه لويه چغه وکړه او زه د کوټې
څخه را و وتم هلته ګوښه ودرېدم نه پوهېږم چي وژلی به مي وي که يا؟ دوهم وار بيا
هغې کوټې ته ور ننوتم او دا وار لکه د ده غمخور يا کومکي چي يم ما ويل: يا ابا رافع!
دا د څه شي آواز ؤ؟ ده ويل: ستا مور ته دي وَيل وي په کور کي يو سړئ دی زه يې په
توره و وهلم، وايي: زه پوه سوم چي نه مي کاري وهلی دی او نه مي وژلی دی،

نو ورغلم د توري څوکه مي د ده پر نس کښېښووله خو د ده تر شا مي و ايستل، اوس مي نو يقين سو چي و مي وژی، نو مي يوه يوه دروازه خلاصول او را وتلم څوځينو ته ورسېدم، په ځينو کي کښته کېږم زما داسي خيال سو چي ځيني خلاصي سوې او زه مځکي ته ورسېدم، خو چي زه مخ ته ولاړم ځيني نه وې خلاصي سوي او زه ولوېدم، پښه مي په پُنډۍ کي ماته سوه، پښه مي په لنګوټه ټينګه وتړل او ولاړم د قلا د دروازې سره کښېنستم ما ويل: نن شپه نه وزم څو دا معلومه نه کړم چي وژلی مي دی که يا؟ کله چي د چرګانو آذانونه سوه يوه سړي د قلا پر سر يا بام ناري کړه: د اهل حجاز تاجر ابو رافع و وژل سو، وروسته زه خپلو ملګرو ته ورغلم او ورته و مي ويل: الله جل جلاله ابو رافع و وژی، بيا نو په مدينه منوره کي رسول اللهﷺ ته ورغلم او قصه مي ورته وکړه رسول اللهﷺ و فرمايل پښه دي وغځوه، ما پښه وغځول او دهﷺ لاس پر تېر کړی پښه مي داسي جوړه روغه سوه لکه هيڅ چي نه وه په سوي.

دا د امام بخاري رحمه الله روايت ؤ.

خو ابن اسحاق رحمه الله وايي چي پنځه سره مسلمانان يو ځای و ابو رافع ته ور ننوتل او ټولو د ده په وژلو کي حصه اخيستې ده او هغه څوک چي دئ يې تر مرګه پوري په توره واهه هغه عبدالله بن اُنيس رضي الله عنه ؤ او په دغه روايت کي وايي: کله چي يې ابو رافع د شپې و وژی او د عبدالله بن عتيک پښه ماته سوه نو دئ يې واخيستی او د قلا په هغه مورۍ چي د اوبو واله يا لښتئ پکښي تېر سوی ؤ ننوتل او پټ سوه، يهودو اورونه بل کړه او هري خواته په دوی پسي وګرځېدل، څو د دوی د پيدا کولو څخه نا اميده سوه نو بيرته ابو رافع ته ورغله او د عبدالله ملګرو عبدالله واخيستی څو په مدينه منوره کي رسول اللهﷺ ته ورغله.

د دغي ډلي لېږل د هجرت د پنځم کال د ذوالحجې په مياشت کي وه.

اوس چي رسول اللهﷺ د احزابو د غزاء او د بني قريظه د يهودو څخه فارغه سو او د جنګ مجرمانو ته يې پوره جزاء ورکړه نو يې پر هغو عربو او هغو قبيلو چي د خندق په غزاء کي د مسلمانانو پر ضد را ټولي سوي او يو ځای سوي وې تأديبي حملې شروع کړې، دا هغه قبيلې او قومونه وه چي بېله زور او قوته يې د أمن

او سلامتیا ژوند نه خوښاوه، چې د دغه مقصد دپاره ځو غزاوي سوي دي او ځو سریې لېږل سوي دي او د دغو غزاوو او سریو د لېږلو څخه د اسلام نشرول هم مقصد وه.

اوس به هغه غزاوي او سریې درته بیان سي چې د هجرت په شپږم کال کي د حدیبیې تر صلحې د مخه پېښې سوي دي.

د محمّد بن مسلمه ﷺ سریه یا ټولی

دا هغه لومړی ټولی ده چې د احزاب او بني قریظه تر غزاوو وروسته لېږل کېږي، د دغي ټولی د افرادو شمېر دېرش نفره سپاره وه او د دغي ټولی مشر او قومندان محمّد بن مسلمه ﷺ ؤ، محمّد بن مسلمه ﷺ د رسول الله ﷺ د جلیل القدره اصحابو څخه دی او د اسلام د مشهورو قومندانانو څخه دی، حضرت عمر بن الخطاب ﷺ د ده په باره کي وایي: محمّد بن مسلمه په جنګ کي پر زرو نفرو حساب دی یعني: یوازي دئ ﷺ د زرو نفرو جنګ کولای سي یا د زرو نفرو سره جنګ کولای سي، نو رسول الله ﷺ دئ د هجرت په شپږم کال د محرم د میاشتي په لسم تاریخ د دېرشو نفرو سپرو په ملګرتیا په نجد کي و یوې منطقې ته ولېږی چې قُرطاء ورته ویل کېده، چې په دغه ځای کي اوسېدونکې قبیله د بني بکر بن کلاب قبیله وه او د مدینې منورې څخه اوه منزله لیري وه (د منزل څخه د یوې ورځي تګ مقصد دی) محمّد بن مسلمه ﷺ به د شپې تګ کاوه او د ورځي به پټېدی ځکه چې ځوک په خبر نه سي، کله چې قُرطاء ته ورسېدی هلته یې پر بني بکر بن کلاب ناځاپه او د هغو په بې خبرتیا کي حمله وکړه، ځرنګه چې هغو د مسلمانانو د ورتګ خبر نه درلودی ټول وتښتېدل، محمّد بن مسلمه ﷺ وکولای سوه چې له هغه ځایه ډېر غنیمتونه را وړي، په غنیمتو کي پنځوس اوښان او ډېر پسونه وه، د کفارو ښځو او ماشومانو ته یې کوم ضرر و نه رساوه، یعني: په هغو یې کار و نه درلودی، ځکه رسول الله ﷺ دغسي هدایت او امر ورته کړی ؤ، محمّد بن مسلمه ﷺ چې د خپلو ملګرو سره بیرته مدینې منورې ته تلی پر لاري یوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه چې د دغي واقعې آثار او نتایج ډېر لوی وه، هغه دا چې محمّد بن مسلمه ﷺ او د ده ملګرو پر لاري یو سړئ ولیدی

چي بيده ؤ، نو يې دغه نفر بندي ونيوی او نه يې پېژني چي دغه سړئ څوک دی.
دا سړئ د يمامې د بنو حنيفه د قبيلې د مشرانو څخه يو ډېر لوی مشر ؤ، دئ عمرې ته تلی او د مسيلمةُ الكذاب په امر او مشوره سره يې دا نيت هم درلودی چي د عمرې تر آداء کولو وروسته به مدينې منورې ته ځم او هلته به په هره طريقه سره چي وي رسول الله ﷺ وژنم، نو محمّد بن مسلمه رضي الله عنه دغه سړئ بندي کړی او نه يې پېژني چي دغه نفر څوک دی؟

کله چي محمّد بن مسلمه رضي الله عنه د خپلې ډلې سره مدينې منورې ته په کاميابي سره ورسېدی رسول الله ﷺ د دغې حملې په کاميابه کېدلو سره خوشاله سو او دوی د هغه بندي خبر ورته و وايه، کله چي رسول الله ﷺ هغه بندي وليدی وې پېژندی او ويل: آيا تاسي خبر ياست چي تاسي څوک بندي کړی دی؟ دوی ويل: يا والله! يا رسولَ الله! رسول الله ﷺ و فرمايل: دا ثُمامه بن أثال دی د بنو حنيفه د مشرانو څخه يو مشر دی او رسول الله ﷺ امر وکړی چي ثُمامه دي د مسجد د دروازې سره وتړل سي او د دغه بندي سره ښه معامله او ښه گذاره کوی.

اوس نو د مسجد دروازه د ده بندي خانه سوه او صحابهٔ کرامو به سهار او ماښام شيدې ورته را وړلې ځکه رسول الله ﷺ امر کړی ؤ چي د ده سره ښه معامله کوی، په خپله رسول الله ﷺ به هره ورځ د ده د حال پوښتنه کول او خبري به يې ور سره کولې، پوښتنه به يې څني کول: يا ثُمامه! څه حال دي دی؟ ثمامه به ويل: يا محمّد! ﷺ زما سره خير دی که مي و وژنې داسي څوک وژنې چي هغه د وينې د بدل اخيستونکي لري يعني: که ته ما و وژنې د بنو حنيفه قبيله چپ نه پاته کيږي او زما بدله اخلي (ويل کيږي چي دغې قبيلې يو لک جنگي نفر درلودل، سل زره نفره) او که عفوه را ته وکړې داسي چا ته عفوه کوې چي هغه شاکِر دی يعني: احسان دي نه هېروم او که مال او پيسې غواړې څومره چي دي خوښه وي هغومره و غواړه. يعني: د دغو درو کارو څخه چي دي هر يو زما دپاره خوښ وي هغه وکړه، رسول الله ﷺ به جواب نه ورکاوه څني رهي به سو او دئ د مسجد په دروازه کي تړلی ؤ، دوهمه ورځ بيا رسول الله ﷺ ورته راغلی خبري ور سره کوي او بيا يې هغه پوښتنه

ځني وکړه: يا ثمامه! څه حال دي دی؟ ثمامه بيا هم هغه پخوانئ جواب پر هغه طريقه ورکړی، رسول الله ﷺ قصداً دغه ثمامه د مسجد د دروازې سره تړلی ؤ څکه اصحاب کرام به يې ليدل چي تله او را تله، د هغو اخلاق او يو د بل سره احترام يې ليدی، قرآن کريم يې اورېدی، دغه درې ورځي چي دلته د مسجد د دروازې سره بندي ؤ او د مسلمانانو ښه ژوند يې ليدی د هغو د اخلاقو تر تاثير لاندي سو اسلام او مسلمانان يې ډېر خوښ سوه.

درېيمه ورځ بيا رسول الله ﷺ ورته راغلی او بيا يې هغه پوښتنه ځني وکړه، ثمامه بيا هغه جواب ورته و وايه، ويل: که مي و وژنې د بدل خاوند وژنې، که مال غواړې څومره چي دي خوښه وي وې غواړه، که مي معاف کړې يو شاکر ته عفوه کوې، رسول الله ﷺ و فرمايل: بلکه عفوه درته کوم ثمامه يې معاف او ايله کړی، ثمامه چي د رسول الله ﷺ د اخلاقو او ادب تر تاثير لاندي راغلی ؤ د مسلمانانو اخلاق او ګذاره يې ليدلي وه، قرآن مجيد يې اورېدلی ؤ، اسلام يې په زړه ننوتلی ؤ، نو ثمامه هغه نژدې اوبو ته ورغلی غسل يې وکړی او بيا رسول الله ﷺ ته راغلی او مسلمان سو بيا يې و ويل: يا رسولَ الله! د ځمکي پر مخ مي بل څوک دومره بد نه ايسېدی لکه ته، خو اوس ستا مخ تر ټولو مخانو ما ته خوښ وګرځېدی او په والله د ځمکي پر مخ مي د هيڅ دينه دومره بد نه راتله لکه ستا له دينه او اوس مي ستا دين تر ټولو اديانو خوښ دی او د هيڅ ښاره مي دومره بد نه راتله لکه ستا له ښاره او اوس داسي ښار نسته چي ستا تر ښار مي دي خوښ وي مګر کله چي ستا اصحابو زه ونيولم هغه وخت ما د عمرې نيت کړی ؤ، رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه خپله عمره دي پوره کړه او عمرې ته ولاړ سه، ثمامه هم د عمرې په نيت مکې مکرمې ته ولاړی.

څرنګه چي دئ د بنو حنيفه د مشرانو څخه ؤ نو معلومه خبره ده چي قريشو يې ډېر عزت وکړی، اوس چي ثمامه د طواف په وخت کي تلبيه وايي د اسلام او مسلمانانو تلبيه يې ويل چي هغه داسي وه:

« لبيک اللّهم لبيک، لبيکَ لا شريکَ لکَ لبيک،

انّ الحمدَ والنّعمةَ لکَ والملک، لا شريکَ لک »

او پر دغه ځای به یې بس کړه، مګر قریشو او مشرکانو په دغه تلبیه کې دغه د شرک جملې هم پر زیاتولې:

(إلاّ شریکاً هُوَ لک، تَملکُهُ وَمَا مَلَک)

اوس چې ثمامه د اسلام او مسلمانانو تلبیه و ویل، قریش په تعجب کې سوه او ورته ویل یې: یا ثمامه! اَصبأتَ؟ آیا له دینه اوښتی یې؟ ده و ویل: یا بلکه د محمّد ﷺ سره مسلمان سوی یم، قریشو ویل: موږ دي بندي کوو، *دا چې د بنو حنیفه د مشرانو څخه یو مشر مسلمانیږي؟ دا د قریشو دپاره لوی خطر ؤ ځکه د بنو حنیفه قبیله ډېره لویه قبیله ده او که هغه مسلمانان سي قریشو ته لوی مصیبت جوړیږي*، نو اوس و ثمامه ته دَمکَی او تهدیدونه ورکوي وایي: موږ دي بندي کوو، موږ دي وهو، ثمامه ویل: تاسي ما نه بندي کولای سی او نه مي وهلای سی خو پر دې سرېېره به والله تاسي ته د یمامې څخه یوه دانه غنم او حبوبات تر هغو را نه سي ترڅو چې رسول الله ﷺ اجازه نه وي کړې.

اصلاً د یمامې مځکه چې د بنو حنیفه د قبیلو ځای ؤ ډېره زراعتي مځکه وه او د مکې مکرمې د خلکو دپاره د ټولو حبوباتو لکه غنم، جواري، اوربشي او داسي نورو خوراکي موادو مصدر ؤ، د دوی ټول حبوبات یا خوراکي مواد د یمامې څخه راتله.

کله چې ثمامه بیرته خپل قوم او قبیلې ته ولاړی نو یې مکې مکرمې ته د حبوباتو وړل منعه کړه، قوم هم دا د ده خبره و منل پر مکه مکرمه یې حبوبات بند کړه، دلته په مکه مکرمه کې کاختي شروع سوه، قریشو کوښښ وکړی چې له بله طرفه خپل خوراکي مواد پوره کړي خو داسي ځای یې نه کړی پیدا چې د دوی ضرورت دي په پوره سي، کاختي ډېره سوه او اهل مکه په تکلیف سوه، قریش چې مجبوره وه او د لوږي څخه په عذاب سوه نو یې د مکې مکرمې څخه تر مدینې منورې پوري یوه ډله ولېږل او هلته یې رسول الله ﷺ ته زاری کولې چې رحم وکړه موږ ستا قوم او اهل یو په لوږه مو مه وژنه اجازه ورکړه چې موږ ته د یمامې څخه خوراکي مواد یا حبوبات را پرېږدي.

متوجه سی: د اسلام عزت کومي درجې ته ورسېدی؟ هغه مغروره قریش چې په مکه مکرمه کې یې پر مسلمانانو بندیز لګولی ؤ اوس زاری او جګې کوي.

د نبي الرّحمه، رؤف او رحيم رسول اللهﷺ زړه پر وسوځل سو او ټمامه يې امر کړی چې قريشو ته خوراکي مواد ور پرېږده، اوس حالاتو تغير وکړی د ترازو پلې واوښتې د مسلمانانو طرف درنيږي، خلک په هغه عزت او قوّت پوه سوه چې مسلمانانو لاس ته را وړی ؤ، لږ موده مخ کي مسلمانان د خندق سره محاصره وه او تر هغه د مخه د وطنه وايستل سوه مګر اوس د اسلام او مسلمانانو هغه عزت وينو چې د مکې اهل زاری ورته کوي چې خوراکي مواد ور پرېږدي دغه کوچنۍ واقعې خلک پوه کړه چې اسلام په کومه درجه کي معززه سوی دی.

د بنو لحيان غزاء

دغه رنګه د هجرت د شپږم کال د ربيع الأول يا جمادي الأول په مياشت کي رسول اللهﷺ د بني لَحيان په غزاء ووتی، بني لحيان د هغو کفارو څخه نه دي چې د خندق په جنګ کي يې اشتراک او ګډون کړی ؤ، بلکه بنو لحيان هغه خوک دي چې د ماء رجيع په فاجعه کي يې لاس درلودی او د رسول اللهﷺ د لسو نفرو اصحابو سره يې غدر او خيانت وکړی او د هغو د وژل کېدلو سبب وګرځېدل، دا هغه واقعه ده چې د خندق تر غزاء د مخه پېښه سوه او موږ يې په تفصيل سره بيان درته وکړی.

رسول اللهﷺ هغه فاجعه او خپل اصحاب نه وه هېر کړي او نه يې د بني لحيان غدر هېر ؤ، مګر څرنګه چې د بنو لحيان کورونه د مکې مکرمې حدودو ته نژدې وه او دا داسي وخت ؤ چې د مسلمانانو او قريشو او د نورو عربو په منځ کي شديدي حملې او جنګونه وه، نو رسول اللهﷺ دا مناسبه نه بلل چې په دغسي وخت کي دې هغې منطقې ته ورسي چې هغه دې د لوی دښمن يعني: قريشو منطقې ته نژدې وي مګر اوس چې احزاب ذليله سوه، د کفارو عزم او همت مات سو، کفار تر يوې اندازې په دې قانع سوه چې مسلمانانو ته ماته نه سي ورکولای، په دغه وخت کي رسول اللهﷺ دا مناسبه وليدل چې اوس د دې وخت راغلی دی چې د بني لحيان څخه د خپلو وژل سوو اصحابو بدله او انتقام واخلي، اوس چې موقع مساعده سوه نو رسول اللهﷺ په خپله د دغي حملې مشرتوب پر غاړه واخيستی او په هم دې سبب غزاء

ورته ویل کیږي، غزاء خو هغه ده چي رسول الله ﷺ په خپله اشتراک پکښي کړی وي او سَرِیه بیا هغه ده چي اصحاب کرام د رسول الله ﷺ په امر یو ځای ته لیږل سوي وي او رسول الله ﷺ نه وي ورسره ملګری.

دغه د بني لحیان په غزاءکي د مسلمانانو شمیر دوه سوه نفره ؤ چي قائد او قومندان یې په خپله رسول الله ﷺ ؤ، د بني لحیان منطقه د مدینې منورې په جنوب کي او مکې مکرمې ته نژدې واقع ده، مسلمانانو دوه سوه میله تګ وکړی خو د بني لحیان منطقې ته ورسېدل مګر بني لحیان چي غدر او خیانت یې کړی ؤ او د خپلي ګناه دروند والی ور معلوم ؤ په دې پوهېدل چي رسول الله ﷺ به یو وخت د وختو دوی ته د جزاء ورکولو دپاره ورسي ځکه رسول الله ﷺ هیڅ وخت د خپلو اصحابو او مسلمانانو پر وژل کېدلو چپ نه پاته کېدی.

نو بني لحیان په بېره کي وه او همېشه به یې احتیاط کاوه، که څه هم رسول الله ﷺ چي د مدینې منورې څخه را وتی په عوض د دې چي د جنوب او بني لحیان پر طرف رهي سي د شمال او شام پر طرف رهي سو شل میله د شام پر طرف ولاړی تر څو خلکو دا فکر وکړی چي رسول الله ﷺ د شام د حملې إراده لري او اخبار هم داسي نشرسوه چي رسول الله ﷺ د شمال د حملې إراده لري، وروسته بیرته د جنوب و طرف ته وګرځېدی څو اول د غرّان و شېلې ته ورسېدی (غران) یوه شېله ده چي د عسفان او أمج په منځ کي ده او دا هغه ځای ؤ چي د رسول الله ﷺ اصحاب کرام دلته شهیدان سوي وه، هغو ته یې د مغفرت دعاء وکړه او بیا بنو لحیان ته ورسېدی، مګر بني لحیان چي د ډیري بیري په سبب به یې همېشه احتیاط کاوه او د معلوماتو دپاره یې همېشه جاسوسان درلودل، د رسول الله ﷺ تر ورتګ د مخه یې کورونه پرې ایښې وه او د غرو و سرو ته تښتېدلي وه نو خود مسلمانانو دوی نه کړه پیدا، رسول الله ﷺ د دوی په کلي یا کورو کي دوې شپې تیري کړې او شا وخوا یې ټولیاني و لیږلې خو د بني لحیان څخه هیڅوک په لاس نه ورغله، رسول الله ﷺ د هغه ځای څخه عسفان ته ولاړی چي عسفان و مکې مکرمې ته ډېر نژدې دی او د دغه ځای څخه یې لس نفره سپاره د ابوبکرالصدّیق ﷺ په مشری مکې مکرمې ته ولیږل.

دغه ډله هم د مکې مکرمې حدودو ته داخله سوه او داسي خبر نشر سو چي مسلمانانو پر مکه مکرمه حمله وکړه، رسول الله ﷺ په دغه إجراآتو سره کفایت وکړی او خپل نفر يې سره يو ځای کړه بیرته د مدینې منورې پر طرف رهي سو. دا کار فقط د دغه دپاره وُ چي خلکو ته دا معلومه سي چي اوس حملې د مسلمانانو له طرفه کیږي او کفار پردوی حمله نه سي کولای حالاتو تغیر وکړی، د مخه به کفارو پر مسلمانانو حملې کولې مګر اوس مسلمانان پر قریشو حملې کوي، په بیرته را ګرځېدلو کي رسول الله ﷺ د مکې مکرمې او مدینې منورې په لار کي امر وکړی چي قافله یا لښکر دي توقف وکړي او په خپله رسول الله ﷺ یوه پخواني قبر ته و درېدی او په ډېر زور او شدت سره ژاړي، اصحاب کرام په تعجب کي دي د اول وار دپاره ویني چي رسول الله ﷺ په داسي شدت سره ژاړي، رسول الله ﷺ د دغه قبره سره ډېر وخت کښېنستی او بیا را ولاړ سو، کله چي قافلې ته ورسېدی په دغه وخت کي حضرت عمر فاروق ﷺ ور سره وُ نو يې ورته وویل: یا رسولَ الله! په داسي حال کي مو ولیدې چي تر نن د مخه مو پر دغسي حال نه وې لیدلی، یوه پخواني قبر ته و درېدې او ډېر شدید دي وژړل دا قبر د چا وُ؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: دا زما د مور قبر دی (*هغه چي د مدینې منورې او مکې مکرمې د لاري په منځ کي وفات سوې وه او دلته ښخه سوې وه*) نو رسول الله ﷺ و فرمایل: دا زما د مور قبر دی ما د خپل رب ﷻ څخه اجازه وغوښتل چي د خپلي مور دپاره د مغفرت طلب وکړم اجازه يې رانه کړه او اجازه مي وغوښتل چي د خپلي مور د قبر زیارت وکړم اجازه يې راته وکړه.

د دغه حدیث شریف روایت امام مسلم او ابوداؤد کوي، په صحیح مسلم کي د حدیث شریف لفظ داسي دی:

«عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اسْتَأْذَنْتُ رَبِّي أَنْ أَسْتَغْفِرَ لِأُمِّي فَلَمْ يَأْذَنْ لِي وَاسْتَأْذَنْتُهُ أَنْ أَزُورَ قَبْرَهَا فَأَذِنَ لِي» [رواه: مسلم]

او په سنن ابو داؤد کي د حدیث شریف لفظ داسي دی:

عن أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَبْرَ أُمِّهِ فَبَكَى وَأَبْكَى مَنْ حَوْلَهُ فَقَالَ.

رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «اسْتَأْذَنْتُ رَبِّى تَعَالَى عَلَى أَنْ أَسْتَغْفِرَ لَهَا فَلَمْ يُؤْذَنْ لِى فَاسْتَأْذَنْتُ أَنْ أَزُورَ قَبْرَهَا فَأُذِنَ لِى فَزُورُوا الْقُبُورَ فَإِنَّهَا تُذَكِّرُ بِالْمَوْتِ ». (رواه: ابوداؤد)

ورونو! د رسول الله ﷺ د زړا سبب هغه د مور او اولاد په منځ کي شفقت او مهرباني وه د ده ﷺ دغه شديده ژړا د خپلي مور سره د محبت، صلهٔ رحمي او مهربانۍ په سبب وه، رسول الله ﷺ زموږ معلم او لار ښوونکی دی انسانيت او شفقت را ښيي، مهرباني او رحمت را ښيي، صلهٔ رحمي او قُرابت را ښيي او دغه ټول صفتونه په ده ﷺ کي موجود وه.

تر دغه غزاء وروسته څو سريې شا وخوا لېږلي سوي دي چي اوس به په ترتيب او اختصار سره درته بيان سي.

اول: د عُکاشه رضي الله عنه سريه

د هجرت په شپږم کال کي د ربيع الأول په مياشت کي د مسلمانانو له طرفه د بنو أسد پر قبيله حمله وسوه چي د بنو أسد د قبيلې مشر طُلَيحه بن خُوَيْلِد الأسدي ؤ او دئ د هغو کسانو څخه دی چي د خندق په غزاء کي يې د مسلمانانو پر ضد اشتراک کړی ؤ، دئ او د ده قوم د کفارو ملګري وه، رسول الله ﷺ څلوېښت نفره سپاره د عُکاشه بن محصن الأسدي رضي الله عنه په مشرۍ بنو أسد ته د جزاء ورکولو دپاره ولېږل، عُکاشه رضي الله عنه چي په خپله دئ هم د بنو أسد د قبيلې څخه ؤ او مسلمان ؤ، دئ په دې سبب و لېږل سو چي دئ په خپل قوم او د هغو په لارو کي ښه بلد ؤ نو ځکه د دغه ټولۍ مشر هم دئ ؤ. کله چي دغه سرِيه هلته ورسېدل، بنو أسد بېخبره وه د جنګ دپاره يې تياري او آمادګي نه درلودل نو غرو ته وختل او دوی پوهېدل چي مسلمانان به خامخا يو وخت پر موږ حمله کوي نو يې همېشه خپل حيوانات لکه اوښان او پسونه په غرو کي پټول، اوس چي عُکاشه رضي الله عنه ورغلی او دوی غرو ته ختلي دي او په کلي کي نه اوښان سته نه پسونه، عکاشه رضي الله عنه په تعجب کي سو چي د کلي حيوانات چيري دی؟ خو د مخه يې د کلي د نفرو څخه يو نفر نيولی ؤ د هغه څخه يې تحقيقات شروع کړه چي پسونه او اوښان مو چيري دي؟ هغه ويل: که ما ته امان را کوی زه به پسونه او

اوښان دروښیم، مسلمانانو قبوله کړه ویل: ښه دی ته په امان یې، دغه سړي مسلمانان رهي کړه ډېر لیري یې بوتله، خو مسلمانان و بېرېدل چې غدر را سره و نه کړي، بیا یې دوهم وار د دغه نفره څخه پوښتني شروع کړې ویل: ته زموږ سره غدر او خیانت کوې؟ داسي ځای ته مو بیا یې چي هلته یې کمین راته نیولی دی؟ سړي و ویل: یا والله داسي نه ده بلکه حیوانات د دغه غره تر شا دي، مسلمانانو هغه ځای ته نفر و لېږل چي معلومات وکړي، رشتیا هم هلته یوه شېله په اوښانو او پسو ډکه وه، مسلمانانو هغه ټول حیوانات په غنیمت واخیستل او مدینې منورې ته یې را وستل چي دا د مسلمانانو دپاره لوی غنیمت ؤ او لکه څرنګه چي یې د هغه سړي سره وعده کړې وه او امان یې ورکړی ؤ هغه یې پرېښاوه.

دوهم: د محمّد بن مسلمه رضی الله عنه سَرِیه

همدارنګه د هجرت په شپږم کال د ربیع الأول په میاشت کي رسول الله ﷺ یوه معلوماتي او استخباراتي ډله چي شمېر یې لس نفره ؤ د (اَلقُصّه) و طرف ته چي د بني ثعلبه د قبیلو ځای ؤ و لېږل، د دغي ډلي مشر او قومندان محمّد بن مسلمه رضی الله عنه ؤ، بني ثعلبه هغه قبیله ده چي د خندق په غزاء کي یې د مسلمانانو پر ضد د کفارو ملګرتیا کړې وه، خو رسول الله ﷺ د مخه تردې چي د هجوم او حملې دپاره څوک ور ولیږي دغه لس نفریزه ډله یې د معلوماتو دپاره و لېږل چي هلته وګوري چي بني ثعلبه د جنګ دپاره تیاري لري که یا او بیا رسول الله ﷺ ته خبر را وړي، نو دغه لس نفره د معلوماتو دپاره اَلقُصّه ته د بني ثعلبه پر طرف رهي سوه، څرنګه چي بني ثعلبه د خندق په غزاء کي د کفارو په ملګرتیا ګډون کړی ؤ او په دې خبر وه چي د رسول الله ﷺ له طرفه د جزاء ورکولو حملې شروع سوي دي نو یې ډېر احتیاط کاوه او د معلوماتو دپاره یې تر ډېرو لیرو ځایو پوري نفر لېږل، خو محمّد بن مسلمه رضی الله عنه او د ده ملګرو دا فکر نه کاوه چي د دوی نفر دي د معلوماتو دپاره دومره لیري را وتلي وي، نو په بې‌غمه زړه رهي وه، دوی ویل: چي ورنژدې سو بیا به احتیاط کوو.

حال دا چي هلته د بنو ثعلبه د قبیلې څخه سل نفره د معلوماتو دپاره را وتلي وه

او په دغو لسو نفرو مسلمانانو خبر سوه، نو سلو نفرو کفارو دغو لسو نفرو مسلمانانو ته کمین ونیوی او په بې خبرتیا کې یې حمله پر وکړه، حتّی ځوک وایي چې مسلمانان بیده وه کفارو حمله پر وکړه او مسلمانان یې ټول شهیدان کړه بېله محمّد بن مسلمه ﷺ څخه چې هغه هم زخمي سوی ؤ، د کفارو دا خیال سو چې دئ هم وژل سوی دی ځکه محمّد بن مسلمه ﷺ د وژل سوو کسانو سره ځان پر مرګ واچاوه، کفار راغله مړي یې سره واړول ټول مړه وه، حتّی محمّد بن مسلمه ﷺ یې هم په پښه وواهه خو ده حرکت نه کاوه، که څه هم دئ ژوندئ ؤ ځان یې پر مرګ واچاوه، کفارو د دوی سامانونه واخیستل او ولاړل. دغه لس نفریزه ډله بېله محمّد بن مسلمه ﷺ څخه ټول شهېدان سوه، محمّد بن مسلمه ﷺ پروت دی او سترګي نه خلاصوي ځکه وایي: که سترګي خلاصي کړم بنایي یو د کفارو څخه دلته ولاړ وي او پوه سي چې زه ژوندئ یم سترګي یې پټي کړي دي او ځان یې پر مرګ اچولی دی، ډېره موده پر دغه حال پاته ؤ څو یو کړیځ یې واورېدی، دئ پوه سو چې یو نفر راغلی او د شهیدانو په منځ کي ګرځي، محمّد بن مسلمه ﷺ هغسي د مرګ پر حال ځان اچولی دی، دغه سړئ چې د وژل سوو کسانو په منځ کي ګرځي پوه سو چې وژل سوي کسان مسلمانان دي او دئ په خپله هم مسلمان ؤ، الله جل جلاله دا مقدره کړې وه چې دغه سړئ به پر دغه وخت پر دغه ځای تېرېږي، کله چې دغه سړئ پوه سو چې وژل سوي کسان مسلمانان دي د ځان سره یې وویل:

﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾

محمّد بن مسلمه ﷺ چې د دغه سړي څخه دغه جمله واورېدل پوه سو چې دا سړئ هم مسلمان دی نو ویل: سړیه! زه ژوندئ یم، هغه سړي هم دئ را پورته کړی او هلته یې د زخمو څخه معمولي او عادي علاج ور وکړی او بیا یې مدینې منورې ته را وستی دلته یې نور علاج هم وسو او جوړ سو.

دریم: د ابو عبیده عامر بن الجراح رضي الله عنه سریه

رسول الله ﷺ د دغه کال د ربیع الآخري په میاشت کې یوه څلوېښت نفریزه ډله د ابو عُبیده عامر بن الجراح رضي الله عنه په مشرۍ دغه ذي القَصّه ته چې د بني ثعلبه قبیله هلته اوسېدل ولېږل، سره د دې چې بنو ثعلبه ویښ او بیداره وه پوره احتیاط یې کاوه مګر ابو عبیده رضي الله عنه چې د شپې به یې تګ کاوه او د ورځې به پټېدی سهار د سپېدو سره یې ناڅاپه حمله بر وکړه، که څه هم حمله د هغو په بېخبرتیا کې وه بیا هم هغو وکولای سوای چې د غرو سرو ته ځني وتښتي، مسلمانانو فقط یو نفر په اسارت ونیوی او د هغو نورو سامانونه او اوښان یې په غنیمت ځني راوړل، دا یوه جزاء وه چې د بني ثعلبه قبیلې ته ورکول سوه، هغه نفر چې مسلمانانو بندي نیولی ؤ هغه مسلمان سو او پرې یې ښوده.

څلورم: جموم ته د زید بن الحارثه رضي الله عنه سَریه

د هجرت د شپږم کال د ربیع الآخري په میاشت کې رسول الله ﷺ د زید بن الحارثه رضي الله عنه په مشرۍ یوه ډله (جموم) ته چې د بني سُلیم قبیله هلته اوسېدل ولېږل بني سُلیم هغه څوک دي چې په احزابو کې یې د مسلمانانو پر ضد په (۷۰۰) نفرو ګډون او اشتراک کړی ؤ، نو ځکه رسول الله ﷺ دوی ته د ادب او جزاء ورکولو دپاره د زید بن الحارثه رضي الله عنه په مشرۍ یوه ټولۍ ولېږل، زید بن الحارثه رضي الله عنه په دغه حمله کې د مُزَینه د قبیلې څخه یوه ښځه و نیول چې حلیمه ورته ویل کېده، دغې ښځې د بني سُلیم د حیواناتو ځای ور وښاوه چې په هغه ځای کې مسلمانانو ته د کفارو اوښان او پسونه په لاس ورغله او هلته یې ځیني کفار اسیر ونیول او پاته نور یې وتښتېدل، مسلمانانو د غنیمت حیوانات او بندیان مدینې منورې ته را وستل خو رسول الله ﷺ هغې ښځې ته چې د مسلمانانو لار ښوونه او رهنمایي یې کړې وه د دې ځان او د دې مېړه او د دې مال ور وبخښل، دغه ټولې حملې پر هغو قبیلو کېدلې چې د مسلمانانو پر ضد یې د خندق په غزاء کې ګډون او اشتراک کړی ؤ.

پنځم: عیص ته د زید بن الحارثه رضي الله عنه سریه

د هجرت د شپږم کال د جمادي الأول په میاشت کي رسول الله ﷺ یوه (۱۷۰) نفریزه ډله جوړه کړه چي د دغي ټولۍ مشر او قومندان زید بن الحارثه رضي الله عنه ؤ او دغه ټولۍ يې د عیص پر طرف ولیږل چي هلته د قریشو پر یوه قافله حمله وکړي، چي دغه حملې ته حملةُ العیص ویل کیږي، عیص د یوه ځای نوم دی چي د مدینې منورې په شمال غرب کي او د مدینې منورې څخه څلور منزله لیري واقع دی او یوه غرنۍ منطقه ده چي دغه غرونه ډېر غارونه او ډیري ونې لري، مقصد داسي ځای دی چي د دغو غارو او ونو په سبب که څوک وغواړي چي دلته پټ سي ښه پټېدلای سي، عیص به بیا هم په یوه بله خوندوره قصه کي درته ذکر سي.

نو رسول الله ﷺ یوه ډله چي (۱۷۰) نفره وه او ټوله هم سپاره وه د زید بن الحارثه رضي الله عنه په مشرۍ دغه د عیص منطقې ته ولیږل چي د قریشو د یوې قافلې مخه ونیسي، ځکه د مسلمانانو اصلي او اساسي دښمنان قریش دي او د دغي قافلې مشر ابوالعاص د رسول الله ﷺ زوم او د زینب رضي الله عنها مېړه ؤ چي تر اوسه پر هغه خپل شرک پاته ؤ، د ابوالعاص سره د زینب رضي الله عنها واده تر بعثت د مخه د خدیجې رضي الله عنها په غوښتنه او خواهش سره سوی ؤ.

کله چي رسول الله ﷺ په نبوت سره مبعوث کړل سو خدیجې رضي الله عنها او د دې ټولو لونو ایمان را وړی او مسلماناني سوې خو ابوالعاص پر هغه خپل شرک پاته سو او د بدر په غزاء کي د مسلمانانو سره د جنګ دپاره د کفارو په لښکر کي را ووتی او بیا د بدر په بندیانو کي ونیول سو، څرنګه چي بندیان په فدیه خلاصېدل نو زینب رضي الله عنها چي په مکه مکرمه کي وه د خپل مېړه د خلاصولو دپاره لږ مال او د خپلي مور خدیجې رضي الله عنها هغه امېل چي دې ته يې د دې د واده په مناسبت ورکړی ؤ ور ولېږل، د دغه امېل په لیدلو سره د رسول الله ﷺ خدیجه رضي الله عنها ورپه یاد سوه نو ابوالعاص يې بېله فدیې ایله کړی، ابوالعاص هم د دغي نېکۍ په مقابل کي زینب رضي الله عنها ته د هجرت اجازه ورکړه چي خپل پلار ته ولاړه سي او دا هم مدینې منورې ته په هجرت راغله.

(دغه قصه د بدر په غزاء کي په تفصيل سره بيان سوې ده)

اوس چي زينب رضي الله عنها په مدينه منوره کي د خپل پلار ﷺ سره ژوند کوي هغه زيد بن الحارثه رضي الله عنه په دغه عيص کي چي ډېر غارونه او وُني لري کمين ونيوی، کله چي د قريشو قافله را ورسېده زيد رضي الله عنه حمله پر وکړه او ټوله قافله يې په غنيمت واخيستل، هر څه چي پکښې وه: مالونه، اوښان او ټول هغه کسان چي په دغه قافله کي وه هغه يې هم بنديان ونيول بيله ابوالعاص څخه چي هغه په تېښته ځان خلاص کړی او سخ پر مدينه منوره رهي سو، خير قافله او د هغې سره نيول سوي بنديان مدينې منورې ته راوستل سوه او د پخواني عادت سره سم ټول بنديان د مسجد د دروازې سره وتړل سوه، ابوالعاص هم په دغه شپه په پټه د زينب رضي الله عنها چي د ده ښځه ده کورته ورغلی، دروازه يې وټکول، د ها خوا ورته و ويل سوه: څوک يې؟ ده ويل: ابوالعاص، ښځه ده د خپل خاوند په را تګ سره ډېره خوشاله سوه د دې دا خيال سو چي سړی مسلمان سوی دی او راغلی خو ابوالعاص قصه ورته وکړه او د دې څخه يې وغوښتل چي ما ته جِوار او امان راکړه او د رسول الله ﷺ څخه وغواړه چي د قافلې مالونه بيرته ما ته راکړي، کله چي خلک د سهار د لمانځه دپاره سره را ټول سوه او رسول الله ﷺ د لمانځه اول تکبير و وايه، مسلمانانو هم په لمانځه شروع وکړه په دغه وخت کي د يوې ښځي ږغ واورېدل سو چي ويې ويل: ابوالعاص ته مي جِوار ورکړی دی، دا ښځه څوک وه؟ د رسول الله ﷺ لور زينب رضي الله عنها وه چي خپل خاوند ابوالعاص ته يې جِوار او امان ورکړی.

اوس خو رسول الله ﷺ په لمانځه مشغوله ؤ جواب يې نه سوای ور کولای، کله چي د لمانځه څخه فارغه سو مسلمانانو ته يې وکتل او ويل: تاسي هم هغه واورېدل کوم چي ما واورېدل؟ مسلمانانو ويل: هو يا رسولَ الله! رسول الله ﷺ و فرمايل: والله نه په خبروم نه چا راته ويلي وه دا کار زما په بې خبرتيا کي پېښ سو او اوس خبره ستاسي په اختيار کي ده هر قسم چي مو خوښه وي هغسي وکړی، اختيار يې هغو مسلمانانو ته پرې ښووی چي قافلې ته وتلي وه، هغو ويل: يا رسولَ الله! إکرام يې کوو، عزت يې کوو، ټول بنديان ايله کوو او مالونه يې هم بيرته ورکوو، نو يې

ابوالعاص د زینب رضی الله عنها د عزت او جوار په سبب پرېښاوه او د ده خپل شخصي مالونه یې ورکړه، څرنګه چې د ابوالعاص سره په قافله کې نور امانت مالونه هم ور سره وه هغه یې هم د رسول الله ﷺ د خپې او قرابت په سبب ور پرېښوول، اوس چې د ابوالعاص د عزت په سبب د قافلې ټول بندیان پرېښوول سوه، مالونه ورکول سوه. ابوالعاص چې دغه ښه معامله او نیکي ولیدل د مسلمانانو لمونځ یې ولیدی قرآن مجید یې واورېدی دا ټولو تاثیر پر وکړی مګر مسلمان نه سو، نو خپل مالونه او امانتونه یې ور سره واخیستل مکې مکرمې ته ولاړی هلته یې هغه امانت مالونه د هغو مالکانو او خاوندانو ته ور کړه، هر نفر ته یې هغه خپل شئ پوره ور ورساوه او بیا یې د ټولو هغو کسانو څخه چې د ده سره یې مالونه وه پوښتنه وکړه چې آیا ما خپلې غاړې خلاصي کړې؟ د چا څو به شئ نه وي را سره پاته؟ هغو و ویل: هو مالونه مو پوره را ورسېدل الله دې خیر درکړي، رشتیا هم أمین، صادقه او با وفاء سړئ یې، ابوالعاص و ویل: مګر زه د (لا إله إلاّ الله وأن محمّداً رسول الله) شاهدي آداء کوم او ویل ما نه غوښتل چې خپل ایمان او اسلام په مدینه کې ښکاره کړم څکه بیا به تاسې ویلای چې زموږ مالونه یې یو وړل او د دغو مالو په سبب مسلمان سو نو ما دا ښه او بهتره ولیدل چې ستاسې امانتونه درکړم او بیا خپل اسلام ښکاره کړم، بیا نو ابوالعاص مدینې منورې ته په هجرت ولاړی او رسول الله ﷺ هم زینب رضی الله عنها چې د ابوالعاص ښځه وه په هغه اوله نکاح ور سره کړه څکه تر دغه وخته هغه آیات شریف نه ؤ نازل سوی چې د مسلمانو ښځو نکاح یې د کفارو سره حراموله.

بیا هم دغه جزایي حملې پر هغو قبیلو شروع وې چې د خندق په غزاء کې یې اشتراک کړی ؤ، څرنګه چې دغه حملې کوچنۍ کوچنۍ حملې وې او کوم خاص واقعات نه دي پکښې پېښ سوي نو ذکر کولو ته یې ضرورت نه وینم.

د بني مصطلق غزاء

د هجرت د شپږم کال د شعبان میاشت را ورسېدل په دغه میاشت کې هغه لویه غزاء چې د بني المصطلق غزاء ورته ویل کېږي پېښه سوه، که څه هم دغه غزاء

د عسکري لحاظه بَرداره او اورېده غزاء نه وه مګر په دې غزاء کې داسې عجب وقائع پېښې سوه چې په اسلامي ټولنه کې یې شور او غوغا جوړ کړه. منافقین پکښې رسوا سوه، په دې غزاء کې تعزیري حدود مشروع سوه، یعني: پر ځینو ګناه کوونکو یا تهمت ویونکو په دُرو سره وهل مشروع سوه، دغې غزاء و اسلامي ټولنې ته صفاء او کرامت را وړی، دغې غزاء و مسلمانانو ته عفت او د نفس پاکي را وړل، دغه غزاء د تاریخ او سیرت علماء غَزوةُ العجائب بولي ځکه په دغه غزاء کې عجبه او نادره حادثې او واقعې پېښې سوې دي او د دغې غزاء واقعات په دې ډول سره وه:

رسول الله ﷺ ته خبر ورسېدی چې حارث بن أبي ضَرار چې د بني مصطلق د قبیلې رئیس ؤ پر خپل قوم او د عربو پر نورو قبیلو ګرځې او د رسول الله ﷺ د جنګ دپاره خلک سره را ټولوي، غواړي چې پر مدینه منوره حمله وکړي، رسول الله ﷺ د دغه خبر د تحقیق دپاره بُریده بن الحُصیب الأسلمي ﷺ ولېږی چې د دغه خبر صحي معلومات وکړي، بُریده ﷺ بني مصطلق ته ورغلی او هلته یې په خپله د حارث بن أبي ضرار سره ولیدل او خبري یې ور سره وکړې، بُریده ﷺ بیرته مدینې منورې ته راغلی او رسول الله ﷺ یې په حالاتو خبر کړی چې هو، حارث د حملې کولو إراده لري، اوس چې د رسول الله ﷺ سره د حارث د حملې کولو خبر یقیني سو نو یې ډېر ژر لښکر سره را ټول کړی چې د دغه لښکر مشرتوب په خپله رسول الله ﷺ کاوه، په دغه وخت کې د شعبان د میاشتې دوې ورځې پاته وې چې رسول الله ﷺ د بني مصطلق پر طرف حرکت وکړی، خو په دې غزاء کې د رسول الله ﷺ سره هغه منافقان هم و وتل چې تر دغه د مخه په هیڅ غزاء کې نه وه ور سره وتلي، رسول الله ﷺ په دغه لښکر کې د مهاجرینو بیرغ حضرت ابوبکر الصدّیق ﷺ ته ورکړی او د انصارو بیرغ یې سعد بن عُباده ﷺ ته ورکړی، اوس د مسلمانانو لښکر د بني مصطلق پر طرف رهي سو، څرنګه چې د بني مصطلق قبیلې هم د جنګ او حملې دپاره ځانونه تیارول نو خود د معلوماتو دپاره یې شا وخوا نفر هم لېږل، چې د اسلامي لښکر خبر ورته راوړي، مسلمانانو دغه د بني مصطلق جاسوس ونیوی او وې وژی، کله چې حارث بن أبي ضرار او د ده سره ور سره ملګرو ته د رسول الله ﷺ د را تګ او د دوی

د جاسوس د وژل کېدلو خبر ورسېدی ډېر زیات وېرېدل او د هغو نورو قبیلو عرب چې د ده سره ملګري سوي وه د بیري په سبب څني جلا سوه.

رسول الله ﷺ د لښکره سره و مُرَیسیع ته ورسېدی (مُرَیسیع) د بني مصطلق د اوبو څخه یو اوبه وې چې په قُدَید کي و ساحلي طرف ته وې او دلته یې واړول، د کفارو لښکر هم راغلی دالته یې واړول، دواړه لښکره د جنګ دپاره تیار او آماده دي.

د مخه تر جنګ حضرت عمر ﷺ میدان ته ور ووتی او کفارو ته یې ور ناري کړه: د (لا إله إلاّ الله محمّد رسُولُ الله) کلمه و وایاست، خپلي ویني مو وساتی، خپل قربیان او دوستان مو وساتی، خپل مالونه مو وساتی، یعني: مسلمانان سی زموږ د حملې څخه خلاص یاست، خو هغو د کلمې د ویلو څخه انکار وکړی، بیا د دوو لښکرو په منځ کي په غشو ویشتل شروع سوه، پسله هغه رسول الله ﷺ د یو ځایي هجوم او حملې امر وکړی د جنګ په اولو دقیقو کي د بني مصطلق د مشرانو څخه لس نفره و وژل سوه او بیرغ یې هم ولوېدی، کفارو چي دا حال ولیدی په تسلیمېدلو یې شروع وکړه او په یوه وار ټول تسلیم سوه.

نو د بني مصطلق ټوله قبیله مسلمانانو په غنیمت واخیستل، ټول مالونه، ټولي ښځي او ټول اولادونه یې په غنیمت واخیستل سوه، هغه هم په یوه حمله، ټول جنګ تر څو دقیقو زیات نه سو، سبحان الله! واقعي مسلمانانو ته دغسي آسانتیاوي پېښېږي.

نو خود ښځي د مینځیانو په شکل، هلکان د مریانو په شکل پر مسلمانانو و وېشل سوه، قصه اوږده ده مقصد دا چي د بندیانو په جمله کي جُویریه چي د بني مصطلق د قبیلې د رئیس حارث ابن أبي ضرار لور وه د ثابت بن قیس ﷺ په حصه کي ور ورسېدل او ثابت ﷺ ورته و ویل: که دغه اندازه مال راکړې زه دي آزادوم، رسول الله ﷺ هغه مال و ثابت ﷺ ته ورکړی او هغه هم آزاده کړه او بیا رسول الله ﷺ دغه جُوَیریه و اسلام ته دعوت کړه، دې هم بېله څنډه اسلام قبول کړی او رسول الله ﷺ دا په نکاح کړه، کله چي دا (ام المؤمنین) او د رسول الله ﷺ زوجه سوه صحابهٔ کرامو رغ وکړی ویل: دغه بندیان چي زموږ سره دي دا د رسول الله ﷺ اخښیان دي او دا نه ښایي چي د رسول الله ﷺ اخښیان زموږ سره بندیان یا مریان وي، نو یې د بني مصطلق

ټول بندیان آزاد او ایله کړه او هغو هم ایمان را وړی.

حضرت عائشه الصدّیقه رضی الله عنها وایي: هیڅ داسي ښځه نه پېژنم چي د هغې برکت دي پر خپل قوم تر جُویریې ډېر او زیات وي، ځکه د دې په اسلام او د رسول الله ﷺ سره د دې په نکاح د دې ټول اهل او ټوله قبیله آزاد او پرېښوول سوه.

په وروسته کي یو چا د جُویریې رضی الله عنها څخه پوښتنه وکړه چي تا څنګه ژر اسلام قبول کړی؟ حال دا چي ستا ټول قوم د مسلمانانو سره بندیان وه او دغه اوس اوس جنګ خلاص سو؟ جُوَیریه رضی الله عنها په جواب کي ورته و ویل: تر دغه جنګ درې ورځي د مخه ما خوب لیدی چي بدر یعني پوره او کامله سپوږمی –

(د څوارلسم سپوږمی یا هغه سپوږمی چي پوره وي په عربي کي بَدر ورته وایي)

– نوجویریه رضی الله عنها و ویل: ما دَرې ورځي مخ کي خوب لیدی چي بدر یعني: پوره سپوږمی د مدینې منورې څخه را پورته سي په هوا او په آسمان کي را رهي وي څو راسي زما په غېږ کي ولوېږي، ما د هغه خوب ترجمه په محمّد ﷺ سره وکړه، ما ویل: دغه هدایت او لار ښوونکی دی چي ما ته راځي.

نو اصلاً اسلام د دې زړه ته د الله جل جلاله له طرفه داخل سوی ؤ، دا د أم المؤمنین جُویریه رضی الله عنها د اسلام او د رسول الله ﷺ سره د دې د نکاح او د دې د عزت په سبب د دې د قوم د آزادېدلو قصه وه.

اوس چي جنګ خلاص سو د بني مصطلق بندیان آزاد سوه او رسول الله ﷺ بېرته د مدینې منورې طرف ته رهي سو په لارکي ډېري لوی واقعې پېښې سوې، څرنګه چي د دغو واقعو د پېښېدلو سبب رئیس المنافقین عبدالله بن أبيّ او د دد ملګري وه نو دا لازمه ده چي په اسلامي ټولنه کي د دغو منافقانو یو څه افعال او کردار بیان سي چي اورېدونکي ورونه په هر عصر او زمانه کي د منافقانو په خطرو پوه او خبر سي.

د بني مصطلق تر غزاء د مخه
او په دغه غزاء کې د منافقانو عملونه

موږ مخ کې په تکرار سره ویلي دي چې عبدالله بن اُبیٔ منافق د اسلام او مسلمانانو سره حسد او عناد درلودی خاصتاً دغه حسد او عناد يې د رسول الله ﷺ سره ډېر زيات وو ځکه د أوس او خزرج قبیلو داسي اتفاق کړی ؤ چې دیٔ د دغو قبیلو پاچا وګرځوي حتّٰی د ده د پاچهۍ د تاج دپاره يې ملغلري او مرياني سره يو ځای کړي وې، خو په دغه وخت کې مدینې منورې ته اسلام راغلی او اسلام دغه دوې قبیلې د دې څخه را وګرځولې چې د اُبیٔ د زوی متابعت دي وکړي، يا دي دیٔ د ځان پاچا وګرځوي، نو د اُبیٔ زوی دا فکر کاوه چې د ده پاچهي رسول الله ﷺ څخني واخیستل، د ده دغه عناد او حسد د هجرت د شروع څخه معلوم او ښکاره ؤ، د مخه تر دې د ده عناد ښکاره ؤ چې دیٔ په اسلام سره تظاهر او ښکاره والی وکړي او پسله هغه ښکاره ؤ چې دیٔ په ظاهره مسلمان سو.

يوه ورځ رسول الله ﷺ پر يوه بوده سپور ؤ غوښتل يې چې د سعد بن عُباده رضي الله عنه چې ناروغه ؤ پوښتني ته ورسي، په لار کي پر يوه داسي مجلس ورغلی چې هلته د اُبیٔ زوی هم ناست ؤ، د اُبیٔ زوی پزه ونیول او ویل: پر موږ دوړي مه کوی او بيا چې رسول الله ﷺ دغه مجلس ته قرآن مجید تلاوت کړی د اُبیٔ زوی و ویل: په کور کي دي کښېنه زموږ مجلسو ته مه راځه. [رواه البخاري ومسلم]

د اُبیٔ د زوی دغه عمل د مخه تر هغه ؤ چې په اسلام سره تظاهر وکړي او کله چې پسله بدره يې په اسلام سره تظاهر وکړی، بيا هم د همېش دپاره د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ او عامو مسلمانانو لوی دښمن ؤ، ټول هَم او غَم، ټول چرت او فکر يې دا ؤ چې اسلامي ټولنه څنګه سره وپاشي، مسلمانان څنګه سره متفرق او جلا کړي او د اسلام کلمه څنګه کښته او ذليله کړي، د اسلام د دښمنانو سره يې دوستي کولې، تاسي و ليدی چې د بني قينقاع د يهودو په مسئله کي يې څنګه مداخله وکړه؟ تاسي و ليدی چې د اُحُد په غزاء کي يې څومره غدر او خيانت وکړی، مسلمانان يې په

خپل منځ کي سره متفرق کول او غوښتل یې چي په دوی کي بېره او ګډوډي راولي.

د مسلمانانو د خطابستلو دپاره د دغه منافق د مکرو او چمو څخه یو دا ؤ: پسله هغه چي دئ په ظاهره مسلمان سو نو د هري جمعې په ورځ چي به رسول الله ﷺ د خُطبې ویلو دپاره کښېنستی اول به د اُبيّ زوی ولاړ سو او ویل به یې: دغه ستاسي په منځ کي رسول الله دی، الله جل جلاله په ده سره مکرمه او معززه کړاست مرسته او نصرت یې کوی، خبري یې اوری او اطاعت یې کوی او بیا به کښېنستی، وروسته به رسول الله ﷺ د خطبې ویلو دپاره ولاړ سو.

خو د ده و بې شرمۍ او سپین سترګۍ ته وګوری! په هغه جمعه چي پسله اُحُده وه سره د دې چي ده هغه لوی غدر او خیانت هم کړی ؤ، بیا ولاړ سو غواړي چي هغه خپله پخوانۍ خبره وکړي، خو مسلمانانو ترکالو ونیوی او ویل: اې د الله دښمنه! کښېنه تا هغه کارونه وکړه چي و دي کړه، ته د دغو خبرو لائق نه یې، د اُبيّ زوی د خلکو تر اوږو اوښتی او له مسجده څخه وزي، د ځانه سره وایي: کومه د شَر خبره خو به مي نه وي کړې؟ ما د ده د ملاتړ خبري کولې، د مسجد په دروازه کي د انصارو یو سړئ په مخه ورغلی د اُبيّ زوی ته یې و ویل: وَیلک! ورسه چي رسول الله ﷺ د مغفرت طلب درته وکړي، ده ویل: والله نه غواړم چي ما ته د مغفرت دعاء وکړي.

دغه رنګه د اُبيّ زوی د مسلمانانو پر ضد د بني النضیر د یهودو سره اتصالات او اړیکي درلودل، دئ ؤ چي هغو ته یې ویل: ټینګ او ثابت و دریږی که تاسي د مدینې منورې څخه وایستل سواست موږ هم در سره وزو او که ستاسي سره مسلمانانو جنګ کاوه موږ ستاسي مرسته کوو، ستاسي په باره کي د هیچا خبري نه اورو او نه یې پروا لرو.

د احزابو په غزاء کي ده او د ده ملګرو داسي کارونه کول چي د مسلمانانو په زړو کي بېره او وارخطایي پیدا کړي، هغه چي الله جل جلاله د سورةُ الأحزاب په (۱۲) نمبر آیات کي د دوی د نفاق حالات بیانوي او فرمایي:

﴿وَإِذْ يَقُولُ ٱلْمُنَٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾﴾

یعني: هغه وخت در په یاد کړه چي منافقانو او هغو کسانو چي د دوی په زړو کي د نفاق مرض ؤ ویل: الله او د الله رسول زموږ سره د روم، فارس او یمن د فتحه کېدلو

وعده نه ده کړې مګر په غرور او خطا یستلو سره. چې پوره ترجمه او قصه یې د خندق په غزاء کې درته بیان سوه، تر څو چې الله ﷻ پسې فرمایي:

﴿ يَحْسَبُونَ ٱلْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا۟ ۖ وَإِن يَأْتِ ٱلْأَحْزَابُ يَوَدُّوا۟ لَوْ أَنَّهُم بَادُونَ فِى ٱلْأَعْرَابِ يَسْـَٔلُونَ عَنْ أَنۢبَآئِكُمْ ۖ وَلَوْ كَانُوا۟ فِيكُم مَّا قَـٰتَلُوٓا۟ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾ ﴾ [الاحزاب: ٢٠]

ژباړه: دغه منافقان د کفارو پر لښکرو ګمان کوي چې په ماته او شکست سره نه دي تللي او که چیرې بیا د کفارو لښکر دوهم وار د جنګ دپاره راسي نو د دغو منافقانو دا خوښه ده چې دوی لیري له ښاره د صحرایي عربو په کلو کې و اوسیږي او هلته یا له هغه ځایه ستاسې د حال او احوال پوښتنه کوي او که چیرې دغه منافقان په تاسې کې وای نو جنګ به یې نه وای کړی مګر ډیر لږ، هغه هم د ریا دپاره.

الله ﷻ د منافقانو د زړو حال ښکاره کوي او فرمایي: دغه د کفارو لښکري خو د خندق د غزاء څخه ناکامه ولاړې، مګر دغه بېرېدونکي منافقان لا تر اوسه هم پر دې یقین نه لري چې کفارو ماته و خوړل او ولاړل او که فرضاً د کفارو لښکري بیرته راسي او پر مسلمانانو حمله وکړي، نو د منافقانو دا آرزو او تمنا ده چې د جنګ تر ختمېدلو پوري بالکل له ښاره ووزي او یوه لیري کلي ته ولاړ سي او له هغه ځایه د تلونکو او راتلونکو خلکو څخه د جنګ د حالاتو معلومات کوي، چې د مسلمانانو څه حال دی او جنګ کوم ځای ته ورسېدی؟ دغه منافقان د خولې په خبرو او په ښکاره ستاسې خیر غوښتونکي دي، خو په جنګ او د خندق په کندلو کې ډیر کار نه کوي صرف د مجبوریت په سبب او د ریا دپاره په جنګ کې لږ حصه اخلي. (*د منافقانو دغه حال دی*)

ورونو! د اسلام د دښمنانو، د کفارو او منافقانو دغه راتلونکو دسیسو ته ښه متوجه سی چې د رسول الله ﷺ د زماني څخه بیا تر اوسه پوري د دوی له طرفه د اسلام او مسلمانانو په مقابل کې دغسي رویې او طریقې عملي کیږي:

د اسلام دښمنان که یهود وه، که منافقان وه، که مشرکان وه، په دې ښه پوهېدل او نن ورځ هم ښه پوهیږي چې د اسلام کامیابي د اقتصاد په قوت سره نه ده، د اسلحې او د لښکرو د ډېر والي په سبب سره نه ده، بلکه د دوی کامیابي د دوی

د دين، د دوی د اخلاقو، د دوی د هغو قوانينو په سبب ده چي اسلامي ټولنه او افراد يې لري، کفار پوهيدل او پوهيږي چي د دغه فيض او نور، د دغه کاميابۍ او سر لوړۍ منبع رسول الله ﷺ دی او هغه ﷺ د دغو صفاتو دپاره مثل اعلٰی دی، نو کفارو ته پسله دغه پنځو کلو او اوږدو جنګو څخه دا معلومه سوه چي د اسلام پر دين او پر مسلمانانو د اسلحې په استعمالولو سره نه سو کاميابه کېدلای، نو يې پرخپلو ځانو دا لازمه کړه چي د دغه دين پر ضد به په اعلامي او تبليغاتي جنګ جنګيږو، د دغه دين اخلاق او احکام به غندو او د ټولو په مقدمه کي به زموږ د تبليغاتو اول هدف د رسول الله ﷺ شخصيت وي.

څرنګه چي منافقان د مسلمانانو د دښمنانو په صفو کي درېيم صف ؤ او بل دا چي دوی په مدينه منوره کي اوسېدل او دوی وه چي همېشه د مسلمانانو سره په تماس کي وه نو دوی کولای سوای چي په هر وخت کي د مسلمانانو مشاعر او احساساتو ته په خپلو تبليغاتو سره حرکت او تغير ورکړي، نو ځکه دغه تبليغاتي وظيفه د مدينې منورې منافقانو پر غاړه اخيستې وه، چي د دوی په سر او مقدمه کي د اُبيّ زوی ؤ او د دوی دغه تبليغاتي جنبه د احزابو تر غزاء وروسته په روښانه شکل سره ښکاره سوه او دا هغه وخت ؤ چي رسول الله ﷺ د أم المؤمنين زينب بنت جحش رضي الله عنها سره پسله هغه واده وکړی چي زيد بن الحارثه رضي الله عنه طلاقه کړه.

ورونو! په جاهليت کي د عربو تقليدي قانون دا ؤ: هر هغه څوک چي دوی به په زوی والي سره ونيوی هغه به داسي سو لکه د دوی د مَلا او نسل زوی، د دوی د جاهليت په تقليدي قانون د دَغه زوی ښځه پر هغه چا حرامه وه چي دئ يې په زوی والي سره نيولی ؤ.

نو کله چي رسول الله ﷺ د زينب رضي الله عنها سره نکاح وکړه، منافقانو ته د رسول الله ﷺ پر ضد د شر پارولو دپاره! د دوی په باطل ګمان دوه اعتراضه پيداسوه، اول دا چي دا د رسول الله ﷺ پنځمه زوجه وه او دوی به ويل: قرآن مجيد تر څلورو ښځو زياته اجازه نه ده کړې نو دا کار څنګه و رسول الله ﷺ ته صحي او جائز دی؟

دوهم: زينب رضي الله عنها د هغه چا ښځه وه چي ده ﷺ په زوی والي سره نيولی ؤ،

نو د خپل زوی د ښځي سره نکاح کول اکبرُالکبایر ګناه ده، البته دغه کار د مشرک عربو د جاهلیت په تقلیدي قانون کي داسي ؤ، نو یې په دغو موضوعاتو کي تبلیغاتو ته زور ورکړی او په دغه باره کي یې قصې او نقلونه جوړ کړه او دغه جوړ سوي تبلیغات یې په دومره جوش او شور سره نشر کړه چي متأسفانه نن ورځ هم د هغو آثار په ځینو منحرفه کتابو او ځینو جاهلو خلکو کي پاته دي او دغو تبلیغاتو د ضعیف الإیمانه مسلمانانو په زړو کي قوي اثر وکړی، تر څو چي په دې باره کي د قرآن مجید ښکاره او روښانه آیاتونه نازل سوه چي په هغو آیاتو کي د دغه قلبي امراضو علاج موجود ؤ.

او د دغو تبلیغاتو پر پراخوالي او ډېر والي دا دلالت کوي چي الله جل جلاله د سورةُ الأحزاب په شروع کي څو آیاته د دغو تبلیغاتو د رَدولو دپاره نازل کړه او رب عزوجل د سورةُ الأحزاب شروع په دغه الٰهي قول سره وکړه چي فرمایي:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ ٱتَّقِ ٱللَّهَ وَلَا تُطِعِ ٱلۡكَٰفِرِينَ وَٱلۡمُنَٰفِقِينَۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١﴾ ﴾.

ژباړه: اې نبي محمّده! ﷺ یوازي د الله جل جلاله څخه ببربره د کافرانو او منافقانو حکم مه منه، بېشکه چي الله جل جلاله ډېر عالم دی او د ښه حکمت خاوند دی.

ورونو! نن ورځ هم د اُبیّ د زوی غوندي منافقان، د اسلام دښمنان او ضعیف الإیمانه مسلمانان سته چي عیناً هغه د اُبیّ د زوی خبري تکراروي او بیانوي او د رسول الله ﷺ پر مبارک ذات ډول ډول ناوړه تورونه لګوي، آیا د اُبیّ د زوی دغه خبرو د اسلام مخه ونیول؟ او که په ټول تاریخ کي د منافقانو او د اسلام د دښمنانو خبرو د اسلام مخه نیولې ده؟ خو افسوس د هغو کم عقله او ضعیف الإیمانه مسلمانانو پر حال دی چي د دغو خبرو تر تاثیر لاندي کیږي او خپل آخرت ته بېله کومي دنیوي فایدې تاوان رسوي او ځان د دوږخ کندو ته وراچوي.

هو! هلته داسي کسان سته چي د دغو خبرو په بیانولو سره په ملیونو ملیونو ډالره اخلي لکه سلمان رُشدي، یا د ډنمارک احمقان، یا نور د دوی امثال.

هغه خو اصلاً کافران دي، د اُبیّ د زوی اولاده ده او د پیسو د ګټلو دپاره یې دغه

لا راختیار کړې ده، خو د مسلمانانو یې پرڅه؟ چې خپلې عقیدې په خپله خرابوي او د دوږخ پر طرف په خپله خوښه ورځغلي.

ورونو! دا د منافقانو هغه رول او عمل ته یوه اشاره وه چې دوی د بني مصطلق تر غزاء د مخه لوباوه او عملي کاوه او رسول اللهﷺ دغه د دوی عمل په صبر، نرمي او تلطُف سره زغامه او پرځان تېراوه، عامو مسلمانانو د دوی له شره ځانونه ساتل یا یې د دوی آزارونه په صبر سره زغمل، ځکه مسلمانانو! منافقان د هغو په رسوا او بې شرمه عمل سره پېژندلي وه، د منافقانو څخه به هر وار داسي عمل پېښ سو چې په هغه سره به رسوا او شرمنده سول، لکه اللهﷻ چې په سورةُ التوبه کي فرمايي:

﴿أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾﴾. [التوبه: ١٢٦]

ژباړه: آیا دغه منافقان نه ګوري او فکر نه کوي چې دوی په هر کال کي یو یا دوه واره په راز راز مصیبتو مبتلا کېږي، خو دوی د خپله نفاقه څخه نه توبه کاږي او نه دوی په دغه ابتلاء سره پند اخلي.

دغه ذکر سوي او د دې په مثل نور کارونه منافقانو د بني مصطلق تر غزاء د مخه کړي وه او کول یې، خو اوس هغو کارو ته متوجه سي چې دغو منافقانو د بني مصطلق په غزاء کي وکړه.

اوس چې د بني مصطلق د غزاء دپاره مسلمانان وزي او د اول وار دپاره منافقان د مسلمانانو سره په دغه غزاء کي و وتل، نو منافقانو د اللهﷻ د هغه قول مصداق ښکاره کړی چې د سورةُ التوبه په (۴۷) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿لَوْ خَرَجُوا فِيكُم مَّا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ﴾.

ژباړه: که دغه منافقان ستاسي سره په لښکر کي ووزي، نو تاسي ته به هیڅ شئ نه کي درزيات بېله فساده، خرابیه او چُغلیه او خامخا به دوی ستاسي په منځ کي چابکي وکړي په چُغلیو او نورو بدیو سره، حال دا چې دوی به ستاسي دپاره فتنه او بدي غواړي.

نو منافقانو د بني مصطلق په غزاء کي دوه واره د خپلي شريري نقشې د عملي کولو دپاره موقع پيدا کړه چي د مسلمانانو په منځ کي يې لويه پرېشاني په وجود را وړل او د رسول الله ﷺ پر ضد يې بد تبليغات شروع کړه او اوس به د دغو واقعاتو حالات په لږ تفصيل سره درته بيان سي:

اول: کله چي رسول الله ﷺ د بني مصطلق د غزاء څخه فارغه سو او د مُرَيسيع پر اوبو يې اړولي وه، د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه سره يو نوکر ورسره ؤ چي جَهجاه الغِفاري ورته ويل کېده، دغه جهجاه راغلی غواړي چي د څاه څخه اوبه واخلي، په دغه وخت کي يو بل نفر چي سِنان بن وَبَر الجُهني نومېدی او په انصارو کي د خزرج د قبيلې حليف ؤ دا هم راغلی د څاه څخه او به اخلي، د دغو دوو نفرو په منځ کي اختلاف پېښ سو څو خبره يې جنګ او حملو ته ورسېدل.

سِنان ناري کړه: يا معشرَ الأنصار! يعني: اې د انصارو ډلي! مه را ګوری.

او جهجاه ناري کړه: يا معشرَ المهاجرين! يعني: اې مهاجرينو! مرسته او کومک.

هر يو له خپله طرفه مرسته غواړي، رشتيا هم دې نارو تاثير وکړی مهاجرين د جهجاه پرطرف را ټولېږي او انصار د سِنان پر طرف را ټولېږي، قريبه ده چي د انصارو او مهاجرينو په منځ کي جنګ او لويه فتنه جوړه سي، دغه خبر رسول الله ﷺ ته ورسېدی، رسول الله ﷺ په قهر او تلوار سره راغلی، وې ليدل چي نژدې ده خلک په جنګ سره اخته سي نو يې په قهر سره وفرمايل:

« مَا بَالُ دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ ؟ دَعُوهَا فَإِنَّهَا مُنْتِنَةٌ »

ژباړه: څه پېښه ده چي د جاهليت نارې وهل کيږي؟ دغه د جاهليت کار پرېږدی دا بد بويه کار دی.

ورونو! دا چي يو څوک په باطلو او ناروا کارو کي، په ظلم او تجاوزو کي له خپله قومه مرسته او کومک غواړي دا جاهليت دی او که قوم په باطلو او ناروا کارو کي د هغه مرسته غوښتونکي مرسته او کومک وکړي دا هم جاهليت دی. دا چي نن ورځ يو څوک د تميز، فخر او تفرقې دپاره وايي: زه د فلاني ځای يا د فلاني قومه څخه يم دا د جاهليت د کارو څخه يو کار دی، عزت او شرف په اسلام کي دی، عزت او شرف

په علم او تقوٰی کې دی، په نسب او قومیت، په مال او پیسو کې عزت نسته.

شرافة الإنسان بالعلم والأدب | لا بالمال والنسب

ژباړه: د انسان شرف په علم او ادب سره دی نه په مال او نسب سره، یو څوک به خود مهاجر یا انصاري وي، یو څوک به خود د یوې منطقې او له یوه قومه څخه وي، خو دا شیان د دې دپاره ذکر کیږي چې انسان په وپېژندل سي، نه د انسان د عزت او شرف دپاره، د مسلمانانو اصلي عزت په اسلام او تقوٰی سره دی نه په وطن او قومیت سره.

خو سبحان الله! شیطان ؤ چې په دغه لحظه کې یې پر دوی دغه تاثیر وکړی او رسول اللهﷺ و فرمایل: «دَعُوها فَانّها مُنتِنةٌ» پرېږدی دغه د جاهلیت کار پرېږدی دا بد بویه کار دی نتیجه یې بده ده، دغه قومیت او قوم پرستي پرېږدی، دا چې یو څوک د خپل قوم سړئ د قومیت په نامه په ناروا او باطلو کارو کې ځان ته نژدې کوي یا یې مرسته او کومک کوي دا کار مه کوی، بلکه مسلمانان ټول سره ورونه دي، نو مسلمانان آرام سوه او هر یو پر خپل طرف رهي سو.

عبدالله بن اُبئ رئیس المنافقین هم دغه د بني مصطلق په غزاء کې د مسلمانانو په لښکر کې موجود ؤ او دئ په داسي یوه موضوع پسي ګرځېدی چې د هغې په واسطه د مسلمانانو په منځ کې اختلاف او تفرقه جوړه کړي.

مګر په دغه وخت کې چې د جهجاه او سِنان په منځ کې اختلاف پېښ سو د اُبئ زوی نه ؤ موجود، او بیا په وروسته کې دغه خبر ده ته و ویل سو: چې داسي او داسي پېښه سوه، نو د اُبئ بن سلول زوی هغو کسانو ته چې د ده سره موجود وه او ټول هم منافقان وه یوه د شر او منافقت خبره وکړه، که څه هم په دغه وخت کې چې ده دغه خبره کول ټول حاضر کسان منافقان وه، خو بیا هم هلته یو ځوان هلک ناست ؤ چې عمر یې (۱٦) کاله یا تر دغه هم کم ؤ، دغه ځوان: زید بن أرقم نومېدی او واقعي مسلمان ؤ، په دغه مجلس کې فقط دغه یو نفر واقعي مسلمان موجود ؤ او نور ټول حاضر کسان منافقان او د اُبئ د زوی ډله وه.

نو کله چې عبدالله منافق ته دغه د جهجاه او سنان د مخالفت او جګړې خبر و ویل سو ده یوه ډېره بده خبره وکړه، ویل: آیا مهاجرینو داسي وکړه؟ موږ یې په

خپل وطن کي و شړلو او پر موږ غالبه سوه؟ زموږ په ملک او ښار کي يې زموږ څخه بد راځي؟ زموږ پر احسانو يې سترګي پټې کړې؟ په والله زموږ او د دغو ورږو قریشو مثال داسي دی لکه هغه پخوا چي ویل سوي دي او وايي:

{سپئ دي چاغ کړه چي و دي داړي}

دا ډیر بد مثال ؤ او بیا یې نور هم پسي و ویل: په والله که موږ بیرته مدینې ته ولاړو هغه عزتمن خلک به هغه ذلیل خلک څني وباسي، چي د دغي خبري مقصد او معنٰی یې دا ده: موږ اهل مدینه چي د عزت خاوندان یو او دغه مهاجرین چي ذلیله قوم دی، کله چي مدینې ته بیرته ولاړسو نو به دوی له مدینې منورې څخه وباسو.

بیا یې هغو ناستو کسانو ته وکتل او ویل: تاسي یاست چي په خپلو ځانو مو دغه وکړه تاسي په خپل وطن کي ځای ورکړی، تاسي خپل مالونه ور سره تقسیم کړه، په والله که تاسي دغه خپله مرسته د دوی څخه منعه کړی دغه مهاجرین به وږي او فقیران سي او زموږ ملک به پرېږدي، د عبدالله بن أبئ منافق مقصد دا ؤ: چي تاسي د مهاجرینو سره هیڅ مرسته مه کوی، مه مالونه ورکوی مه کارونه، مهاجرین به وږي سي او مدینه منوره به پرېږدي.

لکه څرنګه چي د مخه مو درته وویل: په دغه مجلس کي یو نفر موجود ؤ چي هغه زید بن أرقم ؤ او واقعي مسلمان ؤ، د ده ایمان دغه قسم خبري نه قبلولې چي پر رسول الله ﷺ او مسلمانانو دي وسي، نو یې خپل اکا ته دغه بیان وکړی او اکا یې دغه حال رسول الله ﷺ ته ورساوه.

په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ ته دغه حال ویل کېدی حضرت عمر فاروق رضي الله عنه هم د رسول الله ﷺ سره ناست ؤ او رسول الله ﷺ ته یې و ویل: یا رسولَ الله! عُباد بن بشر امر کړه چي د أبئ زوی و وژني دا منافق دی.

رسول الله ﷺ و فرمایل: یا عمر! آیا دا ستا خوښه ده چي خلک بیا خبري کوي او وايي: محمّد خپل اصحاب وژني؟ مګر د کوچ کولو رغ وکړه، یعني: خلک په باربدلو سره امر کړه، رسول الله ﷺ ته دغه د أبئ د زوی د خبرو حال په داسي وخت کي ورسېدی چي هغه وخت د لښکر د بارَوُلو او کوچ کولو وخت نه ؤ شپه وه،

خو بیا هم رسول الله ﷺ امر وکړی چې در بار سی، دا ځکه که خلک دلته پاته وي دغه د اُبئ د زوی خبري نشرېږي او د مسلمانانو تر غوږو ور رسېږي، نو خود په نتیجه کي لویه فتنه جوړېږي، مګر که خلک په بل کار مشغوله سي او ستړي سي دا خبره پټه پاته کېږي او فتنه خاموشه کېږي، نو ځکه رسول الله ﷺ په کوچ او بارېدلو سره امر وکړی، لښکر هم دبارېدلو په کار مشغوله سو او حرکت یې وکړی.

څرنګه چي دغه وخت د بارېدلو وخت نه ؤ او د مسلمانانو هم دا عادت نه ؤ چي په دغسي وخت کي بار سي خو نن داسي بې وخته بار سوه او رهي سوه نو اُسید بن حُضیر رضي الله عنه چي د انصارو د مشرانو څخه ؤ په تعجب کي سو چي دا وخت او بارېدل؟ پوه سو چي یوه موضوع سته، چابک سو او په لښکر کي یې ځان و رسول الله ﷺ ته ورساوه، ویل: یا رسولَ الله! موږ داسي وخت رابار سوو چي تر دې د مخه پر دغسي وخت نه بارېدلو؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: آیا تا ته هغه خبره نه ده در رسېدلې چي عبدالله بن اُبئ کړې ده؟ اُسید رضي الله عنه و ویل: یا، یا رسولَ الله! هغه څه ویلي دي؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: د هغه داسي إراده ده چي مدینې منورې ته ولاړ سي هغه عزتمن خلک به د مدینې منورې څخه هغه ذلیله خلک باسي.

اُسید رضي الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! که دي خوښه وي ته هغه ځوک یې چي دئ به باسې په والله دئ ذلیله دی او ته عزتمن یې او بیا اُسید رضي الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! د ده سره نرمي کوه په والله، الله جل جلاله ته په داسي وخت کي موږ ته را وستلې چي د ده قوم د ده د تاج دپاره مَرياني سره یو ځای کولې او دئ داسي فکر کوي چي د ده پاچهي تا ځني واخیستل.

اوس خو لښکر تګ کوي مګر بیا هم هغه د اُبئ د زوی خبر کرار کرار په مسلمانانو کي نشرېدی او رسول الله ﷺ د دې دپاره چي په خلکو کي فتنه جوړه نه سي امر وکړی چي تګ ته دوام ورکړی، دغه ټوله ورځ یې تر ماښامه په لښکر تګ وکړی بېله لمانځه بل د هیڅ شي دپاره نه درېږي، شپه یې هم تر سهاره په تګ پر تېره کړه، په دغه سبا ورځ هم پسي رهي دي ترڅو چي لمر ډېر په عذاب کړه، نو رسول الله ﷺ د لښکر په اړولو امر وکړی یعني: اوس د استراحت دپاره واړوی.

خلک مځکي ته لا نه وه رسېدلي چي د ډېري سترپیا په سبب ټول بیده سوه او رسول الله ﷺ دا کار د دې دپاره وکړی چي خلک د سترپیا او د خوب په سبب د خبرو کولو دپاره وخت نه کړي پیدا.

اوس چي د اُبئ زوی منافق په دې خبر سو چي زید بن أرقم و رسول الله ﷺ ته د ده خبري رسولي دي نو رسول الله ﷺ ته ورغلی او په الله سره قسمونه یادوي چي دغه خبري چي تا ته ویلي سوي دي ما هیځکله نه دي کړي او ځیني انصار چي هلته حاضر وه هغو هم و ویل: یا رسولَ الله! ښایي دغه هلک په خبرو کي خطا وتلی وي او هغه خبري یې نه وي په یاد کومي چي عبدالله بن أبئ کړي دي، یعني ممکن دغه زید بن أرقم دروغ ویلي وي، رسول الله ﷺ هم د منافق عبدالله خبري او قسمونه ومنل.

زید بن أرقم رضي الله عنه وایي: زه دومره غمجن سوم چي د دغه په مثل هیڅ وخت نه وم غمجن سوی، ځکه د مسلمانانو په منځ کي په دروغو سره معرفي یا مشهوره سو نو وایي: د خپله ځایه او خېمې څخه نه را وتلم، تر څو چي الله ﷻ د المنافقون په سورة کي ډېر آیاتونه نازل کړه او دغه منافقان یې رسوا کړه، الله ﷻ د سورةُ المنافقون په (۷، ۸) نمبر آیاتو کي فرمایي:

﴿هُمُ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُواْ عَلَىٰ مَنۡ عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّواْۗ﴾.

ژباړه: دغه منافقان هغه کسان دي چي خپلو ملګرو ته وایي: نفقه او خپل مالونه هغو کسانو ته مه ورکوی چي د رسول الله ﷺ سره دي (چي هغه! هغه غریب مهاجرین دي) دا د دې دپاره چي دغه د رسول الله ﷺ ملګري سره متفرق سي، سره وپاشل سي، یوې او بلي خوا ته ولاړ سي. مګر الله ﷻ پسي فرمایي:

﴿وَلِلَّهِ خَزَآئِنُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَلَٰكِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ لَا يَفۡقَهُونَ ۝٧﴾.

خو د آسمانو او مځکي خزانې خاص الله لره دي مګر منافقان د الله په رزاقیت نه پوهیږي.

دغه احمقان او ناپوه منافقان په دغه هم نه پوهیږي چي د ټولو مځکو او آسمانو خزانې د الله ﷻ په اختیارکي دي او الله ﷻ یې مالک دی، رزّاق او رازِق دیٔ عز وجل دی، دا چي هر څوک مال لري هغه ته الله ﷻ ور کړی دی خو غریبان یې هم ورې

نه دي پرې ایښي.

﴿يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَآ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ ٱلْأَعَزُّ مِنْهَا ٱلْأَذَلَّ﴾.

منافقان وايي: که چیري موږ بیرته مدینې منورې ته ولاړسو نو خامخا به هغه ډېر عزتمن خلک (چي کافران او منافقان دي) د دوی په قول! دغه ډېر خوار او ذلیله خلک (چي مومنان او مهاجرین دي) د مدینې څخه باسو، مګر الله جل جلاله فرمایي:

﴿وَلِلَّهِ ٱلْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَٰكِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾.

یعني: عزت خاص الله لره دی او رسول الله لره دی او مومنانو لره دی مګر منافقان د ربُ العزت په عزت نه پوهیږي.

زید بن أرقم رضي الله عنه وايي: رسول الله ﷺ ما ته یو څوک را ولېږي، زه چي ورغلم دغه آیاتونه یې را ته تلاوت کړه او وې فرمایل: الله جل جلاله ستا تصدیق وکړی او رسول الله ﷺ د نورو مسلمانانو په حضور د زید بن أرقم رضي الله عنه غوږ ونیوی او وې فرمایل: دا هغه څوک دی چي الله جل جلاله د ده غوږ او د ده اوریدل سوي خبري تصدیق کړې، یعني: دئ درواغ نه وايي رب عزوجل یې تصدیق وکړی، دغه خبر عبدالله بن عبدالله بن أبئ ته ورسېدی.

وروڼو! دغه رئیس المنافقین عبدالله بن أبئ یو زوی درلودی چي د هغه نوم هم عبدالله ؤ، دغه عبدالله رضي الله عنه چي د منافق عبدالله زوی ؤ صالح او صادقه مسلمان ؤ او د رسول الله ﷺ د جلیل القدره اصحابو څخه دی، بلکه د هغو کسانو څخه دی چي وحي یې لیکلې، دئ رضي الله عنه د پلار د دغو ټولو کارو څخه بري او بېزاره ؤ.

دغه عبدالله چي په دغه واقعه خبر سو نو رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسولَ الله! زه خبر سوم چي تا زما د پلار د وژلو إراده کړې ده، که ته دا کار کوې پر ما امر وکړه په والله سر به یې درته راوړم، زه پر دې ېرېږم چي ته به بیله ما بل څوک په دغه کار امر کړې او بیا به ما نفس او شیطان نه پرېږدي چي د پلار قاتل مي دي د خلکو په منځ کي ژوندئ ګرځي او بیا به زما څخه هغه زما د پلار قاتل و وژل سي، نو به مي مسلمان د کافر په عوض او بدل کي وژلی وي او اور ته به داخل سم، نو که ته غواړې چي دئ و وژنې د ده په وژلو سره ما امر کړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا،

وژنم یې نه، بلکه نرمي او مهرباني ور سره کوم ترڅو پوري چي زموږ سره پاته وي ښه ملګرتیا ور سره کوم او بیا دغه عبدالله رضی الله عنه د خپل منافق پلار عبدالله بن اُبیٔ په لار کي و درېدی او د هغه پر څیګر یې توره ورکښېښوول ویل: والله وژنم دي ته به مدینې ته نه سې را ننوتلای او نه به دي مدینې ته پرېږدم ترڅو چي رسول الله ﷺ اجازه نه وي درته کړې او دا اقرار و نه کړې چي ته ذلیل یې او محمّد ﷺ عزیز او عزتمن دی.

کله چي منافق عبدالله ولیدل چي زوی یې جِدّي دی دغه خبره په رښتیا ورته کوي او د ده د وژلو قصد یې کړی دی نو ځای پر ځای و درېدی او حرکت نه کوي څو رسول الله ﷺ ته خبر و رسېدی چي عبدالله خپل پلار نه پرېږدي چي ستا بې اجازې د مدینې منورې پر طرف ولاړ سي، بیا نو رسول الله ﷺ حال ور ولېږی چي ما عبدالله بن اُبیٔ ته اجازه کړې ده چي مدینې منورې ته داخل سي، د رسول الله ﷺ د دغه امر او اجازې په سبب عبدالله رضی الله عنه خپل منافق پلار عبدالله بن اُبیٔ پرېښاوه چي د مدینې منورې طرف ته د لښکره سره رهي وي او دغه خبر په ټول لښکر کي نشر سو چي منافق عبدالله بن اُبیٔ دغسي ویلي وه او بیا خپل زوی نه پرېښاوه چي مدینې ته داخل سي، نو خود د دغه منافق حقد او حسد، عناد او عداوت نور هم ډېر او زيات سوه چي د هغه په سبب یې یوه بله خطرناکه واقعه او حادثه په وجود راوړل چي هغه د (إفک) یا د لویو درواغو خطرناکه واقعه ده، د (إفک) واقعه چي عبدالله بن ابیٔ منافق یې مؤسِس او جوړوونکی دی په داسي ډول سره وه:

د إفک یا لویو دروا‌غو حادثه

د رسول الله ﷺ دا عادت وُ چي کله به په سفر تلی او غوښتل به یې چي په دغه سفر کي د خپلو ازواجو مطهراتو څخه یو څوک ور سره بوزي، نو به یې د هغو په منځ کي قرعه کشي کول او د اُمهات المؤمنین څخه چي به د هر چا نوم را وختی هغه زوجه یې ور سره بېول، د بني مصطلق په غزاء کي حضرت عائشه رضی الله عنها د هغي قُرعه کشی په اساس د رسول الله ﷺ ملګرې وه او په دغه وخت کي د الله جل جلاله له طرفه د مسلمانو ښځو دپاره په حجاب سره امر نازل سوی وُ، نو په دغه سفر کي د عائشه الصّدّیقه رضی الله عنها

دپاره یوه کجاوه وه چې دا ﷺ به په هغه کې کښېنستل او بیا به هغه کجاوه پر اوښ اېښوول کېده، پر کجاوه به پردې ځړېدلې دا به نه معلومېده چې په کجاوه کې څوک سته که یا؟ او د دغې کجاوې دپاره مؤظف نفر وه چې د لښکر د اړولو په وخت کې به یې کجاوه کښته کول او د لښکر د بارېدلو په وخت کې به یې کجاوه پر اوښ بارول، بیا به یې اوښ د قافلې د اوښانو سره یو ځای او رهي کړی.

کله چې دغه عبدالله بن أبئ رئیس المنافقین د هغه خپلو خبرو په واسطه ذلیل او شرمنده سو نور یې هم حسد او عناد زیات سو، د الله جل جلاله قدرت دی د عبدالله منافق تر ذلیله کېدلو وروسته چې بیا قافلې نژدې و مدینې منورې ته واړول، د حضرت عائشې ﷺ کجاوه هم کښته سوه او بیا د قافلې تر بارېدلو د مخه حضرت عائشه الصّدّیقه ﷺ د اوداسه د ضرورت دپاره د لښکر څخه څه لیري ولاړل، البته داسې ځای ته چې د لښکره څخه ګوښه ؤ چې نه هغه ځای د لښکر خلکو لیدی او نه له هغه ځایه لښکر معلومېدی، تر ضرورت وروسته بیرته د لښکر ځای ته راغله خو دلته چې یې وکتل هغه د غاړې امېل یې نه ؤ هغه د اوداسه په ځای کې شکېدلی ؤ، نو دا ﷺ بیرته و هغه ځای ته ورغله چې هغه ورک سوی امېل پیدا کړي، دغه امېل د (جَزعِ ظَفار) څخه جوړ سوی ؤ، جَزع په عربي کې و مریو او ملغلرو ته وایي او ظَفار په یمن کې د یوه ځای نوم دی، یعني دغه امېل د یمني ملغلرو یا مریو څخه جوړ سوی ؤ، چې البته په هغه وخت کې یې قېمت او ارزښت هم درلودی، پردې سر بېره دغه امېل د دې هم نه ؤ بلکه دې ﷺ د خپلې خور څخه په عاریت اخیستی ؤ، نو دا ﷺ د هغه امېل په پیدا کولو پسې سرګردانه وه او په هغه پسې ګرځېدل چې دلته لښکر کوچ وکړی او بار سو.

هغه مؤظف کسان چې د حضرت عائشې ﷺ کجاوه یې پر اوښ بارول هغو کجاوه بارکړه او دا یې خیال ؤ چې دا ﷺ په خپله کجاوه کې موجوده ده، څرنګه چې حضرت عائشه ﷺ په عمر لږ او کمه وه او په بدن هم ډنګره وه، تاسي ته خو د مسلمانانو د غریبۍ او مسکنت حالات د مخه بیان سوي دي چې په نس هم نه وه ماړه نو چاغښت د کومې خوا ؤ، نو د دغه لږ عمر او ډنګرتیا په سبب هغه کسان چې د کجاوې د بارولو مؤظف وه په دغه هم نه سوه پوه چې کجاوه خالي ده او بار یې کړه،

همدارنګه هغه نفر چي د کجاوې په بارولو کي يې مرسته کول که يو يا دوه نفره واى د کجاوې خالي والى به يې حس کړى واى مګر هغه نفر هم زيات وه دا يې نه کړه حس چي په کجاوه کي څوک نسته، کجاوه بار سوه او لښکر رهي سو، کله چي حضرت عائشې رضي الله عنها خپل امېل پيدا کړى او بيرته راغله لښکر تللى ؤ، دې رضي الله عنها قصد وکړى چي دا بايد پر دغه ځاى پاته سي او هر وخت چي لښکر پوه سي چي دا نسته بيرته و دغه ځاى ته پسي را ګرځي، عائشه رضي الله عنها وايي: زه دالته په انتظار کښېنستم چي خوب راباندي غالبه سو او بيده سوم. (دا نو دلته بيده پرېږده)

د رسول الله ﷺ عادت ؤ چي همېشه به يې د قافلې يا لښکر تر شا يو نفر پرېښاوه چي دغه نفر به تر قافلې ښه وروسته پسي ور رهي ؤ او د قافلې ترشا به يې اړول، د دغه نفر وظيفه دا وه چي د قافلې څخه به هر شئ پر منزل يا پر لاري پاته سوى ؤ يابه لوېدلى ؤ يا به يې هېر سوى ؤ هغه شئ به يې ور سره اخيستى، په دغه ورځ او په دغه وخت کي دغه مؤظف نفر صفوان بن مُعَطّل رضي الله عنه ؤ او د قافلې تر شا را رهي دى څکه هغه بيا د قافلې تر شا او ډېر وروسته آرام کړى ؤ، صفوان وليده چي د قافلې څخه يو شئ پاته دى کله چي ور نژدې سو وې ليده چي هغه پاته شئ نه دى بلکه انسان دى کله چي ور نژدې سو هغه ام المؤمنين حضرت عائشه رضي الله عنها ده او بيده ده، وې پېژندل ځکه د حجاب تر امر د مخه يې ليدلې وه او پېژندل يې، نو صفوان په لوړ آواز وويل:

﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيۡهِ رَٰجِعُونَ﴾

حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: په دغه استرجاع را وينښه سوم او صفوان و ويل: يا عائشه! الله دي درباندي ورحميږي ولي پاته سوې يې؟ حضرت عائشې رضي الله عنها جواب ور نه کړى، وايي: را وينښه سوم خو د ده د پوښتني جواب مي ور نه کړى او صفوان رضي الله عنه و ويل: لَاحَولَ ولاقوَّةَ إلاَّ بِالله، حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: ما تر ده شريف او با عزته نه دى ليدلى، اوښ يې را وستى هغه يې چوک کړى او دئ په خپله ليري ولاړى او ويل: سپره سه يَرحَمُکَ الله.

صفوان رضي الله عنه د دې دپاره ليري ولاړى چي دغه د اوښ د سپرېدلو وخت او حالت هم و نه ويني، وايي: کله چي زه سپره سوم نو راغلى او اوښ يې رهي کړى او ډېر تېز تګ يې کاوه څو په لښکر پسي ور ورسېدى.

دغه واقعه تر دغه ځايه پورې عادي او طبيعي واقعه ده، د صحراء او قافلو په ژوند کې داسې شيان هم پېښېدل او هم ډېر پېښ سوي وه، خلک پاک او عفيف، امين او ايمانداره وه، حتّی د کفر او جاهليت په زمانه کې تعفف او پاکي د عربو عادت ؤ، نو هيچا په دې واقعه کې نه چرت واهه او نه يې په زړه کې څه ور ګرځېدل خاصتاً بيا صحابهٔ کرامﷺ اجمعين چي د رسول اللهﷺ سره يې داسي ژوند کاوه لکه د دهﷺ اولاد، رسول اللهﷺ يې لکه پلار او ازواج مطهرات يې لکه ميندې او بيا خاصتاً صفوانﷺ چي په دين او عبادت، حياء او پاکي سره مشهوره ؤ، نو دا يوه عادي او د نظره وتلې واقعه وه چي پېښه سوه، هيچا هم سر نه په وګرځاوه ځکه دا يوه داسي عادي او معمولي واقعه وه چي مثل يې ډېر ځله پېښ سوی ؤ.

مګر هلته يو د حسد مار وهلی موجود ؤ چي د بغض او عناد، حقد او حسد زهر يې په بدن کي ايشېدل او د ربﷻ څخه يې يو څوک غوښتی چي دغه خپل زهر پر توی کړي چي هغه د اُبئ زوی رئيس المنافقين ؤ او دغه د حضرت عائشيﷺ د پاته کېدلو واقعه ډېر ژر د اُبئ د زوی تر بې عزته کېدلو وروسته پېښه سوه.

څرنګه چي د اُبئ زوی يوازي دا نه چي منافق ؤ بلکه د منافقانو استاد او معلم هم ؤ او زړه يې د هغه بې عزتئ په سبب په بغض او عناد هم ډک ؤ او دلته صفوان بن مُعَطّلﷺ لښکر ته را ورسېدی او زموږ مور حضرت عائشهﷺ پر اوښ سپره ور سره ده، نو دغه عبدالله بن اُبئ رئيس المنافقين ډېره خبيثه او معنٰی درلودونکې جمله و ويل، ويل: ستاسي د ملګرې ښځه د صفوان سره؟ والله نه دئ له دې څخه خلاص سوی دی، نه دا د ده څخه (العياذ بالله) دا د افک او لويو درواغو خبره ده، دغه خبيثه جمله د خبيثي خولې څخه د اُم المؤمنين حضرت عائشه الصدّيقهﷺ پر شرف طعن ؤ.

د اُبئ زوی منافق دغومره و ويل، مګر دا خبره د ده د خولې څخه بلي خولې ته او د هغې څخه بيا بلي ته نقلېدل، لکه څرنګه چي د ضعيف النّفسه خلکو عادت دی چي د يوه کارګه څخه سل کارګان جوړوي هر يوه پر دغه جمله د خپلي بيعقلتيا او بد بختئ پر اندازه زياتوب کاوه، په خپله عبدالله بن اُبئ منافق په پوښږ پېچلي معنا داره خبره وکړه چي د بدو الفاظو صراحت نه ؤ پکښي موجود، مګر په دغه حالت کي چي

له یوه ځخه و بل ته نقلېدل خبره په صریح او واضحه الفاظو بیانېدل، چې دا هغه إفک دی چې الله جل جلاله په سورة النور کې ذکر کړی دی (إفک) و هغو لویو دروا غو ته ویل کیږي چې په انتهایي درجه کې له حقیقته ځخه لیري وي.

حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: زه په هیڅ نه وم خبره او نه چا څه راته ویل، خو کله چې دا رضي الله عنها له غه سفره بیرته مدېنې منورې ته راغله او د رسول الله ﷺ کور ته ورغله سمدستي ناروغه سوه، فقط د بني مصطلق ځخه رارسېدل وه چې ډیره شدیده ناروغه سوه او دغه ناروغي یې تر شلو ورځو زیاته ور سره وه، دا رضي الله عنها په هغو خبرو چې د دې په باره کې د خلکو په منځ کې نشرېږي د خپلي ناروغۍ په سبب هیڅ نه ده خبره.

حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: ما په ټولو حالاتو کې هیڅ تغیر نه لیدی، ټول ژوند پر خپل پخواني حالت ؤ صرف دومره فرق مې حساوه چې رسول الله ﷺ هغه پخوانۍ مهرباني نه را سره درلودل، دا ځکه چې رسول الله ﷺ د دغه خبر په نشرېدلو سره دنه په زړه کې ډېر خواشیني ؤ او په ښکاره سره یې ما ته هم څه نه ویل.

په پخوا کې یې عادت ؤ چې زما سره به یې نرمي او پستې خبري کولې خاصتاً په هغه وخت کې چې زه به ناروغه وم، مګر دا وار یې هغه پخوانۍ مهرباني نه را سره درلودل، ځرنګه چې زما د ناروغۍ په سبب زما مور هم را سره وه رسول الله ﷺ چې به کورته راغلی فقط دومره به یې و ویل: څه حال یې دی؟ څنګه ده؟ (کیفَ تِیکُم) تر دغه زیات یې نورځه نه ویل، خیر زه دغه د ناروغۍ په حالت کې وم او په هیڅ نه وم خبره چې خلک څه وایي او څه پېښه ده څو ناروغي مې څه سپکه سوه، نو یوه شپه د اُم مسطح سره د آداء حاجت دپاره مناصِع ته و وتم، مناصِع د یو ځای نوم دی چې اهل بیت کرام به د حاجت د رفعه کولو دپاره دغه ځای ته ورتله.

تاسي ته معلومه ده چې پخوا دنه په کوروکې دغسې ځایونه نه وه لکه نن ورځ چې په هر کور کې د ضرورت د رفعه کولو دپاره ځایونه سته چې څوک حمام، څوک مکان، څوک بیت الخلاء یا کناراب ورته وایي، په پخوا کې دغه ځایونه په کوروکې نه وه موجود او د کور انسانان به دباندې وتل هغه هم د کورو ځخه لیري (*او ښځې به د شپې وتلې*) نو حضرت عائشه رضي الله عنها د ضرورت دپاره د اُم مسطح سره دباندې و وتل

(د دغې نښځې زوی مسطح بن أبي مسطح د هغو کسانو څخه دی چې د إفک په موضوع کې یې په صراحت سره خبري کړي دي او واضحه الفاظ یې ویلي دي)
هلته پر لاري د مسطح د مور پښه په خپلو کالو کې بنده سوه او پرمخې غځاره سوه، نو د مسطح مور و ویل: الله دې مسطح هلاک کړي، یا الله دې مسطح ذلیله کړي، حضرت عائشې ﷺ ورته و ویل: دا دې بده خبره وکړه ته داسې سړي ته ښرا کوې؟ چې هغه د رسول الله ﷺ ملګری دی او بدر ته هم حاضر سوی دی.

مسطح ﷺ د هغه کسانو څخه دی چې په بدر کې یې اشتراک کړی دی او د هغو درجه خو تاسې ته معلومه ده، مګر شیطان (أعوذُ بالله مِنهُ) چې پر چا غالبه سي هر کار په کوي، د مسطح مور په تعجب کې سوه چې عائشه ﷺ څنګه د هغه دفاع کوي، نو د مسطح مور ورته و ویل: اې خورې ته نه یې خبره چې هغه ستا په باره کې څه وایي؟ دې ویل یا، څه وایي؟ د مسطح مور هغه د إفک د خلکو په خبرو خبره کړه.

حضرت عائشه ﷺ چې په هیڅ نه وه خبره اوس أم مسطح ټول بیان ورته وکړی چې د مسلمانانو په منځ کې څه پېښه ده، حضرت عائشه الصّدّیقه ﷺ وایي: په هیڅ نه وم خبره! ناروغه او بې خبره وم، نو وایي: والله له ډېره غمه د هغه خپل ضرورت دپاره نه تلای سوای او نه ولاړم، بیرته کور ته راغلم او دومره مې وژړل چې د ډېرې ژړا په سبب قریبه وه چې سینه مې وچوي.

ورونو! د اسلام د دښمنانو دسیسو او بېځایه تبلیغاتو ته متوجه سې: د هغه وخته څخه تر اوسه پورې قسم قسم تهمتونه او بهتانونه وایي، حتّٰی زمونږ مسلمانانو مور ام المؤمنین حضرت عائشه الصِّدِّیقه ﷺ یې په دغه درد او غم اخته او مبتلا کړه، دا هم د اسلام د دښمنانو یوه دسیسه وه، نو حضرت عائشه ﷺ وایي: پر هغه خپله ناروغې مې یو بل تشویشې او عصبي مرض هم زیات سو، کله چې رسول الله ﷺ کور ته راغلی ما ورته و ویل: اجازه راکوې چې دغه ناروغې د پلار په کور کې تېره کړم؟ اصلاً زما مقصد دا وُ چې د هغو څخه د دغه خبر په باره کې معلومات وکړم، رسول الله ﷺ اجازه راکړه او زه د رسول الله ﷺ له کوره د خپل پلار ابوبکر الصدِّیق ﷺ کور ته ولاړم او هلته مې د خپلې مور څخه پوښتنه وکړه چې اې مورې! دغه خلک څه وایي؟

مور مي را ته وويل: لوري دا موضوع پر ځان سپکه کړه په والله داسي ښځه نسته چي هغه دي پر خپل خاوند ګرانه وي او بُني دي هم و لري چي پر هغې دي خبري و نه سي، دا يې د مور له طرفه تسلّي وه.

اوس نو په دغه وخت کي خبر نور هم نشرېږي او خلک خبري کوي، د الله جل جلاله له طرفه هم وحيِ نه نازلېږي، وحيِ قطعه دي، په دغه ټوله موده کي جبريل عليه السلام و رسول الله ﷺ ته نه راغلی، په دې کي هم الٰهي حکمت ؤ، مسلمانانو ته عبرت او لارښوونه وه چي دغسي خبري باید و نه کړي، يو پر بل يې باید د ښو ګمان وي.

کله چي رسول الله ﷺ دا حال وليدی چي خبر نور هم نشرېږي خلک دا موضوع نه هېروي بلکه پر دغسي خبرو نور هم جرئت کوي او د خلکو خبري هم نه سي ردولای ځکه کوم ښکاره دليل نه لري او وحيِ هم نه ورته راځي، نو نه ورته معلومېده چي د دغي موضوع په مقابل کي څه وکړي؟ يوه ورځ يې خلک سره راټول کړه او رسول الله ﷺ منبر ته وختی په خطبه ويلو يې شروع وکړه، د خبرو په جمله کي يې دا هم وويل: څه سبب دی چي ځيني خلک ما په خپله کورنۍ کي آزاروي؟ او قسم په الله چي ما په دوی کي (يعني: په خپل اهل کي) بېله خيره بل څه نه دي ليدلي او دا خبره هم په يوه داسي سړي پوري تړي چي هغه زما د اصحابو څخه دی، په والله ما د هغه څخه بېله خيره او ښو اخلاقو بل شئ نه دی ليدلی او هيڅ وخت زما د کورو څخه يوه کور ته نه دی ننوتلی مګر زما سره، يعني: هيڅ وخت بېله ما يوازي دئ زما کور ته نه دی ورغلی او دا امکان نه لري چي زما په حضور دي داسي شئ پېښ سي، دلته نو اُسيد بن حُضير رضي الله عنه چي د أوس د قبيلې مشر او رئيس ؤ ولاړ سو.

دا خو درته معلومه ده چي د إفک د مسئلې مؤسس او جوړوونکی عبدالله بن اُبيّ منافق ؤ او هغه د خزرج د قبيلې ؤ او اُسيد بن حُضير رضي الله عنه د أوس د قبيلې مشر دی، کله چي سعد بن معاذ رضي الله عنه وفات او شهيد سو اُسيد رضي الله عنه د أوس د قبيلې مشر و ټاکل سو.

نو اُسيد رضي الله عنه ولاړ سو او ويل: يا رسولَ الله! دغه سړئ چي تا آزاروي که د أوس د قبيلې څخه وي مونږ يې چاره کوو او که چيري زمونږ د ورونو د خزرج د قبيلې څخه وي ته امر را ته وکړه قسم په الله دغه سړئ د دې لائق دی چي غاړه يې په توره

ووهل سي، يعني: هغه څوک چي ستا په شرف كي خبري كوي هغه بايد ووژل سي.

د اُسيد رضی الله عنه د خبرو په مقابل كي سعد بن عُباده رضی الله عنه چي د خزرج د قبيلې رئيس ؤ ولاړ سو او ويل والله ته دروا غ وايې هيڅ وخت يې غاړه نه پرې كيږي په والله تا دغه خبره نه كول مګر ته پوهيږي چي دغه نفر د خزرج څخه دی (*څکه ټولو خلکو ته دا معلومه وه چي د دغي خبري تر شا عبدالله بن اُبئ رئيس المنافقين ولاړ دی*) نو ويل: كه چيري دغه نفر ستا د قوم يعني: أوس څخه وای بيا دي دغه خبره نه كول، دوهم وار بيا اُسيد رضی الله عنه ولاړسو او د سعد بن عُباده رضی الله عنه په جواب كي يې وويل: قسم په الله ته دروا غ وايې ته منافق يې او د منافقانو دفاع كوې، اوس په خپله د صحابهٔ كرامو په منځ كي فتنه جوړيږي، دا هغه د انصارو د قبيلو مشران دي.

ښه متوجه سي: دغه فتنه د دوی منځ ته څنګه راغله؟ او چا را وړل؟ د منافق عبدالله د تبليغاتو اثر او تاثير تر كومه ځايه ورسېدی؟ كله چي رسول الله ﷺ دغه حال او دغه فتنه وليدل، صحابهٔ كرام يې په بيرته تللو امر كړه او دئ ﷺ له منبره را كښته سو.

رسول الله ﷺ غوښته چي د وی سره مشوره وكړي او دغه خبره پای ته ورسيږي خو هغه خبره نوره هم تر داسي اندازې اوږده او توده سوه چي د انصارو په منځ كي يې د شر پيښېدلو امكانات منځ ته رواړل، قريبه وه چي د مسلمانانو په منځ كي شر پيښ سي، اوس رسول الله ﷺ فكر كوي چي څه بايد وكړي؟ نو يې ده ﷺ ته هغه نژدې نفر چي د اهل بيت څخه وه را وغوښتل چي يو يې اُسامه بن زيد رضی الله عنه ؤ، څكه د اسامه پلار زيد بن الحارثه رضی الله عنه د رسول الله ﷺ د زوی په درجه كي ؤ، يو خو د رسول الله ﷺ په كور كي لوی سوی او تربيه سوی ؤ او بل يې تر اسلام د مخه په زوی واله نيولی ؤ، نو اسامه بن زيد رضی الله عنه د رسول الله ﷺ د كور سړئ ؤ او پر رسول الله ﷺ ډېر ګران هم ؤ او پوره باور يې په درلودی او بل يې حضرت علي رضی الله عنه را وغوښتی، دوی دوه يې سره يو ځای كړه او ويل: تاسي په دغه موضوع كي څه فكر كوی؟ دا څنګه حالات پيښ دي؟ اسامه بن زيد رضی الله عنه ډيره واضحه او مستقيمه خبره وكړه ويل: يا رسولَ الله! تا ته خپل اهل ښه در معلوم دي او موږ هم ستا اهل پيژنو د هغو په باره كي بېله ښه والي بل هيڅ شئ موږ نه دی ليدلی، دغه خبري ټولي دروا غ دي او پر

درواغو غوږ مه نیسه، د اسامه رضي الله عنه د ټولو خبرو مقصد دا ؤ: چي یا رسولَ الله! ته په دې خبرو هیڅ مه خواشینی کېږه او مه غوږ پر نیسه.

حضرت علي رضي الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! ښځي ډیري دي، یعني: که دلته تا ته کوم مشکل پېښ وي تا ته د دې سره ژوند کول ضروري او لازمي نه دی، مګر د عدل او انصاف په سبب د هغي خادمي او مینځي څخه معلومات او پوښتنه وکړه کومه چي د حضرت عائشې ﵂ سره ژوند کوي ځکه خادمه همېشه د هغې سره حاضره او په تماس کي وي، که کوم شئ موجود وي هغه باید په خبره وي نو د هغې څخه پوښتنه وکړه هغه به حال درته و وایي، رسول الله ﷺ د حضرت عائشې ﵂ خادمه چي بُریره نومېدل را وغوښتل او رسول الله ﷺ پوښتني ځني کوي.

هغې و ویل: والله ښه والي مي بل شئ نه دی لیدلی قسم په الله چي هیڅ وخت مي بدي نه ده پکښي لیدلې، بیا نو حضرت علي رضي الله عنه ورولاړسو د بُرَیرې په وهلو یې شروع وکړه او ویل: رسول الله ﷺ ته رشتیا و وایه، بُریره وایي: په والله ما هیڅ وخت بدي نه ده لیدلې مګر یوه ورځ ما اوړه خشته کړه او بیا مي دباندي یو کار درلودی ما غوښتل چي دباندي ولاړه سم نو مي عائشې رضي الله عنها ته و ویل: پر دغو اوړو پام او فکر کوه او زه ولاړم، دې هغه اوړه هېر کړي وه او پسونه راغله هغه اوړه یې وخوړل، په ټول عمر مي د عائشې څخه دغه یوه خطاء لیدلې ده بېله دغه په والله ما هیڅ بدي او شر نه دی پکښي لیدلی.

دلته نو نسبت و رسول الله ﷺ ته خبره پای ته ورسېدل، د هغه ﷺ په نېز قصه واضحه او روښانه سوه مګر خلک ډیري خبري کوي او دا خبري پر سړي تاثیر کوي او په خواشینی کیږي، دغه حالت نور هم دوام درلودی څو یو وخت رسول الله ﷺ د حضرت ابوبکر الصدیق رضي الله عنه کور ته ورغلی او حضرت عائشې رضي الله عنها ته یې د تقوٰی، دیانت او توبې خبري وکړې، حضرت عائشه ﵂ وایي: زه په تعجب کي سوم چي نور خلک خو پرېږده حتّٰی رسول الله ﷺ هم پر ما شک لري؟

رسول الله ﷺ ورته و ویل: یا عائشه! ستا په باره کي ما ته دغسي او دغسي ویل سوي دي که ته بري یې الله ﷻ به هم تا بري کړي او که چیري یوه ګناه در څخه پېښه

سوې وي د الله جل جلاله څخه د مغفرت طلب وکړه او توبه ورته وکاږه، که یو انسان په خپله ګناه سره اعتراف وکړي او بیا الله جل جلاله ته توبه وباسي الله جل جلاله توّاب او رحیم دی د انسان توبه قبلوي، حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: کله چي رسول الله ﷺ دغه خبره راته وکړه له ډېره غمه او نا امیدیه مي په سترګو کي اوښکي وچي سوې، نو مي خپلي مور او خپل پلار ته وکتل-

ورونو! دا هغه اشده، سخته او مشکله مسئله او فتنه ده چي پر حضرت ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه د ده په عمر کي تېره سوې ده، څکه تعارض پر شرف سپکه مسئله نه ده.

تاسي پوهېږئ چي دغه یوه میاشت به پر ابوبکر الصدیق رضي الله عنه څنګه تېره سوې وي؟ خو بیا هم په دغه حساسه مرحله کي د صدّیق رضي الله عنه صدق او ایمان وځلېدئ.

هغه داچي دغه د إفک په غمجنه موده کي هغه چي د صدّیق رضي الله عنه لور او زموږ مور حضرت عائشه رضي الله عنها په دغه لویو درواغو سره متهمه وه یوه ورځ سهار حضرت ابوبکر الصدیق رضي الله عنه د خپل کور پر بام ناست ؤ او د قرآن مجید تلاوت یې کاوه په دغه وخت کي یې د کور د ننه څخه د خپلي لور حضرت عائشي رضي الله عنها او د هغې د مور ام رومان ژړا واورېدل د ده رضي الله عنه تر سترګو هم اوښکي راتوی سوې او وې ویل: والله دا داسي تهمت دی چي نه په جاهلیت کي راباندي ویل سوی دی نه په اسلام کي، او د دغه تر خه حالته سره یې پوره یوه میاشت د شرم او حیاء په سبب او د رسول الله ﷺ د عظمت په سبب په دغه باره کي د رسول الله ﷺ سره هیڅ خبره ونه کړه، که څه هم دغه موضوع د ده د لور موضوع وه او په ده رضي الله عنه پوري یې مستیقمه اړه او تعلق درلودی.

تاسي پوهېږئ چي دا داسي یو ښه عمل دی چي ښایي ډېر خلک د دغه کار اهمیت او لوی والي ته نه سي متوجه، دا د صدّیق اکبر صدق او صداقت ؤ.

- نو حضرت عائشي رضي الله عنها خپل پلار ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه او خپلي مورته وکتل او ویل: آیا تاسي د رسول الله ﷺ جواب نه ورکوئ؟ جواب یې و وایاست دئ ﷺ وایي توبه وکاږه، دا داسي معنٰی لري لکه ما چي دغه کار کړی وي.

هغو و ویل: والله موږ نه پوهېږو چي څه و وایو؟ حتّی مور او پلار یې د خلکو د هغو ډېرو خبرو په سبب اوس چپ پاته سوه، ویل نه پوهېږو چي څه و وایو،

کله چې حضرت عائشې رضي الله عنها دا حال ولیدی چې هیڅوک نسته چې د دې تصدیق او دفاع وکړي او دا هم ډېره موده په بې خبرۍ کې وه نه چا پوښتنه ځني وکړه نه چا حال ورته و وایه، دفعتاً او ناڅاپه په دغسې موقف ګرفتاره سوه نو یې رسول الله ﷺ ته و ویل: په والله زه پوهېږم چې تاسې دغه خبرې تر داسې اندازې اورېدلې دي چې ستاسې په زړوکې یې قرار نیولی دی او تاسې د هغو خبرو تصدیق کوی نوکه زه تاسې ته و وایم چې زه بري یم او الله شاهد دی چې زه بري یم، تاسې زما دغه خبره نه منی او که ما په یوه داسې شي سره اقرار وکړی چې الله شاهد دی چې زه د هغه څخه بري یم بیا یې تاسې منی یعني: که زه و وایم چې هو توبه مي ده، تاسې یې منی، حال دا چې دغه زما توبه دروغ ده، ځکه الله جل جلاله خبر دی چې زه بري یم او که زه انکار وکړم تاسې یې نه منی، چې تاسې هم پر ما شکمن سی نو به څوک زما خبره و مني؟ په والله زه د ځان او ستاسې دپاره بل مثال نه سم پیدا کولای بیله قوله څخه...دې رضي الله عنها کوښښ کاوه چې د یعقوب علیه السلام نوم ور په یاد کړي، خو له ډېرې پرېشانیه، هغه درد او غمه څخه چې دې ته پېښ وه د یعقوب علیه السلام نوم یې هېر سو نو ویل: زه د خپل ځان او ستاسې دپاره بل مثال نه سم پیدا کولای بېله قوله څخه د ابو یوسُف، د یعقوب علیه السلام نوم یې نه سوور په یاد نو یې ابو یوسُف و وایه، چې هغه به ویل:

﴿فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَٱللَّهُ ٱلْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ۝١٨﴾. [یوسف:۱۸]

یعني: زما کار نو صبر جمیل دی چې خلکو ته هیڅ شکایت و نه کړم او د دغه خبرې د تحمل کولو او زغملو توفیق د الله څخه غواړم، بیا یې له دویه مخ واړاوه او پرېوتل، حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: ما خپل ځان تر دې کم او کښته باله چې زما په باره کې دي قرآن مجید نازل سي مګر دا مي امید ؤ چې ښایي رسول الله ﷺ زما په باره کې خوب وویني او د هغه خوب په واسطه مي الله جل جلاله بري کړي، ځکه د انبیاء علیهم السلام خوب حق دی، حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: په دغه وخت کې چې موږ سره ناست ؤ او ما رسول الله ﷺ ته شا ور ګرځولې وه جبریل علیه السلام راغلی او رسول الله ﷺ د وحیو په نزول کې پټ سو، د وحیو د نزول علامې دوی ته ور معلومې وې، کوم خاص کیفیت چې به رسول الله ﷺ ته د وحیو د نزول په وخت کې پېښېدی هغه حال او کیفیت

ورته پېښ سو او پر رسول الله ﷺ خولې را ماتي سوې، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ور ولاړ سو او رسول الله ﷺ يې په يوه پټو يا چادر پټ کړی او دوی په انتظار کښېنستل، حضرت ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه وايي: په ټول عمر دغسي سخت ساعت نه دی را باندي تېر سوی لکه دغه د وحيو د نزول څو لحظې، ځکه بېرېدم چي اوس به د عائشې په نه برائت خبر يا حال راسي، رشتيا هم د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه پر کورنۍ دغه لحظې هغه شديدي او له تشويشه ډکي لحظې وې، د آسمانه وحيې نازليږي او د هغو ډېرو خبرو چي تر يوه مياشت زيات يې دوام وکړی د فيصلې لحظې دي.

حضرت عائشه رضي الله عنها وايي مګر زه! په والله هيڅ نه بېرېدم او نه مي تشويش درلودی ځکه زه پوهېدم چي زه بري يم او الله جل جلاله ظلم نه کوي، نو وايي: دغه د وحيو د نزول په وخت کي والله هيڅ نه بېرېدم او نه وارخطاء وم، کله چي رسول الله ﷺ د وحيو د نزول د حالته څخه و وتی خندل يې او اوله خبره چي يې و فرمايل هغه دا وه: يا عائشه! الله جل جلاله ته بري کړې، د حضرت عائشې رضي الله عنها مور و حضرت عائشې ته و ويل: رسول الله ﷺ ته ور ولاړه سه او شکر يې آداء کړه، حضرت عائشه رضي الله عنها چي په خپل الٰهي برائت سره نازېدل او د رسول الله ﷺ پر هغه محبت چي د دې سره يې درلودی پوره باوري وه نو يې و ويل: والله هيڅکله به ده ﷺ ته نه سم ور ولاړه او بېله الله جل جلاله د هيچا شکر به نه کړم آداء.

وروسته رسول الله ﷺ امر وکړی چي خلک دي په مسجد کي سره را ټول سي، خلک را ټول سوه او رسول الله ﷺ منبر ته وختی په خطبه ويلو يې شروع وکړه او د سورةُ النور هغه آياتونه چي دغه اوس نازل سوي وه مسلمانانو ته تلاوت کړه، الله جل جلاله د سورةُ النور په (۱۱) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ جَآءُو بِٱلۡإِفۡكِ عُصۡبَةٞ مِّنكُمۡۚ لَا تَحۡسَبُوهُ شَرّٗا لَّكُمۖ بَلۡ هُوَ خَيۡرٞ لَّكُمۡۚ﴾.

ژباړه: ببشکه هغه کسان چي د عائشې رضي الله عنها په باره کي يې دغه لوی او غټ دروغ را وړي دي دا ستاسي مسلمانانو څخه يوه ډله ده، اې صادقه مسلمانانو! تاسي دغه دروغ چي پر تاسي ويل سوي دي د ځان دپاره شَر مه بولی بلکه دغه د دروغو تهمت ستاسي دپاره خير دي چي په هغه کي تاسي ته ثوابونه او درجې درکول کيږي.

دغه خطاب هغو مسلمانانو ته دی چي هغو ته د دغي واقعې په سبب تکليف ور رسېدلی ؤ، خاصتاً حضرت عائشه او د هغې کورنۍ ته، په ظاهره دغه واقعه زړه دردوونکې واقعه وه خو په دننه کي يې ډېري فايدې پرتې وې، آيا دغه لږ فخر او شرف دی چي الله جل جلاله په خپل پاک کلام کي د حضرت عائشې رضي الله عنها برائت او پاکي نازل کړه؟ او د دوی دښمنان يې خوار او ذليله، رسوا او شرمنده کړه او د قيامت تر ورځي پوري د ټولو قرآن ويونکو پر ژبه د حضرت عائشې رضي الله عنها د عفت او پاکۍ ذکر جاري دی او که د دغو مبارکو آياتو تر نزول وروسته يو چا ته د حضرت عايشې رضي الله عنها په باره کي شک يا شبهه پيدا سي هغه بېله شکه کافر دی، ځکه د قرآن مجيد د صريحو احکامو او آياتو څخه انکار کفر دی او تر دغه آيات وروسته د هغه نور وروستنيو آياتو کوم چي د حضرت عائشې رضي الله عنها برائت پکښې دی د نزول سبب دغه د إفک واقعه ده.

بيا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چي درې نفره دې په دُرو و وهل سي، دا هغه درې نفره وه چي په صريحو الفاظو يې خبري کړي وې او دغه درې نفره منافقان هم نه وه بلکه د مسلمانانو څخه وه، که څه هم مسئله د منافقانو څخه را شروع سوه او په يوه خبيثه طريقه سره يې عملي کړه، داسي دليل يې پر ځان نه پرېښاوه چي دوی دي ونيول سي، مګر هغه چي په دام او مشکل کي و لوېدل هغه مسلمانان وه، هغه مسلمانان چي خپله ژبه يې نه سوای ټينګولای، نو مسطح بن أبي مسطح رضي الله عنه په دُرو و وهل سو، چي د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه د خاله زوی او د اهل بدر څخه هم ؤ.

او حَمنه بنت جحش رضي الله عنها په دُرو و وهل سوه، حَمنه د هغه زينب رضي الله عنها خور ده چي أم المؤمنين او د رسول الله ﷺ زوجه ده او د حضرت عائشې رضي الله عنها بَن ده، خو په خپله زينب رضي الله عنها خپله خوله او ژبه د بُهتان ويلو څخه و ساتل، حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: مګر زينب خپل ايمان و ساتی، که څه هم هغه يې بَن وه خو چپه خوله سوه په دې موضوع کي يې خبري و نه کړې، مګر حَمنه چي د زينب رضي الله عنها خور وه ژبه يې و نه ساتل او په دُرو و وهل سوه.

درېيم: د رسول الله ﷺ شاعر حَسّان بن ثابت رضي الله عنه په درو و وهل سو چي دغه کسان ټول مسلمانان وه او منافقان خلاص سوه.

د منافقانو د خلاصېدلو دپاره دوه علته وه، يو دا چي هغو په اشاره او کنايه سره خبري کولې پر ځان يې دليل نه پرېښاوه خو نور خلک يې په څاه کي واچول او بل دا چي ټول شرعي حُدود يا جزاوي لکه قصاص، رجم، د لاس پرېکېدل، په دُرو وهل، د مسلمانانو د پاکېدلو دپاره دي، د هغه ګناه څخه چي دوی کړې ده په پاکيږي، مګر منافقان چي اصلاً کافران دي د هغو دپاره پاکېدل نسته، خاصتاً عبدالله بن اُبئ رئيس المنافقين چي الله ﷻ هغه ته په دغو آياتو کي اشاره کړې ده او د هغه سزا او جزاء يې هم ښوولې ده چي هغه لره عذاب عظيم دی، هغه چي الله ﷻ فرمايي:

﴿وَٱلَّذِى تَوَلَّىٰ كِبْرَهُۥ مِنْهُمْ لَهُۥ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾﴾

يعني: هغه څوک چي د دغه درواغو مشرتوب او رهبري يې کول او د دغه موضوع مسئوليت يې پر غاړه اخيستی ؤ چي د اُبئ زوی منافق دی هغه لره په دارينو کي ډير لوی عذاب دی، هغه لره په آخرت کي اور دی او په دنيا کي ذِلت او رسوايي ده، چي د قيامت تر ورځي به په منافق سره يادېږي.

او الله ﷻ د ابو ايوب انصاري رضی الله عنه د هغه فکر او نظر تعريف وکړی کوم چي ده په دغه موضوع کي اختيار کړي وه، الله ﷻ د سورةُ النور په (۱۲) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿ لَّوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ ٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا۟ هَٰذَآ إِفْكٌ مُّبِينٌ ﴿١٢﴾﴾ [النور: ۱۲]

يعني: ولي نه! کله چي تاسي دغه خبره واورېدل نو هغه ايمان درلودونکو نارينه او ښځو په خپلو منځو کي د خير ګمان کاوه او دوی ټولو ويل: دغه خبري ښکاره او معلومداره درواغ دي.

په دغه مبارک آيات کي د ابو ايوب انصاري رضی الله عنه و رويې او کړنلاري ته اشاره ده، هغه داسي: کله چي د دغه إفک په متعلق فتنه او خبري ډيري زياتي سوې نو د ابو ايوب رضی الله عنه ښځي اُم ايوب، و ابو ايوب ته و ويل: يا ابا ايوب! آيا ته دغه خبري نه اورې چي خلک يې د حضرت عائشي رضی الله عنها په باره کي کوي؟ ده ويل اورم يې، ښځي يې ورته ويل: نو ته څه وايې؟ ستا څه فکر دی؟ د عاقل او مسلمان سړي جواب ته وګوری

ابو ايوب و ويل: يا أُم ايوب! که ته د عائشې پر ځای وای دغسي دي کول؟ هغې ويل: يا والله، ابو ايوب بيا و ويل: که زه د صفوان پر ځای وای دغسي مي کول؟ ښځي ويل: يا والله! الله دي و ساته، نو ابو ايوب رضي الله عنه و ويل: عائشه الصّديقه د صديق اکبر رضي الله عنه لور د رسول اللهﷺ زوجه د مسلمانانو مور تر تا ډيره ښه او بهتره ده او بيا صفوان رضي الله عنه تر ما ښه او بهتر دی نو څنګه به مور پر دوی شک او ګمان کوو او د ځانه به خبري پرکوو دا ټوله درواغ دي، نو ابو ايوب الأنصاري رضي الله عنه خپله ژبه و ساتل او خپلي ښځي ته يې هم ور وښوول چي په دغسي حالاتو کي سړئ بايد څه وکړي؟ د نورو سره هم بايد په ادب او احترام معامله وسي، نو الله جل جلاله د دغي فتنې څخه خلاص کړی.

او مسطح رضي الله عنه هغه چي په دُرو و وهل سو د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه د خاله زوی ؤ، څرنګه چي ډېر غريب او مسکين ؤ خرڅ او مصرف يې ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه د خپله ماله څخه ورکاوه، څو کله چي مسطح رضي الله عنه په دغه موضوع کي بېله ضرورته خبري وکړې، آيا دا د ده دپاره مناسبه وه؟ دا د هغه مرستي او نېکۍ بدله وه؟ ابوبکرالصدّيق رضي الله عنه د ده ټول مصرف ورکاوه او ده يې د هغه نېکۍ په مقابل کي پر لور إفک و وايه، نو ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه قسم ياد کړی چي تردې وروسته به مسطح رضي الله عنه ته خرڅ او مصرف نه ورکوم، څو د الله جل جلاله دا قول نازل سو چي د سورةُ النور په (۲۲) نمبرآيات کي فرمايي:

﴿وَلَا يَأْتَلِ أُوْلُوا ٱلْفَضْلِ مِنكُمْ وَٱلسَّعَةِ أَن يُؤْتُوٓا۟ أُو۟لِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينَ وَٱلْمُهَٰجِرِينَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ وَلْيَعْفُوا۟ وَلْيَصْفَحُوٓا۟ ۗ﴾.

يعني: د فضيلت خاوندان او د مال خاوندان دي قسم نه کوي چي د الله په لار کي به خپلو اقرباوو، مسکينانو او مهاجرينو ته نفقه نه ورکوي، دوی ته ښايي چي عفوه ورته وکړی او ښايي چي تر هغه ګناه دي ورتېر سي.

دا داسي آيات دی چي ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه يې مسطح ته د خرڅ او مصرف نه ورکولو څخه منعه کاوه بلکه په دې سره يې امر کاوه چي د مسطح رضي الله عنه خرڅ او نفقه دي ورکړي او نور هم الله جل جلاله پسي فرمايي:

﴿أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢﴾﴾

آیا تاسي خوښ نه لرئ چي الله ﷻ د دغي عفوي په سبب مغفرت درته وکړي؟ او الله بخښونکی او د ډېر رحم خاوند دی.

ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه چي دغه آیات شریف واورېدی وې ویل (بَلٰى یَا رَبَّنا نُحِب) یعني: هو زموږ ربه ښکه موږ ستا بخښنه خوښوو او غواړو، نو یې هغه خپل قسم مات کړ د هغه قسم فدیه یا کفاره یې ورکړه او د مسطح مصرف او نفقه یې بیرته ور شروع کړه، په ځینو روایاتو کي راغلي دي چي هغه نفقه یې د پخوا په نسبت وردوه چنده کړه.

ورونو! دغه قصه ډېره اوږده قصه ده ډېر تفاصیل پکښې دي مقصد دا یوه فتنه وه چي یوه میاشت یې دوام وکړ، په دغه موده کي جهاد نه کېدی، د دغي فتنې په وخت کي جهاد بند سو د مسلمانانو نور کارونه بند وه، دا ټوله د ځینو خلکو د جرئت او دلاورۍ په سبب چي دغه لوی درواغ یې جوړ او نشر کړه.

دغه واقعه موږ ته پند او نصیحت دی: چي بېله صحي معلوماتو باید د خلکو خبري نه کړو بیان، ځانونه د خلکو د عیب ویلو څخه وساتو، خاصتاً چي هغه هم د یو چا پر عزت او شرف طعن او ضربه وي، نن ورځ ځیني خلک د نورو خلکو د عزت د خرابولو دپاره خبري کوي بېله دې چي د هغې خبري تحقیق او صحي معلومات وسي، یا په خپله د هغو خلکو څخه پوښتنه وسي، فقط یو خبر واوري او هغه خبر بېله تحقیقه او معلوماتو و مني او بیا یې په نشرولو کي کوښښ هم کوي، دا ډېره لویه ګناه ده او دې ته إفک ویل کیږي، لکه څرنګه چي الله ﷻ هم إفک بللی دی.

لکه څرنګه چي مخ کي مو درته و ویل پسله یوې میاشتي دغه د شک او اضطراب، تشویش او پرېشانۍ اوریځي د مدینې منورې د فضاء څخه ایسته سوې او رئیس المنافقین په داسي رسوایي سره رسوا سو چي پسله دغه یې سر نه سوای پورته کولای.

ابن اسحاق رحمه الله وایي: تر دغي واقعې وروسته که به د نفاق یوه واقعه پېښه سوه تر ټولو د مخه به د اُبيّ د زوی قوم او قبیلې ده ته عتاب او سرزنش ورکاوه، په ډېر شدت به یې معامله ور سره کول.

نو رسول الله ﷺ و حضرت عمر رضی الله عنه ته و ویل: څنګه یې بولې؟ یا عمر! په والله که مي د اُبيّ زوی په هغه ورځ چي تا را ته و ویل: وې وژنه! وژلی وای، ډېر خلک به

د ده پر طرف درېدلي وای او که هغه خلک نن ورځ د ده په وژلو سره امر کړم خامخا یې وژني، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه و ویل: په والله زه پوه سوم او پوهېږم چې د رسول الله ﷺ په کارو کي زما تر کارو ډېر عظیم حکمت او برکت سته.

اوس به د هغو سَرِیو حالات درته بیان سي کومي چي ـ بني مصطلق د غزاء او د حدیبیې د صلحې تر منځ لېږل سوي دي.

اول: د عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه سَرِیه

د هجرت د شپږم کال د شعبان په میاشت کي رسول الله ﷺ عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه د بني کلب قبیلې ته چي په دومۀ الجندل کي واقع وه ولېږی، رسول الله ﷺ عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه خپل مخ ته کښېناوه او په خپل مبارک لاس یې لنګوټه یا عمامه ور وتړل او په جنګ کي یې په ښه معامله وصیت ورته وکړی او ورته ویې فرمایل: که دغو خلکو ستا اطاعت وکړی نو د دوی د پاچا لور په نکاح کړه، عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه هلته ولاړی او درې ورځي یې دوی و اسلام ته دعوتول چي په نتیجه کي ټول قوم مسلمانان سوه او عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د امره سره مطابق د بني کلب د پاچا لور چي تَما ضُر بنت الأصبَغ نومېدل په نکاح کړه، چي د دې پلار د بني کلب د قبیلې رئیس او پاچا ؤ، البته هغه وخت په جزیرۀ العرب کي ملوک الطوائفي وه، یعني: هري قبیلې پاچا درلودی.

دوهم: د علي بن أبي طالب رضي الله عنه سَرِیه

همدارنګه د هجرت د شپږم کال د شَعبان په میاشت کي رسول الله ﷺ حضرت علي رضي الله عنه د بني سعد بن بکر قبیلې ته چي په (فَدَک) کي اوسېدل د (۲۰۰) نفرو سره ولېږی، چي د دغي ټولی د لېږلو سبب دا ؤ: رسول الله ﷺ ته خبر ورسېدی چي د بني سعد بن بکر قبیله غواړي چي د خیبر د یهودو سره د مسلمانانو په مقابل کي کومک وکړي، نو یې حضرت علي رضي الله عنه د دوو سوو نفرو سره ور ولېږی، علي رضي الله عنه به د شپې تګ کاوه او د ورځي به یې کمین نیوی، علي رضي الله عنه په لار کي د بني سعد یو جاسوس ونیوی هغه هم اقرار وکړی چي هو: بني سعد د خیبر یهودو ته ولېږلم چي

موږ بني سعد د مسلمانانو پر ضد ستاسي مرسته کوو په دې شرط چي د خيبر خرماوي يا کجور به موږ ته را کوی او دغه جاسوس د بني سعد د حيوانانو هغه ځای هم ور وښاوه چي دوی هلته خپل حيوانات پټ کړي او يو ځای کړي وه، نو علي رضي الله عنه پر بني سعد حمله وکړه چي په هغه حمله کي يې (۵۰۰) اوښان او (۲۰۰۰) پسونه په غنيمت ځني راوستل او بنو سعد په خپله وتښتېدل، د بني سعد رئيس وَبَر بن عليم ؤ.

درېيم: د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه سَرِيه

د هجرت په شپږم کال د رمضان المبارک په مياشت کي رسول اللهﷺ ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه واديُ القرٰى ته ولېږی ځکه هلته د فَزَارَه قبيلې غوښته چي رسول اللهﷺ و وژني، د فزاره په قبيله کي يوه شيطانه ښځه وه چي أم قِرفه ورته ويل کېده، دې د رسول اللهﷺ د وژلو دپاره د خپلي کورنيه څخه ديرش نفره جنګيالي سره يو ځای کړي وه، رسول اللهﷺ ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ور ولېږی چي دغي ښځي او د دې کورنۍ ته جزاء ورکړي، په دغه سريه کي سَلَمه بن الأکوع رضي الله عنه هم ور سره ؤ، سلمه بن الأکوع رضي الله عنه وايي: زه د ابوبکرالصدّيق رضي الله عنه سره و وتم د سهار تر لمانځه وروسته موږ پر دغه قبيله حمله وکړه، هغه کسان چي وژل کېدل و وژل سوه خو ما يوه ډله وليدل چي ښځي هم پکښې وې او د غره طرف ته په تېښته رهي وه، زه پر دې وبېرېدم چي تر ما د مخه به غره ته و رسيږي او هلته بيا زه څه نه سم په کولای نو مي د غره او د دوی په منځ کي غشي و ويشتل، دوی چي غشي وليدل و درېدل، په دوی کي يوه ښځه وه چي أم قِرفه ورته ويل کېده او د دې سره د دې لور ور سره وه، دوی مي بنديان ونيول او ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ته مي راوستل، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه هغه د دې لور ما ته په بخښنه را کړه خو بيا چه موږ مدينې منورې ته راغلو رسول اللهﷺ د أم قرفه لور زما څخه وغوښتل او مکې کرمې ته يې ولېږل چي په دې سره يې د مسلمانانو بنديان د هغه ځايه څخه را خلاص کړه، ام قرفه چي ډېره شيطانه ښځه وه د خپل بد عمل په جزاء ورسېدل، دا هغه ښځه وه چي د رسول اللهﷺ د وژلو إراده يې کړې وه او د خپلي کورنيه څخه يې دېرش نفره جنګي پهلوانان د دغه کار دپاره تيار کړي وه، خو

د مسلمانانو له طرفه دا او هغه دېرش نفره ټول و وژل سوه.

څلورم: د کُرز بن جابر الفهري رضي الله عنه سريه

کُرزبن جابر رضي الله عنه هغه څوک دی چي د بدر تر غزاء د مخه يې د مدينې منورې پر اطرافو حمله وکړه او بيا مسلمان سو او د مکې مکرمې د فتحې په ورځ په شهادت ورسېدی، نو د هجرت په شپږم کال د شوال په مياشت کي رسول الله ﷺ دغه کُرز بن جابر رضي الله عنه په عُرنِيين پسي وليږی چي د هغو قصه يې داسي وه:

يوه ډله چي د عَکل او عُرَينه د قبيلو څخه وه مدينې منورې ته راغله او په اسلام سره يې اظهار کاوه، يعني: په زړو کي نه وه مسلمانان خو په ښکاره سره يې اسلام را وړی او دلته په مدينه منوره کي اوسېدل، څو په يوه مرض اخته سوه چي په عربي کي (وَخَم) ورته ويل کيږي، ساري او وبائي مرض دی.

نو رسول الله ﷺ امر کړه چي هغه ځای ته ولاړ سي کوم چي هلته د مسلمانانو د بيت المال اوښان ساتل کېده او د دوی د مرض د علاج دپاره دي د دغو اوښانو بولي او شيدې چښي، دوی هم ولاړل او دغه بولي او شيدې يې څښل، ترڅو چي الله جل جلاله جوړ کړه، کله چي يې صحت پيدا کړی او جوړ سوه نو يې هغه د اوښانو ساتونکي او تربيه کوونکي و وژل، اوښان يې ور سره بوتله او پسله اسلامه بيرته کافران سوه، رسول الله ﷺ د دوی په طلب پسي کُرز بن جابر رضي الله عنه د شلو نفرو اصحاب کرامو په ملګرتيا وليږی او رسول الله ﷺ دغو عُرنِيينو ته ښرا وکړه او ويل: الٰهي! لار ځني ورکه کړې او پر دوی يې تنګه کړې، الله جل جلاله د رسول الله ﷺ دعاء قبوله کړه او د دوی څخه لار ورکه سوه، څو کُرز بن جابر رضي الله عنه پسي ور ورسېدی او دوی يې ونيول، بيا يې د دغو خلکو پښې او لاسونه ور پرې کړه سترګي يې ور وچاودلې او په دغه دښت کي يې تر مرګه پوري پرېښوول، دا د دوی د هغه عمل جزاء وه چي يو واري اسلام را وړی او بيا مرتدان سوه، پر دې سربېره يې د اوښانو ساتونکي هم و وژل او د بيتُ المال اوښان يې ور سره بوتله.

ورونو! دا هغه غزاوي او سَرِيې وې چي د خندق تر غزا وروسته پيښي سوي وې،

مګر په دغو ټولو غزاوو او سَرِیو کي داسي تریخ جنګ نه دی سوی چي زیاته وژنه دي پکښي سوې وي، په دغو ټولو غزاوو او سریو کي کوچنۍ کوچنۍ حملې سوي دي چي په حقیقت کي دغو سریو ته موږ معلوماتي دورې او تأدیبي حملې ویلای سو، چي دا د هغو قبیلو د ېرولو دپاره کېدې چي تر اوسه یې د اسلام قوت، قوت نه باله.

پسله هغه چي موږ دغه حالات په دقت سره تر نظر وباسو موږ ته دا را معلومېږي چي د خندق تر غزاء وروسته د ورځو تېرېدل د مسلمانانو په ګټه وه او د اسلام د دښمنانو معنویات مخ پر نړېدلو وه، د اسلام دښمنانو ته دا امید نه ؤ پاته چي پر اسلامي دعوت دي کامیابه سي او د مسلمانانو شان او شوکت دې ور مات کړي، خاصتاً د مسلمانانو برتري او لوړوالی هغه وخت ثابت سو چي قریشو د حدیبیې صلحه ور سره وکړه، په حقیقت کي د حدیبیې صلحه: صلحه نه وه، بلکه دا فتحه او د اسلام پر قوت اقرار او اعتراف ؤ او دا په جزیرةُ العرب کي د اسلام پر وجود او بقاء اقرار ؤ، اسلام او مسلمانان په رسمیت وپېژندل سوه.

د حُدَیبِیې پېښه او صلحه

لکه د مخه چي مو درته وویل: په جزیرةُ العرب کي حالات تر ډېري اندازې د مسلمانانو په ګټه مخ ته تله، د لویې فتحي علامې او د اسلامي دعوت کامیابي په کراره کراره د آسمان په اُفق کي معلومېدل او داسي مقدمې شروع سوې چي مشرکان په دې سره اعتراف وکړي چي د مسلمانانو دا حق دی چي خپل عبادت په مسجد الحرام کي وکړي، هغه مسجد الحرام چي د شپږو کلو را هیسي مشرکانو مسلمانان له هغه مسجده منعه کړي وه.

رسول الله ﷺ په مدینه منوره کي ؤ او داسي خوب یې ولیدی چي دی ﷺ او د ده اصحاب مسجد الحرام ته ور داخل سوه د کعبې شریفي کِلی یې واخیستې، پر کعبه شریفه یې طواف او عمره وکړه، ځینو خپل سرونه وخرول او ځینو غڅي کړه، رسول الله ﷺ دغه خوب اصحابو کرامو ته و وایه، هغه هم ډېر خوشاله سوه. د دوی دا خیال او ګمان سو چي په دغه کال کي مکې مکرمې ته داخلېږي.

بیا نو رسول الله ﷺ په خپلو اصحابو کې دا إعلان وکړی چې زه د عمرې دپاره ځم او که د چا إراده وي چې زما سره عمرې ته ولاړ سي د سفر دپاره دې ځانونه تیار کړي، د مدینې منورې ټولو خلکو یعني: ټولو مهاجرینو او انصارو، او د شا وخوا د صحرایي عربو ځو لړو نفرو د تګ دپاره آمادګي و نیول، صحرایي عرب ډیر نه ور سره و وتل، دغه نور قبیلوي او صحرایي مسلمانان ولي نه ور سره و وتل؟ ځکه د مسلمانانو او قریشو په منځ کې حالات خراب وه، تر اوسه جنګونه سته او قافلې اخیستل کیږي، نو خلکو خاصتاً منافقانو او ضعیف الإیمانه مسلمانانو دا خیال او ګمان کاوه که مسلمانان مکې مکرمې ته ولاړ سي هلته جنګ پېښیږي او مسلمانان پکښې وژل کیږي، نو ځکه د رسول الله ﷺ سره بېله مهاجرینو او انصارو او د ځینو قبیلو لږ افراد، نور ځوک د جنګ د بیرې نه و وتل.

رسول الله ﷺ د هجرت په شپږم کال د ذوالقعدې په میاشت کې د دوشنبې په ورځ پر خپله اوښه سپور سو د مدینې منورې ځخه د مکې مکرمې پر طرف رهي سو، د رسول الله ﷺ سره په دې سفر کې ام المؤمنین أم سَلَمه ﷺ ملګرې وه او د رسول الله ﷺ د اصحابو ځخه ځوک وایي (۱۴۰۰) نفره ور سره وه او ځوک وایي (۱۵۰۰) نفره ور سره وه، د دوی سره په دغه سفر کې بېله تورو نوره اسلحه نه وه ور سره.

رسول الله ﷺ او مسلمانان د مکې مکرمې پر طرف رهي سوه کله چې ذُوالحُلَیفه ته ورسېدل چې اوس آبار علي ورته وایي، دغه ځای د مدینې منورې ځخه اوه میله لیرې دی او د اهل مدینې دپاره میقات دی هلته یې د عمرې په نیت احرام وتړی او خپلې هَديِ یې علامه داره کړې، دا د دې دپاره چې ځوک دغه هَديِ او احرام و ویني هغه په دې پوهیږي چې رسول الله ﷺ د جنګ دپاره نه دی را وتلی، بلکه ځي چې د کعبې شریفې عزت او احترام وکړي نو خلک د ده ﷺ له جنګه په امان دي او ځوک نه ځني بیریږي.

اوس نو هَديِ ځه شي ده؟ هَديِ هغو اوښانو ته ویل کیږي چې حرم شریف ته د حلالولو دپاره بېول کیږي او علامه داره یا نښاني سي، علامه داره کېدل یې په دې ډول سره دي: چې د اوښ بوک لږ ور زخمي کړي، نو دا د دې علامه ده چې دغه

اوښ د الله ﷻ د رضاء دپاره په حرم کي حلاليږي، چي د دغي علامې په ليدلو سره پر دغه اوښ نه څوک سپرېدل او نه يې آزار ورکاوه، ځکه خلک پوهېدل چي دا د الله ﷻ د تقرب او رضاء دپاره په حرم کي حلاليږي، يا دغه اوښان داسي نښاني کېدل چي په غاړه به يې يو شئ وځړول سو، داسي شئ به وځړول سو چي د هغه څخه به دا معلومېدل چي دغه اوښ د الله ﷻ د رضاء دپاره حلاليږي.

رسول الله ﷺ (۷۰) اوښه د هديي يا د دې دپاره ور سره رهي کړل چي په مکه مکرمه کي يې د الله ﷻ د رضاء دپاره حلال کړي، په دغه سفرکي د منافقانو څخه هيڅوک نه ور سره و وتل بېله يوه نفره چي د هغه نوم جَد بن قيس ؤ، نور منافقان نه و وتل ځکه هغو ويل: والله محمّد ﷺ او ملګري به يې د قريشو له طرفه حلال کړل سي، دئ مکې او خپلو دښمنانو ته ورځي؟ بېله جنګه او لښکره و هغو ته ځان تسليموي؟ په والله که يې بېله حلالولو پريږدي، دا د منافقانو خبري وې.

مګر رسول الله ﷺ هم احتياط وکړی ځکه د کفارو له غدره نه ؤ په امان، نو يې څه وکړه؟ د احتياط دپاره يې اسلحه هم ور سره واخيستل، مګر دغه اسلحه يې د اوښانو په بارو کي کښېښوول، په خپله دوی اسلحه نه وه ور سره اخيستې، ځکه د اسلحې اخيستل د احرام له حاله سره ضد او منافي دي.

رسول الله ﷺ تر خپل ځان د مخه د معلوماتو دپاره د خُزاعه د قبيلې څخه يو نفر وليږی چي د قريشو حال ورته را وړي، اوس چي رسول الله ﷺ عسفان ته نژدې سو هغه د معلوماتو نفر ورته راغلی او ويل: د کعب بن لُؤی اولادې (يعني د قريشو قبيلې) د حبشيانو قبيله او نور ډير خلک ستا د جنګ دپاره را ټول کړي دي او غواړي چي تا د مکې مکرمې د ننوتلو څخه منعه کړي.

رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو سره مشوره وکړه او ويل: نه مو ده خوښه چي دغه خلک چي دا زموږ مخ ته را وتلي دي دوی دالته پرېږدو او موږ د دوی پر کورو حمله وکړو؟ که دوی دالته زموږ په انتظار ناست وه نو به غمجن کښيني او که د خپلو کورنيو د خلاصولو دپاره راغله هلته به يې غاړي ور پرې کړو، او که غواړی چي د مکې مکرمې پر طرف ور رهي سو؟ که مو څوک په مخ کي و دريدل د هغو سره به جنګ

وکړو، دغه دوې لارې دې کومه یوه مو خوښه ده؟

ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه وویل: الله او رسول الله ښه پوهیږي مګر موږ د عمرې دپاره راغلي یو نه د جنګ دپاره، که چیري زموږ او د کعبې شریفي په منځ کي څوک و دریږي د هغه سره به جنګ کوو، رسول الله صلی الله علیه وسلم و فرمایل: نو د الله په نامه سره درځی، مسلمانانو د دغه را وتلو خلکو کورونه پرېښوول او مخ پر مکه مکر مه رهي سوه.

هلته چي قریشو ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د را وتلو خبر رسېدلی ؤ نو یې یو مشورتي مجلس جوړ کړی چي په هغه مجلس کي یې داسي فیصله کړې وه: په هره طریقه سره چي وي مسلمانان به نه پرېږدو چي مکې مکرمې ته داخل سي، نه د عمرې دپاره نه د بل مقصد دپاره، اوس چي رسول الله صلی الله علیه وسلم د مکې مکرمې إراده وکړه او د هغه راوتلو خلکو د کورو څخه یې مخ واړاوه دلته بیا یو سړئ چي بِشر بن سفیان نومېدی او د بني کعب څخه ؤ ورته راغلی، ویل: قریشو په ذي طوٰی کي درته اړولي دي او دوه سوه سپاره د خالد بن ولید په مشرۍ د مکې مکرمې پر عمومي لار ستا د منعه کولو دپاره درته ولاړ دي.

قریشو د جنګ دپاره تیاري او آمادګي نیولې وه، پوره لښکر یې تر مکې مکرمې دباندي را ایستلی ؤ او د حرم پر حدودو یې اړولي وه.

اوس به د مکې مکرمې د ښار او د حرم په باره کي څه معلومات درته بیان سي: د مکې مکرمې په ښار کي کعبه شریفه ده چي پر شا وخوا یې مسجد دی او دغه ځای ته مسجد الحرام ویل کیږي او د مسجد الحرام پر شا وخوا بیا یوه ډېره پراخه منطقه ده چي و هغې ټولي منطقې ته حرم ویل کیږي، د حرم په محُکه او منطقه کي د مکې مکرمې ټول ښار داخل دی بلکه تر ښار دباندي ډېري نوري منطقې هم په حرم کي داخلي دي، حتّی مِنٰی هم په حرم کي داخله ده خو عرفات تر حرم دباندي دی.

مقصد دا چي د حرم منطقه ډېره پراخه منطقه ده او په دغه حرم کي جنګ او ښکار نه دي روا، حتّی د وُنو او وښو پرېکول یې هم نه دي جایز، دا د أمن منطقه ده او ټول قِسم تجاوزونه پکښي حرام دي حتّی په جاهلیت کي هم هلته جنګ کول حرام وه، بیا نو د حرم څخه دباندي یوه بله منطقه ده چي هغه ته میقاتونه ویل

کیږي، میقات یا میقاتونه هغه ځایونه دي چې هغه چا ته چې د حج یا عمرې نیت یې کړی وي تر دغه میقات بېله احرامه تېرېدل نه دي روا، *که څه هم دغه د احرام مسئله په مذاهبو کې اختلاف لري خو دلته زموږ مقصد قصه ده نه د احرام مسئله، چې هغه د إحرام احکام بیا د ځان دپاره مفصل بیان لري.*

څرنګه چې رسول الله ﷺ د عمرې إراده درلوده نو یې د میقاته څخه احرام و تړی او دغه ټوله لار چې پنځه سوه کیلو متره یا تر هغه هم زیاته کیږي تر مکې مکرمې پورې راغلی، خو دلته بیا قریش تر هغه حرم دباندې ور وتلي دي چې په هغه کې نه جنګ جائز دی او نه ښکار.

قریش ولې تر حرم دباندې ور و وتل؟ ځکه که رسول الله ﷺ د حرم منطقې ته داخل سي بیا یې نو ایستل مشکل دي ځکه په حرم کې جنګ نه دی روا او که بیا په حرم کې جنګ ور سره وکړي دغه خبر په عربو کې نشرېږي چې قریش په حرم کې خلک وژني او جنګ ور سره کوي، نو د حرم عزت او حرمت ماتیږي چې دا کار په عربو کې ډیر بد او ناروا کار دی، نو قریشو ډیر کوښښ کاوه چې مسلمانان د حرم منطقې ته نه سي داخل ځکه که حرم ته ننوتل بیا یې دوی د عمرې کولو څخه نه سي منعه کولای.

اوس قریشو د مکې مکرمې او مدینې منورې پر هغه لویې او عمومي لار ترحرم دباندې واړول او د مسلمانانو د جنګ دپاره د تیارسی په حالت کې دي، د دغه لښکره سره د قریشو ځیني مشران هم ور سره وه خو ټول مشران نه وه ور سره چې د هغې جملې څخه ابوسفیان چې په دغه وخت کې د مکې مکرمې عمومي مشر ؤ دننه په مکه مکرمه کې دی، د لښکره سره نه ؤ موجود او د قریشو لښکر قسم کړی دی چې مسلمانان به و حرم ته دننه نه پرېږدو نه د عمرې دپاره نه د بل کار دپاره، قریشو د سپرو یوه ټولۍ هم جوړه کړې وه چې مشر یې خالد بن ولید ؤ او په دغه وخت کې پر هغه خپل دین یعني: شرک ؤ او دې ټولۍ به هم شا وخوا پیره او ګزمه کول.

لکه د مخه چې مو درته و ویل: یو نفر چې نوم یې بشر بن سفیان الکعبي ؤ و رسول الله ﷺ ته په لار کې خبر ور وړی چې قریش د جنګ دپاره را وتلي دي او د پړانګانو پوستونه یې اغوستي دي، د قریشو دا عادت ؤ چې د سخت جنګ إراده

به یې وه نو به یې د پړانګانو پوستونه واغوستل، رسول الله ﷺ و فرمایل: د قریشو پر حال دي افسوس وي، څه تاوان ور رسېدی که یې زه د خلکو سره پرې ایښی وای یعني: زما او د نورو خلکو په منځ کي نه را لوېدلای، که زه پر خلکو کامیابه سوی وای دا د دوی کامیابي وه، زما شرف او عزت د دوی شرف او عزت دی او که بیا چیري زه وژل سوی وای دا هغه شئ ؤ چي دوی یې غواړي، قریش ولي دغه عناد او عداوت کوي؟ حتّی غواړي چي د عمرې څخه مي منعه کړي، د قریشو د دغه موقف او دریزه څخه رسول الله ﷺ ډېر خواشینی سو، قریش هیڅ نه نرمېږي حتّی نه غواړي چي رسول الله ﷺ ته د عمرې کولو اجازه ورکړي.

بیا نو رسول الله ﷺ اصحاب کرامو ته و ویل: په تاسي کي داسي څوک سته چي د قریشو د لښکر تر شا مي تېر کړي؟ یعني: د غیر مشهوري لاري څخه حرم ته داخل سو؟ څکه مکې مکرمې ته د داخلېدلو لاري معلومي او مشهوره وې، خو اوس چي رسول الله ﷺ د مدینې منورې څخه د عمرې دپاره راغلی دی نو غواړي چي پر یوه نا بلده لار مکې مکرمې ته ننوزي او د قریشو له شره خلاص سي.

یوه د اصحاب کرامو څخه و ویل: یا رسولَ الله! زه دي پر نابلده لار حرم ته داخلوم، رسول الله ﷺ و فرمایل: درځه، دغه سړي مسلمانان پر داسي لار رهي کړه چي هغه اصلاً لار نه وه، ډېر تکلیف، ستړیا او مشکلات پر تېر سوه (۱۴۰۰) نفره یې پر داسي لار رهي کړي دي چي هغه لار نه ده، ډبري او زوزان، لوړي او کښته، غرونه او شېلې، ډېر په تکلیف او زحمت سره رهي دي، خو بیا هم لار صحي وه څکه مسلمانان د کفارو د لښکر تر شا تېر سوه، کفار په هیڅ نه وه خبر دوی تر اوسه د مسلمانانو د را تګ په انتظار کي وه مګر مسلمانان تېر سوي وه او د کفارو د لښکر شا ته وه، اوس نو رسول الله ﷺ او مسلمانان د حرم منطقې ته ور نژدې کېږي او کفار لا هلته پر هغه خپل ځای په انتظار کي دي، مسلمانان دومره مخ ته ولاړل چي د حرم علاموته ورسېدل.

ورونو! په هغه وختو کي هم قریشو داسي خاصي علامې ایښوولې چي په هغه سره یې د حرم منطقه معلومول دا د دې دپاره چي له دغه ځایه باید د حرم احترام او عزت وساتل سي، لکه نن ورځ چي د حرم د منطقې د پېژندلو دپاره خاص خلي یا

د دروازې د شښک پر قسم ډېرې ښایسته علامې اېښوول سوې او جوړې سوې دي.

نو رسول اللهﷺ او مسلمانان دغه د حرم علامو ته دومره ور نژدې سوه چې د دوی او د حرم د علامو تر منځ فقط څو ګامه یا قدمه پاته دي، خو د مخه تر دې چې مسلمانان د حرم منطقې ته ور داخل سي د رسول اللهﷺ اوښه بېله دې څخه چې رسول اللهﷺ یې چوکه کړي په خپله إراده چوکه سوه (څنګنونه یې کت کړه او پرې وتل) رسول اللهﷺ کوښښ وکړی چې ولاړه یې کړي اوښه نه ولاړېږي، صحابهٔ کرام راغله چې اوښه ولاړه کړي، کشوي یې، وهي یې، پوري وهي یې خو اوښه هیڅ حرکت نه کوي، صحابهٔ کرام وایي: یا رسولَ الله! اوښې ته شر پېښ سو، رسول اللهﷺ و فرمایل: یا، شر نه دی ورته پېښ بلکه دا هغه چا له تګه منعه کړه کوم چې د أبرهه فیل یې له تګه منعه کړی.

د فیل قصه خو مخ کې درته بیان سوې ده: هغه د أبرهه فیل چې محمود نومېدی او أبرهه غوښته چې په ده سره کعبه شریفه ونړوي او فیل پرېوتی د کعبې شریفې پر طرف هیڅ نه ورتلی، هغه څوک ؤ چې دغه فیل یې د تلو او د کعبې شریفې د نړولو څخه منعه کړی؟ هغه اللهﷻ ؤ، اوس هم هغه اللهﷻ دی چې د رسول اللهﷺ اوښه یې د یوه حکمت دپاره د دې څخه منعه کړه چې حرم ته داخله سي، بیا یې اوښه ولاړه کړه بېر ته یې د شا پر طرف بوتله، څو هلته یې د حدیبیې په آخر کې واړول، رسول اللهﷺ امر وکړی چې دلې واړوی، مسلمانانو تر حرم دباندې په داسې ځای کې واړول، چې دلته د جنګ څخه هم نه دي په امان او اوبه هم نسته.

امام بخاري د جابرؓ څخه روایت کوي: چې د حُدیبیې په ورځ خلک ډېر تږي سوه او د رسول اللهﷺ سره فقط یوه مشکوله اوبه ور سره وې چې په هغو اوبو یې اودس تازه کاوه، خلک په تلوار سره راغله او د رسول اللهﷺ پر شا وخوا را وګرځېدل، رسول اللهﷺ و ویل: څه درته پېښه ده؟ دوی ویل: یا رسولَ الله! موږ نه د څښلو دپاره او نه د اوداسه دپاره اوبه لرو په ټول لښکر کې فقط دغه اوبه موجودې دي چې دغه ستا سره دي، رسول اللهﷺ خپل مبارک لاس دغه د اوبو په مشکوله کې کښېښاوه او د دهﷺ د ګوتو څخه داسې اوبه را بهېدلې لکه چینې چې را بهېږي

نو وايي موږ هم وڅښلې او هم مو اودسونه په تازه کړه، يو چا د جابرﷺ څخه پوښتنه وکړه چي تاسي څو نفره واست؟ جابرﷺ و ويل: که موږ سل زره نفره هم وای دغه اوبه مو بسېدلې، خو موږ يو زر او پنځه سوه نفره ؤ.

وروڼو! د رسول اللهﷺ د مبارکو ګوتو څخه د اوبو بهېدل يو وار نه بلکه په مختلفو وختو او مختلفو ځايو کي څو واره په تکرار سره پېښ سوي دي.

او بيا هلته په حديبيه کي د مسلمانانو د اړولو ځای ته نژدې د اوبو يو حوض يا څاه ؤ، په دغه حوض يا څاه کي دومره لږ اوبه وې چي خلکو په لپه ځني را اخيستلې او ډېر ژر هغه اوبه خلاصي سوې، خلکو بيا د اوبو د نيستي والي او تندي څخه و رسول اللهﷺ ته شکايت وکړی، رسول اللهﷺ د خپلو غشو د جعبې څخه يو غشی را وايستی او ويل: دغه غشی په دغه حوض کي و دروی، راوي د حديث وايي: په والله د دغه غشي له ځايه څخه تر هغو اوبه را وتلې يا بهېدلې چي موږ له دغه ځايه څخه بارېدلو چي دا هم دلته په حديبيه کي د رسول اللهﷺ بله معجزه وه.

بيا نو رسول اللهﷺ و فرمايل: که قريشو زه داسي لاري ته وبللم چي په هغه کي صلهٔ الرِّحم موجود ؤ، زه به د دوی سره هغه لار قبوله کړم، يعني: که قريشو نرمي را واخيستل او د صلحي طلب يې کاوه زه به صلحه ور سره وکړم، رسول اللهﷺ د صلحي او دوستۍ په نيت دلته واړول، ځکه اللهﷻ د يوه حکمت دپاره د مکې مکرمې د ننوتلو څخه منعه کړی.

هلته قريشو ته حال ورغلی چي رسول اللهﷺ د دوی تر ښا تېر سو او قريبه ده چي حرم ته ننوزي، قريش وارخطا سوه ځکه که مسلمانان حرم ته داخل سي د دوی دپاره مشکلات جوړېږي، نو په ډېر تلوار د مسلمانانو طرف ته ورغله، وې ليده چي مسلمانانو تر حرم دباندي خېمې درولي دي قريش په تعجب کي سوه! ځکه د مسلمانانو په وسه پوره وه چي حرم ته داخل سي مګر نه دي داخل سوي مقصد يې څه دی؟ کفارو هم دالته واړول او ويل: موږ بايد پوه سو چي د مسلمانانو مقصد څه دی؟ که يې عمره مقصد وای خو حرم ته به داخل سوي وای بلکه د دوی مقصد جنګ دی نو ځکه تر حرم دباندي يې اړولي دي او اسلحه هم ور سره ده او په عين

حال کي يې احرام هم تړلی دی؟ کفارو ته يقيني او ثابت حال نه معلوميږي چي مسلمانان د جنګ إراده لري؟ که د عمرې؟

رشتيا هم د مسلمانانو حالت دواړه احتماله لري ځکه که يې د عمرې إراده وای خو دننه په حرم کي به يې اړولي وای، اوس مشرکان په تردد کي دي چي څه وکړي؟ آيا دغه عمره کوونکي د مکې مکرمې د ننوتلو څخه منعه کړي؟ او بيا دا خبره په نورو عربو کي نشر سي چي قريش خلک د عمرې څخه منعه کوي او هغه بيا پر قريشو بد ووايي، نو قريشو وويل: معلومات به يې وکړو او خبره به په يقيني ډول ځان ته معلومه کړو چي مسلمانان د جنګ دپاره راغلي دي که د عمرې دپاره؟

اوس چي رسول اللهﷺ او مسلمانانو دلته واړول او مطمئنه سوه، نو بُديل بن ورقاء الخُزاعي چي د خُزاعه د قبيلې د مشرانو څخه ؤ او په دغه وخت کي په مکه مکرمه کي ؤ د څو نفرو سره و رسول اللهﷺ ته ورغلی.

تاسي ته معلومه ده چي د خزاعه قبيله په عمومي ډول که مشرکان وه که مسلمانان د رسول اللهﷺ خير غوښتونکي وه او نه يې غوښتل چي د رسول اللهﷺ او مسلمانانو سره دي جنګ وسي.

نو دغه بُديل که څه هم د قريشو څخه نه ؤ خو په مکه مکرمه کي يې کور درلودی او هلته يې ژوند کاوه، نو بُديل چي په دغه وخت کي پر شرک ؤ او بيا په وروسته کي مسلمان سو و رسول اللهﷺ ته ورغلی او ورته وايي: کعب بن لُؤی (يعني قريشو) د لښکره سره په حديبيه کي اړولي دي چي ستا سره د جنګ کولو إراده لري او کعبې شريفي ته دي نه پرېږدي، رسول اللهﷺ و فرمايل: موږ د چا د جنګ دپاره نه يو راغلي بلکه موږ د عمرې د آداء کولو دپاره راغلي يو، قريش هم جنګ ستړي کړي دي او تاوانونه يې ور رسولي دي که د دوی خوښه وي زه به دوی ته څه موده مهلت ورکړم ما او خلک دي سره پرېږدي که زه پرخلکو غالبه سوم، بيا نو د دوی خوښه ده که هغه شي ته داخلېدل چي خلک پکښي داخليږي داخل دي سي (يعني: که اسلام ته داخلېدل داخل دي سي) او که نه هوسا خو به سي او که قريش بيله جنګه بل شئ نه قبلوي نو زما دي قسم په هغه ذات وي چي زما د نفس اختيار د هغه په قدرت کي

دی چې دغه زما پر دین به تر هغو ور سره وجنګېږم چې یوازې غاړه مې پاته کېږي (یعنې: تر څو چې یوازې زه پاته یم لا به هم پر دغه دین جنګېږم)

بُدیل و ویل: زه به قریشو ته دغه ستا خبرې ورسوم، نو بدیل قریشو ته ورغلی او ویل: زه اوس د دغه سړي له طرفه څخه راغلم (چې مقصد یې رسول الله ﷺ ؤ) او ما د هغه څخه څو خبرې واورېدې که مو خوښه وي هغه خبرې به درته بیان کړم، د قریشو ناپوهانو و ویل: موږ دې ته ضرورت نه لرو چې د هغه له طرفه یوه خبره هم را ته وکړې، مګر د قریشو د عقل خاوندانو و ویل: وایه څه دې ځني اورېدلي دي؟ بدیل هغه خبرې چې د رسول الله ﷺ څخه یې اورېدلي وې ورته وکړې او بُدیل و ویل: د مسلمانانو مقصد عمره ده پرې یې ږدی، قریشو ویل: یا والله هیڅکله به را څخه را نه سي، که څه هم د عمرې دپاره وي مګر زموږ په اجازه، ده به اول زموږ څخه اجازه اخیستې وای او بل ته څه پوه سوې چې دئ ﷺ د عمرې دپاره راغلی دی؟ بُدیل ویل: دغسې خبرې مې ور سره وکړې، قریشو ویل: دا صرف د خولې خبرې دي موږ یې څنګه ومنو؟

قریشو د تاکید او پوره معلومات دپاره یو بل مشر ور ولېږی چې نوم یې مَکرَز بن حفص ؤ، کله چې مَکرز ور رهي سو او رسول الله ﷺ ولیدی نو یې وفرمایل: دا د غدر او خیانت سړئ دی، څرنګه چې دغه دوو لښکرو مخ په مخ سره اړولي وه، د دوی په منځ کې ډېره زیاته اولیري مسافه نه وه موجوده، دغه نفر پر پښو تله او راتله.

نو کله چې رسول الله ﷺ دغه مَکرز ولیدی وې فرمایل: دغه سړئ غادر او چمبازه دی، مکرز د مسلمانانو لښکر ته ورغلی، رسول الله ﷺ هغه خبرې ورته وکړې چې بُدیل ته یې کړي وې خو مَکرز بېله دې څخه چې د چا سره نورې خبرې وکړي په صحابهٔ کرامو کې ګرځېږ دې خوا ها خوا ته ګوري ټول حالات یې تر نظر و ایستل او بیرته ولاړی، قریشو ورته ویل: یا مَکرَز! څه نظر دې دی؟ ده ویل: خبره نا معلومه ده ښایي د عمرې نیت یې وي ښایي د جنګ نیت یې وي، ځکه اسلحه ور سره ده، قریشو ورته و ویل: تا خبرې ور سره وکړې؟ پوښتنې دې ځني وکړې؟ ده ویل: یا، قریشو ویل: یا دا نه ده صحي، یو بل نفر به ور ولېږو چې پوره معلومات یې وکړي،

نو يې د حبشيانو د قبيلې يو مشر چې حُلَيس بن علقمه نومېدى او په دغه وخت کې دالته په مکه مکرمه کې موجود ؤ ور ولېږى.

ورونو! د حبشيانو قبيله څنګه دلته په عربو کې په وجود راغله؟

هغه داسي: کوم مريان چې د پخوا څخه په جزيرةُ العرب کې موجود وه او بيا د وخت په تېرېدلو سره آزاد سوي وه، هغه په يوه منطقه کې سره يو ځاى کېدل او د ځان دپاره يې يوه قبيله په وجود راوړې وه چې د (احابيش قبيله) ورته ويل کېده او د وخت په تېرېدلو سره له دې قبيلې څخه يوه ډېره لويه او قوي قبيله جوړه سوه، دغه خلک اصلاً حبشيان او د حبشې وه، څرنګه چې ډېر وخت يې په عربو کې تېر کړى ؤ نو يې ژبه هم عربي وه، لباس او عادات يې هم د عربو وه او مشرکان وه، مګر بيا هم د احابيش په نامه سره معروف او مشهور وه او د احابيش قبيله ورته ويل کېده (خو خوک وايي يا! دغه قبيله چې احابيش ورته ويل کيږي يوه عربي قبيله ده او د بني کنانه څخه دي) نو حُلَيس بن علقمه د احابيش د قبيلې مشر په دغه وخت کې په مکه مکرمه کې موجود ؤ، قريشو ورته و ويل: يا حُليس! ته ورسه او معلومات يې وکړه چې دغه خلک د څه شي دپاره راغلي دي؟

حُليس بن علقمه ور رهي سو (دغه د أحابيش قبيله هم لکه نور عرب مشرکان وه د بُتانو عبادت يې کاوه حج او عمره يې کول، ټول کارونه يې د مشرکانو وه) اوس چې رسول الله ﷺ دغه د حبشيانو رئيس حُليس بن علقمه وليدى وې فرمايل: دغه سړئ د هغو خلکو څخه دى چې د هَديِ عزت او احترام لري، هغه اوښان چې په حرم کې حلاليږي و ده ته مشرف او محترم دي او هغه څوک چې بيت الله ته هَديِ را ولي هغه هم ده ته محترم او معزره وي، نو رسول الله ﷺ و فرمايل: کله چې دغه د حبشيانو رئيس را نژدې سي دغه هَديِ د ده مخ ته ور وباسى چې وېويني.

کله چې حُليس بن علقمه را نژدې سو مسلمانانو هم هَديِ ورته را وايستلې او دوى تلبيه ويل، حُلَيس چې هَديِ و ليدلې او د دوى تلبيه يې واورېدل ويل: سبحان الله! قريشو ته دا نه ښايي چې دغه خلک د بيت الله څخه منعه کړي دغه هَديِ او تلبيه ويل په خپله يوه ښکاره علامه ده چې مسلمانان د عمرې إراده لري، نو حُليس بيرته

قريشو ته ورغلی او ويل سړئ د عمرې إراده لري، قريشو ويل: څه پوه سوې؟ حُليس ويل: هَدي ور سره دي، قريشو ده ته ډېر سخت جواب ورکړی او ويل: ته صحرايي يې په دې شيانو نه پوهېږې، حُليس ته قهر ورغلی ويل: يا قريش! موږ ستاسي سره پردې وعده نه ده کړې چي تاسي به د بيت الله څخه هغه کسان منعه کوی کوم چي د کعبې شريفې د تعظيم دپاره راځي، آيا هغه کسان د بيت الله څخه منعه کيږي چي د بيت الله د تعظيم دپاره راځي؟ هغه راغلي دي چي د کعبې تعظيم وکړي او هَدي يې را وستلي دي او تاسي يې منعه کوی؟ که تاسي دوی پرې نږدی د دوی او د کعبې په منځ کي و دريږی قسم په الله زه به د حبشيانو قبيله پر تاسي را پورته کړم او پر تاسي به حمله وکړو، قريشو ويل: سړيه ته صبر وکه تلوار مه کوه پر پرده چي موږ خپل معلومات پوره وکړو، په خبرو خبرو يې حليس آرام کړی که نه د مسلمانانو د عمرې په سبب به د حبشيانو او قريشو په منځ کي جنګ او شخړه پېښ سوي وای.

بيا نو قريشو و ويل: چي يو بل نفر به ور ولېږو، اوس قريش داسي نفر ور لېږي چي هغه د دوی څخه نه وي او خپل نفر په دې سبب نه ور لېږي چي بنايي هغه صحي معلومات رانه وړي بلکه د تعصب څخه کار واخلي او جنګ شروع سي.

نو يې عُروه بن مسعود الثقفي ور ولېږی، عُروه بن مسعود چي د طائف او بني ثقيف مشر او رئيس دی او په دغه وخت کي مشرک ؤ دئ هم په دغه وخت کي په مکه مکرمه کي موجود ؤ، مګر عُروه بن مسعود قريشو ته و ويل: زه داسي نه يم لکه هغه نور نفر هر يو چي معلومات او خبر درته راوړي تاسي يې نه منی چا ته واياست درواغ وايې، چاته واياست چي ته صحرايي يې نه پوهېږې نو يې تر خپل تګ د مخه پر قريشو شرطونه کښېښوول او ويل: زه چي هر خبر درته را وړم هغه به منی، قريشو ويل: ته زموږ د مشرانو او اشرافو څخه يې ستا خبره منو ولاړ سه معلومات يې وکړه.

ورونو! د دې دپاره چي په عربو کي د عُروه بن مسعود مقام او درجه در معلوم سي: دئ د هغو دوو نفرو څخه دی چي الله جل جلاله په قرآن مجيد کي د کفارو پر ژبه ذکر کړی دی چي کفارو به ويل:

﴿وَقَالُوا۟ لَوْلَا نُزِّلَ هَـٰذَا ٱلْقُرْءَانُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ ٱلْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾﴾ [الزخرف: ۳۱]

یعني: کفارو به ویل: ولي دغه قرآن پر یوه نفر د دغو دوو قریو څخه نه نازلېدی، چي دغه دوې قریې مکه مکرمه او طائف دي چي دغه سړئ هم ډېر لوی دی.

د مشرکانو په مکه مکرمه کي ولید بن مغیره مقصد ؤ او په طائف کي یې دغه عروه بن مسعود مقصد ؤ، د کفارو د دې خبري څخه دا معلومېږي چي دغه دوه نفره په دوی کي ډېر معتبره وه، نو کفارو به ویل: که قرآن پر یوه د دغو دوو نفرو نازل سوی وای مونږ به قبول کړی وای، دا په عربو کي د عُروه بن مسعود مقام او درجه وه، د ده د دغي لوړي درجې په سبب قریشو ده ته وعده ورکړه چي ستا خبره نه در رَدوو.

عُروه د مسلمانانو پر طرف ور رهي سو، اوس عُروه غواړي چي ځان ته یقیني معلومات حاصل کړي، هغه د مخه نفر به ولاړه چي بیرته به راغله صحي دلائل به نه وه ور سره چي مسلمانان د جنګ دپاره راغلي دي که د عمرې دپاره، صرف خپله رأیه او نظر به یې و وایه، څرنګه چي عروه هوښیار سړئ ؤ د ځانه سره یې داسي یو تدبیر جوړ کړی چي د هغه په عملي کولو سره د مسلمانانو حقیقت معلومېږي، هغه داچي: د مسلمانانو سره باید داسي خبري او حرکتونه وکړم چي هغو ته قهر او غضب ورسي، که د دغه قهر په حالت کي د مسلمانانو رَد او جواب سخت او شدید ؤ نو د جنګ دپاره راغلي دي او که مسلمانانو د نرمۍ او آرامۍ څخه کار اخیستی نو د عمرې دپاره راغلي دي.

اوس نو عُروه په دغه نیت ور رهي سو چي داسي کار او خبري باید وکړي چي مسلمانان په قهر کړي، عُروه ورغلی او د رسول الله ﷺ سره یې د ملاقات غوښتنه وکړه او ور سره کښېنستی، صحابهٔ کرام هم د رسول الله ﷺ سره ناست دي، څرنګه چي عروه بن مسعود په اسلحه مسلح راغلی او د اسلحې په ایسته کولو هم نه ؤ راضي، نو رسول الله ﷺ هم هغه خپل خاص محافظ یا ساتونکی (چي اوس باډي ګارډ ورته وایي) مغیره بن شعبه رضي الله عنه امر کړی چي خپل د جنګ لباس دي واغوندي او مسلح دي دلته ولاړ وي (دا هم د احتیاط دپاره) نو مغیره بن شعبه زغره واغوستل خول یې پر سر کړی، بېله سترګو بل ځای یې نه معلومېدی او توره په لاس د رسول الله ﷺ تر شا د دې دپاره ودرېدی: که چیري عروه بن مسعود د غدر حرکت وکړي په توره به یې وهي.

اوس نو دغه مُغیره بن شُعبه الثقفي د رسول الله ﷺ محافظ څوک دی؟
هغه د دغه عروه بن مسعود الثقفي وراره دی او عروه یې اکا دی مګر دغه خپل اکا یې نه پیژني ځکه مغیره زغره او خول اغوستي دي او مخ یې نه لیدل کیږي.
اوس چي عروه د رسول الله ﷺ مخ ته کښېنستی و رسول الله ﷺ ته وایي: یا محمّد! راغلی یې چي مکې ته په زور ننوزې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا، زه اصلاً د عمرې دپاره راغلی یم او تقریباً هغه خبري یې ورته وکړې چي بُدیل بن ورقاء ته یې کړي وې، بیا عُروه ورته وایي: یا محمّد! که ته د خپله قومه سره جنګ وکړې آیا تر دغه د مخه تا په عربو کي اوریدلي دي چي یو چا دي پر خپل قوم حمله کړې وي بېله تا څخه؟ اوکه چیري ته جنګ هم ور سره وکړې په والله زه ستا پر شا وخوا داسي مخان وینم چي دوی به تښتي او تابه یوازي پریږدي، په دغه خبره ابوبکرالصدّیق ﷺ ته قهر ورغلی نو رېي صبر نه سوای کولای نو یې عروه ته یې و ویل: ته دغه دلات تیٔ روه، آیا موږ تښتو او دیٔ ﷺ یوازي پریږدو؟
وروښو! لات ! د طائف د خلکو یا د ثقیف د قبیلې دپاره د ډبري یا لرګي یو بت ؤ، په ډبره کي شیدې د کومي خوا وي؟ او که هرڅوک د ډبري تیٔ روي هغه بیعقل دی او بېځایه امیدونه کوي، نو د ابوبکر الصدّیق ﷺ د خبري مقصد دا ؤ چي ته په دغه امید چي موږ به دیٔ ﷺ پریږدو داسي یې لکه د لات تیٔ چي روې، لات د طائف د خلکو بت ؤ او عروه هم د طائف دی چي په دغه خبره کي عُروه ته ډیر اهانت او سپکاوی ؤ، رسول الله ﷺ و ابوبکرالصدّیق ﷺ ته و ویل: پرې یې ږده یا ابا بکر! ځکه رسول الله ﷺ د عروه په مقصد پوهېدی چي دیٔ غواړي مسلمانان په قهر کړي.
عروه بن مسعود چي د ابوبکر الصدّیق ﷺ ترخه خبره واورېده ویل: دا څوک دی؟ خلکو ویل ابوبکر، نو یې ابوبکر ته وکتل او ویل: که چیري زه ستا تر احسان نه وای لاندي ما به ستا د خبري جواب در کړی وای.
په پخوا کي ابوبکر الصدّیق ﷺ د عروه سره د یوه وژل سوي سړي په دیت کي مالي مرسته کړې وه نو عروه و ویل: د هغه احسان په سبب چي تا را سره کړی دی څه نه وایم، خیر د ابوبکر الصدّیق ﷺ او عروه په منځ کي خبره په آرامي سره پای ته ورسېدل.

په هغه وختو کې د عربو دا عادت ؤ که به یو چا غوښته چې د ده په حضور هغه مقابل طرف په قهر کړي نو به یې د خبرو په منځ کې د هغه ږیره ونیوله. اوس عروه غواړي چې رسول الله ﷺ ته قهر ور ولي، نو یې لاس ور اوږد کړی غواړي چې د رسول الله ﷺ ږیره ونیسي، اصلاً دغه کار د ادبه ښخه لیري هم دی سپک کار دی بیا نو د رسول الله ﷺ په مقابل کې؟ خو عروه بن مسعود چې لاس ور اوږد کړی د مغیره بن شعبه د توانه و وتل توره یې واړول د توري په چپه طرف یې عروه بن مسعود پر لاس و واهه او هغه یې له دې ښخه منعه کړی چې لاس یې و رسول الله ﷺ ته ور ورسیږي او ویل: لاس دي د مخه تر دې چې در ښخه پرې سي د رسول الله ﷺ ښخه لیري کړه، لاس دي در تهلوې که یې در پرې کړم؟

عُروه و بېرېدی ځکه د توري واری ؤ نو ویل دا قهرمن او بد طبیعته څوک دی؟ دا ولي داسي کوي؟ ما غوښتل چې خبري درسره وکړم.

رسول الله ﷺ و خندل ویل نه یې پیژنې؟ عروه ویل: یا.

رسول الله ﷺ و فرمایل: دا ستا وراره مُغیره بن شعبه دی، عروه بن مسعود ورته وویل: اې غادره! اې خائنه! ما ستا بدی پرون درپرېولې.

عروه بن مسعود په دې خبره کې یوې قصې ته چې د مخه پېښه سوې وه اشاره وکړه چې هغه قصه داسي وه:

مغیره بن شعبه الثقفي چې اوس مسلمان او د مسلمانانو سره دی، دئ ځنګه مسلمان سو؟ مغیره بن شعبه د بني مالک د خلکو د یوې ډلي سره د مصر پاچا مُقَوقِس ته ورغلی، د بني مالک خلک آرام پاسته او أدبناکه خلک وه، مګر مغیره شوخ، قهرمن او بې پروا سړئ ؤ، نو مغیره د مقوقس سره په خبرو کې د ادب او احترام خیال او مراعت نه کاوه او هغه نورو په ډېر احترام خبري کولې، کله چې دغه نفر د مصره ښخه بیرته را رهي کېدل نو مقوقس پاچا امر وکړی چې ټهلو ته دي انعامونه او سوغاتونه ورکول سي بېله مغیره ښخه ځکه هغه زما احترام نه کاوه (مغیره ته یې شئ ورنه کړی)

نو د بني مالک ټول نفر د مصره ښخه د مالو، هِدیو، انعامو او سوغاتو سره را و وتل بیله مغیره ښخه، مغیره ته هم قهر ورغلی چې د ده سره ولي داسي معامله

او وضعيت وسو؟ تر مصره پوري يې سفر وکړی او د ها خوا ښله سوغاته راځي؟ دا غير معقوله ده، اوس چي د ها خوا پرلاري را رهي دي د بني مالک نفر د شپې بيده سوه مغيره بن شعبه چي ويښ دی ور ولاړ سو او هغه نفر يې ټول و وژل، ټوله ديارلس نفره وه هغه يې ټول و وژل او هغه مالونه چي د هغو سره وه هغه مغيره واخيستل.

دا خبر بني مالک ته ورسېدی چي مغيره د دوی نفر و وژل، نو د بني مالک ټوله قبيله را پورته سوه او د بني ثقيف څخه يې وغوښتل چي مغيره ور تسليم کړي، مګر مغيره د بني ثقيف د اشرافو څخه يو شريف دی، د هغو د مشرانو د کورنيه څخه دی او په عربو کي د قوميت مراعت ډير زيات کېدی او په دوی کي دا متل ؤ:

(أنصُر أخاکَ ظَالِماً أو مَظلُوماً) يعني: د ورور مرسته دي کوه که ظالم وي که مظلوم.

يعني: په حق پسي مه ګرځه قوم پرستي کوه، دا د جهالت د وختو متل دی.

اوس که څه هم مغيره د ديارلس نفرو قاتل ؤ خو قوم يې نه غوښتل چي دئ و بني مالک ته تسليم کړي، خبره تر داسي اندازې ورسېدل چي قريبه وه د بني مالک او بني ثقيف تر منځ لوی جنګ پېښ سي، دواړو قبيلو لښکري جوړي کړې او د جنګ ميدان ته هم سره را و وتل خو په دغه وخت کي د عربو يو هوښيار سړئ و عروه بن مسعود ته ورغلی ويل: يا عروه! ته يو سردار او د عربو د مشرانو څخه يې ته تر دې هوښياريې چي جنګ دي وکړې، مه دي خپل قوم تباه کوه او مه بني مالک بربادوه، عروه ويل: نو څنګه وکړم؟ هغه نفر و ويل: زما مشوره دا ده چي بني مالک ته د دغو ديارلسو نفرو ديت ورکړې، عروه بن مسعود هم د دغه سړي خبره و منل او د وينو تويولو څخه يې ځان وساتی، بني مالک ته يې د ديارلسو نفرو ديت ورکړی، د بني مالک او بني ثقيف په منځ کي چي کومه شخړه وه هغه پای ته ورسېدل.

مګر مغيره چي بيا هغه ديارلس نفره و وژل او د هغو مالونه يې واخيستل نو مدينې منورې ته ولاړی او مالونه يې هلته ور سره يُووړل، په مدينه منوره کي يې خپل اسلام اعلان کړی او مسلمان سو، رسول الله ﷺ ورته و ويل: اسلام دي هو! صحي دی مګر غدر او خيانت دي يا، نه يې قبلوو، مال بايد بيرته بني مالک ته ورکول سي، نو د رسول الله ﷺ په امر د مغيره رضي الله عنه له لاسه هغه مال و وتی او دئ په مدينه منوره کي

مسلمان پاته سو. (دا د مغیره بن شعبه رضي الله عنه د اسلام قصه وه)

اوس عُروه بن مسعود هغه خبره او هغه واقعه وریاده کړه او ویل: اې غادره! ما ستا بدي پرون در پرېوله، یعني: ما خلاص کړې زه وم چي ته مي له دغه لویه مشکله و ساتلې او ته مي اوس پر لاس په توره وهې؟ مغیره رضي الله عنه د خپل اکا په جواب کي و ویل: هٰذا رسولُ الله، یعني: هو! ستا ټول احسانونه پر ما سته هر څه چي وایې هغه صحي دي مګر دا رسول الله دی دلته به لاس نه اوږدوې.

ښه متوجه سی: دا د رسول الله ﷺ پر دفاع او ساتنه د اصحاب کرامو حرص ؤ چي خپل اکا یې هم ولې بې ادبۍ ته نه پرېښاوه.

په دغه وخت کي چي عروه بن مسعود ناست دی د لمانځه وخت سو بلال رضي الله عنه ولاړ سو آذان یې وکړی، رسول الله ﷺ د اوداسه تازه کولو دپاره ولاړ سو، عروه بن مسعود ناست دی او ورته ګوري، رسول الله ﷺ اودس تازه کوي اصحاب کرام پر راټول دي، رسول الله ﷺ چي د اوداسه په تازه کولو کي هره عُضوه یا اندام مینځي، یعني: مخ، لاس، پښه، صحابۀ کرام هغه اوبه په لاسو کي نیسي او بیا یې په خپلو ځانو پوري موږي، رسول الله ﷺ خوله پرېوله او هغه اوبه یې تُو کړې، صحابۀ کرامو هغه اوبه ونیولې او په ځانو پوري یې موږي.

عروه په تعجب کي سو چي دا څومره عزت او محبت دی چي دغه خلک یې د رسول الله ﷺ سره لري؟ بیا یې د مسلمانانو لمونځ ولیدی چي ټول په صفو کي منظم ولاړ دي، رسول الله ﷺ د مخه دی او ټول مسلمانان یې په یوه تکبیر اطاعت کوي، عروه بن مسعود په دغومره کفایت وکړی د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سره یې نور بحث او خبري و نه کړې بیرته قریشو ته ورغلی او د هغو د مشرانو سره کښېنستی.

قریشو ویل: وایه څه دي ولیدل او څه خیال دي دی؟ عروه و ویل: د مخه تر دې چي خپله رأیه او نظر درته و وایم! زه وکسرٰی ته د هغه په پاچهي کي ورغلی یم، قیصر او نجاشي ته د هغو په پاچهیو کي ورغلی یم په والله ما یو هم نه دی لیدلی چي په خپله پاچهي کي دي تر محمّد ﷺ په خپلو اصحابو کي معزز او محترم وي، والله ما هیڅ داسي پاچا نه دی لیدلی چي خلک دي داسي محبت او ادب، عزت او احترام

ور سره کوي لکه د محمّد اصحاب چې یې د محمّد سره کوي، که به یې ناړي تو کړې هغه پر مځکه نه لوېدې بلکه د ده د ملګرو څخه به بیا د یوه په اورغوي کي وې او هغه به یې په خپل مخ او پوست پوري مښلې، که به یې یو امر وکړی په ډېره چابکي سره یې هغه د ده امر پرځای کاوه، که به یې اودس تازه کاوه قریبه وه چي دوی خپل ځانونه د ده د اوداسه پر اوبو ووژني، که به یې خبري کولې دوی به چپ وه او ده ته یې د ده د عزت په سبب په تېز نظر سره نه کتل، دا څومره عزت او احترام دی؟ ما هیڅوک په دې شکل سره نه دی لیدلی.

نو اوس که چیري تاسي جنګ ور سره وکړی هیڅ وخت یې و تاسي ته نه درتسلیموي تر څو چي د دوی د شمېر پر اندازه نفر دریکښي و نه وژني، یعني: بېله وژلو د یو زر څلور سوه نفرو یې نه درتسلیموي او که بیا دوی په تاسي کي دومره نفر ووژني بیا نو ستاسي په ژوند کي څه خوند پاته کیږي؟

ورونو! د دغي جملې په مقصد او معنٰی پوه سواست؟ یعني: تر هغو یې نه در تسلیموي چي تاسي د ده ټول ملګري و نه وژنی او چي تاسي د ده ټول ملګري وژنی نو د دوی لاسونه خو نه دي تړلي په تاسي کي هم په دغه اندازه نفر وژني او کوم وخت چي په تاسي کي یو زر او څلور سوه نفره و وژل سي بیا نو ستاسي په ژوند کي څه خوند پاته کیږي؟

قریشو ورته و ویل: ستا څه فکر دی؟ عروه بن مسعود و ویل: زما نظر دا دی چي صلحه ور سره وکړی او صلحه به پر دې وي چي سږ کال به عمره نه کوي ځکه تاسي نه غواړی چي مسلمانان سږ کال مکې مکرمې ته داخل سي.

اوس چي د قریشو بې پروا او ناپوهو ځوانانو ولیدل چي د دوی مشران د صلحي خبري کوي او د صلحي طرف ته یې میل دی نو یې داسي یو عمل او کار وسنجاوه چي د صلحي خبري له منځه یوسي، دغو ځوانانو داسي فیصله وکړه چي د شپې به د مسلمانانو لښکرته ور ننوزو او هلته به داسي کارونه کوو چي جنګ شروع سي، نو واقعاً هم دکفارو ځوانانو د دغي فیصلې پر عملي کولو اقدام وکړی (۷۰ یا ۸۰) نفره مشرکان د شپې د جبل تنعیم له طرفه پر مسلمانانو را کښته سوه غواړي چي

د مسلمانانو په لښکر ور ننوزي، خو د مسلمانانو د پیره دارانو قوماندان محمّد بن مسلمه ﷺ ویښ او بیداره دی او د کفارو دغه حرکت ویني، نو یې د مسلمانانو یوه ډله امر کړه چې اسلحه واخلی او دغه نفر د شا له طرفه محاصره کړی او بله ډله د مخ د طرفه ورغله او پر دوی را وګرځېدل، دغه (۷۰ ، ۸۰) نفره یې ټول ونیول او رسول الله ﷺ ته یې را وستل، هلته قریشو ته خبر ورسېدی چې ستاسي نفر بندیان ونیول سوه، قریشو د خپلو نفرو د خلاصولو دپاره و جنګ ته ځانونه آماده کړه، مګر دلته رسول الله ﷺ امر وکړی چې دغه نفر ایله کړی او وې فرمایل: موږ د عمرې دپاره راغلي یو نه د جنګ دپاره، پرېږدی چې موږ خپله عمره وکړو، دلته د قریشو قناعت حاصل سو چې رسول الله ﷺ د جنګ إراده نه لري، ځکه که یې جنګ مقصد وای دغه (۷۰، ۸۰) نفره چې د ده ﷺ په لاس کې وه وژلي به یې وای.

مکې مکرمې ته د عثمان بن عفان ﷺ لېږل

رسول الله ﷺ و لیدل چې خبره ډېره اوږده سوه او قریش په خبرو نه قانع کیږي، البته دغه حالت د خواشینی حالت دی دغه ټول تګ او راتګ او خبري بیا هم نتیجه نه لري، رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه د قریشو د لښکر مشران ټول عناد او حسد لري د دوی سره خبري کول فایده نه لري، نو به د مکې مکرمې د عمومي مشره سره چې ابوسفیان دی خبري وکړو.

رسول الله ﷺ عمر ﷺ ته و ویل: یا عمر! ته مکې ته ولاړسه او د ابوسفیان سره خبري وکړه چې موږ د جنګ دپاره نه یو راغلي غواړو چې عمره وکړو، حضرت عمر فاروق ﷺ و ویل: یا رسولَ الله! دا درته معلومه ده چې ستا په اصحابو کې پر قریشو تر ما شدید سړئ نسته او په مکه کې زما د قوم څخه هم داسي څوک نه دي پاته چې زما دفاع وکړي، که ته غواړې چې مکې مکرمې یو څوک ته ولېږې داسي څوک ولېږه چې هغه هلته د ساتني نفر ولري، رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه نفر به څوک وي؟ ویل: عثمان بن عفان ولېږه ځکه عثمان د بني اُمیه څخه دی او ابوسفیان هم د بني اُمیه څخه دی، عثمان هلته قوم لري هغه یې ساتي، رسول الله ﷺ هم په دغه نظر

قانع سو او عثمان رضي الله عنه یې د قریشو مشر ابوسفیان ته ور ولېږی ویل ورسه او ورته ووایه:
موږ د جنګ دپاره نه یو راغلي بلکه زموږ مقصد عمره ده او دوی و اسلام ته را وبوله او عثمان رضي الله عنه یې په دې سره هم امر کړی چي هغه نارینه مومنان او ښځي مومناني چي په مکه مکرمه کي دي هغو ته ورسه او د فتحي زېری پر وکړه او په دې یې خبر کړه چي الله جل جلاله به خپل دین په مکه مکرمه کي تر داسي اندازې غالبه کړي چي په مکه کي به هيڅوک خپل ایمان نه پټوي.

حضرت عثمان رضي الله عنه د مکې مکرمې پر طرف رهي سو څو په (بلدح) کي د قریشو پر یوه ډله ورغلی هغو ورته ویل: چیري ځې؟ ده ویل: رسول الله ﷺ د دغسي کار دپاره را لېږلی یم هغو ویل: صحي ده خپل کار ته دي ورځه، د قریشو د جملې څخه أبان بن سعید بن العاص ورته را ولاړ سو ده یې ښه استقبال وکړی او بیا یې خپل آس ځین کړی عثمان رضي الله عنه یې پر آس ور سره سپور کړی څو مکې مکرمې ته یې ورساود، عثمان رضي الله عنه خپل پیغام د قریشو مشرانو ته ورساوه، کله چي عثمان رضي الله عنه د خپلو کارو څخه فارغه سو قریشو ورته و ویل: که ته غواړې چي طواف وکړې ویې کړه، عثمان رضي الله عنه و ویل: یا والله هيڅکله به تر رسول الله ﷺ د مخه طواف و نه کړم.

ابوسفیان و حضرت عثمان رضي الله عنه ته و ویل: ته به دلې پاته کیږې تا ته د وتلو اجازه نسته، عثمان رضي الله عنه داسي سو لکه بندي خو ښایي کفارو دئ په دې سبب د تلو څخه منعه کړی وي چي قریش په خپل منځ کي په دغه موضوع کي پوره مشوره وکړي او بیا خپل جواب د عثمان رضي الله عنه په لاس ولیږي، په هر صورت عثمان رضي الله عنه په مکه مکرمه کي ډېر وځنډېدی او هلته بیا رسول الله ﷺ ته داسي خبر ورسېدی چي عثمان وژل سوی دی، رسول الله ﷺ چي دا خبر واورېدی چي د ده ﷺ قاصد و وژل سو نو یې فکر وکړی چي خبره تر جنګه ورسېدل، خپل اصحاب کرام یې امر کړه چي د ده ﷺ سره بیعت وکړي او بیعت پر دې ؤ: که چیري جنګ شروع سي تاسي به نه تښتی.

بیعت شروع سو اصحاب کرام په شوق سره بیعت کوي چي په جنګ کي نه تښتو او یوې ډلي خو بیا پر مرګ بیعت ور سره وکړی، اول هغه څوک چي بیعت یې وکړی هغه ابو سِنان الأسدي رضي الله عنه ؤ.

سلمه بن الأکوع ﷺ هغه تېز او چابک نفر چي رسول الله ﷺ د ده په باره کي فرمايي: «هُوَ خَيرُ رِجَالَتِنَا» يعني: دئ زموږ په پياده نفرو کي تر ټولو ښه او بهتر دی، ده درې واره پر مرګ بيعت وکړی، يو وار د بيعت په شروع کي بيا د بيعت په منځ کي او درېيم وار د بيعت په آخر کي.

رسول الله ﷺ تر يوې وَني لاندي ناست ؤ او صحابهٔ کرامو بيعت ورسره کاوه، يو يو نفر ورتلی رسول الله ﷺ ته يې لاس ورکاوه او بيعت يې ور سره کاوه نو ټولو هغه صحابهٔ کرامو چي په حُديبيه کي يې اشتراک کړی ؤ د رسول الله ﷺ سره بيعت وکړی (۱۴۰۰) نفرو بېله يوه نفره څخه چي هغه! هغه جَد بن قيس منافق ؤ، دغه منافق به د اوښانو ترشا ځان د دې دپاره پټاوه چي بيعت و نه کړي، يو د صحابهٔ کرامو څخه وايي: ما جَد بن قيس وليدی چي په اوښانو کي ګرځېدی او د دې دپاره يې ځان پټاوه چي بيعت و نه کړي، ده يو سور اوښ درلودی د هغه تر شا پټ ؤ.

کله چي ټول بيعت خلاص سو او عثمان ﷺ په دغه بيعت کي نه ؤ موجود نو رسول الله ﷺ خپل چپه لاس پرخپل راسته لاس کېښښاوه او ويل: زما دغه لاس د عثمان له طرفه دی، يعني: رسول الله ﷺ د حضرت عثمان ﷺ په وکالت د خپل ځان سره بيعت وکړی بيا نو صحابهٔ کرامو و ويل: والله د رسول الله ﷺ چپه لاس زموږ د ټولو تر راسته لاسو فضيلت لري ځکه چي رسول الله ﷺ خپل چپه لاس د عثمان ﷺ د لاس پر ځای استعمال کړی.

کله چي بيعت پای ته ورسېدی رسول الله ﷺ ته خبر راغلی چي هغه د عثمان ﷺ د وژل کېدلو خبر باطل او غلط ؤ، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ خپلو اصحاب کرامو ته هغه لوی زېری ورکړی او وې فرمايل: والله هغه څوک چي زما سره يې تر دغه ونه لاندي بيعت کړی دی هغه اور ته نه داخلېږي بېله خاونده د هغه سره اوښ، رسول الله ﷺ دغه منافق پېژندی او ور معلوم ؤ، نو ځکه يې و فرمايل فقط دغه يو نفر جنت ته نه داخلېږي نور تاسي ټول له دوږخه په امان ياست او جنت ته ځئ.

دا هغه بيعت دی چي د دغه بيعت په باره کي په قرآن مجيد کي آياتونه نازل سوي دي، الله جَلَّ جَلَالُهُ د سورةُ الفتح په لسم نمبر آيات کي فرمايي:

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ ٱللَّهَ يَدُ ٱللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ﴾. [الفتح: ۱۰]

يعني: بېشکه هغه کسان چې ستا سره بيعت کوي هغه د الله جل جلاله سره بيعت کوي، د الله جل جلاله لاس د دوی پر لاسو سر بېره يا د پاسه دی.

بيا هم الله عزوجل د سورة الفتح په (۱۸) نمبرآيات کې فرمايي:

﴿لَّقَدْ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنِ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ ٱلشَّجَرَةِ﴾. [الفتح: ۱۸]

يعني: خامخا الله جل جلاله د هغو مومنانو څخه په هغه وخت کې خوښ او راضي سوی دی چې ستا سره يې تر دغه ونه لاندې بيعت کاوه.

دا د دغو اصحاب کرامو فضيلت دی چې الله جل جلاله خپله رضاء د قرآن مجيد په آياتو سره څنې ښکاره کړې ده او دغه بيعت ته (بيعة الشجره) او (بيعة الرضوان) ويل کېږي، څوک وايي: دغه بيعت پر مرګ ؤ او څوک وايي چې دغه بيعت پر دې ؤ چې له جنګه به نه تښتي او دغه ونه د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت تر وخته پوري ولاړه وه او بيا حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د هغې ونې په قطعه کولو يا پرې کولو امر وکړی، دا هم د دې دپاره: چې خلک د دغې ونې په سبب مشرکان نه سي، يعني: بيا به خلک راځي دغه ونه به مچوي او عبادت به يې کوي.

(لکه نن ورځ چې په ځينو ملکو کې دغه ته ورته کارونه کېږي خلک ونې او ډبرې مچوي)

کله چې قريشو ته خبر ورسېدی چې مسلمانانو پر مرګ بيعت وکړی پوه سوه چې موضوع خطرناکه مرحلې ته ورسېدل او له جنګه وبېرېدل نو يې ډېر ژر سُهيل بن عَمرو و رسول الله ﷺ ته د صلحې کولو دپاره ورولېږی او پر سهيل يې دا تاکيد وکړی چې د مسلمانانو سره به داسې صلحه کوې چې سږ کال به بېله عمره کولو مدينې منورې ته ځي، ځکه چې بيا عرب و نه وايي چې مسلمانان په زور مکې مکرمې ته ننوتل.

رسول الله ﷺ و ليدل چې سُهيل ور رهي دی وې پېژندی او وې فرمايل: «سُهيل! سَهّلَ الله لَکُم اَمرکُم» يعني: الله جل جلاله دا موضوع درته آسانه کړه، قريشو د صلحې إراده کړې ده، ځکه سُهيل په قريشو کې د خبرو سړئ ؤ، قريشو چې به هر وخت غوښتل چې يوه موضوع د خبرو د لارې فيصله کړي نو به يې سُهيل ور لېږی، لکه وزير خارجه او هغه نورو يې جنګ غوښتی لکه د وزارت دفاع نفر، دغه سهيل فقط

د صلحې دپاره لېږل کېدی، نو کله چې رسول الله ﷺ سهیل ولیدی وې فرمایل: الله جل جلاله آسانتیا درته راوستل، خیر سهیل راغلی کښېنستی او د رسول الله ﷺ سره یې ډیري اوږدې خبرې وکړې او بیا د دوی په منځ کې د صلحې پر مادو اتفاق وسو چې هغه د صلحې مادې په داسې ډول سره وې:

۱ – رسول الله ﷺ او مسلمانان به سږکال بېله عمره کولو بیرته ځي او مکې مکرمې ته به نه داخلېږي خو په راتلونکي کال کې د مسلمانانو حق دی چې د عمرې دپاره راسي او مکې مکرمې ته فقط د درو شپو دپاره داخل سي، په دې شرط چې مسلمانان به مکې مکرمې ته هیڅ قسم اسلحه نه ور سره را وړي بېله تورو څخه، چې هغه به هم په پوښو کې وي او قریش به هیڅ قسم تعارض او تېرئ نه پر کوي.

(دغه ماده یوازې د عمرې په باره کې وه)

۲ – دغه د جنګ او دښمنۍ حالت چې د مسلمانانو او قریشو په منځ کې دی دا به د لسو کلو دپاره ختمېږي، یعنې: لس کاله به یو پر بل تعارض نه کېږي د خلکو ژوند به په پوره أمن او أمان کې وي، نه به جنګ وي نه پر قافلو حملې، هیڅ قسم تعارض او تجاوز به نه وي.

۳ – د قریشو څخه چې هرڅوک د خپلو مشرانو بې اجازې مدینې منورې یا محمّد ﷺ ته مهاجر ورسي، محمّد ﷺ به هغه نفر بیرته قریشو ته ورکوي او که د قریشو څخه هرڅوک مرتد سو او د مدینې منورې څخه مکې مکرمې ته راغلی هغه نفر بیرته مسلمانانو ته نه ورکول کېږي.

دغه د دریمې مادې شرط پر مسلمانانو هغه ډېر دروند شرط ؤ، له دغه شرطه داسې معلومېدل چې کفار پر مسلمانانو فضیلت او لوړ والی لري ځکه د کفارو څخه راغلی مسلمان بیرته و کفارو ته ورکول کېږي او د مسلمانانو څخه مرتد سوی نفر و مسلمانانو ته نه ورکول کېږي، نو په ښکاره سره داسې معلومېدل لکه کفار چې په دې صلحه کې لوړ او کامیابه وي.

۴ – هرڅوک یا هره قبیله چې و غواړي چې په دغه عهد او اتفاق کې د محمّد ﷺ او مسلمانانو په طرف کې داخل سي کولای سي او هر څوک یا قبیله چې

وغواړي چې د قريشو په طرف کي داخل سي کولای سي.

د دغي صلحي د ليکلو په وخت کي د خزاعه د قبيلې مشران او د بنو بکر د قبيلې مشران حاضر وه، د خُزاعه مشرانو وويل: موږ د محمّد ﷺ په طرف کي يو او د بنو بکر مشرانو بيا وويل: موږ د قريشو په طرف کي يو، د دغو قبيلو په دغه طرفو کي داخلېدل او شاملېدل بيا په وروسته کي د مکې مکرمې د فتحې سبب وګرځېدل او د غه صلحه هُم د دغو قبيلو د جنګ او دښمنيو په سبب ماته سوه، ځکه بنو بکر چې د قريشو په طرف کي وه د خزاعه پر قبيله چې د مسلمانانو په طرف کي وه تجاوز او تېرى وکړى چې د هغې واقعې تفصيل به بيا پر خپل وخت درته بيان سي إن شاء الله تعالىٰ، نو دغه دوې قبيلې په دغه وخت کي په دغه حِلف او اتفاق کي شاملي سوې.

د صلحي په شرطوکي دا هم وليکل سوه: هرّه قبيله چې د هر چا په طرف کي شامله سوه دغه قبيله د هغه طرف جُزء بلل کيږي، هر تېرئ او تجاوز چې پر هغه قبيله وسي هغه د دغه ټول عقد او اتفاق ماتېدل دي، بيا نو ټول عقد لغوه او قابل د عمل نه دی، نو خود رسول الله ﷺ خپل عهد هغه وخت د قريشو سره باطل وبلی چې قريشو دغه عهد د بنو بکر په مرسته کولو سره مات کړی.

(د دغه شرط په مقصد به هغه وخت پوه سی چې د عهد د ماتولو قصه واورى اوبيا به در معلومه سي چې دغه عقد او صلحه قريشو څنګه ماته کړه)

کله چې د صلحي پر ټولو مادو او بندو په پوره تفصيل او ښکاره شرطو اتفاق وسو نو يې د دغي صلحي په ليکلو شروع وکړه، رسول الله ﷺ حضرت علي بن أبي طالب رضي الله عنه را وغوښتی او ويل: دغه صلحه وليکه، د دغي صلحي ليکوتکی حضرت علي رضي الله عنه دی او د دغي صلحي شاهدان څو نفره مسلمانان او څو نفره کفار وه، د مسلمانانو له طرفه د صلحي شاهدان: ابوبکر الصدّيق، عمر فاروق، حضرت علي چې د صلحي ليکوتکی هم ؤ، محمّد بن مسلمه او څو نفره نور وه رضي الله عنهم اجمعين، او د کفارو له طرفه د دغي صلحي شاهدان: سُهيل بن عَمرو، حُليس بن عبد العزىٰ او څو نفره نور وه.

رسول الله ﷺ و علي رضي الله عنه ته و ويل وليکه ﴿بسم الله الرّحمٰن الرحيم﴾ سُهيل د اوله څخه مخالفت شروع کړی ويل: موږ رحمٰن نه پيژنو داسي و ليکه (بسمکَ اللّٰهم)

رسول الله ﷺ علي رضی الله عنه امر کړی چي دغسي يې وليکه، بيا يې ورته و ويل: و ليکه: دا هغه بيان دی چې پر هغه محمّد رسول الله او سُهيل بن عَمرو صلحه وکړه، دلته بيا سُهيل اعتراض وکړی ويل: والله که موږ په دې پوه سو چي ته رسول الله يې موږ به ته د بيت الله څخه نه وای منعه کړی او نه به مو جنګ درسره کولای بلکه د رسول الله پر ځای محمّد بن عبدالله وليکه داسي مه ليکه چي محمّد رسول الله ځکه زه دغه لفظ نه منم.

مسلمانان د دغو خبرو څخه په تنګ سوه قهر او غصه يې زيات سوه، مسلمانان اصلاً د دغي صلحي څخه ناراضه وه، مسلمانان په دې نه وه خوښ چي داسي صلحه دي وسي چي دوی د مکې مکرمې د ننوتلو څخه منعه کړي او عمره کولو ته دي يې نه پرېږدي او اوس پرهغه سربېره د کفارو له طرفه دغه حسد او تشدد، دغه عناد او سختي هم ورسره کيږي، نو د دغه حسد او عناد په سبب د مسلمانانو قهر نور هم زياتېدی.

خو رسول الله ﷺ و فرمايل: زه رسول الله يم که څه هم تاسي يې نه و منی او حضرت علي رضی الله عنه يې امر کړی چي د رسول الله جمله پاکه کړه او محمّد بن عبدالله وليکه، علي رضی الله عنه د رسول الله د جملې د پاکولو څخه انکار وکړی ويل: والله دغه جمله به نه کړم پاکه، رسول الله ﷺ و ويل: هغه جمله کومه ده؟ ما ته يې را وښيه چي زه يې پاکه کړم، هغه جمله يې ور وښوول او رسول الله ﷺ په خپله د رسول الله جمله پاکه کړه ځکه د رسول الله ﷺ صلحه مقصد وه.

اوس چي د صلحنامې څخه فقط دغه جملې وليکل سوې (بِسمِکَ اللّٰهم) دا هغه عهد دی چي د محمّد بن عبدالله او سهيل بن عَمرو په منځ کي پر هغه اتفاق وسو.

په دغه وخت کي چي د عهد په ليکلو شروع سوې ده ترخېمې دباندي چغي او نارې جوړي سوې مسلمانان د معلومات دپاره تر خېمې دباندي ور و وتل، که ګوري چي د مکې مکرمې د مسلمانانو څخه يو نفر چي په ځنځيرانو هم تړلی دی د هغه ځنځيرانو سره را تښتېدلی دی، دا يې اورېدلي وه چي د مسلمانانو لښکر دلته نژدې راغلی دی نو يې دا قصد کړی ؤ چي مسلمانانو ته پناه ور وړي، دغه را تښتېدلی نفر څوک ؤ؟ دا ابوجندل ؤ چي د دغه سُهيل بن عَمرو چي دغه اوس صلحه ليکي زوی دی او اتفاق هم داسي ؤ چي له مکې مکرمې څخه چي هر مسلمان و مسلمانانو ته

ورځې هغه باید بیرته کفارو ته په لاس ورکول سي.

اوس ابو جندل راغلی دی او وايي: یا رسولَ الله! زه مهاجر درته راغلی یم مکه او د مکې کفار نه غواړم ستا سره مدینې ته ځم، دلته نو سهیل و ویل: یا محمّد! ﷺ هغه صلحه چې زما او ستا په منځ کي وسوه؟ یعني: زما زوی به بیرته ما ته راکوې، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! موږ خو تر اوسه صلحه نه ده لیکلې فقط شروع په سوې ده اوس څنګه کیږي؟ ابو جندل په لاس ورکول کیږي که یا؟ پر صلحه اتفاق سوی دی خو تر اوسه لیکل سوې نه ده، سهیل و ویل: آیا د خولې خبرې او اتفاق کفایت نه کوي؟ خامخا باید و لیکل سي؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو د خولې اتفاق بس او کافي دی زوی دي درسره بوزه، ابو جندل خو په هیڅ نه دی خبر فقط مهاجر راغلی دی او اوس یې سُهیل چې د ده پلار دی کشوي غواړي چې د کفارو هغه لښکر ته یې ورولي کوم چې دلته نژدې پروت دی او دیٔ د صلحې د لیکلو دپاره بیرته راسي.

د ابو جندل هیڅ زړه ته نه لوېدل چې دیٔ دي بیرته د کفارو په لاس ورکول سي څکه دیٔ مهاجر راغلی دی او اوس دي یې بیرته کفار بیایې او څوک دي یې نه څني را وګرځوي؟ په تعجب کي سو او نارې وهي: یا معشرَ المسلمین! آیا بیرته کفارو ته بېول کېږم؟ هغه و ما ته زما په دین کي تکلیف را کوي ما خپل دین ته نه پرېږدي.

رسول الله ﷺ ورته و ویل: یا اباجندل! صبر وکړه او بدله یې د الله جل جلاله څخه و غواړه بېشکه چې الله جل جلاله به تا او ستا ضعیفه ملګرو لره د خلاصېدلو لار پیدا کړي، موږ د قریشو سره صلحه کړې ده او پر دغه مو عهد ور سره کړی دی اوس موږ په خپل عهد کي غدر نه سو کولای.

د ابو جندل بیا هم زړه ته نه لوېږي څنګه یې پرېږدي چې کفار یې بوزي؟ بیا یې نارې شروع کړې او ویل: ما دوی ته مه ور پرېږدی ما خپل دین ته نه پرېږدي، دلته نو مسلمانانو ژړل او وايي: دا څومره ذِلّت دی؟ څومره کښته والی او بې وسي ده؟ د مسلمانانو یو نفر په زور کشول کېږي بیرته کفارو ته ورکول کېږي او دوی ورته ګوري؟ د مسلمانانو نور هم درد او تکلیف زیات سو دننه په زړوکي سوځل کېږي، او دغه صلحه چې وسوه ډېره بده او د ذِلّت صلحه یې بلل، دا یې د ځانو دپاره ذِلّت باله

او په دې صلحه نه وه خوښ نو یې ژړل.

د مسلمانانو څخه حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ور ولاړ سو، سُهیل خپل زوی ابو جندل کشوي او حضرت عمر رضي الله عنه د ابو جندل څنګ یا بغل ته رهي دی خپله توره ابو جندل ته ور نژدې کړي او ورته وايي: یا ابا جندل! مشرکان نجس دي او د مشرک وینه داسي ده لکه د سپي، یعني: د مشرک وینه قېمت او اهمیت نه لري او بیا توره ور نژدې کړي.

وروسته به حضرت عمرفاروق رضي الله عنه ویل: زما مقصد دا ؤ چي ابو جندل دغه توره واخلي او خپل پلار و وژني مګر ده دا کار و نه کړی، ابو جندل دا نه کړه خوښه چي خپل پلار و وژني که نه ده کولای سوای چي توره واخلي او سهیل و وژني او مسئول هم نه ؤ ځکه دئ د مسلمانانو په جماعت کي نه ؤ داخل.

دلته پوښتنه پیدا کیږي چي حضرت عمر رضي الله عنه ولي په خپله سهیل نه واژه چي ابو جندل رضي الله عنه یې د هغه د مرګ دپاره تشویقاوه او توره یې ور نژدې کول؟

جواب: ځکه حضرت عمر رضي الله عنه په خپله په صلحه کي داخل ؤ او ابو جندل رضي الله عنه د دې صلحي څخه دباندي دی هغه تر اوسه د مسلمانانو د قیادت او مشرۍ تابع نه دی نو ځکه فُقهاء وايي: کوم فرد چي د مسلمانانو په جماعت کي داخل نه وي هغه فرد هغه کارونه کولای سي چي د مسلمانانو جماعت یې نه سي کولای، هر څوک چي د یوه جماعت عضوه وګرځېدل هغه څوک خامخا د هغه جماعت په نظام او قوانینو مکلف دی، مګر کوم فرد چي په جماعت کي نه وي داخل سوی، هغه فرد په هغو شیانو نه دي مکلف چي هغه جماعت په مکلف وي، مقصد دا چي: دغسي فرد لکه ابو جندل د مسلمانانو په قوانینو، اتفاقیو او عهدو نه وي مکلف، نو ځکه ابوجندل کولای سوای چي سُهیل و وژني، مګر حضرت عمر فاروق رضي الله عنه چي د مسلمانانو د جماعت جُزء ؤ او د مسلمانانو په قوانینو او اتفاقیو مکلف ؤ نه سوای کولای چي سهیل و وژني. (دا یوه فقهي مسئله وه).

سهیل خپل زوی ابو جندل رضي الله عنه د کفارو تر لښکره ورساوه او بیرته د مسلمانانو د لښکر ځای ته راغلی او د صلحي هغه پاته حصه یا مادې یې ولیکلې.

اوس نو قریش د مسلمانانو د بارېدلو انتظار کوي چي بیرته ولاړسي،

رسول الله ﷺ مسلمانان امر کړه چې د سر په خرولو سره له احرامه ځانونه حلال کړی او بیرته مدینې منورې ته درځی، حضرت عمرؓ ولاړ سو او ویل: یا رسولَ الله! آیا تا موږ ته خبر نه ؤ راکړی چې موږ به کعبې شریفې ته ورځو او طواف به پر کوو؟

ځکه رسول الله ﷺ خوب لیدلی ؤ چې مسلمانان کعبې شریفې ته ورځي او طواف پر کوي او بیا سرونه خروي یا کوچني کوي او دغه خوب یې مسلمانانو ته ویلی ؤ، نو حضرت عمرؓ دغه خوب و رسول الله ﷺ ته وریاد کړی او ویل: تا موږ ته خبر راکړی ؤ چې موږ به بیت الله ته ځو او طواف به پر کوو، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو یا عمر! مګر ما درته ویلي وه چې سږکال به ورځو؟ حضرت عمرؓ و ویل: یا! داسې دي نه وه را ته ویلي.

خیر مسلمانان په دغه صلحه ډیرخواشیني او ناراضه دي نو عمرؓ غوښتل چې یو څه وکړي، اوس به په دغه باره کي هغه حدیث شریف درته را نقل کړم چې امام بخاري او امام مسلم یې روایتوي چې دغسې حدیث ته چې امام بخاري او امام مسلم دواړو په خپل صحیح کي رانقل کړی وي حدیث متفق علیه وایي، حدیث شریف داسې دی:

حضرت عمرؓ وایي: و رسول الله ﷺ ته ورغلم او ما ورته و ویل:

یا رسولَ الله! آیا ته په حقه سره د الله جل جلاله نبي نه یې؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: بلکه یم.

عمرؓ و ویل: آیا ته پر حق نه یې او زموږ دښمنان پر باطل نه دي؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: بلکه موږ پر حق یو او دوی پر باطل دي.

عمرؓ و ویل: آیا زموږ وژل سوي کسان په جنت کي او د دوی وژل سوي کسان په اور کي نه دي؟

رسول الله ﷺ وفرمایل: بلکه دي.

عمرؓ و ویل: نو موږ ولي په خپل دین کي دوی ته کښته کیږو؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: زه رسول الله یم د خپل رب نا فرماني نه کوم او هغه زما ناصر او مددګار دی.

حضرت عمرؓ و ویل: آیا تا موږ ته نه وه ویلي چې موږ به بیت الله ته ورځو

او طواف به پر کوو؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، مګر ما درته ویلي وه چې ته به سږ کال ورځې؟

عمر ﷺ و ویل: یا.

رسول الله ﷺ نور هم په تاکید سره و فرمایل: بېشکه چې ته به ورځې او طواف به پر کوې. (یعني: زما وینا حق ده خو وخت یې نه دی راغلی)

حضرت عمر ﷺ لکه داسې جواب چې غواړې چې ډېر مطمئن سې نو ابوبکر الصدّیق ﷺ ته ورغلی او هغه پوښتنې یې ځنې وکړې چې د رسول الله ﷺ څخه یې کړې وې، ابوبکر الصدّیق ﷺ چې واقعاً صدّیق ؤ داسې جواب یې ورکړی چې حضرت عمر ﷺ یې په چپ کړی او ویل: یا بن الخطاب! دا رسول الله دی د خپل رب نا فرماني نه کوي او الله جل جلاله یې هیڅکله نه ضایع کوي.

څه وخت نه ؤ تېر سوی چې سورةُ الفتح نازل سو، رسول الله ﷺ عمر ﷺ ور وغوښتی او د سورةُ الفتح آیاتونه یې ورته تلاوت کړه، عمر ﷺ و ویل: یا رسولَ الله! آیا دغه فتحه ده؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، نو د عمر ﷺ زړه خوشاله سو. [رواه: البخاري ومسلم]

اوس چې خبره خلاصه او فیصله سوه رسول الله ﷺ اصحاب کرام امر کړه چې هَدي حلالې کړی، سرونه و خروی او احرام خلاص کړی، مګر د صحابهٔ کرامو څخه یو هم نه سو ولاړ، رسول الله ﷺ په تعجب کې سو ځکه د اول وار دپاره مسلمانان د ده ﷺ نا فرماني کوي؟ رسول الله ﷺ امر کړه چې له احرامه ځانونه حلال کړی، یعني: د احرام د حالته ووزی مګر صحابهٔ کرام یو هم نه سو ولاړ، رسول الله ﷺ بیا د احرام په خلاصولو سره امر کړه بیا هم یو نه سو ولاړ، رسول الله ﷺ دریم وار د سرو په خرولو او د احرام په خلاصولو امر کړه، بیا هم یو نه سو ولاړ.

رسول الله ﷺ دوی پرېښوول او خېمې ته ننوتی دا ډېره ور سره ده چې د ده ﷺ پر اصحابو د الله جل جلاله قهر او عذاب نازل نه سي، څرنګه چې په دغه سفر کې ام سلمه ﷺ د رسول الله ﷺ سره ملګرې وه و هغې ته یې و ویل: خلکو زما د امر اطاعت و نه کړی ډېرېږم چې د الله جل جلاله قهر او عذاب به پر نازل سي.

ورونو! کله کله د ښځو سره داسې فکر او حل پیدا سي چې د نارینه سره هغه فکر

او حل نه وي موجود، ام سلمه رضي الله عنها د رسول الله ﷺ په جواب کي و ويل: يا رسولَ الله! ته ور ووزه او هيڅا ته هيڅ مه وايه خپله هَديه حلاله کړه او سر خروونکی را وغواړه چي ستا سر در وخروي، کله چي ستا اصحاب تا وويني چي ځان دي له احرامه خلاص کړی دوی ته هم بېله ستا متابعته بل شئ نه پاته کيږي.

رسول الله ﷺ هم له خپلي خېمې را و وتی و هيڅا ته يې هيڅ و نه ويل خپله هَديه يې حلاله کړه او سرخرووونکی يې را وغوښتی، د ده ﷺ سر يې ور وخراوه، صحابۀ کرامو چي وليدل چي رسول الله ﷺ خپل سر وخراوه نو پوه سوه چي خبره خلاصه سوه عُمره نسته، دوی هم ولاړ سوه خپلي هَديي يې حلالي کړې او د سرو په خرولو يې شروع وکړه.

ځيني د ځينو نورو سرونه ورخروي، مګر څرنګه چي ډېر خواشيني او په قهر کي وه د خرولو په وخت کي يې يو د بل سرونه ور زخمي کول، د سرو د خرولو څخه چي فارغه سوه رسول الله ﷺ وليدل چي ځينو نفرو وريښتان کوچني کړي دي يعني: خرولي يې نه دي بلکه غچي کړي يې دي نو رسول الله ﷺ و فرمايل: الله دي پر هغو کسانو ورحميږي چي سرونه يې خرولي دي، صحابۀ کرامو و ويل: او هغه چي غچي کوي يې يا رسولَ الله!؟ رسول الله ﷺ بيا و فرمايل: الله دي پر هغو کسانو ورحميږي چي سرونه خروي، صحابۀ کرامو بيا و ويل: او هغه کسان چي غچي کوي يې يا رسولَ الله!؟ دريم وار بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: الله دي پر هغو کسانو ورحميږي چي سرونه خروي، اصحاب کرامو بيا و ويل: او هغه کسان چي غچي کوي يې يا رسولَ الله!؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو! او پر هغو کسانو چي غچي کوي يې، نو يې په غچي کولو سره هم اجازه وکړه مګر د خرولو ثواب تر ډېر دی.

د دغي صلحي په باره کي د الله جل جلاله له طرفه سورۃ الفتح نازل سو الله عزوجل فرمايي:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝١﴾

يعني: بېشکه چي موږ فتحه او برئ درکړی دی تا ته، ښکاره او روښانه برئ.

د حديبيې صلحه که څه هم په ښکاره او د باندي څخه د ذلّت او مغلوبيت صلحه معلوميږي، په اول او سطحي نظر د دغي صلحي د شرايطو څخه داسي معلوميږي چي

د صلحي تولي مادې د قريشو په ګټه دي، لکه حضرت عمر فاروق او نور اصحاب کرام چي د دغي صلحي د ښکاره تورو په ليدلو ډېر ناراضه وه، دوی خيال کاوه چي د مسلمانانو د دغه (۱۴۰۰) سر قربانوونکي لښکر په مخ کي قريش او د هغو طرفداران هيڅ اهميت نه لري، دغه قسم مشکلات او مخالفتونه ولي په توره نه سي حل؟

مګر د رسول الله ﷺ نظر و هغو نتيجو ته متوجه ؤ چي د نورو د سترګو څخه پټي او نهامي وې او بل دا چي الله جل جلاله د ده ﷺ سينه د ډېرو سختو پيښو د تحمل او زغملو دپاره خلاصه کړې وه، د رسول الله ﷺ بې مثله توکّل او تحمّل، هغه د کفارو شرطونه ومنل او اصحاب کرامو ته به يې ويل: الله زما سره دی او ما نه ضائع کوي.

د حُديبيې صلحه ولي فتحه وبلل سوه؟ حتّی صحابهٔ کرامو به هم داسي پوښتني کولې چي يا رسولَ الله! آيا دا فتحه او برئ دی؟ رسول الله ﷺ به و فرمايل: هو، دا لوی برئ دی ځکه چي په دغه صلحه سره د قريشو لاسونه د مسلمانانو څخه منعه او وتړل سوه، په دغه صلحه سره مسلمانان و دعوت او خپلو نورو دښمنانو ته فارغه سوه چي دغه صلحه او دعوت ته فارغه کېدل د مکې مکرمې د فتحي سبب وګرځېدل.

د مسلمانو ښځو هجرت

د حديبيې ترصلحي وروسته پسله هغه چي رسول الله ﷺ مدينې منورې ته ورسېدی د مکې مکرمې څخه مسلمانو ښځو و مدينې منورې ته هجرت وکړی چي په هغو کي يوه هم ام کلثوم بنت عُقبه بن أبي معيط وه، عُقبه خو پېژنی؟ هغه لوی کافر چي د رسول الله ﷺ پر مبارکه شا يا ملا يې د سجدې په وخت کي د اوښ کُلمې ور کښېښوولي او د بدر په غزاء کي و وژل سو، د دغو ښځو مشرک اقرباء په دوی پسي ورغله ويل: دغه ښځي بايد د هغه عقد او عهد په سبب چي په حديبيه کي وسو بيرته مور ته را کول سي، رسول الله ﷺ دغه د دوی غوښتنه نه کړه قبوله ځکه په معاهده کي دغه ماده داسي ليکل سوې وه: (پر دې اتفاق وسو که زموږ څخه هر سړئ و تا ته درغلی که څه هم ستا پر دين وي بيرته به يې موږ ته را کوې) په معاهده کي لفظ د (رَجُل) يعني: سړي ليکل سوی ؤ، نو په دغه ماده کي اساساً ښځي داخلي نه وې

او په دغه باره کي د الله جل جلاله دا قول هم نازل سوچي فرمايي:

﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلۡمُؤۡمِنَـٰتُ مُهَـٰجِرَٰتٍ فَٱمۡتَحِنُوهُنَّ ٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِإِيمَـٰنِهِنَّ فَإِنۡ عَلِمۡتُمُوهُنَّ مُؤۡمِنَـٰتٍ فَلَا تَرۡجِعُوهُنَّ إِلَى ٱلۡكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمۡ وَلَا هُمۡ يَحِلُّونَ لَهُنَّ﴾. [الممتحنه: ۱۰]

يعني: اې مومنانو! کله چي تاسي ته مومني ښځي په هجرت سره راسي نو تاسي دوی امتحان کړی الله جل جلاله د دوی په ايمان ښه عالم دی، يعني: د زړو حال خو الله جل جلاله ته معلوم دی، مګر په ښکاره او ظاهره سره تاسي د هغو ښځو پوره تحقيق او معلومات کوی چي آيا دوی واقعاً هم د اسلام په سبب هجرت کړی دی؟ کومي دنيوي يا نفساني ګټي خو به يې په نظر کي نه وي نيولي؟ او که بيا تاسي په دې پوه سواست چي دوی مومناني دي بيا يې نو بيرته کفارو ته په لاس مه ورکوی نه دغه مومني ښځي هغو کفارو ته حلالي دي او نه هغه کافران دغو مومنو ښځو ته حلال دي.

رسول الله ﷺ په دغه دوه سببه مومني مهاجري ښځي بيرته د کفارو په لاس نه ورکولې ځکه يو خو دوی په هغه عهد او معاهده کي نه وې داخلي او بل د الله جل جلاله صريح حکم هم داسي ؤ او د دغه آيات شريف په آخر کي الله عزوجل فرمايي:

﴿وَلَا تُمۡسِكُواْ بِعِصَمِ ٱلۡكَوَافِرِ﴾ [الممتحنه: ۱۰]

او کافراني ښځي په خپله نکاح کي مه ساتی، نو مسلمانانو هغه خپلي کافري ښځي د دغه آيات شريف په حکم سره طلاقي کړې، حضرت عمر رضي الله عنه په دغه ورځ خپلي دوې مشرکي ښځي طلاقي کړې چي يوه يې معاويه په نکاح کړه او بله يې صفوان بن اُميه په نکاح کړه.

د حديبيې پر صلحه تبصره

اوس به د حديبيې صلحه او د هغې صلحي مادې لږ څه وڅېړو يا په بل عبارت څه به پر ورغېږو: که موږ د حديبيې صلحه او د هغې مادې په غور او دقت سره تر نظر و باسو او د هغې صلحي د مادو نتيجو ته متوجه سو ښه شکه دغه صلحه د مسلمانانو

دپاره لويه او عظيمه فتحه ده، ځکه تر دغه د مخه قريشو د مسلمانانو په وجود هيڅ اقرار او اعتراف نه کاوه بلکه د مشرکانو مقصد او هدف دا ؤ چې د مسلمانانو شان او شوکت، عزت او حيثيت ورک کړي او له منځه يې يوسي او د داسي ورځي په انتظار وه چي په هغه کي د مسلمانانو انتهاء او ختمېدل و ويني، قريش په خپل ټول قوت او طاقت د اسلامي دعوت او نورو خلکو په منځ کي حائل او دېوال ګرځېدل، قريشو هيڅ نه غوښتل چي د اسلامي دعوت خبري د خلکو تر غوږو پوري ورسيږي ځکه په جزيرةُ العرب کي ديني مشرتوب او دنيوي رياست د دوی ؤ، خو اوس د دوی له طرفه صلحي ته رجوع کول د مسلمانانو پر قوت اقرار او اعتراف دی او د دې معنٰی دا وه چي قريش اوس د مسلمانانو د مقابلي څخه عاجزه سوه او مسلمانان يې په رسميت وپېژندل نو په دغه صلحه سره مسلمانانو استقلال حاصل کړی.

دا خو فقط د صلحي په متعلق خبري وې او اوس د صلحي مادو ته راسه: که مورږ د صلحي څلورمه ماده تر نظر و باسو چي هغه داسي وه:

۴- هرڅوک يا هره قبيله چي و غواړي چي په دغه عهد او اتفاق کي د محمّدﷺ او مسلمانانو په طرف کي داخل سي کولای سي او هر څوک يا هره قبيله چي وغواړي چي د قريشو په طرف کي داخل سي کولای سي.

د دې څخه داسي نتيجه را وزي چي قريشو هغه خپل ديني زعامت او دنيوي رياست هېر کړی، اوس د دوی بل هيڅوک او بل هيڅ شئ مقصد نه دی ببله خپله ځانه، نور نو که ټول خلک او پاته ټوله جزيرةُ العرب په اسلام کي داخل سي دا و قريشو ته اهميت نه لري او په دغه موضوع کي دوی په هيڅ قسم سره مداخله نه کوي حال دا چي دغه قريش هغه کسان دي: که به يو څوک د هر ځای او د هري قبيلې څخه چي به ؤ مسلمان سو دوی به هغه بندي کاوه او واهه او نن ورځ وايي:

موږ په هيچا کار نه لرو که ستا په طرف کي داخليږي! داخل دي سي.

آيا دغه د قريشو ناکامي نه ده؟ او د مسلمانانو دپاره ښکاره فتحه نه ده؟

تاسي پوهېږی: هغه وينه بهوونکي او وژونکي جنګونه چي د مسلمانانو او د دوی د دښمنانو په منځ کي کېدل په هغو جنګو کي د مسلمانانو مقصد د مالو اخيستل او

د انسانانو وژل نه وه او نه مسلمانانو غوښته چي خپل دښمنان دي په زور سره مجبوره کړي چي اسلام ته داخل سي، بلکه د هغو جنګو څخه د مسلمانانو یوائځنۍ هدف دا ؤ چي و خلکو ته دي په دین او عقیده کي پوره آزادي ورکول سي، که څوک غواړي چي مسلمان سي مسلمان دي سي او که څوک غواړي چي پرخپل کفر پاته سي پاته دي سي، لکه څرنګه چي الله جل جلاله د سورة الکهف په (۲۹) نمبر آیات کي فرمایي:

﴿فَمَن شَآءَ فَلۡيُؤۡمِن وَمَن شَآءَ فَلۡيَكۡفُرۡۚ﴾ [الکهف: ۲۹]

ژباړه: که ستاسي څخه د چا خوښه او اراده وي چي د دغه قرآن او اسلام تصدیق وکړي او عمل په وکړي په ودي یې کړي او دا د ده دپاره خیر دی، او که د چا خوښه او اراده وي چي د هغه څخه انکار وکړي و دي یې کړي.

خو د خلکو او د دوی د إرادې په منځ کي به بل هیڅوک او بل هیڅ قوت مداخله نه کوي او اوس د دغي څلورمي مادې په اساس او نتیجه کي دغه مقصد د ټولو جزئیاتو سره حاصل سو چي ممکن دغه مقصد په ډیرو کامیابه جنګو هم لاس ته نه وای راغلی او مسلمانانو په دغه حُریت او آزادي سره د دعوت په لار کي لویه کامیابي لاس ته را وړه، تاسي پوهیږی؟ چي د ټولو مسلمانانو شمېر تر دغه صلحي د مخه تر درو زرو نفرو نه زیاتېدی، خو د دوو کلو په جریان کي د مکې مکرمې په فتحه کي د مسلمانانو شمېر لس زره نفره ؤ.

او د صلحي دوهمه ماده چي داسي لیکل سوې وه:

۲- دغه د جنګ او دښمنۍ حالت چي د مسلمانانو او قریشو په منځ کي دی دا به د لسو کلو دپاره ختمیږي.

یعني: لس کاله به یو پر بل تعارض نه کیږي، دا په خپله د مسلمانانو د ښکاره کامیابۍ دوهم جزء سو، ځکه اول هم مسلمانانو په جنګ شروع نه ده کړې بلکه دغه جنګونه اول د قریشو له طرفه شروع سوه.

لکه څرنګه چي الله جل جلاله په سورة التوبه کي فرمایي:

﴿وَهُم بَدَءُوكُمۡ أَوَّلَ مَرَّةٍۚ﴾ [التوبة: ۱۳]

ژباړه: او دوی اول وار په جنګ شروع وکړه چې مسلمانان يې په مکه مکرمه کې آزارول، يا دا چې ستاسې د متعاهدينو سره (د خزاعه د قبيلې سره) يې جنګ وکړی.

مګر هو هغه د مسلمانانو عسکري دورې ټوله د دې دپاره وې چې قريش د هغه غفلته څخه را ويښ سي او د الله ﷻ دلاري څخه د خلکو منعه کول پرېږدي او د مسلمانانو سره په مساوات او برابري ژوند وکړي، هره ډله د خپل هدف او مقصد دپاره مشغوله وي.

اوس چې د لسو کلو دپاره جنګ پرېښوول سو نو هغه د قريشو له طرفه د اسلامه څخه د خلکو منعه کول پای ته ورسېدل چې دا په خپله د هغه چا دپاره چې اول يې جنګ شروع کړی ؤ ناکامي، ضعف او شکست دی، او هرڅه چې د معاهدې اوله ماده ده چې هغه داسې وه:

۱– رسول الله ﷺ او مسلمانان به سږکال بېله دې څخه چې مکې مکرمې ته داخل سي بيرته به مدينې منورې ته ځي او بيا په را تلونکي کال کې د مسلمانانو حق دی چې د عمرې دپاره راسي او مکې مکرمې ته داخل سي.

دغه ماده د هغه څه دپاره انتهاء سوه چې قريشو مسلمانان د مسجد الحرام څخه منعه کول، چې دا په خپله د قريشو دپاره ناکامي ده، شپږکاله کېږي چې مسلمانان د مسجد الحرام څخه منعه وه او اوس په دغه ماده کې د قريشو دپاره د زړه ښه کېدلو خبره دا ده چې مسلمانان يې فقط د يوه کال دپاره د مسجد الحرام څخه منعه کړل.

اوس نو قريشو د دغې صلحې په درو مادو کې مسلمانانو ته امتياز ورکړی او د هغه په مقابل کې يې په يوه ماده کې چې درېيمه ماده وه د ځان دپاره امتياز واخيستی چې هغه درېيمه ماده داسې وه:

۳– د قريشو څخه چې هر څوک د خپلو مشرانو بې اجازې مدينې منورې يا محمّد ﷺ ته مهاجر ورسي، محمّد ﷺ به هغه نفر بيرته قريشو ته ورکوي او که د قريشو څخه هرڅوک مرتد سو، د مدينې منورې څخه مکې مکرمې ته راغلی هغه نفر بيرته مسلمانانو ته نه ورکول کېږي.

مګر تاسې و دغه امتياز ته وګورئ: دا يو پوچ او بې فايدې امتياز دی، په دې

امتیاز کي داسي شئ نسته چي هغه دي مسلمانانو ته ضرر ورسوي، دا معلومه خبره ده: يو مسلمان ترڅو چي مسلمان وي هيڅکله د الله، د رسول الله او د اسلام له ښاره نه تښتي، مګر هغه وخت بيا تښتي چي په ظاهره او په زړه کي مرتد سي او که يو څوک په دغه اندازه مرتد سو بيا نو مسلمانان و هغه ته ضرورت هم نه لري او د دغسي چا د اسلامي ټولني څخه وتل تر دې ښه او بهتر دي چي هلته په اسلامي ټولنه کي پاته وي او دا هغه مفهوم او مضمون دی چي رسول الله ﷺ و هغه ته اشاره کړې ده،

رسول الله ﷺ په هغه حديث کي چي امام مسلم يې روايتوي فرمايي: هر هغه څوک چي زموږ څخه دوی ته ورسي هغه الله را څخه ليري کړی. [رواه: مسلم]

مګر: هر هغه څوک چي د اهل مکې څخه مسلمان سي که څه هم د دوی د هجرت لار مديني منورې ته نه ده خلاصه يعني: د هغي صلحي په سبب مديني منورې ته هجرت نه سي کولای خو د الله ﷻ مځکه پراخه ده.

آيا هغه وخت چي اهل مدينه د اسلامه څخه په هيڅ نه وه خبر د حبشي مځکه د مسلمانانو دپاره نه وه پراخه؟ او دا هغه مقصد دی چي رسول الله ﷺ په پاته حديث شريف کي اشاره ورته کړې ده او فرمايي:

که د دوی څخه موږ ته څوک راغله الله ﷻ به هغو لره د مشکله څخه د خلاصون لار پيدا کړي. [رواه: مسلم]

اوس نو دغه درېيمه ماده که څه هم په ښکاره د قريشو عزت پکښې ؤ خو په حقيقت کي د قريشو پر پرېشاني او وارخطايي دلالت کوي، د دوی د بت پرستۍ پر دين او د دوی پر ټولنه هغه د دوی ډېره بېره ښکاره کوي، لکه دوی چي دا حس کړې وه چي د دوی دين د نړېدلو په حالت کي دی نو ځکه موږ بايد خامخا د خپل دين د ساتني دپاره دغسي اقدام وکړو.

مګر بالمقابل رسول الله ﷺ چي دغه ماده قبوله کړه:

(هر څوک چي د مسلمانانو څخه قريشو ته ورو تښتي، هغه دي بير ته مسلمانانو ته نه ورکول کيږي) دا د دې دليل دی چي رسول الله ﷺ د خپل دين او ټولني پر اثبات او قوت پوره اعتماد درلودی او پر خپل دين د دغسي شرطو څخه نه بېرېدی،

دا د دغې صلحې د مادو حقيقت ؤ.

مګر هلته په ښکاره سره دوه شيه يا دوې پوښتنې وې چې د هغو په سبب په مسلمانانو کې تشويش او پريشاني پيدا سوه.

لومړئ: مسلمانانو ته دا ثابته وه چې محمّدﷺ رسول الله دی او دئﷺ پر حق دی او اللهﷻ د ده د دين د لوړوالي وعده ورسره کړې ده، نو اوس څه پېښه ده چې د قريشو دغه شرطونه قبلوي؟ او په صلحه کې وهغو ته امتيازات ورکوي؟

دوهم: رسول اللهﷺ مسلمانانو ته ويلي وه چې موږ به بيت الله ته ورځو او طواف به پر کوو، نو اوس څه پېښه سوه چې نه هلته ورغلو او نه مو طواف پر وکړی؟

دغه دوه شيه په مسلمانانو کې د شک، وسوسې او ډېځايه ګمانو سبب وګرځېدل او د مسلمانانو احساسات يې ور زخمي کول، تر داسې اندازې چې دغه غم او هَم د مسلمانانو پر فکرو غالبه سو او دې ته يې نه پرېښوول چې د صلحې د مادو په نتيجه کې صحي فکر وکړي او ښايي په مسلمانانو کې هغه څوک چې د دغه غم تر تاثير ډېر لاندې ؤ، هغه حضرت عمر بن الخطابؓ ؤ.

(اوس د دغو دوو تشويشي پوښتنو جواب ته متوجه سی)

اول: لکه څرنګه چې د مخه مو درته و ويل: حضرت عمرؓ ؤ چې رسول اللهﷺ ته ورغلی او ويل: يا رسولَ الله! آيا موږ پرحق او دوی پر باطل نه دي؟ رسول اللهﷺ و فرمايل: هو داسې ده او بيا ده و ويل: آيا زموږ وژل سوي کسان په جنت کې نه دي؟ او د دوی وژل سوي کسان په اورکې نه دي؟ رسول اللهﷺ و فرمايل: هو داسې ده، نو عمر بن الخطابؓ و ويل: موږ ولې په خپل دين کې ورته کښته کېږو؟ رسول اللهﷺ و فرمايل: يابن الخطاب! زه رسول الله يم او د خپل رب نافرماني نه کوم، هغه رب زما مرسته کوونکی دی او هيڅکله ما نه ضائع کوي.

دوهم: عمرؓ و ويل: آيا تا موږ ته نه وه ويلي چې موږ به بيت الله ته ورځو او طواف به پر کوو؟ رسول اللهﷺ و فرمايل: هو ما درته ويلي وه مګر ما درته و ويل: چې سږ کال؟ عمرؓ ويل: يا! دا دي نه وه را ته ويلي، نو رسول اللهﷺ ورته و ويل: ته ور تلونکی يې او طواف به هم پر وکړې.

بیا هم حضرت عمرؓ د هغه قهر او پرېشانۍ په حالت کې ابوبکر الصدّیقؓ ته ورغلی او هغه خبرې یې ورته وکړې چې رسول اللهﷺ ته یې کړې وې، ابوبکر الصدّیقؓ هم هغه جوابونه ورته و ویل چې رسول اللهﷺ ورته ویلي وه، خو دغه یوه خبره یې پر زیاته کړه: یا عمر! تر مرګه پورې د رسول اللهﷺ پر رضاء ور سره ځه، په والله هغه پر حق دی، او بیا د سورة الفتح دغه آیات نازل سو:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝﴾

رسول اللهﷺ عمرؓ را وغوښتی او دغه آیات یې ورته تلاوت کړی، عمرؓ و ویل: یا رسولَ الله! آیا دغه فتحه ده؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: هو، نو د عمرؓ زړه خوشاله سو او ولاړی، بیا نو عمرؓ پر دغه خپلو کړو خبرو ډېر پښېمانه ؤ، عمرؓ وایې: د دغو خبرو په سبب مې ډېر ښه کارونه کول، د هغې ورځې د خبرو له بیرې خیراتونه ورکوم، روژې نیسم، نفلې لمنځونه کوم، مریان آزادوم، دپاره د دې چې هغه زما دپاره خیرسې.

(د حدیبیې د صلحې په آخر کې به د ابو بصیرؓ قصه درته بیان کړم ځکه هغه قصه هم په دغه صلحه پورې تعلق لري)

کله چې رسول اللهﷺ د حدیبیې څخه مدینې منورې ته ورسېدی په دغو شپو کې په مکه مکرمه کې یوه مسلمان سړي د هغو کفارو څخه چې ده ته یې عذابونه ورکول ځان خلاص کړی چې دغه سړئ ابو بصیرؓ ؤ (*ابو بصیر د ثقیف د قبیلې څخه ؤ او د قریشو حلیف ؤ، دئ مسلمان او په مکه مکرمه کې اوسېدی*) نو ابو بصیر د مکې مکرمې څخه مدینې منورې ته مهاجر ورغلی، دغه ټوله لاریې پیاده و وهل خو د قریشو دوه نفره تر شا په بسې وه غواړي چې بیرته یې بوزي، مګر ابو بصیر مدینې منورې ته ځني ورسېدی او مسجد نبوي ته ورننوتی ویل: یا رسولَ الله! مهاجر درته راغلی یم.

سمدستي هغه دوه نفره کفار چې په ده پسې وه پسي را ورسېدل او ویل: یا محمّد!ﷺ هغه عهد او وعده چې زموږ او ستاسي په منځ کې ده؟ لکه څرنګه چې د صلحې په مادو کې راغلي دي دئ به بیرته موږ ته راکوې، رسول اللهﷺ و فرمایل: هو! واخلی بو یې زی، هغو ابوبصیر کش کړی او بیرته یې رهي کړی، ابو بصیر ناري

وهي چي څنګه مي کفارو ته په لاس ورکوی؟ ما دغه ټوله لاره پر پښو ووهل او هجرت مي را وکړی او تاسي مي بيرته ور تسليموی؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: يا ابا بصير! قريبه ده چي الله جل جلاله به تا او ستا ملګرو ته د نجات لار پيدا کړي، ابو بصير مجبوره سو د هغو دوو نفرو سره رهي سو، مدينې منورې ته نژدې د ذوالحُلَيفه سره چي اوس آبار علي ورته ويل کيږي هغه دوه نفره کښېنستل چي ځانونه هوسا کړي او څه هغه خرما وخوري چي د دوی سره ورسره وه، بندي يې هم ورسره دی، ابو بصير هغه يوه نفر ته وايي: فلانيه! په والله دغه ستا توره ډېره ښه را معلوميږي، هغه ويل: هو والله دا ډيره ښه توره ده او ما څو واره امتحان کړې هم ده، ابو بصير و ويل: ته يې را ښکاره کړه چي زه يې وګورم، په خبرو خبرو کي ابو بصير وکولای سوای چي د هغه څخه توره واخلي او هغه په و وژني، دا بل په ځغستاسو، هغه ځغلي ابو بصير توره په لاس په پسې دی، هغه خپل مرګ په سترګوويني، خو اوس چيري ولاړ سي ټوله دښت دی؟

خو هغه نژدې ځای مدينه منوره وه، نو يې د مدينې منورې پر طرف مخ ونيوی، مشرک ځغلي ابو بصير توره په لاس ترشا په پسې دی هغه ځغلي دئ يې نه پسي پرېږدي، د ډير تېز ځغستلو څخه يې دوړې ولاړيږي، دوړه په پسې ده، کله چي کافر مدينې منورې ته ورسېدی مخامخ پر مسجد ور رهي دی او په مسجد ور ننوتی، ابو بصير تر شا په پسې دی، رسول الله ﷺ چي دغه مشرک په دوړو سپيره وليدی او سا په اوړو شړي ويل: دې سړي مرګ ليدلی دی، خو سړي ناري کړه: والله زما ملګری و وژل سو او اوس ما هم وژني.

ابو بصير چي مسجد ته ور داخل سو ويل: يا رسولَ الله! الله جل جلاله ستا ذمه خلاصه کړه تا زه ور تسليم کړم او هغه عهد چه ستا او د دوی په منځ کي ؤ په هغه دي وفاء وکړه او تا بيرته زه و دوی ته ور ولېږلم، هغه چي پر تا وه هغه دي وکړه اوس ته په ما کارنه لرې الله جل جلاله زه له دويه خلاص کړم، رسول الله ﷺ و فرمايل: هو! ما په لاس ورکړې او تا ځان خلاص کړی، هغه مشرک و ويل: يا محمّد! ﷺ بيرته يې را تسليم کړه لکه څرنګه چي مو وعده سره کړې ده، رسول الله ﷺ و فرمايل: ما دا کار وکړی خو ستاسي څخه بيرته ولاړی ما خپله ذمه خلاصه کړه، کافر بې جوابه سو او ابو بصير يې پرېښاوه.

بیا نو ابو بصیر و ویل: یا رسولَ الله! پرېږ مې ږده چې په مدینه منوره کې واوسېږم، رسول الله ﷺ ویل: یا، که په مدینه کې و اوسېدې معنٰی: ما هغه خپل عهد مات کړی، ابو بصیر ویل: نو مې پرېږده چې هر چیرې زما خوښه وي هلته ولاړ سم، رسول الله ﷺ و فرمایل: زما ستا سره کار نسته هر چیرې چې ځې ولاړسه ته آزاد یې او زما تر امر نه یې لاندې، ځکه ابو بصیر د مسلمانانو په جماعت کې نه ؤ داخل او د هغو تر قیادت او مشرۍ نه ؤ لاندې، ابو بصیر د مسجده ځخه ووتی او توره ور سره ده.

رسول الله ﷺ یوه خبره وکړه چې ابو بصیر واورېدل او په خلکو کې هم نشر سوه، هغه دا چې رسول الله ﷺ و فرمایل: افسوس دي وي ده لره که د ده سره نفر ور سره وای د جنګ اور یې بلاوه (دا اشاره وه چې یا ابا بصیر! د کفارو و تکلیف ورکولو ته دوام ورکړه) ابو بصیر چې دغه خبره واورېدل نو مکې مکرمې ته نه ولاړی بلکه عیص ته ولاړی، عیص خو در معلوم دی چې یوه غرنۍ منطقه ده او په دغو غرو کې وُني او غارونه ډېر دي، نو ابو بصیر دغه عیص ته ولاړی او هلته ژوند کوي.

د ابو بصیر خبر و هغو مسلمانانو ته ورسېدی چې په مکه مکرمه کې وه او مدینې منورې ته یې هجرت نه سوای کولای نو اول هغه څوک چې مکه مکرمه یې پرېښوول او هجرت یې وکړی هغه ابو جندل ؤ، مګر ابوجندل هم مدینې منورې ته نه ولاړی ځکه دئ پوهېدی چې بیرته مي کفارو ته په لاس ورکوي، د مدینې منورې پر ځای عیص ته ولاړی، هغه عیص چې غرنۍ منطقه وه او غارونه پکښې وه، دغه دوه نفره دلته ژوند کوي، کله چې د قریشو قافلې تېرېږي پر هغو هم حملې کوي، هغه نور مسلمانان چې په مکه مکرمه کې وه او د هغې صلحې په سبب یې مدینې منورې ته هجرت نه سوای کولای هغو هم عیص ته هجرت وکړی، ټول نوي مهاجر مسلمانان د مدینې منورې پر ځای عیص ته ځي خو په عیص کې (۷۰) نفره مسلمانان سره یو ځای سوه، اوس نو په منظم ډول د قریشو پر قافلو حملې کوي.

قریشو و رسول الله ﷺ ته حال ولېږی ویل: یا محمد! ﷺ هغه عهد چې زموږ او ستاسي په منځ کې دی څه سو؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: زه پر خپله وعده یم، قریشو ویل: ابو بصیر او د هغه ملګري څه کارونه کوي؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هغه ما

وتاسي ته در تسلیم کړی اوس په ما پوري تعلق نه لري، قریشو ویل: که موږ د هغه سره جنګ وکړو ته خو به مداخله نه کوې؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: زه هیڅ کار نه درلرم ځکه زموږ او ستاسي په منځ کي هغه د صلحي عهد او اتفاق موجود دی.

قریشو عیص ته یو لښکر ولېږی چي د ابو بصیر او د هغه د ملګرو سره جنګ وکړي، خو ابو بصیر د هغو سره جنګ کولو ته هیڅ نه را و وتی غواړي چي هغه خپلو چلیکي حملو ته دوام ورکړي، جبهیي جنګ نه کوي، د قریشو لښکر ورغلی او ډیره موده یې په انتظار ورته تېره کړه خو ځوک د دوی د جنګ دپاره نه را و وتی، د قریشو لښکر بیرته بې نتیجې مکې مکرمې ته ولاړی، مګر د قریشو هره قافله چي تیرېږي بیا هم ابو بصیرؓ حملې پر کوي، د قریشو قافلې بیا په خطر کي سوې او په فارغه زړه نه سي تېرېدلای.

اوس نو نور هغه کسان چي تر مدینې منورې او تر مکې مکرمې دباندي اسلام ته داخلیږي، یعني: یوازي قریش نه بلکه نور خلک هر ځوک او هر چیري چي وي او اسلام ته داخل سي هغه فکر کوي چي زه ولي مدینې منورې ته ولاړسم چي تر هغه عهد او اتفاق چي رسول اللهﷺ د قریشو سره کړی دی لاندي سم، ولي عیص ته نه ځم او د ابو بصیرمرسته نه کوم؟ نو هغه نوي مسلمانان د دې پر ځای چي مدینې منورې ته ولاړ سي عیص ته ځي تر څو چي په عیص کي درې سوه نفره مسلمانان سره یو ځای سوه، پوره لښکر ځني جوړ سو، قریشو هر څه کوښښ وکړی چي دغه خطر له ځانه لیري کړي خو په وسه یې هیڅ نه سوه پوره.

اوس نو د ابو بصیر او هغو کسانو چي د ده سره دي د دوی د شجاعت او قوت په سبب د قریشو یوه قافله هم سالمه نه سي تېرېدلای، قریشو هغه د حدیبیې صلحه په دې سبب وکړه چي قافلې یې سالمي تیري سي مګر د دوی قافلې او تجارت بیا هم په خطر کي دي، چي په دې ډول سره رسول اللهﷺ هم صلحه وکتل او هم د قریشو قافلې تر هغه پخواني خطر لاندي دي سالمي نه سي تېرېدلای.

د ابو بصیر او د هغه د ملګرو قدرت ورځ په ورځ زیاتیږي، یوازي دا نه چي تجارتي قافلې پر قریشو بندي سوې بلکه د خوراکي شیانو قافلې هم پر بندي سوې، په خپله مکه مکرمه غذایي مواد نه لري او د دباندي څخه پر قطعه سوه، چي په نتیجه

کي په مکه مکرمه کي کاختي جوړه سوه او لوړه شروع سوه، قريش چي د دغه خطر د ليري کولو دپاره هرڅه کوښښ وکړي بې فايدې دي، نو قريشو د ابوسفيان په مشرۍ يوه ډله مدينې منورې ته ولېږل او ويل: يا محمّد! ﷺ د الله روی مو در وړی دی رحم وکړه او هغه شرط چي موږ د حديبيې په صلحه کي اېښی ؤ هغه نه غواړو.

قريش کوم شرط نه غواړي؟ هغه شرط چي د هغه په سبب مسلمانان ډېر خواشيني او ناراضه وه، هغه شرط چي مسلمانانو د ځان دپاره ذِلّت باله، دا هغه شرط ؤ چي ويل: (که د مکې مکرمې څخه کوم مسلمان درسي هغه به بيرته را کوې) اوس قريش وايي: دغه شرط موږ نه غواړو، هغه مهاجر خلک دي ستا سره وي چي صلحه و ساتل سي او قافلې تيري سي، رسول الله ﷺ د رحم او مهربانۍ په سبب تر دغه شرط تېرسو، دا هغه شرط ؤ چي مسلمانانو د کفارو په ګټه باله، مګر په حقيقت کي هغه شرط د مسلمانانو په ګټه ؤ، بيا نو رسول الله ﷺ و حضرت عمر ﷺ ته و فرمايل: ته وې چي د دغي صلحي څخه ناراضه وې او تا ويل: دا زموږ په دين کي ذِلّت او کښته والی دی، تا ويل: دغه صلحه د کفارو په ګټه او مصلحت ده، اوس څنګه سو؟ عمر ﷺ و ويل: يا رسولَ الله! دا معلومه خبره ده چي ستا د فکر او نظر خير او برکت زما د فکر او نظر تر برکت ډېر دی.

دغه د حديبيې صلحي دوه کاله دوام وکړی، که څه هم عهد د لسو کلو دپاره ؤ خو دوه کاله وروسته دغه عهد او اتفاق د هغه تجاوز په سبب چي د بنو بکر قبيلې د خزاعه پر قبيله وکړی لغوه او مات سو چي دغه واقعه به د مکې مکرمې د فتحي په قصه کي إن شاء الله تعالىٰ په تفصيل سره درته بيان سي.

اوس چي په دغه صلحه سره د قريشو لاسونه و تړل سوه او پر مسلمانانو حملې نه سي کولای نو مسلمانانو ته دا موقع برابره سوه چي هغه دښمن ته متوجه سي کوم چي احزاب يا د خندق د غزاء دپاره يې کفار سره يو ځای کړي وه، د خندق د غزاء دپاره چا کفار سره را ټول کړه؟ د خيبر يهودو، دغه يهود وه چي احزاب او ډلي يې پر حرکت را وستلې، کله چي رسول الله ﷺ د دغي صلحي په واسطه قريش له ميدانه وايستل اوس کولای سي چي ښه مداخلې څخه د قريشو د يهودو سره مقابله وکړي

ځکه قریش د حدیبیې په صلحه د جنګ او تجاوز څخه وتړل سوه.

تردغه ځایه پوري د حدیبیې د صلحي واقعات بیان سوه او د صلحي نتیجه دا سوه چي رسول الله ﷺ خپله عمره پرېښوول او بیرته مدینې منورې ته ولاړی، مګر د عمرې په عوض او بدل کي یې د مسلمانانو دپاره صلحه او آرامي ور سره یو وړل چي د دغي صلحي په واسطه و اسلام او توحید ته د دعوت میدان پراخه او لوی سو، د اسلام مبلّغین او دعوت کووتکي په آزاد ډول سره هر ځای ته تلای سي او هر څوک دعوتولای سي.

د الله جل جلاله له طرفه چي د دغي صلحي پر واقعې کومه تبصره نازله سوه هغه په سورةُ الفتح کي ده او د سورةُ الفتح په معنٰی تر هغو نه سو پوهېدلای چي د حدیبیې د صلحي قصه نه وي را معلومه، الله جل جلاله فرمایي:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝١﴾

بېشکه چي موږ تا ته فتحه او بریٔ درکړی دی ښکاره او معلومداره فتحه.

ډېر مفسرین وایي: کومه فتحه چي په دغه آیات شریف کي ذکر سوې ده هغه دغه د حدیبیې صلحه ده ځکه دغه ښغمي او قراري چي د قریشو او مسلمانانو په منځ کي پېښه سوه نو مسلمانان د قریشو له طرفه د اسلام و دعوت او نشرولو ته فارغه سوه او اصلاً دینِ مبینِ اسلام داسي دین دی چي څوک په خبرو او دلایلو نه سيَ پر غالبه کېدلای، هیچا د اسلام واقعي مقابله په دلائلو سره نه ده کړې او نه یې څوک کولای سي بلکه د اسلام دښمنانو همېشه له زوره کار اخیستی دی، د اسلام دین په خپله غالبه دی، ځکه دغه دین د الله جل جلاله له طرفه دی.

اسلام داسي دین دی چي د انسان د خلقت او فطرته سره موافق او برابر دی، اسلام د عقل او منطقه سره برابر دی څوک نه سي کولای چي د اسلام د دین په مقابل کي دي په عقل او منطق سره و درېږي، خو د اسلام او د خلکو په منځ کي دغه د قریشو پرله پسې حملې حاجز او دېوال وې، د قریشو دښمني او بېځایه آوازې وې چي خلک یې مسلمانانو ته نه پرېښوول او مسلمانان یې خلکو ته نه پرېښوول، نو کله چي د مسلمانانو او قریشو په منځ کي دغه صلحه وسوه، د مسلمانانو او نورو خلکو

له منځه د قريشو له طرفه درول سوي پردې او دېوالونه ايسته سوه، دلته نو اسلام پر ټوله جزيرةُ العرب غالبه سو، د دې دپاره چي د اسلام د کاميابۍ دپاره د دغي صلحي نتيجه ښه را معلومه سي نو به يو څه د حساب عددونه تر نظر لاندي ونيسو:

په مکه مکرمه کي ديارلس کاله و اسلام ته دعوت وسو مګر د هغو کسانو شمېر چي اسلام ته داخل سوي وه د (۱۵۰) نفرو په شا وخوا کي ؤ، دا ټوله په ديارلس کلو کي چي تقريباً (۷۰) نفره مسلمانان په مکه مکرمه کي وه او (۸۰) نفره په حبشه کي وه، اوس نو بيا د حديبيې تر صلحي پوري، د حديبيې صلحه د هجرت په شپږم کال کي وه، يعني: د دعوت د شروع څخه (۱۹) کاله تېر سوي وه، نو دغه د حديبيې په صلحه کي د رسول الله ﷺ سره څو نفره را و وتل؟ يو زر څلور يا پنځه سوه نفره، که څه هم مسلمانانو په مدينه منوره کي يو مستقل دولت جوړ کړی ؤ او حالت يې هم په ښه ډول سره پر مخ روان ؤ، مګر بيا هم موږ وينو چي د مسلمانانو شمېر ډېر لږ ؤ، فقط يو زر څلور سوه نفره ؤ او دا د هجرت شپږم کال ؤ، نو که موږ وګورو چي د اسلام د شروع څخه د هجرت تر شپږم کاله پوري چي د دعوت (۱۹) کاله تېر سوي دي د هغو کسانو شمير چي مسلمانان سوي دي يو زر څلور سوه نفره دي، که چيري بيا ښځي او ماشومان او ځيني هغه صحرايي عرب هم پر اضافه کړو نو به درې زره نفره سي، مګر هغه کسان چي د رسول الله ﷺ سره د مکې مکرمې په فتحه کي را وتلي وه څو نفره وه؟ د هغو شمېر لس زره نفره ؤ، فقط د حديبيې تر صلحي دوه کاله وروسته، چي د دې څخه مقصد دا سو: چي د حديبيې تر صلحي وروسته په دوو کلو کي د اسلام دپاره داسي کارونه وسوه چي په هغو تيرو سوو (۱۹) کلو کي نه وه سوي، نو تاسي و واياست چي دغه صلحه فتحه ده که نه ده؟ ټولو غزاوو، ټولو سرِيو، ټولو جنګو د اسلام د نشرولو دپاره دغسي نتيجه نه وه ورکړې لکه د حديبيې د صلحي نتيجه، نو ځکه الله جل جلاله دغه صلحه فتحه وبلل، الله عزوجل فرمايي:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝ لِّيَغْفِرَ لَكَ ٱللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنۢبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ﴾.

بېشکه چي موږ تا ته فتحه او برئ درکړی دی، فتحه او برئ ښکاره او روښانه، دپاره د دې چي الله جل جلاله تا ته ستا پخوانۍ تيري سوي خطاوي او وروستنۍ خطاوي در وبخښي.

رسول اللهﷺ د ګناهو څخه پاک او معصوم دی، خو د آیات شریف څخه داسي مقصد اخیستلای سو چي د رسول اللهﷺ ټوله د مخنۍ او وروستنۍ کو تا هۍ کومي چي د دهﷺ د لوړ مقام او لوړي مرتبې په سبب کو تا هي بلل کیږي هغه ټوله ورته مُعاف دي او الله جل جلاله بل هیڅا ته داسي معافي نه ده فرمایلې.

اوس نو د رسول اللهﷺ د لوړ او عالي شانه مقامه سره موږ و څه شي ته تقصیر او کوتاهي ویلای سو؟

جواب: مثلاً هلته دوه کاره دي چي یو ښه کار دی او بل ډیر ښه کار دی خو کله کله داسي پېښه سوې ده چي رسول اللهﷺ دي د هغه ډیر ښه پر ځای هغه ښه کار کړی وي، لکه د عبس په سورة کي چي د عبدالله بن مکتوم رضی الله عنه سره پیښه سوه، یا د بدر د بندیانو په واقعه کي د بندیانو د ایله کولو دپاره فدیه قبوله سوه (*د رسول اللهﷺ په شان کي نه خطا سته نه ګناه ځکه دیٔﷺ معصوم دی، الله جل جلاله د هري خطا او ګناه څخه ساتلی دی*) نو الله جل جلاله خپل حبیب محمد مصطفیٰﷺ ته تر دغسي کوتاهیو ورتېر دی او معافي یې ورته کړې ده. (بیرته و مبارکو آیاتو ترجمې ته راسه)

ورونو! مثال د ممنوعاتو څخه نه دی، لکه د دنیا پاچهان چي یوه فاتح او کامیابه جنرال ته په خصوصي ډول اعزاز او اکرام ورکوي، همدارنګه الله جل جلاله خپل رسول محمّد مصطفیٰﷺ ته د دغي فتحي سره څلور امتیازه ورکړه.

لومړیٔ: دا چي د مخنۍ او وروستنۍ ټوله کو تا هۍ یې ور معاف کړې، دغه د معافولو جمله الله جل جلاله بېله رسول اللهﷺ څخه بل هیڅا ته نه ده فرمایلې، په احادیثو کي راغلي دي چي د دغه مبارک آیات تر نزول وروسته به رسول اللهﷺ په عبادت کولو کي دومره کوښښ کاوه چي د شپې ډیره حصه به یې په لمانځه تېرول تر داسي اندازې چي مبارکي پښې به یې وپړسېدې او وچاودې نو د لیدونکو زړونه به پر سوځل کېدل، صحابهٔ کرامو به پر عرض کړه (خاصتاً حضرت عائشه رضی الله عنها) چي یا رسولَ الله! ولي دومره تکلیفونه پر ځان تېروې؟ الله جل جلاله خو ستا پخوانۍ او وروستنۍ ټوله خطاوي در بخښلي دي، رسول اللهﷺ به و فرمایل: «أَفَلاَ أَكُونُ عَبداً شكُوراً» آیا شکر آداء کوونکی بنده نه سم؟ او دا معلومه خبره ده چي الله جل جلاله دغسي زېری خپل

هغه بنده ته ورکوي چې هغه د دغه زیرې په اورېدلو سره بې بیرې او بې پروا نه سي، بلکه نوره یې هم د الله ﷻ څخه بېره زیاته سي.
مونږ وویل چې الله ﷻ او رسول الله ﷺ ته د دغې صلحې په مقابل کې څلور شیه ورکړه.

لومړئ - دا چې: د مخني او وروستني ټوله قصور او کوتاهي یې ور معاف کړې.

دوهم - دا چې: ﴿وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُۥ عَلَيْكَ﴾

او د دې دپاره چې الله ﷻ د مکې او نورو ښارو په فتحه کولو سره خپله مهرباني او نعمتونه پر تا پوره کړي.

درېیم - دا چې: ﴿وَيَهْدِيَكَ صِرَٰطًا مُّسْتَقِيمًا ۝﴾

او الله ﷻ تا ته سمه او صافه لار وښیي، الله ﷻ به دي همېشه د هدایت او استقامت پر لار قائم لري.

څلورم - دا چې: ﴿وَيَنصُرَكَ ٱللَّهُ نَصْرًا عَزِيزًا ۝﴾

او د دې دپاره چې الله ﷻ ستا سره مرسته وکړي غالبه او قوي مرسته.

﴿هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ ٱلسَّكِينَةَ فِى قُلُوبِ ٱلْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوٓا۟ إِيمَـٰنًا مَّعَ إِيمَـٰنِهِمْ﴾.

دغه الله هغه ذات دی چې سکون او اطمینان یې د مومنانو په زړو کې نازل کړی، دپاره د دې چې د دوی د ایمان سره ایمان ورزیات کړي.

یعني: سره د دې چې دغه صلحه د دوی له طبیعته مخالفه وه، خو د رسول الله ﷺ په حکم یې عمل وکړی د ضد کوونکو کافرانو سره یې ضد و نه کړی نو د دغه متابعت په برکت د دوی د ایمان درجې نوري هم زیاتي سوې، دغو مسلمانانو د مخه د جهاد په بیعت سره دا ثابته کړه چې مونږ د الله ﷻ په لار کې د جنګ کولو او ځان قربانولو دپاره حاضر یو، چې دا یو قسم ایمان دی او بیا چې رسول الله ﷺ د مسلمانانو د جذباتو او احساساتو څخه مخالفه صلحه وکړه، دلته بیا د مسلمانانو بل قسم ایمان ښکاره سو چې د الله ﷻ او رسول الله ﷺ د فیصلې په مقابل کې یې د تسلیم او اطاعت غاړه کېښښول، چې دغه سکون او اطمینان هم د الله ﷻ له طرفه د دوی په زړو کې واچول سو، بیا هم په سورۃ الفتح کې د دغې صلحې په باره کې

آیاتونه دوام لري تر څو چې الله ﷻ په لسم نمبر آیات کې فرمایي:

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ ٱللَّهَ يَدُ ٱللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ﴾.

ژباړه: بېشکه هغه کسان چې ستا سره بیعت کوي، هغه د الله ﷻ سره بیعت کوي، د الله ﷻ لاس د دوی پر لاسو سر بېره دی.

﴿فَمَن نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَـٰهَدَ عَلَيْهُ ٱللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾﴾ [الفتح: ١٠]

ژباړه: نو پس هر چا چه دغه بیعت مات کړی بېشکه چې دئ دغه بیعت پر خپل ځان ماتوي (یعني: ضرریې هم ده ته رسیږي) او هر هغه څوک چې پر هغه شي وفاء وکړي کوم چې د هغه عهد او وعده یې د الله ﷻ سره کړې ده پس ډیر ژر به الله ﷻ د دغه وفاء لوی اجر او ثواب ورکړي، چې هغه جنت او د الله ﷻ دیدار یا لیدنه ده.

او بیا په وروستني آیات کې الله ﷻ هغو کسانو ته اشاره کوي کوم چې د رسول الله ﷺ سره په دغه عمره کې نه وه را وتلي، کله چې رسول الله ﷺ دغه کسان د وتلو دپاره را وغوښتل، دوی و بهربدل او د خپلو ځانو سره یې و ویل: څوک په دغه بد حال کې چې د مسلمانانو او کفارو په منځ کې دغه دښمني پرته ده وزي؟ موږ و قریشو ته ورسو او ځانونه ور تسلیم کړو؟ دوی پرخپلو ځانو و بهربدل او د رسول الله ﷺ سره نه و وتل، الله ﷻ د هغو پاتو خلکو په باره کې فرمایي:

﴿سَيَقُولُ لَكَ ٱلْمُخَلَّفُونَ مِنَ ٱلْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَآ أَمْوَٰلُنَا وَأَهْلُونَا فَٱسْتَغْفِرْ لَنَا﴾

ژر دی چې هغه پاته سوي خلک چې د صحرایي عربو څخه دي تا ته و وایي: دا چې موږ ستا سره نه ولاړو! موږ زموږ مالو او زموږ کورنیو مشغوله کړو، یعني: تر شا مو څوک نه درلودل چې زموږ د مالو او زموږ د کورنیو پالنه وکړي، نو زموږ دپاره د الله ﷻ څخه بخښنه وغواړه.

دغه خلک اصلاً هغه کسان وه چې دوی به په خپل منځ کې سره ویل: موږ د هغو خلکو وطن ته ورسو؟ چې هغه دلته مدینې ته راغله او د رسول الله ﷺ اصحاب یې و وژل، تاسي ګورئ چې دغه تللي خلک به یو هم ژوندئ را نه سي، ټول به هلته و وژل

سي، نو الله جل جلاله دغه د دوی د زړو پټ حال و رسول الله ﷺ ته د مخه تر هغه ور ښکاره کړی چي مديني منورې ته ورسيږي، ځکه دغه آياتونه د مخه تردې چي رسول الله ﷺ مديني منورې ته ورسيږي نازل سوه، په لار کي يې دا ور معلومه کړه چي تاسي به صحي او سالم مديني منورې ته ورسېږی او بيا به دغه پاته سوي خلک قسم قسم عذرونه وايي او بهانې به جوړوي، چي دغه ټول درواغ دي.

﴿يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِم مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ﴾

دغه پاته سوي منافقان به په خپلو ژبو سره هغه څه وايي چي د دوی په زړو کي نسته.

دوی په خپلو زړو کي پوهيږي چي زموږ دغه عذر بالکل غلط دی او دغه د بخښني غوښتل يې هم يوه ظاهري رياء ده دوی په زړه کي بخښنه نه غواړي، ځکه دوی دغه خپل پاته کېدل نه ګناه بولي او نه عقيده ورته لري او بيا رب عزوجل فرمايي:

﴿قُلْ فَمَن يَمْلِكُ لَكُم مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ۚ بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ⑪﴾. [الفتح: ١١]

يعني: اې محمّده! ﷺ دوی ته و وايه: څوک دی چي د الله جل جلاله له طرفه به د عذاب په ايسته کولو کي قدرت ولري؟ يعني: څوک دا قدرت لري چي د الله جل جلاله له طرفه دي يو شئ ستاسي څخه دفعه کړي؟ که الله جل جلاله ستاسي د ضرر او نقصان إراده و فرمايي، يا الله جل جلاله ستاسي د نفعې او فايدې إراده و فرمايي، هيڅوک د ده عزوجل و إرادې ته تغير نه سي ورکولای، يعني: بل هيڅوک نسته چي نفعه او ضرر دي د هغه په قدرت کي وي بلکه الله جل جلاله په ټولو هغو کارو چي تاسي يې کوی ښه خبردار دی.

او په را تلونکي آيات شريف کي الله جل جلاله هغه علت او سبب بيا نوي چي منافقان په هغه سبب د رسول الله ﷺ سره دغي عمرې ته نه و وتل، الله جل جلاله فرمايي:

﴿بَلْ ظَنَنتُمْ أَن لَّن يَنقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَزُيِّنَ ذَٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنتُمْ قَوْمًا بُورًا ⑫﴾.

يعني: په رشتيا سره ستاسي د نه تګ سبب دغه نه دی چي دا تاسي په خوله سره

بهانې او عذرونه وایاست، بلکه تاسي ګمان کاوه چې بیا به هیڅکله رسول الله ﷺ او د ده ملګري مومنان خپلو کورو ته صحي او سالم را و نه ګرځي او اې منافقانو! دغه د مسلمانانو د تباهۍ ګمان ستاسي په زړو کې ښایسته ښوی دی او ګمان کړی ؤ تاسي بدګمان او تاسي یو هلاک سوی قوم یاست.

بیانو الله جل جلاله د دغه سورة په نورو آیاتو کې د خیبر و راتلونکې غزاء ته اشاره کوي، هغه غزاء چې تر اوسه پوري نه ده پېښه سوې.

د مدينې منورې
د ژوندد وهمه مرحله او نوې دوره

د حدیبیې صلحه د مسلمانانو په ژوندکې د نوي دورې شروع کېدل وه، ځکه د اسلام او مسلمانانو په دښمني کې هغه تر ټولو قوي قوت، هغه ډېر معاند او شدید قوت قریش وه او اوس چې دوی د جنګ له میدانه د أمن او صلحې میدان ته و وتل، نو د مثلث د اضلاعو څخه هغه قوي ضلعه ماته سوه، یا په بل عبارت د هغو درو قواوو څخه هغه قوي قوت مات سو، درې قوتونه څوک وه؟ قریش، غطفان او یهود، غطفان خو در معلوم دي: چې په نجد کې بت پرسته قبیلې دي، مګر څرنګه چې په جزیرةُ العرب کې قریش د بُت پرستۍ نمایندګان او رئیسان وه، د دوی په ګوښه کولو سره د نورو بُت پرستانو تُندي او تیزي پڅه سوه، د پاته بت پرستانو د مسلمانانو سره د دښمنۍ حالت تر ډېري اندازې لږ او کم سو، نو ځکه پسله دغې صلحې څخه د غطفان د قبیلو له طرفه پر مسلمانانو کومه لویه او غټه حمله نه لیدل کیږي، که بیا هم دوی کوم جنګي اقدامات کړي وي هغه هم د یهودو په شیطانت او خطایستلو سره سوي دي.

مګر یهود: پسله هغه چې د مدینې منورې څخه وایستل سوه نو یې خیبر د خپلو دسیسو او خیانتو دپاره ځالګۍ وګرځاوه، د دوی شیطانانو هلته هګۍ اچولې او هلته یې چیچیان زېږول، د هغه ځایه څخه یې د فتنې اورونه بلول، هغه اعراب چې د مدینې منورې پر شا وخوا پراته وه هغه یې د مسلمانانو پر ضد لمسول او په خپله یهودو په دې امید شپې تېرولې چې کله به رسول الله ﷺ او مسلمانان ختم او فیصله کړي.

يا لږ تر لږه ډېر تاوان ور و رسوي، نو ځکه د حديبيې تر صلحې وروسته د رسول اللهﷺ اول اقدام دا ؤ چې د دغې خالګۍ د منځه وړلو يا ورکولو دپاره په يوه فيصله کوونکې جنګ لاس پورې کړي.

مګر دغه مرحله چې د حديبيې تر صلحې وروسته شروع سوه و مسلمانانو ته يې د اسلامي دعوت د نشرولو او تبليغولو دپاره مناسبه موقع او ښه فُرصه هم برابره کړه او په دغه وختو کې د مسلمانانو د دعوت او تبليغ اړخ او نشاط تر جنګي او عسکري حرکتو زيات او ښکاره ؤ. نو ځکه دا به ښځايه نه وي چې دغه مرحله و دوو حصو ته و وېشو:

اول: د دعوت په لار کې هلې ځلې، د مځکې و پاچهانو او آمرانو ته د دعوت ليکونه.

دوهم: عسکري نشاط او حرکتونه.

خو څرنګه چې زموږ بحث د غزاوو او عسکري حرکتو په باره کې دوام درلودی نو زه به هم اول د عسکري حرکتو او فعاليتو بحث پسې پوره کړم، که څه هم په اسلام کې د دعوت موضوع تر عسکري حرکتو د مخه ده، حتّى مسلمانانو چې دغه ډېر تکاليف او دردونه زغمل، جنګو او خطروته يې ځانونه اچول، د هغو ټولو څخه مقصد او هدف دا ؤ چې دوی او د دوی دعوت سره پرېښوول سي.

نو په اسلام کې د ترتيب په اساس د دعوت مسئله تر جنګ د مخه ده.

د حديبيې تر صلحې وروسته عسکري حرکتونه

(د الغابه – يا د ذي قَرَد غزاء)

دغه غزاء په حقيقت کې د بني فزاره د قبيلې د يوې جنګي ټولۍ شړل دي چې پر مدينه منوره يې يوه چټکي حمله وکړه او دا هغه يواځنۍ غزاء ده چې رسول اللهﷺ د حديبيې ترصلحې وروسته او د خيبر تر غزاء د مخه کړې ده، امام بخاري رحمه الله وايي: دغه غزاء تر خيبر درې ورځې د مخه وه، مګر د سيرت او غزاوو ځيني علماء دغه غزاء د حديبيې تر صلحې د مخه بولي، خو د امام بخاري رحمه الله قول صحي دی.

د غزاء واقعه داسې وه: د کفارو څخه يو نفر چې خُزاره بن عُيينه بن حِصَن نومېدی او د غطفان د قبيلې څخه ؤ، دا خو درته معلومه ده چې د غطفان قبيله ډېره

لویه او قوي قبیله وه، خُزاره او د ده پلار د هغوکسانو څخه وه چې د خندق په غزاء کې یې د مسلمانانو پر ضد اشتراک هم کړی ؤ، کله چې خُزاره ولیدل چې د خندق تر غزاء وروسته مسلمانان ضعیفه سوي دي امید یې پیدا سو چې یو وار بیا پر مدینه منوره حمله وکړي او ویل په خپله پر مدینه به حمله نه کوو، بلکه د مدینې منورې پر اطرافو به حمله وکړو، نو (غابه) چې د مدینې منورې څخه لږ دباندي یوه منطقه ده او هلته د مدینې منورې د خلکو کښتونه او باغونه وه، څرنګه چې په دغه ځای کې ډیري وُني موجودي وې نو یې غابه ورته ویل (غابه) یعني: ځنګل.

په دغه ځای کي د رسول الله ﷺ یا بیت المال د شیدو اوښاني هم ساتل کېدې، نو دغه خُزاره چې د عُیینه بن حِصَن زوی ؤ پر دغه غابه حمله وکړه. (عُیینه بن حِصن زموږ په را تلونکي بحث کي ډیر ذکر کیږي، نو به یې څه معرفي کړم) عُیینه د غطفان د قبیلې مشر او رئیس ؤ، ډیر بیعقل سړئ ؤ، رسول الله ﷺ (أحمقِ مُطاع) بللی دی یعني: هغه بیعقل چې إطاعت یې کیږي او امر یې چلیږي، عُیینه د عقل، فکر او تدبیر خاوند نه ؤ مګر بیا هم د غطفان د قبیلې مشر ؤ هر حکم چې به یې وکړی د ده قبیلې عملي کاوه، لس زره نفره لښکر یې درلودی.

نو خُزاره د دغه عُیینه زوی پر غابه حمله وکړه، هغه د بیت المال د اوښانو ساتونکی چې د ابوذر رضي الله عنه زوی ؤ هغه یې شهید کړی د هغه ښځه او اوښان یې ور سره بوتله او بیرته ولاړ، فقط په دغه لږ شي یې کفایت وکړی، کوم باغوانان چې هلته موجود وه او دغه حال یې ولیدی ډیر ژر د مدینې منورې پر طرف ته رهي سوه، خو اول هغه څوک چې د مسلمانانو د جنګیالیو څخه په مخه ورغلی هغه سلمه بن الأکوع رضي الله عنه ؤ، سلمه بن الأکوع رضي الله عنه هغه څوک دی چې رسول الله ﷺ د ده په باره کي فرمایي: « هُوَ خَيرُ رِجَالاتِنا » یعني: دئ زموږ د پیاده لښکر هغه تر ټولو ښه او بهترین نفر دی، بل داسي څوک نسته چې د ده په مثل سره دي پر پښو او پیاده جنګ کوي، د ده رضي الله عنه په باره کي ویل کیږي چې تر آس چابک ؤ کله چې به یې د آسانو سره د ځغستا مسابقه کول، دئ رضي الله عنه به تر د مخه کېدی او دغه چابکي یې په دغه غزاء کي هم معلومه سوه، دا د الله جل جلاله قدرت ؤ چې دغه تیزي او چابکي یې ور کړې وه.

کله چې دغه خبر و سلمه بن الأکوعؓ ته ورسېدی، دئ په خپله له هغه آسه څخه را کښته سو چې دئ او يو بل نفر پر سپاره وه او دغه آس د طلحه ؓ ؤ، هغه بل نفر ته يې و ويل: ته دغه آس و طلحه ته ور ورسوه او رسول اللهﷺ په دغه واقعه خبر کړه، په خپله سلمهؓ لوړ پر يوه غونډۍ و درېدی او د مدينې منورې پر طرف يې په ډېر لوړ آواز ناري کړه:وا صباحا، وا صباحا، وا صباحا چې دا د هغه وخت د خطر ناره وه او د مدينې منورې ډېرو خلکو واورېدل، په خپله سلمه ؓ پياده او پر پښو په ځزاره او د هغه په ملګرو پسې رهي سو که څه هم دئؓ پياده ؤ بيا هم په هغو پسې ور ورسېدی او هغه نفر يې په غشو ويشتل، په دغه وخت کې هغه سړئ چې سلمه ؓ لېږلی ؤ هغه هم و رسول اللهﷺ ته ورغلی او هغه يې په حال خبر کړی، رسول اللهﷺ رغ وکړی کومک! کومک!

خلک د رسول اللهﷺ و طرف ته په را ټولېدلو شروع سوه، رسول اللهﷺ ډېر ژر د سپرو يوه کوچنۍ ډله جوړه کړه چې مشر يې سعد بن زيدؓ ؤ او دغه ټولۍ يې امر کړه چې تاسي د مخه درځی موږ به ځانونه آماده کړو او در پسې يو، اوس خو حمله د غطفان له طرفه وه او غطفان ډېره لويه او قوي قبيله ده او مسلمانان د هغو پر طرف ورځي نو لازمه ده چې پوره تياري او آمادګي ونيسي، خو د مسلمانانو هغه اوله کوچنۍ ډله په کفارو پسې رهي سوه، اوس نو هلته په کفارو پسې چې اول نفر ور ورسېدی هغه يوازي سلمه ؓ دی او بيا دغه د سپرو کوچنۍ ډله په پسې ده چې مشر يې سعد بن زيد ؓ دی او بيا رسول اللهﷺ او هغه کسان په پسې دي چې ځانونه يې آماده کړي وه چې ټوله (۷۰۰) نفره وه او د غطفان د لښکر پر طرف ور رهي دي، البته د دغو اوو سوو نفرو برابرېدل څه وخت په برکي ونيوی او بيا يې حرکت وکړی.

لکه د مخه چې مو درته و ويل سلمه ؓ هلته په مشرکانو پسې ور رسېدلی ؤ او هغه يې په غشو ويشتل، هغو چې به مخ ورته را واړاوه چې پر ده حمله وکړي ده ؓ به ځني وځغستل او هغه نه سوای پسې رسېدلای، هغه چې به رهي سوه دئ به بيا په پسې سو او په غشو به يې ويشتل، کفار چې مخ پر را واړوي دئ ځني ځغلي، دغه معامله روانه ده چې هغه رهي سي دئ په پسې وي په غشو يې ولي، چې هغه مخ پر را واړوي دئ ځني ځغلي.

اصلاً د سلمه رضی الله عنه مقصد دا دی چې دوی مشغوله کړي او وې ځنډوي. دغ غواړي چې هغه نور مسلمانان را ورسیږي او واقعاً یې هم کفار وځنډول تر څو چې کفار د یوه غره په تنګي ننوتل، سلمه رضی الله عنه وايي: زه تر دوی لوړ وختلم او پر دوی مي ډبري را ګېلولې زه دغسي په پسې یم ترڅو چې د بیت المال د اوښانو څخه یې یو یو اوښ پرېښاوه، بیا هم زه په پسې یم او په غشو یې ولم ترڅو چې تر دیرشو زیاتي چپني او ډېرش نېزې یې وغورځولې، غواړي چې ځانونه سپک کړي او هر هغه شئ چې به یې وغورځاوه ما به پر هغه ډبري کېښوولې چې رسول الله ﷺ او د ده ملګري پوه سي.

اوس کفار هم پوه سوه چې دغه سړئ غواړي چې موږ وځنډوي او تر شا لښکر په پسې دی، نو یې څه وکړه؟ څزاره د خپلو درو نفرو ملګرو سره و سلمه رضی الله عنه ته ورپاته سو چې دئ منعه کړي او هغو نورو نفرو ته یې وویل: تاسي خپل تګ کوی او مخ پر غطفان درځی.

اوس نو دغه څلور نفره کفار د سلمه رضی الله عنه د منعه کولو دپاره پاته سوه او دئ رضی الله عنه یې په هغه خپله طریقه سره مشغولوي څو د مسلمانانو د سپرو هغه اوله ډله را ورسېدل، د مسلمانانو اول نفر أخرم رضی الله عنه ؤ او تر شا ابو قتاده رضی الله عنه په پسې ؤ او تر هغه وروسته مقداد بن الاسود رضی الله عنه ؤ، د أخرم رضی الله عنه څخه تلوار وسو هغه نورو ملګرو ته یې و نه کتل پر دغو څلورو نفرو یې حمله وکړه، څرنګه چې دئ یو ؤ او هغه څلور نو أخرم رضی الله عنه شهید و وژل سو، وروسته ابو قتاده رضی الله عنه پر هغه کافر حمله وکړه او هغه یې و وژی چې دغه کافر حبیب بن عُیینه د څزاره ورور ؤ، کله چې حبیب و وژل سو هغه نور درې نفره وتښتېدل.

د هغه وخت په جنګو کي دا عادت ؤ چې چا به څوک و وژی د وژل سوي سړي سامان به د هغه قاتل اخیستی او دغه سامان ته سَلبه ویل کېده، نو اوس چې کار د تلوار دی ابو قتاده رضی الله عنه دومره وخت نه لري چې د وژل سوي نفر سامان واخلي نو یې څه وکړه؟ ابو قتاده رضی الله عنه خپل پټو یا چپنه پر دغه وژل سوي سړي واچول چې دا د دې علامه وه چې دغه سړئ ما وژلی دی، او دئ په هغه نورو نفرو پسي رهي سو.

وروسته عُکاشه بن حِصن رضی الله عنه وکولای سوای چې د کفارو په ځینو نفرو پسي ور ورسیږي، ځکه هلته دوه نفره وه چې د کفارو تر شا پاته وه او د پاته کېدلو سبب یې دا ؤ چې پلار او زوی دواړه پر یوه اوښ سپاره وه، نو دوه نفره پر یوه اوښ معلومه خبره ده

چې د نورو تر شا پاته کېږي، عُکاشه رضي الله عنه دغو دوو نفرو ته ور ورسېدی او د نېزې واری يې پر وکړی، يوه نېزه يې تر دواړو وايستل، نېزه د يوه په شا ننوتل او د هغه بل تر نس را ووتل، دواړه يې په يوه نېزه وپېيل او په يوه وار د اوښه را ولوېدل.

په دغه وخت کې چې د مسلمانانو د سپرو اوله ټولۍ په کفارو پسې ده، رسول الله ﷺ او ملګري يې هغه ځای ته را ورسېدل کوم چې هلته حبيب بن عُيينه وژل سوی ؤ، صحابهٔ کرامو وليدل چې يو انسان وژل سوی دی او د ابو قتاده کالئ پر پروت دی، ځينو مسلمانانو وويل: ﴿انا لله وانا اليه راجعون﴾ ابو قتاده و وژل سو، ځکه ښکاره خبره ده: وژل سوی انسان پروت دی او د ابو قتاده لباس دی مګر رسول الله ﷺ و فرمايل: يا! داسي نه ده بلکه دغه نفر د ابو قتاده له طرفه وژل سوی دی ورسی وې ګوری، ښه دې څخه چې رسول الله ﷺ يې و ويني دا خبره يې وکړه، کله چې يې سرئ لڅ کړی رشتيا هم هغه حبيب بن عُيينه کافر ؤ او ابو قتاده رضي الله عنه وژلی ؤ، کفارو د دغه تيښتې په حال کي ډېري هغه اوښاني چې ور سره رهي کړي يې وې پرېښوولې او مسلمانان په پسې دي ترڅو چې رسول الله ﷺ او اصحابو يې د ذي قَرد د اوبو سره واړول. نو ځکه دغې غزاء ته د ذي قَرد غزاء هم ويل کيږي.

سلمه بن الأکوع رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته ورغلی ويل: يا رسولَ الله! سل نفره را سره کړه د دوی به سرونه ور پرې کړم او هغه پاته اوښاني به هم ځني را ولم، رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه اوس په غطفان کي شيدې چښي، يعني: ته نه سې پسي رسېدلای هغه اوس په خپلو کورو کي دي او دا هم مشکله ده چې د دوی قبيلې ته پسي ورسو، ځکه دغه (٧٠٠) نفره په تلوار را ووتل او د لوی جنګ دپاره آمادګي نه لري چې هغه جنګ دي هم د غطفان د لسو زرو نفرو سره وي.

رسول الله ﷺ او مسلمانانو په دغه ذي قَرَده کي يوه ورځ او يوه شپه تېره کړه او بيا يې امر وکړی چې بيرته درځی، په دغه ورځ رسول الله ﷺ و فرمايل:

« خَيرُ فُرسَاننا اليوم ابو قتاده، وَخَيرُ رِجَالَتنا سلمه »

يعني: نن ورځ زموږ د سپرو بهتر او ښه نفر ابو قتاده دی او د پياده ښه نفر مو سلمه دی.

سلمه رضي الله عنه وايي: رسول الله ﷺ ما ته په غنيمتو کي دوې حصې را کړې، هم يې

د پياده حصه را کړه هم يې د سپاره او بيا رسول اللهﷺ مدينې منورې ته د بيرته را تګ په وخت کې پر خپله اوښه ورسره سپور کړم.

هغه د مسلمانانو ښځه چې کفارو ورسره بېولې وه، کله چې شپه سوه وې کولای سوای چې په پټه د هغو اوښانو طرف ته ورسي کوم چې کفارو ورسره بېولي وه چې په هغو اوښانو کې د رسول اللهﷺ يوه اوښه هم وه، دغې ښځې هغه اوښه چوکه کړه او پر سپره سوه مګر اوس لار نه ده ورمعلومه چې بيرته مدينې منورې ته ولاړه سي، دا غواړي چې د کفارو څخه وتښتي مګر د غطفان څخه تر مدينې منورې پورې ډيره لار ده او ور معلومه هم نه ده اوس په حيرت کې ده چې څه وکړي؟ په آخر کې يې اللهﷻ ته دعاء او زاري وکړې ويل: يارب! ته مې پر سمه لار برابره کړې، اوښه يې ولاړه کړه او هغه رهي سوه، ښه دې څخه چې ښځه يې يوې او بلې خوا ته برابره کړي اوښه يې خپل سر ته پرېښوول او دا يې هم پرځان نذر کړه: که زه اللهﷻ مدينې منورې ته ورسولم زه به دغه اوښه د اللهﷻ د رضاء دپاره حلالوم، اوښه رهي ده څو آخر مدينې منورې ته د ښځې سره ورسېدل، ښځه يې د کفارو له شره خلاصه کړه، ښځې هم پر دغه صحي سالم رسېدلو د اللهﷻ حمد و وايه، ښځه و رسول اللهﷺ ته ورغله او خپله قصه يې ور ته وکړه او ويل: يا رسولَ الله! ما پر ځان نذر ايښی ؤ که زه اللهﷻ خلاصه کړم زه به دغه اوښه د اللهﷻ د رضاء دپاره حلالوم، رسول اللهﷺ و فرمايل: سبحان الله! ډير بد مکافات او بدله دې ورکړه، هغې خلاصه کړې او ته يې حلالوې؟ دا وفاء ده؟ په عوض د دې چې يو احسان ورسره وکړې څکه ته يې خلاصه کړې ته يې حلالوې؟ او بل دا چې دغه اوښه ستا ملک نه دی ته څنګه هغه شئ نذر ايږدې چې ستا ملک نه وي؟ او ته يې مالکه نه يې.

نو هر هغه شئ چې خوک يې مالک نه وي او هغه شئ نذر کښېږدي دا نذر باطل دی. (دا هم يوه فقهي مسئله وه)

د دغې غزاء څخه دا معلومه سوه چې ځينو صحرايي عربو تر اوسه پورې دا جرئت او دلاوري درلودل چې پر مسلمانانو حمله وکړي، سره د دې چې د مسلمانانو حال نسبت و پخوا ته ډير فرق کړی دی اوس د مسلمانانو قوت او طاقت ډير سوی

دی خو بیا هم د ځینو کفارو د حملو څخه نه وه په امان.

د خیبر د غزاء سبب

د هجرت د اوم کال د محرم په میاشت کي د خیبر غزاء پېښه سوه (خیبر) یوه منطقه ده چي څو قلاوي پکښې وې او ډېر زراعت یې درلودی، دغه ځای د مدینې منورې په شمال کي واقع دی او تقریباً (۷۰) میله د مدینې منورې څخه لیري دی.

کله چي رسول الله ﷺ په هغو درو دښمنو ډلو کي چي قریش، یهود او غطفان وه، د هغه تر ټولو قوي او معاندي ډلي څخه د حدیبیې د صلحي په واسطه فارغه او پوره په امان سو، نو یې دا إراده وکړه چي د هغو پاتو دوو ډلو سره چي یهود او غطفان دي خپل حسابونه پاک او تصفیه کړي، دا هم د دې دپاره چي په منطقه کي پوره أمن او صلحه راسي او مسلمانان د هغه پرله پسې خونړیو جګړو څخه د الٰهي رسالت و تبلیغ ته فارغه سي، څرنګه چي خیبر د دسیسو او مؤامرو ځالګۍ وه، د عسکري حرکتو او د جنګو د را پارولو معدن ؤ نو دا وړ او مناسبه وه چي د مسلمانانو نظر تر هرڅه د مخه د خیبر و یهودو ته ور واوړي.

موږ باید دا هېر نه کړو چي د خیبر یهود هغه کسان دي چي د مسلمانانو پر ضد یې د کفارو ډلي سره را ټولي کړي وې، د خیبر یهود هغه کسان دي چي د بني قریظه یهود یې و غدر او خیانت ته تشویق کړه او بیا یې د مدینې منورې د منافقانو، د غطفان د قبیلو او اعرابو سره د مسلمانانو پر ضد ارتباطات او اتصالات درلودل، پر دې ټولو سربېره دوی په خپله د مسلمانانو د جنګ دپاره ځانونه آماده کول او اسلحې یې برابرولې، په دغو کارو سره د خیبر یهودو مسلمانان په پرله پسې تکالیفو او مشکلاتو کي اچولي وه حتّٰی دوی هغه کسان دي چي د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره یې نقشه جوړه کړې وه.

د یهودو د دغو کارو په مقابل کي مسلمانان مجبوره سوه چي د دغه دسیسه جوړوونکو د مشرانو لکه سلام بن أبي الحُقیق، أسَیر بن زرام، کعب بن الأشرف او داسي نورو د وژلو دپاره ډلي ولېږي، مګر د یهودو په مقابل کي د مسلمانانو واجب او لازمي وظیفه تر دغه هم زیاته او لویه وه خو مسلمانانو دغه لازمي وظیفه په دې سبب

ځنډوله چې هلته يو بل لوی او قوي، شرير او عنادي دښمن د دوی په مخ کې موجود ؤ چې هغه قريش وه، کله چې مسلمانان د حديبيې د صلحې په واسطه د هغه قوي دښمن د مواجهې او مخامخ کېدلو څخه فارغه سوه نو د دغه يهودي مجرمينو سره د محاسبې دپاره هوا صافه سوه او د دوی سره د حساب ورځ را نژدې سوه.

خيبر ته وتل

کله چې رسول الله ﷺ د خيبر د غزاء دپاره د لښکر په تيارولو امر وکړی نو دا يې هم ور سره اعلان کړه چې الله جل جلاله د خيبر د فتحه کولو وعده را سره کړې ده، نو هر چا ته دا معلومه سوه چې خيبر د الٰهي وعدې په سبب خامخا فتحه کيږي.

دا خو تاسي ته معلومه ده چې خيبر زراعتي ځکه وه او ډېر باغونه پکښې وه خلک يې هم مالداره وه مګر رسول الله ﷺ دا شرط کېښناوه چې د خيبر د فتحه کولو دپاره به فقط هغه نفر را سره ځي چې حديبيې ته را سره تللي وه کوم څوک چې حديبيې ته نه وه را سره تللي هغه نه غواړم او نه به را سره ځي، مګر اعراب او منافقانو چې واورېدل چې خيبر فتحه کيږي او د خيبر د فتحه کولو وعده يقيني وعده ده ځکه دا هر چا ته معلومه وه چې رسول الله ﷺ د هر کار په باره کې و فرمايي چې داسي کيږي هغه کار خامخا کېدونکی دی، نو دا چې دئ ﷺ فرمايي چې الله جل جلاله د خيبر د فتحه کولو وعده را سره کړې ده نو خيبر خامخا فتحه کيږي او رسول الله ﷺ بېله خيبره د بل هيڅ ځای په باره کې نه وه فرمايلي چې خامخا فتحه کيږي، نو دغه نور نفر يعني: اعراب او منافقان هم پوه سوه چې دغه وعده حق ده نو يې د غنيمتو طمعه پيدا سوه او رسول الله ﷺ ته يې و ويل: موږ پرېږده چې ستا سره ولاړ سو موږ غواړو چې د الله جل جلاله په لار کې جهاد وکړو خو رسول الله ﷺ و فرمايل: يا! بېله هغو کسانو چې په حديبيه کې را سره وه بل څوک به نه را سره ځي.

أعراب او منافقان ډېري زاری کوي او وايي: يا رسولَ الله! موږ په کارو مشغوله ؤ، موږ کورني مشکلات درلودل، ځيني کارونه او عذرونه را ته پېښ وه چې حديبيې ته نه ولاړو خو اوس د وتلو اجازه را ته وکړه موږ د الله جل جلاله په لار کې شهادت غواړو موږ

د جهاد له أجره او ثوابه مه محرومه کوه، کله چې دغو خلکو ډیرې زارۍ وکړې. نو رسول الله ﷺ و فرمایل: ښه د حدیبیې د نفرو څخه که بل څوک غواړي چې زما سره خیبر ته ولاړ سي، ولاړ دي سي مګر هغو نفرو لره په غنیمتو کي حصه نسته. کوم څوک چې د جهاد أجر او ثوابونه غواړي، شهادت غواړي، را سره ولاړ دي سي مګر هو! په غنیمتو کي حصه نه لري نو هیڅوک نه ور سره ووتی، هغه د شهادت آرزوګانې څه سوې؟ هغه د جهاد شوق څه سو؟ ټولې د خولې خبرې وې، د منافقانو او ضعیف الإیمانه خلکو دغه حال الله جل جلاله په قرآن کریم کي تر دغه پیښې د مخه ښکاره کړی ؤ کوم چې د سورة الفتح په (۱۵) نمبر آیات او نورو آیاتو کي فرمایي:

﴿ سَيَقُولُ ٱلۡمُخَلَّفُونَ إِذَا ٱنطَلَقۡتُمۡ إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأۡخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعۡكُمۡۖ يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُواْ كَلَٰمَ ٱللَّهِۚ ﴾.

یعني: کله چې تاسي د خیبر و غنیمتو ته رهي سی چې دغه غنیمتونه واخلی، ژر ده چې هغه د حدیبیې څخه پاته سوي خلک تاسي ته و وایي: موږ پرېږدی چې ستاسي سره ولاړ سو، دوی إراده لري چې د الله جل جلاله حکم بدل کړي.

﴿ قُل لَّن تَتَّبِعُونَا كَذَٰلِكُمۡ قَالَ ٱللَّهُ مِن قَبۡلُۖ ﴾.

دوی ته و وایه: هیڅکله به تاسي زموږ متابعت او ملګرتیا و نه کړی، همدارنګه الله جل جلاله پخوا یا د مخه فرمایلي وه.

یعني: ستاسي د دغې غوښتنې په باره کي پخوا لا ما ته الله جل جلاله هدایت کړی ؤ چې تاسي په دې سفر کي هیڅکله زما سره نه سی تلای، که ولاړ سی نو د دې تګ معنٰی دا سوه: چې د الله جل جلاله په حکم کي تغیر راغلی، حال دا چې د الله جل جلاله په احکامو کي هیڅکله تغیر او تبدیل نه راځي.

﴿فَسَيَقُولُونَ بَلۡ تَحۡسُدُونَنَاۚ ﴾

نو بیا به دوی درته و وایي: تاسي زموږ سره حسد او عناد کوی.

یعني: دا د الله جل جلاله امر نه دی چې موږ به نه ځو بلکه تاسي نه غواړی چې موږ ته ګټه او فایده ورسیږي، تاسي غواړی چې د غنیمت مالونه یوازې تاسي ته پاته سي.

﴿بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ [الفتح: ۱۵]

داسي نه ده لکه دوی چي وايي، بلکه دوی په اسلام او د اسلام په دين نه پوهيږي مګر ډېر لږ.

دغه ناپوهان په دې نه پوهيږي چي د مسلمانانو د زهد او تقوی مرتبه دومره لوړه ده چي دوی و دنيوي ګټو ته هيڅ نه ګوري، کله چي په مسلمانانو کي د مال او دنيا حرص نه وي موجود نو پر تاسي به ولي او د څه شي په سبب حسد کوي؟

الله عزوجل نور هم پسي فرمايي:

﴿قُل لِّلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَىٰ قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ فَإِن تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا﴾.

يعني: اې محمّده! ﷺ هغه پاته سوو خلکو ته چي د أعرابو څخه دي و وايه: ژر ده چي په وروسته کي به تاسي د يوه قوي او جنګي قوم جنګ ته را وبلل سی، يا به تاسي د هغو سره جنګ کوی يا به هغه قوم مسلمانيږي، نو که تاسي په هغه وخت کي د دغه بلونکي امر و منی او په جهاد کي مو ملګرتيا ور سره وکړه، الله جل جلاله به تاسي ته ښه أجر او ثواب درکړي.

يعني: اې أعرابو! اوس خو دغه د خيبر غزاء ته نه سی تلای خو بيا په وروسته کي نور ډېر جنګونه را تلونکي دي او د ډېرو سختو جنګي قومو سره د مسلمانانو جنګونه پېښيږي او دا جنګونه به تر هغو دوام لري ترڅو دغه قومونه د اسلام په دين مشرفه سي، يا د جزيې په ورکولو د اسلام تابع سي، نو که تاسي په رشتيا سره د جهاد محبت لری، هلته جهاد وکړی خپله توره او مړانه ښکاره کړی، چي الله جل جلاله به ډېر أجر او ثواب درکړي.

ورونو! دغه جنګي او قوي قومونه چي الله جل جلاله په دغه آيات شريف کي ذکر کړي دي ډېر قومونه مراد او مقصد دي چي مفسرينو د دغو قومو په تفسير کي د بنو حنيفه قبيله، چي د مسيلمة الكذاب قوم دی، هوازن يا ثقيف، چي د حُنين په غزاء کي مقابله ور سره وسوه، هغه مرتدان چي د ابوبکرالصدّيق رضي الله عنه په خلافت کي سخت

جنګونه ور سره وسوه، یا د فارس، روم، خراسان، پښتون خوا او نور قومونه او قبیلې چې د خلفاء راشدینو په وختو کې سخت جنګونه ور سره سوي دي، ذکر کړي دي.

خاصتًا په کابل کې ډیر سخت جنګونه وسوه چې تر ډیري مو دې پوري اوږده سوه، پښتانه څو واره مغلوبه سوي او بیا به یاغیان سوه، د اصحاب کرامو لوی جنګي قهرمانان لکه حضرت تمیم او جبیر رضي الله عنهما هلته شهیدان سوه او د حضرت عثمان ذي النورین رضي الله عنه په خلافت کې کابل او ټول افغانستان د اسلام په مبارکه رڼا منور سو.

﴿وَإِن تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُم مِّن قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾﴾. [الفتح: ١٦]

او که په را تلونکو جنګو کې هم پاته سواست نه ولاړاست، لکه د مخه چې په حدیبیه کې پاته سواست نو الله جل جلاله به تاسي ته ډیر دردناکه عذاب درکړي.

اوبیا الله جل جلاله مومنانو ته خطاب کوي او ورته فرمایي:

﴿وَعَدَكُمُ ٱللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَٰذِهِۦ﴾.

الله جل جلاله ستاسي سره د ډیرو غنیمتو وعده کړې ده چې تاسي به یې اخلی او ژر یې دغه اوسني غنیمتونه درکړه چې دغه اوس یې په خیبر کې اخلی.

یعني: تر دې وروسته به نور ډیر غنیمتونه واخلی چې د هغو د جملې څخه یو هم دغه اوسنۍ د خیبر غنیمت دی چې تاسي به یې واخلی.

﴿وَكَفَّ أَيْدِيَ ٱلنَّاسِ عَنكُمْ﴾

او الله جل جلاله د خلکو لاسونه ستاسي څخه بند یا منعه کړه.

د ناس څخه دلته ډیر خلک او قومونه مقصد دي، اول: د قریشو لاسونه د مسلمانانو څخه د حدیبیې د صلحي په واسطه بند سوه، بل په خیبر کې د یهودو له طرفه مسلمانانو ته کوم خاص ضرر او تاوان و نه رسېدی او بل د مسلمانانو په نه موجودیت کې د هغو کورو او کورنیو ته چا د تجاوز او ضرر لاس و نه غځاوه.

﴿وَلِتَكُونَ ءَايَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَٰطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٢٠﴾﴾[الفتح: ٢٠]

او دغه کار به د مومنانو دپاره د الله جل جلاله د قدرت نخښه او علامه سي، او الله جل جلاله بنیي تاسي ته مستقیمه او برابره لار.

یعني: مسلمانان دي و پوهېږي چي الله جل جلاله څومره قادر دی او د مسلمانانو درجه په الهي دربار کي څومره لوړه ده او وروستنۍ توله الهي وعدې هم دغه رنګه پوره کېدونکي دي او الله جل جلاله تا سي ته سمه لار در ښيي، چي هغه د الله جل جلاله پر وعدو یقین او اعتماد دی او په هر کار کي پر الله جل جلاله توکل دی.

﴿وَأُخْرَىٰ لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا ۚ﴾

ژباړه: او يو بل غنيمت او برئ هم سته چي اوس تاسي پر هغه نه ياست قادر، مګر په وروسته کي به په لاس درسي، په تحقيق الله جل جلاله پر هغه غنيمتو علمي احاطه کړې ده.

ځيني مفسرين دغه غنيمت چي مسلمانان اوس پر هغه نه دي قادر د مکې مکرمې فتحه بولي او ځوک وايي د (أخرىٰ) څخه مقصد د طائف فتحه ده، نو الله جل جلاله مسلمانانو ته د خيبر تر فتحې د مخه دغه زيري ورکړه چي اول يې د خيبر د فتحې زېرى ؤ او بيا د مکې مکرمې فتحه چي په هغه وخت کي په لاس نه درغله، تر دې وروسته به يې فتحه کړی، الله جل جلاله د مکې مکرمې د فتحه کولو وعده ورسره وکړه.

الله جل جلاله يو په بل پسي زيري ورکوي، بيا يې د حُنين زېری ورکړی او دا خبر يې هم ورکړی چي يو کلی يا جنګ يا غنيمت سته، چي اوس پر هغه نه سی کامیابه کېدلای، چي هغه پسله حُنينه څخه طائف دی، په دغو مبارکو آياتو کي هغو تولو واقعاتو ته اشاره ده کومي چي تر دې وروسته پېښيږي.

نور هم د سورةُ الفتح آياتونه په دغه باره کي دوام لري تر څو چه الله جل جلاله فرمايي: مسلمانانو دغه د حديبيې په وخت کي ولي مکه مکرمه په زور او جنګ سره نه کړه فتحه؟ د مکې مکرمې د مشرکانو سره يې ولي جنګ ونه کړی؟ الله جل جلاله فرمايي:

﴿هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ ۚ﴾

یعني: قريش هغه کسان دي چي کافران سوي دي او تاسي يې د مسجد الحرام څخه منعه کړاست او ستاسي قرباني يې منعه کړې، ستاسي (هَدي) په داسي حال کي چي بندي کړه سوي وې د دې څخه چي خپل د حلالېدلو ځای ته ورسيږي.

نو د کافرانو دغه کارونه خو ډېر بد کارونه وه باید جنګ ور سره سوی وای او مسلمانان په زور مکې مکرمې ته داخل سوي وای، مګر هلته یو بل علت موجود ؤ چي د هغه په سبب الله جل جلاله مسلمانانو ته د جنګ کولو اجازه ور نه کړه.

هغه سبب الله جل جلاله بیانوي او فرمايي:

﴿ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ وَنِسَآءٌ مُّؤْمِنَٰتٌ لَّمْ تَعْلَمُوهُمْ أَن تَطَـُٔوهُمْ فَتُصِيبَكُم مِّنْهُم مَّعَرَّةٌۢ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ لِّيُدْخِلَ ٱللَّهُ فِى رَحْمَتِهِۦ مَن يَشَآءُ ﴾.

ژباړه: که چیري د مکې په کفارو کي څو نارينه مومنان او څو ښځي مومناني پټ نه وای چي تاسي د هغو په ايمان نه واست خبر.

يعني: هلته په مکه مکرمه کي ځيني داسي نارينه مسلمانان او مسلماني ښځي موجود وه چي تاسي د هغو په اسلام نه واست خبر، نو که تاسي جنګ کړی وای دا خطر موجود ؤ چي تاسي هغه مسلمانان هم په ناپوهي او بې خبرتيا کي وژلي وای او بيا به تاسي ته د هغو د وژلو په سبب ضرر او غم در رسېدلی وای، بل دا چي هلته داسي کسان هم موجود وه چي د هغو مسلمانېدل مقدر وه او هغه هم په دغه جنګ کي وژل کېدل او د لاسه وتل، نو ځکه الله جل جلاله جنګ معطله کړی او د جهاد حکم يې درنه کړی او د صلحي په دغه دوو کلو کي څومره خلک چي مسلمانېدل مسلمانان سوه، چا چه هجرت کاوه هغو هجرت وکړی، بيا نو د مکې مکرمې د فتحي دپاره د جنګ اجازه وسوه، چي د آيات شريف د دغي حصې:

﴿لِّيُدْخِلَ ٱللَّهُ فِى رَحْمَتِهِۦ مَن يَشَآءُ﴾

ترجمه هم دا ده: چي الله جل جلاله په خپل رحمت کي هر هغه څوک چي إراده يې وفرمايي داخل کړي.

هغه کسان چي مسلمانيدل مسلمانان سوه، هغه چي هجرت يې کاوه هجرت يې وکړی، مقصد دا چي کفار او قريش د دغه عمل په سبب چي تاسي يې د مکې مکرمې د داخليدلو او عمره کولو څخه منعه کړلاست او هَديِ يې نه پرېښوولې چي پر هغه خپل ځای حلالي سوي وای، د دغه وړ او لائق وه چي جنګ ور سره وسي او مکه

مکرمه هم دغه اوس فتحه کړل سي، مګر څرنګه چي هلته داسي مسلمانان او مسلماني ښځي موجود دي چي تاسي يې په اسلام نه ياست خبر او هغه په دغه جنګ کي وژل کيږي نو الله ﷻ د جنګ کولو اجازه و نه فرمايل.

او بل هلته نور داسي خلک هم موجود وه چي اسلام يې په نصيب ؤ او په وروسته کي په اسلام مشرفه کېدل نو د مکې مکرمې فتحه دوه کاله د دې دپاره وځنډول سوه چي کوم چا چي هجرت کاوه هجرت يې وکړی او هغه څوک چي اسلام يې په نصيب کي ؤ هغه هم په دغه موده کي مسلمان سو او بيا نو په مکه مکرمه کي جنګ وسو او فتحه سوه او بيا الله ﷻ فرمايي:

﴿لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٥﴾﴾[الفتح: ٢٥]

که چيري دغه په مکه مکرمه کي پټ مسلمانان د کفارو څخه جلا سوي وای نو خامخا به مو د اهلِ مکې هغه کسان په ډير دردناکه عذاب سره په عذاب کړي وای چي کافران سوي دي.

يعني: که چيري په مکه مکرمه کي مسلمانان او کافران سره جلا وای او تاسي پېژندلای، د کفارو سره ګډ وډ نه وای پراته، نو تاسي به ليدلي وای چي موږ کافرانو ته د مسلمانانو په لاس څومره خوږوونکې جزا ورکول. او بيا الله ﷻ فرمايي:

﴿إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾.

يعني: کله چي هغو کسانو چي کافران سوي وه په خپلو زړو کي ضد او تعصب ګرځولی ؤ، داسي ضِد او تعصب چي د جاهليت ناپوهي وه، نو الله ﷻ پر خپل رسول او مومنانو سکون، اطمينان او آرامتيا نازل کړه.

ورونو! تاسي ته خو د کفارو ضد او تعصب بيان سوه: چي ويل:

سږ کال به عمره نه کوی.

که د مکې مکرمې څخه يو مسلمان مدينې منورې ته هجرت وکړي هغه به بيرته په لاس را کوی.

پر کال چې عمرې ته راسې په مکه مکرمه کې به تر درو ورځو زيات وخت نه تېروی او د ځان سره به اسلحه هم نه را وړی.

په صلحنامه کې به (بسم الله الرّحمٰن الرّحيم) نه ليکی.

د محمّد رسول الله پر ځای به يوازې محمّد بن عبدالله ليکی.

چې دا ټوله ضد، تعصب او د جاهليت ناپوهي وه مګر رسول الله ﷺ دغه ټولې خبرې په سړه سينه سره و منلې، صحابهٔ کرام که څه هم په دغه صلحه نا خوښه وه خو بيا يې هم د رسول الله ﷺ اطاعت وکړی او په دغه فيصله يې زړونه مطمئن سوه، چې دا الٰهي سکون او اطمينان وُ چې مسلمانانو ته ورکړه سوه، او د رسول الله ﷺ متابعت يې وکړی، نور هم الله جل جلاله فرمايي:

﴿ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ ٱلتَّقْوَىٰ وَكَانُوٓا۟ أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾ ﴾. [الفتح: ٢٦]

ژباړه: او الله جل جلاله مسلمانانو لره د تقوٰی کلمه ټينګه او لازمه کړه، يعني: (د ادب خبرې) او دوی د تقوٰی وړ او لائق وه او د تقوٰی د کلمې اهل وه او الله جل جلاله پر هر شي ښه عالم دی.

کله چې د حديبيې صلحه پای ته ورسېدل حالات آرام سوه او رسول الله ﷺ د خپل احرامه څخه ځان حلال کړی (لکه د مخه چې درته و ويل سوه) عمر رضي الله عنه ورغلی او ويل: يا رسولَ الله! په هغه خوب چې تا ليدلی وُ زموږ سره دي وعده نه وه کړې چې مکې مکرمې ته به داخليږو، طواف به کوو، سرونه به خرووو يا کوچني کوو؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: يا عمر! آيا ما وعده در سره وکړه چې دغه عمره به په دغه کال کې پيښيږي؟ هو دا صحي ده چې ما ويل: مکې مکرمې ته به داخليږو او عمره به کوو، مسلمانان به سرونه خروي يا کوچني کوي، مګر دامې نه وه درته ويلي چې دغه عمره به سږ کال پيښيږي.

ورونو! حقيقتًا هم د رسول الله ﷺ خوب پر هغه قسم چې رسول الله ﷺ ليدلی وُ پيښ او واقع سو، مسلمانانو عمره وکړه مګر د حديبيې تر صلحې يو کال وروسته.

چي دغي عمرې ته (عمرة القضاء) ويل کيږي ځکه د هغه تيري عمرې چي نه سوه آداء قضاء يې راوړل.

نو الله جل جلاله دغه د عمرې د خوب په باره کي هم په سورةُ الفتح کي فرمايي:

﴿ لَّقَدْ صَدَقَ ٱللَّهُ رَسُولَهُ ٱلرُّءْيَا بِٱلْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ﴾.

ژباړه: خامخا الله جل جلاله په حقه او رشتيا سره خپل رسول ته د ده خوب ښوولی دی چي تاسي به خامخا مسجد الحرام ته په أمن او أمان سره داخل سی (إن شاء الله) په داسي حال کي چي څوک به خپل سرونه خروي او څوک به يې کوچني کوي او تاسي به له هيچا څخه نه بيريږي.

که څيري مسلمانانو په دغه کال د حديبيې څخه عمره کړې واى نو په بېره او تشويش کي به واى مګر په عمرة القضاء کي هيڅ بېره او تشويش نه وه په پوره امان او اطمينان سره مکې مکرمې ته داخل سوه او عمره يې آداء کړه او بيا الله جل جلاله فرمايي:

﴿ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُواْ فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾ ﴾.

يعني: الله جل جلاله لره د دغي صلحي فايدې هغه چي تا سي نه په پوهېدلاست معلومي دي، نو يې مکې مکرمې ته تر داخلېدلو د مخه يوه فتحه او برئ نژدې وګرځول ځيني مفسرين د ﴿ فَتْحًا قَرِيبًا ﴾ مقصد خيبر بولي، يعني: د مکې مکرمې تر داخلېدلو د مخه يې بله نژدې فتحه درکړه چي خيبر دی او څوک بيا وايي چي د ﴿فَتْحًا قَرِيبًا﴾ څخه مقصد د مکې مکرمې فتحه ده، چي تر عمرة القضاء يو کال وروسته فتحه سوه، که څه هم د رسول الله ﷺ او قريشو په منځ کي د صلحي موده لس کاله وه مګر الله جل جلاله دغه فتحه را نژدې کړه او د حديبيې تر صلحي دوه کاله وروسته مکه مکرمه فتحه سوه، نو ځکه الله جل جلاله ﴿فَتْحًا قَرِيبًا﴾ وفرمايل.

تقريبًا د سورةُ الفتح ټول آياتونه د حديبيې د صلحي په واقعاتو پوري تعلق لري، نو کله چي د حديبيې په صلحه پوه سو او د هغې صلحي په واقعاتر خبر سو او بيا په هغو واقعاتو خبر سو چي تر دغي صلحي وروسته پېښ سوي دي چي د خيبر فتحه ده،

عمرة القضاء ده او بیا د مکې مکرمې فتحه ده او بیا حُنین او طائف دي نو د سورةُ الفتح په مقصد او معنٰی هم پوهېدلای سو، ځکه چي دغو ټولو واقعاتو ته په سورةُ الفتح کي اشارې موجودي دي او د سورةُ الفتح آیاتونه د حدیبیې د صلحي په وخت کي نازل سوه، چي پر هغو واقعاتو چې اوس پیښي سوې یا تر دې وروسته پیښېږي الٰهي تبصره ده.

معافي غواړم ما د خیبر د غزاء قصه بیانول او د هغې قصې ترخنګ مي د سورةُ الفتح ځیني هغه آیاتونه د ترجمې سره تلاوت کړه چي د حدیبیې په صلحه، د خیبر په غزاء او په نورو راتلونکو واقعاتو پوري یې تعلق درلودی چي په دې کار کي دوې مهمي فایدې پرتې وې.

لومړئ: دا چي دا راته معلومه سي چي د سیرت النبي ﷺ معلومات د قرآن مجید د معنٰی د پوهېدلو سره څومره تعلق او ارتباط لري، که مو د سیرت النبي ﷺ معلومات و نه لرویوازي دا نه چي د سورةُ الفتح په معنٰی نه پوهیږو بلکه د قرآن مجید د ډیرو آیاتو په ترجمه نه سو پوهېدلای.

دوهم: دا به ډیر ښه او په زړه پوري کار وي چي د سیرت النبي ﷺ تر څنګ د قرآن مجید د ځینو آیاتو په ترجمه او مقصد هم پوه سو.

هو! هلته ځیني کسان سته چي دا یې خوښه ده چي پرله پسې قصې واوري خو د هغو تر څنګ داسي د علم طلبوونکي هم سته چي دا یې خوښه ده چي د سیرت النبي ﷺ د اورېدلو او مطالعه کولو څخه اعظمي او هر اړخیزه فایده واخلي، نو ما د خپل بحث په جریان کي ټول ویونکي او اورېدونکي په نظر کي نیولي دي.

(اوس به بیرته خپلې قصې ته ولاړ سو)

مو مخ کي و ویل: رسول الله ﷺ و فرمایل: چي دئ ﷺ د خیبر د فتحه کولو إراده لري، د خیبر د فتحه کولو دپاره یو سبب دا ؤ: لکه څرنګه چي مو ولیدل چي رسول الله ﷺ د خندق تر غزاء وروسته هغو قبیلو ته جزاء ورکول چي د خندق په جنګ کي یې ګډون او اشتراک کړی ؤ او د دغه مقصد دپاره چي هرڅه سَرِیې لېږل سوي وې یا غزاوي پیښي سوي وې هغه مو د مخه درته بیان کړې، مګر هغه کسان

چې دغه ډلې يې سره يو ځاى کړې وې او په دغه موضوع کې د کفارو رهبران او مشران وه او د دغه خيانت رئيسان وه هغه څوک وه؟ هغه د بني النضير يهود وه، هغه يهود چې د مدينې منورې څخه وشړل سوه او په خيبرکې سره يو ځاى سوه چې تر دغه وروسته خيبر د کفارو د مشورو مرکز وګرځېدى، نو په هم دغه سبب چې دغو خاينو يهودو ته هم جزاء ورکول سي د رسول اللهﷺ د خيبر د فتحه کولو إراده وه.

په دغه وخت کې د خيبر عمومي رئيسان او مشران دغه کسان وه: کنانه بن أبي الحُقيق او وروريې رُبَيِّع بن أبي الحُقيق او د بني النضير سردار: سلام بن مشکم، خاصتًا کنانه بن أبي الحُقيق د خيبر پاچا بلل کېدى، د خيبر اوسېدونکي ټول يهود وه، هلته بېله يهودو بل قوم او بل څوک نه وه، اوس چې رسول اللهﷺ د خيبر و طرف ته رهي سو فقط هغه د حديبيې مسلمانان ور سره ملګري دي چې ټول(۱۴۰۰) نفره وه بېله پنځو نفرو څخه چې هغه هم ډېر شديد ناروغه وه او پر دوى د دغه پاته کېدلو په سبب کومه ملامتي نسته، ځکه اللهﷻ د سورةُ الفتح په (۱۷) نمبرآيات کې فرمايي:

﴿لَّيۡسَ عَلَى ٱلۡأَعۡمَىٰ حَرَجٞ وَلَا عَلَى ٱلۡأَعۡرَجِ حَرَجٞ وَلَا عَلَى ٱلۡمَرِيضِ حَرَجٞۗ﴾.

ژباړه: پر ړانده، ګوډ او ناروغه د جهاد څخه د پاته کېدلو په سبب هيڅ ګناه او ملامتيا نسته ځکه جهاد پر دغو معذورو خلکو نه دى فرض، نو دغه کسان چې د ناروغۍ په سبب پاته سوه پر دوى ملامتيا نسته.

او رسول اللهﷺ بېله د حديبيې د خلکو څخه بل چا ته د وتلو اجازه ور نه کړه او که بيا چيري نور نفر ور سره ولاړ هم سي هغو ته په غنيمتو کې حصه نه ورکول کيږي، نو د خيبر په فتحه کې د أعرابو او منافقانو څخه چا ګډون او اشتراک نه دى کړى.

د هجرت د اووم کال د محرم په مياشت کې رسول اللهﷺ د خيبر و طرف ته د حرکت إراده وکړه، د خيبر يهود چې د رسول اللهﷺ په دغه حرکت خبر سوه.

د خيبر يهود ولې او څنګه د رسول اللهﷺ په إراده خبر سوه؟

ځکه تر اوسه ځيني يهود په مدينه منوره کې پاته وه، تاسې ته معلومه ده کوم وخت چې د مسلمانانو او بني قينقاع د يهودو تر منځ هغه د ښځې د لڅولو او هغه مسلمان سړي د وژلو مسئله پېښه سوه او بيا رسول اللهﷺ دغه يهود و عبدالله بن أبيّ

منافق ته ور پرېښوول، نو د بني قينقاع يهود ټوله د مديني منورې څخه نه و وتل، بلکه يو شمېر نفر يې پاته سوه، هو! د بني النضير يهود ټول و شړل سوه او د بني قريظه يهود ټول حلال کړل سوه، مګر د بني قينقاع يهود نه و وژل سوه نه وشړل سوه، خو د دوی ډيرو نفرو په خپله دا نه کړه خوښه چي په مدينه منوره کي پاته سي، نو کوم څوک چي تله هغه ولاړل، مګر ځيني نفر يې بيا هم په مدينه منوره کي پاته وه او بېله دوی څخه ځيني نور انفرادي يهود هم په مدينه منوره کي موجود وه، نو هغه يهود چي په مدينه منوره کي پاته وه په دې نه وه خوښ چي مسلمانان دي د خيبر پر يهودو حمله وکړي.

نو دغه پاته يهودو څوکاره وکړه، يو يې د مسلمانانو د ځنډولو إراده وکړه غواړي چي مسلمانان وځنډوي، بل يې دا آوازې اچولې چي خيبر نه فتحه کيږي او ټول مسلمانان به د خيبر د يهودو له طرفه حلال کړل سي، غواړي چي په دغو آوازو سره مسلمانان وبېروي، بل دا چي د دوی هر څومره په وسه پوره سي هغومره مسلمانان له دې جنګه څخه پاته کړي نو يې څه وکړه؟

د ځينو يهودو پر ځينو مسلمانانو پورونه باندي وه ځکه اصلاً يهود غنيان او مالداره وه، نو يې پر خپلو پوروړو مسلمانانو دا شرط کښېښاوه ويل د مخه تر دې چي خيبر ته ووزې زموږ پورونه به راکوې او ترڅو چي زموږ پور را نه کړې خيبرته به نه ځې، په دغه بهانه يې مسلمانان ځنډول يا پاته کول.

د دغې جملې څخه يو يهودي ؤ چي ابو شحم ورته ويل کېده د مسلمانانو پر يوه نفر يې پور باندي ؤ چي دغه نفر عبدالله نومېدی، هغه هم فقط پنځه درهمه، يهودي و مسلمان ته وايي: ته به تر هغو نه وزې څو دغه زما پنځه درهمه رانه کړې، مسلمان ورته وايي: ته لږ صبر وکړه چي موږ مسلمانان خيبر ته ولاړ سو او خيبر فتحه کړو غنيمتونه راوړو بيا به ستا پور درکړم، يهودي ته يې نور هم زور ورکړی ويل: تاسي خيبر فتحه کوی؟ والله تاسي ټول په خيبر کي حلالېږی او وژل کېږی او بيا زه زما پور د چا څخه واخلم؟ نو زما پور به د مخه تردې را کوې چي خيبر ته ولاړ سې.

مسلمان وګرځېدی چي يو څوک مرسته ورسره وکړي او دغه پنځه درهمه ده ته ورکړي خو داسي څوک يې نه کړی پيدا چي دغه پنځه درهمه ولري او ده ته يې

ورکړي او يهودي ورته ټينګ دی چې زما پور به را کوې، نو عبدالله و رسول اللهﷺ ته شکايت وکړی چې يا رسولَ الله! ترڅو چې د دغه يهودي پنځه درهمه ور نه کړم د وتلو اجازه نه راکوي او په دې مې لا هم بېروي چې په خيبر کې لس زره جنګيالي نفر سته او تاسې به له هغه ځايه ژوندي رانه سې، رسول اللهﷺ و فرمايل: پور يې ورکړه، عبدالله هم ولاړی خپل کالي يې خرڅ کړه او د يهودي پور يې ورکړی او بيا دغه عبدالله ته د خيبر د غنيمتو په جمله کې يوه مينځه هم وررسېدل چې د دغه ابو شحم يهودي د اقرباوو څخه وه، نو عبدالله پسله خيبره څخه ابو شحم ته ورغلی او ويل: دغه ستا قريبه ده او زما سره مينځه ده نه يې رانيسې؟ هغه ويل: هو رانيسم يې، نو يې د هغه پور څو چنده مبلغ عبدالله ته ورکړی او هغه خپله قريبه يې رانيول.

مقصد دا چې يهودو کوښښ کاوه چې مسلمانان په هره طريقه سره چې وي له دغه جنګه او وتلو څخه معطله کړي او په زړو يې بيره هم ورننه باسي.

کله چې مسلمانانو د تګ دپاره ځانونه تيارول د مديني منورې يهودو نيت وکړی چې د خيبر يهود خبر کړي چې رسول اللهﷺ پر تاسي حمله کوي تاسي هم د جنګ دپاره تيار سی، د دغه مقصد دپاره يې يو أعرابي يعني: صحرايي عرب چې د بني أشجع د قبيلې څخه ؤ خيبر ته ولېږی چې يهود په دغه حمله خبر کړي.

دغه رنګه عبدالله بن أبيّ رئيس المنافقين هم د خپلو ملګرو څخه يو نفر خيبر ته ولېږی چې يهود خبر کړي چې محمّدﷺ ستاسي پر طرف ته در رهي سو، ويښ او بيداره اوسی او مه ځني بېرېږی ځکه ستاسي عدد او اسلحه ډېر دي او د محمّدﷺ ملګري لږ او پاشلي کسان دي او اسلحه هم لږ ور سره ده، سبحان الله! دغه سړئ مسلمان دی او نوم يې هم عبدالله دی، يهودو ته د مسلمانانو جاسوسي کوي.

خو دا کارونه عجب نه دي، نن ورځ هم د دغه أبيّ د زوی پر قسم مسلمانان سته چې هغو يهودو او نصاراوو ته چې د اسلام او مسلمانانو دښمنان دی د څو ډالرو په مقابل کې د مسلمانانو جاسوسي کوي او د الله جلّ جلاله سخت عذابونه يې هېر کړي دي.

رسول اللهﷺ هم د معلوماتو دپاره شا وخوا نفر لېږل، هغو نفرو وکولای سوای چې هغه د يهودو لېږل سوی نفر ونيسي، مګر د عبدالله بن أبيّ لېږل سوی نفرځني

ولاړې او يهودو ته يې خبر و رساوه چې مسلمانان ستاسي د حملې دپاره ځانونه تياروي. (*نو د يهودو د خبرېدلو سبب عبدالله بن أبي منافق ؤ*)

په پخوا کې د رسول الله ﷺ عادت ؤ چې د يوه ځاى د حملې إراده به يې وه په ظاهره به يې د بل ځاى نوم ياداوه، مثلاً که به يې د قريشو د حملې إراده وه اول به پر بل طرف رهي سو او بيا به پر قريشو را وګرځېدى چې دغه کار ته په عربي کې (توريه) ويل کيږي چې په جنګو کې دا کار جائز او روا دى، مګر د خيبر په باره کې يې هيڅ توريه و نه کړه، تر وتلو د مخه يې په صراحت سره ويل: موږ خيبر ته ځو او الله جل جلاله د هغه د فتحه کولو وعده را سره کړې ده، د دې غزاء حال لڅ او ښکاره ؤ ځکه دلته د الله جل جلاله له طرفه وعده وه چې تاسي خيبر فتحه کوئ نو خود توريې ته هيڅ ضرورت نه ؤ.

هلته چې يهودو ته د مسلمانانو د حرکت خبر ورسېدى هغو هم د جنګ دپاره پوره آمادګي او تياري ونيول مګر دا نه وه ورمعلومه چې مسلمانان کله راځي او څه وخت را رسيږي، نو خپلې قلاوې يې ټينګې کړې د خوړو او اوبو ذخيرې يې ونيولې، ښځې او ماشومان يې په هغه ټينګه او محفوظه قلا کې سره يو ځاى کړل، په قلاوو کې يې شا وخوا جنګي نفر سره تقسيم او ځاى پر ځاى کړه، يهودو خپل ځانونه او کارونه ښه پر ترتيب برابر او منظم کړه، ځکه د مسلمانانو تر را تګ د مخه خبر ورته راغلى ؤ.

خو پر دغه سر بېره رسول الله ﷺ د دوى له طرفه مطمئن ؤ او د دوى په ترتيباتو يې پروا نه کېدل ځکه چې د الله جل جلاله له طرفه د فتحې وعده واضحه او ښکاره وه. دا داسي جنګ ؤ چې تر پېښېدلو دمخه يې نتيجه معلومه وه نو د مسلمانانو پوره اطمينان ؤ چې خيبر فتحه کيږي، مسلمانان د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ پر وعده مطمئن او باوري وه.

هلته په خيبر کې د يهودو مشران سره را ټول سوه مشوره کوي چې د دغه را تلونکي خطر په مقابل کې بايد څه وکړي؟ دوى سره يو ځاى دي هر يو خپل فکر او نظر بيانوي، خو د دوى په نظريو کې اختلاف ؤ څوک وايي دننه په قلاوو کې پاته کيږو او قلاوې به وتړو، څوک وايي يا! لښکر به جوړ کړو او مخ ته به ور ووزو، تر قلاوو دباندي به جنګ ور سره وکړو، سلام بن مشکم و ويل: ښه خبره دا ده چې دباندي ور ووزو ځکه پر هر قوم چې دننه د دوى په کورو کې حمله وسي ذليله کيږي او خوارېږي

ځرنګه چې اوس موږ تیار او منظم یو باید مخ ته ور ووزو او د مدینې منورې پر طرف ور رهي سو او هلته جنګ ور سره وکړو، که چیرې موږ و وژل سو بیا هم خیبر په قلاوو کې دی مالونه او اولادونه مو په خیر دي او که موږ پر کامیابه سو غنیمتونه به ځني را وړو، مګر دا چې موږ دلې ورته ناست یو او د دوی د راتګ انتظار کوو دا زموږ دپاره ذلّت دی، خو د سلام بن مشکم خبره چا نه کړه قبوله ځکه د وتلو څخه بېرېدل.

سلام بن مشکم ورته و ویل: تاسې چې زما خبره نه منی نو معلومه خبره ده چې نه عزم لری نه غیرت، ځکه د دفاع دپاره واقعي لار هجوم دی، موږ باید د دوی د هجوم انتظار و نه کړو، بلکه موږ باید حمله پر وکړو، مګر بیا هم د ده خبره چا و نه منل.

(ښه داخو یهود سوه) هلته د مسلمانانو حرکت د خیبر و طرف ته شروع سو (۱۴۰۰) نفره ټول سپاره دي پیاده نفر پکښې نسته، اوس د مسلمانانو حالت هم ښه کیږي د مسلمانانو په دې لښکر کې (۲۰۰) نفره د آسانو سپاره وه او دا اول وار دی چې په مسلمانانو کې د آس د سپرو شمېر دوو سوو نفرو ته رسیږي.

د خیبر یهودو ته چې د مسلمانانو د آمادګۍ او تیارۍ خبر ورسېدی سره د دې چې د خیبر یهود لس زره نفره وه مګر بیا یې هم زړونه د بیرې ډک سوه، نو یې د خپلو مشرانو څخه یوه ډله ولېږل چې د أعرابو او نورو قبیلو څخه د رسول الله ﷺ او مسلمانانو د جنګ دپاره مرسته وغواړي، د یهودو دغه ډله دکنانه په مشرۍ چې د یهودو پاچا بلل کېدی رهي سوه، اول د بني مُرّه قبیلې ته ورغله چې مشر یې حارث بن عوف المُري ؤ او دا هغه قبیله ده چې په خندق کې یې هم ګډون کړی ؤ، اوس یهود ورغله چې حارث بن عوف د دوی سره د خیبر په دفاع کې حصه واخلي او پر مسلمانانو حمله وکړي، مګر حارث بن عوف ورته و ویل: والله ما ته دا را معلومه سوه چې د محمّد ﷺ دین لوړېږي او د ده کامیابۍ یوه په بله پسې دي، نو زه نه غواړم چې د ده سره جنګ وکړم او دا یې نه کړه قبوله چې د خیبر په جنګ کې ګډون وکړي.

دغه ډله بیا غطفان ته رهي سوه چې د غطفان د مشر عُیینه بن حِصن سره و ویني، هغه عُیینه چې د خندق په جنګ کې یې د څلورو زرو نفرو سره اشتراک کړی ؤ او د خندق په جنګ کې تقریبًا د کفارو نیم لښکر د دوی څخه جوړ سوی ؤ، عُیینه بن حِصن

چې رسول الله ﷺ (مُطاعِ أحمق) بللی دی بیعقل آمر او ناپوه سړئ ؤ، هیڅ فکر او هوښیاري یې نه درلودل، نظریات یې ټول غلط را وتل، په هره موضوع کې چې به یې مداخله وکړه په هغه کې به ناکامه ؤ، مګر بیا هم د قبیلې مشرؤ او خلکو یې اطاعت کاوه، هر امر چې به یې وکړی لس زره نفره به ورته ولاړ وه او چا پوښتنه هم نه ځني کول چې څه راکوې؟ او چیرې مو بیایې؟

نو د یهودو ډله دغه احمقِ مُطاع ته ورغله او د مسلمانانو حال یې ورته و وایه چې پر خیبر حمله کوي، یو خو غطفان د خیبر د یهودو حُلفاء او متعاهدین وه او بل یهودو ورته و ویل: که موږ پر مسلمانانو غالبه سو د خیبر د یوه کال نیمې مېوې درکوو، عُیینه بن حصن ورته و ویل: زر نفره خو به دغه اوس ستاسې سره ملګري کړم او زه به نور څلور زره نفره تیار کړم او د هغو سره به در رهي سم، اوس یې د یهودو سره زر نفره ملګري کړه او دئ د نور لښکر په را ټولولو مشغول سو.

دا خبر بیا د بني مُرّه مشر حارث بن عوف ته و رسېدی، ځرنګه چې حارث د عُیینه آشنای او ملګری ؤ نو ورته راغلی ویل یا عُیینه! د یهودو په ملګرتیا جنګ مه کوه.

ویل ولې؟ حارث ویل د محمّد ﷺ دین لوړ او غالبه سو جنګ مه ور سره کوه.

عُیینه ویل: پر موږ او یهودو نه سي غالبه کېدلای.

حارث بن عوف و ویل: یا عُیینه! د مخه تر دې چې د اسلام دین غالبه او په دغه اوسني ډول سره نشر سي، هغه وخت مي په دغه خپلو غوږو د سلام بن مشکم څخه چې د یهودو مشر دی واورېدل چې ویل یې: یهوذو لره دوه واره حلالېدل سته، یهود دوه واره حلالیږي او وژل کیږي، یو وار حلالېدل یې په مدینه منوره کې دي هغه چې پېښ سوه او موږ ولیدل چې د بني قریظه یهود ټول حلال کړل سوه او ویل: بل حلالېدل یې په خیبر کې دي چې هغه دغه دي اوس پېښیږي، نو د یهودو سره په جنګ کې ګډون مه کوه.

عُیینه ویل: تا د سلام بن مشکم څخه واورېدل چې دغه یې و ویل؟

حارث ویل: هو! په دغه خپلو غوږو مي واورېدل.

عُیینه ویل: که سلام دغه خبره کړې وي نو بیا دئ په خپله ولي جنګ ور سره کوي؟

حارث وېل: هغه مجبوره دی هغه د قوم په سبب جنګیږي.

عُیینه وېل: زه هم د هغه ملګری یم.

عُیینه او بیعقلی ته یې وکوری: پسله دغو ټولو خبرو بیا هم ټینګ دی چې د یهودو په ملګرتیا د مسلمانانو سره وجنګیږي.

واقعًا هم دغه احمق مطاع د څلورو زرو نفرو په را ټولولو شروع وکړه، زر نفره خو یې د مخه د یهودو سره لېږلي وه چې اوس نو هلته د خیبر په قلاوو کې یوولس زره جنګي نفر موجود دي، لس زره په خپله یهود دي او زر نفره یې د غطفان څخه ور سره بوتله، دغه یوولس زره نفره بېله هغې مرستي او کومک څخه دي چې بیا په وروسته کې ورته راځي چې هغه هم څلور زره نفره دي او دلته رسول الله ﷺ د یو زر څلورو سوو نفرو مسلمانانو په ملګرتیا د خیبر د یهودو پر طرف رهي سو.

د خیبر د لاري واقعات

رسول الله ﷺ تر لښکر د مخه یوه ډله د عَباد بن بِشر رضي الله عنه په مشرۍ د کشف او معلوماتو دپاره ولېږل چې دغه نفر ټول د آسانو سپاره وه (چې په عربي کې فُرسان ورته وایي) او بیا رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چې څوک مونږ خیبر ته د شمال له طرفه ور ولي؟ په خپله خیبر د مدینې منورې په شمال شرق کې واقع دی او مسلمانان د خیبر په جنوب غرب کې دي نو حمله باید د جنوب غرب له طرفه وسي، مګر یا! رسول الله ﷺ و فرمایل: غواړم چې د شمال له طرفه پر را سم، دا د دې دپاره چې یهود شام ته و نه تښتي ځکه که یهود شکست و خوري او و غواړي چې وتښتي نو چیري ځي؟ شام ته ځي، رسول الله ﷺ غوښته چې دغه د شام د تېښتي لار پر بنده کړي، رسول الله ﷺ د مخه تر جنګ پوهېدی چې یهود ماتیږي نو یې غوښته چې ټول بندیان ونیسي او څوک و نه تښتي، د دغه مقصد دپاره رسول الله ﷺ و فرمایل: څوک مونږ د شمال له طرفه پر راولي؟ یوه د اصحاب کرامو داسې لار رور وښوول چې د شمال له طرفه خیبر ته ورتله، رسول الله ﷺ د لښکره سره رهي دی او یو عجب امر یې وکړی وېل: هیڅوک باید تر لښکر د مخه نه سي، تر لښکر د مخه یې یو اوږد صف یا

قطار رهي کړی او نور ترشا په پسې دي دغه صف برابر رهي دی هيڅوک تر صف نه دمخه کيږي او نه څوک ترصف د مخه ځي، څه موده وروسته رسول الله ﷺ وليدل چي هلته مخ ته يو شئ معلوميږي او بريښي، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه: هغه څه شي دی؟ که ګوري د مسلمانانو څخه يو نفر د مخه سوی دی او هغه زغره چي ده اغوستې وه بريښېدل، رسول الله ﷺ و فرمايل: دغه سړئ را ولی، سړئ چي يې را وستی هغه ابو عَبس ﷺ وُ، رسول الله ﷺ ورته وويل: آيا ما نه وه ويلي چي څوک به تر لښکر نه د مخه کيږيي؟ ابو عبس ﷺ و ويل: يا رسولَ الله! دغه زما اوښه ځوانه، قوي او چسپانده ده، دا تېزه ځي ما نه سوای را ګرځولای، رسول الله ﷺ عتاب او سرزنش ورکړی او ويل: دئ بندي کړی تر لښکر به څوک نه د مخه کيږي خو ابو عبس ﷺ يې بيرته پرېښاوه فقط غوښتل يې چي عبرت واخلي.

اصلاً رسول الله ﷺ دغه امر د دې دپاره کړی وُ چي دغه جنګ څومره چي امکان و لري په هغومره لړ اندازه په بشري خساره تمام سي، څوک و نه وژل سي او دا چي يو سړئ يوازي تر لښکر د مخه رهي وي دا امکان لري چي پرهغه نفر له هره ځايه واری يا حمله وسي او و وژل سي مګر که لښکر سره يو ځای وي بيا نو څوک نه سي کولای چي حمله پر وکړي، د مسلمانانو لښکر په دغه مجموعي شکل رهي وُ که ګوري چي ترشا بل د څلورو زرو نفرو لښکر په پسې دی چي هغه عُيينه بن حصن وُ او د غطفان قبيله ور سره ده او د مسلمانانو د لښکر ترشا په پسې دي خو حمله نه پر کوي.

په مسلمانانوکي تشويش پيدا سو چي يهود مو مخ ته دي او غطفان ترشا را پسې دي، رسول الله ﷺ عُيينه ته حال ولېږی چي د څه شي دپاره را وتلی يې؟ هغه ويل: موږ د يهودو حُلفاء او دوستان يو د هغو سره داسي عهد لرو که چا حمله درباندي کول موږ ستاسي مرسته کوو چي د حُلفاء ترجمه هم دغه ده، رسول الله ﷺ ورته و ويل: الله ﷻ وعده را سره کړې ده چي خيبر به فتحه کوم، نو والله خيبر فتحه کيږي ته بيرته ولاړسه، عُيينه ويل: ته خيبر فتحه کوې؟! والله تاسي ټول په خيبر کي حلالېږی، تا او ستا ملګري به ټول بنديان ونيسو، رسول الله ﷺ چي هرڅه نفر ور لېږي فايده نه کوي، رسول الله ﷺ غواړي چي عُيينه بيرته وګرځي نو يې د ده

د ګرځولو دپاره بل څه ورته و ویل:

ورونو! آسانه خبره نه ده! د مسلمانانو ټول عدد (۱۴۰۰) نفره دی او یوازې دغه لښکر چې تر شا په پسې دی څلور زره نفره دي او هلته په خیبر کې هم یوولس زره نفره ورته ناست دي نو ځکه رسول الله ﷺ ورته و ویل: ته بیرته ولاړ سه او د خیبر د یوه کال نیمي مېوې او حاصلات به درکړو، عُیینه ویل: آیا د خیبر حاصلات ستا په لاس کې دي چې ما ته یې را کړې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: قریبه ده چې زما په لاس کې به سي د کال نیم حاصلات به درکړو او ته وګرځه، عُیینه بن حصن نه کړه قبوله، رسول الله ﷺ هم پر خپل عزم ټینګ دی چې دغه حمله به پوره کوي او عُیینه هم صلحه نه قبلوي نو مسلمانان د خیبر پر طرف رهي دي او د غطفان لښکر په دوی پسې رهي دی.

مسلمانانو خپل تګ ته دوام ورکړی دی څو خیبر ته ور نژدې سوه، عُیینه بن حصن خپل څلور زره نفریزه لښکر دباندې پرېښاوه او دئ په خپله د یهودو قلاوو ته ورغلی دننه په قلا کې کښېنستی، دلته بیا رسول الله ﷺ ده ته نفر ور ولېږی چې یو وار بیا خبري ور سره وکړي چې دغه نفر سعد بن عُباده ﷺ وُ، دئ هم د خبرو دپاره خیبر ته ورغلی نو ځکه د مسلمانانو تر لښکر د مخه و خیبر ته ورسېدی، عُیینه چې دننه په قلا کې وُ ورته را و وتی، سعد بن عُباده ﷺ ورته و ویل: یا عُیینه! بیرته غطفان ته ولاړ سه ځان ته مشکلات مه جوړوه الله ﷻ وعده کړې ده چې خیبر فتحه کیږي، ته بیرته ولاړ سه د خیبر د یوه کال حاصلات ټول تا ته درکوو، خو هغه انکار وکړی او د صلحي ټوله خبري یې رَد کړې یوه لار نه قبلوي، ټینګ دی چې د یهودو په طرفدارۍ به جنګیږي، سعد بن عُباده ﷺ ورته و ویل: دغه چې موږ یې درکوو اوس یې لا قبول کړه، مګر بیا که خیبر فتحه سو په والله بیا به هیڅ شئ نه درکړو او نه به یې واخلې مګر په توره، عُیینه ویل: چیري به تاسي پر موږ او یهودو غالبه سی او اوس هم زموږ او ستاسي په منځ کې بل شئ نسته بېله توري، سعد ﷺ ورته و ویل: نور نو ته پوه سه او ستا فکر، عُیینه (احمق مطاع) د صلحي ټولي خبري او ټول هغه امتیازات چې ده ته ورکول کېدل رَد کړه او غواړي چې خامخا د یهودو مرسته وکړي، سعد ﷺ بیرته و رسول الله ﷺ ته ورغلی او حال یې ورته و وایه، رسول الله ﷺ و فرمایل:

﴿حسبنا الله و نعم الوکیل﴾ او ویل: پر الله توکل وکړی، رسول الله ﷺ او د مسلمانانو لښکر پر هغه یوولسو زرو نفرو ور رهي سوه او تر شا هم نور څلور زره نفره کفار په پسې دي، د دغه حاله سره سره بیا هم مسلمانانو خپل تګ ته دوام ورکړی دی. مسلمانان رهي دي خو په هغه لښکر کي چي د مسلمانانو تر شا په پسې دی یوه عجبه واقعه پېښه سوه، هغه دا سي:

د غطفان له طرفه یو سړئ راغلی او په لښکر کي یې په زوره ناري کړه: خپلو ښځو او اولادو ته مو ځانونه ورسوی. (یعني: هغه په خطر کي دي) او سړئ بیرته ولاړی. په لښکر کي ناري جوړي سوې چي شر را ته پېښ سو او خبر هم نه دي چي چا د دوی پر ښځو او اولادو حمله کړې ده، دغه څلور زره نفریزه لښکر د خیبر جنګ پرېښاوه او د غطفان و طرف ته رهي سوه چي خپلي ښځي او اولادونه له خطره خلاص کړي.

عُیینه بن حصن ته یې هم نفر ولېږی چي پر غطفان حمله سوې ده، عُیینه هم هغه زر نفره چي د خیبر په قلا کي ور سره وه هغه ور سره رهي کړل او مخ پر غطفان رهي سو، غواړي چي خپلي ښځي او اولادونه له هغه خطره وساتي او دا هم نه ده ورته معلومه چي کوم خطر دی او د چا له طرفه څخه دی، فقط هغه یوه نفر ناري کړه چي پر غطفان حمله وسوه، مقصد دا چي دغه لښکر ټول غطفان ته ورسېدی او هلته هیڅ نه ده پېښه کراره کراري ده، پوښتنه یې وکړه چي یو څه پېښ سوي وه؟ ویل: یا! هیڅ نه دي پېښ سوي، ویل تاسي کوم نفر رالېږلی ؤ؟ ویل: یا والله! موږ هیڅوک نه دی درلېږلی، نو دا سړئ څوک ؤ؟ نه یو خبر او تاریخ هم دا نه ده ذکر کړې چي دغه ناره چا وکړه.

مګر رسول الله ﷺ فرمایي: په بېړه کامیابه سوم، اوس نو ښایي دغه ناره کوونکی ملائکه وي، (والله أعلم)

مقصد دا چي د غطفان لښکر په دغه ډول د خیبر د یهودو له مرستي او کومکه را وګرځول سو، کله چي عیینه او لښکر یې و غطفان ته ورسېدل او وې لیدل چي هلته څه نه ده پېښه عُیینه بیا امر وکړی چي بیرته خیبر ته درځی، مګر دغه د دوی رجوع ډېره ناوخته وه، کوم وخت چي دوی دوهم وار خیبر ته و رسېدل مسلمانانو نیم خیبر فتحه کړی ؤ، دغه یوه ناره د دې سبب وګرځېدل چي غطفان د یهودو مرسته و نه کړي.

د خيبر د لاري يوه بله واقعه دا وه: د سلمه بن الأکوع رضي الله عنه څخه روايت دی وايي: موږ د رسول الله ﷺ سره خيبر ته و وتلو او د شپې مو تګ کاوه چې د مسلمانانو څخه يوه نفر و عامر رضي الله عنه ته و ويل:

يا عامر! آيا ستا د هغه خوږو بيتو څخه څه نه را ته اوروې؟

عامر رضي الله عنه چې شاعر هم ؤ قوم ته يې حُداء ويل.

په عربي کې (حُداء) هغه غزلو يا بيتو ته ويل کيږي چې اوښانو ته د تګ په وخت کې ويل کيږي. (په دغه اصطلاح ساروانان ښه پوهيږي).

په پښتو کې هغه چا ته چې پسونه ګوري شپانه يا چوپان ويل کيږي.

هغه څوک چې غوايي ګوري هغه ته ګوروان ويل کيږي.

او هغه څوک چې اوښان ګوري هغه ته ساربان ورته ويل کيږي.

او که اوښانو ته د تګ او رفتار په وخت کې غزلي و ويل سي نو دوی ښه او تېز تګ کوي او نه ستړي کيږي او هرڅومره چې د دغه غزل ويونکي آواز ښه وي پر هغه اندازه يې پر اوښانو تاثير زيات وي خاصتًا چې دغه غزلي بيا د شپې وي.

عامر رضي الله عنه د خپلو ملګرو په غوښتنه په خپل خواږه آواز د بيتو په ويلو شروع وکړه او دغه بيتونه يې ويل:

اللّهـمّ لـولا انـت ما اهتـدينا ولا تـصدّقنا و لا صـلّينا

فـاغفر فـداءً لـک مـا اتقينـا

وثبّـت الأقـدام إن لاقـينا والقـين سـکينةً علينـا

إنّـا اذا صيـح بنـا أبينـا

رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چې دغه حُداء ويونکی څوک دی؟

خلکو ويل: عامر بن الأکوع چې د سلمه بن الأکوع رضي الله عنه ورور يا اکا ؤ او ډير خوږ آوازی ؤ، حتّی رسول الله ﷺ ته د ده د بيتو ويلو خوند ورکاوه او صحابهٔ کرامو د ده پر آواز خوند اخيستی، د عامر بن الأکوع رضي الله عنه د ښه آواز په سبب اوښان په تګ کې يوې او بلې خواته کږيدل او ځنګېدل ځکه د اوښانو حُداء خوښه وي نو تېز تګ کوي

او ور سره کړېږي (لکه یو څوک چې د ښې غزلي سره سر ښوروي) دغه د خیبر په غزاء کي د رسول اللهﷺ سره (۲۰) مسلماني ښځي د جهاد دپاره را وتلي وې او هغه ښځي په کجاوو کي وې چې کجاوې بیا پر اوښانو بار وې، اوس چې اوښان د دغه ښه آواز په سبب یوې او بلي خوا ته کړېدل نو هغه کجاوې هم کړېدې تر داسي اندازې چې ښځي پر دې وېرېدې چې دکجاوو څخه به ولوېږو، نو ښځو رسول اللهﷺ ته حال ولېږی چې یا رسولَ الله! ډیر په تکلیف سوو قریبه ده چې دکجاوو څخه ولوېږو.
رسول اللهﷺ و عامرؓ ته نفر ولېږی چې هغه ته یې ویل: رِفقًا بالقواریر، یعني: هغه د کجاوو پرښځو نرمي وکړه، څه دي آواز کښته که، بیا نو رسول اللهﷺ وفرمایل: یرحمُهُ الله حضرت عمرؓ و ویل: واجب سو یا رسولَ الله!
ورونو! د رسول اللهﷺ د نبوت د علامو څخه یوه علامه دا وه: که به یې خاص و یوه شخص ته و فرمایل: رحِمَکَ الله، یا یرحَمُکَ الله، هغه سړئ به په نژدې وخت کي وفات یا شهید سو. اوس چې رسول اللهﷺ و عامرؓ ته دغه جمله و ویل، حضرت عمرؓ و ویل: واجب سو یا رسولَ الله! کشکي پاته سوی وای چې دغه د ده پر آواز مو خوند اخیستلای، مګر د الله جل جلاله إراده او قَدَر بل شئ دی، رشتیا هم عامرؓ د خیبر په جنګو کي حصه واخیستل او بیا په خپله توره ډیر شدید زخمي او وفات سو.
رسول اللهﷺ ته چې د ده د وفات خبر ورسېدی نو یې و فرمایل: اِنَّهُ لَشَهِید، دئ خامخا شهید دی، او بیا نو رسول اللهﷺ او مسلمانانو هلته په خیبر کي د جنازې لمونځ پر آداء کړی.
کله چې مسلمانان خیبر ته ور نژدې سوه او د لیري څخه د خیبر کښتونه او باغونه ولیدل سوه مسلمانانو په ډیر لوړ آواز تکبیر او تهلیل وایه: الله اکبر، الله اکبر، لا اله الا الله. رسول اللهﷺ و فرمایل: پر ځان تکلیف مه تېروی آوازونه موکښته کړي تاسي کوڼ او غائب نه بولی، بلکه تاسي اورېدونکي او نژدې ته دعاء کوی.
رسول اللهﷺ او مسلمانانو خیبرته نژدې واړول د ماځیګر لمونځ یې آداء کړی د لمانځه تر آداء کولو وروسته یې هغه خواړه چې د دوی سره ور سره وه را وغوښتل، د ټولو سره بل شئ نه ؤ موجود بېله د اوربشو اوړه، هغه یې خشته کړه او ټولو وخوړل

سبحان الله! تاسي لږ فکر وکړئ: صحابهٔ کرامو په یخ او ګرمۍ کي، پیاده او په لڅو پښو په غرو او شېلو کي د اوربشو په اومو او خشتو اوړو بېله پخېدلو جهاد کاوه او هغه هم همېشه نه ور رسېدل او اوس زموږ حال ته وګورئ، په قسم قسم نعمتو او راحتو کي غرق یو، جهاد خو څه کوې بلکه فرض لمونځ هم را څخه پاته دی.

خیر رسول الله ﷺ دلته د ماښام لمونځ آداء کړی او بیا یې د ماخستن لمونځ آداء کړی تر لمنځو وروسته په دغه شپه د خیبر پر طرف ور رهي سوه او په شپه کي خیبر ته ور و رسېدل، په هغه شپه چي مسلمانان خیبر ته ورسېدل الله جل جلاله د خیبر پر یهودو خوب غالبه کړی تهول بیده دي او د رسول الله ﷺ په راتګ هیڅوک نه دي خبر، رسول الله ﷺ دغه شپه چي په سهار کي یې جنګ شروع کېږي دالته نژدې و خیبر ته تېره کړه، د رسول الله ﷺ دا عادت ؤ چي یو قوم ته به د شپې ور ورسېدی په هغه شپه کي یې پر چا حمله نه کول تر سهاره یې انتظار ورته کاوه، نو کله چي سهار سو د سهار لمونځ یې په تاریکه کي آداء کړی او مسلمانان د حملې دپاره ځانونه تیاروي.

خیبر خو په خپله تهوله مظبوطي قلاوي وې مګر د دوی کښتونه چي ډېر زیات او پراخه کښتونه وه تهول د قلاوو پر شا وخوا وه، دغه منطقه چي پر خیبر را ګرځېدلې وه تهول کښتونه او باغونه وه خاصتًا دخرما باغونه، په دغو شپو کي چي د مسلمانانو د راتګ آوازې وې د خیبر د بزګرانو او باغوانانو دا عادت ؤ: د مخه تر دې چي دوی کښتو ته را ووزي اول به یې سپاره نفر را وَوتل شا وخوا به یې معلومات وکړه چي د مسلمانانو لښکر خو به نه وي راغلی څوک خو به حمله نه را باندي کوي؟ کله چي به یې ولیده چي څوک نسته نو به سپاره نفر بیرته ننوتل او باغوانانو ته به یې خبر ورکړی چي څوک نسته ور ووزئ، بیا به بزګران د کارو دپاره ور وتل، په دغه شپه الله جل جلاله پر دوی خوب مسلطه کړی تهول پسله لمر ختلو را ویښ سوه، د یهودو عادت دا ؤ چي سپاره نفر به یې د معلوماتو دپاره تر سپېدو د مخه را وتل او بزګران به د سپېدو سره را وتل، خو په دغه ورځ تهول تر لمرختلو وروسته را ویښ سوه چي وې کتل لمر را ختلی ؤ او د بزګرانو د خپلو کارو تلوار ؤ، په دغه ورځ یې د معلومات دپاره څوک و نه لېږل په خپله بزګران راو وتل چي په خپلو کښتو کي کار وکړي، کله چي کښتو ته ور ننوتل

ناڅاپه يې وليدل چې د مسلمانانو لښکر د کښتو تر شا پروت دی، بزګرانو نارې کړې: محمّد و خميس، محمّد و خميس، يعني: محمّد او لښکر يې راغلي دي او بيا په څغستا مخ پر قلاوو رهي سوه، رسول الله ﷺ چې دوی وليدل پر ناري يې کړه: الله اکبر، خَرِبَت خيبر، الله اکبر، خربت خيبر، مورږ چې د يوه قوم پر مځکه واړوو د هغو سهار غمجن او د بيري ډک سي.

دا د خيبر د فتحې اوله علامه او خيبر ته د مسلمانانو د رسېدلو حالت ؤ، ځيني صحابهٔ کرام په ډير شوق کي وه غوښتل يې چې فورًا يا سمدستي په جنګ شروع وکړي مګر رسول الله ﷺ و فرمايل: صبر وکړی جنګ داسي نه دی د دښمن سره د مخامخ کېدلو غوښتنه او آرزو مه کوی، هو، الله جل جلاله د فتحې وعده در سره کړې ده مګر بيا هم د دښمن د مخامخ کېدلو غوښتنه مه کوی او که بيا ور سره مخامخ سواست هلته نو صبر کوی او ثابت دريږی، بيا نو رسول الله ﷺ مسلمانان سره را ټول کړه چې دعاء وکړي او رسول الله ﷺ په دعاء شروع وکړه او وې فرمايل:

« اللّهم ربُّ السّماوات و ما أظلَلْنَ، وَ ربُّ الأرضينَ و مَا أقلَلْنَ، و ربُّ الشّياطينِ وَ ما أضلَلنَ، فَانّا نَسأَلُکَ خيرَ هذه القريةِ وخيرَ اَهلها وَ خيرَ ما فيها، و نعوذُ بکَ من شرِّها و شرِّ أهلِها و شرِّ ما فيها، اللّهم انتَ ربُّنا و ربُّهم، و نواصينا و نواصيهِم بيَدِکَ، وإنما تَقتُلُهُم أنتَ ».

ژباړه: الٰهي! رب د آسمانو او رب د هغو شيانو چې سايه يې کړې ده، رب د مځکې او د هغو شيانو چې په مځکه کي پرله اوړي، رب د شيطانانو او د هغو چې دوی ګمراه کړي دي، مورږ ستا څخه د دغه کلي او د دغه کلي د أهل او د هغه څه چې په دغه کلي کښې دي خير غواړو او په تا سره د دغه کلي له شره او د کلي د أهل له شره او د شره څخه د هغه څه چې په دغه کلي کښي دي پناه غواړو، الٰهي ته زمورږ او د دوی رب يې، زمورږ او د دوی اختيار ستا په قدرت کښي دی او خامخا دغه د دوی وژنه ته کوې.

يعني: که څه هم په ظاهره مسلمانان ور سره جنګيږي او وژني يې مګر په حقيقت کي د دوی وژونکی الله جل جلاله دی، ځکه الله جل جلاله د سورهٔ الأنفال په (۱۷) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ﴾.

يعني: دغه کفار تاسي په خپل قوت سره نه دي وژلي مګر الله جل جلاله وژلي دي او نه دي ويشتل کړي تا اې محمده ﷺ په هغه وخت کي چي په ظاهره سره تا ويشتل وکړه مګر الله جل جلاله دغه ويشتل وکړه.

که څه هم دغه آيات شريف په بدرکي نازل سو او موږ يې هلته پوره قصه او ترجمه درته بيان کړې ده، خو دا په عمومي ډول سره د الله جل جلاله له طرفه ټولو مسلمانانو ته تعليم دی يعني: هغه چي تاسي ستاسي دښمنان وژنی هغه تاسي نه ياست، بلکه الله جل جلاله يې وژني، نو ځکه رسول الله ﷺ وفرمايل (اِنّما تَقتُلُهُم اَنتَ) چي د صحابهٔ کرامو ښه يقين سي چي ماته او شکست الله جل جلاله ورکوي نه موږ او خيبر ته تر ننوتلو د مخه د صحابهٔ کرامو نيت ښه صاف سي، د هرکار او هري کاميابۍ نسبت والله جل جلاله ته وکړي نه و خپلو ځانو ته.

بيا نو رسول الله ﷺ وفرمايل: اوس نو په بسم الله در د مخه سی.

د مخه تر دې چي د خيبر د فتحي په بيان شروع وسي اول به د خيبر جغرافيايي موقعيت يا د خيبر د قلاوو ترتيب او جوړښت درته بيان سي چي دغه معلومات مو د جنګو او د خيبر د فتحي په قصه ښه پوهوي. هغه داسي:

خيبر پر دوې حصې وېشل سوی دی چي يوې حصې ته يې (نطاة او شق) ويل کيږي او بلي حصې ته يې (کُتيبه) ويل کيږي، يعني: د خيبر قلاوي په دوو منطقو کي جوړي سوي وې چي يوې منطقې ته (نطاة او شق) ويل کېدل او دوهمې منطقې ته يې (کُتيبه) ويل کېده، په نطاة کي درې قلاوي دي او په شق کي دوې قلاوي دي، چي د دغه نطاة او شق په منځ کي لږ فاصله ده او کتيبه بيا له دغه ځايه څخه ليري په بله منطقه کي واقع ده، په کُتيبه کي هم درې قلاوي دي، هغه قلاوي چي په نطاة او شق کي دي په داسي نومو سره بلل کېدې:

۱ – د ناعم قلا، او دا هغه اوله قلا ده، څرنګه چي دغه قلا په مخ کي ده، نو ډېره مظبوطه او محکمه قلا ده او د هغې قلا څخه پر دښمنانو په آساني سره حمله کېدلای سي.

۲ – د صعب بن معاذ قلا، چي دا بيا تر ټولو لويه قلا وه، چي يهودو په دغه قلا کي

درنه يا ثقيله سلاح هم يو ځای کړې او جمعه کړې وه.

۳ - د زُبير قلا، دغه درې قلاوي په (نطاة) کي واقع وې.

۴ - د أبيّ قلا،

۵ - د نزار قلا، چي دغه دوې قلاوي په شق کي واقع وې،

او د خيبر هغه بله حصه چي (کُتيبه) ورته ويل کېده هلته درې قلاوي وې.

۱ - د قَموص قلا، چي دا د أبي الحُقيق د اولادې قلا وه چي اصلاً د بني النضير يهود وه او اوس د خيبر پاچهان دي او د يهودو پاچا کنانه بن أبي الحُقيق او ورور يې رُبَيّع او بل وروريې أعلی بن أبي الحُقيق پکښې اوسېدل، شاهي خاندان ټول دالته ؤ.

۲ - د وُطيح قلا. ۳ - د سلالم قلا.

هو هلته په خيبر کي بېله دغو اتو قلاوو څخه نوري کوچنۍ قلاوي هم وې خو دغو قلاوو ته په لوی واله او ټينګواله کي نه رسېدې او حربي اهميت يې هم نه درلودی.

اوس نو رسول الله ﷺ خپلي خيمې د نطاة او شق په منځ کي و درولې، د مسلمانانو د لښکر ساتنه او د پيره دارانو مشري حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه پر غاړه واخيستل، او د مسلمانانو د لښکر إعاشه او د اوبو رسول او ځای پر ځای کېدل د حضرت عثمان ذي النورين رضي الله عنه پر غاړه وه.

بيا نو رسول الله ﷺ يهودو ته حال ور ولېږی چي د دغو درو کارو څخه يو کار وکړی.

اول: مسلمانان سی، ځانونه او مالونه به مو په امان سي، د مسلمانانو سره به يو قسم ژوند کوی.

دوهم: يا جزيه قبوله کړی، مسلمانانو ته به د کاله معلومه جزيه ورکوی او د مسلمانانو د حکم تابع به ياست، بيا مو نو وطن او مالونه تاسي ته درپاته دي، ټول شيان مو خپل دي او د دښمن څخه مو ساتنه هم د مسلمانانو پر غاړه ده، فقط په کال کي به مسلمانانو ته جزيه ورکوی. که دغه دوه شيه نه ومنی:

درېيم: نو جنګ دی.

نفر چي ورغله او يهودو ته يې دغه درې خبري وکړې هغو و ويل: لږ وروسته به جواب درکړو، موږ به مشوره وکړو بيا به حال در ولېږو.

نفر هم راغله ویل: یهود به لږ وروسته جواب راکړي، خو د یهودو له طرفه ناڅاپه د قلاوو دروازې خلاصې سوې او یهودو په یوه وار حمله کوونکی لښکر را وایستی او د مسلمانانو په بې خبرۍ کې یې هجوم پر وروړی.

دا د هغو درو خبرو جواب ؤ، غادرانو یهودو جنګ شروع کړی، یهود غواړي چې په خپل ټول قوت او طاقت د خیبر څخه دفاع وکړي، څرنګه چې مسلمانان هم د جنګ دپاره تیار وه نو د یهودو د هجوم په مقابل کې ټینګ ودرېدل څو یهود بیرته مجبوره سوه په قلاوو ننوتل او دروازې یې بندې کړې، د اولې لحظې څخه دا معلومه سوه چې یهود بېله جنګه بل څه نه غواړي.

بیا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې د خرما یا کجورونې یې ورپرې کړی، قطعه یې کړی، چپه یې کړی، لکه څرنګه چې مسلمانانو دغه کار د بني النضیر د یهودو سره هم کړی ؤ، مسلمانانو د خرما څلور سوه ونې چپه کړې، په دغه کار د یهودو زړونه ولوېدل او ویل: والله که کامیابه هم سو خو مال نه را پاته کیږي، نو راسی چې جزیه قبوله کړو یا صلحه ورسره وکړو، خو د یهودو مشرانو دا خبره نه کړه قبوله ویل خیبر د چا نه تابع کیږي، نو یې د جنګ کولو عزم او إراده وکړه، او هلته وینې چې د دوی د خرما ونې چپه کیږي نو ویل راځئ چې جنګ شروع کړو، یهودو د ناعم د قلا یوه دروازه خلاصه کړه چې د دغې قلا مشر او رئیس حارث نومېدی.

دحارث ورور چې مرحب نومېدی او د یهودو لوی پهلوان ؤ د دغې دروازې څخه را ووتی، اوس مسلمانان په انتظار دی چې مرحب به د مبارزې او پهلوانۍ دپاره یو څوک ور وغواړي چې هلته یو دم حارث د لښکره سره را ووتی او پر مسلمانانو یې دوهم وار حمله وکړه، دلته نو د مسلمانانو او یهودو په منځ کې لوی جنګ شروع سو، مسلمانان د دغې حملې په مقابل کې شا ته ولاړل ځکه د جنګ دپاره یې هیڅ تیاري نه درلودل، د دوی دا خیال ؤ چې اوس به فقط د دوو پهلوانانو په منځ کې مبارزه کیږي نه هجوم یا لښکري جنګ، خو هغه یهودو ناڅاپه حمله وکړه او مسلمانان د ماتې په حالت کې سوه پر شا ولاړل، یهودو پر مسلمانانو ضربې او د تورو وارونه شروع کړل تر داسې اندازې چې د جنګ او حملې په شروع کې یهود تر رسول الله ﷺ پورې

ور ورسېدل او رسول الله ﷺ په خپله د يهودو سره ډېر شديد جنګ کاوه، څو مسلمانان بيرته د رسول الله ﷺ سره ټينګ سوه او يهود يې پر شا کړه، يهود هم بيرته ولاړل په قلاوو ننوتل او دروازې يې پسي بندي کړې.

اوس نو د حملې او هجوم وخت د يهودو په لاس او اختيار کي دی هر وخت چي يې زړه و غواړي هغه وخت د قلا څخه را وزي او حمله کوي، مسلمانان تر قلاوو دباندي انتظار کوي ځکه مسلمانان نه د حملې دپاره لار لري او نه قلا ته ورتلای سي.

کله چي د يهودو دغه حمله پای ته ورسيدل رسول الله ﷺ د استراحت امر وکړی مسلمانانو ته يې وويل: لږ آرام وکړی، مسلمانانو د راحت دپاره ځانونه واچول خو يو د مسلمانانو څخه چي نوم يې محمود بن مسلمه ؤ او د محمّد بن مسلمه ﷺ ورور ؤ وليدل چي هلته بېله دغو مشهورو قلاوو څخه چي نومونه يې ياد سوه يوه بله قلا ده او په هغه قلا کي څوک نه اوسېدل، بله خالي قلا يې وليدل نو يې غوښتل چي د دغه ږغه څخه ليري سي او هلته کوښه څه آرام وکړي، محمود بن مسلمه ﷺ ولاړی د هغي خالي قلا دېواله ته کښېنستی، خو يهودو د هغي بلي قلا څخه وليدی چي يو مسلمان يوازي د قلا و دېواله ته ناست دی، يهودو ويل: څوک دغه مسلمان وژني؟ مرحب پهلوان ويل: زه يې وژنم.

نو مرحب د يوې بلي کوښه او پټي لاري څخه ورغلی او دغي قلا ته لوړ وختی له هغه ځايه يې د مېچني پل يا يوه لويه ډبره پر محمود بن مسلمه ﷺ ور وغورځول، محمود بن مسلمه ﷺ د دغه واري څخه ډېر شديد زخمي سو حتّی د سر پوست يې پر مخ را ولوېدی، مګر په دغه وخت کي و نه وژل سو د قلا د دېواله څخه را ولاړ سو او ويني ځني بهيږي څو رسول الله ﷺ ته ورغلی، رسول الله ﷺ و فرمايل: د ده علاج وکړی خو تر علاجه پوري نه ورسيدی او پسله څو لحظو څخه وفات او شهيد سو، دا نو په خيبر کي د مسلمانانو اول شهيد ؤ.

اوس مسلمانان غواړي چي لږ څه آرام وکړي مګر څرنګه چي د دوی ځای د نطاة او شق په منځ کي ؤ دلته يهودو د غشو وارونه پر شروع کړه، د شق او نِطاة د دواړو طرفو څخه پر مسلمانانو غشي اوري او غشي يې هم مسلمانانو ته ور رسيږي، مسلمانان

ډیر په عذاب سوه په ټوله ورځ یې هیڅ آرام و نه کړی ناست دي او د ځانو څخه غشي ګرځوي، یهودو دومره ډیر غشي پر واورول چې د رسول الله ﷺ مبارکه ګوته هم و ویشتل سوه او زخمي سوه، حُباب بن منذر رضی الله عنه و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسولَ الله! دغه ځای چې دغه اوس موږ پر اړولي دي آیا دا د الله جل جلاله امر دی چې دلته واړوه؟ او که دا په جنګ کي رأیه او نظر دی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا، دا جنګي رأیه او نظر دی، نو حباب بن منذر رضی الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! دغه ځای و دغو قلاوو ته ډیر نژدې دی او د یهودو ټول جنګي خلک هم دلته دي دوی زموږ په هر حال خبریږي او موږ د دوی په حال نه یو خبر او د دوی غشي موږ ته را رسیږي خو زموږ غشي نه ورسیږي او موږ د دې څخه هم نه یو په امان چې د شپې حمله رابانديي وکړي نو که امر وکړې چې یو بل داسي ځای واړوو چې د دغو ضررو څخه په امان وي او هغه ځای د ځان دپاره قرارګاه وګرځوو، رسول الله ﷺ و فرمایل: ستا نظر صحي دی مګر اوس نه بیا به یهود وایي چې و بېرېدل، مسلمانان ناست دي او د ځانو څخه غشي ګرځوي، دوی غوښتل چې څه آرام وکړي خو هغه یې ټوله ورځ په دفاع او د غشو په ګرځولو تېره سوه، تر ماښامه یې دغه حال ؤ خو شپه سوه او رسول الله ﷺ امر وکړی چې درځی او بل داسي لیري ځای یې واړول چې د یهودو غشي نه ور رسیدل.

په دغه بله ورځ مسلمانانو د هجوم او حملي دپاره ځانونه تیار کړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: چې بېله زما اجازې څخه به نه څوک حمله کوي اونه به ور وزي، اوس چې د یهودو د قلا دروازې خلاصي سوې او د یهودو سپاره پهلوانان د مبارزې دپاره را و وتل د مسلمانانو څخه یو نفر چې د بني أشجع د قبیلې څخه ؤ، یعني: نه د مهاجرینو څخه ؤ نه د انصارو څخه د رسول الله ﷺ بې اجازې یې پر یهودو حمله وکړه غواړي چې خپل ځان او دلاوري ښکاره کړي خو بد بختانه د یهودو له طرفه ووژل سو چې دا د مسلمانانو څخه دوهم نفر ؤ چې وژل کیږي.

مګر د ده په باره کي رسول الله ﷺ و فرمایل: «لاَ تَحِلُّ الجنّةَ لِلعاصي» یعني: سرکښه او هغه چا لره چې اطاعت نه کوي جنت نسته.

ځکه د رسول الله ﷺ له طرفه واضحه او ښکاره امر سوی ؤ چې زما بې اجازې

په څوک حمله نه کوي خو دغه نفر سره د دغه امره نافرماني وکړه، نو ځکه رسول الله ﷺ وفرمایل: چې نافرمانه ته هغه چې اطاعت نه کوي جنت نسته. (دا دا معنا نه چې د همېش دپاره جنت ورلره نسته بلکه! د دغه خپلې نافرمانۍ جزا به وبنې)

او د دغې دروازې د خلاصیدلو سره یو مریئ را و وتی چې د یهودو پسونه یې پېول (شپانه ؤ) دئ په داسې ډول سره را و وتی لکه دغه پسونه چې پیایې مګر د هغو پسو سره د مسلمانانو لښکر ته ورغلی او بیا رسول الله ﷺ ته ورغلی ویل: یا رسولَ الله! ما ستا پر دین ایمان راوړی دی او وایم: لا إله إلا الله وأنکَ رسولُ الله، رسول الله ﷺ د ده په ایمان خوشاله سو، بیا شپانه وویل: دغه پسونه زما سره امانت دي او زه بیرته یهودو ته نه ورځم نو دغه پسونه تاسې اخلې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا، شپانه ویل: نو څه په وکړم؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: امانت باید بیرته خپل خاوند ته ورکول سي که څه هم زموږ د دښمنانو څخه وي، موږ امانت مال نه اخلو، مریي ویل: نو څنګه یې بیرته ورولم؟ که یهود زما په اسلام خبرسي ما وژني، رسول الله ﷺ و فرمایل: د دوی پر طرف یې ور و شړه، شپانه ویل: ورکیږي، رسول الله ﷺ ویل: ته یې ور و شړه، شپانه هم اطاعت وکړی او پسونه یې د هغه خپلې قلا پر طرف ور وشړل، اصحاب کرام وایي: دغه پسونه د خپلې قلا پر طرف داسې رهې وه لکه شپانه چې ور رهې کړي وي ترڅو چې قلا ته ننوتل، نو شپانه خپل امانت تسلیم کړی، بیا نو د مسلمانانو له طرفه حمله او هجوم شروع سوه او دغه شپانه هم په دغه حمله کې ګډون وکړی د اول وار دپاره یې په جنګ کې حصه واخیستل او شهید و وژل سو، په سهار کې مسلمان سو او د ماپښین تر لمانځه د مخه شهید سو نو یې په اسلام کې هیڅ لمونځ نه ؤ کړی، دلته نو رسول الله ﷺ و فرمایل: که څوک غواړي چې د جنتیانو څخه یوه داسې چا ته وګوري چې هغه دي په ټول عمر یو رکعات لمونځ نه وي کړی نو دي دغه شپانه ته وګوري او د ده سره اوس دوې حور العین ور سره دي ﷺ.

په حدیث شریف کې راغلي دي چې جنت تاسې ته ستاسې د چوټې تر بند در نژدې دی او اور هم دغه رنګه نژدې دی. [رواه: البخاري] نو جنت ته تلل ډیر آسانه دي چې الله جل جلاله یې چا ته آسانه کړي، الله جل جلاله دي یې زموږ ټولو په نصیب کړي.

اوس نو د مسلمانانو له طرفه د ناعم د قلا پر شا وخوا محاصره ټينګيږي او جنګ هم د ناعم د قلا پر شا وخوا دی چي دغه قلا د خيبر اوله قلا ده، د مسلمانانو ډلي په يهودو پسي ګوري چي څنګه حمله پر وکړي او يهود بيا په مسلمانانو پسي ګوري چي په نتيجه کي کوچنۍ کوچنۍ حملې کيږي او دې جنګ څو ورځي دوام پيدا کړی، هفته تېره سوه صحي نتيجه نسته، لس ورځي تيري سوې بيا هم بې نتيجې دي ځکه قلا ډيره محکمه ده څو د مسلمانانو له طرفه محاصره دوام لري، څو يوه ورځ هغه د يهودو لوی پهلوان مرحب را ووتی او د مسلمانانو له طرفه پهلوان غواړي چي جنګ او مبارزه ور سره وکړي مرحب د مسلمانانو د لښکر مخ ته د غرور او تکبر حرکتونه کوي ځکه مرحب د يهودو داسي پهلوان ؤ چي په ټولو يهودو کي يې مثل او سيال نه ؤ، مرحب په عربي سره د غرور او د ځان د تعريف بيتونه ويل چي هغه داسي وه:

قَــــد عَلِمَــــت خيبَـــرُ اَنّـــي مرحـــبٌ
شـــــاكِيُ الــــسِّلاحِ بطـــــلٌ مجـــرّبٌ

د ده د مقابلې دپاره عامر بن الأکوع ﷺ ور ووتی او هغه بيا دا بيت وايه:

قــــد علمـــت خيـــبرُ اَنّـــي عــــامرٌ
شـــــاكِيُ الـــسلاحِ بطـــلٌ مـــــغامرٌ

نو د دوی په منځ کي د تورو وارونه سره شروع سوه، د مرحب واری د عامر ﷺ پر سپر و مبنتی، څرنګه چي د عامر ﷺ توره لنډه او کوچنۍ وه غواړي چي مرحب پر پښو په و وهي کله چي يې واری پر وکړی توره د مرحب څخه خطا سوه او په خپله د عامر پرخپل ځنګانه و مښتل او د هغه زخمه څخه عامر ﷺ وفات سو، صحابهٔ کرامو په خپل منځ کي سره و ويل: د عامر ټول عملونه عبث او بيهوده سوه ځکه په خپله يې ځان و وژی.

نو سلمه بن الأکوع ﷺ وايي: زه و رسول الله ﷺ ته په داسي حال کي ورغلم چي ژړل مي او ما ويل: يا رسولَ الله! آيا رشتيا د عامر ټول عمل عبث او برباد سو؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: چا ويل؟ ما ويل: ستا ځيني اصحاب وايي، رسول الله ﷺ وفرمايل: هرڅوک چي وايي هغه غلط وايي او عامر لره دوه اجره دي.

مرحب پهلوان دوهم وار بیا په میدان کې و درېدی هغه بیتونه وایي او بیا یې د مبارزې دپاره نفر وغوښتی دلته نو حضرت علي رضي الله عنه ور ووتی او دغه بیت یې وایه:

اَنا الذي سمَّتني امِّــي حيــدره   كليثَ الغابات كريــه المنظـــره
اوفيهم بالصاعِ كَيــل الـــسندره

مګر محمّد بن مسلمه رضي الله عنه ورته و ویل: یا علي! پر ده زما بدل پاته دی ځکه زما وررور محمود بن مسلمه ده وژلی دی، که ستاسي په یاد وي؟ دغه مرحب پهلوان ؤ چي پر محمود بن مسلمه رضي الله عنه یې د قلا له بامه لویه ډبره را وغورځول او هغه یې په شهادت ورساوه، نو محمّد بن مسلمه رضي الله عنه و علي رضي الله عنه ته و ویل: دئ ماته را پرېږده ځکه پُر ده زما بدله پاته ده، نو محمّد بن مسلمه رضي الله عنه ور و وتی او د دوی دوو په منځ کي هغه لوی جنګ او مبارزه شروع سوه کوم چي تاریخ یې نه هېروي او مسلمانانو په ټول عمر داسي جنګ او مبارزه نه وه لیدلې لکه د محمّد بن مسلمه رضي الله عنه او مرحب پهلوان په منځ کي چي وسوه، پوره یو ساعت دغه جنګ دوام درلودی او د دواړو طرفو خلک ورته ګوري، جنګ روان دی او پهلوانان د جنګ په حرکتو کي مخ ته سي شا ته سي ترڅو چي یوې منطقې ته ورسېدل چي هلته د خرما وُني یا درختي وې او د دغو وُنو په منځ کي یې جنګ سره کاوه، څو د دوی په منځ کي یوه د خرما ونه راغله د دغي وُني دې طرف او هغه طرف ته وهل سره کوي، د ډېرو وارو او وهلو په سبب د وُني ښاخونه پرې کېدل او را لوېدل تر داسي اندازې چي د وُني ټول ښاخونه پرې سوه فقط د وُني یوه تنه پاته سوه او هغه داسي معلومېدل لکه د دوی په منځ کي چي یو سړئ ولاړ وي او دوی د دغي وُني پر تنه سره راګرځي او جنګ کوي، خلک هم ورته ګوري چي دا څنګه جنګ او وهل دي، خو یو هم هغه بل نه سي وژلای، دغه جنګ ډېر وخت دوام درلودی څو په آخر کي محمّد بن مسلمه رضي الله عنه وکولای سوای چي مرحب پر پښه و وهي د مرحب پښه پرې سوه، مرحب غځار سو او ولوېدی نو یې محمّد بن مسلمه رضي الله عنه ته ویل مړ مي کړه ځکه تر پښه یې فواره غوندي وینې بهېږي او د حرکت نه دی نو ویل: مړ مي کړه، محمّد بن مسلمه رضي الله عنه یې دا بله پښه هم ور پرې کړه، مرحب ناري وهي: مړ مي کړه، محمّد بن مسلمه رضي الله عنه ویل: یا وژنم دي نه ښه دی چي تر مرګ دمخه

د دردو او عذابو خوند وګوري ته وې چې زما ورور دي و واژه؟ نو محمّد بن مسلمه رضي الله عنه مرحب پر دغه حال پرېښاوه او دئ ځني رهي سو، هغه نارې وهي چې مړ مي کړه عذاب مه را کوه محمّد بن مسلمه رضي الله عنه بیا ورته و ویل: د مرګ د سختیو مزه واخله او ځني رهي سو، سرئ پروت دی او وېني ځني بهيږي، څو بیا علي رضي الله عنه ورغلی او د مرحب سر يې ور پرې کړی د هغه سامان او د هغه اسلحه يې واخيستل او رهي سو و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسولَ الله! مرحب ما و وژی، محمّد بن مسلمه رضي الله عنه هغه چي تر یو ساعت يې زیات جنګ وکړی او اصلاً مرحب هغه وژلی ؤ په تعجب کي سو چي علي رضي الله عنه څنګه وايي چي مرحب ما و وژی؟ نو ویل: یا رسولَ الله! والله ما مرحب نه پرېښاوه مګر د دې دپاره چي د مرګ عذاب ووېني اصلاً مرحب ما وژلی دی.

څرنګه چي مرحب د یهودو د پهلوانانو پهلوان ؤ او د هغه وژل د هغه د قاتل دپاره ابدي او تاریخي شرف ؤ نو خود هر یوه يې د وژلو نسبت ځان ته کاوه، مګر رسول الله ﷺ و محمّد بن مسلمه رضي الله عنه ته و فرمایل: هو، ته هغه څوک يې چي مرحب دي و وژی یا محمّد بن مسلمه! او علي رضي الله عنه ته يې و فرمایل: یا علي! د هغه وژل سوي سړي سامان محمّد ته ورکړه، چي دغه سامان ته سَلَبه ویل کيږي او د وژل سوي سړي وژونکي ته ورکول کيږي، نو محمّد بن مسلمه رضي الله عنه د مرحب اسلحه او سامان واخیستل.

نو د یهودو د لوی پهلوان (مرحب) وژل د محمّد بن مسلمه رضي الله عنه پر لاس وه.

د مرحب تر وژل کېدلو وروسته د مرحب ورور حارث میدان ته را و وتی چي دئ هم لوی پهلوان ؤ يوازي دئ نه بلکه د مرحب ټوله کورنۍ جنګي پهلوانان وه، حارث را ووتی او د مسلمانانو څخه پهلوان غواړي چي د ده سره مبارزه یا جګړه وکړي، ده ته ابودُجانه رضي الله عنه د سره دسمال خاوند او مشهوره جنګي قهرمان ور و وتی په لږ وخت کي يې حارث و وژی بیا د مرحب بل ورور چي یاسر نومېدی را و وتی او د مسلمانانو څخه مبارِز غواړي، ده ته زبیر بن العوام رضي الله عنه چي د معرفي کولو ضرورت يې نسته ور ووتی، دغه یاسر تر اندازې زیات جګ او غټ سړئ ؤ، کله چي دغه یاسر را و وتی او په اسلحه هم پټ ؤ د ځان د تعریف شعرونه او بیتونه يې ویل، رسول الله ﷺ چي ولیدی په ډیر تعجب سره يې و ویل: مَا اَطوَلَه! دا څومره جګ دی! دا څه بلاده!

رسول الله ﷺ دومره جګ سړئ نه ؤ لیدلی نو یې پوښتنه وکړه ویل: دا به پنځه ذراعه وي؟ صحابهٔ کرامو و ویل: بلکه تر دغه هم جګ دی یا رسولَ الله! ذراع خو پیژنی چي د هغه وخت د اندازه کولو آله وه لکه د نن ورځي متر مګر د ذراع په اوږد واله کي خلک اختلاف لري څوک یې (۷۰) سانتی، بولي څوک وايي (۵۰) سانتی ده، نو دغه یاسر چي پنځه ذراعي سي لږ تر لږه دوه نیم متره سو، کله چي دغه جګ او غټ دوه نیم متره یاسر میدان ته را ووتی او د مسلمانانو له طرفه زبیر بن العوام ﷺ ور وزي، صفیه بنت عبدالمطلب د رسول الله ﷺ عمه او د زبیر ﷺ مور پر خپل زوی وبېرېدل او دا هغه ښځه وه چي بېره یې نه پیژندل، دا وبېرېدل او رسول الله ﷺ ته ورغله ویل: یا رسولَ الله! دا څه بلا ده بېرېږم چي زوی به مي را و وژني، رسول الله ﷺ وفرمایل: یا! ستا زوی یې وژني إن شاء الله، زبیر ﷺ ور ووتی او دغه شعر وايي:

قَد عَلِمَــت خيــبرُ أنِي زَبّــار قَلمَ القَرمِ غــيرَ نَكــسٍ فــرار

نور بیتونه یې هم ویل او په جګړه شروع وسوه، دې جګړه هم یو ساعت دوام وکړی خو په آخر کي زبیر ﷺ پر غټ یاسر قاتلانه حمله وکړه او یاسر یې و وژی، دلته نو رسول الله ﷺ په لوړ آواز تکبیر و وایه: الله اکبر! څکه څوک دغه بلا وژلای سي؟ او رسول الله ﷺ وفرمایل:

« إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوَارِيًّا وَحَوَارِيَّ الزُّبَيْرُ » [رواه: البخاري]

ژباړه: هر نبي لره ملګری، مرسته کوونکی، مخلص او صداقتمن سته، خو زما ناصر او ملګری زبیر دی ﷺ.

او بیا د یهودو څخه د عامر په نامه سره یو پهلوان را ووتی، ده ته حضرت علي ﷺ ور ووتی او عامر یې ووژی، بیا د یهودو څخه د اُسید په نامه یو لوی او مشهوره پهلوان را ووتی، ده ته محمّد بن مسلمه ﷺ ور ووتی او اُسید یې و وژی، یهودو ولیدل چي هر پهلوان یې جنګ او مبارزې ته ور ووزي هغه وژل کیږي، نو یې مبارزه پرېښوول، یهودو ویل: په دې کار کي فایده نسته زموږ پهلوانان که هرڅومره قوي هم وي خو د مسلمانانو پر پهلوانانو نه سي غالبه کېدلای، نو یهودو دغه یو په یو جګړه او مبارزه پرېښوول او هغه ډله ییزه جنګونه یا حملې کیږي.

په دې منځ کې دوې هفتې تیرې سوې (۱۴) ورځې مګر مسلمانانو کوم خاص برئ لاس ته نه دی را وړی، ځکه یهود ټول په قلاوو کې دي، پنځلسمه ورځ چې قلا خلاصه سوه د یهودو څخه یو نفر و رسول الله ﷺ ته ورغلی، رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه چې څه خبر دي را وړی دی؟

سړي ویل: خبره دا ده چې موږ پهلوانان لرو، نفر او اسلحه لرو، اوبه او خواړه دومره را سره سته چې په کلو یې نه سو خلاصولای، قسم په الله خیبر نه فتحه کیږي.

رسول الله ﷺ ورته وویل: راغلی یې چې ما و بېروې؟

یهودي ویل: یا، ویل: نو د څه شي دپاره راغلی یې؟

سړي ویل: راغلی یم امان درڅخه غواړم ځکه زه پوهېږم چې ته خیبر فتحه کوې او ټول یهود پوهیږي چې خیبر فتحه کیږي او دا زموږ په تورات کې لیکلي دي چې ته به خیبر فتحه کوې، نو زه راغلی یم د ځان او خپلې کورنۍ او مالو دپاره امان غواړم، زه نه غواړم چې ستا سره جنګ وکړم، سړي نور هم وویل: دا چې ته قلا فتحه کړې او بیا مې بندي ونیسې تر هغه د مخه امان غواړم.

رسول الله ﷺ هم امان ورکړی او وې فرمایل: هغه څوک چې جنګ نه کوي هغه لره امان دی، رسول الله ﷺ ته د دغه نفر د خبرو څخه دا ورمعلومه سوه چې د یهودو په زړو بېره ننوتلې ده او د نصرت وخت را نژدې سوی دی.

په تیرو څوارلسو ورځو کې رسول الله ﷺ د مسلمانانو بیرغ مختلفو نفرو ته ورکاوه، نن دې ته سبا هغه بل ته خو یو هم د قلا پر فتحه کولو نه سو کامیابه، په دغه شپه رسول الله ﷺ و فرمایل: سبا بیرغ داسي چا ته ورکوم چې الله او رسول الله یې خوښ لري او د ده هم الله او رسول الله خوښ دي (دا خو درته معلومه ده کوم څوک چې بیرغ ور سره وي هغه د دغه لښکر آمر او قومندان هم وي) اوس نو صحابهٔ کرام په خپل منځ کې پوښتني سره کوي چې دغه نفر به څوک وي؟ او د خیبر فتحه به د چا پر لاس وي؟ حضرت عمر فاروق ﷺ وایي: په والله هیڅ وخت مي د آمریت خواهش او غوښتنه په زړه کې نه ده را ګرځېدلې بېله دغې ورځې، هغه هم په دې سبب چې رسول الله ﷺ و فرمایل: چې الله او رسول الله دغه نفر خوښ لري، نو هر نفر چې

سبا بیرغ واخلي، هغه! هغه څوک دی چې الله او رسول الله یې خوښ لري، حضرت عمر رضي الله عنه وايي چې زما د زړه غوښتنه دا وه چې دغه نفر زه وای، ټول اصحاب کرام په انتظار دي چې سبا به بیرغ څوک واخلي؟ حتّٰی سبا سهار تر هغه خپل وخت د مخه را ویښ سوه او په دې انتظار وه چې بیرغ به څوک اخلي، کله چې سهار سو د سهار تر لمانځه وروسته رسول الله ﷺ و فرمایل: علي چیري دی؟ یوه د اصحاب کرامو وویل: یا رسولَ الله! د هغه سترګي خوږېږي، ویل ورسه را یې وله، صحابي پسي ولاړی حضرت علي رضي الله عنه یې را وستی رسول الله ﷺ ورته و ویل: یا علي! څه درته پېښه ده؟ هغه ویل: یا رسولَ الله! سترګي مي ترداسي اندازې خوږېږي چې والله نه دښت وینم نه شېله، نه غر وینم نه ونه، هیڅ شئ نه وینم سترګي مي پټي او بندي دي، رسول الله ﷺ خپل مبارک لاس د علي رضي الله عنه پر سترګو ورتېر کړی او پر سترګو یې خپله مبارکه ناړه ور و مښل د علي رضي الله عنه سترګي داسي جوړي سوې لکه هیڅ تکلیف او خوږ چې نه وي ورته پېښ سوی، یواځي دا نه بلکه د مرګ تر وخته بیا علي رضي الله عنه ته د سترګو خوږ او ناروغي نه ده پېښه سوې.

کله چې د علي رضي الله عنه سترګي ښې او جوړي سوې نو رسول الله ﷺ د مسلمانانو بیرغ ورکړی، علي کرم الله وجهه هم ډېر ژر لښکر جوړ او جنګ ته آماده کړی، د یهودو بیا هره ورځ دا د ځان عادت ګرځولی ؤ چې په سهار کي به د سپرو یوه ډله د قلا څخه راوتل او پر مسلمانانو به یې حملې کولې او بیا چې به یې و لیدل چې نور څه نه سي کولای بیرته به ولاړل په قلا به ننوتل او د قلا دروازې به یې بندي کړې، دا یې د هري ورځي کار ؤ، نو په دغه ورځ چې علي رضي الله عنه بیرغ واخیستی بیا هم یهود را و وتل، خو علي رضي الله عنه د خپل لښکره سره پرشا تلی، د یهودو په مقابل کي یې عقب نشیني کول، یهودو فکر وکړی چې مسلمانان ماتېږي او شکست خوري نور هم پسي ور د مخه سوه، علي رضي الله عنه پرشا ځي او یهود پسي ور د مخه کېږي، اصحاب کرام په تعجب کي دي چې دا څه پېښه ده؟ زموږ لښکر ولي د ماتي په حالت کي دی؟ نورو مسلمانانو کولای سوای چې پر یهودو حمله وکړي مګر دا اجازه نسته چې څوک تر بیرغ ور د مخه سي، علي رضي الله عنه نور هم پر شا رهي دی، یهود بیرته ځني را وګرځېدل د هغو په زړو کي هم یو

څه شک او شبهه پیدا سوه، کله چې یهودو په بیرته ګرځېدلو شروع وکړه غواړي چې قلا ته ننوزي هلته د دوو طرفو د کمینه څخه مسلمانان را وغورځېدل.

علي رضي الله عنه د مخه لا د قلا د دروازې په چپه او راسته طرف کې دوه کمینه ورته نیولي وه، کله چې یهودو په بیرته ګرځېدلو شروع وکړه هغه دوې ډلې چې په کمین کې ناستې وې هغو د قلا د دروازې پر طرف ور وځغستل غواړي چې دروازه خلاصه پاته سي، یهود پوه سوه چې مسلمانان دروازه راته نیسي، دوی هم مخ پر دروازه په ځغستا سوه، یهود او مسلمانان دواړه یو ځای د قلا دروازې ته ورسېدل او د قلا د دروازې سره جنګ شروع سو.

یهود غواړي چې ننوزي او د قلا دروازه بنده کړي، مسلمانان بیا غواړي چې دروازه خلاصه پاته سي خو د حضرت علي رضي الله عنه د دغې صحي نقشې په سبب د یهودو په وسه نه سوه پوره چې دروازه بنده کړي یا و تړي او مسلمانان هم د دغې دروازې څخه قلا ته ور ننوتل، یهودو په تېښته شروع وکړه و هغه نورو قلاوو ته تښتي او یهودو دغه قلا چې د ناعم قلا وه د هغو شیانو سره چې په دغه قلا کې موجود وه مسلمانانو ته ور پرېښوول، د ناعم قلا د حضرت علي كرم الله وجهه پر لاس فتحه سوه او یهود هغه بلې وروستنۍ قلا ته چې د صعب بن معاذ قلا وه ولاړل، د خیبر اوله قلا چې د ناعم قلا وه د الله ﷻ په إراده د حضرت علي رضي الله عنه پر لاس فتحه سوه، دغه فتحه د ټول خیبر د فتحه کولو شروع وه، د دغې قلا په نیولو کې مسلمانانو د یهودو څخه هیڅوک بندي و نه نیوی، ټولو یهودو وکولای سوای چې وتښتي او ځانونه خلاص کړي.

د صعب بن معاذ د قلا محاصره او فتحه کېدل

اوس نو د خیبر دوهمه قلا چې د صعب بن معاذ قلا وه د مسلمانانو له طرفه محاصره سوه او رسول الله ﷺ د مسلمانانو بیرغ و حباب بن المنذر الأنصاري رضي الله عنه ته ورکړی، ځکه رسول الله ﷺ همېشه بیرغ له یوه نفره بل نفر ته نقلاوه او په دې کار کې دوې فایدې وې، یو دا چې د رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو شرف پکښې ښکاره کېدی او بل په دې کار ټوله قبیلې خوشاله کېدې، لکه أوس، خزرج او نوري

قبیلې، نو ځکه بیرغ به همېشه د یوه نفره څخه بل نفر ته نقلېدی.

هغه قلا چې مسلمانانو فتحه کړه چې د ناعم قلا وه هلته خوراکي مواد ډېر نه وه پراته ځکه اصلاً دغې قلا ته خوراکي مواد د هغه بلې قلا څخه چې د صعب بن معاذ قلا وه ور وړل کېده او فقط دومره خواړه ورته راوړل کېده چې د دوی ورځ په تېرېدل. څرنګه چې د مسلمانانو خپل خوراکي مواد خلاص سوي وه او په دغه قلا کې هم مسلمانانو ته دومره خوراکي مواد په لاس نه ورغله چې د دوی ګذاره په وسي نو په مسلمانانوکي لوږه شروع سوه، تر داسي اندازې چې د بني اسلم قبیله (دا هغه څوک دي چې په حدیبیه کي هم د رسول اللهﷺ سره ملګري وه او اوس په خیبر کي هم ور سره دي، دغه د بني اسلم قبیلې په مدینه منوره کي د انصارو سره ژوندکاوه) نو دغه بني اسلم و رسول اللهﷺ ته په شکایت ورغله ویل: یا رسولَ الله! لوږي په عذاب کړو، د لوږي څخه یې شکایت کاوه او د رسول اللهﷺ سره هم د خوړلو دپاره شئ نه ؤ موجود، پوره لښکر دی او خواړه نه لري، رسول اللهﷺ دعاء وکړه او ویل: الٰهي ته د دوی په حال خبر یې دا درته معلومه ده چې د دوی سره قوت او طاقت نسته او زما په لاس کي هم شئ نسته چې دوی ته یې ورکړم، نو الٰهي دوی ته هغه قلا ور فتحه کړې چې په هغه کي خوراکي مواد ډېر وي، خیر او برکت پکښې وي.

خو د یهودو بیا هغه لویه قلا او هغه چې خوراکي مواد ډېر پکښې وه هغه دغه د صعب بن معاذ قلا ده چې دغه اوس محاصره ده، په دغه بله ورځ په سهار کي د یهودو د قلا څخه یو پهلوان را و وتی چې نوم یې یوشع ؤ او د مسلمانانو څخه یې د جګړې او مبارزې دپاره نفر و غوښتی، حُباب بن المنذرؓ ور و وتی او یهودي یې ډېر ژر و وژی، د یهودو څخه بل نفر را و وتی دا هم غواړي چې جنګ او مبارزه وکړي، ده ته د انصارو څخه یو نفر ور و وتی، بیا هم یهودي و وژل سو، په دغه ورځ دغه یو په یو جنګ او مبارزه کېدل، یهود د جنګ دپاره په ډله ییز ډول نه را و وتل او د قلا دروازه نه سوه خلاصه.

څرنګه چې مسلمانان ډېر وږي وه هلته د خیبر په شا وخواکي د خرو یوه ګله ګرځېدل مسلمانانو دغه خره ونیول او حلال یې کړه، د خرو په پخولو یې شروع وکړه، مسلمانان وږي دي د خوړلو دپاره شئ نه لري اوس غواړي چې خره پاخه

کړي او وې خوري، که څه هم په پخوا کې دوی د خرو غوښې نه خوړلې او دا یې عادت هم نه ؤ مګر اوس د ډیري لوږي مجبوره وه او رسول الله ﷺ هم نه دی په خبر، خو وروسته رسول الله ﷺ د لښکر د خبر او حال نیولو دپاره پر لښکر ګرځېدی وې لیده چې دېګونه باندي دي او په غوښو ډک دي ویل: دا څه شي دي؟ صحابهٔ کرامو و ویل: یا رسولَ الله! خره مو پیدا کړه او حلال مو کړه غواړو چې غوښې یې وخورو، مګر رسول الله ﷺ د خره د غوښو د خوړلو څخه منعه کړه او د خره غوښې یې حرامي کړې، د خره غوښې په دغه وخت او دغه ځای کې حرامي سوې، یعني: د مخه یې په اسلام کې د حلال او حرام حکم نه ؤ موجود مګر دلته یې د حرام والي حکم وسو، دا حکم د أهلي خرو په متعلق او باره کې دی دغه خره چې د خلکو سره په کورو کې دي، خو یو هغه وحشي پټه درلودونکي خره دي د هغو غوښې حلالي دي.

او په دغه ځای یعني: خیبر کې رسول الله ﷺ د مُتعې نکاح هم حرامه کړه، د مُتعې نکاح هغه موقتي نکاح ده چې د معین وخت دپاره نکاح تړي او د وخت تر تېرېدلو وروسته هر یو په خپل کار پسې ځي، چې اهل تشیع یې تر اوسه پوري جائزه بولي او دغه نکاح پکښې کیږي او په دغه ځای کې پر مسلمانانو د ټولو هغو حیواناتو غوښې حرامي کړل سوې چې څیرونکي داړي لري، یعني: چې هغه څلور تېره او اوږده نېښونه ولري او همدارنګه د ټولو هغو مرغانو غوښې حرامي سوې چې د نورو مرغانو د څیرلو دپاره تېرې منګولې لري، نو هر هغه حیوان چې د څیرلو دپاره نېښونه لري او هر هغه مرغه چې د ښکار دپاره منګولې لري غوښې یې حرامي دي، دغه درې کاره د خیبر د فتحې په وخت کې د صعب بن معاذ د قلا سره حرام سوه.

یهودو به همېشه د خپلو قلاوو ساتنه او حفاظت کاوه څوک نه سوای ور نژدې کېدلای ځکه په غشو یې ویشتل، خو کله کله به د دوی ځیني چوپانان د پسو سره را وتل او پسونه به یې نژدې و قلا ته ماړه کړه او بیرته به ولاړل، په دغه ورځ چې رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو سره ناست دی یو شپانه را و وتی او څو پسونه یې را وایستل، مسلمانان د لوږي څخه ډیر په تکلیف دي پسو ته ګوري خو د هغ غشو په سبب نه سي ور نژدې کېدلای، رسول الله ﷺ و فرمایل: څوک د دغو پسو څخه یو څه موږ ته

را وستلای سي؟ یو د اصحاب کرامو څخه چي نوم یې ابو الیَبس وُ وویل: زه یې را ولم یا رسولَ الله! رسول الله ﷺ و فرمایل: رایې وله، نو دغه صحابي کرار کرار په ناسته او ځکېدلو پټ پټ ورغلی تر څو چي پسو ته بنه ور نژدې سو په یوه وار له خپله ځایه ور وغورځېدی او د پسو پر طرف یې ور وځغستل، دغه نور اصحاب کرام وایي: مورږ ده ته په تعجب کي سوو، یو پُسه یې په راسته لاس ونیوی او یو په چپه لاس، دواړه پسونه یې لوړ نیولي وه او را ځغلي داسي را رهي دی لکه هیڅ شئ چي نه وي ور سره، خلک په تعجب ورته ګوري څو پسونه یې رسول الله ﷺ ته راوړه او ویل: یا رسولَ الله! دغه یې ستا مهماني، دا د صحابهٔ کرامو قوت، شجاعت او صداقت وُ.

اوس نو بیا رسول الله ﷺ او اصحاب کرام ناست دي چي د یهودو له طرفه د غشو ویشتل شروع سوه د غشو باران یې جوړکړی او غشي یې هم تر دومره لیري مسافې رسېدل چي عادتًا غشي دومره فاصله نه رسیږي، دومره غشي اوري چي د ډیروالي په سبب مسلمانان زخمیانوي، چي یو ګرځوي بل پر مبتلي، رسول الله ﷺ او اصحاب کرام د سَپر په واسطه غشي له خپلو ځانو څخه ګرځوي، غشي اوري او صحابهٔ کرام د هغو په دفاع مشغول دي چي ناڅاپه او په یوه وار د قلا دروازه خلاصه سوه او یهودو حمله شروع کړه، د صعب د قلا څخه لښکر را و وتی او په یوه وار یې هجوم را وړی، څرنګه چي مسلمانان د غشو په ګرځولو مشغول وه د جنګ دپاره یې تیاري او آمادګي نه درلودل خو د یهودو له طرفه شدید جنګ شروع سو، نو د دوهم وار دپاره مسلمانان پر شا ولاړل، د یهودو حمله دوام لري او جنګ شروع دی تر داسي اندازې چي یهود و رسول الله ﷺ ته ور و رسېدل او مسلمانان پر شا ځغلي، د جنګ پر میدان بېله رسول الله ﷺ او څو نفره اصحاب کرامو څخه بل څوک نه سوه پاته، نور ټول مسلمانان پرشا ولاړل، دا بیا د صعب بن معاذ د قلا مخ ته د مسلمانانو شکست وُ.

دلته نو رسول الله ﷺ مسلمانانو ته ور ناري کړه: «إلَيّ عِبَادَ الله! أينَ تَفرّون؟»

د الله بندګانو! زما طرف ته راسی چیري تښتی؟ خو بیا هم د دغه ناګهاني هجوم څخه خلک په ځغستا کي وه، رسول الله ﷺ بیا ورناري کړه: «یَا أهلَ بیعةِ الرِّضوان! یا أصحابَ الشجرة! » اې د رِضوان د بیعت خلکو! اې د وُني ملګرو! بیعتُ الرِّضوان

خو په حدیبیه کې تر هغه ونه لاندې سوی ؤ، کله چې صحابهٔ کرامو دغه رنغ واورېدی بیرته را وګرځېدل، ځکه دوی هلته د رسول الله ﷺ سره پر مرګ او نه تېښته بیعت کړی ؤ، اوس رسول الله ﷺ په هغه نامه ورناري کړه او دوی هم په دغه ناره را وګرځېدل او د رسول الله ﷺ څخه یې دفاع شروع کړه، تر څو یهود یې بیرته پر شا کړه، د یهودو په دغه ناګهاني حمله کې د اصحاب کرامو څخه درې نفره شهیدان سوه او د مسلمانانو دغه بیرته ژر او ناڅاپه را ګرځېدل د دې سبب سوه چې یهود بیرته پر شا ولاړ سي، خو اوس دغه د مسلمانانو بیرته را ګرځېدل ناڅاپه او ناګهاني وه، یهودو چې کومه نقشه جوړه کړې وه هغه عبث او بې فایدې سوه اوس یهود وارخطاء دي، یهود پرشا ځي او مسلمانان په پسې دي، یهود غواړي چې په قلا ننوزي او دروازه بنده کړي، څرنګه چې یهود او مسلمانان سره ګډ او خلط وه نو یهودو دروازه نه کړه بنده او مسلمانان په قلا پسې ور ننوتل.

اوس نو د رسول الله ﷺ په ثابته پاته کېدلو سره هغه د مسلمانانو شکست په نصر او کامیابي بدل سو او په دغه حمله د صعب بن معاذ قلا هم فتحه سوه، څو نفره یهود بندیان ونیول سوه څو ډېرو یهودو وکولای سوای چې وتښتي او د زبیر قلا ته هغه چې د خیبر درېیمه قلا ده ولاړ سي، دغه د صعب بن معاذ د قلا په داخل کې ډېر کاروانه پېښ سوه، یو دا چې په دغه قلا کې تر اندازې زیات د خوړلو غذایي مواد پراته وه، دومره خوراکي مواد موجود وه چې د مسلمانانو د ټول لښکر دپاره بس او کافي وه، لکه څرنګه چې رسول الله ﷺ دعاء کړې وه هغسې وسوه.

او بل مسلمانانو په دغه قلا کې درنه سلاح پیدا کړه چې په هغه کې منجنیق هم موجود ؤ (منجنیق داسې یوه آله ده چې د هغه په واسطه ډېري لويې لويې ډبرې او د ډېري لیري فاصلې څخه پر دښمن ورغورځول کیږي) منجنیق په هغه وختو کې داسې ؤ لکه د نن ورځې توپ، رسول الله ﷺ د هغه نفر څخه پوښتنه وکړه کوم چې د مخه یې امان ور کړی ؤ ویل: دغه اسلحه یې د چا دپاره جوړه کړې وه؟ د یهودو خو د چا سره د جنګ کولو نیت او اراده نه وه، هغه نفر وویل: دغه شیان یې ستا دپاره جوړ کړي وه.

یهودو د مدینې منورې د حملې دپاره ډېره لویه نقشه جوړه کړې وه چې څه موده

وروسته يې دغه حمله کول، نو د دغې قلا د فتحه کېدلو سره د يهودو هغه وروستنى نقشه هم معلومه سوه، په دې قلا کې يې د شرابو ډېر خُمان، بېلران او ژي پيدا کړه چې په شرابو ډک وه، رسول اللهﷺ و فرمايل: دغه ټول خمان مات او ژي څيري کړى. يو د صحابهٔ کرامو څخه چې په پخوا کې يې د شراب څښلو عادت درلودى او شراب تر خيبر د مخه منعه سوي وه، نو خود د هغه منعه کېدلو سره يې پرې ايښي وه. مګر اوس چې يې وليدل چې د شرابو څخه ډک ډک خُمان ماتيږي او د ده مخ ته بهيږي نو يې اشتهاء ورته وسوه، شيطان پر غالبه سو او شراب يې وڅښل، دغه نفر يې و رسول اللهﷺ ته راوستى ويل: يا رسولَ الله! عبدالله بيرته د شرابو و څښلو ته رجوع وکړه بيا يې شراب وڅښل، رسول اللهﷺ ورولاړ سو خپله مبارکه چوټه يې وکښل او دغه نفر يې په واهه، دغه واقعه تر هغه د مخه وه چې د شرابو د څښلو جزاء نازله سي چې هغه په دُرو سره وهل دي، نو په دغه وخت کې دا هغه تعذير او جزاء وه چې رسول اللهﷺ دغه نفر ته ورکول او ټول صحابهٔ کرام يې امر کړه چې چوټه وکاږي او دئ په و وهي، صحابهٔ کرامو هم په خپلو چوټو واهه، داکار د هغه چا دپاره سپکاوئ ؤ چې شراب يې څښلي وه، دلته نو حضرت عمر فاروقؓ و ويل: پر تا دي د الله لعنت وي ته شراب چښې او الله جل جلاله منعه کړي دي؟ رسول اللهﷺ و فرمايل: يا عمر! لعنت مه پر وايه! دئ د الله او رسول الله سره محبت لري، هو ګناهکاره دی مګر بيا هم الله او رسول الله خوښ لري، ايمان يې په زړه کې سته مګر انسان دی شيطان پر غالبه سو.

ورونو! دا چې يو وخت له يوه مسلمانه يوه ګناه پېښيږي دغه ګناه بېل او جلا شئ ده، ايمان او د الله جل جلاله محبت بل شئ دی، نو رسول اللهﷺ دغه مسئله او دغه معنٰى په دغه ځای کې موږ ته را وښوول، د دغسي کسانو دپاره توبه سته چې بالکل د ګناه څخه په پاکيږي، موږ بايد يوه ګنهکار ته همېشه د ذِلّت په سترګه و نه ګورو، خو بد بختانه نن ورځ په موږ کې دا عادت ګرځېدلی دی: که يو چا د خير او نصيحت خبره راته وکړه زه د ده هغه ګناه وريادوم چې لس پنځلس کاله د مخه ځني پېښه سوې وه، يعني: داسي ورته وايم: چې ته په خپله ګنهکاره يې ته بيا اوس ما ته نصيحت کوې؟ او دا مي هير کړي دي چې د توبې دروازه خلاصه ده او الله جل جلاله توّاب او غفور دی،

ممکن الله جل جلاله د ده په حال کې تغیر را وستلی وي.

او دغه په خپله لوی تغیر دی چې دئ یو وخت ګنهکاره ؤ او نن یې د امر بالمعروف او نهي عن المنکر وظیفه پرغاړه اخیستې ده، خلکو ته اسلامي شریعت او د رسول الله ﷺ متابعت ورښوي، خو افسوس یې زما او ستا پر حال چې د ده حق ویل خو نه قبلوو، بلکه د تېر تاریخ پېغور هم ورکوو، لکه د ده د توبې قبلول او سمې لارې ته اوښتل چې زما په لاس او قدرت کې وي، یا دا چې د ده په باره کې هم د ځان پر قسم فکر کوم، یعني: لکه څرنګه زه نه یم اصلاح سوی دئ هم هغه شئ دی، یا زما په فکر او ګمان دا هیڅ امکان نه لري چې یو ګنهکاره دې سمې لارې ته واوړي.

خو په حقیقت کې دغه کار د دې دپاره کیږي چې زما غرور او لويي ما د نصیحت واورېدلو ته نه پرېږدي او زه د نصیحت د اورېدلو څخه په دغه طریقه سره ځان خلاصوم، نه غواړم چې دنیوي مجلس او بېمعنا خبرې مې د خیر او مصلحت په خبرو بدل سي، نو د نصیحت او دیني خبرو مخه په هره طریقه سره چې وي نیسم.

ورونو! پر دغه موضوع دا چې نن ورځ زه او ته په مبتلاء یو ډېرې خبرې سته چې د هغو بیانول ځان ته جلا بحث دی، خو فقط دومره به و وایم: که د امر بالمعروف او نهي عن المنکر دپاره یا د وعظ او نصیحت کولو دپاره دا شرط کښېښوول سي چې دغه نصیحت کوونکی باید خامخا د ګنهو څخه پاک او معصوم وي، نو پسله انبیاء علیهم السلام څخه باید هیڅوک د دین او وعظ خبرې و نه کړي، ځکه بېله انبیاء علیهم السلام څخه نور ټول انسانان د خطاء او ګناه سره مخامخ دي، بلکه دا هم باید درمعلومه وي چې د دیني خبرو کول او اورېدل په خپله د خیر او ثواب کار دی. *(بیرته به خپلې قصې ته ولاړسو)*

مسلمانانو دغه د صعب بن معاذ په قلا کې یو سړئ بندي ونیوی که ګوري هغه سړئ سلام بن مشکم ؤ چې د یهودو د پاچهانو څخه یو پاچا ؤ، مریض ؤ او نه یې سوای کولای چې وتښتي، رسول الله ﷺ د ده په وژلو امر وکړی، نو سلام بن مشکم د صعب بن معاذ په قلا کې و وژل سو، اوس نو د دغو دوو فتحه سوو قلاوو ټول یهود د نطاة د منطقې و درېیمې قلا ته چې د زبیر قلا ورته ویل کېده ولاړل، بیا نو رسول الله ﷺ مسلمانان امر کړه چې د صعب بن معاذ د قلا و بامو ته لوړ وخېژي او په لوړ

آواز تکبیرونه وایاست، مسلمانان هم لوړ و قلا ته وختل او ټول لښکر په لوړ آواز د الله اکبر نارې وهې، دومره په زوره تکبیرونه يې ويل چې د خيبر هغه بلې حصې چې کُتيبه نومېدل اورېدل او هلته د يهودو زړونه نور هم د بيري ډک سوه، پوه سوه چې د صعب قلا هم مسلمانانو ونيول، دغه د مسلمانانو تکبيرونه د دوی د بيري سبب وګرځېدل، الله جل جلاله خپل لښکر په تکبير ويلو کامیابه کړی، د تکبير ويلو او نشرېدلو وخت او سبب دغه وخت او دغه ځای دی، الله جل جلاله د تکبير په ناره کي تاثير اېښی دی کفار همېشه د تکبير په نارو سره بيرېږي او دغه د تکبير نارې بدي پر لګيږي.

د زبير د قلا فتحه کېدل

رسول اللهﷺ د مسلمانانو يوه ډله پرېښوول چې د دغو دوو فتحه سوو قلاوو چې د ناعم او صعب قلاوي وې ساتنه او حفاظت وکړي او په خپله رسول اللهﷺ د نورو اصحاب کرامو سره د خيبر و دريیمي قلا ته رهي سو چې د زبير قلا ده، د زبير قلا ډېره مظبوطه او محکمه قلا وه او د غره پر سر جوړه سوې وه چې نه آسان ورتلای سوای او نه لښکر ور ختلای سوای، دغه قلا د يهودو تر ټولو قلاوو مظبوطه او محکمه وه، مسلمانانو هرڅه کوښښ وکړی چې دغه قلا ونيسي مګر دا کار مشکل ؤ، له هره طرفه پر راغله بيا هم نه سوه کامیابه او يهودو بيا قصد کړی دی چې د قلا څخه هيڅ نه راوزي، يهودو يو د بل سره و ويل: د ناعم د قلا څخه ور وتلو هغه يې را څخه ونيول، بيا د صعب د قلا څخه ور وتلو هغه يې را څخه ونيول، اوس که دلته يو کال هم کښېنو په والله که ور ووزو، نو يې مسلمانانو ته و ويل: تاسي هلته دباندي کښېنی خو موږ نه در وزو، دلته د مسلمانانو هيڅ لار نه جوړيږي چې قلا ته ور ننوزي ځکه د ها خوا يې په غشو ولي، د قلا محاصره دوام لري مګر د مسلمانانو هيڅ اميد نسته چې دغه قلا دي ونيسي، څنګه يې ونيسي؟ مسلمانان ور نژدې کېدلای نه سي او يهود نه را وزي، د مسلمانانو يوې ډلي کوښښ وکړی چې قلا ته ورسي خو څه يې و نه کړه، بلي ډلي کوښښ وکړی د هغو هم په وسه څه نه سوه پوره، ټول کوښښونه يې بې فايدې دي، قريبه ده چې مسلمانان نا اميده سي څنګه او په کومه طريقه سره دغه قلا ونيسي؟

دغه د نا امیدی په وخت کې یو یهودي چې نوم یې غزال ؤ د نورو یهودو په پټه راغلی او د رسول الله ﷺ سره یې د ملاقات غوښتنه وکړه، اجازه ورکول سوه او د رسول الله ﷺ سره کښېنستی، رسول الله ﷺ و فرمایل: څه خبر دي را وړی دی؟ غزال و ویل: خبره دا ده چې دغه قلا نه نیول کیږي د هیچا په وسه نه ده پوره چې دغه قلا ونیسي قلا په خوراکي موادو ډکه ده، په خلکو او اسلحو ډکه ده، مالونه پکښې دي، رسول الله ﷺ و فرمایل: راغلی یې چې ما و بېروې؟ الله جل جلاله وعده را سره کړې ده چې خیبر به فتحه کوم، یهودي ویل: زه پوهېږم او زموږ په کتابو کې راغلي دي چې ته به خیبر فتحه کوې او زموږ مشکل هم دغه دی، رسول الله ﷺ و فرمایل: نو د څه شي دپاره را غلی یې؟ یهودي ویل: زه به داسي لار در وښیم چې په هغه طریقه سره ته دغه قلا ونیسې مګر په دې شرط چې ما ته به أمان را کوې، زما ښځه، زما اولادونه، زما اقرباء او زموږ مالونه به ټول په أمان یو، بیا به زه داسي لار در وښیم چې قلا فتحه کړې او وې نیسې، رسول الله ﷺ ویل: خوښه مي ده ته او ستا کورنۍ په أمان یاست، یهودي ویل: یا محمّد! ﷺ دغه قلا اوبه نه لري په دغه قلا کې ټول شیان سته خو اوبه نه لري ته یې وینې چې قلا لوړه پر غره ده، نو اوبه د کومې خوا ورته راځي؟ رسول الله ﷺ ویل: نو دوی څه شي چښي؟ یهودي ویل: دوی لاندي په غره کې لاري او غارونه لري (چې په پښتو نغم ورته وایي) یعني: یهودو په دغه غره کې نغم جوړکړی دی چې هلته تر غره دباندي یې د اوبو د چینو و منطقې ته ورباسي، نو دوی د شپې د هغو چینو څخه اوبه اخلي او بیرته قلا ته ځي او تاسي نه په خبرېږی، رسول الله ﷺ په تعجب کې سو ویل: دغه چینې او نغم چیري دي؟ یهودي ویل: زه به یې در وښیم، نو یې مسلمانان رهي کړه او هغه د نغم ځای یې ور وښووی، رشتیا هم هلته دروازه ده او بیا په غره کې نغم دی چې د دغې لاري څخه یهود د اوبو وچینو ته ورځي اوبه اخلي او بیرته ځي.

صحابهٔ کرامو دغه دروازه وتړل او دلته یې نفر هم ورته کښېنول، یهود چې راغله غواړي چې اوبه واخلي که ګوري دروازه تړلې ده، اوس اریان سوه چې دا څه پېښه ده؟ بیرته ولاړل څه صبر او انتظار یې وکړی مګر بېله اوبو کله ژوند کیږي، نو یهودو

بله هيڅ لار او چاره نه درلودل د قلا دروازه يې خلاصه کړه او پر مسلمانانو يې هجوم ور وړی ډېره شديده حمله يې وکړه، مسلمانان هم ټينګ ورته و درېدل او پر يهودو يې حملې شروع کړې، څو د شديد جنګ په نتيجه کې يې د يهودو څخه قلا ونيول، نو د زبير قلا هم د مسلمانانو لاس ته ورغله چې دا د يهودو هغه ټينګه او محکمه قلا وه، دا د الله جل جلاله نصرت او مرسته وه چې دغه غزال نومی يهودي يې مسلمانانو ته مسخره کړی او دغه لار يې ور وښوول، که نه د دغې قلا د فتحه کولو دپاره هيڅ لار نه وه.

دابئ د قلا فتحه کېدل

اوس نو مسلمانان د نِطاة د منطقې څخه فارغه سوه (نِطاة) يې ټول ونيوی او د (شَق) منطقې ته ورغله او هلته يې د اُبئ قلا محاصره کړه چې دغه قلا هم د يوې غونډۍ پر سر ده رسول الله ﷺ ابو دُجانه رضي الله عنه امر کړی چې د دغې قلا د حملو او هجوم مشرتوب ستا پر غاړه دی، ابو دُجانه رضي الله عنه هم په حملو شروع وکړه پرله پسې حملې کوي او يهود هم د دغو حملو جواب وايي، دغه د حملو حالت څو ورځې دوام درلودی خو په عين وخت کې مبارزه او پهلواني يعني: نفر په نفر جنګونه هم کيږي، څو يوه ورځ د يهودو له طرفه دوه پهلوانان را و وتل او د مسلمانانو څخه يې د مبارزې دپاره نفر وغوښتی، خو دغه دواړه پهلوانان د مسلمانانو له طرفه و وژل سوه، مګر هغه دوهم پهلوان چا و وژی؟ د هغه وژونکی د مسلمانانو مشهوره پهلوان ابودُجانه رضي الله عنه هغه د سره دسمال خاوند ؤ، مګر ابودُجانه رضي الله عنه د يهودو د پهلوان تر وژلو وروسته په يوه وار د قلا دروازې ته ور وځغستل، په دغه وخت کې مسلمانان هم د ده سره په قلا ور ننوتل او هلته دننه په قلا کې ډېر تريخ جنګ شروع سو خو په جنګ کې يهودو ماته وخوړل او په کراره کراره د نزار و قلا ته تښتېدل، په دغه قلا کې هم مسلمانانو ته ډېر غنيمتونه په لاس ورغله، اوس نو د خيبر په اوله حصه کې او د شق په منطقه کې دغه يوه قلا پاته ده چې د نزار قلا ورته ويل کيږي.

❁

د نزار د قلا فتحه کېدل

اوس نو بیا په پاتېه قلاوو کې يا د خيبر د اولي حصې په ټولو قلاوو کې د نزار قلا محکمه او مظبوطه قلا وه، د يهودو تقريبًا دا يقين ؤ چې مسلمانان که هرڅومره کوښښ هم وکړي دغه قلا نه سي نيولای نو ځکه يې خپلې ښځې او ماشومان ټول په دغه قلا کې سره يو ځای کړي وه، د يهودو په هغه د مخنيو څلورو قلاوو کې نه ښځې وې نه ماشومان هلته يوازې جنګي نفر اوسېدل، مګر دغه قلا د يهودو هغه د امان او اطمينان ځای ؤ، دوی ويل: ښايي نوري قلاوي فتحه سي خو دغه قلا نه فتحه کيږي او اوس مسلمانانو دغه قلا محاصره کړه، څو ورځې تيري سوې مسلمانان غواړي چې د نزار قلا هم فتحه کړي خو دې کار ته هيڅ لار نه جوړيږي، يهودو جنګ او را وتل، حملې او مبارزې، ټول پرېښوول، خاصتاً چې په دغه قلا کې ښځې او ماشومان هم اوسيږي نو پر هغو هم بيريږي، مګر مسلمانان چې بيا هر وخت قلا ته ور نژدې سي په غشو او ډبرو يې ولي څوک نه سي کولای چې دغې قلا ته ور نژدې سي، څو ورځې پر دغه محاصره تيري سوې هيڅ داسي علامه او نښانه نسته چې مسلمانان دي دغه قلا ونيسي، رسول الله ﷺ امر وکړی چې هغه منجنيق چې يهودو جوړ کړی ؤ را کش کړی (منجنيق خو هغه آله وه چې په هغه سره ډبري او اورونه غورځول کېدل او يهودو د مدينې منورې د نيولو دپاره جوړ کړی ؤ) مسلمانانو هم منجنيق را کش کړی ترڅو د نزار و قلا ته يې را وستی.

بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: چې هغه دباب هم راوړی (دباب) بيا يوه بله ثقيله سلاح وه چې د يهودو د قلاوو څخه مسلمانانو ته په لاس ورغلې وه او دباب داسي شئ دی چې د ډيري لويې او لوړي ځنې په شکل د لرګو څخه جوړ سوی دی او پر (عربو) يا پايو ګرځي، چې قلاوو ته درول کيږي او پر دغه دباب خيژې او قلا ته ور اوړي، نو اوس که دغه دباب خالي ځنه وي او قلا ته ور نژدې سي خو د قلا خلک يې په غشو او ډبرو ولي، مګر يهودو دغه دباب د يوې داسي لويې اوږدې ځنې پر شکل جوړ کړی ؤ چې پر لرګو څرخېدل او پر عربو په پوري وهلو تله، د مخ له طرفه په څرمنو پټه سوې

وه، ځکه که چیري دغه د دباب نفر د قلا له طرفه په غشو یا ډبرو و ویشتل سي دغه ځرمني د هغه په مخ کي دي او د هغه نفر ځخه غشي او ډبري په ګرځول کیږي.

اوس چي مسلمانانو دغه دباب د قلا پر طرف ور رهي کړی یهودو بیا اورونه پر را غورځول چي دغه ځرمني په وسوځل سي، رسول الله ﷺ امر وکړی چي دغه ځرمني په اوبو لندې کړی چي نه غشي، نه ډبري او نه اور تاثیر پر کوي، دا خو دباب سو.

اوس نو مسلمانان د هغه منجنیق په واسطه د قلا دېوال په لویو لویو ډبرو ولي، رسول الله ﷺ امر وکړی چي په منجنیق د دېواله یو ځای ولی، یعني: په ټولو ډبرو د دېواله یوه حصه ولی، ځکه هغه حصه ضعیفه کیږي او نړیږي، مسلمانانو هم د دې دپاره چي په دغه ویشتلو دېوال و نړیږي د ډبرو ویشتل ټول پر یوه ځای کول، او نور مسلمانان بیا له بله طرفه پر هغه لویو ځنو چي دباب ورته ویل کېده پر قلا حملې کوي او ور نژدې کیږي، یهود یې په غشو او ډبرو ولي خو د هغه ځرمنو په واسطه مسلمانان ساتلي دي، په اورو یې ولي، هغه بیا ځرمني لندې دي اور نه اخلي، یهود په بېره کي دي له یوه طرفه دېوال د منجنیق په ډبرو ویشتل کیږي او هغه دېوال کرار کرار نړیږي او له بله طرفه مسلمانان په هغه دباباتو حملې پر کوي او کرار کرار قلا ته ور نژدې کیږي، یهود بیا هم کوښښ کوي چي دفاع وکړي خو په آخر کي مسئله تر دفاع تېره سوه او د تیښتي په فکر کي سوه.

هلته مسلمانانو د منجنیق په واسطه د قلا د دېواله یو ځای ونړاوه او تر هغه ځای په قلا ور ننوتل، هلته دننه په قلا کي د مسلمانانو او یهودو په منځ کي شدید جنګ شروع سو ځرنګه چي یهودو د دغي قلا ځخه و نورو قلاوو ته د تیښتي لار نه درلودل، نو خود یې د جنګ لار اختیار کړه د جنګ په نتیجه کي یهودو بده ماته وخوړل، هغه کسان چي وژل کېدل و وژل سوه او هغه کسان چي تښتېدلای سوای و تښتېدل ښځي او ماشومان یې و مسلمانانو ته ور پرېښوول، د دغي قلا په فتحه کولو سره د خیبر اوله نیمه حصه چي د نطاة او شق حصه وه او پنځه قلاوي پکښې وې پوره فتحه سوه، که څه هم په دغه منطقه کي هلته نوري کوچنۍ قلاوي وې مګر د هغو قلاوو اوسېدونکو چي د دغي لویې او محکمي قلا فتحه کېدل ولیده هغه نوري قلاوي یې خالي کړې

او د خیبر د ښار و دوهمې حصې ته چې کُتیبه وه و تښتېدل.

کله چې د نزار هغه مظبوطه او محکمه قلا هم فتحه سوه، د یهودو ټولې ښځې او ماشومان مسلمانانو بندیان ونیول او په قلا کې موجود شیان ټول مسلمانانو په غنیمت واخیستل، هغه نارینه یهود چې چې له دغې قلا څخه و تښتېدل ډېر یې د کتیبه و منطقې ته ولاړل دلته نو رسول الله ﷺ و فرمایل: دا د خیبر د قلاوو آخري قلا ده چې جنګ پکښې وسویعني: پسله دې یهود جنګ نه کوي.

د مخه تر دې چې د خیبر دوهمې حصې د فتحه کولو حالات درته بیان سي لومړۍ به د صفیې ﷺ سره د رسول الله ﷺ د نکاح کولو سبب او کیفیت درته بیان سي.

په دغه قلا کې د یهودو ټولې ښځې بندیانې ونیول سوې، چې په وروسته کې بیا صفیه بنت حُیی د دې د مېړه کنانه بن أبي الحقیق تر وژلو وروسته هم د بندیانو په جمله کې شامله سوه او دغه ښځې د پوره خیبر تر فتحه کولو وروسته پر مسلمانانو وېشل سوې.

د دغو ښځو څخه د رسول الله ﷺ حصه صفیّه د حُیی بن أخطب لور وه، هغه حُیی بن أخطب چې په بني قریظه کې حلال کړل سو او قصه مو د مخه درته بیان کړې ده، دغه صفیه دکنانه بن أبي الحُقیق ښځه وه چې د خیبر پاچا ؤ او هغه هم په وروسته کې و وژل سو او ښځه یې د بندیانو سره یو ځای کړل سوه، مګر د مخه تر دې چې د یهودو ښځې پر مسلمانانو و وېشل سي دِحیةُ الکلبي ﷺ و رسول الله ﷺ ته ورغلی ویل: یا رسولَ الله! د بندیانو ښځو څخه یوه مینځه ما ته راکړه، رسول الله ﷺ ورته و ویل: ورسه یوه واخله، دئ چې ورغلی دغه صفیه د حُیَی بن أخطب لور یې واخیستل خو د اصحاب کرامو څخه یوه نفر و رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! دغه صفیه د یوه پاچا لور او د بل پاچا ښځه ده د بني قریظه او بني النضیر بي بي ده او تا و دِحیةُ الکلبي ته ورکړه دغه ښځه بېله دې څخه چې ستا مینځه وي د بل چا سره نه ښایي، نو رسول الله ﷺ دحیة الکلبي د دې سره را وغوښتی، هغه هم رسول الله ﷺ ته ورغلی، رسول الله ﷺ ورته و ویل: بېله دې څخه بله مینځه واخله او پر صفیه یې اسلام عرض کړی او دې هم سمدستي و ویل: أشهد أن لا إله إلا الله و أنک رسولُ الله.

رسول الله ﷺ په تعجب کي سو چي څنګه ژر يې اسلام قبول کړی؟ د خيبر د يهودو څخه اول نفر دی چي مسلمانيږي، نو ويل: څنګه ژر مسلمانه سوې؟ دې رضی الله عنها وويل: کله چي تا د مکې مکرمې څخه مدينې منورې ته هجرت وکړی زما پلار حُيی بن أخطب او زما اکا ابو ياسر بن أخطب قُباء ته در ووتل چي تا ووينې.

ورونو! دغه قصه مي د هجرت په شروع کي مفصله درته بيان کړې ده، إن شاء الله په ياد کي به مو پاته وي، نو صفيې رضی الله عنها وويل: زما پلار او زما اکا ستا د ليدلو دپاره در ووتل، کله چي بيرته کور ته راغله او زه کوچنۍ وم خو د دوی خبري مي اورېدې او په خبرو يې پوهېدم، اکا مي زما د پلار څخه پوښتنه وکړه چي آيا هغه هغه دی؟

پلار مي ويل: هو.

بيا مي اکا ورته وويل: دا هغه نبي دی چي زموږ سره يې په تورات کي بيان سته؟

پلار مي ويل: هو.

بيا مي اکا ورته وويل: تا يې ټولي علامې وليدلې؟ او و دي پېژندی؟

پلار مي ويل: هو، د يهودو په رب قسم چي هغه نبي دی.

اکا مي ورته وويل: نو څه نيت دي دی؟

پلار مي ورته وويل: ترڅو چي ژوندی يم دښمني به ور سره کوم.

نو صفيې رضی الله عنها وويل: د هغه وخته څخه مي اسلام په زړه کي ؤ، زه هغه وخت پوه سوم چي ته نبي يې ځکه پلار او اکا مي دواړو شاهدي آداء کول چي ته نبي يې او اوس چي موقع برابره سوه مسلمانه سوم.

کله چي رسول الله ﷺ د دې ايمان او صداقت وليدل نو رسول الله ﷺ ورته وويل: ته حُره او آزاده يې او دا يې په نکاح کړه نو صفيه رضی الله عنها ام المؤمنين وګرځېده، خو د نکاح په شپه رسول الله ﷺ د دې پر مخ يوه شنه لَکه يا داغ وليدی، نو يې پوښتنه ځني وکړه چي دغه شين داغ د څه شي دی؟

دې رضی الله عنها وويل: يا رسولَ الله! خيبر ته ستا تر را تګ د مخه ما خوب ليدی: لکه سپوږمۍ چي له خپله ځايه ايسته سي او زما په غېږ کي ولوېږي او په والله ستا په باره کي ما هيڅ فکر نه ؤ کړی او نه مي په ياد وې، نو ما دغه خوب خپل خاوند ته و وايه،

خاوند مې يوه ټينګه چپلاخه يا څپېړه پر مخ را سره کړه او ويل: ته هغه پاچا غواړې چې په مدينه کې دی؟ دا د هغې چپلاخې داغ او لګه ده.

رسول الله ﷺ صفيه رضي الله عنها په نکاح کړه او دا ام المومنين وګرځېده، مګر د رسول الله ﷺ نورو ازواجو مطهراتو چې د دې درجه او مقام، ادب او کمال ليدل، نو به يې کله کله په خبرو زهيرول، کله چې به يې غوښته چې دې رضي الله عنها ته تکليف ورکړي نو به يې ورناري کړه: يا بنت يهودي! يعني: اې د يهودي لورې!

سبحان الله! دا د بنو طبيعت دی، بلکه د بشر طبيعت دی او بشر عاجزه دی.

نو صفيې رضي الله عنها به ژړل، خو يوه ورځ رسول الله ﷺ راغلی او دا رضي الله عنها ژاړې، رسول الله ﷺ پوښتنه ځنې وکړه چې ولې ژاړې؟ دې ويل: يا رسولَ الله! ستا ښځې ما ته وايي: د يهودي لورې (مګر حُيی بن أخطب چې د صفيې رضي الله عنها پلار ؤ د هارون عليه السلام د اولادې څخه ؤ) نو رسول الله ﷺ ورته وويل: که يې بل وار دغه خبره درته وکړه، ته ورته و وايه: پلار مې هارون عليه السلام او اکا مې موسىٰ عليه السلام دي.، آيا په تاسې کې څوک داسې پلار او اکا لري؟

بل وار چې ورته و ويل سوه چې اې د يهودي لورې، دې ورته و ويل: پلار مې هارون او اکا مې موسىٰ دی په تاسې کې داسې څوک سته چې پلار يې نبي او اکا يې نبي وي؟ نو دوی بې جوابه او پټه خوله سوې، د رسول الله ﷺ په مرسته صفيه رضي الله عنها غالبه سوه، دا د ام المؤمنين صفيې رضي الله عنها د اسلام او د رسول الله ﷺ سره د نکاح کولو قصه وه.

او د رسول الله ﷺ نکاح د صفيه رضي الله عنها سره په دې سبب وه چې رسول الله ﷺ غوښتل چې هغه شديد عداوت کوم چې د يهودو او مسلمانانو په منځ کې موجود دی د دغې ښځې په واسطه لږ او کم سي او په دغه ښځې سره دغه دوه متضاد قومونه سره نژدې سي، د يهودو قبيلې اسلام ته تشويق او را جذب سي، دا ځکه چې په عربو کې ښځې ډېر اعتبار درلودی او د ښځې ډېر خاص مراعت کېدی، او يهود هم په دغو عاداتو او رواجو کې د عربو په شان وه او د عربو خاصيتونه پکښې موجود وه، که نه صفيه رضي الله عنها د ښايست او جمال خاونده نه وه، بلکه د سيرت کتابونه د دې رضي الله عنها قيافه داسې بيانوي چې دا رضي الله عنها په قد ډېره کوچنۍ او ګردې وه.

د دوهم ټوک پای

الله جل جلاله لره دي حمد او ثنا وي چي د سرور کائنات ﷺ ژوند د دوهم ټوک د ليکلو او پوره کولو توان او توفيق يې راکړی او هم د دغه رب عزوجل له درباره دا خواست او غوښتنه کوم چي د پاته دريم ټوک د ليکلو او پوره کولو د پاره صحت او توفيق راکړي.

«وما توفيقي إلا بالله عَلَيْهِ تَوَكَّلتُ و إليه أُنيب»

﴿سُبْحَٰنَ رَبِّكَ رَبِّ ٱلْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَٰمٌ عَلَى ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٨٢﴾﴾

وصلى الله تعالى على خير خلقه سيدنا و حبيبنا و مولانا محمّد وآله و اصحابه واهل بيته اجمعين.

و السلام عليكم ورحمة الله و بركاته.

ستاسي د دعاء محتاج

(عنايت الله "عِلمي")

د مؤلف له طرفه نشر سوي او چاپ سوي کتابونه

١ - د سرور کائنات ﷺ ژوند : په دري ټوکه کښې.
٢ - خُلفاءُ الرّاشدين : په يوه ټوک کښې.
٣ - ديني او اخلاقي لارښووني : په يوه ټوک کښې.
۴ - شيطان د انسان دښمن دی : وړوکې رساله.
۵ - د ساحر له شره خلاصون : په يوه ټوک کښې.
٦ - آخري سفر : په يوه ټوک کښې.
٧ - نصيحتونه : په يوه ټوک کښې.

که ژوند او صحت باقي وه تر لاس لاندي کتاب د قصص الأنبياء عليهم السلام په نامه سره ياديږي إن شاء الله تعالی په راتلونکي وخت کي به ترتيب او چاپ سي.

و مَاتوفيقي إلاّ بِالله عليه توكّلتُ و إليه أنيب

د کتاب د ټولو لوستونکو څخه دا هيله او غوښتنه لرم چي د رب عزّوجلّ له درباره ما، زما مور او زما هغه پلار ته چي زما مُرَبّي او زما استاد دی د مغفرت او بخښني خاصه دعاء وکړي او رب عزّوجلّ ما ته نور توان او توفيق راکړي چي د عامو مسلمانانو ديني خدمت وکړم، او الله جلّ جلاله دي هغه چا ته د خير بدله او د خير جزاء ورکړي چي زما سره يې د دغه کتاب په چاپولو او نشرولو کي مرسته او کومک کړی دی.

عنايت الله "علمي"

د دوهم ټوک فهرست

شمېر	سرلیک	مخ
۱	د بدر لویه او عظیمه غزاء..................	۴۷۰
۲	اسلامي لښکر د بدر پر طرف حرکت کوي..........	۴۷۴
۳	د مکې مکرمې مشرکان د جنګ دپاره تیارېږي...........	۴۷٦
۴	د رسول الله ﷺ مشورتي مجلس..........	۴۸۱
۵	د مبارزې شروع کېدل..................	۴۹٦
٦	ابلیس علیه لعنه د جنګ له میدانه وزي...........	۵۰۵
۷	د ابو جهل وژل کېدل....................	۵۰٦
۸	په بدر کې د صادقه ایمان خو نمونې...........	۵۱۲
۹	د جنګ بندیان....................	۲۲۵
۱۰	هغه ځا ته د رسول الله ﷺ ورتګ چې د کفارو جسدونه...	۵۲٦
۱۱	پر ابو لهب د جنګ د بایللو تاثیر..............	۵۲۹
۱۲	مدینې منورې ته د مسلمانانو د نصرت خبر رسېدل......	۵۳۱
۱۳	نبوي لښکر مدینې منورې ته حرکت کوي..........	۵۳۳
۱۴	قرآن مجید د بدر د جنګ په باره کې بیان کوي..........	۵۴۲
۱۵	د بدر او اُحُد په منځ کې عسکري حرکتونه............	۵۴۵
۱٦	په کُدر کې د بني سُلیم غزاء.................	۵۴۷
۱۷	د رسول الله ﷺ د وژلو دسیسه..............	۵۴۷
۱۸	د بني قَینُقاع غزاء او سبب.................	۵۵۰
۱۹	د السویق غزاء....................	۵۵۹
۲۰	د ذي اَمَر غزاء....................	۵٦۰
۲۱	د کعب بن الاشرف یهودي وژل............	۵٦۲

۲۲	د فُرُع یا بحران غزاء........	۵٦۸
۲۳	د زید بن حارثه رضی الله عنه سریه یا ټولی........	۵٦۹
۲۴	د اُحُد غزاء یا د یوه نیستي کوونکي جنګ دپاره........	۵۷۱
۲۵	د مشرکانو د لښکر جوړېدل........	۵۷۴
۲٦	د دفاع دپاره د مسلمانانو مشورتي غونډه........	۵۷٦
۲۷	اسلامي لښکر جوړول او د جنګ میدان ته وتل........	۵۷۸
۲۸	د جنګ او دفاع دپاره نقشه........	۵۸٦
۲۹	د مشرکانو د لښکر تیاري........	۵۹۲
۳۰	د قریشو له طرفه سیاسي هلي ځلي........	۵۹۳
۳۱	د مشرکانو د لښکر د احساساتو د لوړولو دپاره........	۵۹۵
۳۲	د جنګ اور بلېدل........	۵۹٦
۳۳	د اسد الله حمزه بن عبد المطلب رضی الله عنه شهادت........	٦۰۳
۳۴	په جنګ کي د غشي ویشتونکو کامیابه برخه........	٦۰۵
۳۵	د غشي ویشتونکو رسوا کوونکې غلطي........	٦۰۷
۳٦	د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر شا وخوا شدید جنګ........	٦۱۴
۳۷	پر رسول الله صلی الله علیه وسلم د مشرکانو د فشار ډېرېدل........	٦۲۳
۳۸	د اُحُد د ورځي عجیبه او نادره قهرماني........	٦۲۴
۳۹	د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وژل کېدلو آوازه........	٦۲٦
۴۰	د اُبي بن خلف کافر وژل کېدل........	٦۲۹
۴۱	د شهیدانو د پزو او غوږو پرېکول........	٦۳۲
۴۲	تر جنګ وروسته د عمر فاروق رضی الله عنه او ابو سفیان خبري........	٦۳۴
۴۳	د شهیدانو را ټولول او ښخول........	٦۳۹
۴۴	مدینې منورې ته رجوع، د حب او قرباني نادره حالات.	٦۴۳
۴۵	د اُحُد په جنګ کي د دواړو طرفو وژل سوي کسان........	٦۴۵
۴٦	د حمراءُ الاسد غزاء........	٦۴٦
۴۷	د اُحُد پر غزاء الهي تبصره........	٦۵۴

۴۸ د ابو سلمه رضي الله عنه سریه........................ ٦٦٥
۴۹ د خالد بن سفیان د وژلو دپاره د عبد الله لېږل.......... ٦٦٦
۵۰ د عمرو بن العاص اسلام.............................. ٦٦۹
۵۱ د رجیع د اوبو غمجنه واقعه........................... ٦۷۱
۵۲ د بئر معونه فاجعه.................................. ٦۷۷
۵۳ د بني النضیر د یهودو سره غزاء...................... ٦۸۳
۵۴ د ذاتُ الرُقاع غزاء................................ ٦۹۱
۵۵ د بدر دوهمه غزاء................................... ٦۹۵
۵٦ د دومة الجندل غزاء................................. ٦۹۷
۵۷ د خندق یا احزابو غزاء.............................. ٦۹۹
۵۸ د بني قُریظه د یهودو سره غزاء..................... ۷۴۴
۵۹ د سلام بن ابي الحُقیق یهودي وژل.................... ۷٦۲
٦۰ د محمد بن مسلمه رضي الله عنه سریه یا ټولی............ ۷٦۵
٦۱ د بنو لحیان غزاء................................... ۷٦۹
٦۲ د عُکاشه رضي الله عنه سریه......................... ۷۷۲
٦۳ د محمد بن مسلمه رضي الله عنه سریه................. ۷۷۳
٦۴ د ابو عبیده عامر بن الجراح رضي الله عنه سریه....... ۷۷۵
٦۵ جموم ته د زید بن الحارثه رضي الله عنه سریه.......... ۷۷۵
٦٦ عیص ته د زید بن الحارثه رضي الله عنه سریه.......... ۷۷٦
٦۷ د بني مصطلق غزاء.................................. ۷۷۸
٦۸ د بني مصطلق تر غزاء د مخه او په غزاء کي منافقان....... ۷۸۲
٦۹ د إفک یا لویو دروغو حادثه.......................... ۷۹۴
۷۰ د عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه سریه............. ۸۱۰

۷۱	د علي بن ابي طالب رضي الله عنه سریه	۸۱۰
۷۲	د ابوبکر الصدیق رضي الله عنه سریه	۸۱۱
۷۳	د کرز بن جابر الفهري رضي الله عنه سریه	۸۱۲
۷۴	د حدیبیې پېښه او صلحه	۸۱۳
۷۵	مکې مکرمې ته د عثمان بن عفان رضي الله عنه لېږل	۸۳۱
۷۶	د مسلمانو ښځو هجرت	۸۴۳
۷۷	د حدیبیې پر صلحه تبصره	۸۴۴
۷۸	د مدینې منورې د ژوند دوهمه مرحله او نوې دوره	۸٦۱
۷۹	د حدیبیې تر صلحې وروسته عسکري حرکتونه	۸٦۲
۸۰	د خیبر د غزاء سبب	۸٦۸
۸۱	خیبر ته وتل	۸٦۹
۸۲	د خیبر دلاري واقعات	۸۸۵
۸۳	د صعب بن معاذ د قلا محاصره او فتحه کېدل	۹۰۵
۸۴	د زبیر د قلا فتحه کېدل	۹۱۲
۸۵	د اُبي د قلا فتحه کېدل	۹۱۴
۸٦	د نزار د قلا فتحه کېدل	۹۱۵

پای